T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI

TÜRKİYE'DE RUS DÜŞMANLIĞININ AMERİKA EKSENİNDE ANTİ-KOMÜNİZME EVRİMİ VE KOMÜNİZMLE MÜCADELE DERNEKLERİ

DOKTORA

Erkan AYDINLI

BURSA 2021

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI

TÜRKİYE'DE RUS DÜŞMANLIĞININ AMERİKA EKSENİNDE ANTİ-KOMÜNİZME EVRİMİ VE KOMÜNİZMLE MÜCADELE DERNEKLERİ

Erkan AYDINLI

Danışman:

Prof. Dr. Saime YÜCEER

BURSA-2021

Yemin Metni

Doktora Tezi Çalışması olarak sunduğum "TÜRKİYE'DE RUS DÜŞMANLIĞININ AMERİKA EKSENİNDE ANTİ-KOMÜNİZME EVRİMİ VE KOMÜNİZMLE MÜCADELE DERNEKLERİ." başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

19.01.2021

Erkan AYDINLI

Adı Soyadı: Erkan AYDINLI

Öğrenci No: 711442002

Anabilim Dalı: Tarih

Programı: Türkiye Cumhuriyeti Tarihi

Statüsü: Yüksek Lisans ☐ Doktora ☒

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

TARİH: 19.01.2021

Tez Başlığı / Konusu: TÜRKİYE'DE RUS DÜŞMANLIĞI'NIN AMERİKA EKSENİNDE ANTİ-KOMÜNİZME EVRİMİ VE KOMÜNİZMLE MÜCADELE DERNEKLERİ

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 342 sayfalık kısmına ilişkin, 19/01/2021 tarihinde şahsım tarafından Turnitin* adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 15'tir.

Uygulanan filtrelemeler:

1. Kaynakça hariç
2. Alıntılar hariç/dahil
3. 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim

Erkan AYDINLI

Adı Soyadı: Erkan AYDINLI

Öğrenci No: 711442002

Anabilim Dalı: Tarih

Programı: Türkiye Cumhuriyeti Tarihi

Statüsü: Doktora

DANIŞMAN

Prof. Dr Saime Yüceer

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Tarih Anabilim Dalı, Tarih Bilim Dalı'nda 711442002 numaralı Erkan AYDINLI'nın hazırladığı" TÜRKİYE'DE RUS DÜŞMANLIĞI'NIN AMERİKA EKSENİNDE ANTİ-KOMÜNİZME EVRİMİ VE KOMÜNİZMLE MÜCADELE DERNEKLERİ" konulu Doktora Tezi Çalışması ile ilgili tez savunma sınavı, 24/02/2021 günü 11:00- 14:00 saatlerini arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının başarılı olduğuna oy birliği ile karar verilmiştir.

Prof. Dr. Saime YÜCEER

Üye (Tez Danışmanı ve Sınavı Komisyonu Başkanı)

Prof. Dr. Alev SINAR UĞURLU

Üye

Doc. Dr. Nilüfer ALKAN GÜNAY

Üye

Prof. Dr. Zehra ASLAN

Üye

Doc. Dr. Fevzi Çakmak

Üye

24/02/2021

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı :Erkan AYDINLI
Üniversite :Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitüsü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim/Anasanat Dalı: Tarih
Bilim/Sanat Dalı :Türkiye Cumhuriyeti Tarihi
Tezin Niteliği : Doktora Tezi
Sayfa Sayısı : XI + 385
Mezuniyet Tarihi : ……/……./20....
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Saime Yüceer

TÜRKİYE'DE RUS DÜŞMANLIĞININ AMERİKA EKSENİNDE ANTİ-KOMÜNİZME EVRİMİ VE KOMÜNİZMLE MÜCADELE DERNEKLERİ

93 Harbi olarak bilinen 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'yla birlikte bir dış düşman figürü olarak Ruslar, Türk toplumunun hafızasında yerini almıştır. Bu savaşla birlikte imparatorluk önemli bir oranda toprak kaybederek büyük mali sıkıntılar içerisine girmiştir. Diğer yandan savaş süresince Ruslar'ın Osmanlı askerlerine ve halka karşı yaptığı mezalimler, Türk halkının hafızasında Ruslara karşı olumsuz bir Moskof imgesinin oluşmasına neden olmuştur. Her ne kadar Çarlık Rusya'nın yıkılıp yerine S.S.C.B'nin kurulmasıyla Milli Mücadele Dönemi ve Cumhuriyetin ilk yıllarında iki millet arasında yakın siyasi, askeri ve ekonomik ilişkiler gelişse de, savaş sonrası Sovyetlerin Türkiye'den toprak ve üs talep etmesi gibi nedenlerle iki ülke arasındaki ilişkiler gergin bir ortamda devam etmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası "Sovyet Talepleri" olarak adlandırılan bu taleplerle birlikte Türk toplumunun geçmişinde var olan olumsuz "Moskof İmgesi" tekrar ortaya çıkmış ve hem siyasette hem de kamuoyunda büyük bir Rus aleyhtarlığı başlamıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrası Sovyetlerin dış siyasette genişleme politikalarına karşı Amerika Birleşik Devletleri'nin Sovyetlere karşı çevreleme siyasetini başlatmasıyla Soğuk Savaş süreci dünyayı uluslararası ilişkiler bağlamında iki kutba ayırmıştır. Bu süreçte ABD'nin, Sovyet Rusya'nın ideolojisi olan komünizme karşı başlattığı savaşa müdahil olan Türkiye, ABD öncülüğünde başlatılan anti-komünist bloğa dahil olmuştur. ABD tarafından Truman ve Marshall Yardımları kapsamına dahil edilen Türkiye'de ABD etkisinde güçlü bir anti-komünizm ve ABD propagandası uygulanmaya başlanmıştır. Dışarıdan ihraç edilen anti-komünizm ideolojisiyle Türk toplumunun hafızasında yer alan "Rus Düşmanlığını" aynı çatı altında bütünleştiren Türk anti-komünizmi, Soğuk Savaş döneminde Türkiye'nin en önemli politikalarından biri olmuştur.

Türkiye'de büyük oranda karşılık bulan anti-komünizm ideolojisiyle birlikte Türkiye, ABD ekseninde güçlü bir anti-komünist kimliğe bürünmüştür. O dönem içerisinde CIA ve ABD belgelerini inceliğimizde Türkiye'de bir komünizm etkisi görülmediği ifade edilse de, ülke içerisinde güçlü bir komünist avı başlamış, ülkedeki her sol hareket komünizm olarak adlandırılarak cezalandırılmıştır. Ülkedeki milliyetçi ve muhafazakar çevrelerin birleşmesiyle kurulan "sağ ittifakın" anti-komünizm siyasetini benimsemesiyle oluşturulan Komünizmle Mücadele Dernekleri ise Türkiye'deki anti-komünizm sürecinin en önemli oluşumlarından biri olmuştur. Bu dernekler her ne kadar ana gaye olarak komünizm ve Rus yayılmacılığına karşı neşriyatla, mitinglerle ve toplantılarla halkı bilinçlendirmeye çalışsa da, ABD emperyalizmini göz ardı etmişler ve Türkiye'nin ABD ekseninde hareket etmesinden rahatsız olmamışlardır. Amacından saparak Türk siyasetinin önemli bir merkezi konumuna gelen bu dernekler, üyelerinin siyasi bir güç devşirdiği merkezler olarak illegal faaliyetlere girişmişler, Türkiye'deki sağ ve sol ayrımının belirginleşmesine yol açarak siyaset içerisinde şiddetin yaygınlaşmasına neden olmuşlardır.

Anahtar Sözcükler: Komünizm, Anti-Komünizm, Komünizmle Mücadele, Komünizmle Mücadele Dernekleri, Amerikan Propagandası.

ABSTRACT

Name and Surname	**: Erkan AYDINLI**
University	**: Bursa Uludag University**
Institution	**: Social Science Institution**
Field	**: History**
Branch	**: History of the Republic Turkey**
Degree Awarded	**: Doctorate**
Page Number	**: XI + 385**
Degree Date	**: …../……/20….**
Supervisor/s	**: Prof. Dr. Saime Yüceer**

THE EVOLUTİON OF RUSSIA HOSTILITY TO ANTI-COMMUNISM WİTH ON THE AXIS OF AMERİCA IN TURKEY AND ASSOCIATIONS OF STRUGGLE WITH COMMUNISM

With the Ottoman-Russian War of 1877-78, known as the 93 War, the Russians took their place in the memory of the Turkish society as an external enemy figure. With this war, the empire lost a significant amount of land and entered into great financial difficulties. On the other hand, the atrocities committed by the Russians against the Ottoman soldiers and the people during the war caused the creation of a negative Muscov image against the Russians in the memory of the Turkish people. But when Tsarist Russia was destroyed and the USSR was established , between two nations was developed the military and economic relations in National Struggle Period and the first years of the Republic. The relations between the two countries for reasons such as Russia demands of territory and base from Turkey continued a tense environment in post-war.With these demands, which were called "Soviet Demands" after the Second World War, the negative "Muscov Image" that existed in the past of Turkish society reappeared and a great opposition to the Russian started both in politics and in the public opinion.

After the Second World War, when the United States started the containment policy against the expansion policies of the Soviets, the Cold War process divided the world into two poles in terms of foreign relations. Turkey was included in America's war against the Soviet ideology in this process and was included anti-communist bloc initiated under the leadership of America. Turkey was included in the scope of Truman and Marshall Aid by the United States. In the next process in Turkey, a strong American influence communism and anti-American propaganda began to be implemented. Turkish anti-communism combined the anti-communism ideology exported from abroad with the hostility of Russia, which is in the memory of Turkish society, under the same roof. This policy during the Cold War has been one of Turkey's most important policies.

The ideology of anti-communism found a wide response in Turkey and so Turkey adopted anti-communist identity with axis of America. At that time in the CIA and American documents despite the phrase has not seen a subtlety communist influence in Turkey, Turkish politicians started a strong communist hunt within the country, and every left movement in the country was punished as communism. The "Right alliance" formed by the unification of nationalist and conservative circles has adopted the policy of anti-communism in Turkey and with formed "right alliance" Associations of Struggle With Communism was been one of the most important products of the anti-communist process in Turkey. Although these associations try to raise public awareness with publications, rallies and meetings against communism and Russian expansionism, They ignored the American imperialism and they were not disturbed from American influence. These associations, an important center of Turkish politics, became centers where their members recruited a political power and engaged in illegal activities and while these associations leads to the obvious distinction of the left and right in politics have led to widespread violence in Turkey of politics.

Key Words: Communism, Anti-Communism, Struggle With Communism, Associations Of Struggle With Communism, American Propaganda.

ÖNSÖZ

Türk milletinin, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerindeki en büyük ezeli düşman olarak gördüğü Rus toplumuna karşı beslediği öfke ve nefretin uzun yılar sonra anti-komünizme evrilmesini ve anti-komünizmin siyasallaşarak bir devlet politikası halini almasıyla Türkiye'de kurulan Komünizmle Mücadele Derneklerini konu edinen bu çalışma, büyük oranda birincil kaynaklar temel alınarak hazırlanmıştır. Uzun bir süreç ve yoğun bir emeğin sonucu olan bu çalışmada Soğuk Savaş sürecinde Türkiye'de devlet ve hükümet politikası haline gelmiş olan anti-komünizm meselesi çeşitli kaynaklar ışığı altında incelenmiştir. Türk siyasetinde büyük bir etki yaratan anti-komünizm politikası sonucunda ortaya çıkan Komünizmle Mücadele Derneklerinin Türk siyasi yaşamına etkisi ise bu çalışmayı daha da ehemmiyetli ve değerli hale getirmiştir.

Çalışma süresi boyunca beni sürekli cesaretlendiren ve karşılaştığım her güçlükte yanımda olan tez danışmanım Prof. Dr. Saime Yüceer'e teşekkürü büyük bir borç bilirim. Bununla birlikte tez komitemde yer alan ve bir çok konuda yeni alternatif fikirler sunan Prof. Dr. Alev Sınar Uğurlu, Doc. Dr. Nilüfer Alkan Günay hocama, ayrıca bu süreçte beni motive eden Dr. Erkan Dikici ve Doc. Dr. Gülsen Kaya Osmanbaşoğlu'na desteklerinden dolayı teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca bu özgün çalışmanın ortaya çıkmasında yararlandığım arşiv kaynaklarının bizlere sunulması sağlayan Başbakanlık Osmanlı ve Cumhuriyet Arşivi, Milli Kütüphane Süreli Yayınlar Arşivi, TBMM Arşivi, CIA Arşivi ve National Archives çalışanlarına ayrı ayrı teşekkürlerimi sunarım.

Bununla birlikte bu çalışmamın ortaya çıkmasının önemli etkenlerinden olan ve beni bu yolda sonuna kadar destekleyen babam İsmail Aydınlı'ya, annem Bahriye Aydınlı'ya, ağabeyim Serkan Aydınlı'ya, kardeşim Okan Aydınlı'ya ve eşim Hazel Aydınlı'ya bu süreçte benim yanımda oldukları ve bana güvendikleri için sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Bursa, 2021 Erkan AYDINLI

İÇİNDEKİLER

Sayfa

YEMİN METNİ……I
DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU……..……..II
TEZ ONAY SAYFASI.....III
ÖZET……..IV
ABSTRACT……..…..…….V
ÖNSÖZ ……...……VI
İÇİNDEKİLER…….…..……VII
KISALTMALAR ……..……...…..…….XI
GİRİŞ ……1

BİRİNCİ BÖLÜM
KOMÜNİZM-SOSYALİZM KAVRAMLARI VE GELİŞİMİ

1.KAVRAMSAL ÇERÇEVE……...……...……11
1.1.Sanayi İnkılabı ve Fransız Devrimi ile Değişen Dünya…….……..12
1.2.Sosyalizm-Komünizm Kavramları ve Tarihsel Gelişimi…….……...…..……19
2.SOVYET İHTİLALİYLE BİRLİKTE DÜNYADA YÜKSELEN KOMÜNİST İDEOLOJİ…….……..……..……...…..…31
2.1. 1905 Rus İhtilali…….……..……..……33
2.2.1917 Bolşevik İhtilali…….……...……..…..…….34
2.3.Sovyet Rusya'da Komünizmin Tatbiki…….……..……..…37

İKİNCİ BÖLÜM
TÜRK-RUS İLİŞKİLERİ ÇERÇEVESİNDE TÜRK TOPLUMUNDA KOMÜNİZM ALGISI

1.OSMANLI İMPARATORLUĞU DÖNEMİ…….….45

1.1. Osmanlı-Rus İlişkileri Kapsamında "*Rus Düşmanlığı'nın"* Tarihsel Boyutu.…46

1.2.19.Yüzyıl'da Osmanlı Devleti'nde Sosyalist Algı…….52

1.3.Meşrutiyetle Birlikte Gelişen Sosyalizm/Komünizm Algısı…….58

2.MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİ…….65

2.1.BMM ve Sovyet Hükümeti Arasındaki Siyasi İlişkiler……..66

2.2.BMM Hükümeti'nin Sovyet İdeolojisine Karşı Yaklaşımı..…..71

2.3. Anadolu'da Meydana Gelen Sosyalist Hareketler……..79

3. TÜRKİYE CUMHURİYETİ DÖNEMİ…….87

3.1.Cumhuriyetin İlk Yıllarında Komünizm Algısı ve Komünizme Karşı Alınan Önlemler……88

3.2.İyi Komşuluktan Sovyet Tehditlerine; Türkiye'de Komünizm Karşıtlığının Oluşumu……..98

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE AMERİKA İLE İLİŞKİLER EKSENİNDE GELİŞEN ANTİ-KOMÜNİZM FİKRİ

1.TÜRKİYE-ABD İLİŞKİLERİ VE ABD'NİN TÜRKİYE'YE İLGİSİ…….108

1.1.Osmanlı-ABD İlişkilerinin Kısa Tarihi……..…….109

1.2.Türkiye-ABD İkili İlişkilerinin Başlaması…….111

2.SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİYLE BİRLİKTE GELİŞEN İLİŞKİLER…….114

2.1.Truman Doktrini……..…118

2.2.Marshall Planı…….125

2.3.Türkiye'nin NATO Üyeliğiyle Birlikte Anti-komünist Bloğa Dahil Olması.…132

2.4.Türkiye'nin Kore'de Komünizmle Savaşı…….144

3.TÜRKİYE'DE ABD ETKİ VE PROPAGANDASIYLA BİRLİKTE GELİŞEN "ANTİKOMÜNİZM" FİKRİ……..148

3.1.McChartyism ve Anti-komünizm…….150

3.2.ABD'nin Türkiye'de Uyguladığı Anti-Komünist Propaganda…….154

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE İÇ GELİŞMELER ÇERÇEVESİNDE ANTİ-KOMÜNİST SİYASETİN OLUŞUMU

1.TÜRKİYE'DE KOMÜNİZMLE MÜCADELE TABANININ OLUŞUMU…..…173
1.1.Muhafazakar Çevrelerin Anti-Komünizmle Buluşması ……..174
1.2.Milliyetçi Çevrelerin Anti-Komünizmle Buluşması ….……..…178
2.SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİYLE BİRLİKTE SOL'UN TASFİYESİ……182
2.1.Tan Gazetesi Olayları……..……..185
2.2 1948 DTCF Tasfiyeleri……..…….…..…….193
2.3.Sol ve Komünizme Karşı Alınan Önlemler…….……..…….…..198
3.DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ VE ANTİ-KOMÜNİZMİN DEVLET POLİTİKASI HALİNE DÖNÜŞTÜĞÜ YILLAR……..……208
3.1.1951 Komünizm Tutuklamaları ve TCK'nın 141 ve 142. Maddelerinin Değiştirilmesi……..……..……..209
3.2.İktidar Destekli Komünizmi Tel'in Mitingleri……..……215
3.3. 6-7 Eylül Olayları ve Siyasette "Komünist" Suçlamaları……..……..217
3.4. Köy Enstitülerinin "Komünistlikle" Suçlanması……..…..……221
3.5. DP Dönemi'nde Basın ve Anti-Komünist Propaganda…….……..……224

BEŞİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE ANTİ-KOMÜNİST SİYASETİN ÜRÜNÜ KOMÜNİZMLE MÜCADELE DERNEKLERİ

1.KOMÜNİZMLE MÜCADELE CEMİYETİ (İSTANBUL-1948)…..…..……232
1.1. Komünizmle Mücadele Cemiyeti'nin Kuruluşu…….232
1.2. Komünizmle Mücadele Cemiyeti'nin Faaliyetleri…….……234
1.3. Komünizmle Mücadele Cemiyeti'nin İdeolojik Yapısı ve Faaliyetlerini Sonlandırması…….236

2.ZONGULDAK KOMÜNİZMLE MÜCADELE DERNEĞİ
(ZONGULDAK-1948) ……238
2.1. ZKMD'nin Kuruluşu…….240
2.2. ZKMD'nin Faaliyetleri……..247
2.3. ZKMD'nin Faaliyetlerini Sonlandırması…….…257
3.TÜRKİYE KOMÜNİZMLE MÜCADELE DERNEĞİ (İSTANBUL-1956)…..260
3.1.TKMD'nin Kurulması……..…261
3.2.TKMD'nin Faaliyetleri…….……262
4.TÜRKİYE KOMÜNİZMLE MÜCADELE DERNEĞİ (İZMİR-1956)……..267
4.1. 1960'lı Yıllarda Türkiye'de Siyaset……..…….……271
4.2.TKMD'nin Kurulması……..…….……273
4.3. TKMD'nin İdeolojik Yapısı ve İlişkileri.……..…..……..…..278
4.4.TKMD'nin Faaliyetleri……..…….285
4.5.TKMD'nin Siyasetle İlişkisi……..……..……..…..391
4.6.TKMD'nin Kapanma Süreci……..……..…..……..304

ALTINCI BÖLÜM
KOMÜNİZMLE MÜCADELE DERNEKLERİ'NİN TÜRK SİYASİ HAYATINA MİRASI

1.Anti-Komünizmin Siyasallaşması ve Örgütlü Bir Hal Alması…….……..…307
2.Türkiye'de "Sağ" ve "Sol" Arasındaki Ayrımın Belirginleşmesi…..……..…..…..310
3.Fiili Şiddetin Siyaset İçerisinde Yaygınlaşması…..……..……..314
SONUÇ……..……..……319
KAYNAKÇA……..…..…..……332
EKLER……..…..……365
ÖZGEÇMİŞ……..385

KISALTMALAR

ABD: Amerika Birleşik Devletleri.
AP: Adalet Partisi.
AGE: Adı Geçen Eser.
AGT: Adı Geçen Tez.
AGM: Adı Geçen Makale
A.YER: Aynı Yer.
BMM: Büyük Millet Meclisi.
BCO: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi.
BOA: Başbakanlık Osmanlı Arşivi.
CIA: Central İntelligence Agency.
CKMP: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi.
CHP: Cumhuriyet Halk Partisi.
DP: Demokrat Parti.
DHMKT. : Dahiliye Mektubi Kalemi.
DH.EUM.THR: Dahiliye Tahrirat Kalemi.
DTCF: Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi.
ECA: Economic Cooperation Administration.
FRUS: Foreign Relations Of The United States.
HR.SFR: Hariciye Sefareti.
JAMMAT: Joint American Military Mission For Aid To Turkey.
KMD: Komünizmle Mücadele Derneği.
MBK: Milli Birlik Komitesi.
MİT: Milli İstihbarat Teşkilatı.
NATO: North Atlantic Treaty Organization.
OSF: Osmanlı Sosyalist Fırkası.
SAVNARKOM: Sovyet Halk Komiserleri Konseyi.
SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği.
SSİF: Selanik Sosyalist İşçi Federasyonu.
TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi.
TCK: Türk Ceza Kanunu.
TKF: Türkiye Komünist Fırkası.
TKMD: Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği.
TKP: Türkiye Komünist Partisi.
TMTF: Türkiye Milli Talebe Federasyonu.

TÖS: Türkiye Öğretmenler Sendikası.
USIA: United States Information Agency
USIE: United States Information and Exchange.
USIS: United States Information Service.
Y.PRK.MYD: Yıldız Yaveran ve Maiyyet-i Seniyye Erkan-ı Harbiye Dairesi.
YY: Yüzyıl.
ZKMD: Zonguldak Komünizmle Mücadele Derneği.

GİRİŞ

Türk toplumu, yaklaşık üç yüzyıllık modernleşme tarihi içerisinde Batı ile ilişkilerine oldukça önem vermiş ve modernleşme konusunda Batı'yı örnek almıştır. Batı kaynaklı fikir akımları, Osmanlı İmparatorluğu döneminden itibaren hem kamuoyu hem de aydınlar tarafından bir beslenme kaynağı olurken, ortaya çıkan yeni fikir akımları Türk topraklarında kısa bir süre içerisinde etkisini göstermeye başlamıştır. Böylece Batı'da ortaya çıkan özgürlük, demokrasi ve eşitlik kavramlarının Osmanlı topraklarına tesiri imparatorluğu zor durumda bırakırken, Türk aydınları Batı tarafından yıkımın eşiğine getirilen imparatorluğu kurtarmak için bu kavramlara ve yeni fikir akımlarına tutunarak büyük bir çelişki ortaya koymuşlardır.

Avrupa'daki reform hareketleriyle ortaya çıkan fikir akımları siyasal yaşamda büyük dönüşümlere neden olurken, liberalizm, muhafazakarlık ve sosyalizm adlarıyla ortaya çıkan yeni ideolojiler dünya düşünce sisteminde büyük değişimlere yol açmıştır. Bu ideolojilerden araştırmamızın kapsamında olan sosyalizm ideolojisi, Sanayi ve Fransız Devrimleri ile birlikte yükselişe geçerken, kapitalist düzenin değişmesi için bir alternatif olarak ortaya çıkmıştır. Karl Marx ve Engels tarafından geliştirilen bu ideoloji, önce bilimsel sosyalizm adını alırken, sonraki süreçte komünizm şeklinde anılmaya başlanmıştır. Kapitalist düzen karşısında kendine yer bulan komünist ideoloji tüm dünyada olduğu gibi Türk topraklarında da etkisini göstermeye başlamış, ancak komünist ideolojinin Anadolu'ya tesiri Türk toplumunun gelenek, görenek ve dini inançlarına aykırı olması gerekçesiyle sınırlı bir şekilde kalmıştır.

1914-1918 yılları arasında meydana gelen Birinci Dünya Savaşı'yla birlikte Avrupa'da ortaya çıkan fikir akımlarının çatışmasına ara verilirken, savaşın sonlarına doğru Rus topraklarında sosyalist/komünist bir rejim kurulmuştur. Rus topraklarında devrim sonrası kurulan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin İkinci Dünya Savaşı sonrası güçlenmesiyle ABD ile arasında başlayan hâkimiyet mücadelesi, dünyayı siyasi,

askeri ve ideolojik olarak iki bloğa ayırarak literatüre Soğuk Savaş[1] olarak yansıyan süreci başlatmıştır.

Soğuk Savaş ile birlikte iki kutba bölünen dünyada liberal bloğun yanında yer alan Türkiye, ABD ile geliştirdiği yakın ilişkilerle birlikte hem iç hem de dış politikada Sovyet Rusya'nın benimsediği komünist ideolojiye karşı sert bir tutum sergilemiştir. Ancak Türkiye'nin komünizme karşı geliştirdiği bu savunma mekanizması salt ideolojik karşıtlıktan ibaret değildi. Türk toplumunda yer alan *"Rus Düşmanlığı"* imgesi Türkiye'nin anti-komünist bir siyaset takip etmesinin ve Türkiye'de anti-komünist politikaların güçlü bir şekilde sürdürülmesinin önemli bir tarihsel nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü bir düşman imgesi olarak Türk Toplumunun hafızasında yatan bu imge; Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılma ve yok olma yönündeki kaygısının müsebbibi olarak görülmüş ve sonraki süreçte Türkiye'de anti-komünizmin bir beslenme kaynağını oluşturmuştur.

İkinci Dünya Savaşı sonrası ise; Sovyet Rusya'nın boğazlardan üs ve toprak talep etmesi Türkiye'nin komünizme karşı refleksinin ve Soğuk Savaş döneminde Amerika safında yer almasının önemli bir nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'nin Amerika ile yakınlaşmasıyla birlikte Türkiye'de kendiliğinden makul bir şekilde var olan anti-komünizm ideolojisi, Amerikan etkisiyle şekillenerek Türk siyasetine büyük oranda yön vermiş ve Türkiye'de anti-komünizmin beslendiği bir diğer kaynak olmuştur. Türkiye ile Sovyet Rusya arasında meydana gelen çekişmeden yararlanmak isteyen ABD, Truman ve Marshall Yardımları'yla Türk ekonomisine direkt müdahale etme fırsatı elde ederken, Türkiye'nin Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'ne (NATO) dahil olmasıyla birlikte Türkiye'nin iç ve dış siyasetine nüfuz etmeye

[1] ABD Başkan Danışmanı Bernard Baruch'un 1947 yılında bir konferansta bu süreç hakkında "Soğuk Savaş" ifadesini kullanmasıyla ABD ile Sovyet Rusya arasında meydana gelen bu süreç literatüre "Soğuk Savaş Dönemi" olarak yansımıştır. Kemal Girgin, *21. Yüzyıl Perspektifinde Dünya Siyaseti*, İstanbul: Adam Yayıncılık, 2002, s. 28.

başlamıştır. Devletin bir çok kurumunda söz sahibi olan Amerikalı uzmanlar[2] Türkiye'yi ABD saflarına çekerken, Türk siyasiler de hem ekonomik hem de siyasi olarak Amerika'dan yararlanma yoluna gitmişlerdir.[3]

Türkiye'de iç politikada ise motivasyon kaynağını Soğuk Savaşın anti-komünizm propagandasından alan "milliyetçi-muhafazakar çevreler" siyasette yükselirken güçlü bir "sağ" ittifakı oluşturmuşlardır. Böylelikle anti-komünist propagandayla birlikte kendi ideoloji ve fikirlerine yeni bir hüviyet kazandıran bu çevreler, kurdukları örgütlenmelerle birlikte Türkiye'nin siyasal, toplumsal ve kurumsal olarak yeniden biçimlendirilmesinde oldukça etkin rol oynamışlardır. Böylelikle Sovyet siyaseti ve onun ideolojisi olan komünizme karşı hem tarihsel nedenlerle hem de Amerika etkisiyle güçlü bir refleks olarak geliştirilen anti-komünizm fikri büyük oranda Türkiye'de karşılık bulmuştur.

Anti-komünizmin Türk topraklarında karşılık bulmasıyla Türkiye'de komünizmle mücadele hız kazanırken, milliyetçi-muhafazakar çevreler tarafından kurulan Komünizmle Mücadele Dernekleri de örgütlü bir şekilde komünizmle mücadele etmeye başlamışlardır. Bu dernekler Türkiye'deki anti-komünizm sürecinde önemli bir yer teşkil etmiş ve siyasi olarak "sağ" söylemi anti-komünizmle içselleştirirken, uzun yıllar Türkiye'de hakim olan "sağ" ve "sol" çatışmasında önemli bir rol oynamışlardır. Giriştiği faaliyet ve ürettikleri anti-komünist söylemlerle uzun yıllar boyunca Türk siyasi hayatına yön veren bu dernekler, bir çok siyasi parti ve önemli siyasi kişilikler

---

[2] Türkiye'nin Kore'ye asker gönderme isteğinin Amerika tarafından Türkiye'de kurulan Misyon Şeflikleri'nin onayına bırakılması (National Archive, Department Of States Records, Foreign Relations Of The United States Series, 1950, The Near East, South Asia, And Africa, Volume V, Document 752.*)* ve dönemin siyasetçilerinin şu ifadeleri Türkiye'deki ABD etkisini kanıtlar nitelikteydi;
"27 Mayıstan sonra Başbakanlığa oturunca bakanlıkları dolaşmaya başladım. İçişleri Bakanlığı'na gittiğimde, orada ayrı bir odada, bir ayrı büroda Amerikalıları gördüm. Bizim yetkililere durumu sorduğumda, komünizmle işbirliği çerçevesinde yapılan çalışmalarla memurlarımızı eğittiklerini, koordinasyon yaptıklarını söylediler. Ama işi biraz daha araştırınca, bakanlığa dışarıdan gelen ve giden tüm şifre, mektup, telgraf ve evrakların oradan geçtiğini öğrendim". Hulisi Turgut, Şahinlerin Dansı, İstanbul: ABD Yayınları, 1995, s. 202.

[3] Dönemin siyasileri güvenlik endişeleri için ABD'yle yakın ilişkiler kurmaya çalışırken, diğer yandan bütçe açıkları için Amerikalılardan destek istemişlerdir. National Archive Department of States Records, Foreign Relations Of The United States, 1951, European Security And The German Questions, Volume III, Part 1, Document 645.

tarafından desteklenirken,[4] siyasetten devşirdikleri güçle birlikte büyüyerek kamuoyunda güçlü bir konuma ulaşmışlardır. Böylelikle çalışmamızda Soğuk Savaş sürecinde Türkiye'nin dış politikada ABD ile buluşmasıyla birlikte Türkiyede siyasi, sosyal ve ideolojik değişimler, ABD ile ilişkiler çerçevesinde çalışmamız kapsamında incelenmiştir.

Kuşkusuz Soğuk Savaş'ın önemli bir mirası olan *"anti-komünizmin"* geçmişi Soğuk Savaş'ın çok öncesine dayandığı için çalışmamıza öncelikle komünizmin doğuşuyla başlanmıştır. Aynı şekilde Soğuk Savaş sonrası hız kazanan anti-komünizm siyasetinin temelini de geçmişe, Osmanlı dönemine kadar götürebildiğimiz için çalışmamızın kapsamı; komünizmin ortaya çıkması ve Osmanlı toplumunun komünizme karşı algısıyla başlayarak, Türkiye'de meydana gelen anti-komünist siyasetin önemli sonuçlarından biri olan Komünizmle Mücadele Derneklerinin kapanmasına kadar olan süreçle sonlandırılmıştır. Ayrıca komünizme karşı kurulan Komünizmle Mücadele Derneklerinin sonraki süreçte Türk siyasetinde ve yapısında meydana getirdiği etkiler tartışılmıştır. Bu çerçevede Türkiye'nin ABD ile buluşmasının 1945-1971 yılları arasında Türkiye'deki düşünce ve siyasi hayatına etkileri, anti-komünizm politikalarıyla birlikte Türkiye'nin geçirdiği dönüşüm ve ABD'nin Türkiye üzerinden gerçekleştirmek istediği politikalar bu tarihsel çerçeve içerisinde bilimsel verilere dayanarak incelenmiştir.

Soğuk Savaş sürecinde komünizmin örgütlü bir yapıya kavuşmamasına rağmen[5] Türkiye'de güçlü bir anti-komünizm siyaseti yürütülmesinin nedenleri bu çalışmamazın ana sorunsalı olarak belirlenmiştir. 93 Harbi'nden sonra Türk toplumunda Ruslara karşı duyulan kin ve öfkenin Soğuk Savaşla birlikte ABD etkisinde anti-komünizme dönüşümünün ayrıntılı olarak incelediği bu çalışmada; ABD ile başlayan işbirliğinin, siyasi ve askeri düzlemden çıkarak ideolojik bir yapıya kavuşmasıyla Türkiye'de

---

[4] Dönemin Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği Fahri Başkanlığına seçilmiştir. *Mücadele*, "Sayın Cumhurbaşkanımız Fahri Genel Başkanlığımızı Kabul Ettiler", C. 2, S. 4, 1965, s. 3.

[5] Soğuk Savaş döneminde Türkiye'deki komünizmin örgütlü bir yapıya kavuşmadığı bir çok ABD arşiv ve istihbarat belgelerinde yer alırken Türkiye'nin komünizme karşı en güçlü ülke olduğu ifadeleri Amerikan Güvenlik konseyi raporlarında yer alıyordu. National Archive Department of States Records, Foreign Relations Of The United States, 1951, The Near East And Africa, Volume V, Document: 659.

meydana gelen iç ve dış politikadaki değişimler analiz edilmiştir. Bu noktada Sovyetlerin Türkiye'den toprak ve üs talebinde bulunması[6] sonrası Türkiye'nin güvenlik kaygıları nedeniyle dış siyasette ABD ile buluşmaya itilmesi tezi kabul görse de, bu ifade ABD'nin Türkiye üzerindeki derin etkisini açıklamaktan uzaktır. Bu bağlamda Türkiye'deki devlet kurumlarında ABD'li uzmanların görev alması, Türk askeri sistemi üzerindeki ABD etkisi, ABD'nin ülkedeki ekonomi ve kültürel politikalarına yön vermesi gibi ilişkiler ışığında Türkiye'de ABD'nin siyasi, kültürel, ekonomik ve ideolojik etkisi ana sorunsal çerçevesinde çalışmamızda incelenmiştir.

ABD'nin Türkiye'deki siyasi, ekonomik, kültürel ve ideolojik etkisiyle birlikte Türkiye'deki siyasi atmosfer de değişmiş, ABD propagandasının siyasi omurgasını oluşturan anti-komünizm politikaları Türkiye'de etkisini göstermeye başlamıştır. Bu süreçte Türkiye'de komünizmle mücadele etrafında toplanan "sağ ittifakın" komünizme karşı hedef gösterdiği "sol" çevreler komünistlikle suçlanırken bu iki çevre arasındaki çatışma Türkiye'de uzun yıllar gündemi meşgul etmiştir. Bu noktada milliyetçi-muhafazakar çevreler tarafından *"anti-komünizm"* şemsiyesi altında kurulan Komünizmle Mücadele Derneklerinin oluşumu, faaliyetleri ve Türk siyasi hayatına mirası da Türkiye'de uygulanan anti-komünizm siyaseti sorunsalı çerçevesinde analiz edilirken, Türkiye'de bir devlet politikası halini alan anti-komünizm siyasetinin ardındaki nedenler bilimsel veriler ışığında değerlendirilmiştir. Böylelikle bir problem olarak; Soğuk Savaş sürecinde ABD etkisinin siyasi, sosyolojik ve ideolojik boyutunun Türk siyasi hayatındaki kavram, algı ve olgulara etkisinin boyutu bu çalışmayla ortaya konulmuş, komünizm ve anti-komünizm meselelerinin Türkiye bağlamında ele alınışı bilimsel ve metodolojik açıdan incelenmiştir.

Çalışmamızın yöntemi çerçevesinde öncelikle Soğuk Savaş döneminde Türkiye ile ABD ilişkileri hem "eylemin" hem de "fikirlerin" analizi üzerinden değerlendirilmiştir. Konu ile ilgili geniş bir literatür taraması yapılırken çalışmamızın kapsamı geniş bir süreci ele aldığı için literatür taraması sırasında belirli başlı ana eserler incelenmiştir. Soğuk Savaş sürecinin incelendiği kısımlarda, özellikle

---

[6] Sovyetler'in Türkiye'den toprak ve üs talebini doğrulayan CIA belgesi için bk. CIA Arcihve, General CIA Record, CIA-RDP79R01012A000300020021-2. 29.12.1950.

literatürümüzün eksik kaldığı alanlarda yabancı kaynaklardan yararlanılarak karşılaştırmalar yapılmış ve çalışmamız çeşitli kaynaklarla desteklenmiştir. Bununla birlikte çalışmamızla ilgili tespit ettiğimiz konularda Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı ve Cumhuriyet Arşivi bünyesinde yer alan belgeler incelenirken, diğer yandan ABD'nin dış politikası ve diplomasi faaliyetlerinin önemli bir kaydını sunan Office of The Historian veritabanından ulaşılan National Archive Department of States Records Arşivi'nin *"The Foreign Relations of the United States (FRUS)"* serisinden yararlanılmıştır. Ayrıca Amerikan istihbarat teşkilatı olan Central Intelligence Agency (CIA) tarafından Türkiye hakkında yayınlanan belgeler de dönemin siyasi, askeri ve ideolojik görünümünü tasvir etmesi bakımından çalışmamız için önemli bir dayanak noktası oluşturmuştur. Böylelikle Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD ilişkilerine önemli bir delil oluşturan bu yabancı arşivlerde yer alan ve literatürümüzde bulunmayan birçok belge, bu çalışmayla birlikte literatürümüze kazandırılmıştır.

Çalışmamızda yer verdiğimiz diğer bir kaynak ise resmî ve süreli yayınlar olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti tarafından yayınlanan TBMM, Cumhuriyet Senatosu ve Millet Meclisi Tutanakları ile birlikte *Resmi Gazete* ve *Ayın Tarihi* gibi resmî yayınlara çalışmamızda geniş yer ayrılmıştır. Bununla birlikte *Cumhuriyet, Milliyet, Akşam* gibi süreli yayınlardan elde ettiğimiz bulgular ise; bize dönemin Türkiyesini özetlerken, özellikle kamuoyundaki *"komünist, komünizm ve anti-komünist"* algılarını yansıtması bakımından çalışmamıza büyük oranda katkı sağlamıştır. Ayrıca bu süreçte özellikle Komünizmle Mücadele Dernekleri tarafından yayımlanan dergi ve broşürler çalışmamızda yer alırken, bu yayınlar "komünizm" ve "anti-komünizm" kavramlarının işlenişini örneklendirmesi bakımından çalışmamıza büyük oranda katkı sağlamıştır.

Bu çalışmayla birlikte Türk siyasi tarihine damga vuran *"komünizm"* ve *"anti-komünizm"* meseleleri bilimsel veriler ışığında bir çok konuya yeni bakış açıları getirirken, Türkiye'deki ABD etkisinin hem toplumsal hem de siyasal yaşamdaki etkisi ortaya konmuştur. Özellikle Soğuk Savaş döneminde dış politikasını ABD eksenine oturtan Türkiye, iç politikada aynı siyaseti takip ederek güçlü bir anti-komünizm savunuculuğu üstlenmiştir. Dış politikanın iç politikaya tezahürü olarak adlandırdığımız

bu süreçle birlikte komünizme karşı sistematik bir tutum sergilenmiş ve ülkedeki sol hareketler "komünistlik" suçlamalarına[7] maruz kalarak susturulmaya çalışılmıştır. Böylece bu çalışmayla birlikte Türkiye'nin komünizm ve anti-komünizm meseleleri iç ve dış gelişmeler dahilinde incelenerek Türkiye'nin Soğuk Savaş sürecinin bilimsel ve metodik açıdan yeniden ele alınması sağlanmıştır.

Türkiye'nin Soğuk Savaş süreci yazını özellikle de komünizm meselesi literatürde bir büyük boşluk olarak yerini alırken bu dönem hakkında yapılan çalışmalar ise kaynak çeşitliliği bakımından yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle Türkiye'de Soğuk Savaş ideolojisi üzerine bir yazın oluştuğunu söylemek güçtür. Literatürümüzdeki belirli sayıdaki çalışmalar ise bu süreci tek bir açı ve yöntemle incelerken aynı çerçeve içerisinde Türkiye ile ABD ilişkilerinin siyasi, ekonomik, askeri ve ideolojik boyutları incelenmemiştir. Bu çalışmayla birlikte Türkiye'deki ABD etkisi bir çok yönden incelenirken, Soğuk Savaş süreci hem "eylem" hem de "fikirlerin" analizi üzerinden yapılarak konuya farklı bakış açıları getirilmiştir. Bu noktada çalışmamızla birlikte Türkiye'deki komünizm meselesi Osmanlı döneminden itibaren ele alınırken, bu sürecin tarihi, siyasi, sosyolojik ve ideolojik boyutları çeşitli yönleriyle bilimsel veriler ışığında irdelenmiştir. Bununla birlikte çalışmamızın içerdiği bir çok yeni yabancı kaynak da çalışmamızın önemini ve tarih alanına katkısını ortaya koymaktadır.

Çalışmanın *birinci bölümünde;* dünyanın Sanayi ve Fransız Devrimi ile uğradığı büyük siyasal, düşünsel ve sosyal değişimler incelenmiştir. Bu değişimsel süreçle birlikte komünizm ve sosyalizm kavramlarının ortaya çıkışı ve gelişimi bu bölümde incelenirken, bu kavramların ortaya çıktığı tarihsel süreç tasvir edilmiştir. Kavramsal bir çerçevenin çizildiği bu bölümde ayrıca Rus topraklarında meydana gelen Bolşevik İhtilali ile birlikte bir komünizm devleti olarak kurulan Sovyet Rusya'da komünizmin tatbiki bu bölümde değerlendirilmiştir. Böylelikle komünizmin bir örnek modeli olan Sovyet Rusya'nın kurulduğu temeller bu bölümde analiz edilmiş ve komünizm ideolojisi hakkında bir kavramsal çerçeve çizilmiştir.

---

[7] Tan Gazetesi, DTCF üyeleri, Köy Enstitüleri ve CHP'ye yöneltilen "komünistlik" suçlamaları gibi olaylar ülkedeki sol ve muhalefete karşı yöneltilen "komünistlik" suçlamaları bu olaylara birer örnek teşkil etmektedir.

İkinci Bölümde; Türk toplumunun komünizm ve sosyalizme karşı algısı incelenmiştir. Bu çerçevede tarihsel olarak iki ulus arasında başlayan ikili ilişkiler çerçevesinde Osmanlı döneminde Türk toplumu üzerindeki olumsuz algı olan *"Rus Düşmanlığı"* imgesi incelenerek bu düşmanlığın altında yatan nedenler incelenmiştir. Rus toplumuna karşı Türk toplumunda var olan bu olumsuz imgenin Milli Mücadele Dönemi'yle birlikte iki hükümet arasındaki siyasi ilişkilerle yerini dostluğa bırakması ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla, iki ülkenin dostane ilişkiler içerisinde yürüttüğü süreç bu bölümde incelenmiştir. Yürütülen bu dostane ilişkilerin Türk toplumu üzerindeki komünizm algısına etkisi ve değişimi bu bölümün önemli bir başlığı olurken, İkinci Dünya Savaşı sonrası Sovyet tehditleriyle Osmanlı toplumunda var olan *"Rus Düşmanlığı"* imgesinin Türkiye Cumhuriyeti döneminde*"anti-komünizme"* dönüştüğü süreç 5N1K yöntemiyle incelenmiştir.

Üçüncü bölümde; ABD ile ilişkilerin tarihi boyutları içerçevesinde Osmanlı toplumunda var olan *"Rus Düşmanlığı'nın"* Sovyet tehditleri ve Soğuk Savaş'la birlikte ABD etkisinde *"anti-komünizme"* dönüşüm süreci irdelenmiştir. Sovyetlere karşı ABD öncülüğünde başlatılan Soğuk Savaş sonrası dünya milletlerini komünizmden uzaklaştırma gerekçesiyle Truman Doktrini ve Marshall Planı gibi politikaları ortaya atan ABD, NATO örgütünün kuruluşuyla birlikte dünyayı iki kutba bölen süreci başlatmıştır. Bu süreçte kendi safını ABD yanında belirleyen Türkiye, ABD tarafından başlatılan bu yardımlardan faydalanarak yıllarca sürdürdüğü tam bağımsızlık ilkesinden bazı tavizler vermekten kaçınamamıştır. Türkiye'yi Sovyet ve komünizm etkisinden uzaklaştırma gerekçesiyle yapılan bu yardımlarla Türkiye üzerinde ekonomik etkisini hissettiren ABD, Türkiye'nin NATO ittifakına alınmasıyla birlikte askeri ve siyasi yönden de Türkiye'yi etkisi altına almaya başlamıştır. ABD coğrafi konumu nedeniyle Türkiye üzerinden yürüttüğü bu politikalarla hem Sovyet Rusya'ya karşı çevreleme siyaseti yürütürken, bir yandan da ABD'nin Orta Doğu topraklarına Türkiye üzerinden ulaşma siyaseti başarılı olmaya başlamıştır. Orta Doğu için Türkiye'yi bir üs olarak gören ABD'nin bu süreçteki politika ve faaliyetleri bu bölümün ana temasını oluştururken, Türkiye'deki ABD propagandasının araçları bu bölümde üzerinde durulan konulardan biri olmuştur.

Dördüncü bölümde; ABD etkisinde Türkiye'de başlatılan güçlü anti-komünizm siyasetinin Türk iç siyasetindeki etkisi incelenmiştir. Türkiye'de anti-komünizmin en önemli savunucularından olan "milliyetçi" ve *"muhafazakar"* çevrelerin Amerikan anti-komünizminin çevresinde birleşmeleri Türkiye'nin iç siyasetinde büyük değişimlere neden olmuştur. Henüz Türkiye'de tam ayrışmayan "sağ" ve "sol" siyasetin bu süreçte oldukça belirgin hale gelmesiyle "milliyetçi" ve "muhafazakar" çevrelerin desteklediği Demokrat Parti Türk siyaset sahnesinde yerini alarak iktidara tırmanmıştır. Türk siyasetinde bu tarihi süreçten sonra Türkiye'de anti-komünizm bir düşünce, felsefe ve inanç olmaktan çıkarak bir devlet politikası halini almaya başlamıştır. DP hükümetiyle birlikte komünizme karşı güçlü tedbirler alınırken "anti-komünizm" siyaseti muhalefete karşı güçlü bir silah olarak kullanılmaya başlanmıştır. Türkiye'de anti-komünizmin bir devlet politikası halini almaya başladığı bu süreçle birlikte Türk siyasi yapısındaki büyük değişimler bu bölümün genel içeriğini oluşturmuştur.

Beşinci bölümde; Türkiye'de meydana gelen anti-komünist siyasetin en önemli miraslarından olan Komünizmle Mücadele Dernekleri incelenmiştir. Komünizme karşı fikri mücadele etme parolasıyla ortaya çıkan bu dernekler, gerek çıkardığı yayınlarla gerek düzenlediği konferans ve mitinglerle Türkiye'deki "sağ" siyasetin önemli merkezlerinden biri olmuştur. "Milliyetçi" ve "muhafazakar" çevrelerin fikirlerini yaymak, siyasette ve kamuoyunda yer edinmek için toplandığı bir alan olarak kurulan bu dernekler, komünizmle farklı metodlarla mücadele etmişlerdir. Ancak komünizmle mücadele adı altında kurulan bu derneklerin sonuncusu ve en güçlüsü olan Türkiye Komünizmle Mücadele Dernekleri ise; ana gayesinden uzaklaşmış, siyasette bir taraf olarak komünizmle mücadele adı altında toplumu ayrıştırırken, diğer yandan da şiddetin siyaset içerisine sirayet etmesine neden olmuştur. Bu bölümde Türkiye'deki "sağ" ve "sol'un" belirginleşmesinde önemli rol oynayan bu derneklerin ideolojik, siyasal ve sosyal yapıları bilimsel veriler ışığında ortaya konulmuştur.

Altıncı bölümde ise; milliyetçi ve muhafazakar çevrelerin komünizme karşı bir çatı olarak oluşturduğu Komünizmle Mücadele Derneklerinin Türk siyasi hayatına mirası incelenmiştir. Bu derneklerin siyasi hayatımıza bir çok etkisi olmuştur. Arkasında hükümet ve bazı dış desteklerle birlikte siyaset sahnesinde yükselen bu dernekler, anti-

komünizmi siyasallaştırılarak Türkiye'de kardeş kavgasına neden olan sol-sağ çatışmasının önemli bir aktörü olmuştur. Özellikle bazı partilerden aldıkları desteklerle fiili olarak şiddetin siyaset içerisinde yaygınlaşmasına neden olan bu dernekler, bir militan yetiştirme görevi görmüştür. Bununla birlikte bu derneklerde yetişen kişilerin yıllar sonra siyasette yerini alarak Türk siyasi hayatına yön vermeleri bu bölümde değerlendirilerek Komünizmle Mücadele Derneklerinin Türk siyasi hayatına etkisi sorunsalı bir çözüme kavuşturulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM
KOMÜNİZM-SOSYALİZM KAVRAMLARI VE GELİŞİMİ

1.KAVRAMSAL ÇERÇEVE

18 ve 19.yüzyılın insanlık tarihi içerisinde değişimlerin en çok yaşandığı yüzyıl olarak görülmesi tartışmasız bir gerçektir. Öncelikle sınırlı bölgeler içerisinde başlayıp gittikçe daha büyük alanlara yayılmak suretiyle başlayan Sanayi Devrimi, dünya tarihinin değişimi ve gelişimi ile ilgili olaylarda ilk planda yer almış ve o döneme kadar var olan sosyal yapının tamamen değişmesine neden olmuştur. 1750-1850 yılları arasında İngiltere'de başlayan ve Avrupa kıtasını saran bu ihtilal[8], bütün Avrupa'da birçok sosyal faciaya, sosyal ihtilallere ve grevlere yol açarak toplumsal olaylar silsilesinin başlamasına neden olmuştur.

18. yüzyılda meydana gelen diğer önemli bir olay ise; Fransız Devrimi olmuştur. Fransız Devrimi ile birlikte kıta Avrupasındaki tüm dengeler değişmiş, yeni bir siyasi, iktisadi ve sosyal ortam meydana gelmiştir. Avrupa'yı derinden etkileyen bu iki olay hem içinde bulunduğu yüzyıla hem de insanlık tarihinin geleceğine damgasını vurmuş ve yeni bir dünya düzeni meydana gelmiştir. Böylelikle Sanayi Devrimi ile feodal ekonomik düzenden kapitalist ekonomik düzene geçişin şartları sağlanarak uygulamaya konulurken, Fransız Devrimi ile yüzyıllardır göz ardı edilen toplumun yaşaması için gerekli hürriyetlerin önemli birer öğe olduğunun altı çizilerek, günümüz demokrasisinin önemli bir basamağı oluşturulmuştur.[9] 18 ve 19.yüzyılları kapsayan bu iki olay, düşünce tarihine de katkı yaparak yeni ideolojik fikirlerin doğmasına yol açmış ve kıta Avrupasını bambaşka bir dönüşüme götürmüştür.

---

[8] Sanayi İhtilali hakkında ayrıntılı bilgi için bkz, Peter, McPhee, *The French Revolution*, Oxford: OUP Oxford, 2001.

[9] Fransız İhtilali hakkında ayrıntılı bilgi için bkz, Patrick O'Brien, *Quinault Roland The İndustrial Revolution and British Society*, New York: Cambridge University Press, 1993.

1.1.Sanayi Devrimi ve Fransız Devrimi İle Birlikte Değişen Dünya

11.yüzyıldan başlayıp 15.yüzyılda sona eren Haçlı Seferleri'nden sonra yaşanan büyük ekonomik bunalımlar sebebiyle Avrupa genel bir dönüşüme giderek kıymetli madenler ve yeni pazar arayışları için coğrafi keşifleri başlatmıştır. Avrupa için dönüm noktası olan coğrafi keşifler, bizzat hükümdarlar tarafından desteklenmiş ve Avrupa Dünya'ya açılarak yeni ekonomik kaynak arayışlarına başlamıştır.[10] Coğrafi keşiflerle birlikte Avrupa toplumunun zihnindeki dünya haritasının sınırları; Avrupa, Kuzey Afrika ve Asya'yı aşarak yeni bir şekil almıştır.

Coğrafi keşiflerle birlikte Avrupa'da çözülen feodal iktisadi yapı, yerini insanların akın ettiği büyük kentlerde eskimiş düzenin değişmesi beklentisinde olan renkli ve yeni bir toplumsal yapıya bırakmıştır. Güç dengesinin yer değiştirdiği bu dönemde burjuvazi de yeni bir statüye kavuşup gömlek değiştirmeye başlamıştır. Artık burjuvalar kırsal bölgelerden yeni uluslararası ticaretin yapıldığı büyük merkez ve liman kentlerine yerleşmiş ve güçlerini daha da arttırmışlardı.

Avrupa'daki ekonomik yapının değişmesiyle birlikte Coğrafi keşiflerin sonucu olan Sanayi Devrimi, Avrupa'yı eski görünümünden farklı olarak bambaşka bir seviyeye getirmiştir. Artan sermaye birikimi ve buhar kuvvetinin sanayiye tatbiki ile fabrikaların kurulup yüksek miktarda mal imal etmesiyle birlikte, Avrupa toplumsal yapısı bambaşka bir görünüme kavuşmuştur. Sınırlı bölgelerde başlayıp git gide daha büyük alanlara yayılan modern teknik, eski sosyal yapının tamamen değişmesine, diğer bir ifadeyle "*ahşap bir binanın çökerek, yerinin betonarme binaya terk etmesine ve sakinlerinin değişmesine"*[11] yol açmıştır.

Ekonomik bir büyüme örneği olarak görülen Sanayi Devrimi ile birlikte o döneme kadar zirai üretim ve küçük el sanayiye dayanan iktisadi yapı, değişerek daha fazla mekanik güç, daha fazla hammadde, daha fazla üretilmiş mal ve daha fazla insana ihtiyaç duymuştur. Avrupa'yı baştan aşağıya değiştirip zenginleşmesini sağlayan Sanayi Devrimi, Avrupayı sadece ekonomik yönden değil, sosyal yönden de derinden

---

[10] Coğrafi keşifler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Edwar Heawood, *A History of Geographical Discovery: İn the Seventeenth and Eighteenth Centuries*, New York: Cambridge Universty Press, 2012.

[11] Orhan Tuna, "Avrupa Komünizmi", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası,* C.43, 1987, İstanbul, s. 264.

etkileyerek beraberinde birçok sorunu meydana getirmiştir. Devrim ile birlikte insanların hayat tarzları köklü bir biçimde değişime uğrayarak, yeni sosyal yapılar ortaya çıkmıştır. Dönemin Avrupasını özetleyecek olursak; insafsız ve katı bir kapitalist sistem karşımıza çıkmakta olup, üretim hayatının tek hakiminin sermaye olduğu gözlenmektedir. İşçi, işverenin emrinde çoğu zaman ölmeyecek kadar ücret alabilen, çalışma şartları bakımından hiçbir güvencesi olmayan, kendisine sosyal adalet ve sosyal güvenlik ilkelerinin uygulanması şöyle dursun, onun bunları telaffuz etmesine dahi tahammül edilemeyen bir esirdi. Bir İngiliz sosyalist yazarının bu dönemdeki İngiliz toplum hayatından bahsettiği şu cümleleri dönemin kapitalist ekonomi toplumunu açık bir şekilde tasvir etmektedir:

"İngiltere'de herhangi bir şehrin sokaklarında dolaştığınızda bir yanda bir takım zengin ve tembel insanlar tarafında kazanılmamış servetler, hem kendileri hem de toplum içerisinde hiç şerefli olmayan usuller içerisinde israf edilmektedir.Diğer bir tarafta ise ölesiye çalışan insanlarla, şehrin pislik, sefalet, perişanlık ve hastalıklar yuvası haline gelmiş kenar ve köşelerinde geleceklerinden ümitsiz, karınlarını sadece kendilerini ölmekten kurtaracak kadar doyurarak yaşamaktadırlar.

Lüks kulüp, tiyatro, mağaza ve otellerin önlerinde pis yarı çıplak açlıktan iskelet haline gelmiş küçük çocuklar göreceksiniz.Ölesiye çalışmaktan ve yetersiz beslenmeden avurtları çökmüş gözlerinin feri kaybolmuş erkekler, kadınlar göreceksiniz. Bütün bunlar hayal değil, gerçeğin ta kendisidir. Ancak bu olup bitenlerden bütün toplum sorumludur. Ancak toplumun gerçek vazifesi ise bu yüz karası gerçeklere çare aramaktır."[12]

Avrupa'da böylesine bir ortam yaratan Sanayi Devrimi, birçok sosyal faciaya, vahim hastalıklara, sosyal ihtilallere, kütle sefaletine, ilk sınıf mücadelelerine, ilk işçi-sendikacılık hareketlerinin başlamasına ve ilk siyasi cereyanlara yol açmıştır. Bu noktada Sanayi Devrimi ile değişen Avrupa'daki sosyal yapı, dünyayı derinden etkileyecek olan Fransız İhtilali'nin bu denli geniş çapta hissedilmesinde etkili bir faktör olarak ortaya çıkmıştır.

---

[12] Ekrem Alican, "Gerçek Sosyalizm ve Komünizm", *Türk Kültürü*, C.VII, S. 84, 1969, s. 27-28.

1789 Fransız Devrimini gerçekleştiren esas aktör olan burjuvazi, aristokrasiye karşı işçi ve köylü tabakalarını mobilize etmiş, böylece hareketin kitleselleşmesi ve bir biçimde başarıya ulaşmasını kolaylaştırmıştır. Ancak burjuvazinin devrimi kitleselleştirmesindeki başarısı, sınıfsız bir halk egemenliği konusunda aynı başarıyı gösterememiştir. Çünkü seçme ve seçilme hakkı bütün halkın değil, toprak ve sermaye sahiplerinin hakkı olurken, alt sınıflar ise; derdi iktidarda söz sahibi olmak isteyen büyük burjuvazinin umrunda bile olmamıştır.[13] İhtilalden sonra güçlenen burjuvazi yavaş yavaş Aristokrasi'nin yerini almaya başlamış ve Avrupa'nın genelinde büyük değişimleri başlatmıştır. "Sol'un" (burjuvazi) *"ilericiliği"* karşısında eski düzeni savunan sağ (aristokrasi) *"gericilik"* olarak kalırken, burjuvazi bu eski düzen yanlısı gericilere tepkisini *"yurtsever milliyetçilikle"* göstermiştir.[14] Böylelikle eskiden yönetimde söz sahibi olan aristokrasi, yerini burjuvaya bırakarak eski gücünü yitirmiş, sağ düşünce ve kilise baskısı gitgide azalmaya başlamıştır. Devrimden sonra burjuvanın güçlenmesi ile birlikte sağ düşünce yerini sol düşünceye bırakarak yeni ve özgürlükçü fikirler doğmaya başlamıştır.

Getirdiği yeni fikirlerle Avrupa'yı derinden etkileyen Fransız Devrimi, başlangıçta dramatik, tutkulu ve şiddet dolu bir karışıklıktı. Özellikle de Bastille'in düşüşünden Thermidor İsyanı'na kadar Avrupa'da büyük bir korku yaşanmıştır. Devrim ile birlikte uzun yıllar Avrupa'da etkin bir güç olan feodalizm yıkıldı, kilise toprakları millileştirildi ve bir kral idam edildi. Bunların yanında bir de dünya demokrasi tarihinin dönüm noktası olan İnsan Hakları Bildirisi ilan edilmiştir. Bu bildiriyle geçmişten beri süregelen Avrupa'nın sosyolojik durumunda büyük değişiklikler meydana gelmeye başladı. Çünkü bildiride herkesin temel hak ve özgürlüğünün olduğu ve bunun yasalarla birlikte korunacağı ifade ediliyordu.[15] O döneme damgasını vuran ve dünya demokrasi tarihinin mihenk taşı olan bu bildiri, yeni fikir akımları ve ideolojileri ortaya çıkararak yeni dünya düşünce hayatına büyük oranda yön vermiştir.

---

[13] Ertuğrul Cesur, *İslam-Sosyalizm Sentezleri,* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016, s. 23.

[14] Cesur, a.g.t., s. 23.

[15] Bildirinin tam metni için bkz Alev Alatlı, *Batı'ya Yön Veren Metinler*, C.3, İstanbul: İlke Eğitim ve Sağlık Vakfı, 2010.

Fransa'daki bu gelişmeler çok kısa bir süre içerisinde diğer gelişmiş ve burjuvanın çok güçlü olduğu Avrupa ülkelerine sıçramış; özellikle sanayi burjuvasının en güçlü olduğu ülke olan İngiltere'de büyük bir yankı uyandırmıştır. İngiltere'de Fransız Devrimi'nin ilk etkisi, ülkedeki burjuvanın baskısıyla oluşan seçim sisteminin değiştirilmesi talebi olmuştur. Burjuvazi, büyük bir bölümü işçilerden oluşan şehirlerdeki geniş halk kitlelerinin de desteğini alarak bir reform hareketi başlatmıştır.[16] Bu reform hareketiyle birlikte *"1832 Reform Yasası"* parlamentoda kabul edildi. Ancak bu yasayla orta sınıfın çoğuna oy kullanma hakkı tanınırken, işçi sınıfı bu haktan yine mahrum bırakılmıştı.[17]

İngiltere'deki hak adalet arayışları devam ederken sermaye sınıfı işçi üzerindeki baskıyı arttırmış ve büyük şehirlerde büyük bir sömürü düzeni kurulmuştu. İngiltere'nin büyük şehirlerinde yaşam koşulları öyle seviyelere gelmişti ki, camı olan pencere bulmak kolay değildi. Evlerin duvarları dökülmekte, tahtaları kırık olan kapılar birbirine çivilenmekte idi. Her tarafta çöp ve kül yığınları olmakla birlikte sokaklara dökülen atıklar etrafa kötü kokular yaymaktaydı.[18] Güneş batmayan imparatorluk olarak tasvir edilen İngiltere'nin manzarası bu şekildeydi, ancak bu zorlu yaşam koşulları işçiler arasında burjuvadan farklı olarak bir sınıf bilinci oluşmasına ortam sağladı. Daha önce hem Fransa hem de İngiltere'de feodalizm ve aristokrasiye karşı burjuvadan destek alan işçiler, burjuvanın kendilerini yarı yolda bırakması nedeniyle artık akıllanmış ve kendi sınıf bilinçlerini oluşmaya başlamıştır. 1832 Reform Yasası'nda İngiliz işçilerinin zihninde "seçme hakkının elde edilmesi halinde sorunların çözüleceği" algısı bu bilincin ilk örnekleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle 1835 yılında kitlesel gösterilerle birlikte bir yandan da örgütlenmeye dönük arayışlar İngiliz işçileri arasında başlamıştır. 1836'da Londra İşçi Birliği kurulurken, bir yıl sonra Parlamento ve işçi temsilcilerden oluşan altışar üye seçilerek bir komite oluşturulmuştur. Bu komite Parlamento'ya verilmek üzere *"Halk Bildirisi"* adı altında işçilerin taleplerini içeren bir bildiri yayımlar ve Çartistler ortaya çıkar. Bunlar Parlamento'ya üç defa kitlesel bir yürüyüş

---

[16] Cesur, a.g.t., s. 24.

[17] Neil Faulkner, *Marksist Dünya Tarihi*, Çev: Tuncel Öncel, İstanbul: Yordam Kitap, 2014, s. 189.

[18] Friedrich Engels*, Die Lage Der Arbeitenden Klasse in England,* Leibzig: Otoo Wigand Verlag, 1845, s. 51-52.

planlasalar da askeri müdahaleyle göstericiler dağıtılır ve mücadeleden bir sonuç alınamaz.[19]

Fransa'da ise yapılan gösteriler Kral Louis Philippe'nin tahtan indirilerek İkinci Cumhuriyetin ilan edilmesiyle sonuçlanırken, Yasama Meclisi cumhurbaşkanlığı seçimine yalnızca erkek nüfusun katılabileceğini kabul etmişti.[20] Bu seçim Avrupa'da bir ilk olması açısından önemli bir gelişme olmuştur. Fransız Devrimi'nin önemi ve anlamı her ne kadar Fransız tarihinde kendi seyri ve sonuçları olan bir olay olarak değerlendirilse de, aynı zamanda modern-çağcıl dünya sistemi tarihinde de önemli bir yere sahip olmuştur. Devrimi Fransa içerisinde sadece feodalizmi yıkan bir devrim olarak adlandırmak yerine despotluk karşıtı özgürlükçü istemlerin yarattığı siyasal bir patlama ve dünya çapında yeni fikirlerin ortaya çıkmasını sağlayan önemli bir olay olarak görmek daha geçerli bir değerlendirme olacaktır.

Devrimle birlikte sonuçları o döneme kadar hiç görülmemiş bir benzerlikte bir siyasal kargaşa yaşanmış ve burjuvalar (ya da diğer bir ifadeyle "sol" olarak tanımlanan kapitalist tabaka ve egemen sınıflar) bu devrimden iki sonuç çıkarmışlardır. Bunlardan ilki büyük bir tehdit duyumsaması yani; ilk kez ciddi olarak devlet gücünü ele geçirmeyi hedefleyen "*halk kitlelerinin"* neler yapabileceğiydi. "*Baldırı çıplak"* olarak tasvir edilen köylülerin, ilk defa silahlanmaya, yürüyüş ya da gösteri yapmaya başlaması çoğu zaman analitik olarak daha önceki yüzyıllarda tekrarlanan yiyecek için yapılmış gösteri ya da köylü ayaklanmalarına benzetilse de, çağdaş dünyanın ilk gerçek sistem karşıtı (yani anti-kapitalist sistem) ayaklanmaları olarak kavramak gerekmektedir. Her ne kadar bu sistem karşıtı ayaklanmaların başarılı olduğu söylenemese de, bu durumun kapitalist dünya sisteminde oluşacak büyük ölçekli niteliksel değişimlerin habercisi olduğu aşikardır.[21]

Burjuvaların devrimden çıkardığı ikinci sonuç ve mantıksal çıkarım, gerçekleşecek olan "değişimin normalliğini" kabul ederek bunu kontrolleri altına almaktı. Çünkü onlara göre kısa vadede gerçekleşecek olan siyasal değişiklikler

---

[19] Cesur, a.g.t., s. 25-26.

[20] *Aynı yer.*

[21] İmmanuel Wallerstein, "Dünya Tarihinde Yer Alan Bir Olay Olarak Fransız Devrimi", *İdare Hukuk ve İlimler Dergisi,* C. 10, S: 1-3, 1989, s.162-163.

kaçınılmazdı ve daha önceki dünya sistemlerinin kullandığı tarihsel miti korumaya çalışmak umutsuz bir çaba olurdu. Değişimin normalliğinin hakim olmasıyla birlikte "değişimin normalliğinin" ifadesi ve bunun tepkisi olarak üç yeni kurum doğdu. Bu üç kurum; ideolojiler, sosyal bilimler ve hareketlerdi. Böylelikle bu kurumlar 19.yüzyılın büyük düşünsel ve kültürel sentezlerini uzlaştırmış ve "çağcılık" olarak adlandırılan kuramsal temelleri oluşturmuştur. Bunlardan en önemlisi olan "ideolojiler" ise; muhafazakarlık, liberalizm ve Marksizm olarak kendi arasında üçe ayrılmıştı. Muhafazakar ideolojide "değişimi" mümkün olan en yavaş süreç içerisinde gerçekleştirmek ve bazı değişimlerin diğerlerinden daha önemli olduğunun vurgulanması gerekliliği üzerinde durulmuştur. Bu ideolojide devrimcileri ve reformcuları frenlemeye yarayabilecek yapılara öncelik tanımanın önemi büyüktür. Bu ideolojinin temeli ise; hep "gelenek" olmuş ve geleneksel değerlerin korunmasının "doğal" olduğu ve bunlarda hikmet bulunduğu öne sürülmüştür. Liberalizm ideolojisi, normla değişimin doğal ideolojisi olmuş, ancak muhafazakarlığın ortaya çıkmasından sonra bir ideoloji haline gelmiştir. 19.yüzyılda doğan ve bilinçli bir şekilde reform getiren bu ideoloji, bireyin devlet kısıtlamalarından özgür olması hakkının önemini vurgulayarak büyük bir evrim geçirmiştir. Bu sebepledir ki erken 19.yüzyıl "*minimal devlet"* liberalizmiyle geç 19.yüzyıl "sosyal devlet liberalizmi" arasında büyük farklılıklar vardır.[22]

Üçüncü ideoloji olan Marksizm ise; oldukça geç ortaya çıkmıştır. Zaman içerisinde bir ideoloji olarak liberalizmden ayırt edilebilir nitelik taşıyan tek sosyalist düşünce olan Marksizm, liberal ideolojinin temel önermesini benimseyip buna iki can alıcı özgün nokta katmıştır. Bunlardan ilki; ilerleme sürekli değil, aralıklı olarak gerçekleştirilen bir şey olarak görülmekte olduğu, ikincisi ise; mükemmel topluma ulaşma süreci sonunda dünya nihai değişime sondan bir önceki aşamada varacaktı. Bu iki değişiklik tamamiyle farklı bir siyasal gündem üreterek dünya siyasi ideolojisine bir yenilik getirmiştir.[23]

---

[22] Wallerstein, a.g.m., s. 164.
[23] *Aynı Yer,* s. 164-165.

Böylece Sanayi Devrimi'nin toplum üzerindeki etkisiyle oluşan Fransız Devrimi, insanlara getirdiği şartlarla (insan hakları, insanların eşitliği vb.) birlikte 18 ve 19.yüzyılın kapitalist toplum hayat şartlarına karşı bir nevi isyan niteliğinde gelişerek dünya tarih sahnesinde uzun yıllar kalacak olan sosyalist hareketleri doğurmuştur. Toplum içerisinde her idealist düşünce doğal olarak toplumcu kişilerden daima yakınlık gördüğü için sosyalist düşünce de dayandığı gerçekten kutsal ilkeler dolayısıyla, doğduğu günden itibaren toplumların ilgisini üzerinde toplamış; özellikle gerilik, iktisadi ve sosyal az gelişmişlik içindeki toplumlarda özel bir ilgiyle karşılanmıştır.

Hem Fransa'daki devrim hem de İngiltere'deki reform hareketleri kendi devri içinde pek başarılı olamasa da, o dönemde oluşan birikim ve atılan temeller sonraki yıllar içerisinde özgürlükçü düşünce bakımından bir deneyim ve çıkış noktası oluşturmuştur. Çünkü birçok yolu deneyerek iktidarda söz hakkı isteyen geniş halk kitleleri, emeğinin karşılığını almak isteyen sanayi işçileri ve açlık-sefaletten kurtulmak isteyen köylüler tüm yollar tıkanıp legal mücadele alanları daralınca, ihtilalci-komünist fikirler onlar için tek alternatif olmuştur. Böylece Marksizm, mülksüz ve emeğini satarak geçinen geniş toplum kesimleri için bir umut, bir arayış ve bir çıkar yol olarak destek bulmuştur.

Avrupa'da Sanayi Devrimi ile birlikte meydana gelen toplumsal olaylar, Fransız Devrimi ile başlayıp İngiliz reform hareketleriyle şekillenmiş ve dünya düşünce tarihi bu olaylar silsilesiyle büyük değişime uğrayarak "toplumculuk"; günümüz formunda adil bir yaşam talebi olarak 19.yüzyılda tarih sahnesinde yerini almıştır.[24] Marx ve Engels'in fikirleriyle hayat bulan "toplumculuk" fikri, Avrupalı işçilerin omuzlarında yükselerek duygularına tercüman olmuş ve Komünist Manifesto ile birlikte "adil bir arada yaşama fikri" dalga dalga tüm dünyaya yayılmıştır. Ancak günümüzde yaşayan müesseselerin köklerini tarihteki en eski zamanlara ve eski çağlara kadar götürmek mümkün olduğundan Komünist Parti Manifestosu'na geçmeden önce konumuzun mihenk taşlarından biri olan sosyalizm ve komünizm kavramlarını açıklayıp tarihsel gelişimini incelemek daha yerinde olacaktır

---

[24] İsa Kuyucuoğlu, "Sosyolojinin Kuruluşunu Etkileyen Düşünce Akımları ve Klasik Sosyolojide Yöntem Tartışmaları", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,* C.8, S.36, 2015, s. 675-677.

1.2.Sosyalizm-Komünizm Kavramları ve Tarihsel Gelişimi

Fransız Devrimi ile birlikte bir ekonomik eşitlik talebi söz konusu olmuş ve bu talep kısa bir süre içerisinde siyasal bir resmiyete kavuşturulmaya çalışılmıştır. Bu eşitlik taleplerinin siyasi ideolojisine sosyalizm, bu ideolojiyi benimseyen kişilere de sosyalist denilmeye başlanmıştır. Sosyalizm terimi kavramsal olarak Latince'de "arkadaş" anlamına gelen "socienn" kelimesinden türemiştir.[25] Çağlar öncesine uzanan ve belirli bir tarihi olmayan sosyalizm kavramı, Avrupa Aydınlanma süreciyle birlikte ortaya çıkmış, eşitlik kavramını Fransız İhtilali'nin temel ilkelerinden biri haline gelmiştir. Bunun sonucunda Avrupa'nın Aydınlanma Çağı ile birlikte toplum arasında eşitliğin sağlanmasıyla artık egemenliğin kaynağı tanrı olmaktan çıkarak, toplum olarak tespit edilmiştir.

Sosyalizm kavramını tanımlamak zor olmakla birlikte, fikirleri tarihsel bağlamında ve gelişiminde tartışmak, felsefenin daha soyut alanındaki fikirlerinden farklı problemler sunmaktadır. Bu yüzden bazı fikirler uzun gelişiminin ve hatta hararetli tartışmaların merkezinde bulunduğunda, kesin olmaları oldukça zordur. O yüzden sosyalizmi kendi içerisinde birçok akıntı ve girdap içeren nehirlere benzetebiliriz. Yani bir mesafeden nehir bir yönde sürekli bir akış halinde görünse de aslında içerisinde birçok akım ve girdaplar bulunmaktadır. Sosyalizm de böyledir, her ne kadar dışarıdan tek bir kavram gibi görünse de içerisindeki çeşitlilik onun tek bir kavram ve anlamla açıklanamayacağını göstermektedir. Bu nedenle sosyalizmin anlam aralığını incelemeye başlamanın en faydalı yolu onun tarihsel gelişimini özetlemektir.[26]

İnsanlar arasında tarihten beri süregelen servet farkları ve sosyal derecelenme pek çok düşünürün dikkatini çekmiş, birçok çalışmaya konu olmuş ve kaynakların eşit bir şekilde dağıtıldığı toplum düzeni için çözüm yolları aranmıştır. Toplumun her ferdine aynı imkanların sunulması fikri eski Yunan'a kadar dayanmaktadır. Her ne kadar sosyalist düşünce 18. ve 19. yüzyıllarda yaşanan iki toplumsal olaya yani; Fransız ve Sanayi Devrimi'ne eşlik etse de, siyasal düşüncede sosyalizmin kökenleri Platon'un

---

[25] Sina Kabaağaç, Erdal Alova, *Latince Türkçe Sözlük*, İstanbul: Sosyal Yayınlar, 1995.

[26] David Lovell, "Socialism and Communism"*, Government And Politics, Vol.II, Oxford:* Ed: by Masashi Sekiguch, 2009, s. 75.

2500 yıl önce yazdığı "*İyi Toplum (Cumhuriyet)"* incelemesine kadar götürülebilir. Sonraki süreçte bazı erken Hristiyan toplulukları, özellikle de Mesih'in geri dönüp yeryüzündeki cennet krallığını yaratacağına inananlar, mallarını ortak kullandılar. Daha sonraki yıllarda Thomas More'un Ütopyası (1516), Gabriel Bonnot de Mably ve Morells's Nature Code (1755) gibi eserlerde sosyalizm fikri toplum içerisinde bazı hoşnutsuzluklara değinerek kendine yer bulsa da,[27] siyasal düşüncede bu saydıklarımızın dışında birçok ütopik sosyalistin var olduğu söylenebilir. Bunların en büyük ortak noktaları ise; kapitalizmi ortadan kaldırmak olmuştur. Kapitalist sistemde buldukları kötülüklere değinerek sistemin müsrif, adaletsiz ve plansız olduğunu vurgulayarak üretim araçlarının ortak mülkiyetinde güzel bir hayata giden yolu görmüşlerdir.[28]

1820'lerin sonlarında ise Fransa ve Britanya'da kullanılmaya başlanan sosyalizm kavramının ilk kullanımı ise; 1827'de İngiliz sosyalizmin de kurucusu sayılan Robert Owen tarafından "*Cooperative Magazine"* adlı dergide görülmektedir.[29] Sosyalizm kavramı, Robert Owen tarafından kurulan *Association of all classes of allnations (Tüm Ulusların Tüm Sınıfları Derneği)* tartışmaları sırasında yaygınlaşmış ve onun takipçilerini adlandırmak için yine bu kavrama başvurulmuştur.[30] Fransa'da ise 1832 yılında Saint Simon, Pierre Henri Leroux ve Jules Renault'un taraftarları için kullanılmıştır.[31] Bu noktadan hareketle halk kitleleri ve burjuvazi arasındaki ideolojik kopuşu ilk gerçekleştirenlerden biri Gracchus Babeuf olmuş, Robert Owen ise; sanayileşmenin getirdiği sınırsız gücü sınırlandırmak için üretici güçlerin, yani; büyük sanayi kuruluşlarının, ortak mülkiyet esasına dayanması gerektiğini ve toplumun bütün bu mülkiyetten ortak yararlanması gerektiğini savunmuştur.[32] Bu düşünürler tarafından

---

[27] Lovell, a.g.m., s. 75.

[28] Leo Huberman*, Sosyalizmin ABC'si*, İstanbul: Erişim Yayınları, 1975, s. 47.

[29] Vincent Geoghegan, *Poltical İdeologies: An İntroduction, Socialism*, London: Routledge Taylor & Francis Group, 2003, s. 81.

[30] Jean Paul Thomas, *Sosyalizm, Siyaset Felsefesi Sözlüğü,* Çev: İsmail Yerguz, İstanbul: İletişim Yayınları, 2011, s. 815-816

[31] Cemil Meriç, *Sosyoloji Notları*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1993, s. 20.

[32] Gülşah Atalay, *Türkiye'de Sosyalist Sol Akımın Dönüşümü ve Doğu Perinçek,* (Yüksek Lisans Tezi), Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009, s. 16-17.

tohumları çok eskiden insan bilincine atılan bu "daha iyi ve daha adil" toplum düzeni, Sanayi Devrimi'nin oluşturduğu ortam ve Fransız İhtilali ile birlikte zirve yaparak taraftar kazanmıştır.

Doktrin olarak kapitalist sistemin tam tersi olan sosyalizm, sosyal adaletsizliğe karşı bir tepki olarak doğmuş ve kaynağını kapitalist toplumdan almıştır. Sosyalizme göre hususi mülkiyet ve serbest rekabet toplumun gelişmesine engel olmakta, adaletsizliklerin kaynağı olarak görülmektedir. Bu nedenle sosyalizm düşüncesine göre toplumun verimini azaltan ve adaletsizliklere yol açan özel mülkiyet tamamen ortadan kaldırılmalı ya da sınırlandırılmalıdır. Bu görüş ve düşünce şekli sosyalizmin temelini ve hareket noktasını oluşturmaktadır. Ancak her ne kadar sosyalizmin temelindeki görüşlerini, temel özelliklerini ve hareket noktasını belirlesek de sosyalizmin tam olarak bir tarifini yapmak pek de mümkün değildir. Yapılan,

"*Sosyalizm; iktisadi alanda toplumu tatmin edici bir nizamın sağlanabilmesi için insanın tamamen bir bütün olarak gelişmesine daha uygun ve daha adil sonuçlar meydana getireceği iddia edilen bir düzeni savunan görüştür"*[33]
gibi ifadeler de geçerli ve açıklayıcı olmakla birlikte, ucu açık olan ve sınırları olmayan birer tanımlamalardan öteye gidememişlerdir. Çünkü kavram olarak sosyalizm, kolaylıkla sağa da çekilebilir sola da çekilebilir. Komünizme de gider, Nasyonal-Sosyalizme de gider, devletçilikle de bağdaşır. Sosyalizmin bu yapısını örneklendiren Henri de Man ise sosyalizm kavramının ne kadar geniş ve umumi olduğunu şu şekilde ifade etmiştir.

"*Neden bir sosyalist, kendi anladığı manada sosyalizmi hürriyetle, bir diğeri eşitlikle, bir diğeri adalet duygusuyla, bir diğeri Hristiyanlıkla ve bir diğeri insan haysiyetiyle açıklar. Buna verilebilecek en güzel cevap Sosyalizmin sabit unsuruna, evrensel, tarihi aşan ve sonsuz manasını sözle tarif etmek girişimleri suya düşer. Çünkü konu tariften*

---

[33] İsmet Giritli, *Faşizm Tehlikesi mi?- Komünizm Tehlikesi mi?*, İstanbul: Toker Yayınları, 1977, s. 11.

daha büyüktür. Akıl yoluyla inşa edilen bu açıklamalar aklın üzerinde ve dışında kalan manalarını tam ve tatmin edici bir şekilde ifade edemezler"[34]

Ünlü sosyalistlerden biri olan Proudhon da sosyalizm kavramının umumiliğine sıklıkla değinmiştir.[35]Engels ise sosyalizmi, komünizmin bir alt aşaması olarak görüyor ve sosyalizmi dönemin sosyalistlerinden farklı bir şekilde tanımlıyordu. Engels'e göre 1847 yılında sosyalist denilince akla iki türlü insan geliyordu. İlki çeşitli ütopik sistemlerin yandaşları olan ve salt mezhep durumlarına düşüp ölmekte olan Owen'cılar ve Fourier'ciler, diğeri ise; toplumsal bozuklukları çeşitli yollarla her türden çalışmalarıyla sermayeye zarar vermeden gidermek isteyen aydınlardı. Ancak ona göre her ikisi de işçi hareketinin dışında durduğu için ve daha çok eğitim görmüş sınıflardan destek aradığı için tam olarak bir komünizm yapısı içerisinde olmamakla birlikte onlar yontulmamış, içgüdüsel bir kaba komünizmdi.[36]

Sosyalizmin mevcut düzene karşı geliştirdiği kendine özgü yol, Fransız Devrimi'nin motivasyon kaynağı olan eşitlik, kardeşlik ve özgürlük gibi kavramlar olduğudur. Bu nedenle Sanayi Devrimi'nin dünyaya yeni getirdiği bu toplumsal sorunlar Fransız İhtilali'nin eşitlik, adalet ve özgürlük gibi kavramlarıyla doldurulmaya çalışılarak ortaya sosyalizm gibi yeni ideoloji ve fikir akımları ortaya çıkmıştır. "Her toplumsal olay ve olgunun başka bir toplumsal olay ve olguya dayandığı" görüşünün geçerliliği, bu noktada da doğrulanmış; coğrafi keşifler, Sanayi ve Fransız Devrimi gibi toplumu derinden etkileyen olaylar, modern dünyanın oluşmasına ve sosyalizm gibi yeni ideoloji ve fikir akımlarının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Dünyadaki eşitsizliğin arttığı bu yıllarda toplumun beklentilerine cevap veren, ekonomik eşitsizliğe kökten ve sistematik bir biçimde eleştiri getiren Marx ve Engels ise; yavaş yavaş tarih sahnesine çıkmışlardı.

Sosyalist geleneğin şüphesiz en etkili iki düşünürü olan Marx ve Engels, değişen toplumsal ve düşünsel atmosferi gözlemleyerek teorilerini Britanya'da oluşturmaya

---

[34] Henry De Man, *Le Socialisme Constructif,* Paris*:* Librairie Felix Alcan, 1923, s. 37.

[35] Peyami Safa, *Sosyalizm, Marksizm, Komünizm,* İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2017,s. 47.

[36] Karl Marks, Friedrich, Engels, *Komünist Parti Manifestosu*, 9.Baskı, Ankara: Sol Yayınları, 2011, s.16.

başlamışlardır. Ekonomik eşitsizliği kökten ve sistematik bir biçimde eleştiren Marx ve Engels, Alman idealist felsefe geleneği olan Hegel'in çalışmalarını merkeze alarak bir eleştirel sentez ortaya koymuşlardır. Her ne kadar Marx ve Engels ortaya çıkardıkları bu yeni düşünce biçimlerini bilimsel sosyalizm olarak adlandırsa da, hazırladıkları bildiriye *Komünist Manifesto* adını koymuşlardır. Engels bu adın konmasına şu şekilde cevap vermiştir.

"*Sosyalizm bir burjuva hareketi, komünizmin ise; bir işçi hareketi anlamına gelmekle birlikte işçilerinin özgürleşmesinin işçi sınıfı eylemi olması gerektiği fikrinin çok erken olduğuna karar verdiğimiz için iki isimden hangisinin seçeceğimiz konusunda hiç tereddüt etmedik."*[37]

Bildirinin bu başlıkla yayınlanmasından sonra, onların bilimsel sosyalizm perspektifi komünizm terimiyle anlatılır hale gelmiştir. Sosyalist misyonun en etkili ve en meşhur ifadesi olan 1848 tarihli *Komünist Manifesto* ise; rekabet eden sosyalizmin eleştirisine "komünizm" terimini kullanarak yanıt vermiş ve böylelikle sosyalizmin radikal kanadı tanımlamıştır.

Bilimsel sosyalizmin kitabı olan *Komünist Manifesto* yayımlandığı yıllarda oldukça mütevazi bir etki yaratırken dönemin devrimci kargaşası bundan oldukça bağımsız bir şekilde gerçekleşmiştir. Öyle ki Karl Marx 1848 Komünist Parti Manifestosuna; "*Bir hayalet (komünizm hayaleti) Avrupayı ele geçiriyor"*[38] sözleriyle başladığında kendisi ve manifestonun eş yazarı olan Friedrich Engels bile, düşüncelerinin bu denli dünyayı etkileyip kasıp kavuracağını tahmin edememişlerdi. Komünizmin sadece bir hayalet değil yaşayan bir gerçeklik olduğunun anlaşılması da pek uzun sürmemiş, Marx'ın söz ettiği gibi sadece Avrupa sınırları içerisinde değil tüm dünyaya yayılan ve çok kısa bir sürede etkisini gösteren bir gerçeklik halini almıştır. Bu süre zarfında manifestonun çevirileri, kalın ve hızlı bir şekilde yapılmaya başlanırken

---

[37] All Campbell, Socaialism, Communism and Revolution, s.1, www.http://content.csbs.utah.edu/~al/articles/DictSocShort.pdf-(Son Erişim Tarihi:14.09.2019)

[38] Karl Marx, Friedrich Engels, *Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri*, Çev: M. İ. Erdost, Ankara: Sol Yayınları, 2011, s.115.

aynı zamanda "komünist" terimi Marx ve Engels'in kurdukları hareketin adı olmasına yardımcı oldu.[39]

Bilimsel sosyalizmin kurucularından olan Marx ve Engels'in yaşadıkları zamanın siyasi olaylarından edindikleri deneyimler sonucunda yazdıkları manifestoyla birlikte dünyada komünizm hareketi başlamıştır. 1848 devriminde itici gücün işçi sınıfı olduğunu, ancak devrimin burjuvaziyi iktidara getirdiğini, devrimin güncel olaylarını ve sınıfsal ilişkileri ilk kez materyalist yöntemle irdeleyen Marx, proletaryanın gelecekteki savaşımı ile ilgili sonuçlara da bu manifestoyla birlikte varmaktadır.[40] Bu manifesto, sosyalist düşüncenin dünyadaki tarihinde önemli bir dönüm noktası olarak yerini almış ve sonraki yıllarda savaşlara neden olabilecek bir şekilde dünya düşünce tarihine damgasını vurmuştur. Manifestoyla birlikte toplumda farkındalık artmış, emeğin değersizleştiğini belki de tarihte hiç olmadığı kadar Sanayi Devrimi sonrası yaşayan insanoğlu, emeğinin meşruiyetine sarılarak üretimde olduğu gibi siyasette de gücün gerçek sahibinin "toplum" olduğunu tespit etmiştir. Böylelikle aydınlar, otoritesi göklerden gelen kilisenin anlamsız ritüellerinin ayrıcalıklarıyla, aristokrasinin baskın gücüyle ve gücünü sermayeden alan büyük burjuvaziyle hesaplaşmaya hazırlanmışlardır.

Marx'ın ileri sürdüğü fikirler, işçi çevrelerinde geniş yankı ve ilgi uyandırmış, 1848 seçimlerinde ilk defa 25 işçi milletvekili seçilmiştir. Avrupa'da işçi sınıfı güçlenmeye başladıkça örgütlenmeler de artmış, böylelikle Marksizm, 19.yüzyılın ikinci yarısından sonra siyasi yönden teşkilatlanmasını hızlandırarak Londra'da sosyalistler Birinci Enternasyonali kurmuşlardır. 1864'te kurulan Enternasyonal Uluslararası İşçiler Derneği olarak kurulur ve bu sırada da Paris Komünü yaşanmıştır.[41] Ancak Paris Komününün ömrü merkeziyetçilik ve otorite eksikliği nedeniyle kısa sürmüştür. Aynı şekilde Birinci Enternasyonal de komünizmin kuvvetli tesirlerinde

---

[39] Brown, a.g.e., s. 20.

[40] Naciye Babalık, *Türkiye Komünist Partisi'nin Sönümlenmesi,* (Doktora Tezi), Ankara; Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003, s. 1.

[41] Karl Marx, *Fransa'da İç Savaş,* Ankara, Sol Yayınları, 1991,s. 11.

bulunan liderlerin aralarındaki rekabetler yüzünden parçalanmıştır.[42] Bundan sonra keskin bir dönüşe imza atan Marx'ın fikirleri, "komün'ün" siyasal iktidarın işçi sınıfı tarafından fethini simgelediğini belirler ve "*İşçi sınıfı kuruluş hakkını savaş alanında kazanmalıdır ve Enternasyonelin görevi de emek güçlerini gelecekteki savaşım için örgütleyip birleştirmektir"* der ve İkinci Enternasyonel, böyle bir görevi üstlenerek 1889 yılında kurulur.[43]

Marx'a göre kapitalizmin diğer olumsuzlukları arasında bu sürecin ilk aşaması sosyalizm, ikinci aşaması ise tam komünizm olarak tasvir ediliyordu.[44] Sosyalizmle ve komünizm arasındaki ilişkiyi böyle değerlendiren Marx, tam komünizm modelinin gelişmesinin temelinde yine sosyalizm düşüncesinin yer aldığını belirtmiştir. Bu geçiş aşamasıyla birlikte sosyalist devrimin başarıya ulaşması için bir proletarya diktatörlüğüne geçiş döneminin zorunlu olduğunun altını çizen Marx, aksi halde kapitalist dönem kalıntılarının sınıflı toplumu yeniden üretmeleri ya da sosyalist topluma kapitalist değerlerin sızması tehlikesi söz konusu olabileceğini düşünmüştür. Marx, sınıf farklılıklar ortadan kalkıp kapitalist toplumun kalıntıları ortadan kaldırıldıktan sonra zora başvurma gereği, yani proletarya diktatörlüğünün varlık nedeni ortadan kalkacağı için, Proletarya diktatörlüğünün ve onunla birlikte devletin yok olacağı tezini savunmuştur.[45] Böylelikle yeni kurulacak olan komünist toplumun geçirdiği evreler Marx tarafından aşama aşama ifade edilmiştir.

Sosyalizmin bir üst aşaması olarak görülen komünizmin tarifine gelecek olursak; aynı sosyalizm kavramında olduğu gibi karşımıza bazı engeller çıkmaktadır. Çünkü bu kavramı açıklarken karşımıza Marksizm, Leninizm, Anarşist Komünizm ve Maoizm gibi bir sürü etiket ve nitelikler çıkmakla birlikte, bunlara bir de sosyalizm terimini eklediğimizde işler daha da karmaşık hale gelmektedir. Ancak sosyalizmin komünizm olarak bilinen son hedefe giden yolda bir geçiş aşaması olarak tasarlandığını

---

[42] Ercümend Kuran, "Dünya'da ve Türkiye'de Sosyalizm", Ankara: *Türk Kültürü Dergisi*, S.58, Yıl V, s. 71.

[43] *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi,* C.1, İstanbul: İletişim Yayınları, 1988, s. 154.

[44] Campbell,a.g.m., s. 5.

[45] Öner Çubukcu, *Türkiye Sosyalist Solu ve Milliyetçilik (1960-1971),*(Doktora Tezi), Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017, s. 13-14.

varsayarsak; komünizm, hem toplumsal gerekliliğin belirlenerek tüm maddi ve insan kaynaklarının sosyal olarak tahsis edilmesi hem de özel mülkün piyasa işleyişinin yerini alacağı katılım demokrasisi anlamına gelmektedir. Bu katılımcı demokrasi biçimi, halkın veya genel iradenin bir ifadesi olarak algılanır ve özel mülkiyetin kaldırılmasıyla elde edilen bir evrensel eşitlik tarzına dayanmaktadır. Prensip olarak hepsi eşit ve mülksüz olurken, her bir birey kapasitelerine ve yeteneklerine göre, sosyal servetin üretiminde eşit bir rol oynayacaktır.[46] Sonuç olarak, herkes kendi ihtiyaçlarına göre toplumun servetinde eşit bir paya sahip olurken bu ifade sosyalizm ve komünizm gibi ideolojilerin beslendiği en büyük damarlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Böylelikle komünizm, prensip olarak işçilerin meclisleri tarafından istihdam edilen yöneticilerin, ekonomistlerin, istatistikçilerin, aktüellerin, teknisyenlerin, planlamacıların ve her türlü bilim insanının ekonomiyi, işçilerin hazırladığı ayrıntılı stratejik planlara göre yöneteceği planlı bir ekonomi olarak görülmektedir. Her bir insanın veya her topluluğun maddi mallar, hizmetler, boş zaman vb. için ihtiyaç duyduğunu düşünenler, işçi meclisleri tarafından demokratik olarak belirlenir ve planda belirtilir. Sonuç olarak, komünist toplum için plan tüm kaynakların demokratik tahsisini öngörür ya da üstlenir.

Sosyalizm ve komünizm her ne kadar Marks tarafından yakın ilişkide birbirine ilintili olduğu belirtilse de bunların farklı kavramlar olduğu ve ancak bunlardan ilham alan hareketlerin son 170 yılda kapitalizme karşı muhalefetin bir sonucu olarak geliştiğini görmekteyiz. Bu kavramların temel farklılığı ise; adil mülkiyeti dağıtmak için özel mülkiyetin kaldırılması komünizmin ana reçetesi iken, ekonomik faaliyetlerin temeli olarak bilinçli ve rasyonel şekilde örgütlenmesi ise sosyalizmin ana reçetesi olmuştur.[47] Böylece komünizmin dağıtıma odaklanması ve sosyalizmin de üretime odaklanması arasındaki bu karşıtlık, bu iki kavramın tarihsel gelişimlerini ve modern yakınlıklarını göz önüne almak için bize bir çerçeve sunmaktadır.

---

[46] Don Milligan, "The Meaning of Communism, Anti-Capitalism: İdeas, Objective and Methods Of The New Social Movements", Manchester: *Department of Politics and Philosophy at Manchester Metropolitan University*, 2011, s.1-2.

[47] Archie Brown, *The Rise and Fall Of Communism,* New York: Harper Collins e-books, 2009, s. 27.

Komünizm ve sosyalizmin ortak kökleri ise; başlangıçta üretim araçlarının evrensel kamu mülkiyetini sağlamada önemli bir nokta olduğuna işaret etmeleridir. Fakat devrimi destekleyenler ile evrimsel değişimi destekleyenler arasında temel bir ayrılık ortaya çıkmış, özellikle devleti derhal yok etmek konusunda sabırsızlanmışlardı.[48] Bu da daha sonraki süreçte komünizmin, esas olarak kapitalist toplumun şiddet eliyle yok edilmesini amaçlayan bir devrim düşüncesinin genel adı olarak kullanılmaya başlanmasına yol açmıştır.[49] Komünizmin bu baskı ve şiddet eylemlerine dayanması onu modern toplum karşısında dayanaksız ve zor durumda kalmasına neden olmuştur. Çünkü ilerleyen yıllarda Rusya ve Çin'deki komünizm devleti, bu baskı ve şiddet politikasını komünist toplumu geliştirmek yerine kendi gücünü ve egemenliğini sağlamak amacında kullanmaya başlamışlardır. Bu durum da komünist düzeni savunan toplulukların bir bir azalmasına ve komünizmin bir "huzur toplumu" değil de "korku ve baskı toplumu" olarak görülmesine neden olmuştur.

Komünizm ve sosyalizm hakkında kısa tarihi bilgi ve kavram açıklamalarından sonra Marx ve Engels tarafından ortaya atılan sosyalist düşüncenin özelliklerine dikkat çektiğimizde; Marx ve Engels'in sosyalist geleneğin hiç şüphesiz en etkili iki teorisyeni olduğu ve dönemin toplumsal-düşünsel atmosferini çok iyi gözlemleyerek sosyalist düşünce felsefesini gözlemledikleri bu atmosfere göre oluşturduğunu söyleyebiliriz. Marx ve Engels'in büyük oranda toplumsal yığınları etkilemelerinin de en büyük nedeni bu olurken, onlar ortaya koydukları bu sosyalist düşünce biçimine de bilimsel sosyalizm adını vererek kendi dönemlerinden önce ortaya konan sosyalist düşüncelerin bir bilime dayanamayarak ütopik kaldığını ifade etmişlerdir. Engels'in özellikle 1880 yılında kaleme aldığı *Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm* yazısında 19.yy sosyalistlerini ütopyacı olarak adlandırarak Marksizm'i bir bilimsel sosyalizm olarak adlandırması kendilerini diğer sosyalist düşünce şekillerinden ayırmıştır.[50] Ona göre komünizmin maddi ön koşulu üretken güçlerin muazzam derecede büyümesi ve yüksek derecede gelişmesidir. Böylece önceki sosyalist fikir ve ütopik komünizmin tersine bilimsel

---

[48] Brown, a.g.e., s.26-27.

[49] Çubukcu, a.g.t., s. 10-11.

[50] Friedrich Engels, *Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm*, Çev: Öner Ünalan, Ankara: Sol Yayınları, 2012, s. 50-60.

komünizm, en geniş iş bölümüne ve büyük ölçekli endüstrinin gelişmesine dayalı kapitalist gelişmeyi ilerici olarak değerlendirmektedir. Çünkü özel mülkiyetin kaldırılması ancak büyük ölçekli sanayinin gelişmesiyle olanaklıdır. Dahası üretken güçlerin yüksek düzeyde gelişmesi dünya çapında insanlar arasındaki evrensel ilişkiler açısında da ön koşuldur. Marx ve Engels'e göre bu şartlar oluşmadan komünizm ancak yerel bir olgu olarak yaşayabilirdi.[51]

Marx'a göre iki komünist devrim stratejisi bulunmaktaydı. Marx'ın komünist devrimi gerçekleştirmek adına yaptığı stratejilerin ilkine göre; Batı Avrupa ülkeleri siyasal anlamda zaten demokratik oldukları için bu demokratik koşullarda gittikçe güçlenmiş olan proletarya endüstrisi bir sosyalist devrimin yolunu açacaktı. Bu çerçevede komünistler Fransa'da tutucu radikalleri, Polonya'da tarım reformunu isteyen partiyi desteklemelidirler. Almanya'da ise feodalite ve kalıntılarına karşı Alman burjuvazisi ile birlikte hareket edilmelidir. Komünist Manifesto'da üzerinde durulan bu strateji Almanya merkezli bir stratejiydi. Ancak 1848 devrimleri sürecinde Almanya burjuvazisinin Marx ve Engels'in düşündüğü kadar güçlü olmadıkları görüldü ve bu nedenle Marx yeni bir strateji belirledi. Marx'ın bu yeni stratejisi Engels ile birlikte kaleme aldıkları "*Gotha ve Erfurt Programlarının Eleşrisi"* metninde yer aldı ve buna göre liberal haklardan yoksun olan köylülüğün toplumun genelini oluşturduğu ve bu nedenle de endüstri devriminin gerçekleşmediği toplumlarda köylünün devrimi gerçekleştirecek bir altyapıya ve bilince sahip olmaması nedeniyle proletaryanın devrim sürecinde desteklenmesi görüşü ifade edilmiştir.[52]

Sonuç olarak kolektif siyasi mücadele deneyimiyle ortaya çıkan kolektif bilinç, yeni kolektif ve komünist üretim ilişkilerine karşılık gelecek bir bilinç üretecektir. Komünist kolektif üretim tarzının bu şekilde gerçekleşmesi, hem güçleri hem de üretim ilişkilerini bir araya getirecek; sınıflar arasındaki çatışmayı ortadan kaldıracak ve sonuç olarak, insanların maddi ve teknik kapasiteleri ile sosyal engeller arasındaki çatışmayı ortadan kaldıracaktı. Aynı zamanda sınıflar arasındaki mücadelenin bir ürünü olan

---

[51] *Aynı yer*, s .42.

[52] Karl Marx, Friedrich Engels, *Gotha ve Erfurt Programlarının Eleştirisi,* Çev: M. Kabagil, Ankara: Sol Yayınları, 2002, s. 27.

devlet, sınıfların ortadan kalkması ve dolayısıyla sınıflar arasındaki düşmanlığın ortadan kalkması ile birlikte ortadan kalkacaktı. Bu düşünceye göre komünizmin işlevi politik gücü ve piyasayı kaldırabilecek ve de tanıtabilecek demokratik kurumları kurmak anlamına gelmekteydi.[53]

Komünizm kısaca toplum düzeniyle ilgili bir doktrindir ve amacı beğenilmeyen toplum düzenini değiştirerek yerine yeni bir düzen getirmek amacıyla ortaya atılan bir düşüncedir. İnşaa edilecek olan yeni toplumda her türlü sınıf farkları ortadan kalkacak ve üretimin dağılımı tamamen adil olacaktır. Bu yeni oluşacak olan komünist toplumun ana prensibi herkese kendi yeteneğine göre iş, herkese kendi ihtiyacına göre ücret olacaktır. Bunun sonucunda devlet otoritesine ihtiyaç kalmayacak ve devlet kurumu kendiliğinden ortadan kalkacaktır. Toplumsal evriminin son aşaması olarak görülen bu düzenle birlikte Marx ve Engels birlikte yazdıkları *Komünist Manifesto*'da kendilerini ütopik olarak nitelendirerek küçümsedikleri diğer sosyalist hareketlerden ve yontulmamış komünistlerden ayırarak bilimsel olduğunu iddia ettikleri kuramı takdim ederler. Manifestolarına neden "*komünist"* adını tercih ettikleri konusuna da şu şekilde açıklık getirmişlerdir.

"*Sosyalizm bir burjuva hareketi, komünizm ise bir işçi sınıfı hareketi anlamına geliyordu. Sosyalizm hiç değilse kıtada çok saygıdeğerdi, komünizm içinse aynı durum söz konusu değildi ve işçilerin kurtuluşu için işçi sınıfının kendi eseri olmalıdır"*[54]

Komünizm ve sosyalizm hakkında bu tarihi ve kavramsal açıklamalardan sonra Marx ve Engels'e kadar Avrupa'da yaşanan toplumcu tartışmalarda sosyalizm kavramının daha entelektüel ve ihtilalci mücadeleyi çok öngörmeyen bir anlama sahip olduğu, komünizmin ise; daha az eğitimli ya da eğitimsiz emekçi işçi kesimi tarafından tercih edilip daha aykırı bir anlama sahip olduğu çıkarımı yapılabilir. Her ne kadar Marx ve Engels sosyalizm değil de komünizm terimini kullanarak devrimsel hareketin "ihtilalci" etrafında olsalar da, toplumcu hareket adına böyle bir bölünmüşlüğe izin

---

[53] Milligan, a.g.e., s. 3-4.

[54] Karl Marx, Friedrich Engels,(2011),a.g.e., s. 106.

vermemek ve kitlesel bir tepki almamak adına bu iki kavramı Marksist teoride uzlaştırmaya çalıştırdıklarını görmekteyiz. Marx'ın alt evre sosyalizm, üst evre komünizm gibi ikiye ayırdığı bu süreçle[55] birlikte "burjuva sosyalizmi" ile "klasik komünizmi" uzlaştırarak her iki kesimi de kendi oluşturduğu bilimsel Marksist doktrin çatısı altında toplamak istediği dikkat çekmektedir.

Ama şu bir gerçektir ki onların 1848 yılında yazdıkları *Komünist Manifesto*'dan sonra sosyalizm bir hayal olmaktan çıkıp ilmi bir hüviyet kazanmış ve bilimselliğe dayanan bir ideoloji olmuştur. Bu nedenle bu iki düşünür dünya düşünce tarihi açısından çok önem arz etmektedir. Her ne kadar fikir ve teorileri havada kalarak uygulanabilirliği güç olsa da , dünya düşünce tarihini derinden etkilemişlerdir. Özellikle onların 1917 Bolşevik İhtilali ve sonrası Rusya'da yaşanan değişimde büyük etki yarattıkları yadsınamaz bir gerçektir. Sosyalizm denildiğinde akla gelen Marx ve Engels, sosyalizmin teorisini oluştururken Lenin ve Stalin ise; komünizmi pratiğe dökmüş, gelişip yayılmasına katkıda bulunarak yukarıda bahsettiğimiz Marx'ın "*havada kalan ve boşlukta bıraktığı yerleri"* büyük ölçüde pratikle doldurmuştur.

Konumuzun belirli bir bölümünü içeren sosyalizm ve komünizm kavramlarının tanımını, tarihini, içeriğini ve oluştuğu şartları teorik olarak açıklamak yetersiz olacağı için komünizmin pratiğe dökülmüş halini ve sosyalist düşünceye yeni alanlar katarak yaygın bir coğrafyaya yayılmasına neden olan Lenin ve Stalin'in Rus toplumu üzerindeki sosyalist çalışmalarına değinmek konunun anlam ve bütünlüğü açısından önem arz etmektedir. Çünkü konumuzun asıl teması Türkiye'de gelişen anti-komünizm düşüncesi, bunda Amerikan etkisi ve buna istinaden kurulan Komünizmle Mücadele Dernekleridir. Sovyet Rusya'ya ve oradaki komünist ideolojiye karşı bir savunma mekanizması olarak Türkiye'de yürütülen anti-komünist politikaların felsefelerini anlamak için öncelikle Sovyet Rusya'da hüküm süren sosyalist ideolojinin gelişimini ve Türkiye'ye yansımasını analiz etmek konu bütünlüğü açısından daha yerinde olacaktır.

---

[55] Karl Marx ve Friedrich Engels, *Gotha ve Erfurt Programının Eleştirisi,* Çev. Muzaffer Kabagil, Ankara: Sol Yayınları, 2002, s. 29.

2.SOVYET İHTİLALİYLE BİRLİKTE DÜNYADA YÜKSELEN KOMÜNİZM İDEOLOJİSİ

Osmanlı İmparatorluğu gibi Avrupa'nın doğusunda bulunan Rusya, coğrafi konumu gereği Avrupa'daki ilişkileri yakından takip eden ve Batıyla etkileşimi oldukça yüksek olan bir imparatorluktur. Osmanlı gibi Doğu ile Batı arasında kalan, içinde birçok ulusu barındıran bu imparatorluğun ekonomisi de, tıpkı Osmanlı ekonomisi gibi tarıma dayanmakta ve bu oran 20.Yüzyılda dahi %80 gibi bir rakamlara tekabül etmektedir. Dağınık, kendine yeten küçük köy topluluklarından oluşan bu yapı kendine özgü feodal ilişkiler içerisinde durağan bir yapı göstermiştir. Bu yapı içerisinde köylüler (serfler) ekip biçtikleri toprakların demirbaşı sayılır ve toprakla birlikte alınıp satılırdı. Bu serfler tamamıyla efendilerinin yönetimindeydiler ve toprak sahipleri serflerini öldürme ve sürgün etme hakkına sahipti.[56]

Rusya'daki burjuva sınıfı ise tüm dönemlerde iç politikada güçlü ve oldukça nüfusluydu. Hatta II. Katherine döneminde soyluların devlet içindeki güçlerinin oldukça üst düzeyde olduğu ve imparatorluğun Dvoryanlar (çiftlik sahibi küçük asilzade) monarşisine[57] dönüştüğü görülürken, bu dönem tam anlamıyla bir soyluluk çağı olarak Rusya tarihinde yerini almıştır.

Çarlık Rusya'sında tarım oldukça ön planda olurken imparatorluğun sanayisi ise; diğer Avrupa ülkelerine nazaran oldukça geri kalmıştır. Genel olarak ekonomisi tarıma dayanan ülkede Kırım Savaşı keskin bir dönüm noktası ve Rusya için önemli bir ders olmuştur. Çünkü Kırım Savaşı'nda İngiltere ve Fransa gibi sanayi ülkeleri karşısında oldukça geri kaldığını gören Çar II.Aleksandr, yeni bir reform programı uygulamaya koyar ve Osmanlı gibi ağırlıklı olarak orduya yönelik sanayileşmeye önem verir. Ancak hem ekonomik hem de ideolojik açıdan sanayi toplumu olmayan Rusya, bu duruma adapte olmakta zorlanır. Rus sanayisinin büyümeye başlamasıyla birlikte sosyal tabakada bulunmayan bir sınıf ortaya çıkar ve bu yeni sınıf "işçi" sınıfıdır. Bu kişiler her ne kadar çiftliklerle temas halindeki köylü sınıfına mensup olsalar da istedikleri zaman

---

[56] Esra Atalı, *1905 Rus Devrimi ile 1908 Jön Türk Devrimi'nin Karşılaştırmalı İncelemesi,*(Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002, s. 23.

[57] N. Akdes Kurat, *Rusya Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1999, s. 87.

köylerine dönebilir, elde ettikleri kazançlarla köylerine dönüp kendilerine tarım yapabilecekleri bir arazi sağlayabilirlerdi. Bu nedenle köylülerden oluşan bu işçi sınıfı tamamen fabrika işçileri haline getirilmiştir.[58] Ancak Rusya'da meydana gelen bu geç ve hızlı sanayileşme yeni bir sorunu, "işçi sorununu", ortaya çıkararak tarım toplumundan hızlı bir şekilde sanayi toplumuna doğru başlayan bu geçişte Rusya ekonomisini ve toplumsal yapısını oldukça zor duruma sokmuştur.

Henüz daha sanayi toplumuna geçişe hazır olmayan Rus siyasi otoritesi, ülkede yaşanan bu hızlı değişim sürecine tam hazırlanamadığı için ülkede farklı sosyal facialar meydana gelmeye başlamış ve bu yaşanan sosyal facialaın arkasındaki en büyük neden de Rusya'da işçilerin sosyal durumlarını düzenleyen iş mevzuatlarının eksikliği olmuştur. Sanayi gittikçe her koldan gelişiyor ve dünkü cahil köylü üzerinde makina yepyeni bir sınıf psikolojisi yaratıyordu. Hızlı büyüyen bu sanayileşmeyle birlikte sosyal skalada bulunmayan yeni bir işçi sınıfınının ortaya çıkmasıyla taşradan büyük kentlere doğru başlayan göç, taşradaki üretkenliği düşürmüş ve böylece sosyal yapıda bir takım dengesizlikler meydana gelmiştir. Ayrıca Rusya'daki birçok burjuvanın tüm girişimlerden el ayak çekerek taşradan toprak alıp bir aristokrat hayatı sürmeyi tercih etmesi, Rus burjuvasının sınıf bilincindeki eksikliği ve oynaması gereken rolün niteliğini kavrayamadığını göstermiştir. Bu nedenle Rus burjuvazisi gelenekselleşmiş ve yozlaşmış otokrasinin yapısını derinden sarsacak bir hak arama mücadelesine girişmeyerek kırsal bölgelerde kendi toprakları içinde bağımsız bir yaşamı tercih etmiştir.[59] Bu nedenle ülkedeki geleneksel yapıyı bozacak devrim düşüncesi sadece köylü ile yavaş yavaş gelişen sanayi işçileri arasında yayılmak durumunda kalmış ve devrimde burjuvanın desteği sağlanamadığı için devrim Rusya'da bir hayli gecikmeye uğramıştır.

1890'lara kadar devam eden Rus sanayileşmesinin hızlı ilerlemesi işçi sınıfındaki genişleme hızını yavaşlatırken, sınai kalkınma ve nüfus içerisindeki yoğunluğu arttırmıştır. Toplumsal etkinlik alanının da genişlemesiyle birlikte 1905 yılında işçilerin sayısı 2.700.000'e ulaşmıştır. Rus işçisinin kimlik kazanması da bu

---

[58] George Vernadsky, *Rusya Tarihi*, İstanbul: Selenge Yayınları, İstanbul, 2011, s. 244.

[59] Atalı, a.g.t., s. 43.

yıllara rastlamıştır. Ancak bir an da boşalan taşrada sıkıntılar baş göstermeye başlamış, düşük üretkenlik ve toprak yetersizliği Rus tarımını neredeyse çökertme durumuna getirmişti. Bu dönemki rakamlara baktığımızda St. Petersburg nüfusunun %38'i ve Moskova nüfusunun %21'inin diğer bölgelerden gelen göçmenlerden oluştuğunu görmekteyiz.[60] Henüz daha sanayi toplumuna hazır olmayan bir ülkedeki bu hızlı sanayi toplumuna geçiş evresi, beraberinde sosyal patlamaları da getirmiş, Çarlık rejiminin baskıcı yönetimine karşı işçilerin sendikal hareketlere başlamasına zemin hazırlamıştır.

2.1. 1905 Rus İhtilali

Çarlık Rusya'da tarım nüfusunun şehirlere göç ederek sanayi alanında çalışmaya başlamasıyla birlikte, toplumsal doku değişmiş ve sendikal hareketler yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlamıştır. Örneğin; 1890 yılında başlayan gizli işçi teşkilatları kurulmuş, demiryolları, maden ve tekstil alanında çalışan sanayi işçileri teşkilatlanarak Moskova'da ilk bütün Rusya İşçi Sendikaları Konferansını toplamışlardır. Böylelikle bu konferans Rus sanayi işçisinin yüksek çıkan ilk sesi olurken, sonraki süreçte meydana gelecek olan devrimlere önayak olmuştur. İlerleyen yıllarda ortaya çıkan Rus halkının devrimci fikirleri kendini farklı şekillerde gösterdi. Siyaset üzerine dersler vermek, yarı politik dernekler kurmak ve öğrenci yürüyüşleri düzenlemek gibi faaliyetler entelektüellerin başlıca siyasi faaliyetleri arasına girmişti. Ancak 1905 tarihindeki işçi yürüyüşü, Rus devrim tarihi açısından önemli bir dönüm noktası olmuş ve Çar Nikolay'a taleplerini bildirmek için saraya yürüyen göstericilerin üzerine askerler tarafından ateş açılmıştı. Bu saldırıda yüzlerce kişi ölmüş ve bu olaydan sonra işçiler, hareketlerini şiddetlendirip sosyalist partilerin saflarına geçerek 1905 Rus İhtilali'ni gerçekleştirmişlerdir.[61]

1905 Rus İhtilali her ne kadar Rus Devrim tarihi açısından önemli bir noktayı teşkil etse de ülkede kısa vadede pek bir değişim yaşanmamıştır. Ancak devrim halkın uzun yıllar boyunca daldığı uykudan uyanmasını sağlayarak tarım ve işçi sorununun ciddi bir şekilde gündeme getirilmesinde etkin bir rol oynamıştır. Böylelikle 1905

---

[60] *Aynı yer*.

[61] Vernadsky, a.g.e., s. 325-329.

Devrimi, 1917 Devrimi'nin bir provası olurken[62], Rusya'da kaynayan kazanı gözler önüne sermiş ve yüzyıllar boyunca Çar idaresi altında ezilen halkın bir uyanış kaynağı olmuştur.

1905 Devrimi ile birlikte ülkedeki sosyal patlamalara ek olarak bir de Rus-Japon Savaşının patlak vermesi nedeniyle ülkede başlayan sefalet, halk arasında huzursuzluğu daha da arttırmış ve savaş sonunda Rusların uğradığı bozgun sonucunda muazzam bir infial ortaya çıkmıştır. Hükümetin aldığı şiddet tedbirlerine rağmen Sosyal Demokratların sayısı artarak sanayi işçileriyle kaynaşmasıyla birlikte galeyana gelen köylüler, arazi sahiplerinin topraklarına hucum ederek ne bulursa yağma etmeye başlamışlardı. Bu hadiseler üzerine memlekette sıkıyönetim ilan edilse de umumi hoşnutsuzluğun giderek artmasıyla birlikte hükümet, bunlara son vermek için ve varlığını devam ettirmek için milli bir meclis toplamaya karar verdi. 1905 yılında Çar'ın çıkarmış olduğu emirnamelerle birlikte yeni bir durum tesis edildi. Buna göre Çar, en üstün yürütme amiri olurken, yasama üzerinde veto etme hakkına sahip olacak ve kararnamelere göre kurulacak olan meclis, İmparatorluk Şurası ile Duma(Halk Meclisi)'nden oluşacaktı.[63] Çarlık Rusya'sının kısmen de olsa meclis düzenine geçmesi ülkedeki kaos ortamını bir nebze de olsa yatıştırmaya çalışmıştır. Ancak henüz daha Rus-Japon Savaşı'nın yaraları sarılmadan bu olayların devam etmesi ve Rusya'nın Birinci Dünya Savaşı'na girmesi işleri daha da kötü bir duruma getirerek ülkeyi 1917 Ekim Devrimine sürüklemiştir.

2.2.1917 Bolşevik İhtilali

1917 yılının Şubat ayı, halk tarafından yapılan çok geniş saldırılara, ayaklanmalara ve ordu isyanlarına sahne olmuştur. Savaş sebebiyle ülkede birçok kişinin silah altına alınması, ülkenin bozulan ekonomik durumunu daha ciddi boyutlara ulaştırmış ve halk arasında hoşnutsuzluklara neden olmuştur. Ayrıca kış ayını açlık ve sefalet içerisinde geçiren halkın daha fazla yönetime sabrı kalmaması ve Mart 1917'de

---

62 Vlademir Lenin, "*Left- Wing" Communism- An İnfantile Disorder,* Australia: Resistance Books, 1999, s. 34.

63 Gürkan Ülker, "S.S.C.B. Siyasi Rejiminin Ana Hatları", Ankara: *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, S. 1, C. 21, s. 58-60.

işçilerin ekmek kıtlığı nedeniyle Petrograd'a yürüyüşe geçmeleri ülke içerisindeki işleri daha ciddi boyutlara getirmişti. Çar'ın yerine kurulan geçici yeni hükümet ise hukuk ve hürriyet ilkelerini egemen kılmak adına çabalar harcarken, siyasi suçluların affedildiği ve bu kişilerin kurucu meclise davet edileceği ilan edilmiştir. Bunun üzerine Rusya topraklarından dışarıya kaçmak zorunda kalan Trotsky, Lenin ve Stalin gibi isimler ülkeye geri dönmüş ve bakanlıkların bir kısmı sosyalistlere verilmiştir. Ancak sosyalistlerin hükümeti yeniden devirme girişimleri sonucunda geçici hükümet Bolşeviklere karşı sert tedbirler alsa da, ülkedeki siyasi ve ekonomik tablo Bolşeviklerin "toprak, ekmek ve barış" sloganıyla halk kitlelerini etkilemesini engelleyememiştir.[64]

Ülkedeki durum gün geçtikçe kötüye giderken fabrikalar bir bir kapanıyor ve ürün fiyatları artıyordu. Lenin ise o yıllarda Zürih'te bulunuyordu ve devrim sırasında mücadeleye işçilerin önderlik etmesine rağmen burjuvazinin kendi iktidarını kurmak için bu fırsatlardan yararlanacağını düşünerek Petrograd'a döndü. Lenin'in tekrar anayurda dönmesiyle Rusya işçi sınıfının asker kitleleri ile yapacağı güç birliği sonucunda devrimin sosyalist bir devrime dönüştürülebileceğini savunarak bir parti manifestosu yayınladı.[65] Lenin'in yayınladığı parti manifestosunda, Cumhuriyet kurulup çalışma saatleri düzenlenmesi, büyük toprakların kamulaştırılması, yiyecek stoklarının halka dağıtılması ve tüm dünya halklarının kendi sömürgecelerine karşı devrimci bir mücadeleye girişerek savaş halindeki ülkelerin proletaryası ile görüşmelere başlayacak bir "geçici devrimci bir hükümet" kurulması için çağrıda bulundu. Lenin'in özellikle savaşı bitirme ve işçiler için çalışma hukuğunda çeşitli düzenlemeler yapılması çağrısı birçok kesim tarafından kabul gördü. Arkasına belirli bir desteği almasıyla birlikte Lenin'in ünü Rusya'nın o karışık döneminde daha da yayılmış ve 1917'ye kadar azınlık halinde bulunan Bolşeviklerin, işçi sınıfının desteğini arkasına almasını sağlamıştır.[66]

Kısa süre içerisinde ülke genelinde yayılan ihtilalle birlikte, Çarlık yıkılıp yerine geçici bir hükümet kurulsa da ülkedeki düzen ve asayiş henüz daha sağlanamamıştı. Özellikle Geçici Hükümetin savaşın devamından yana karar almasıyla birlikte, bu

---

64 Oscar Anweiler, *Rusya'da Sovyetler*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1990, s. 147-150.

65 Aleksander Rabinowitch, *Bolşevikler İktidara Geliyor, Petrograd'ta 1917 Devrimi*, İstanbul: Yordam Yayınları, 2008, s. 17.

66 Edward Hallett Carr, *Bolşevik Devrimi 1,* İstanbul: Metis Yayınları, 2012, s. 75.

duruma karşı halkın tepkisi gecikmemiş ve Geçici Hükümetin arkasına aldığı halk desteği hızla kaybolarak toplumsal olaylar yeniden yükselmeye başlamıştır. Bunun üzerine Avrupalı sosyal demokrat partilerinin de savaş yanlısı karar almaları karşısında Lenin, devrimde partinin izlemesi gereken siyasi hattı savunan ünlü *Nisan Tezleri*'ni yayınladı. Bu tezlerde ana hatlarıyla savaşın bitirilmesi amacıyla barış anlaşmasının imzalanması, polis, ordu, devlet bürokrasisinin tümüyle ortada kaldırılarak büyük toprak mülkiyetlerine el konulup devletleştirilmesi ve tek bir ulusal banka kurularak denetiminin işçilere verilmesi savunuluyordu.[67] "Bütün İktidar Sovyetlere" sloganıyla özdeşleşen *Nisan Tezleri,*[68] Ekim Devrimi'nin yolunu açarak Rusya'da yıllarca devam edecek olan komünist sistemin dayanak noktasını oluşturmuştur.

Lenin'in *Nisan Tezleri*'nden sonra savaş karşıtı Bolşevikler, Petersburg ve Moskova başta olmak üzere birçok kentte üstünlük sağlayarak aralarında bulunan savaş yanlılarını tasviye etmeye başlamışlardır. Bolşevik Merkez Komitesi ise keskin bir kararla 7 Kasım'da Petersburg'da neredeyse hiç bir direnişle karşılaşmadan tüm hükümet ve devlet binalarını ele geçirerek Bolşeviklerden oluşan yeni bir hükümet kurdular. Halk Komiserleri Konseyi (SOVNARKOM) adı verilen bu hükümet, ilk olarak ülkeyi kararnamelerle yönetmeye başlayarak kamuoyuna daha önce verdikleri barış sözü için imza attılar. Bizzat Lenin tarafından yazılan barış kararnamesi, bir gün sonra tüm Rusya Sovyetleri Kongresi tarafından onaylanarak ilan edilir ve Lenin, savaş halindeki tüm devletlerle demokratik, işgalsiz ve tazminatsız tam bir barış için görüşme çağrısında bulunur.[69] Böylelikle tam bir barış ve demokrasi temeline dayandırılmaya çalışan Ekim Devrimi Rus halkı için yeni bir başlangıç olur.

Ekim Devrimi ile ilgili belgeler incelendiğinde ilk bildiride "sosyalizm" ve "sosyalist" kelimelerinin pek az ve belirsiz bir şekilde kullanıldığı dikkat çekmektedir. Bu durum Ekim Devrimini sadece "sosyalizm" ya da "komünizm" kavramları şemsiyesi altında değil de dayanak noktasının öncelikle "demokrasi" kavramının etrafında şekillendirilmeye çalışıldığını söylemek daha doğru bir açıklama olacaktır. Çünkü

---

[67] Vlademir Lenin, *Nisan Tezleri ve Ekim Devrimi*, İstanbul: Eriş Yayınları, 3.Baskı, 2007, s. 2-5.

[68] Nisan Tezleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Vlademir Lenin, Nisan Tezleri ve Ekim Devrimi, 3. Baskı, İstanbul: Eriş Yayınları, 2007.

[69] Cesur, a.g.t., s. 68-69.

devrimin amaçları arasında henüz daha devrim gerçekleşmeden demokrasiye verilen önem sıklıkla vurgulanmıştır. Böylelikle Lenin, devrimi "sosyalizm ve komünizm" gibi ideoloji tartışmalarına sokmadan tüm Rus halkını demokrasi şemsiyesi altında toplamak istemiştir.

2.3.Sovyet Rusya'da Komünizmin Tatbiki

Lenin iktidarı ele geçirmesiyle birlikte ilk iş olarak Barış Kararnamesi'ni imzalayarak ülkede sefalete ve yoksulluğa yol açan savaşı sona erdirmek istemiştir.[70] Bu bağlamda devrimi demokratik ve barışçıl bir zemine dayandırmak isteyen Lenin, hem ülke içerisinde hem de diğer ülkelerle olan ilişkilerini barış ortamında kurarak devrimi sağlam temeller üzerine inşa etmek istemiştir. Ancak gerek ülke içerisindeki kaos gerekse de dış ilişkiler bağlamında yeni kurulmaya çalışılan bir ülkenin diğer ülkelere karşı tanınmasını sağlamak adına çabaları göz önüne alındığında, Lenin'in zorlu bir süreçten geçeceği tartışmasız bir gerçektir. Özellikle Lenin'in barış çağrısı ve savaş boyunca yapılan gizli anlaşmaları açığa çıkarma düşüncesi[71], Avrupa'da derin bir yankı uyandırırken Rusya'daki devrimin Batılı Devletler tarafından kabul görmemesi Rus dış siyasetinin en büyük problemlerinden biri olmuştur. Çünkü Rusya'nın savaştan çekilmesi İtilaf Devletlerini zor bir duruma düşürücek, Rusların savaştan çekilmesiyle ortaya çıkan boşluk sebebiyle Avrupa, savaşın ağırlığını uzun süre üzerinde hissedecekti.

Devrimi yaşatma ve korumanın tek yolunun barıştan geçtiğine inanan Lenin, barış konusunda keskin bir karar alarak savaşın kendileri tarafından kesin olarak bittiğini ifade ederek bir an önce iç gelişmelere odaklanmıştı. Yıllar boyunca ülkede devam eden açlığı ve sefaleti bitirmek adına çalışmalarına başlayan Lenin, Marksist teoriye dayanarak ülkedeki devrimi tam anlamıyla gerçekleştirmeye çalışmıştır. Bunun yanında bir de Marksizmi dönemin Rusya'sına özgü koşullara uygulayarak Marksizme katkıda bulunan Lenin, Marx'ın teorik olarak boşlukta bıraktığı kısımları büyük oranda

---

[70] Sena Gürsoy, *1917 Ekim Devrimi'nin Türkiye'deki İşçi Örgütlenmeleri ve İşçi Hareketlerine Etkisi,* (Yüksek Lisans Tezi), Yalova: Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015, s. 46.

[71] Bülent Gökay, *Emperyalizm ile Bolşevizm Arasında Türkiye (1918-1923)*, 2.Basım, İstanbul: Agora Kitaplığı, 2006, s. 1-2.

pratikle doldurmuştur. Çünkü devrim konusunda Marx'ın ortaya koyduğu çözümleme Rusya gibi tam anlamıyla endüstrileşmemiş ülkelerde sosyalizme nasıl ulaşılacağı konusunda çok bir şey ifade etmiyordu.[72] Ayrıca Marx'ın sosyalist bir toplum ve devletin tam olarak neye benzediği konusundaki betimlemeler de yetersizdi. Bu nedenle Marx'ın birçok çözümlemesi bir boşluk olarak durmakta ve bu çözümlemelerin komünizmle sosyalizm kavramlarına tam anlamıyla bir ayrım getiremediği görülmekteydi. İşte bu bağlamda meydana gelen boşlukları Rusya'ya özgü uyguladığı sistemlerle doldurmaya çalışan Lenin, dünyada sosyalist düşüncenin en önemli uygulayıcılarından biri olmuş ve sosyalizm ve komünizmin gelişmesine büyük oranda katkı sağlamıştır.[73]

Lenin önderliğindeki Bolşevikler, Rus halkının desteğiyle sosyalizmi uygulamaya koymayı amaçlayarak yola koyulmuşlardır. Ancak gerçek anlamda bir burjuva yapılanmasının desteğinden mahrum kalan Rusya'daki devrimin tüm yükü işçi ve köylülerin omuzlarında yükselmek zorunda kalmıştı. Rusya'da gerçekleşen bu devrim, 20.yüzyıl siyasi sahnesini meşgul eden çok önemli bir olay olmuş ve devrimin gerçekleşmesiyle birlikte iktidarı ele alan Lenin, modern dünyanın ilk totaliter parti diktatörlüğünü kurarak[74] uzun yıllar boyunca hayatta kalacak olan bir komünist yönetim inşa etmiştir.

Lenin, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nde Karl Marx'ın fikirlerinin temel uygulayıcısı olarak karşımıza çıkmakla birlikte özellikle onun komünizme şekil veren bir lider olması, daha önceki dönemlerde hayali olarak görülen sosyalist düşüncenin pratiğe dökülerek uygulanabilirliğini göstermesi bakımından sosyalist düşünce tarihi için büyük bir önem arz etmektedir. Marksizme sarsılmaz bir inançla ve kuvvetli bir iradeyle sıkı sıkıya bağlı kalan Lenin, S.S.B.C'nin temellerini bu inanışın üzerine kurmuştur.

Kapitalizme karşı bir tepki olarak kötü sosyo-ekonomik şartlar içerisinde bulunan Rusya'da ortaya çıkan bu sosyalist sistem, onu ayakta tutacak ve geliştirecek

---

[72] Marx'ın devrim stratejisi için bkz, K.Marx, F. Engels (2011).

[73] 1917 Bolşevik İhtilali hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Carr, a.g.e., s. 68-126.

[74] Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994,* Ankara: İmge Yayınları, 1998, s. 24.

olan insan tipini yani; "Sovyet İnsanını" yetiştirmeyi amaçlamıştır. Bu amaçla dünyaya komünizmi yaymayı hedefleyerek tarih sahnesine çıkan Lenin önderliğindeki Bolşevikler, Rus halkının açtığı krediyle birlikte sosyalizmi uygulamaya koymuşlardır. Bu amaçla ilk iş olarak Lenin bütün toprakları kamusallaştırarak köylülere dağıtma yoluna gitmiştir. Bununla birlikte sanayide işçi denetiminin kamusallaştırılması adına politikalar takip ederek ticarette gizli ortaklıkları kaldırmıştır. Devlet Bankasına el konularak tüm özel bankalar kamusallaştırılırken, diğer yandan birçok işletmeler devletleştirilmeye başlanmıştır.[75]

Lenin'in kurduğu yeni devlet birçok kesim tarafından yeni bir başlangıç olarak görülmüş; din, dil, ırk ayrımı yapılmaksızın Rusya sınırları dahilinde yaşayan tüm milletlerin kardeşliği hedeflenerek barış ve demokrasiye dayanan bir yönetim sağlanmak istenmiştir. Ancak Lenin'in "Bütün İktidar Sovyetlere" sloganına[76] karşı iktidar, çok kısa süre içerisinde Komünist Parti'nin eline geçmiştir. Marksizmle teçhiz edilmiş olan bu partinin proletaryanın çıkarlarını koruma ve ona devrimci potansiyelini gerçekleştirmesi için rehberlik etmeye muktedir olduğu iddia edilse de, Komünist Parti İktidarını denetleyecek bir mekanizmanın olmayışı, devlet yönetimini totaliter bir rejime doğru itmiştir. Parti'nin ülkedeki tüm sosyal, siyasi ve iktisadi hayata yön vermesi de totaliter tek parti iktidarını daha da güçlendirerek ülkedeki yönetimin baskıcı bir rejim halini almasına yol açmıştır. Böylelikle her seçimde tek aday çıkartılıyor, seçmenlerinin seçim hakları bulunmuyor ve parlamentoda muhalefet organı bulunmuyordu. Parti içi girişlerin bile; bir yıl süreyle hazırlık stajı yapmak, üç yıldan beri partiye kayıtlı olmak ve partiye girebilmek için en az üç kişinin tavsiyesini almak gibi ağır koşullara bağlanması, temsil hakkını bir hayli güç durumu sokuyordu.[77] Ülkedeki yönetim şeklinin bu durumda olması da ülke içerisinde sosyalizm ideolojisinin en çok karşı çıktığı bir "seçkin kitlenin" Sovyet topraklarında oluşmasına neden olmuştu.

---

[75] Nazif Kuyucuklu, *İktisadi Olaylar Tarihi,* İstanbul:İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi, Yayın No:3,1982, s. 285.

[76] Carr, a.g.e., s. 104.

[77] Kutay Gökdeniz, "Ekim Devrimi'nden Federasyon'a Rusya'da Rejim Yapılanması", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, C.15, S. 57, Bahar 2016, s. 453.

Parti içinde oluşan seçkin kitle temelde rejime en bağlı ve Sovyet iktidarını en ateşli bir şekilde destekleyen yurttaşlardan olan bir tarikat ve bir üst sınıfın meydana gelmesiyle oluşmuştu. Örgütlenmiş bir şekilde oluşan bu seçkinler hücrelere, fabrikalara, köylere dayanırlar ve bu bütün hücrelere bölüm, hepsi ise en sonunda Komünist Parti'yi oluşturmaktaydı. Komünist Parti'nin asıl yönetici organı Merkez Komite'ydi ve bu komite, ülkeyi Parti'den aldığı güçle merkezcil bir şekilde dengelemekteydi.[78] Bu noktadan bakıldığında Sovyetler'de cumhuriyet rejimi var olduğu savunulsa da, birçok demokratik öğenin olmadığı ve cumhuriyet mekaniğinin tam olarak işlemediği görülmektedir. Özellikle temsil gücündeki eksiklik ve aksaklıklar ülkede demokrasiden tam olarak söz edilmesini mümkün kılmıyordu. Oysa ki Lenin'in sosyalist bir devrim ümidiyle yıktığı Çarlık Rejimi'nin yerine demokrasi ve özgürlük üzerine kurulan bir ülkenin alacağı vaatleri, bu şartlar göz önüne getirildiğinde pek de yerine getirilmediği görülmektedir.

Sovyet Rusya'nın anayasal bir rejime dayalı işçi, köylü ve askerlerin oluşturduğu cumhuriyetle yönetilen bir ülke olduğu söylense de bu ifadenin gerçeğe aykırı olduğunu görmekteyiz. Herşeyin belirleyiciliğinin tam anlamıyla merkezi yapıya bırakılması ve tek partinin her konuda belirleyici role sahip olması gibi durumlar, ülkedeki insan hakları, hukuk devleti ve çoğulcu yapı gibi kavramların etkin bir yapıda olmasını zorlaştırmaktaydı. Her şey tam anlamıyla "*Komünist Parti"* demekti. Devlet iktidarını elinde tutup yön veren parti, güçlü bir şekilde örgütlenerek derinliklere kök salmış, kendi varlığı dışındaki oluşumlara da izin vermeyen yapısıyla[79] oldukça keskin bir görüntü çizerek tam bir oligarşik görüntü sergiliyordu. Bu anayasal sistem içerisinde hak ve özgürlüklerin partinin eline bırakıldığı ve bu durumunda da Sovyetleri bir bürokratik diktatörlük haline getirdiğini söylemek doğru bir tanımlama olacaktır.

Aynı şekilde Sovyet Rusya'da Parlamento işlevini yerine getirme konusunda etkisiz kalıyor, yılda birkaç kez toplanarak Komünist Parti'nin hazırlamış olduğu yasaları mühürlemekten başka bir işlevi bulunmuyordu.. Resmiyette iki tane meclisi olan Yüksek Sovyet Parlamentosu, partinin hazırladığı yasaları hızlı bir şekilde

---

[78] Gökdeniz, a.g.t., s. 453-454.

[79] Maurice Duverger, *Siyasal Partiler,* Ankara: Bilgi Yayınları, 1993, s. 180.

uygulamaya koymak için yirmi üyeli bir Prezidyum seçmesi ve bu organın istediği yasayı çıkarması[80] gibi durumlar Marx'ın sosyalizm düşüncesiyle bağdaşmadığını göstermektedir.

Marksizme sıkı sıkıya bağlı olduğu söylenen Lenin'in ekonomi alanındaki fikirlerinin kısa süre içerisindeki değişimi, ülkede sosyalist felsefenin devamlılığına gölge düşürüyordu. Lenin, ilk iş olarak tüm toprakları kamulaştırarak köylülere dağıtma yoluna gitse de, bu uygulama üretimde büyük düşüşlere yol açmıştır. Bu nedenle ekonomik politikalarda köklü bir değişikliğe gidilmiş, New Economic Policy (NEP) adıyla yeni bir ekonomik politika takip edilerek zorunlu çalışma yükümlülükleri ve "çalışmayana yiyecek yok" ilkesi ortaya atılmıştır. Uygulanan yeni politikaya göre köylülerden tahıl fazlasını almak yerine ürün biçiminde vergi alınması ve radikal bir dönüşümle para sistemi uygulanmaya başlanılarak piyasa ekonomisi geri getirilmiştir. Bunun yanında büyük ticari işletmeler işadamlarına bırakılarak kapitalist işletme tekniklerinden yararlanılmış[81] ve böylelikle yıllarca burjuvazi ve kapitalizm karşıtı söylemler bir nevi boşa gitmiştir.

Ancak Lenin'den sonra iktidara gelen Stalin, 1924'te tekrar sola keskin bir dönüş hareketini başlatarak NEP'ten vazgeçmiş ve ülkede var olan komünist yapıya uygun olan üretim araçlarının kamulaştırılması fikrine önem vermiştir. Köklü değişimlere imza atan Stalin, Lenin'in son döneminde var olan piyasa ekonomisi ve üretim araçlarının iş adamlarına tahsis fikri yerine, bu iktisadi büyümenin diktatörlükle yürütülüp kamu mülkiyeti anlayışıyla başarıya kavuşacağını düşünmüştür. Bu nedenle sanayileşme noktasında merkezi denetim aracı olarak "planlama" yüksek önem kazanmıştır. Tarım ve tüketim malları yerine ağır sanayiye öncelik verilmiş, toprakların kamulaştırılmış ve ürün çiftçiden düşük fiyata alınıp tüketicilere yüksek fiyata satılarak ağır sanayinin finansmanını sağlanmıştır. Pragmatik bir amaçla gerçekleştirilen kararların başarıya ulaşmasıyla birlikte tam anlamıyla kamu mülkiyetine geçmek isteyen Stalin'in bu

---

[80] *Aynı yer*.

[81] İsmail Özsoy, "Sovyet Sistemin Çöküşünden Tarihi ve Evrensel Dersler", *Bilig Dergisi,* Güz 2006, S. 39, s. 166-167.

eylemleri, sosyalist sistemin kuruluşu yolunda atılmış en önemli adımlardan biri olmuştur.[82]

Stalin'in Lenin'e göre gerek fikirleri gerekse de eylemleri bağlamında ülkede sosyalizmi inşa etme konusunda daha kararlı olduğu görülmektedir. Onun özellikle 1928 tarihli Beş Yıllık Kalkınma Planında özel mülkiyeti tamamen yok etme politikası, doktrinel anlamda ülkeyi daha çok etkilemiş ve sosyalizmi ülkede kökleştirme bağlamında etkin bir rol oynamıştır. Zaten Stalin'e göre tek bir ülkede sosyalizm gelişip kökleşmeden diğer ülkelerde gerçekleştirilecek sosyalist devrimler başarısızlıkla neticeleneceği için sosyalizm önce Sovyetler Birliği'nde sökülüp atılamayacak bir biçimde kökleşmeliydi ki bu durumda başka ülkelere devrim ateşi sıçrayabilirdi. Stalin'in tek ülkede komünizm düşüncesi Marx ve Lenin'den ayrı olarak Stalin'e ait bir teorileşme çabası olarak karşımıza çıkmaktadır.[83] Bu yüzden Stalin dönemi Lenin dönemine göre devrimin etkisinin daha çok hissedildiği ve ülkedeki yapılanmanın baştan sona değişime uğradığı bir dönem olarak görülmektedir. Lenin dönemi bile demokrasi yönünden eleştirilirken, Stalin döneminde Lenin'in teorisindeki bir takım demokratik öğelerin Stalin tarafından geliştirilen tezlerin arkasında ve gölgesinde kaldığını ve bu nedenle de Lenin'in demokratik vurgularının Stalin döneminde kaybolduğu bilinmektedir.[84]

Ülke içerisinde 1930'ların sonlarına doğru Stalin'in yönetim politikasındaki keskin dönüşümlerinin etkisiyle birlikte terör olayları artmış, birçok muhalif fikirler susturulmaya çalışılarak hapse ya da sürgüne gönderilmiştir. Ülkede şiddetin yoğunlaştığı bir dönemde "Stalinizm" kendi başına bir ideoloji olarak Sovyet tarihinde yerini alarak terör rejimiyle birlikte devrim gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Stalin'in baskısı ülke üzerinde etkin olsa da onun, ekonomik planlama, nüfus denetimi ve sanayiye önem veren uygulamalarıyla Sovyetler bir refah devleti olmuştur. Sovyetler'i

---

[82] Özsoy, a.g.t., s. 167.

[83] Lelise Holmes, *Post Komünizm*, Çev: Y. Alogan, İstanbul: Dergah Yayınları, 2002, s. 34.

[84] Geoghegan, a.g.e., s. 86.

dünya üzerinde büyük bir güç olarak tarih sahnesine çıkaran Stalin,[85] ülkedeki tüm mekanikleri harekete geçirerek hızlı bir biçimde sanayileşmeye oldukça önem vermiştir.

Stalin'in büyük sanayi atılımlarıyla birlikte yılda ortalama %14 büyüme sağlandı ve 1930'lu yıllarda ülkede 1500'den fazla fabrika kurularak Sovyetlerin bu gücü Almanlara yaklaşmaya başladı. Hızlı kolektifleşmeyle ülke içindeki sanayileşmeye önem veren Stalin tarımda ise; özel mülkiyetin yerine "kolhoz" ve "sovhoz" denilen kolektif çiftlikler kurdu. Ancak tarım alanındaki bu dönüşüm sanayi alanındaki gibi olumlu neticelere sonuç vermedi ve 1928-1932 yılları arasında yaklaşık 12 milyon genç köylü köylerinden ayrıldı. Bunlardan bazıları kolektivizme direndiği için zorunlu çalışmaya gönderildi ya da tutuklandı. Hatta durum öyle boyutlara ulaştı ki, köylüler çiftlik hayvanlarını devlete vermek yerine öldürmeyi seçtiler ve sadece 1930 yılında köylüler tarafından 1600 tane direniş gerçekleştirildi. Kırsal alandaki zorla kolektivizasyon ve kitlesel ayaklanmalar korkunç boyutlara ulaştı. Köylüler köylerinden sökülüp atılırken, 1930'un sonuna doğru 63 bin hane reisi ya hapsedilmiş ya da idam edilmişti. Tarımsal alandaki bu kargaşa üretimi düşürerek ülke içerisinde kıtlıklara neden oldu ve Sovyet topraklarında yaklaşık beş milyon insan açlıktan ölüme mahkum oldu. Ancak daha vahimi ise; açlıktan bu ölenlerin diğer hayatta kalan insanlar tarafından yenmesi ve ülkede yamyamlık vakalarının artması olmuştur.[86] Yanlış uygulamalar sonucu ülkeyi açlığa sürükleyen bu politikalar, sadece Stalin için değil komünizm için de dünyaya kötü bir tanıtım olurken, Stalin tarafından uygulanan politikalar bir ideolojiye atfedildi. Halbuki Stalin'in ülkede uyguladığı yönetimin bir sosyalist yönetimden çok, totaliter bir yönetim olduğu açıkça görülmekteydi.

Stalin tarafından uygulanan terör yönetiminin boyutları yıllar sonra yapılan araştırmalarla ortaya çıkmış ve 1930'larda "Stalinist rejimin yıktığı yaşam sayısı 11 milyona ulaşmıştır. Sovyet dönemi boyunca 28.7 milyon kişini de kulak adıyla ya da sürgünde çalıştırıldığı bilinmektedir.[87] Stalin dönemi boyunca yapılan bu sert

---

[85] David Priestlan, *Kızıl Bayrak Bir Komünizm Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2017, s. 2-11.

[86] Suny Ronald, *The Soviet Experiment: Russia, the USSR, and the Successor States,* New York: Oxford University Press, 1998, s. 224-228.

[87] Anne Applebaum, *Gulag: A History* ,Harmondsworth, Penguin, 2004, s. 512.

uygulamalar Sovyet toplumu için aşırı sonuçları olan ve Komünist Parti'yi iktidarda tutmak için yanlış algılanan bir komünizm yönetim biçimi haline geldi.

Sovyetlerde uygulanmaya çalışılan komünizm, aslında Marx'ın yazdıklarıyla bağlantılı olarak görülmektedir. Onun belirttiği gibi siyasal sistemin üzerinde güç olarak Komünist Parti'nin bulunması, ekonominin merkezi bir idare tarafından yönetilmesi ve özel mülkiyetin bulunmadığı gibi özellikler Marx'ın tanımladığı şekilde ülkede bir komünist yönetim olduğunu göstermektedir. Ancak gerek Komünist Parti'nin çoğulculuğu dışlaması gerek liderler tarafından yapılan halk üzerindeki zorla çalıştırma ve halkın elinden topraklarını alma gibi politikalar, ülkenin komünist bir yönetimle değil de, bir totaliter devlet gibi yönetildiğini göstermektedir. Özellikle Stalin döneminde Sovyetler, totaliter devletin bütün özelliklerine sahip olmuş ve Komünist Parti'nin elit kadroları tarafından alınan kararlar, kamu gücü kullanılarak uygulamaya geçirilmiştir. Üretim araçlarını elinde bulunduran, herşeyin tek parti gözetiminde ve yönetiminde olduğu için çoğulculuğu dışlayan ve halka görüşlerini dayatan totaliter bir rejime sahip olan Sovyetler, komünist yönetimin sadece kâğıt üzerinde kalıp, pratiğe tam olarak dökülemediği bir coğrafya olmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM
TÜRK-RUS İLİŞKİLERİ ÇERÇEVESİNDE TÜRK TOPLUMUNDA KOMÜNİZM ALGISI

Türk-Rus ilişkilerini incelediğimizde iki millet arasındaki ilişkilerin rekabetçi bir zeminde geliştiğini görmekteyiz. Bu coğrafyadaki üstünlük mücadelesi ve etki alanlarının çakışması bunun temel sebebi olmuştur. İki millet arasında uzun yıllar devam eden ilişkiler ideolojiye de yansırken Türkiye'de sosyalist ve komünist düşüncenin kökenlerini incelediğimizde bu etkinin Osmanlı İmparatorluğu'na kadar geriye götürmenin mümkün olduğunu görmekteyiz. Bu fikir akımları Osmanlı'nın ilk üniversite kuşağını oluşturan ve Avrupa'da gördükleri eğitim sonrasında kendi ülkelerine döndüklerinde Batı'nın düşünce sistemlerini de yanlarında birlikte getiren gençler tarafından Osmanlı topraklarına ulaştırılmıştır.[88] Ancak bunda Osmanlı topraklarında yaşayan azınlıkların da büyük payı olmakla birlikte bu fikirlerin daha çok azınlık cemiyetleri içerisinde kabul gördüğü bir gerçektir.[89] Avrupa'daki gelişmelerin bir yansıması olarak başlayan Osmanlı İmparatorluğu'ndaki sosyalist tartışmalar 1848 ihtilalleri sonrasında basının da etkisiyle hız kazanmış ve bu ihtilaller "komünizm ve sosyalizm" gibi kavramlara olan ilgiyi arttırarak bu kavramların ülke gündeminde sıklıkla yer almasına neden olmuştur.

1.OSMANLI İMPARATORLUĞU DÖNEMİ

19. yüzyılın son çeyreğine doğru Osmanlı ülkesine giren yabancı sermaye ve sanayi üretimiyle birlikte Osmanlı İmparatorluğu'ndaki geleneksel yapı değişmeye başlamış ve yabancı şirketlerin Osmanlı topraklarına yerleşmesiyle birlikte yabancı sermayenin kurmuş olduğu tesisler, Osmanlı topraklarında "*işçi sınıfının"* oluşmasına

---

[88] Atalay, a.g.t., s.32.

[89] Osmanlı'da en güçlü sosyalist dernekleri azınlıklar yönetmekteydi. Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Dumont Haupt, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyalist Hareketler,* Çev: Tuğrul Artunkal, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2013, s. 128-131.

katkıda bulunmuştur. Bununla birlikte Avrupa'yı etkisi altına işçi grev ve hareketleri, Osmanlı topraklarına da sıçrarken[90] sosyalist fikirlerin Avrupa içerisinde kamusal bir görünüm kazanmasıyla birlikte Osmanlı aydınları arasında ortaya çıkan bu yeni kavram olan ilgi artmıştır.

1.1.Osmanlı-Rus İlişkileri Kapsamında *"Rus Düşmanlığı'nın"* Tarihsel Boyutu

İnsanlar bilmedikleri, görmedikleri, anlamlandıramadıkları olayları ve durumları anlayabilmek, görünmeyeni açıklayabilmek için onları çoğu kez gözle görülür, elle tutulur hale getirmeye çalışmışlardır. Sanal bir gerçekliğin nesnel hali olan imgeler, onu oluşturan/algılayan kişilerin geçmiş yaşam deneyimleri, psikolojik özellikleri, toplumsal yapı vb. çeşitli unsurlardan etkilenirler.[91]

Düşman imgesi ise; derin bir toplumsal, siyasal ve psikolojik süreçlerin bir ürünüdür. Özellikle "düşman" olarak imgelenen güce, zamanında diplomatik, ekonomik ve askeri cephede yenilinmişse ve de bu yenilgi çeşitli nedenlerle bir tür "travma" haline dönüşmüşse, mevzu politik literatürde daha da karmaşık boyutlar kazanmaktadır. Düşmanı mağlup etme ve rekabet edilen alanlarda onu geride bırakma gibi toplumsal-siyasal belleğe kazınmış endişe ve intikam duygusundan vazgeçmeme eğilimi yeni önlemlerin, kamusal "iç rahatlatma" yöntemlerinin icadını gerekli kılmaktadır. Geleneksel korkular politikleştirilip yeniden üretilirken, korkuları "yönetecek" mekanizmalar bulunur. Bu mekanizmalar da genellikle düşmana karşı kazanılmış "eski bir zafer" ya da düşmana yakın zamanda haddini bildiren, onu yenilgiye uğratan bir başka gücü yüceltme olur.[92] Bu noktada karşımıza çıkan bir diğer kavram da "düşman yaratma" dır. Düşman sahibi olmak sadece kimliğimizi tanımlama açısından değil aynı zamanda kendi değer sistemimizi ölçebilmek için bir engel edinmek ve o engelle yüzleşirken kendi değerlerimizi sergilemek açısından önemli olduğu için düşman

---

[90] Osmanlı İmparatorluğunda işçi hareketleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz, Kadir Yıldırım, *Osmanlı'da İşçiler (1870-1922) Çalışma Hayatı, Örgütler, Grevler,* İstanbul, 2013.

[91] İnci Özkan Kerestecioğlu, Güven Gürkan Öztan vd. Türk Sağı: Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri, İstanbul: İletişim Yayınları, 2012, s. 138.

[92] Gürkan Öztan, "Ezeli Düşman İle Hesaplaşmak, Türk Sağında Moskof İmgesi", *Toplum ve Bilim Dergisi*, S.121, 2011, s.79-81.

figürü, uygarlığa özgü süreçlerle bile ortadan kaldırılamamıştır. Bu ihtiyaç, en uysal barış yanlısı insanın bile özünde vardır. Ama böyle durumlarda düşman imgesi insani bir nesneden bizi bir şekilde tehdit eden ve mağlup edilmesi gereken doğal veya toplumsal güce aktarılmaktadır. Bu çevre kirlenmesi ya da üçüncü dünyada açlık vb. gibi konular olabilmektedir. Ancak düşman yaratma ve savaş gibi olgular bir toplumun kendini bir "ulus" olarak görmesini ve birlikteliği sağlamaktadır. Öyle ki düşman ne denli abartılırsa bir toplumun ulus olabilmesi o denli mümkün olur ve tutkalın gücü de o derece artar. [93]

Türk tarihi içerisinde düşman kategorisini temsil eden birçok aktör mevcuttur. Ancak bunlardan en belirgin olanı "Rus Düşmanlığıdır". Çünkü Rusya, 19. Yüzyıldan itibaren diş geçirilemeyen, bileği bükülemeyen ve imparatorluk için sürekli sorun çıkaran bir devlet olarak Osmanlı'nın en büyük rakibi olmuştur. Batı'ya nazaran daha yakın ve zorlu bir düşman olarak görülen Ruslar, sıcak denizlere inme uğruna ezelden beri memleketin bekasına göz diken bir millet olarak tasvir edilmiş[94] ve bu nedenle Türk toplumunda derin bir "Rus Düşmanlığı ve Moskof İmgesi'nin" izleri yer almaktadır.

Türklerin hafızasında yer eden "Rus Düşmanlığı ve Moskof İmgesi'ni" açıklamak için iki millet arasındaki tarihsel süreci incelemek gerekmektedir. İki millet arasındaki ilk etkileşimin nerede ve nasıl olduğu kanısında bilim adamları arasında iki milletin farklı coğrafyalarda dağınık bir şekilde yaşamaları nedeniyle henüz tam bir uzlaşı görememekteyiz. Ancak bilinen İlk Osmanlı-Rus siyasi münasebetleri, Kırım Hanları aracılığıyla kurulmaktaydı. Ayrıca 15.yüzyıl sonlarındaki Osmanlı kaynakları incelendiğinde Moskova Knezliği adının geçmemesi ise; Ruslara olan ilgisizliği ve Moskova'nın önemli bir devlet olarak görülmediğinin bir kanıtı olmuştur.[95] Ancak 1512'de Moskova ve Kırım Hanlığı arasındaki ittifakın bozulmasıyla hâkimiyet mücadelesi başlamış ve Ruslar, Altın Orda hanlıklarını ele geçirerek Hazar Denizi kuzeyine ve Kafkasya'ya yaklaşmıştır. Bu durum Osmanlı İmparatorluğu'nu harekete

---

[93] Umberto Eco, *Düşman Yaratmak,* Çev: Leyla Tonguç, İstanbul, Doğan Kitap Yayınları, 2011, s. 16, 34.

[94] Öztan, a.g.m., s. 82.

[95] Nimet Akdes Kurat, *Rusya Tarihi,* Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1999, s. 119.

geçirmiş ve Ruslara karşı ilk ciddi tedbir olarak 1569 yılında Astrahan Seferi düzenlenmiştir. Ancak bu sefer başarısızlıkla sonuçlanırken[96] Ruslara karşı yapılan bu başarısız sefer onları güneye inme, Kafkaslara hakim olma ve Karadenizi ele geçirme konusunda daha da cesaretlendirmiştir.

16. yüzyılla birlikte Rusların Osmanlı hakimiyeti altındaki bölgelerde yayılma politikası hız kazanmış, Çar IV. Ivan'ın başlatmış olduğu yayılma politikası Çar I.Petro'nun tahta geçmesiyle daha da hız kazanmıştır. Özellikle Çar'ın büyük Rusya'yı kurmak için İstanbul'u alma, sıcak denizlere inme politikası ve bunu da haleflerine vasiyet etmesi[97] bu coğrafyada iki devlet arasında büyük çatışmalar yaşanacağının habercisi olmuştur. Petro'nun Azak Denizi kıyılarında hakimiyeti sağlamak için başlattığı Azak Kalesi seferiyle Azak 1696'da Rusların eline geçmiş ve böylelikle Rusların başlattığı Orta Asya ve Kafkasya'ya ek olarak Karadeniz'e yayılma siyaseti de başarılı olmaya başlarken Azak'ın Ruslar tarafından zapt edilmesi, Osmanlı Devletine indirilen ilk Rus darbesi olmuştur.[98]

Ruslar, Balkanlardaki Osmanlı hâkimiyet alanına türlü müdahaleler edip Osmanlı tebaasına mensup milletleri kışkırtırken, bir de bunun yanına Fransız Devrimi'nin etkileri eklendiğinde ortaya Osmanlı açısından vahim bir tablo çıkmıştı. Osmanlı bir yandan Ruslarla harp ederken diğer yandan Balkanlarda ortaya çıkan isyanlarla meşgul oluyor, gün geçtikçe egemenlik alanı daralıyordu. Osmanlı ülkesindeki Ortodoks haklarının savunuculuğunu üstlenen Rusya ise sürekli Osmanlı'nın iç işlerine müdahale ederek çatışma ortamı meydana getirmeye çalışıyordu. Takip eden yıllarda Küçük Kaynarca, Yaş ve Ziştovi gibi anlaşmalara imza atan Osmanlı için artık bir yıkım süreci başlamış, özellikle Kırım'ın Ruslara

---

[96] Salih Yılmaz, Abdullah Yakşi, "Osmanlı Devletinden Günümüze Türk Rus İlişkileri", *TYB Akademi*, Mayıs 2016, s. 13.

[97] Bu husus vasiyetnamenin dördüncü bendinde yer almakta olup, Rusya'nın bölgede takip etmesi gereken siyaset gayet açık bir şekilde izah edilmektedir.Vasiyetnamenin tam metni için bkz. A.Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet Tertib-i Cedid* ,İstanbul: 1303,I,s.354-357.

[98] Besim Özcan, "1877-1878 Harbine Kadar Osmanlı-Rus Münasebetleri", *Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, S.22, 1995, s. 113.

bırakılmasıyla önemli bir toprak parçası da tamamen elden çıkmıştı. Böylelikle büyük coğrafyalarda hüküm sürmüş Osmanlı Devleti dağılma sürecine girmiştir.[99]

İki millet arasında devam eden çekişmeler sonrası Ruslara karşı beslenen öfkenin zirve noktası ise "93 Harbi" diye bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı olmuştur. Çünkü bu savaştan sonra Osmanlı, bir felaketin eşiğine sürüklenmiş, önemli ölçüde toprak kayıplarına uğramış, ağır ekonomik ve sosyal meselelerle karşı karşıya kalmıştır. İmparatorluktaki büyük çözülme bununla da kalmamış, savaş sonrası Ayastefanos Antlaşmasının ağır şartlarından kurtulmak isteyen Osmanlı, Kıbrıs'ı İngilizlere bırakmak zorunda kalırken, bu boşluktan yararlanmak isteyen Fransa, Cezayir'i işgal etmişti. Ayrıca savaşın sonunda Edirne ve Tuna vilayetleri dışında kalan bölgelerdeki Türkler de hemen hemen yok olmuştu. Beş yüz bin kişi savaşta hayatını kaybetmiş ve bir milyonu aşkın insan da Anadolu'ya göç etmek zorunda kalmıştır.[100] Osmanlı Hükümeti, göçmenleri Anadolu'nun farklı bölgelerine iskân ettirerek bu insanların yaralarını sarmaya çalışmışsa da özellikle Rumeli'den bin bir sıkıntı içinde göç etmek zorunda kalan insanlar yollarda açlık, hastalık ve ölümle mücadele ederek hayatlarını kaybetmişlerdi.[101]

93 Harbi ile birlikte Osmanlı'nın tüm dinamikleri sarsılmış ve baştan aşağıya tüm imparatorluk savaşın yarattığı olumsuz etkilerden dolayı büyük bir yara almıştır. Savaş sonrası büyük toprak kayıpları yaşanırken, yüklü bir savaş tazminatı altına da giren Osmanlı İmparatorluğu, ağır ekonomik sıkıntılarla karşı karşıya kalmıştır. Muharebeyle birlikte birçok Osmanlı şehri tahrip olurken, Balkanlar'da yaşayan Türk nüfusun büyük bir bölümü Anadolu'ya göç etmek zorunda kalmıştır.[102] Osmanlı, bu göçün ve savaşın verdiği zorluklarla mücadele ederken bir yandan da Rus orduları tarafından yapılan insanlık dışı hareketlere maruz kalmıştı. Meydana gelen bu gelişmeler, Türk toplumunun hafızasından uzun bir süre silinmeyecek olan "Rus

---

[99] Kezban Acar, *Başlangıçtan1917 Bolşevik Devrimine Kadar Rusya Tarihi*, İstanbul: Nobel Yayınları, 2004 s. 162.

[100] Ertuğrul Meşe, *Türk Siyasal Yaşamında Komünizmle Mücadele Dernekleri,*(Yüksek Lisans Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013, s. 12-13.

[101] Saffet Paşa'nın 93 Harbi sonrası Anadolu'ya yapılan göçler hakkında 5 Aralık 1879 tarihli tezkeresi için bkz. B.O.A. Fon: Y.E.E., Yer: 44-124.

[102] Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, Cilt: VIII, Ankara: TTK Yayınları, s. 40-67.

Düşmanlığı ve Moskof ” imgesinin yaratılmasına neden olmuştur. Böylelikle bir düşman imgesi olarak Türk Toplumunun hafızasında yatan “Rus Düşmanlığı” , Osmanlı İmparatorluğu’nun yıkılma ve yok olma yönündeki kaygısının sebebi olarak görülen ezeli düşman Rusya’nın, Türklere karşı tehdidinin maskesi olarak büyük bir tehlikeyi temsil ediyordu.

Ruslar’a karşı beslenen düşmanlık toplumun her alanına yansıdığı gibi edebiyat alanına da yansırken düşmana karşı duyulan hisler, şiirlerin dizelerinde de yerini almıştı.[103] Aynı düşmanlık hisleri o dönem romanlarına da yansımış ve Ruslar, Türkçülük-Turancılık idealinin gerçekleşmesinin önünde duran en büyük engel olarak tasvir edilmiştir. Bu dönem romanlarında Ruslar, Türklerin toprağında gözü olan bir düşman olarak ele alınırken, her türlü inancı, kurumu ve kişiyi kullanarak yayılmacı politikalarını Türkler aleyhine sürdüren siyasetleri nedeniyle eleştirilmiştir.[104]

Hatta bu düşmanlık ve öfke öyle boyutlara ulaşmıştır ki 1905 Japon- Rus harbi bile Osmanlı topraklarında çok yakından takip edilmiştir.[105] Hem siyasiler de hem de Osmanlı basın ve yayın hayatında geniş yer ayrılan bu savaşın Japonlar tarafından kazanılmasıyla birlikte, büyük bir sevinç yaşandığı görülmüştür. Japonların bu kazandığı zaferin entelektüel çevrelerde bir “bayram havası” yarattığı, hatta kimi kaynaklarda çocuklarına savaşta kahramanlık göstermiş Japon askerlerinin isimlerini veren ailelere bile rastlandığı iddia edilmektedir. Zira Japonların Rusları “dize

---

[103] Asırlardan bir ses duydum: diyor ki;
Dinle beni, ey Moskova Prensi!
Ben Turan’ın sayhasıyım; ey eski
Altınordu Hakanının kölesi

Unutmuştun beni; fakat ben vardım
Tufanımın ismi budur; Türk-Moğol
İntikamın Tanrısına yalvardım
Ey kuduzlar memleketi, haram ol!

Enis Behiç Koryürek’in 1915 yılında yazdığı bu şiir için bk. *Orkun Dergisi,* Sayı: 11, 15 Aralık 1962, s. 13.

[104] Fatih Özdemir, *Türk Romanında Ruslar*, (Doktora Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2009, s. 51-52.

[105] Rus-Japon Harbi hakkında saraya gönderilen malumatlar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.
B.O.A, Fon:Y.PRK.MYD. Yer: 25-121.
B.O.A, Fon: HR.SFR.3… Yer: 545-37.
B.O.A, Fon: HR.SFR.3… Yer: 545-67.

getirmesi" ile sanki 93 Harbinin rövanşı alınmış gibi görülmüş ve "Rus tehlikesi" bir süreliğine uzaklaşmıştır.[106]

Birinci Dünya Savaşı'nda iki devletin ayrı bloklarda savaşa girmesiyle birlikte özellikle Kafkasya bölgesinde meydana gelen sıcak çatışma ortamı, Osmanlı ve Çarlık Rusya'nın çıkarlarının çatışmasına yol açmıştır. İki ülke arasında gerilen ilişkilerin detant sürecine girmesi ve Türk toplumunda ezeli düşman olarak görülen Ruslar'a karşı algının değişmesi ise; Rus topraklarında 1917 yılında meydana gelen devrimle birlikte olmuştur. 1917'de Rus topraklarında devrimi gerçekleştiren Bolşevikler iktidara geldiklerinde yayınladıkları bir beyannameyle derhal savaşa son vermek isterken, hiç bir toprak parçası ilhak etmeksizin adil bir barış yapılmasını öneriyorlardı.[107] Bunun üzerine İttifak Devletleri'yle Brest-Litovsk Barış Anlaşması'nı imzalayan Bolşevikler, savaştan çekilirken savaşta Ruslar tarafından işgal edilen Osmanlı toprakları geri alınmıştır.

Birinci Dünya Savaşı'nın Osmanlı için yenilgiyle sonra ermesiyle birlikte Anadolu'da Mustafa Kemal önderliğinde bir Milli Mücadele hareketi başlatılmıştır. Bu süreçte Milli Mücadeleciler ile Bolşevikler arasında yakın temas başlamış ve özellikle ortak çıkarlardan doğan bu yakın ilişkilerin temelinde iki ülkenin Batı'ya karşı duyduğu güvenlik endişeleri yer almıştır. Milli Mücadele döneminde başlayan Türk-Rus yakınlaşmasıyla birlikte Türk toplumunda "ezeli düşman" olarak tanımlanan Ruslar, bir süreliğine de olsa bu tanımlamadan uzaklaşmıştır.

Mustafa Kemal Atatürk'ün Milli Mücadele döneminde ve sonraki süreçte yürüttüğü Rus siyaseti barışçıl ve dengeli bir şekilde ölümüne kadar devam etmiştir. Ancak İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında meydana gelen uluslararası gelişmeler ve ortak çıkarlar, Mustafa Kemal Atatürk döneminde başlayan dostane ilişkilerin sonlanmasına neden olmuştur. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan güçlü bir şekilde çıkan Sovyet Rusya'nın Türkiye'ye karşı saldırgan bir politika yürütmesinin, (Sovyet Rusya'nın Boğazlardan üs ve Türkiye'den toprak talep etmesi vb.) bu dostane ilişkilerin

---

[106] Öztan, a.g.m., s. 83.

[107] Saime Yüceer, *Milli Mücadele Yıllarında Ankara-Moskova İlişkileri,* İkinci Baskı, Bursa: Sentez Yayıncılık, 2016, s. 44.

sonlanmasında önemli bir payı bulunmaktadır. Böylelikle artan Sovyet tehditleri ile birlikte Türk toplumu üzerinde ortaya çıkan "kızıllar geliyor korkusu/endişesi", ABD ile Sovyetler arasında başlayan Soğuk Savaş'ta Türkiye'nin ABD yanlısı bir siyaset takip etmesiyle "*antikomünizme"* dönüşecektir.

1.2. 19.Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Sosyalist Algı

19. yüzyıl, Osmanlı'nın Avrupa hadiselerini yakından takip etme ve Avrupa'ya entegre olma politikasının yoğun bir şekilde hissedildiği bir süreçtir. Bu dönemde Avrupa'daki siyasi olaylara gündemde geniş bir yer ayrılmış ve Avrupa gündemini meşgul eden olaylar, Osmanlı topraklarında da sıklıkla tartışılmaya başlanmıştır.[108] Avrupa toplumu içindeki işsizlik, açlık, sefalet ve büyük savaşların meydana getirdiği zorluklardan doğan sosyalist düşünce, Osmanlı topraklarında devletin düştüğü zafiyeti gören eğitimli bir kesimin ülkenin kurtuluşu için farklı arayışlara girmesiyle ortaya çıkmıştır.

Osmanlı'da "sosyalizm ve komünizm" kavramları ilk defa *Ceride-i Havadis* gazetesinde yayınlanmıştır. İngiliz vatandaşı William Churchill tarafından çıkarılan bu gazete, batı memleketlerindeki dikkate değer hususiyetleri ve diğer faydaları aktardığı için devletçe benimsenerek yarı resmî bir gazete olarak görülmüştür.[109] Bu gazetenin "komün" ve "komünistler" hakkındaki yazı ve haberlerine baktığımızda ise; 1848 ihtilaline karışanlardan "erbab-ı fesad" olarak, İhtilalden ise "Fesad-ı Vaka" olarak bahsedildiği görülmektedir.[110]

Devletin resmî gazetesi olan *Takvîm-i Vekâyi* de "komün'den" ve Enternasyonalden söz ederek komüncüleri *"erbab-ı cinâyat"* olarak tanımlaması Osmanlı'nın Enternasyonale olan bakışını ortaya koymaktadır. Eşkiya olarak tanımlanan komüncülerin haberleri sıklıkla gazetede yer almış ve kömüncüler sert bir

---

[108] Osmanlı döneminde basının dönüşü hakkında ayrıntılı bilgi için bkz, Orhan Koloğlu, *Osmanlı'dan 21. Yüzyıl'a Basın Tarihi*, İstanbul: Pozitif yayınları, 2006.

[109] Ahmet Nevzat Cerrahoğlu, *Türkiye'de Sosyalizm Tarihine Katkı*, 1. Baskı, İstanbul: May Yayınları, 1975, s. 237.

[110] Serkan Erdal, *Osmanlı Devleti'nde Sosyalist Faaliyetler Üzerine Bazı Örnek İncelemeler,* (Doktora Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014, s. 12.

dille eleştirilmiştir. Bu sırada kayda değer önemli bir diğer gelişme ise; Karl Marx imzasını taşıyan bir yazının *Hakayik-ül Vekâyî* gazetesinde yayınlanması olmuştur.[111] Marx'ın imzasıyla yayınlanan bu yazıda Bismarck'a yönelik ağır eleştiriler gazete sütunlarında yerini almıştır. *Hakayik-ül Vekâyi*'nin bir diğer sayısında yer alan makalede ise; komünizm hakkında ağır ifadelere başvurularak komünizm, mülk ve kadın ortaklığı olarak tanımlanırken komünist toplum düzeninde evlenmek, karı-koca olmak, aile kurmak gibi Türk geleneklerine has özelliklerin dahi uygun görülmediğine değinilmiştir. Bununla birlikte komünizmin "bazı hayvanat gibi rastgele dişi ile çiftleşip vatan evladı namıyla birçok p.. yetiştirmekten ibaret olduğu"[112] ifade edilmesi o dönem Osmanlı kamuoyundaki genel komünizm algısını en iyi şekilde yansıtmaktadır.

1871'de Fransa'da yaşanan Paris Komünü hadisesiyle birlikte komünizm ve sosyalizm kavramlarına olan ilginin arttığı ve dönem dönem şiddetli tartışmaların yaşandığı görülmektedir. Paris Komünü'yle ilgili haberler ve sonraki süreçte yaşanan Enternasyonel kongreleri hakkındaki haberler ve gelişmeler Osmanlı kamuoyunda geniş yer bulurken, bazı haberlerde komünden "Kızıl Cumhuriyet" olarak bahsedilmiştir.[113] Devletin resmî gazetesi olması bakımından önem arz eden ve sarayın görüşünü yansıtan *Takvim-i Vakayi* gazetesi ise; Paris Komününün asilerden oluştuğunu bildirerek[114] Paris Komünü ve Birinci Enternasyonelle ilgili haberlere oldukça yer vermiştir. Enternasyonal'in fesatçı bir cemiyet olduğu, bir fesat topluluğundan oluştuğu ve zihinleri karıştırarak halkı huzursuz ettiği aktarılırken[115] Marx'ın adının da artık sıkça Osmanlı basınında geniş yer aldığı görülmektedir.

Paris Komünü ve Enternasyonel ile birlikte komünizme karşı Osmanlı basınında yapılan ağır eleştirilere karşı cevap veren gazete ve yazarlar olduğunun altını çizmek gerekmektedir. Bu noktada *İbret* gazetesi, komünizmi savunan görüşleriyle oldukça öneme sahiptir. Reşat Bey *İbret* gazetesinde yazdığı makaleyle komünizm hakkındaki

---

[111] *Hakayik-ül Vekâyî,* 09.02.1871, s.1*,* gazetenin nüshası için bkz. Ek: 1.

[112] Erdal, a.g.t., s. 13-15.

[113] Uygur Kocabaşoğlu, Metin Berge, *Bolşevik İhtilali ve Osmanlılar,* İstanbul: İletişim Yayınları, 2006, s.18, 28.

[114] Cesur, a.g.t., s. 49.

[115] Erdal, a.g.t., s.14.

genel yanılgıyı ve düşüncelerini ifade ederek, komünizmin ülkeye herhangi bir fayda ya da zararının olmayacağını ifade etmiştir. Ayrıca komünizmi eleştirenleri Fransızca bilmeden ihtilal ve komünizm hakkında kötü beyanatlarda bulunmaları sebebiyle eleştirmiştir.[116]

İbret gazetesinde yer alan bir diğer yazı ise Reşat Bey ile ihtilal sırasında Fransa'da bulunan Nuri Bey imzalıdır. Nuri Bey de Reşat Bey gibi "Medeniyet" başlıklı yazısında Enternasyoneli savunarak Enternasyonalin amacının medeniyete ulaşmak olduğunu belirterek Enternasyonel'in ülkemizde pek fazla tanınmadığına dikkat çekmiştir.[117] Bu süreçte komün lehine yazılan yazılar incelendiğinde ise; bu yazıların genel olarak Yeni Osmanlılar tarafından yazıldığı görülmekle birlikte, olaylar sırasında Paris'te bulunan Mehmet Emin,Reşat ve Nuri Beyler'in devrimcilerle birlikte kentin savunmasına katıldıkları bilinmektedir.[118]

İbret gazetesi ihtilalciler ve komün yanlısı görüşler için bir durak noktası olurken Namık Kemal'in bizzat başında olduğu bu gazetede "komün*"* hareketiyle ilgili sıklıkla gündem yaratma çabası açıkça görülmektedir. Namık Kemal'in *İbret* gazetesinde komünü savunan görüşlerinin yanı sıra komünü destekleyenlerin, komünistlerden ayrılması gerektiğini savunmuştur. Bu görüşlerin temel dayanağı ise Yeni Osmanlılar olarak bilinen İttifak-ı Hamiyyet'in kurucuları arasında yer alıp Paris Komünü'nün yanında Prusya ordusuna karşı savaşan Nuri ve Mehmet Reşat Beyler'in fikirleri olmuştur.[119]

Genel afla İstanbul'a dönen birçok Yeni Osmanlı mensubu aydınların *İbret* gazetesi çevresinde toplanması, basında Paris Komünü'nü savunan yazıların artmasına neden olmuştur. Cemil Meriç bu durumu "*onların çökmekte olan mevcut düzeni değiştirmek istedikleri ve bu amaç uğrunda arayış içinde oldukları için Avrupa'da sosyalistleri desteklemeleri doğaldır"* şeklinde açıklamıştır.[120] Çünkü düzenden rahatsız olan Yeni Osmanlılar için, Avrupa'yı karıştıran bu olayın Osmanlı topraklarına da

---

[116] Sadi, a.g.e, s. 79.

[117] *Aynı yer*, s. 28

[118] Hilal Görgün, *Sosyalizm*, TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul: TDV Yayınları, 1998, s. 384.

[119] Kocabaşoğlu, Berge, a.g.m., s. 18.

[120] Cemil Meriç, *Sosyoloji Notları*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1993,s. 162.

yansıması bir bakımdan onlar için bir fırsattı ve sosyalistlere duydukları sempati bundan ileri gelmekteydi. Görüldüğü üzere Osmanlı Devleti'nin komünist düşünceyle karşılaşması Yeni Osmanlılar'dan Reşad, Nuri, Mehmet Beyler'in Paris'te kaldıkları süreçte kömüncülerle birlikte etkileşime geçtikten sonra yurda döndüklerinde giriştikleri faaliyetlerle ve Namık Kemal, Ahmet Mithat Efendi gibi ünlü Osmanlı aydınlarının yayın alanındaki faaliyetleriyle birlikte başladığını söylemek yerinde bir çıkarım olacaktır.

Devlete muhalefetiyle tanınan Yeni Osmanlılarla birlikte Şemsettin Sâmi'nin de komünizmi anlamaya ve anlatmaya yönelik çabalar gazetelere yansımıştır. Şemsettin Sâmi de diğerleri gibi Avrupa'daki komün hareketine karşı sempatiyle yaklaşıp süreci anlamaya çalışıyor ve sosyalizm, komünizm gibi kavramların ayrımlarına başvurarak "sosyalizm iyi, komünizm kötü" gibi çıkarımlar yapıyordu. Şemsettin Sami, 10 Haziran 1878 tarihli *Tercuman-ı Şark* gazetesindeki bir makalesinde ise; "*Sosyalizm ile İştirak-i Emval anlamına gelen komünizmin birbirinin zıddı olduğunu ve sosyalizmin insanları mutluluk ve refaha götüreceği bir yol olduğu"*[121] fikrini savunuyor ve "sosyalizm iyi komünizm kötü" çıkarımını yapıyordu. Zaten o dönem ki sosyalizmi savunan önemli Osmanlı düşünürlerinin ortak fikir noktası da bu çıkarımdan ibaret olmuştur. Şemsettin Sâmi'ye göre; komünizm nefret edilmesi gereken bir yol, ancak sosyalizm ise; onun zıddı olup makbul ve tutulması gereken bir yoldur.[122] Osmanlı toplumunun gelenek ve dine bağlılıklarından dolayı bu doğrultuda ilerleyen komünizm düşüncesi her alanda olduğu gibi bu alanda da dinden ve gelenekten kop(a)madan gelişmeye başlamıştır.

Avrupa'dan başlayıp dalga dalga yayılan sosyalist düşünce, Yeni Osmanlıların düşündüğü şekilde bir sonuç vermek yerine Osmanlı coğrafyasında kendisini farklı bir yüzüyle göstermiştir. Uzun zamandır Osmanlı'ya karşı savaşan Balkan ülkeleri ve Ruslar tarafından kışkırtılan gayrimüslimler, sosyalist düşüncenin ideolojisinden çok ihtilalci yönüne ilgi göstererek Balkanlar ve diğer Osmanlı topraklarında ayrılıkçı sosyalist komiteler ortaya çıkarmaya başlamışlardı. Henüz daha kaybettiği savaşlar dolayısıyla yaralarını saramayan Osmanlı Devleti'nde böyle ayrılıkçı düşüncelerin baş

---

[121] Sadi, a.g.e., s. 50-53.

[122] Cerrahoğlu, a.g.e., s. 51-53.

göstermesi kötü bir durumda olan devleti daha da zora sokmuştur. Böylelikle gayrimüslim örgütler için sosyalist düşünce gerçek anlamda bir adalet aramaktan çok etniksel bir ayaklanmaya dönüşmüştür.

Osmanlı'ya karşı ihtilalci eylemlerde bulunan gayrimüslim örgütlerin "sosyalist/ komünist örgüt" adıyla ortaya çıkması Avrupa'daki gelişmelere paralel olarak 19.yüzyıl sonlarına doğru meydana gelmiş ve bunlardan ilki Ermeni Devrimci Hınçak Partisi olmuştur. Türkiye ve İran'da faaliyet gösteren ilk sosyalist parti özelliği taşıyan bu parti, Cenevre'de kurularak Marksist bir ideolojiye sahip olmuş ve benimsediği ihtilalci doktrinle birlikte Ermeni savunuculuğu ile dikkat çekmiştir.[123]

Ermeni Devrimci Hınçak Partisi, Ermeni nüfusun yoğun olarak yaşadığı bölgelerde siyasi, hukuki ve sosyal alanlarda görülen haksızlara değinmiş ve bunun sorumluluğunu da tamamen hükümdara yükledikleri, fırkanın faaliyet programında açıkça görülmektedir. "*Kazanılan zaferden mütevellit işçiler ve köylüler milletin çıkarlarını koruyarak yönetimin başına geçecek ve demokratik şartlar altında ülkeyi yöneteceklerdir"*[124] düşüncesi partinin tamamen bir Marksist yapıda olduğunu gösterirken Karl Marx'ın komünizme giden yolda ihtilalden sonra geçilecek olan düzene, yani; "tam komünizm" yönetimini tasvir etmekteydi. Bu fikri alt yapıyla kurulan partinin bir diğer nihai amacının Osmanlı topraklarında hak iddia etmek olduğu görülmektedir. Böylelikle partinin hak iddia ettikleri topraklar içerisinde sadece Ermenilerin olmadığı, onun dışında birçok mezhep ve etnik kimliğe sahip bir bölge olan Doğu Anadolu bölgesinde yaşayan insanlar üzerinde de bu yoğun propaganda faaliyetlerini yürüterek onları da kendi gibi ayaklanmaya teşvik etmek istemişlerdir.

Osmanlı topraklarında sosyalizm adı altında ayrılıkçı faaliyetlere girişen bu örgütler, devlet arşivlerinde de "sosyalist devrimci örgütler" olarak kayıtlara geçip bu şekilde tanımlanmışlardır.[125] Bununla birlikte 1894 yılında Fransa'da Rum, Ermeni, Sırp ve Bulgar sosyalistleri "*Balkan Konfederasyon Ligası"* adlı bir örgüt kurarlar. Bunu takip eden dönemler de 1891 yılında Bulgar Sosyal Demokrat İşçi Partisi adıyla örgütler

---

[123] B.O.A. Fon:HR.SFR.3…Yer:437-64.

[124] B.O.A. Fon:Y..PRK.AZN. Yer:16-4.

[125] B.O.A. Fon: 930-1-0-0, Yer: 3-37-2.

kurulmaya başlar.[126] Ancak bu örgütlerden hiçbiri Hınçaklar kadar hem etkili hem de onlar kadar komünist düşünceye dayanan bir parti konumunda olmamışlardır.

1900'lerin başına gelindiğinde artık Osmanlı'da sendikal örgütlenmeler başlarken bu örgütlenmelerde yine gayrimüslimlerin öncülük ettiği görülmektedir. 1900'lü yıllardan sonra da devam eden bu örgütlenmeler daha mikro düzeyden makro düzeye ulaşarak birleşik işçi komitelerine dönüşmüştür. Görüldüğü üzere 1871 Paris Komünü sadece Fransa'ya özgü bir olay olarak kalmayarak birçok ülkede hissedilebilir derecede etkiler yaratmıştır. Ancak hissedilen bu etkilerin Avrupa'ya nazaran Osmanlı topraklarında daha az hissedildiği ve etki alanının çok dar bir biçimde kaldığı görülmektedir.

Kozmopolit bir yapıya sahip olan Osmanlı'da etkisini gösteren sosyalist fikirler, gerçek manada sosyalist bir düşünceden kaynaklanmaktan ziyade ayrılıkçı bir siyaset olarak tanımlanmalıdır. Siyasi bir amaçla faaliyet gösteren bu örgütlerin varlığı teorik olarak sosyalizm tartışmalarını olanaklı kılmadığı gibi, sosyalizmin tam anlamıyla Osmanlı topraklarına da nüfuz ettiğini söylemek mümkün değildir. Zaten Osmanlı Devleti'nin özellikle geleneksel ve dinsel yapısı itibariyle aşırı sol sosyalist düşüncelerin bu kadar kısa süre içerisinde etkisi altında kalması da pek mümkün olmamıştır. Yalnız Ermeniler tarafından kurulan Ermeni Devrimci Hınçak Partisi sosyalizm/komünizm fikri alt yapısına sahip olmuş, ama o da sadece belirli bir zümre tarafından kabul gördüğü için Osmanlı tabanına yayılamamıştır. Ayrıca sosyalist düşüncenin temelinde var olan sınıfsal mücadele, burjuva ve işçi sınıfı gibi mekaniklerin Osmanlı sisteminin içerisinde yer almaması nedeniyle sosyalist fikirler toplum içerisinde filizlenememiş, sosyalizm ya da komünizmi oluşturup güçlendirecek şartlar henüz ortaya çıkmamıştı.

Osmanlı geleneksel aile yapısının gücüne ciddi anlamda bağlı olan Cevdet Paşa da, Osmanlı topraklarında bu fikirlerin gelişemeyeceğini sosyolojik olarak açıklamaktaydı. Komünizmin; mülkiyet, aile ve izdivaçın kaldırılmasından başka bir şey olmadığını, bu durumun Osmanlı sosyal yapısına ciddi zararlar vereceğini ifade

---

[126] Haupt, a.g.e., s. 12.

ederken Osmanlı topraklarında dinsiz, sapkın fikirlerin barınamayacağına dikkat çekmiştir.[127]

Yapısı gereği Osmanlı toplumu dinine ve geleneklerine bağlı olarak bu geleneksel yapısını değiştirmemiş ve bu yapının özellikle dışarıdan empoze edilen fikirlerle değişmesi de pek mümkün görülmemiştir. Çünkü sosyalizm ve komünizm gibi fikirlerin toplum içerisinde yerleşmesi için ciddi bir düşünsel birikim ve süreç gerekmektedir. Bu düşünsel birikimi ve süreci henüz Osmanlı, Fransa ya da İngiltere'de olduğu gibi yaşamadığı için sosyalist fikirler, Avrupa'da olduğu gibi Osmanlı topraklarında pek de etkili bir düşünce biçimi ve ideoloji olarak karşımıza çıkmamaktadır. Osmanlı toplumunda kendilerini sosyalist/komünist olarak gören Osmanlı sosyalistleri bile henüz yeterli bilince ulaşamayan sosyalistler olarak kalmışlardır.

1.3.Meşrutiyetle Birlikte Gelişen Sosyalizm/Komünizm Algısı

1908'in Temmuz ayı, Osmanlı toplumu içerisindeki her kesim için önemli bir zaman dilimi olmuş, her dinden, her dilden ve her milletten insanın destek verdiği bir devrim gerçekleşmiştir. Türkiye'de "sol'un" ve başlangıç itibariyle sosyalist/komünist düşüncenin ortaya çıkışı tam olarak bu yıllara denk gelmektedir.[128] II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinin akabinde 31 Mart Vakası ile birlikte II.Abdülhamid'in tahttan indirilmesi, Osmanlı toplumu içerisinde bir özgürlük ortamı meydana getirmiş ve bu özgürlük ortamı ile birlikte ülkede sol fikir ve hareketler eskisinden hızlı bir şekilde yeniden ortaya çıkmaya başlamıştır.

İkinci Meşrutiyet dönemi için siyaset ve fikriyatımızın laboratuvarı değerlendirmesinde bulunan Tunaya'ya göre; 1908'de Hürriyet'in açtığı kapıdan Batı'nın düşünce şablonları Osmanlı topraklarına girmiş ve bunlar arasında da en etkisiz olanı sosyalizm olmuştur.[129] Buna sebep olarak ise dönem içerisinde sosyalizmi temsil

---

[127] Cerrahoğlu, a.g.e., s. 490, 494.

[128] Özkan Aydar, "Osmanlı Devleti'nde İlk Sosyalizm Tartışmaları ve İlk Sosyalist Örgütlenmeler", *Atatürk Dergisi*, C. 4, S.2, s. 66-67.

[129] Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler-İkinci Meşrutiyet Dönemi*, C.1, İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları, 1988, s. 12.

eden ve savunan kişilerin yetersizliği olduğunu dile getiren Tunaya, bu kişileri karşılarına çıkan meselelerle ilgili tutarlı bir fikri yapıya sahip olmamaları gerekçesiyle eleştirmiştir.[130] Bu nedenle Osmanlı sosyalistlerinin fikir ve düşünceleri sosyalizmin klasik açıklamalarından öteye gidemeyerek sosyalizm düşüncesini Osmanlı'ya entegre etme konusunda eksik kalmışlar ve İkinci Meşrutiyet'le birlikte ortaya çıkan bu özgürlükçü ortamı iyi değerlendirememişlerdir.

Meşrutiyetin getirdiği özgürlükçü ortamı sosyalist hareketler bağlamında incelediğimizde, İkinci Meşrutiyet'in bir halk hareketi olmamakla birlikte işçilerin çalışma şartlarını düzenleyeceği umudu içerdiğini, ülkenin birçok endüstri bölgesinde hürriyet, eşitlik ve adalet için başlayan ayaklanmalardan anlamaktayız.[131] Meşrutiyetle birlikte işçi örgütlenmeleri gerek nicelik gerekse de nitelik olarak oldukça farklılaşmıştır. Bu farklılaşmayla birlikte sosyalist hareketlere baktığımızda ilk dikkat çeken Selanik Sosyalist İşçi Federasyonu'nun olduğunu görmekteyiz. İlk başta bir dernek olarak kurulan bu işçi federasyonu, hem coğrafi konumuyla hem de etnik yapısıyla Avrupa'yla etkileşime ve değişime en açık kentlerden biri olan Selanik'te kurulmuş, işçilerin tek bir çatıda örgütlenmesini amaçlayarak Selanik merkezli bir federasyona dönüşmüştür. 1910 yılına gelindiğinde 6 bin üyeyle devletin en büyük işçi örgütü haline gelen bu federasyon, üyelerinin büyük bir kısmının azınlıklardan oluşması nedeniyle dikkat çekmiştir.[132]

Selanik Sosyalist İşçi Federasyonu, Dar Bulgar Sosyalistleri ve Avram Benaroya tarafından kurulan Yahudi İşçi Kulübünün birleşmesiyle kurulmuştur. İlk olarak 1 Mayıs kutlamalarında ellerinde kızıl bayraklar ve mızıka takımıyla yürüyüş yapan işçiler, sosyalist bir örgüt olarak ilk kez halkın karşısına çıkmıştır. Azınlıklar tarafından kurulan diğer örgütler sosyalizm adı altında Osmanlı Devleti'nden ayrılma ve bağımsızlıklarını kurma fikrindeyken, SSİF ise; Osmanlıcılık fikrine sadık kalarak Balkanlar'da

---

[130] Tunaya, a.g.e., s. 44.

[131] İkinci Meşrutiyet dönemindeki işçi ayaklanmaları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Umut Karabulut, "II.Meşrutiyet'in İlanında Tatil-i Eşgal Kanunu'na (1909) Osmanlı Payitahtında İşçi Hareketleri", *Belgi Dergisi,* C.2, S. 14, Temmuz 2017, s.568-579.

[132] Haupt, a.g.e., s. 129.

statükonun korunmasından yana tavır almıştır.[133] Enternasyonal tarafından tanınacak bir boyuta ulaşan bu örgüt, *Amele*[134] adıyla da Rumca, Türkçe, Bulgarca ve Ladinoca dilinde olmak üzere 4 dilde yayın yapan bir gazete çıkarmıştır.[135]

Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte imparatorlukta oluşan özgür ortamla birlikte kendiliğinden ve örgütlenmemiş bir şekilde ortaya çıkan işçi hareketleri 1909 ve 1910 yıllarında daha örgütlenmiş bir şekilde karşımıza çıkmaktadır.[136] SSİF tarafından desteklenen ve Selanik'ten başlayıp yayılan bu işçi ve grev dalgaları Manastırdan Anadolu'ya ulaşarak devlet için önemli bir hal almaya başlamıştır. Meydana gelen bu duruma karşı bir önlem almaya çalışan Osmanlı yönetimi konuyu Meclis-i Mebusana taşımış, çeşitli görüşmelerden sonra hazırlanan layihalar sonucunda Tatil-i Eşgal yasası kabul edilmiştir.[137] Bu dönemde toplu iş ilişkileri anlamında ilk düzenleme niteliği taşıyan bu yasayla birlikte çalışma koşulları ve iş uyuşmazlıkları gibi konularda düzenlemeye gidilmesi amaçlanmıştır. Ancak genel olarak Tatil-i Eşgal maddelerine baktığımızda, iş ilişkilerini düzenlemenin yanında yasakçı ve baskıcı bir yasa görünümünde yer aldığını görmekteyiz. Özellikle kamu kuruluşlarında iş bırakma ve grev gibi faaliyetlere yasak getiren bu Kanun[138] ile birlikte cezalar verilerek[139] grev ve işçi hareketlerinin önü kesilmeye çalışılmıştır.

Tatil-i Eşgal Kanunu ile birlikte konumuzu ilgilendiren bir diğer önemli olay ise; "sosyalizm" kelimesinin ilk defa Meclis-i Mebusan'da dile getirilmesi olmuştur. 12 Mayıs 1325 tarihinde Meclis'te görüşülen Tatil-i Eşgâl yasasıyla birlikte İstanbul

---

133 Serkan Erdal, *Osmanlı Devleti'nde Sosyalist Faaliyetler Üzerine Bazı Örnek İncelemeler,* (Doktora Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014, s. 236-237.

134 Amele Gazetesinin nüshası için bk.Ek: 3.

135 Dumont, a.g.e., s .12.

136 Özkan, Aydar, "Osmanlı Devleti'nde İlk Sosyalizm Tartışmaları ve İlk Sosyalist Örgütlenmeler", (Uluslararası Sempozyum Bildirisi) *V.European Conference on Social and Behavioral Sciences,* St Petersburg, Russia, 14.11.2014, s. 68.

137 Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, Devre:1, Cilt: 3, Sene: 1, 13 Mayıs 1325.

138 *Aynı yer*.

139 Bu süreçte bir çok sendikanın kapatılıp grev teşebbüsünde bulunanların cezalandırılması hk. ayrıntılı bilgi için bk. B.O.A, Fon: DH.MKT., Yer: 2681-20, B.O.A, Fon: DH.EUM.THR, Yer: 23-11.

Mebusu Zehrap Efendi, sosyalizm kelimesini gündeme getirerek[140] sosyalizm hakkındaki düşüncelerini söylerken Tatil-i Eşgal yasası kapsamında da Amele Sendikasının kapatılmasına karşı çıkmıştır. Zehrap Efendiyle birlikte Kozan Mebusu Hamparsum Muratyan Efendi de bu konuda söz alarak, sosyalizm hakkında yaptıkları izahatlarla bu konuyu meclis gündemine taşımışlardır. Ancak o tarihte gayri-müslim mebusların sosyalizm izahları karşısında müslüman mebusların "sosyalizm" kavramı hakkında pek de bir görüşe sahip olmadıkları meclis tutanaklarına yansımış ve konuşmaktan imtina ettikleri görülmüştür. Böylelikle Tatil-i Eşgâl Kanunu ile birlikte meclis gündemine taşınan yeni bir kavram olan "sosyalizm" artık gerek kamuoyunda gerekse de devlet ricalinde tartışılan ve hakkında birçok görüş beyan edilen bir fikir olarak Osmanlı düşünce tarihi içerisindeki yerini almıştır.

Meşrutiyet ve Abdülhamid'in tahttan indirilmesiyle ülkede oluşan özgürlük ortamı siyasi partiler bağlamında da farklı bir durum yaratmış, işçi ve emekçi sorunlarını dile getiren bir partinin kurulması gerçekleşmiştir. Osmanlı Demokrat Fırkası adını alan bu parti, daha sonraki yıllarda Türk sosyalizmi açısından bir mihenk taşını temsil eden ilk sosyalist parti olma özelliğini taşıyan Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın tabanını oluşturmuştur. Hüseyin Hilmi Bey başkanlığında kurulan partinin resmî yayın organı da *İştirak* gazetesidir.[141] Bu yüzden Hüseyin Hilmi Bey "İştirakçı Hilmi" diye anılmıştır. Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın parti programı ve gazetelerinde yer alan bilgiler ve ifadeler doğrultusunda Hüseyin Hilmi Bey ve çevresinin sosyalizmden çok liberal bir görünümde oldukları anlaşılmaktadır. Ayrıca Hüseyin Hilmi Bey Türk toplumunun dine karşı bakış açısını iyi bildiği için halkı sosyalizme yaklaştırmak istemiştir. Sosyalistliğin Hz.İsa ile başladığını öne süren Hüseyin Hilmi bey'in İslamiyet içinde de birçok ayet ve hadiste sosyalizmin ilkelerinin mevcut

---

[140] Zehrap Efendi'nin sosyalizm üzerine konuşması; "bilhassa ulûmu şer'iye mütehassısı olan arkadaşlarımız sosyalizm kelimesini bir başka manada telakki ediyorlar. Ben temin edebilirim ki, indelhace isbat edebilirim ki, sosyalistlerin dok trinleri bizim ahkâmı şer'iyede tamamiyle mevcuttur. Her bir defasında da isbata muktedirim." Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, Devre: 1,Cilt: 3, Sene:1, 13 Mayıs 1325, s .691.

[141] *İştirak* gazetesinin nüshası için bkz. Ek 4.

olduğunu dile getirmesi,[142] partinin o dönem içerisindeki sosyalizm ve komünizm anlayışından ne kadar uzak olduğunun bir delili olmuştur.

Bununla birlikte Hüseyin Hilmi ve arkadaşlarının Fransız sosyalistleriyle yakın irtibatı olması nedeniyle onlardan bir sosyalist fırka programı istemesi ve yazılarını Fransızca'dan çevirterek yayınlamaları,[143] o dönem Osmanlı sosyalistlerinin bilgi ve birikim konusunda ne kadar eksik olduklarını göstermektedir. Fırkanın asıl yayın organı olan *İştirak* dergisi ise, fırka kurulmadan önce Hilmi Bey tarafından yayına başlamış ve daha sonra partinin resmî organı olarak ihtilalci bir görünüme bürünmeye çalışmıştır. Dergide, işçileri ayaklanmaya ve bu amaçla fabrika işçilerini birleştirmeye çağıran eylemci yazılara geniş oranda yer verilmiştir. Ancak gerçek anlamda OSF sosyalist bir parti görünümü kazanamamış, seçimlere katılamayarak etkinliğini yitirip ortadan kalkmıştır.[144] Bu süreçte Hilmi Bey gibi o dönemde kendini sosyalist olarak ifade eden birçok kişi ortaya çıksa da hepsinin ortak yönü aslında gerçek manada sosyalizmi kavrayamamaları olmuştur.

Komünizm gibi sol fikirler fikri temelinde milleti, ırkı ve dini reddeden bir doktrine dayanmaktadır. Ancak Osmanlı sosyalistlerinin bu fikirlerleri dinsel bir görünüm altında sunmaları bu sosyalist sol fikirlerin temelinin en başta çarpık bir sistem üzerine kurulduğunu göstermektedir. Hem Osmanlı toplumunun sosyalizm ve komünizm gibi kavramları algılayacak alt yapıya sahip olmadığı hem de dönemin sosyalist savunucularının yetersizliğinden dolayı sosyalist fikirler, Osmanlı toplumunda Avrupa'yla kıyaslandığında istenilen bir etki yaratmadığı gözlenmektedir. Bu dönemi işçi örgütlenmelerinin sosyalizm/komünizm kavramlarıyla ilişkilendirilmesi bağlamında incelediğimizde; komünizm fikri alt yapısındaki gibi tam bir işçi sınıfı bilinci oluşmasa da çıkar ayrılıklarının farkına varıldığı bir dönem olarak özetleyebiliriz. Ayrıca bu süreçte meydana gelen hareketlenmeleri de ekonomik bunalımın ortaya çıkardığı kendiliğinden hareketlenmeler olarak tasvir edebiliriz.

---

[142] Mete Tuncay, *Türkiye'de Sol Akımlar(1908-1925)*, 3.Baskı, İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1978, s. 43-45.

[143] Engin Çağdaş Bulut, *Modern Türkiye'de Komünizm Algısı,* (Doktora Tezi), Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019, s. 15.

[144] Tunaya, a.g.e., s. 280-286.

Bu süreçte ortaya çıkan sosyalist örgütlenme ve hareketlenmelerde azınlıkların rolü göz ardı edilemez. Çünkü Ermeni, Rum, Bulgar ve Yahudiler arasında taraftar toplayan sosyalizm fikri Meşrutiyetin getirdiği özgürlükçü ortamla birlikte geniş bir örgütlenme alanı bularak Osmanlı topraklarında yayılmaya başlamıştır. O yüzden bu dönemi sosyalizm ve komünizm fikirlerinin kamuoyunda tam olarak oluşmasa da, bu fikirlerinin tanınmaya başlandığı bir dönem olarak açıklamak yerinde olacaktır. Ancak 1917 Bolşevik İhtilali'nin gerçekleşmesi bu kavramların tekrar Osmanlı kamuoyuna eskisinden daha hızlı ve etkili bir şekilde girmesine neden olmuştur. Çünkü İtilaf Devletleri tarafından ağır ve büyük bir baskı altında kalan Osmanlı Devleti için Rusya'da meydana gelen karışıklıklar ve devrim, imparatorluğun geleceğini ilgilendirdiği için bir hayli dikkat çekici bir konu olmuştur.

1917 Bolşevik Devrimi'nin gerçekleşmesiyle birlikte, Osmanlı basınında önemli yere sahip olan *Tanin*, *Tasvir-i Efkar* ve *Vakit* gazeteleri batılı kaynaklardan aldığı haberleri gecikmeli de olsa okuyucularına aktarıyordu. *Tanin*'in 16 Mart 1917 tarihli sayısında "*Petersburgda İhtilal"*[145] başlıklı yazısı ve 17 Mart tarihli sayısında "*Moskof İmparatorluğu Sarsılıyor"*[146] başlıklı yazıları gazetede tam sayfa yer bularak tüm Rusya'daki şehirlerin ihtilalle çalkalandığını duyuruyordu.

Aynı şekilde *Tasvir-i Efkar* gazetesi Rusya'daki ihtilale geniş sayfalarını ayırarak Rusya'da meydana gelecek olan büyük değişimden bahsediyordu. Ancak bu noktada Yunus Nadi'nin *Tasvir-i Efkar* gazetesindeki yazıları ihtilalin içeriğinden çok, Ruslar ile yapılacak olan barış sürecinin altını çizmesi bakımından öneme sahiptir. Rusya'daki bu ihtilalin Osmanlı Devletini ilgilendiren en önemli kısmının bu olduğu açıktır. Yunus Nadi ve arkadaşlarının gerçek gazeteci kimliği bu noktada dikkat çekerken, Bolşeviklerin iktidarını tam olarak sağlamlaştırmasıyla birlikte gazete sütunlarında "sulh" kavramı en çok işlenen konulardan biri olmuştur. *İkdam* Gazetesi'nde ise "*Sulhe Doğru Gidiyormuyuz?"* başlığıyla dikkat çekerken yeni hükümetin sulhten yana olduğunu ifade ediyordu.[147] Rusya'daki yeni hükümetin gizli anlaşmaları

---

[145] *Tanin*, "Petersburgda İhtilal", 16 Mart 1917, s. 1.

[146] *Tanin,* "Moskof İmparatorluğu Sarsılıyor", 17 Mart 1917, s.1.

[147] *İkdam*, "Sulhe gidiyor muyuz?", 10 Kasım 1917, s.1.

yayınlamasıyla birlikte Osmanlı kamuoyundaki bu barış hakkındaki belirsizlik sona ermiş, *İkdam* Gazetesi ise bu olaya "*Aferin Bolşevikler"*[148] başlığını atarak memnuniyetini dile getirmişti.

Bolşeviklerin sulhten yana olmasıyla birlikte birçok gazetede Bolşevikler hakkında olumlu ve sıcak sözler sarf ediliyordu. Özellikle *Tasvir-i Efkar* ve *Sabah* gazetelerinde Lenin'in hayatı ve mücadelesi anlatılıyordu. Sempatiyle birlikte artık yeni Rus hükümeti ve fikirlerini incelemeye alan Türk kamuoyu, Lenin ve onun mücadelesinden övgü dolu sözlerle bahsediyordu.[149]

Birinci Dünya Savaşı'nın sonlanması ve Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasıyla birlikte Osmanlı yıkık bir duruma düşmüş ve bu durum da ülkeyi devrimci akımlar için uygun bir hale getirmişti. Bu süreçte üç tane sosyalist parti kurulmuş olup bunlardan ilki Dr. Hasan Rıza tarafından 6 Ocak 1918'de kurulan ve II.Enternasyonale bağlı olan Sosyal Demokrat Fırkasıdır. Daha sonraki süreçte Osmanlı Mesai Fırkası kurulsa da onun da kaderi aynı Sosyal Demokrat Fırkası gibi olmuş ve herhangi bir etkinlik gösteremeden Türk siyasi sahnesinden çekilmek zorunda kalmıştır. Ancak sosyalist bir yapıda olan üçüncü fırka olan Türkiye Sosyalist Fırkası, mütareke döneminde "İştirakçi Hilmi" diye bilinen ve Osmanlı Demokrat Fırkası'nın kurucusu olan Hilmi Bey tarafından kurulmuştur. Hilmi Bey daha önceki dönemde kurduğu fırkanın yayın organı olan *İştirak* kapatıldığı için bu defa *İdrak* adında yeni bir gazete çıkarmıştır.[150]

Hilmi Bey tarafından çıkarılan gazetenin başlığında ise; "*Biri yer biri bakar, kıyamet ondan kopar, Ağniya servetinin kırkta biri fukaranın hakkıdır, Anlamam dinleyemem, başkaca bir telkin.Milletim nev-i beşerdir, vatanım rûy-ı zemin"* zenginlik-fakirlik tezadı oluşturan meşhur atasözü yer alırken, sosyalist düşüncenin temel prensibi olan eşitlik ilkesine dikkat çekmek isteyen Hilmi Bey fırkanın anti-kapitalist, İslamcı ve enternasyonalist fikirleri savunduğunu anlatmaya çalışmıştır.[151] Bu noktadan

---

[148] *İkdam,* "Aferin Bolşevikler", 29 Kasım 1917, s.1.

[149] *Tasvir-i Efkar,* "Lenin", 17 Kasım 1917, s.1.

[150] Bulut, a.g.t., s. 21.

[151] Cerrahoğlu, a.g.e., s. 107.

bakıldığında Hilmi Bey yine önceki fırkanın temel prensibi olan ve sosyalizmi İslamiyet ile bağdaştıran fikirlerden vazgeçmeyerek sosyalizme giden yolda Osmanlı toplumunun en hassas noktası olan İslamiyet'i bir araç olarak kullanmıştır.

Aradan yıllar geçmesine rağmen Hilmi Bey'in yeniden kurduğu Türkiye Sosyalist Fırkası İslamiyet'le sosyalizmi ayrı meseleler olmaktan çıkarıyor ve birbirine karıştırıp tek bir doktrin/ideoloji altında açıklamaya çalışılıyordu. Bu noktadan bakıldığında fırka, Osmanlı toprakları içerisindeki kötü gidişata ve halkın içinde bulunduğu yoksulluk ve felakete son vermek için eşitlik ve adalet ilkelerine sirayet edilmesi gerektiğini savunurken, bir yandan da Marx, Lassale ve Jaures gibi ünlü sosyalist düşünce aydınlarından çeviriler yapıp onlardan bahsediyordu.[152] Ancak bu çeviriler sağlam bir temele oturtulamadığı için ülke içerisinde sosyalizmin de yayılması için uygun bir altyapı oluşturulamıyordu.

Bu dönemde sosyalist düşünce taraftarları tarafından kurulan birçok fırka sosyalist düşünce, sosyalizm ve komünizm hakkında bir şey söylemek ve ülkedeki sosyalist düşünceye katkıda bulunmaktan çok uzaktı. Çünkü Osmanlı Devleti, Avrupa'nın geçirdiği Rönesans ve Sanayi Devrimi gibi olgulara uzak kalmış ve bu süreçleri yakalayamamıştı. Bu yüzden, sosyalizm gibi ortaya çıkan modern fikirleri algılayacak ve onu değerlendirebilecek bir toplum Osmanlı'da hiç bir zaman oluşamamıştı. Özellikle devletin resmi dini olan İslam dini, sosyalist fikirlerin Osmanlı topraklarına girmesine engel oluyordu. Ancak Osmanlı için bir etkileşim yüzyılı olan 19.yüzyıldan sonra Osmanlı topraklarında meydana gelen Kurtuluş Savaşı gibi toplumu derinden etkileyecek olan olaylar ve Rusya'da gerçekleşen başarılı bir devrimle birlikte sosyalist fikirler de Türk topraklarına yavaş yavaş girerek etkisini göstermeye başlamıştır.

2.MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİ

Birinci Dünya Savaşı Savaşıyla birlikte Rus topraklarında yaşanan olaylar, savaş sonrası Anadolu topraklarında da yaşanmış ve Bolşevik hareketiyle Milli Mücadele

[152] Cerrahoğlu, a.g.e., s. 109-111.

hareketi, bu doğrultuda birbiriyle yakın temasa girişmişlerdir. Avrasya topraklarında meydana gelen bu iki hareket arasında genel olarak ideolojik farklılıklar olsa da, iki hareketin de başkaldırdığı ve cephe aldığı düşmanın Emperyalist Batı olması, bu iki hareketi birbirine yaklaştırmıştır.

2.1. BMM ve Sovyet Hükümeti Arasındaki Siyasi İlişkiler

TBMM ve Sovyet hükümeti arasındaki ilk temas Sovyetler tarafından Sivas Kongresine Mahmudov adlı bir temsilcinin gönderilmesi olmuştur.[153] Bununla birlikte Sivas Kongresi'nden sonra Mustafa Kemal'in de Halil (Kut) Paşa'yı Sovyetlerle ilişkileri geliştirmek, silah, cephane ve para yardımı sağlamak amacıyla Moskova'ya göndermesiyle olumlu cevaplar alınmıştır.[154] Ancak Büyük Millet Meclisinin kurulmasıyla birlikte Ankara-Moskova arasında başlayan ilk resmî temas Meclisin 26 Nisan 1920 tarihli Sovyetlere gönderdiği yazılı teklifname olmuştur. [155]

Meclis kurulduktan üç gün sonra Ankara Hükümeti'nin Moskova'ya gönderdiği ilk resmî yazılı teklifname üç maddeyi içeriyordu. Bunlardan ilki; emperyalist ülkeler aleyhine harekatı ve onların sömürgesi altında zulüm gören insanların kurtarılmasını amaçlayan Bolşevik Hükümeti'yle Ankara Hükümeti'nin birlikte çalışmayı kabul ettiği maddesidir. Teklifnamenin ikinci maddesi; Bolşevik kuvvetlerinin Gürcistan'a askeri bir harekat yapar ya da gücünü kullanarak Gürcistan'da bulunan İngiliz kuvvetlerinin oradan çıkarılmasın sağlarsa, Ankara Hükümeti de Ermeniler üzerine askeri bir harekat gerçekleştirmeyi ve Azeri Hükümeti'nin Bolşevik devletler grubuna dahil etmeyi taahhüt ediyordu. Teklifnamenin üçüncü maddesi ise; Ankara Hükümeti'nin emperyalizme karşı ortak mücadele için ilk taksit olarak beş milyon altın, gereken savaş araç gereci ve sağlık malzemesinin Rus Sovyet Hükümeti'nce teminini içermekteydi.[156] Bu anlamda daha yakın temas sağlanmak amacıyla Büyük Millet Meclisi henüz yeni kurulmuşken 5 Mayıs'ta yapılan toplantıda ilk gündem maddesi olarak görüşülen konu,

---

[153] Erol Kaymak, *Sultan Galiyev ve Sömürgeler Enternasyonali,* İstanbul: İrfan Yayınları, s. 78.

[154] M.Taylan, Sorgun, *Bitmeyen Savaş Kütulamare Kahramanı Halil Paşa'nın Anıları,* Ankara: Kaynak Yayınları, 2016, s. 276-304.

[155] Yüceer, a.g.e., s. 102.

[156] *Aynı Yer.*

Sovyet Rusya ile ilişkiler olmuş ve görüşme sonucunda Sovyet topraklarına bir heyet gönderilmesi kararlaştırılmıştır.[157]

Sovyetlerin yardımını sağlamak ve gerekirse ittifak yapmak amacıyla gönderilen bu heyet, 11 Mayıs 1920' de yola çıkmış ve heyete Hariciye Vekili Bekir Sami Bey başkanlık etmiştir.[158] Bu heyet, Türkiye'nin tam bağımsızlığının kabul edilmesi koşuluyla Sovyet Rusya ile birlikte emperyalizme karşı yürütülecek olan ortak bir mücadelenin şifrelerinin yer aldığı talimatla yola çıkmıştı.[159] Bu sırada BMM'nin 26 Nisan Teklifnamesine karşı Sovyet Dışişleri Halk Komiseri Çiçerin bir cevap yazarak emperyalizmine karşı ortak mücadeleye katılma isteğinden dolayı duyulan memnuniyeti ve Türk Milletinin egemenliğine saygı duyulacağını dile getiriyordu. İki hükümetin de emperyalizme karşı savaşıp dostane ilişkiler kuracağını bildiren teklifnameler iki millet arasında sağlam bir dostluğun inşa edileceğinin sinyallerini vermekteydi.[160]

İki ülke arasındaki karşılıklı ilişkileri geliştirmek adına Moskova'dan 10 Haziran 1920 yılında yola çıkan Sovyet Sefaret Heyeti yanında iki yüz kilo külçe altınla Türk topraklarına ulaştı. Moskova'ya ulaşan Bekir Sami Bey başkanlığındaki Türk heyeti de Sovyetlerle yapılacak olan anlaşma için çalışmalarını devam ettiriyordu. Bu amaçla literatüre "Birinci Moskova Görüşmeleri" olarak geçen ilk resmî görüşme 24 Temmuz günü Türk Heyeti'nin kaldığı otelde başladı. Taraflar arasında yapılan görüşmeler sonrası sekiz maddelik bir anlaşma metni paraf edilerek bu maddeler görüşmeye başlandı. Ancak Çiçerin'in Van, Muş ve Bitlis'in Ermenilere verilmesi teklifinin Türk Heyeti tarafından kabul görmemesi, bu görüşmelere çıkmaza sokarak ilişkilerin kesilmesine yol açmıştır.[161]

---

157 Mustafa Kemal'in Moskova'ya gönderdiği heyet hakkında Nutuk'ta ki ifadeleri;

"*Efendiler, kurulan Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin dışişleri konularında verdiği ilk karar, Moskova'ya bir heyet gönderilmesi olmuştur. Heyet, Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey'in başkanlığındaydı. İktisat Vekili Yusuf Kemal Bey, üye bulunuyordu. 11 Mayıs 1920'de Ankara'dan hareket eden heyetin asıl görevi, Rusya ile ilişki kurmaktı"* Mustafa Kemal, Atatürk, *Nutuk*, Yay. Haz:Zeynep Korkmaz, İstanbul: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, A.A.M, 1999, s .315.

158 Mazhar Müfit Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le beraber,* C.II, 4. Baskı, Ankara: TTK Yayınevi, 1997, s. 590-591.

159 Bu talimatlar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Yüceer, a.g.e., s. 108-109.

160 *Atatürk'ün Milli Dış Politikası, Milli Mücadele Dönemine Ait 100 Belge (1919-1923),* C.1, Ankara: Kültür Bakanlığı, 1994. C.I, s.160-161.

161 Yüceer, a.g.e., s. 114-122.

Türk-Sovyet ikili ilişkileri Çiçerin'in Ermenistan için toprak talepleri nedeniyle çıkmaza girerken, Çiçerin, Sovyet radyosunda Türk-Sovyet ilişkilerinin önemine değiniyor, BMM ise; yapılacak olan Komitern'e heyet göndererek[162] iki hükümet arasında yeni bağlar kurmaya çalışıyordu. Öyle ki Mustafa Kemal'in üzerinde hassasiyetle durduğu Bolşeviklerle ittifak konusu, Doğu'ya yapılacak olan hareket konusunda bile gündeme gelmiş, Paşa Bolşeviklerle politik olarak anlaşıp, karşılıklı ilişkiyi belirlemeden önce kesinlikle harekete geçilmemesi konusunda dikkatli olunması talimatını vermiştir. Çünkü Bolşeviklere karşı böyle bir harekatın düzenlenmesinin onlar tarafından nasıl karşılanacağı bilinmiyor ve bunun sonucunda Bolşeviklerden beklenen çıkarların sağlanmama ihtimali üzerinde duruluyordu.[163]

Sovyetlerle ikili ilişkiler temkinli bir şekilde devam ederken I.İnönü Zaferi, BMM'nin Londra Konferansına davet edilmesi ve Ermenilerle imzalanan Gümrü Antlaşması gibi gelişmeler BMM'nin elini daha da güçlendirmiştir. BMM'nin uluslararası siyasette siyasi varlığının tanınmasıyla, Sovyet yetkilileri imzalanacak olan barış antlaşması karşısında ilk görüşmelere nazaran daha istekli davranmışlardır. Ali Fuat Paşa'nın Moskova Büyükelçiliğine, Mdivani'nin de Sovyet Rusya'nın yeni elçisi olarak atanmasıyla ikili ilişkiler farklı bir boyut kazanmış ve nihayet 16 Mart 1921'de "*Türkiye-Sovyet Rusya Dostluk ve Kardeşlik Antlaşması"* imzalanmıştır. Bu antlaşma ile birlikte Sovyetler, Misak-i Milli sınırlarını tanıyarak BMM'yi, Türkiye'nin yasal hükümeti olarak tanıdığını beyan etmiştir. Ayrıca bu anlaşmayla birlikte o tarihe kadar yapılmış olan tüm anlaşmalar geçersiz sayılıyor, Ruslara verilen kapitülasyonlar kaldırılıyor, Boğazlar statüsü Türk Devleti'nin egemenliğine zarar vermeyecek şekilde düzenlenmesi prensip olarak kabul ediliyor ve tarafların karşılıklı olarak her iki hükümetin de varlığına kasteden grupların desteklenmemesi kararlaştırıyordu.[164] Böylelikle yıllardır iki millet arasında süren çekişmenin resmî olarak sonlanması bu anlaşmayla gerçekleşiyor, diğer yandan Ankara Hükümeti'nin emperyalist Batı'ya karşı eli güçleniyordu. Bu antlaşma ile birlikte Ankara Hükümeti Karadeniz ve Kafkaslar

---

[162] Çağatay Benhür, "1920'li Yıllarda Türk- Sovyet İlişkileri: Kronolojik Bir Çalışma", Selçuk Üniversitesi *Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* S. 24, 2008, s. 282-283.

[163] Onar, a.g.e., s. 147.

[164] Antlaşmanın tam metni için bkz . Tengirşenk, a.g.e., s .346-358

bölgesini güvenlik altına alarak Batı cephesine yoğunlaşmış ve bu gelişme, Milli Mücadele'nin başarılı bir şekilde sonuçlandırılmasında önemli bir etken olmuştur.

Türk-Sovyet antlaşmasının imzalanmasıyla birlikte yüzyıllardır devam eden Türk-Rus çekişmesi yerini barışa bırakmıştı. Barışın etkisi kısa sürede görülmüş, Anadolu basınında Rusların acımasızlığı ve düşmanlığının yerine Bolşevikleri savunan yazılara yer almaya başlamıştı.[165] Özellikle "*Bolşevizmin kullandığı inkılap usullerinin bir rehber olduğu"*[166] ve "*komünizm hareketi gibi bir inkılabın halka sökün ve rahat vermesi dahilinde bu fikrin en büyük savunucusunun Hakimiyet-i Milliye olacağı*"[167] gibi yazılara bu dönemde sıklıkla rastlamaktayız. Siyasal gelişmelerin toplum üzerindeki algıyı nasıl değiştirdiğine örnek olan bu dönüşüm, değişen çıkarlarla birlikte toplumun duygu ve düşüncelerinde siyasi gelişmelerin önemli bir etken olduğu kanısını ortaya koymaktadır.

Sovyetlerin Milli Mücadele dönemindeki yardımları yaklaşık olarak 10 milyon altın rubledir. Sovyetler aracılığıyla ulaştırılan bu rakamın bir kısmının bölgedeki soydaşlarımızdan geldiği de bilinmektedir. Hatta daha önce Halil Paşa ve Yusuf Kemal Bey'in Moskova dönüşü getirdiği maddi yardımlarla Sovyetlerin bu rakamın üzerinde bir maddi destekleri olmuştur. Silah ve cephane konusunda da Milli Mücadeleye büyük destekleri olan Ruslar'ın yaklaşık olarak 50.000 piyade tüfeği gönderdiğini ve bir o kadar da askeri donatacak mermi ve diğer askeri malzemeleri gönderdikleri bilinmektedir.[168]

Türk Milleti'nin Mustafa Kemal tarafından başlattığı Milli Mücadele hareketi etrafında birleşmesi ve sağlanan çeşitli yardımlarla birlikte Kurtuluş Savaşı'nın tam

---

[165] *Hakimiyet-i Milliye*'nin Türk Bolşevik İttifakı adlı başlıklı yazısı;
"Rusya, bugün Türkiye'nin on iki sene evvelki vaziyetinde bulunuyor. Türk inkılâbını istemeyenler onun mahvolmasını temin için türlü türlü vesileler icat ve devamlı olarak kendisini meşgul ettiler. Çünkü Türkiye'deki inkılab, Türkiye'yi çiftlik halinde kullanmak isteyenlerin işlerine gelmiyordu. Rusya'da bu gün aynı vaziyette bulunuyor. Garbın emperyalistleri, Rus inkılâbını söndürmek için ne kadar iblisane tedbir varsa hepsini tatbik ediyorlar. Rusya'yı bir an için rahat bırakmıyorlar. Fakat nasıl Türkiye'de inkılâp ruhunu öldürmeyi başaramadılarsa, Rusya'da öyle olacak, bütün mazlumlar dünyasını zalimler aleyhinde ayaklandıracak, inkılab yürüyecektir" Hakimiyet-i Milliye, "Türk Bolşevik İttifakı", 5 Ekim 1920, s.1.

[166] *Hakimiyet-i Milliye*, "Rus Bolşevizmi Türk Komünizmi", 16 Ekim 1920, s. 1

[167] *Hakimiyet-i Milliye,* " Cereyanlar", 9 Ekim 1920, s. 1.

[168] Alptekin Müderrisoğlu, *Kurtuluş Savaşı'nın Mali Kaynakları*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, A.A.M, 1990, s. 543-548.

anlamıyla başarılı bir şekilde kazanılmasıyla Mudanya'da ateşkes yapılarak savaş askeri anlamda sona ermiştir. Anlaşmadan 3 gün sonra Çiçerin, Dışişleri Bakanımıza gönderdiği telgrafta Türk Hükümetinin izlediği politikayı övmüş, iki ülke arasındaki dayanışmanın devam edeceğini vurgulamıştır.[169] Sovyetlerin Boğazlar rejiminde söz sahibi olabilmesi için bu dönemde Batı'ya karşı Türk dostluğuna ihtiyacı vardı. Bu nedenle boğazlar konusunda Sovyet-Türk menfaatlerin benzerlik göstermesi iki ülkenin ortak hareket etmesi gerekliliğini ortaya koymaktaydı. Ancak Sovyetlerin Lozan görüşmelerinin tamamına katılmak istemesi reddedilerek sadece Boğazlar konusunda katılımı gerçekleşmiştir. Bu durumu İsmet Paşa Lozan'a gitmeden önce Sovyet elçisi Aralov'a açıklayarak niçin katılmasını istemediklerini izah edip gitmesi[170] karşılıklı ilişkilerin bir iş birliği içerisinde yürütüldüğünü göstermektedir.

20 Kasım 1922'de başlayan Lozan Konferansı'nda en çetin görüşmeler Boğazlar konusunda olmuş ve bu konu Sovyetler'le İngilizler arasında ihtilaf yaratmıştır. Bu durumdan faydalanıp kendi yanına büyük bir devlet alan Türk heyetinin pazarlık gücü artmış ve Sovyet heyetinin konferanstaki varlığı hissedilir bir etki yaratmıştır.[171] Çünkü Sovyetler kendi ulusal çıkarları bağlamında Boğazlar konusunda sürekli ticaret gemilerine açık, savaş gemilerine ise sürekli kapalı bir konumda olması görüşündeydi. Ancak İtilaf Devletleri Boğazların Türkiye'nin olası bir savaşta tarafsız kaldığı sürece tüm savaş gemilerine açık konumda olması görüşündeydi. Sovyetler bu durumu ulusal çıkarlarına ters düştüğü için kabul etmek istemiyor, emperyalist Batı'ya karşı Boğazlar'ın bir set görevi görmesi görüşünde olduğu için Boğazların savaş gemilerine kapalı olmasını istiyordu.[172]

Boğazlar konusunda Ankara ve Moskova Hükümeti'nin yakınlaşmasından rahatsız olan Lord Curzon, *"Çiçerin'in Türk müdafii, aynı zamanda Rus, Ukrayna, Gürcistan ve Türkiye delegesi olduğunu görmek hayreti muciptir. Çiçerin İsmet*

---

[169] Telgrafın tam metni için bkz. Stefanos Yerasimos, ,*Türk-Sovyet İlişkileri, Ekim Devriminden Milli Mücadele'ye,* İstanbul: Gözlem Yayınları, 1979, s. 528-529.

[170] Baskın Oran, *Türk Dış Politikası*, C.I, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s.47-48.

[171] Cenk Şen, *Stalin Döneminde Türk-Sovyet İlişkileri(1923-1953),* (Yüksek Lisans Tezi), Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, s. 37-39.

[172] Yüceer, a.g.e., s. 235-236.

Paşa'nın kalpağını giymişe benziyor"[173] diyerek bu duruma tepki gösteriyordu. Ancak İngiltere'nin dağıtma planları yaptığı "Türk-Sovyet" cephesinin oluşması pek mümkün görünmüyor, Sovyetlerin Lozan görüşmelerinin tümüne katılma isteği ve boğazlarda salt kendi ulusal çıkarları doğrultusundaki tutumu, Ankara Hükümeti'ni rahatsız ediyordu. Boğazlar ile İstanbul'un güvenliğinin garanti altına alınması ve Karadeniz'e gidecek olan deniz birliklerinin sınırlandırılması şartıyla hazırlanan İtilaf Devletleri'nin sunduğu taslak ise Türk Heyeti tarafından kabul edilince, Sovyet Heyeti Boğazlar konusundaki pazarlıklardan uzaklaştırılmıştı.[174] Bu nedenle Karadeniz devleti olduğu için Boğazlar konusunda söz söyleme hakkı talep eden Sovyetler, Lozan'da hayal kırıklığına uğradılar. Her ne kadar Sovyetler Lozan'da saf dışı edilip bu durumu sık sık protesto etseler de bu durum Türk-Sovyet barışına ciddi boyutta bir zarar vermemişti.

Türk Hükümeti ve Sovyetler arasındaki ilişkiler Milli Mücadele'nin sonuna kadar karşılıklı dostluk çerçevesinde devam etmiş, karşılıklı heyetlerin ziyaretleri ve çalışmalarıyla ilişkiler hep yakın tutulmaya çalışılmış, çatışma ortamından kaçınılmıştır. Zaten iki hükümet iç işlerinde birçok sorunla karşılaştığı için dış politikada birbirlerine destek olma konusunda iki tarafında gayret ettiği görülmektedir. Bu süreçte Avrasya'da ortaya çıkan manzara; bir tarafta devrim yapmış ve emperyalizmi yıkma hedefiyle Bolşevizmi yaymak isteyen Sovyetler, diğer yanda emperyalizme karşı bağımsızlığını kazanıp yeni bir ülke inşaa etmek isteyen Mustafa Kemal ve arkadaşları şeklinde olmuştur. Ancak Sovyetlerin Milli Mücadele kadrosunun kurmak istediği yeni devlet konusunda kendileriyle aynı ideolojik sisteme sahip olmaları ve Anadolu'da komünizmi yayma isteği o dönemin dikkat çeken gelişmeleri arasında olmuştur.

2.2.BMM Hükümeti'nin Sovyet İdeolojisine Karşı Yaklaşımı

Sovyet Hükümeti ve TBMM Hükümeti arasındaki yakınlaşma sanıldığı gibi kısa bir süre içinde olmamış; Mustafa Kemal, Sovyetler'le yakın ilişkiler henüz kurulmadan Bolşevizmi ve Sovyetleri yakından incelemeye başlamıştır. Çünkü emperyalizme karşı direnen ve yeni bir devrim sonucunda kurulan Sovyetler, Anadolu hareketine yakın

---

[173] Rıza Nur, *Lozan Hatıraları,* İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1991, s. 54.

[174] Yüceer, a.g.e., s. 240.

olabilecek en güçlü adaylardan biriydi. Onların fikirlerini ve amaçlarını öğrenmeden ilişkiye geçme konusunda temkinli davranan Mustafa Kemal, Samsun'a çıkışından bir ay sonra 15.Kolordu Komutanı Kazım Karabekir'e yazdığı mektupta Bolşeviklere karşı tarafsız kalınması gerektiğine vurgu yaparak onların tam olarak niyetlerinin öğrenilmesine dikkat çekmiştir.[175]

Mustafa Kemal Bolşeviklerle ilişkileri geliştirmeye çalıştığı ilk dönemlerden itibaren Bolşevikler ile işbirliği yapmayı bir tehlike olarak görmek yerine, Rusya'da meydana gelen devrimi ve Bolşevikleri bir silah olarak kullanma fikrine sahipti. Ancak bu ilişkiler, hem İtilaf Devletleri'nin hem de Osmanlı Hükümeti'nin gözünden kaçmıyordu. Milli Mücadeleyi karalamak isteyen bu iki kuvvet, BMM'nin Bolşeviklerle yakın ilişkisini kamuoyunda etkisiz bir hale getirmek için girişimlerini sürdürüyordu. Bu anlamda propaganda faaliyetlerinin düzenli bir şekilde yapılması için İngiltere'nin desteğiyle bazı cemiyetler teşkil edilerek birtakım faaliyetler yürütülmüştür.[176]

Aynı şekilde Osmanlı hükümeti de bir anti-komünist bildiri yayınlamıştır. Bolşevikleri gerçeği inkar eden, Allahın düşmanı olan, malların ve eşlerin ortaklığını, insanlıktan çok hayvanlığa yakın olan insanlar olarak tasvir edilen bu bildiriyle[177] Damat Ferit, kendi iktidarını güçlü tutmak ve Kuvay-i Milliye ruhuna zarar vermek için gerek dini, gerekse de geleneksel öğeleri kullanarak milli mücadelecilere "Bolşeviklik" suçlamaları yöneltmiştir. Bunun yanında, Kuva-yi Milliye ruhuna zarar vermek için Bolu Mutasarrıfı Osman Kadri tarafından yazılan ve dağıtılan beyanname de Kuva-yi Milliye Hareketi Bolşeviklikle itham edilmiş ve Bolşeviklik;

---

[175] Mustafa Onar, Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları, C.I, Ankara: Kültür bakanlığı Yayınları, 1995, s. 87-88.

[176] İtilaf Devletleri'nin Osmanlı toplumu içerisindeki Bolşeviklik faaliyetlerini engellemek için yürüttüğü politikalar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Sedef Bulut, "İşgal İstanbul'unda Bolşevik Faaliyetler: itilaf Devletleri'nin Bolşevizm Endişesi ve Uyguladıkları Politikalar", *Tarihin Peşinde -Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi,* S. 9, 2013, s.207-233.

[177] Osmanlı hükümetinin yayınladığı anti-komünist bildiri;
"*Bolşeviklerden istimdad ediyorlar. Millet-i Osmaniye'ye bundan büyük hürmetsizlik olamaz. Mahaza hasâil-i ber-güzîde ve fezâil-i ahlakiyesiyle dünyanın en büyük bir devletini tesîs ve asırlarca idâme etmiş olan afîf ve edîb ve halûk ve necîb ve şeriat-ı garra-yı Muhammediye'ye hürmetkâr Türk kavmi, inkâr-ı hâk ve hakîkat, iştirak-ı emvâl ve zevcât, katl-nüfûs ve gasb-ı emvâl esasına istinâd eden ve insaniyetten ziyâde behîmiyyete mütekarib bulunan bir meslek-i dalâlden ve Bolşevikler gibi Allah'ın ve insanların düşmanlarından istimdâd etmez, bi'l-nisbe asgarî beladan azamî belaya ilticâ etmek gibi gafilane ve mecnunâne bir harekete rıza göstermez." Takvim-i Vâkayi,* 4 Ağustos 1920.

"*paranın, malın, emlak ve arazinin ayak takımı yersiz yurtsuz bir takım haydutlar tarafından yağma edilerek bu haylaz, tembel, cani herifler arasında taksim edilmesi, hiç kimsenin nikâhlı karısı olmayıp her kopuğun her kadını istediği gibi kullanması"*[178]

olarak tasvir edilmiştir. Görüldüğü üzere Osmanlı yönetimi tarafından Bolşeviklik, tabiri caizse tam bir "*edepsizlik, aşağılık"* şeklinde tanımlanarak hem Kuva-yi Milliye ruhu zedelenmek istenmiş hem de Rusya'daki sosyalist düşüncelere karşı yoğun bir propaganda faaliyetlerine girişilmiştir.

Damat Ferit Paşa Bolşeviklerin Osmanlı topraklarına girip Bolşevizmi yaydığını ve İslam Dini'nin Bolşevikliğin aleyhinde olduğunu bildiren fetvalar yayınlatarak Milli Mücadele hareketini karalama kampanyalarına girişirken Mustafa Kemal de bu duruma karşı çeşitli önlemler alıyordu.[179] Bir taraftan İtilaf Devletleri'ne karşı yapılacak olan mücadelede Bolşeviklerin desteğini alma arzusunda olan Mustafa Kemal Paşa, diğer yandan da Damat Ferit Hükümeti'nin Milli Mücadele hareketini karalama kampanyalarına karşı mücadele ediyordu.[180] Bu noktada Mustafa Kemal, ABD İnceleme Heyeti Başkanı General Harbord'a Türkiye'de Bolşevikliğin yeri olmadığını belirterek dinimiz, geleneklerimiz ve sosyal yapımız gereğiyle *"böyle bir düşüncenin yerleşmesi uygun değildir"* diyerek, Türkiye'de ne büyük kapitalistlerin, ne milyonlarca işçimizin, ne de tarımsal bir problemimizin olmadığını belirtmiş, Bolşevizmin bir yönetim şekli olarak uygulanmasının mümkün olmadığını dünya kamuoyuna bildirmişti.[181] Denge politikasını çok iyi yürüten Paşa, Bolşeviklerle ilişkilerini

---

[178] Selek, Sabahattin, *Anadolu İhtilali,* Cilt:1, 9.Baskı, İstanbul: Kastaş Yayınevi, 2000, s. 72.

[179] Onar, a.g.e., s. 179.

[180] Damat Ferit Paşa'nın Kuva-yi Milliye'yi Bolşeviklikle suçlaması hakkındaki telgraf için bkz. Onar, a.g.e., s.180.

[181] Onar, a.g.e., s. 191.

geliştirirken, bir yandan da İtilaf Devletleri'ni Bolşevik hareketler karşısında uyararak;[182] denge politikasını sürdürmeye çalışıyordu.

BMM'nin açılmasıyla birlikte Bolşeviklerle iletişime geçme konusu mecliste sürekli bir gündem oluşturmuştur. Mecliste sık sık konuşmalar yapan Mustafa Kemal, Bolşeviklerle anlaşmak ve ittifak edilmesi gerektiğini vurgularken, bir yandan da onlarla ittifak etmenin "Bolşevik" olmakla alakasının olmadığına vurgu yapıyordu. Paşa; "*Biz Bolşeviklerle İttifaktan söz ediyoruz, yoksa Bolşevik olmaktan bahsetmiyoruz"* diyerek bu konuda ayrımın iyi yapılmasına dikkat çekerken, ittifak konusunun ehemmiyetini; *"fakat İttifak meselesi ciddiyet ve ehemmiyetler takip edilmektedir*" diyerek ittifak meselesinin altını çiziyordu.*[183]* Ancak ilk meclisin Bolşeviklerle ilişkiye geçme konusunda bazı tereddütlerinin olduğunu görmekle birlikte, bu tereddütlerin yoğunlaştığı noktanın ise Bolşeviklerin ideolojisi olan "komünizm" olduğunu görmekteyiz.

Çünkü meclisin Bolşeviklerin ideolojisi hakkındaki genel algısı; dinsizlik, allahsızlık, vatanızlıktı. Ayrıca Sovyet coğrafyası, hayatın olmayarak her şahısın ölüme mahkum olduğu, izdivaç meselesinin olmadığı bir yerdi.[184] İstanbul Mebusu Ahmet Muhtar Bey, Ruslar'la yapılan bu ittifakın sadece emperyalizme karşı ortaklaşa bir mücadele olduğunu ve ülkede eğer bir devrim yapılacaksa eğer bunu ancak memleket halkı tarafından yapılacağını vurgulamıştır.[185] Böylelikle meclis içerisinde Bolşeviklik ve komünistlik gibi fikirlerin, Türk Milleti arasında yer bulamayacağı ve tabiatımıza aykırı olduğu net bir dille ifade edilirken, Bolşeviklerle ilişkinin ideolojik boyutu gündeme gelse de görüşler bu ilişkinin siyasi boyutuna odaklanmıştı. Bu gayeyle birlikte, meclisin toplanma gayesinin şarkta çıkan fikirlere intiba etmek, garpta çıkan bir

---

[182] Mustafa Kemal Bolşevikler hakkında İtilaf Devletlerini;
"Bolşevik başarıları bize ulaştığı zaman Avrupa'nın durumu yeniden önem kazanacaktır. Şundan ki Bolşeviklerle ilişki kuran ulus, ya toplumsal ya da politik eylem birliği ya da onun baskısına silahla karşı koymaya zorlanmıştır. Bizim de iki durumdan birini seçmemiz gerektir ki, birleşen devletlerin, bizim Bolşeviklere karşı silahlı direnişimizi ummaları için bir çok özverilerde bulunmaları ve en azından bir yıldır işgal altında bulundurdukları Arap olmayan toprakları bize vermeleri gerekir"
şeklinde uyarmıştır. *Harp Tarihi Vesikaları Dergis*i, Ankara, Yıl: 5, S.15, Belge No: 388, 1956.

[183] TBMM Gizli Celse Zabıtları, Devre: 1, Cilt: 1, İnikat: 21, 29.05.1920, s. 48.

[184] TBMM Gizli Celse Zabıtları, Devre: 1, Cilt: 2, İnikat: 19, 11.04.1921, s. 30-31.

[185] TBMM Gizli Celse Zabıtları, Devre: 1, Cilt: 12, İnikat: 153, 19.02.1921, s. 441.

fikri rehberi hareket etmek için toplanmadığını ve asıl gayenin Milleti halas etmek için vatanımıza taarruz eden düşmanları defetmek, istiklalimizi, siyasetimizi muhafaza etmek olduğu ifade edilerek[186] Bolşeviklerle yürütülecek olan siyasi iş birliği vurgulanmaktaydı.

Türk toplumunun yapısını sosyolojik olarak açıklayan Basri Bey ise; bu konuda verdiği örneklerle hem geçmişte yapılan hatalardan bahsetmiş hem de Türk milliyetçiliğinin önemine vurgu yapmıştır. Türk milletinin dışarıdan gelecek olan fikirlere karşı hem benimsediği İslam dini gereği hem de yüzyıllardır taşıdığı geleneğinden dolayı bu fikirlerin bu topraklarda hayat bulamayacağına vurgu yaparak gerek bilimsel gerekse de realist bir yaklaşımla konuya yaklaşan Basri Bey, Ruslar'la yapılacak olan siyasi ittifakın önemine vurgu yapmıştır.[187]

Refet Paşa ise; "*Vaziyetimizde Bolşeviklik olmak yoktur. Bugün bizimle Bolşeviklerin ilişkisi dahili siyasetidir ve Rusya'nın dahili işlerine müdahaleye hakkımız yok"* diyerek Ruslarla olan ilişkilerin Bolşevik olmaktan ziyade siyasi olduğunu belirtiyordu[188] Mustafa Kemal de bu konu hakkında; *Binaenaleyh Heyeti Âliyenizin takip ettiği siyaset hiçbir vakitte Komünistlik esasına müstenit değildir. Meclisimiz de hiçbir vakit Komünistlik ile Bolşeviklik esasatını dahi telaffuz etmemiştir*[189] diyerek meclis içerisindeki "komünizm" tartışmalarına son vermek istemiştir. Meclisteki atmosferden görülen o ki; Milli Mücadele hareketinin Sovyetlerle kurduğu yakın ilişki, Sovyet ideolojisinden ziyade siyasi ilişkilerden kaynaklanıyordu. Aynı şekilde Amiral Bristol'un Temmuz 1920'de ABD Dışişleri Bakanlığına yazdığı mektup da, Türklerin Ruslarla ittifak ilişkisine değinilerek, Türkler'in Bolşevik olma ve onlara katılma gibi bir fikirlerinin olmayıp, sadece Yunan ve Avrupa saldırganlığına karşı kendilerini korumak için Bolşevik yardımını son çare olarak gördükleri ifade edilmiştir.[190]

---

[186] TBMM Gizli Celse Zabıtları, Devre:1, Cilt: 1, İçtima: 136, 22.01.1921, s. 337.

[187] *Aynı yer.*

[188] TBMM Gizli Celse Zabıtları, Devre: 1, Cilt: 2, İnikat: 75, 13.09.1921, s. 233.

[189] TBMM Gizli Celse Zabıtları, Devre: 1, Cilt: 1, İnikat: 136, 22.01.1921, s. 333.

[190] Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgelerinde Türkiye'nin Kurtuluş Yılları,* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2001, s. 101-102.

Bolşevikler ile yapılan ittifak meclis içerisinde birçok yönden sorgulanırken Mustafa Kemal'in bu konudaki *"Binaenaleyh Heyet-i Aliyyenizin takip ettiği siyaset hiçbir vakitte komünistilik esasına müstenid değildir.Bu böyledir; bunu bir defa daha tekrar ediyorum*[191] ifadeleri, Sovyetlere karşı meclis içerisindeki olumsuz algıyı değiştirmiş, komünizmin içtimai bir mesele olduğu ve bizde uygulanmasının mümkün olmadığını dile getirmesi meclis içerisindeki tartışmalara noktayı koymuştur. [192]

Milli Mücadele döneminde Anadolu basını da BMM hükümetiyle aynı fikirde basın politikalarını yürütüyordu. İkili ilişkilerin yakın bir şekilde devam ettiği bu süreçte Anadolu basınında sosyalizm, komünizm ve Bolşevizm hakkında yazıların yer aldığını ve genel olarak Rusya'da meydana gelen devrime ve yeni hükümetin fikri düşüncelerine karşı olumsuz bir tavır sergilenmediği, bunun yerine dini yapısı ve gelenekleri gereği Türkler'in Bolşevikliğe yakın olmamasına rağmen, ortak düşmana karşı birlik olunması konusu sıklıkla değinilen bir konu olmuştur.[193] O yıllarda Anadolu'da çıkan *Anadolu'da Yeni gün g*azetesi ise; genel itibariyle komünizme ve Ruslar'a karşı sempatiyle bakan bir yayın olmuş, Üçüncü Enternasyonal, Bolşevik Kongresi Programı, Resmi Bolşevik Tebliğleri gibi Sovyetlerle ilgili birçok haberlere yer vermekle birlikte[194] gazetenin Bolşeviklere ve komünizme karşı sempatisi olduğu görülmektedir.

Milli Mücadele'nin en ünlü simalarından olan Yunus Nadi Bey'in *Anadolu'da Yeni Gün* gazetesindeki yazıları bu anlamda dikkat çekici bir özelliği sahiptir. Onun Türk komünizmi ve Rus Bolşevikliği arasındaki farklara değinerek Ruslar'ın bütün insanlığı emperyalizm ve kapitalist belalardan uzak tutacak bir devrim yapmak istediklerini, buna rağmen hemen Bolşevik olunmayacağını ve öncelikle Bolşevikliğin ne olduğunun bilinmesi gerektiğini ifade etmesi, Milli Mücadele hareketinin Bolşeviklere ve Bolşevikliğe yaklaşımını göstermektedir. Bu noktada taklitçiliğe de

---

[191] TBMM Gizli Celse Zabıtlar, Devre: 1,Cilt: 1, İnikat: 136, 22.01.1921, s. 333.

[192] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C.III, 2.Baskı, s. 20.

[193] Emel Akal, Milli Mücadele'nin Başlangıcında Mustafa Kemal, İttihat Terakki ve Bolşevizm, İstanbul: TÜSTAV Yayınları, 2002, s. 89-95.

[194] Uygur Kocabaşoğlu, "Milli Mücadele'nin Sözcülerinden: Anadolu'da Yeni Gün", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi,* C.36, S.1, 1981, s.184-185.

değinen Yunus Nadi Bey; Ruslar'dan alınan bir taklitle devrim olamayacağını belirterek, Rusya komünizmi kendine göre uyarlamıştır, Türkiye de bu hareketten faydalanarak kendi içerisindeki dinamiklerle bir inkılabı gerçekleştirmesinin gerektiğine vurgu yapmıştır.[195] Yunus Nadi'nin Milli Mücadele hareketinin önemli simalarından biri olduğundan yola çıkarsak, Mili Mücadele hareketinin de komünizm ve Bolşevikler'e bakış açısının genel olarak bu çerçevede olduğunu belirtmek yerinde bir çıkarım olacaktır.

Milli Mücadele hareketi Rusya'da gerçekleştirilen Sovyet devrimine karşı her ne kadar ilgisiz ve önyargısız görünse de Sovyet ideolojisine karşı herhangi bir tepki oluşturmaktan kaçınarak iki mücadelenin de fikri ve pratik düzeydeki ortak yanlarını vurgulamaya çalışmıştır. Bu bağlamda Mustafa Kemal'in "*Bolşevizm millet içinde zulme uğramış bir sınıf halkı göz önüne aldığı ve Türk Milleti de heyeti umumisiyle zulüm gördüğünü bu açıdan Bolşevik prensipleriyle çelişmediği*"[196] ifadeleri iki taraf arasında kurulacak olan dostluğun temellerini atacak nitelikteydi. Ancak Sovyetler tarafının enternasyonalist olması ve Sovyet rejimini ihraç etme gibi düşüncesinin bulunması nedeniyle iki taraf arasında kurulan ilişkiler güvensizlik üzerine inşa edilmiştir. Milli Mücadele döneminde Sovyetlerle girişilen ilişkilerde en büyük tereddüt noktası da Ruslar'ın ideolojisini Anadolu'ya yayma amacı olmuştur. Ancak Paşa bu konuda da "*memlekete ve millete zarar gelmesi halinde gerekli tedbirleri almamıza engel olamazlar"*[197] diyerek Bolşeviklerle olan ilişkilerin sınırını çizmiştir.

Bu açıdan bakıldığında Bolşeviklerin kendilerine ait görüş ve ideolojilerinin olduğunu, bunları başkalarına da kabul ettirmeye çalıştıklarının farkında olan Mustafa Kemal, bu görüş ve ilkelerin Türkiye ile bağdaşmadığını belirterek Türk Milleti'nin

---

[195] Cerrahoğlu, a.g.e., s. 386-390.

[196] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 2, İnikat: 134, 14.07.1920.

[197] *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri,* Atatürk Araştırma Merkezi: Ankara, 1989, s. 135.

kendilerine has din, gelenek ve adetleri olduğuna dikkat çekmiştir.[198] Bolşevikliğin Anadolu topraklarında var olması ihtimalinin olmadığını ifade eden Mustafa Kemal Milli Mücadelenin bolşevik yanlısı değil de bolşeviklerle ittifak yapma amacında olduğuna işaret etmiştir. Bu ikili ilişkiler ve karşılıklı çıkarlar bağlamında da kendi varlığından ve istiklalinden ödün vermeyen BMM hükümeti, komünizm gibi Türk Milletinin menfaatine olmayan düşünce biçimlerini ülke topraklarından uzak tutmayı başarmıştır. Her iki tarafın beklentilerinden doğan bu yakınlaşmanın Ankara Hükümeti için önemi, emperyalist Batı'ya karşı bir güce dayanma ve uluslararası arenada resmî olarak tanınma aracı olarak görülürken, Sovyetler de özellikle komünizmi yayma fikrinde oldukları için halkların kardeşliği, bağımsızlığı ve onların kurtuluşu için yaptığı savaşa destek verdiklerini dünyaya ilan etmiştir.

Bununla birlikte Anadolu'da siyasi kargaşalar meydana getirecek olan sosyalist düşüncelerden de uzak tutularak milli birlik ve beraberliği sağlamak adına Sovyetler'den gelecek olan sosyalist düşünce akımlarına karşı birtakım önlemler alınmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın bu iki eksen etrafında yürüttüğü denge politikası başarılı olmuş ve hem Anadolu toprakları işgalci güçlerden temizlenmiş hem de o dönemde milli birlik ve beraberliğe zarar verecek siyasi düşünceler Anadolu topraklarından uzak tutulmuştur. Bunu yaparken de kendi görüşlerimiz saklı kalmak şartıyla "*her kaynaktan yararlanmayı mümkün gördük"* diyen Mustafa Kemal, adet, gelenek ve yaşantılarımız doğrultusunda Bolşeviklikle bir bağımızın olmasının mümkün olmadığının altını sürekli çizmiştir.[199]

---

[198] Mustafa Kemal'in Bolşevikler hakkındaki meclis konuşması:
"Malûmu Aliniz bolşeviklerin kendilerine mahsus bir takım esasları, noktai nazarları vardır. Ben şahsan bütün vuzuhile ve teferruatile bunlara vakıf değilim ve yakın zaman lara kadar bolşevikler nereye temas ederse, nereye gelirse daima kendi noktai nazarlarını kabul ettirmek azminde idiler. Her ne olursa olsun bu noktai nazarlar, bizim milletimizin de kendine mahsus bir takım noktai nazarları vardır. Bu noktai nazarların siyasî esasatı ihtimalki maruzatımda zikrettiğim ve cümlemizce malûm olan noktaları göstermedim. Mil letimizin âdâtı, muktaziyatı diniyesi ve memleketi mizin icabatı vardır ki, biz her ne yaparsak kendimi zi, kendi adetimizi, muktaziyatı diniyemizi nazarı dikkatte tutmak, ona göre kendimize mahsus esaslar vazetmek mecburiyetindeyiz. İşte bu itibarla alelıt lak bizimle bolşeviklik arasındaki münasebat şayanı tetkik ve teemmül olur" TBMM Gizli Celse Zabıtları, Devre: 1,Cilt: 4, İnikat: 2, 24.04.1920, s. 4.

[199] Ali Suat Bilge, *Güç Komşuluk Türkiye-Sovyetler Birliği İlişkileri 1920-1964*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1992, s. 32.

2.3. Anadolu'da Meydana Gelen Sosyalist Hareketler

Sovyet ve TBMM hükümeti arasındaki ilişkiler siyasi ortaklık şeklinde yürütülürken bir yandan da bu ikili ilişkilerin etkisinde Anadolu'da bazı sosyalist olaylar cereyan ediyordu. Bu olaylar Osmanlı toplumundaki değişimden ziyade Osmanlı topraklarının kıyısında meydana gelen devrim ve Milli Mücadele döneminde Bolşeviklerle olan yakınlıktan kaynaklanmaktaydı. Bu nedenle 1920 yılının sonlarına doğru artık Anadolu'da komünizm, kamuoyunda gözle görülür bir şekilde ortaya çıkmaya başlamıştır. Öyle ki *Hakimiyet-i Milliye* gazetesi, Tanzimatçı bir ruhla yapılan taklit bir komünizm yerine, Türk bünyesine uygun olan bir komünizmin benimsenmesi gerektiği konusuna dikkat çekerken[200] Rusya'da devrim sonucunda uygulanan komünizmin bir benzerinin Anadolu topraklarında da meydana gelebileceğinden bahsetmesi,[201] kamuoyunda Bolşevikliğin Anadolu topraklarında gerçekleşebileceği ümidinin olduğunu göstermektedir.

Basında Bolşevikler ve onların ideolojisi hakkında yazılar yer alırken Mustafa Kemal Atatürk de *Hakimiyet-i Milliye* gazetesine komünizm hakkında demeçler veriyordu. Gazetenin 6 Şubat 1921 tarihli sayısına Rusya'da ortaya çıkan komünist hareketin Anadolu'da bir karşılık bulamayacağını ve Anadolu'da faaliyet gösteren komünist fırkaların bu yüzden tatil edildiğinin altını çizen Mustafa Kemal, Ruslar ile olan ilişkilerin de ancak birlik ve beraberliğe dayanan anlaşmalar çerçevesinde olduğunu[202] ifade ediyor, böylelikle Anadolu basınında "komünizm tartışmalarına" bir nevi son noktayı koyuyordu. Özellikle Anadolu'da komünist faaliyet gösteren fırkaların kapatılmasına da bu konuşmada değinen Mustafa Kemal, bir nevi Türk Milletine de böyle hareketler içerisinde bulunulmaması gerektiği mesajını veriyordu.

Mustafa Kemal bir yandan Türk topraklarında komünizmin uygulanmasının kabul edilemez bir düşünce olduğuna vurgu yaparken diğer yandan Milli Mücadele döneminde sosyalist gruplarla da mücadele ediyordu. Özellikle bu anlamda Mustafa Suphi olayı gündemi uzun süre meşgul etmiştir. O dönem içerisinde etkin bir faaliyet

---

[200] *Hâkimiyet-i Milliye,* "Cereyanlar", 9 Ekim 1920, s. 1.

[201] *Hâkimiyet-i Milliye,* " Rus Bolşevizmi Türk Komünizmi", 16 Ekim 1920, s. 1.

[202] Rasih Nuri İleri, *Atatürk ve Komünizm,* 7. Baskı, İstanbul: Scala Yayıncılık, 2014, s. 329.

yürüten ve gerçek manada sosyalizm düşüncesine sahip olan Mustafa Suphi,[203] Osmanlı Sosyalist Fırkası'na girip fırka dağıldıktan sonra Sinop'a sürülmüş, oradan Rusya'ya geçerek Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'ne kaydolmuştur.[204] Rus topraklarında faaliyetlerine devam eden Suphi, devrimin Anadolu'ya ulaştırılması düşüncesiyle Moskova'da Türk Sosyalistleri Konferansını toplamıştır. Suphi konferansın sonunda kuracağı parti programını hazırlarken Türkiye'deki sosyalistlerin de katılabileceği bir kurultay toplanması kararına varmıştır.[205]

Sovyetler tarafından desteklenen Mustafa Suphi, Anadolu topraklarında komünizm fikrini yaymak için Bakü'deki kongreden sonra Ankara'ya gelme kararı almış ve Rus elçisi Mdivani ile Anadolu topraklarına hareket etmişlerdir. Resmi bir şekilde Ruslar tarafından desteklenen Suphi, Milli Mücadele taraftarı bir tavır sergilemiş ve Ali Fuat Paşa ile bir görüşme yaparak "*Komitern'in Türkiye'de kesin olarak komünizmin tatbik edilmesine dair bir kararının olmadığı ve Mustafa Kemal Paşa'nın prensiplerinin anlaşılmaya çalışıldığını"*[206] ifade etmiştir. Ancak Erzurum'a gelen Mustafa Suphi'nin Ankara'ya hareket etmesine izin verilmemiş ve geri dönmek için Trabzon'a yönlendirilmiştir. Bu sırada Mustafa Kemal de meclis kürsüsünde Mustafa Suphi tarafından Anadolu'da yayılmak istenilen komünizm fikrine karşı düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir.

"*Rusya dahilinde bu milletin soysuz ve sersem birtakım evlatları oralarda da serseriliklerine devam etmişler. İşte bu serseriler bir iş yapma hülyasına kapılarak, zahiren memleket ve milletimize nafi olmak için Türkiye Komünist Fırkası adında bir fırka teşkil etmişler ve bu fırkanın başında da Mustafa Suphi ve emsali bulunmaktadır.*

---

[203] Mustafa Suphi 1883'te Giresun'da doğdu. İstanbul Hukuk Mektebi'ni bitirdikten sonra eğitimine Paris'te devam ederek eğitimi tamamlayıp ülkesine dönmüştür. Bu süreçten sonra hükümete muhalifliğiyle bilinen Suphi birçok muhalif gibi Sinop'a sürülmüş ve oradan da birkaç arkadaşıyla birlikte Rusya'ya geçmiştir. Onun Rusya topraklarına girişi onun hayatının çok önemli bir diğer safhasını başlatmış ve bu süreçte güçlü bir komünizm taraftarı olarak bir çok mücadelenin içine girmeye başlamıştır. Adil Dağıstan, "Milli Mücadele'de Mustafa Suphi Olayı", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,* C. XII, S. 34, Mart 1996, s. 173-174.

[204] Cerrahoğlu, a.g.e., s. 448.

[205] Yavuz Aslan, *Türkiye Komünist Fırkası'nın Kuruluşu ve Mustafa Suphi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, s. 50-55.

[206] Ali Fuat Cebesoy, *Moskova Hatıraları*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1982, s. 37.

Bunlar doğrudan doğruya bir hissi vatanperverane ile ve bir hissi hakikiî millî ile değil, benim kanaatımca belki kendilerine para veren, kendile rini himaye eden ve bunlara ehemmiyet atfeden Moskova'daki prensip sahiplerine yaranmak için birtakım teşebbüsatı serseriyanede bulunmuşlardır. Bunların yaptıkları teşebbüs Rus bolşevizmini muhtelif kanallardan memleket dahiline sokmak olmuştur. Bu suretle memleketimize, milletimize hariçten komünizm cereyanı sokulmaya başlanmıştır.[207] *"*

Sert bir dille Suphi olayına dikkat çeken Mustafa Kemal, merkezi dışarıda olan ve dışarıdan desteklenen böyle teşkilatlarla birlikte ilişkide bulunmak istememiş ve bu fikirlerin dış kaynaklı olduğu için Anadolu topraklarında yayılmasını istememiştir.

Bununla birlikte Anadolu'ya gönderilen Upmal başkanlığındaki Rus heyetinin çalışmaları Mustafa Kemal'in dikkatini çekmiş ve bu süreci çok iyi yöneten Mustafa Kemal, ülkedeki komünist eğilimleri kontrol altına almak için kapatılan Yeşil Ordu'nun yerine Sovyet temsilcisi Upmal'ın ilgili talebiyle eşzamanlı olarak 18 Ekim 1920'de Resmi Türkiye Komünist Partisi'ni kurdurmuştur.[208] Çünkü Mustafa Kemal komünizme karşı sert tedbirler alınıp her "komünizm" diyenin cezalandırılmasına ve Sovyet Rusya'dan her gelenin geri gönderilmesinin hem siyasi hem de fikri sakıncalarını vurgu yapıyordu. Ayrıca komünizme karşı sert tedbirler almanın Sovyet Rusya'yla olan ilişkilere zarar vereceği fikrine sahip olan Paşa; komünizme karşı sert tedbirler almanın bir faydasının olmayacağına vurgu yaparak kendi kontrolünde bir komünist fırka kurdurmanın faydalarını şu şekilde açıklıyordu;

"Malûmu aliniz fikir cereyanlarına karşı fikre istinat etmeyen kuvvetler mukabelede bulunmak, o cereyanı imha etmedikten başka, herhangi bir muhatabınızla, herhangi bir insanla konuşulduğu zaman onun herhangi bir fikrini kuvvet zoru ile reddederseniz, o ısrar eder. Israr ettikçe kendi kendini aldatmakta daha çok ileri gidebilir. Binaenaleyh, fikir cereyanları cebir ve şiddet ve kuvvetle reddedilmez. Bilâkis takviye edilir. Buna

---

[207] TBMM Gizli Celse Zabıtları, Devre: 1, Cilt: 1, İnikat: 136, 22.01.1921, s. 333.

[208] Turhan Ada, "Rus-Batı Rekabetinin Odak Noktasındaki Anadolu ve Ankara Hükümeti'nin Sovyet Politikası (1920-1922)" Belleten, Cilt: 82, S: 295, 2018, s. 1096.

karşı en müessir çare, gelen cereyanı fikriye mukabil fikir cereyanı vermek, fikre fikirle mukabele etmektir. Binaenaleyh Komünizmin memleketimiz için, milletimiz için, icabatı diniyemiz için gayri kabili kabul olduğunu anlatmak, yani efkârı umumiyei milletti tenvir etmek en nâfi bir çare görülmüştür. İşte Hükümet böyle bir çareye tevessülle iştigal etmekle beraber, şüphe yok ki, gelen cereyanlar zamandan ev vel fiilen mazarrat tevlit edebilecek hale gelmemesi için dahi bir taraftan da tedabiri lâzimeyi ittihaz etmiştir. Hükümet tenvir ile bu cereyanın önüne geçmeyi düşündüğü sırada, aynı suretle düşünen birtakım kıymetli ahlâklı ve her noktai nazardan şayanı emniyet arkadaşlar bana müracaat etmişlerdir. Bu zevat bu noktai nazardan bu memleket ve milletin menafiiine azamî ne suretle hizmet edebileceklerini düşünüyorlardı. İşte bu düşüncenin mahsulü olmak üzere Ankara'da Komünist Fırkası namı altında bir fırka teşekkül etti."[209]

Upmal ve Mustafa Kemal'in görüşmelerini incelediğimizde ise Mustafa Kemal'in siyasi dehasını görmekteyiz. Mustafa Kemal, Anadolu halkının milli bağımsızlık fikrinin öncelikli olduğunu, devrimci çalışmanın halkın duygularını tartarak çoğunluğun istekleri doğrultusunda hareket etmesi gerektiğini Upmal'a ifade ederek kimsenin komünist olduğu için tutuklanmadığını ancak milli bağımsızlık için fikir birliği sağlanması gerektiğini belirterek, Sovyetlerle ilişkileri başarılı bir şekilde yönetmiştir. Komünizmi Anadolu'da yayma düşüncesiyle hareket eden Upmal'a ve Mustafa Suphi'ye bir nebze de olsa tahammül eden Mustafa Kemal, Anadolu hükümetinin gerekli güce ulaşmasıyla birlikte gerekli tedbirleri aldırıp Upmal'ı bu hedefinden uzaklaştırmıştır.[210]

Mustafa Suphi ve arkadaşları ise; Anadolu'daki komünist cereyanları körüklemesi nedeniyle Ankara hükümeti için ciddi bir tehdit olarak görülüyordu. Bu konuda sık sık Mustafa Kemal'le iletişime geçen Kazım Karabekir, Mustafa Suphi ve arkadaşlarını yakından takip ediyordu. Karabekir'in denetiminde Erzurum'a geçen

---

[209] TBMM Gizli Celse Zabıtları, Devre: 1, Cilt: 1, İnikat: 136, 22.01.1921, s. 334.

[210] Mustafa Suphi'nin koruma altına alınarak Rusya'ya gönderilmesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Perinçek, A*tatürk'ün Sovyetlerle Görüşmeleri,* İstanbul: Kaynak Yayınları, 2005,s. 271.

Suphi ve arkadaşları protestoyla karşılaştı ve oradan Trabzon'a geçerek bir motora bindirildi. Ancak Suphi ve arkadaşları Rus sahillerine doğru yol alırken Yahya Kâhya'nın adamları tarafından öldürülmüştür.[211] Böylelikle Anadolu'da komünist cereyanları körüklemek isteyen Mustafa Suphi ve arkadaşları Anadolu için birer tehdit olmaktan çıkmıştır.

Milli Mücadele döneminde Anadolu topraklarında faaliyet gösteren bir diğer sol hareket olan Yeşil Ordu Cemiyeti ise; aralarında Mustafa Kemal Paşa'ya yakın olan mebuslardan Şeyh Servet Efendi, Yunus Nadi Bey, Hakkı Behiç Bey ve Eyüp Sabri Bey gibi ünlü simalar tarafından kurulmuştur. Derneğin nizamnamesine bakıldığında Rusya'da meydana gelen devrime karşı sempati duyulduğu ve komünizmin İslam'a yaklaştırılma gayretleri içerisinde olduğu dikkat çekmektedir. Nizamnamede yer alan İslamiyet esaslarını merkeze alan yaklaşım[212] ise; tamamen komünist ve sosyalist ideolojiye ters düşüyordu. Ama cemiyetin bu konudaki amacı, halkın komünizm algısının dini esaslara uydurularak Bolşevizmle İslamiyetin bağdaştırılmak istenmesi olmuştur.[213] Ömrünün kısa olması ve sosyalizmi İslamiyetle bağdaştırarak Türk toplumuna empoze etme fikrini savunması nedeniyle ideolojik olarak pek bir etkinliği bulunmayan bu cemiyet, sadece var olduğu süre boyunca gündemi meşgul ederek Anadolu'da yeni bir sosyalist doktrin meydana getirememiştir.

Gerçek manada komünizmi bilmeyen Yeşil Ordu mensuplarının emperyalizme karşı savaşan Sovyet devletinin desteğini almak ve yakınlaşmak için böyle bir girişime başvurdukları da kuvvetle ihtimaldir. Bu nedenle bu hareketin ülkeye komünizmi getirmekten ziyade, Sovyetlerle olan bağlarını sıkı tutarak ortak düşmana karşı birlikte hareket etme düşüncesinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Çünkü bu cemiyetin kurucularına baktığımızda büyük bir kısmı Mustafa Kemal Paşa'ya sadık mebuslardan meydana gelmektedir. Mustafa Kemal ise; bu durumu; "*bana yakın arkadaşlar sırf bana*

---

211 Dağıstan, a.g.m., s. 185-189.

212 İmren Almaç, "Milli Mücadele Dönemi Türk-Rus İlişkilerinde Yeşil Ordu-Çerkez Ethem-Mustafa Suphi ve Arkadaşları Üçgeni", *Yeditepe Üniversitesi Tarih Bölümü Araştırma Dergisi,* C.1, S.2, 2017, s. 45.

213 Bulut, a.g.t., s. 38.

yardım maksadıyla kurmuşlar ve bana söylemişlerdi. Ancak ben meşgul olduğum için ilgilenemedim[214]*"* diyerek kurulan bu cemiyetten haberinin olduğunu ifade etmiştir.

Yeşil Ordu Cemiyeti Milli Mücadele yürütücülerinin Sovyetlere yakınlık kurmak amacıyla kurulurken, memleketteki sol düşünceleri kontrol etmek amacıyla kullanacak bir mekanizma olarak görülmüştür. Bu yargıyı destekleyecek diğer bir olay ise; Yeşil Ordu'nun 1920'nin Ekim ayında kapatılması sonrası hemen ertesinde Mustafa Kemal Paşa'nın kontrol edebileceği bir komünist partisi kurdurması olmuştur. O dönem Milli Mücadele'nin en önemli sorunu Milli Mücadele Hareketini destekleyecek büyük bir dış güç olmamasıydı. O boşluğu Rusya topraklarında yeni kurulan Sovyet hükümetiyle doldurmak isteyen Mustafa Kemal, bu ilişkide misyonunu yerine getiremeyen Yeşil Ordu Cemiyeti yerine Resmi Türkiye Komünist Partisi'ni kurdurmuştur.[215]

Resmi Türkiye Komünist Partisi'nin kurucuları aynı Yeşil Ordu Cemiyeti kurucuları gibi bir çoğu Atatürk'ün yakın arkadaşlarından oluşmuş ve partinin başına da Mustafa Kemal, çok güvendiği bir isim olan Hakkı Behiç'i getirmiştir. Partinin kurulma amacı ise; Yeşil Ordu'nun kurulma sebebiyle aynı nedeni taşımaktadır. Mustafa Kemal, ülkedeki sol faaliyetleri bir arada kontrol altında tutmak isterken "milletin birlik ve mukavemetin bozabilecek zamansız teşebbüslerden kaçınmak gerektiğini, bir çalışma yapılacaksa da bunun sadece BMM aracılığıyla yapılabileceğinin" altını çiziyordu. Buna karşı bir diğer önlem ise gelen cereyanı fikriye mukabil fikir cereyanı vermek, yani fikire fikirle karşılık vermekti. Bu anlamda "*arkadaşların teşebbüsü Hükümetçe muvafık görülmüş ve kendilerinin vukuu müracaatları üzerine resmen müsaade edilmiştir"*[216] sözlerini dile getirerek, komünizmin memleketimiz ve milletimiz için uygun olmadığı anlatılacaktı. Bu da Mustafa Kemal tarafından kurdurulan Komünist Fırka aracılığıyla yapılacaktı.

Diğer yandan Sovyetler'den gelen komünizm rüzgarını sert bir şekilde engellemenin ve Anadolu toprakları içerisinde ortaya çıkan sosyalist fikirleri sert bir

---

[214] Atatürk, Nutuk, Cilt II, s. 41-43.

[215] B.C.A., Fon: 930-2-0-0, Yer: 2-13-3.

[216] TBMM Gizli Celse Zabıtları, Devre: 1, Cilt: 1, İnikat: 136, 22.01.1921, s. 334.

şekilde bastırmanın Milli Mücadeleye zarar verme ihtimali yüksekti. Bu nedenle hem Sovyetlere karşı hem de ülke içerisinde meydana gelen sol sosyalist düşüncelere karşı saygı duyulduğunu gösteren Paşa, bu iki kuvveti de arkasına alarak Milli Mücadeleyi daha güçlü kılmak istemiş ve bunda da büyük oranda başarılı olmuştur.

Resmi TKF kurulduktan sonra bir genelge yayınlanmış ve bu genelde TKF'nin kurulduğunu, bundan sonra bu fırkanın haricinde başka bir komünist faaliyete izin verilmeyeceği bildirilirken, bireysel komünizm propagandasının yapılması yasaklanıyordu.[217] Ancak Hâdi Türkiye Komünist Partisi ve eski Yeşil Ordu mensupları tarafından Anadolu'da Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası kuruldu. Fırkanın kuruluşuna hükümetçe izin verilmesi bazı şehirlerde "komünizmin kabul edileceği" gerekçesiyle infial etkisi yaratmış, bazı Müdafa-i Hukuk Cemiyetleri bu duruma tepki göstererek istifa edeceklerini bildirmişlerdir. Ancak duruma açıklık getiren Mustafa Kemal, teşekkül edilen komünist teşkilatlarına, memlekette ortaya çıkacak gizli ve zararlı akımları sınırlandırmak için izin verildiğini ifade etmiştir.[218]

Bu dönemdeki diğer komünist/sosyalist oluşumlara baktığımızda daha önceki bölümde ifade ettiğimiz pek bir etkinlik gösteremeyen Sosyal Demokrat, Osmanlı Mesai ve Türkiye Sosyalist Fırkaları yer almıştır. Ancak bu partilerin bir çoğu etkisiz ve fikri alt yapıdan yoksun oldukları için Anadolu'da komünizm ve sosyalizm adına pek bir katkı sağlayamamışlardır. Fakat bu dönemde kurulan Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası, komünizm düşüncesinin şekillenmesinde önemli bir rol oynayarak sosyalist sol düşünceye büyük katkılar yapmıştır. Kökenleri Almanya'ya dayanan TİÇSF, Almanya, Avusturya ve İsviçre gibi Avrupa şehirlerinden gelen işçiler tarafından kurulmuş ve fırka tamamen Marksist bir ideolojiye dayanarak Türkiye'de sosyalizmi yerleştirme çabasına girişmiştir.[219]

Resmi yayın olarak *Kurtuluş* gazetesini kullanan fırkanın en etkili üyesi ise; Türkiye'de uzun yıllar komünizm gündemini belirleyecek olan Şefik Hüsnü Değer olmuştur. Türkiye'nin ilk sınıfsal yönden tahlilini de yapan Şefik Hüsnü; proletaryanın

---

[217] Osman Okyar, *Milli Mücadele Dönemi Türk- Sovyet İlişkilerinde Mustafa Kemal(1920-1921),* İstanbul:Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1998, s.75.

[218] Bulut, a.g.t., s.45.

[219] Mete Tunçay, *Eski Sol Üstüne Yeni Bilgiler,* İstanbul: Belge Yayınları, 1982, s. 124.

Batı ve sahil bölgelerde kümelendiğini belirterek bu bölgelerin işgal altında olduğunu, Anadolu'da küçük atölyelerde çalışanların sol kesime bağlı olarak savaşı desteklediği, Doğu'da yaşayan şeyhlerine bağlı Kürtler arasında ise; sosyalist hareketi destekleyecek bir grup olmadığını ve Orta Anadolu'da da fakir köylüler arasında sosyal devrime karşı olmasa bile devrim için yeterli güçleri teşkil etmedikleri için o dönemde Anadolu'da devrimin gerçekleştirilmesinin imkansız olduğunu belirtiyordu.[220]

TİÇSF, yayınladığı kuruluş bildirisi programında, TBMM'nin milli egemenliğinin sağlanmasına destek verirken, aşarın kaldırılması, eşit oy hakkı, kooperatifler kurmak, amele, memur ve işçiye dernek kurma özgürlüklerinin sağlanması[221] gibi konulara değinerek sosyalist bir yapıda olduğunu göstermiştir. Parti, 1 Mayıs'ta gösteriler düzenlerken bir yandan da işçilerin katıldığı mitingleri tertip ediyor, bildiriler dağıtıp gerçek manada bir sosyalist parti gibi çalışıyordu. Böylelikle parti yürüttüğü bu faaliyetlerle işçi üzerinde sosyalist bir bilinç yaratmaya çalışmıştır.

Anadolu'daki diğer sosyalist ve komünist fikre sahip olan aydınlardan farklı olarak gerçek manada ülkenin tahlilini yapan Şefik Hüsnü, bu noktada diğer ütopik sosyalistlerden ayrılarak Türk sosyalizmine büyük bir katkı yapmıştır. 1921 yılında Türkiye İşçi Derneğini kurması[222] gibi faaliyetleri partinin gerçek anlamda sosyalist ideolojiyi benimsediğini göstermektedir. Ancak 1 Mayıs 1923'te parti adına dağıtılan bildiriler, hükümeti devirmeye kalkışmak suçundan parti üyelerinin yargılanmasına neden olmuştur. Parti mensuplarının yargılanmasıyla büyük darbe alan parti, 1924 yılında kendini feshetmiştir. [223]

Milli Mücadele döneminde Anadolu'da gerçekleşen sosyalist olaylara karşı tedbirler alarak süreci iyi bir şekilde yürüten Mustafa Kemal, bu konuda Sovyetleri karşısına alacak herhangi bir faaliyette girişmekten kaçınmıştır. Mustafa Kemal iki hükümet arasındaki ilişkiler başladığı süreçte Sovyet ideolojisine karşı bakış açısını;

---

[220] Bulut, a.g.t., s. 24-26.

[221] Özge Unsur, *Şefik Hüsnü Değmer: Türkiye'de Sol Hareketi İçindeki Yeri ve Görüşleri,* (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003, s.29-31.

[222] Bülent Akkuş, "Türkiye Cumhuriyeti'nde Sosyalizm: Türkiye Komünist Partisi'nin Cumhuriyet Halk Partisi'ne ve Özgün Bir Düşünür ve Siyaset Adamı Olarak Mehmet Ali Aybar", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C.8, S. 40, October 2015, s. 241.

[223] Unsur, a.g.t., s. 31-33.

"*memlekete ve millete zarar gelmesi halinde gerekli tedbirleri almamıza engel olamazlar"*[224] ortaya koyarken komünizme karşı alınabilecek tedbirlerden bahsediyordu. Ayrıca Rusya'da ortaya çıkan komünizmin Anadolu'da bir karşılığının olmayarak uygulamasının imkan olmamasını ve Anadolu'da faaliyet gösteren komünizm temeline dayanan fırkaların bu yüzden tatil edildiğini ifade etmesi[225] onun komünizme karşı sınırlarını çizdiğini göstermektedir.

İki ülke arasındaki dostluk, iki ülke arasındaki siyasi ilişkiler bağlamında kalmış ve komünizme karşı her ne kadar kamuoyunda kısmi hareketlenmeler olsa da bunlar hiç bir zaman toplumun genelinde cevap bulamamıştır. Bunun dışında komünizme karşı Mustafa Kemal'in de gerçekçi ve milliyetçi tavrı hiçbir zaman değişmemiş ve Türkiye'de komünizmin yeri olmadığını savunarak "*Milli ve dini ruha aykırı olan komünizmin bizde nasıl bir uygulama sahası bulabileceğini de anlamam, böyle bir ihtimal ancak Türk Milletine karşı girişilen bir suikastin gerçekleşmesi halinde ortaya çıkabilir"*[226] diyerek bu konu hakkındaki fikrini realist bir şekilde ortaya koymuştur.

2. TÜRKİYE CUMHURİYETİ DÖNEMİ

Mustafa Kemal önderliğinde Anadolu'da başlatılan Milli Mücadele hareketi başarılı bir şekilde yürütülmüş ve bu mücadele Lozan Antlaşması'yla sonuçlandırılarak Türk Devleti'nin temelleri atılmıştır. 29 Ekim 1923'te ilan edilen Cumhuriyet ile birlikte yeni Türk devletinin rejimi resmî olarak belirlenmiştir. Milli Mücadele kadroları tarafından kurulan ve inşaa edilen yeni rejim içerisinde yer alan grubun hem fikir hem de düşünce olarak homojen bir yapıda olması sebebiyle yeni kurulan ülkede iktidar tesis etmek isteyen birçok farklı çevreler var olmuştu. Bu çevreleri tek bir çatı altında, TBMM içerisinde toplayan Mustafa Kemal Atatürk, devletin resmî olarak bağımsızlığı ve egemenliği sağlandıktan sonra iç politikaya yönelerek Türkiye'de devrimi gerçekleştirmeyi amaçlamıştır.

---

[224] *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri,* Atatürk Araştırma Merkezi: Ankara, 1989, s. 135.

[225] İleri, a.g.e., s. 329-330.

[226] Uca, a.g.m., s. 340

Mustafa Kemal Atatürk tarafından başlatılan Türk Devrimi Türk milliyetçiliğine dayanmaktadır. Türk milliyetçiliğiyle temelleri atılan Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı'daki sistemi reddederek saltanat hükümetine, Pan İslamcılığa ve Pan Turancılığa da karşı gelerek Misak-ı Milliye sınırları içerisinde vatan ilkesini benimsemiştir. Atatürk tarafından gerçekleştirilen Türk Devrimi, yalnızca Türk halkı için değil, aynı zamanda bütün insanlığın geleceği bakımından oldukça öneme sahiptir. Türk Devrimi gerçekleştirilirken Batı'da komünizm, faşizm ve sosyalizm fikirleri üzerine dayalı yeni hükümet sistemleri kuruluyordu.[227] Yeni kurulan Türkiye'de ise; bu fikirler sık sık tartışılmakta ve gündeme gelmekteydi.

3.1.Cumhuriyetin İlk Yıllarında Komünizm Algısı ve Komünizme Karşı Alınan Önlemler

Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte Mustafa Kemal, ülkenin durumunu hızlı ve keskin bir reform süreciyle iyileştirebileceğini düşünüyor ve bu nedenle Türk Devrimini gerçekleştirmek için bir an önce çalışmalara başlamıştı. Mustafa Kemal'in başarılı bir şekilde gerçekleştirdiği Türk Devrimi, bir doktrin hareketinin sonucu ya da herhangi bir doktrine bağlı değildi. Onun fikirleri hem Osmanlı'nın son döneminde var olan Osmanlıcılık, Turancılık ve İslamcılık gibi fikir akımlarıyla hem de Batı'da ortaya çıkmaya başlayan komünizm, sosyalizm ve faşizm gibi fikir akımları ile örtüşmemekteydi. Onun Türk Devrim ideolojisinin temeli inkılâpçılıktı ve bu yüzden hem orijinal hem de Türk milletine özgündü.

Mustafa Kemal tüm uluslara ilham veren Türk Devrimini gerçekleştirirken Anadolu halkı arasında birçok fikir akımı yer almaktaydı. Ancak Anadolu halkını tek bir vücud haline getirip Milli Mücadeleyi başarılı bir şekilde sonlandırdan Mustafa Kemal, Türk Halkı'ndan güçlü bir ulus meydana getirdi. Ancak Milli Mücadele döneminde olduğu gibi Cumhuriyetin ilanından sonra da Türk halkı arasında farklı ideolojik yapılanmalar mevcuttu. Ancak büyük Türk Devrimi'nin amacına ulaşması için bu süreçte genel ideolojik tartışma yaratılacak tutumlardan uzak durulması gerektiği için

---

[227] Ezgi Eloğlu, *Niyazi Berkes'in Eserlerinde Türk Devrimi,* (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2011, s. 52-53.

sosyalist fikir ve oluşumlara da göz yumulmuyordu. Çünkü ülkenin durumunun bir an önce düzene kavuşabilmesi için genel sükunun sağlanması gerekiyordu. Bunun yanında sosyalist düşüncenin, Cumhuriyetin temel yapı taşlarından olan Milliyetçilik ilkesiyle çelişmesi, komünizm ideolojisinin Türk toplumunun hem geleneksel hem de dini yapısına uygun olmayan bir düşünce biçimi olması gibi nedenler, Anadolu'da komünist bir yönetimin kurulamayacağını da gösterir nitelikteydi.

Cumhuriyetin kurulmasıyla toplum içerisinde komünizm fikrine sıkı sıkıya bağlanan ve bunu yaymaya çalışan ciddi bir teşebbüse rastlanılmamış, bu fikirler aydın çevreleriyle sınırlı kalmıştır. Bu yüzden hükümetin en çok hassasiyet gösterdiği konu dışarıdan gelecek olan komünist cereyanları olmuştur. Hariciye makamı dışarıdan gelecek olan komünist tehditleri hakkında sürekli hükümeti bilgilendiriyor ve dışarıdan gelecek olan komünist akımlara karşı istihbarat raporları sunuyordu. Bunlardan biri olan Romanya'dan gelen istihbarat doğrultusunda Romanya'da komünist ajanı olarak tanınan Rahibe Rahilla ve Leia Pecionaia adındaki iki kadının pasaport alarak İstanbul'a gideceği ve bu kadının takip edilmesinin gerektiği bildiriliyordu.[228] Diğer yandan Beyaz Rusların bolşeviklik propagandası yapması ihtimali nedeniyle göçleri kabul edilmiyor,[229] Rusya toprakları içerisinde yayınlanıp Türkiye'ye sokulan *Yeni Hayat, Rençber, Komünist* gibi gazetelerin komünizm propagandası yapması sebebiyle yurda sokulması yasaklanıyordu.[230]

Ayrıca Rus esirler için İstanbul'a gelecek olan Rus Heyeti'ne komünist propaganda yapmamaları şartıyla izin verilse de bu durumlar Sovyetlerin tepkisini çekiyor,[231] ancak iki ülkenin de emperyalizme karşı savaşması nedeniyle ikili ilişkilerin bozulmamasına gayret gösteriliyordu. Bunun yanında hükümet, Rusya dahil birçok sınır ülkelerindeki komünist hareketleri de takip ediyor, bunların yurda ulaşmasını engellemeye çalışıyordu.[232]

---

[228] B.O.A., Fon: HR.İM.., Yer: 97-53-0, Fon: HR.İM.., Yer: 99-76-0,

[229] B.C.A., Fon:30-18-1-1, Yer:9-27-8.

[230] B.C.A., Fon:30-18-1-1, Yer:7-30-11.

[231] B.C.A., Fon:30-10-0-0, Yer:55-363-11.

[232] B.C.A., Fon: 30-10-0-0, Yer: 247-671-26, Fon: 30-10-0-0, Yer: 241-627-19.

TBMM hükümetinin dışarıdan gelen komünizm cereyanlarına karşı aldığı tedbirler devam ederken bu konuda iç politikada da bazı sosyalist olaylar meydana geliyordu. TBMM'ye yürüyen hafta tatili ve sekiz saatlik çalışma günü talebinde bulunan bir gruba müdahale edilmiş, olayın sanıkları Türkiye'de sosyal ve siyasi düzeni yıkarak işçileri isyana teşvik etmek suçundan yargılanarak komünist doktrini yaymaları nedeniyle tutuklanmışlardır. Ayrıca 1 Mayıs kutlamaları yasaklanarak işçi bayramı yerine bahar bayramı olarak kabul edilmiş, 1 Mayıs'ta göstericilere karşı operasyon yapılarak birçok kişiyi yargılamış ve birçok gazete yasaklanmıştır. Komünist faaliyetlere karşı alınan bu tedbirlerle birlikte hükümet komünist toplantılarına izin vermiyordu. Her ne kadar bu durum Sovyet Elçisinin protestosuna neden olsa da[233] bu konuda taviz vermeyen hükümet, yeni kurulan ülkede sükuneti sağlamak adına keskin kararlar alarak aşırı sosyalist görüşlere karşı duruşundan ödün vermiyordu.

Cumhuriyetin ilk yıllarında sosyalist hareketin başını Türkiye'de Mustafa Suphi'nin kurduğu Türkiye Komünist Partisi çekmişti. Anadolu topraklarında komünist faaliyetlere girişmek isteyen Mustafa Suphi'den sonra TKP hareketinin başına Şefik Hüsnü Değmer getirilmiştir. Nazım Hikmet, Dr. Hikmet Kıvılcımlı gibi isimlerin harekete katılmasıyla Türkiye'deki komünist çevrelerin TKP bünyesinde toplanması sağlanmıştır.[234] Bu nedenle TKP'yi yakın takibe alan hükümet, *Aydınlık* ve *Orak-Çekiç* dergilerinin etrafında toplanan komünist hareketi tehlikeli görmüş, Şeyh Sait İsyanı'nın çıkmasıyla Takrir-i Sükun yasası çerçevesinde TKP'nın bu oluşumunu dağıtmıştır. Takrir-i Sükun yasasıyla *Orak-Çekiç* ve *Aydınlık* gazetesi etrafından toplanan solcu aydınlar da, tutuklanıyor ve gazeteleri kapatılıyordu.[235] Aynı şekilde "sağ" yanlısı *Son Telgraf* ve *Sebilürreşad* gibi yayınların bu süreçte kapatılması, bu tutuklama dalgalarının sadece sosyalist çevrelere karşı yapılmadığının birer göstergesi oluyor, hükümet hem aşırı "sağ'a" hem de aşırı "sol'a" karşı eşit mesafede durarak aşırı fikirlere müsamaha göstermiyordu.

---

[233] Bulut, a.g.t., s. 53-54.

[234] TKP hakkında ayrıntılı bilgi için bkz, Özge Unsur, "Şefik Hüsnü Değmer: Türkiye Sol Hareketi İçindeki Yeri ve Görüşleri" (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003, s. 36-41, 78.

[235] B.C.A., Fon:30-18-1-1, Yer:13-12-12.

Takrir-i Sükun Kanunu ile birlikte ülkede geniş çapta bir sessizlik hakim olmuş ve Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk komünist tutuklamaları böylelikle sonlanmıştır. Yapılan tutuklamalarla birlikte minimal düzeyde de olsa ülkede bulunan komünist faaliyetler kısmen sonlanmış, sonlanmayan faaliyetler ise yer altına çekilerek sessizliğini belirli bir süre korumuşlardır. Ancak iki yıl sonra meydana gelen TKP sekreterinin, itirafçı olarak polise ihbarda bulunmasıyla, yer altına çekilen komünist faaliyetler de açığa çıkarılarak bir darbe daha almıştır. Meclisi devre dışı bırakmak ve Anayasayı ihlal etmekle itham edilen komünizm savunucularından 57 kişi yargılansa da 25'i beraat etmiş, ceza alanlar ise en fazla bir aydan altı aya kadar ceza almışlardır.[236] Ülkedeki komünist faaliyetlere bir nevi gözdağı olarak verilen bu cezaların hafifliği ise o dönem ülke içerisindeki komünizm düşüncesinin yıkıcı bir özellikte olmayıp, bu hareketleri birer işçi ve emekçi talepleri olarak değerlendirmenin doğru olacağını gösterir niteliktedir.

1920'nin son yıllarında komünist vakalarının ve anti-komünist politikaların farklılaşarak, komünist grupların kısmi olarak teşkilatlandığı görülmektedir. Bu yıllarda önemli bazı kentlerde komünist teşkilatları ortaya çıkmış ve 1928'den Atatürk'ün ölümüne kadar bir dizi küçük tutuklama dalgaları yaşanmış, tutuklamalarda 45 kişi yargılanmıştır. 1928 yılında 45 kişinin tutuklanmasıyla başlayan bu süreç komünistlerin tekrar toparlanma evresi olarak görülmüştür. Bu süreçte, komünistler belirledikleri amaçlara ulaşmak için sendikalara önem vererek bazı yapılanmalara gitmiş, Marksist eserler Türkçe'ye çevrilmiş ve Nazım Hikmet'in şiirleri yaygınlaşmıştır. Sendikalar yoluyla Halkevleri, mektepler ve devlet dairelerine sızmalar başlamışsa da büyük çapta bir yıkıcı komünizm etkisine rastlanmamıştır. 1929 yılında yapılan yargılamalarda ise; sanıklar komünizm perdesi altında irticai beyannameler dağıtarak hükümeti aleyhine halkı kışkırtmaya çalışmışlardır. Dağıtılan beyannamelerin bir çoğu işçi talep ve haklarını içerdiği için savcının ifade ettiğine göre sanıklar komünistlik yapmaktan değil, dini taassup ve yobazlığı kullanarak halkı Hükümet aleyhinde galayana getirmekle suçlanmışlardı.[237] Komünizme karşı hareketlenmelerin yaşandığı bu süreçte Mustafa

---

[236] Sadi, a.g.e, s. 707.

[237] Bulut, a.g.t, s .57-58.

Kemal Atatürk, Türk milletinin sosyal düzenini bozmaya yönelik girişimlere karşı halkı uyararak hakimlere çağrıda bulunmuştur. [238]

Mustafa Kemal'in sözlerini TKP, resmî bir harp ilanı olarak kabul etmiş ve mücadelesine devam edeceğini vurgulayarak meclisi, hükümeti ve Halk Fırkası'nı sert bir dille eleştirmiştir.[239] Mustafa Kemal bu konuşmasıyla birlikte yeni kurulan cumhuriyette henüz daha reformlar bile tam uygulanamamışken komünist fikir akımlarının memleketteki düzene zarar vereceğini düşünüyor, kökü dışarıda olan fikir akımlarından her zaman uzak durulması gerektiğinin altını çiziyordu. Bu iki karşılıklı beyannameyle birlikte kılıçlar çekilmiş ve hükümet bu dönemden sonra komünizme karşı aldığı tedbirleri biraz daha genişletmiştir. Öncelikle hükümet tarafından TKP yakın takibe alınarak fırkanın faaliyetleri ve inkılaplara karşı bakış açısı hakkında raporlar hazırlanmıştır.[240] Halkevlerini bu ideolojiye karşı milli duyguları telkin eden bir konumda tutularak bu fikirleri bastırmak için milliyetçilik kullanılmak istenmiştir. Yine bu süreçte talebe cemiyetlerinin yayınları tetkik edilmiş ve özellikle Sovyetlerden gelen neşriyatlar sıkı bir denetim altına alınmıştır. Ancak bu dönemde farklı bir değişim yaşanmış, bu zamana kadar işçiler arasında yayılan bu sosyalist fikirler artık ordu ve donanmaya da belirli bir oranda sıçrayarak etkisini göstermeye başlamıştır. Askerler arasında yapılan bu komünist propagandalar takibe takılmış ve ordu içerisinde dağıtılan beyannamelerde daimi ordunun kaldırılması konusu işlenmiş ve bu durum üzerine bazı tutuklamalar gerçekleştirilmiştir.[241] 1930 yılı sonrasında meydana gelen bu değişimle

---

[238] Atatürk Eskişehir'de kendilerini karşılamaya gelenlere şöyle seslenmiştir;
"Türk milletinin sosyal düzenini bozmaya yönelik uğraşılar boğulmaya mahkumdur. Türk milleti, kendinin ve memleketinin yüksek yararları aleyhine çalışmak isteyen bozucu, alcak, vatansız ve milliyetsiz akılsızların sayıklamalarındaki gizli ve kirli niyetleri anlayamayacak ve onlara hoşgörü gösterecek bir toplum değildir. O şimdiye kadar olduğu gibi doğru yolu görür. Onu yolundan saptırmak isteyenler ezilmeye, kahredilmeye mahkumdur. Bu konuda köylü, işçi ve özellikle kahraman ordumuz candan beraberdir. Bunda kimsenin şüphesi olmasın. Karşısına gelmiş bulunan Temyiz Mahkemesi Heyeti'ne konuşarak:
Hakim Efendiler, siz kanun adamlarısınız. Ellerine milletin, vatanın her türlü hak ve yararlarını koruyan kanunlar emanet edilmiştir. İşaret ettiğimiz noktaları duydunuz. Türk milletinin büyük haklarını savunurken bu noktalar önemle hatırda tutulmalıdır. https://www.atam.gov.tr/ataturkun-soylev-ve-demecleri/eskisehir-halki-ile-bir-konusma , Son Erişim Tarihi. 06.10.2018.

[239] TKP'nin Mustafa Kemal'in sözlerine karşı yayınladığı beyanname için bkz. Mete Tunçay, *Türkiye'de Sol Akımlar*, 1925-1936, C. 2, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009, s.212.

[240] B.C.A., Fon: 490-1-0-0, Yer: 585-20-1.

[241] Bulut, a.g.t., s .60.

birlikte ülkedeki komünist düşünce hareketlenerek bu fikirlerin günlük edebiyata konu olması komünizme karşı olan sempatiyi arttırmıştır.

1930'lu yıllarda komünizme karşı önlemler devam ederken bu süreç içerisinde sosyalist hareketin öncüsü Türkiye'de TKP olmuş ve onların oluşturmaya çalıştığı "komünizm sempatisi" sınırlı bir alanda kalarak toplum arasında pek yaygın bir zemine kavuşamamıştır. Ancak onların Sovyetlere bakışı her zaman olumlu olmuş, oradaki iktisadi, sosyal ve kültürel dönüşümleri yakından takip etmişler ve bu gelişmelerden de Türk Devrimi'nin faydalanması gerektiğini savunmuşlardır. Bu süreç içerisinde hem sosyalist hem de sendikalist oluşumlar karşısında etkin bir kararlılıkla duran hükümet, bu fikirlerin toplum arasında yayılmasına müsade etmemiştir. TKP'nin mücadelesinden vazgeçmemesi ve ülkedeki komünist oluşumların devam etmesi üzerine İstanbul, İzmir ve Ankara'da komünizm propagandası nedeniyle yapılan takibatlar sonucu tutuklamalar devam ederken,[242] bu dönemde sosyalist düşüncelere karşı kısıtlamalar ve yasakların arttığını gözlemlemekteyiz.

Atatürk döneminde sınırlı da olsa ordu içerisine sızan komünizm vakalarına baktığımızda ise;[243] herhangi bir grup ya da yıkıcı bir faaliyet içermediğini söylemek gerekir. Genel olarak bakıldığında komünist yayınları okuma ve komünizme karşı sempati besleme ve fikirlerini açığa vurma girişi olarak meydana gelen bu olaylar, münferit birer olay olarak o dönemdeki yerini almıştır. Harp Okulu ve Donanma davası adı altında gelişen olaylar ise, komünist propagandadan çok ordu içine siyaset bulaştırılmasının önüne geçmek için sert tedbirlerin alındığı olaylar olarak görülmelidir. Bunun sonucunda birçok asker hakkında karşı tutuklamalar görülürken Nazım Hikmet de askeri isyana teşvik etmek suçundan 15 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır. Nazım Hikmet'in her ne kadar komünist propaganda yaptığı iddia edilse de böyle bir suçun yasada yeri olmadığından dolayı Nazım Hikmet Askeri Ceza Kanunu'nun 94. Maddesi uyarınca "askeri şahısları amirlere karşı tahrik" suçundan yargılanmıştır. [244]

---

[242] B.C.A., Fon: 30-10-0-0, Yer: 208-421-19, Komünist faaliyetlerine dair rapor. 00.00.1932.

[243] Atatürk döneminde ordu içerisindeki komünist vakalar hakkında bkz. B.C.A., Fon: 30-11-1-0, Yer: 71-17-3, Fon: 30-11-1-0, Yer: 74-31-6, Fon: 30-11-1-0, Yer: 92-42-20.

[244] Bu davalar hakkında geniş bilgi iç bkz. Fuat Uluç *Nazım Hikmet ve 1938 Harb Okulu Davasının Gerçek Yüzü*, Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1967.

1936 yılı içerisinde çıkarılan İş Kanunu ile birlikte grevler yasadışı ilan edilerek dernek özgürlükleri sınırlandırılmıştır.[245] Ancak komünist düşüncelere karşı en etkili ve en büyük değişiklik ise; TCK'nın 141 ve 142. maddeleri olmuştur. TCK'nın "devletin aleyhine cürümler" kısmı değiştirilerek 141. madde; "memleketin içerisinde bir zümrenin diğer bir zümre üzerinde şiddet kullanarak diğeri üzerinde bir üstünlük kurması ve cemiyetler kurarak devlet düzenini şiddet kullanarak devirmeye yönelik teşebbüsler beş yıl ile 12 yıl arasında cezalandırılacaktır" şeklinde düzenlenmiştir. 142. madde ise 141.maddede belirtilen suçların propagandasını yapanlara verilecek olan cezalar için düzenlenmiştir. Böylelikle daha önceleri kısa süreli ceza ve aflarla beraat eden komünist faaliyetlere karşı verilecek olan cezalar artırılmıştır. Eskiden altı aydan başlayan cezalar bu yasayla birlikte beş yıldan başlayarak on iki yıla kadar hapis cezasına çıkarılmıştır. Dernek kurup yönetenler için de artırılan bu cezalar, bu derneklere katılanları da kapsıyor ve bu cemiyetlere katılanların bir ila beş yıla kadar hapsi isteniliyordu.[246]

Komünist tutuklamaları 1930'lu yıllarda da devam ederken Dahiliye Vekaletine komünizm lehine yapılan neşriyatı engelleme, Sovyetler'de eğitim görenleri yurt dışına çıkarma, oraya gidenleri geri almama, komünizm cezalarını arttırma ve propaganda filmlerinin gösterimine mani olma gibi görevler verilmiştir.[247] O yıllara kadar komünist propagandanın hedefi işçiler ve öğrencilerken, bu durum değişmiş ve ordunun içine komünizm propagandası sokulmaya başlanmış, komünizm propagandası nedeniyle birçok asker ordudan ihraç edilmiştir. Yine her sene olduğu gibi 1 Mayıs'ta da bazı tutuklamalar yapılarak komünizme karşı güçlü tedbirler alınmaya başlanmıştır. Ancak 1930 yılına kadar yapılan komünist yargılamalarında ceza alanlar "komünizm" suçunun yasada bir karşılığı olmaması sebebiyle salt komünizm suçundan değil de, hükümeti devirme ve halkı galeyana getirme suçundan yargılanmıştır. 1930'lara kadar devam eden süreç bu şekilde ederken 1931 yılında çıkarılan Matbuat Kanunu'nda ilk defa "komünizm" kavramı, yasaya girerek "*komünizm ve anarşizmi öven neşriyatta*

---

[245] İş Kanunu. (15 Haziran 1936) T.C Resmi Gazete. (Sayı: 3330)

[246] Türk Ceza Kanunu'nun bazı maddelerini değiştiren Kanun. (23.06.1936)*T.C. Resmi Gazete*, (Sayı: 3337).

[247] Bulut, a.g.t., s. 60.

bulunmak altı aydan üç yıla kadar hapisle cezalandırılacaktır"[248] ibaresi yer almıştır. Matbuat Kanunu'nun 40. maddesini içeren bu ifadeyle birlikte hükümet, matbuat üzerindeki hem aşırı "sol" hem de aşırı "sağ" fikirlerin yayılmasını denetim altına almak istemiştir. Kanun ile birlikte hükümete gazete ve dergileri kapatma hakkı tanınmıştır.[249]

İkinci Dünya Savaşı başladığında Türkiye, savaş pozisyonunu almış ve 1939 yılında bazı bakanlıklara gönderilen talimatla gazete yazılarının ve haberlerin Türkiye'nin menfaatlerine uygun bir hale getirilmesi için direktifler verilerek bir komisyon oluşturulması uygun görülmüştü. Buna ek olarak savaşın başlamasıyla ülkede ulusal birliği sağlamak ve Türkiye'nin iç ve dış güvenliği meseleleri hakkında basının "çizgiyi aşmasını" önlemek için hükümetlere basını kontrol etme yetkisi veren 1931 Matbuat Kanunu'na 24 Nisan 1940 tarihinde iki madde daha eklemişlerdir. Eklenen"*Türklerin ulusal duygularını inciten ve tarihini yanlış gösteri yazıları ile ülkenin güvenliği ile ilgili meseleler yapılmakta olan soruşturmalardan ve yine güvenlik bakımından alınan önlemlerden söz eden yazıların yayınlanmasının yasaklanması"*[250] maddesiyle savaş döneminde ülke içerisinde yapılan haberler ve yazılar denetim altına alınacaktı. Böylelikle şavaşta tarafsız bir durumda olan Türkiye'de zararlı propagandalar ve taraflı yayınlar yapılması engellenmek istenmiştir.

Savaşın gidişatına göre değişen hükümet politikalarının da basına yansıması sağlanmış, muhalefetin devletin politikalarına zarar vermesi engellenmek istenmiştir. Bu amaca uygun olarak Başvekalete bağlı bir Matbuat Umum Müdürlüğü kurulmuştur. Anadolu Ajansı A.Ş ile birlikte yürütülen bu kurumun genel vazifeleri, Memleket içerisinde ve dışındaki tüm neşriyatı takip ederek milli siyaset ve menfaatlerimizi zedeleyecek propagandaları karşılamak, gerekirse de münasip neşriyatlar yapmak, Matbuat Kanunu'nun tatbikatına nezaret etmek, matbuatın devletin umumi siyasetine ve memleket ihtiyaçlarına uygun olması amacıyla hizmet etmekti. Matbuatla birlikte memleket içerisinde yapılan film senaryolarına ve hariçten gelen filmleri de kontrol

---

[248] TBMM Tutanak Dergisi, Devre: 4, Cilt: 3, İnikat: 35, 25 Temmuz 1931, s. 372.

[249] Matbuat Kanunu. (8 Ağustos 1931). *T.C Resmi Gazete.* (Sayı: s. 1867)

[250] Matbuat Kanunu'nun 30 uncu ve 35 inci maddelerini değiştiren Kanun. (6 Mayıs 1940). *T.C Resmi Gazete.* (Sayı: 4501).

yetkisi olan bu kurum,[251] o dönem içerisindeki basın sansürünün en etkili aracı olarak kullanılmıştır.

Matbuat Kanunu kapsamında yapılan denetlemelerin ve tedbirlerin, şiddetini arttırması ise Sıkıyönetim Komutanlıkları'nın devreye sokulmasıyla meydana gelmiştir Örfi İdare Kanunu'nda da değişikliğe gidilmiş, "*Gazete, kitap vesair matbuatların tab ve teşrini ve ya hariçten idealini menetmek ve matbaaları kapatarak matbuat ve telgraf üzerine sansür koyma yetkisi"* Sıkıyönetim komutanlıklarına verilerek[252] basın üzerinde denetim arttırılmıştır. Hükümetin basın üzerinde uyguladığı bu sert tedbirler karşısında, Atatürk döneminde 30 yayın komünizm propagandası nedeniyle kapatılırken bu rakam İkinci Dünya Savaşı süresince 9 olmuştur.[253] Bu yayınlardan bir çoğu kalıcı olarak değil de kısmı süreli kapatma, yani yayına ara verme cezası almıştır. Bu noktadan bakıldığında savaş süresince ülkede komünizm etkisinin pek hissedilmediği ve komünist cereyanlarının abartıldığı kadar yüksek olmadığı kanaatine varmaktayız. Zaten sosyalist yönüyle bilinen Zekeriya Sertel de bu dönem hakkında "*fikirlerimizi söyleyemiyorduk, havasızlıktan boğuluyorduk, yalnız basın özgürlüğü değil işçi, aydın ve köylü kendi başına örgütlenip haklarını savunamaz, sendika kuramazdı, dernek kurmak, gösteri ve grev yapmak yasaktı"* [254] diyerek basın yasaklarının o dönemdeki etkisine değinmiştir.

Erken Cumhuriyet dönemini genel olarak incelediğimizde Türkiye'de aktif olarak komünist sayısının minimal düzeyde olduğunu, Batı'da yetişenler ise uygun ortam bulana kadar beklemede kaldığı görülmüştür..[255] Dönemin Amerikan Büyükelçilik raporlarında ise; Türkiye'de ki komünizmin durumu, "*Pinko/ Parlor Pink"* olarak ifade edilmiş ve bunun anlamı da sol komünist partiyle ilişkisi olmasa da sol düşünceye sahip sosyalistleri tanımlamak şeklinde olmuştur. Büyükelçiliğe göre Sovyetler, Türkiye'de komünizm propagandası yapmak için çaba sarf etmişlerse de

---

[251] Başvekelate bağlı Matbuat Umum Müdürlüğü teşkiline ve vazifelerine dair Kanun. (28 Mayıs 1940). *T.C Resmi Gazete*. (Sayı: 4520)

[252] Örfi İdare Kanunu, (25 Mayıs 1940). *T.C Resmi Gazete*, (Sayı: 4518).

[253] Deniz Güner, *Sansür ve İktidar,* İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2015, s. 56, 310.

[254] Sertel, Zekeriya, *Hatırladıklarım*, İstanbul: Remzi Kitapevi, 5.Basım, 2000,s. 189.

[255] Kemal Karpat, *Türki Siyasi Tarihi,* İstanbul: Timaş Yayınları, 2011, s. 84.

Türklerin Ruslara karşı tarihsel antipatisinden kaynaklanan nedenler dolayısıyla Türkler, komünizme karşı korkuyla bakmış ve uzak durmuşlardır. Her ne kadar ülke içerisinde komünizmi destekleyip komünizm görüşüne sahip kişi ya da gruplar olsa da, halkın büyük çoğunluğunun komünizme karşı katı bir tutum içerisinde olduğu ifade edilmiştir.[256]

Hükümetin hem çıkardığı yasalarla hem de devlet adamlarının verdiği demeçlerle aşırı sosyalist fikirlere itibar edilmemesi sağlanmıştır. Memleketin menfaati için aşırı görüşlere ve milli hisleri zedeleyecek durumlara mahal vermek istemeyen hükümet, aldığı bu tedbirlerle hem iç hem de dış politikada kamuoyunu yönlendirmiştir. Ancak burada değinilmesi gereken diğer nokta ise hükümetin sadece aşırı sol fikirlere değilde aynı zamanda aşırı sağ fikirlere karşı da aynı mesafede durduğudur. Özellikle faşist ve aşırı muhafazakar düşünceler de, bu dönemde çıkarılan yasalarla engellenmeye çalışılmış ve ülkede genel bir sükunun sağlanması hedeflenmiştir.[257] Bu sükûnu sağlamak için de muhalefet oluşturan tüm fikirlere karşı hükümet, aynı mesafede durarak devrimlerle birlikte topyekün bir kalkınma hedeflenmiştir.

TBMM hükümeti, komünizme karşı politikalarını belirlerken Sovyetlere karşı fiili bir tepki vermekten kaçınırken, ikili ilişkileri bozabilecek herhangi bir durumla karşılaşmak istemiyordu. Alınan bu önlemlerle birlikte o dönem içerisinde oldukça dar olan kamuoyunun Sovyetlere ve komünizme olan yaklaşımı dengede tutulmuş, ne Sovyetlerle ikili ilişkilerin bozulmasına müsade edilmiş ne de Anadolu topraklarının içerisine komünizm düşüncesinin yerleşmesine izin verilmiştir. Ancak İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Alman Orduları'nın Rus topraklarına girip büyük bir mağlubiyet alması, Türkiye'deki komünistleri heyecanlandırıp, Türkiye'deki komünist yanlıların hareketlenmesine neden olacaktı.

---

[256] Bulut, a.g.t., s .80.

[257] Bu dönemde devrimleri ve sükunu gerçekleştirmek için yapılan uygulamalar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Mahmut Gologlu, *Devrimler ve Tepkileri (1924-1930),*İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2006.

3.2.İyi Komşuluktan Sovyet Tehditlerine; Türkiye'de Komünizm Karşıtlığının Oluşumu

Lozan Barış Antlaşması ile varlığını tüm dünyaya kanıtlayan Türkiye, emperyalist devletlere karşı askeri ve siyasi başarıyı kazandıktan sonra uzun yıllar tamamen iç sorunlara yoğunlaşmıştır. Yeni kurulan devletin temelleri güçlü devrimlerle atılarak "Yurtta sulh cihanda sulh" ilkesi doğrultusunda hareket edilirken, bu süreçte uluslararası bir mücadele ve çekişmenin içine girilmekten kaçınılmıştır. Bu dönemde de Milli Mücadele döneminde olduğu gibi en yakın ilişkiler Sovyetler Birliği ile kurulmuş ve dostane ilişkiler pekiştirilmiştir.

Türkiye ile Sovyetler arasında gelişen ilişkiler çerçevesinde 17 Aralık 1925 tarihinde Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre, taraflar birbirine saldırmayacak, taraflardan biri saldırıya uğradığı takdirde öteki tarafsız kalacak ve taraflar birbirlerine yönelik siyasal düzenlemelere girmeyecekti. Ayrıca, taraflar üçüncü devletlerle siyasal nitelikte antlaşmalar imzalamadan önce birbirlerine danışacaklardı.[258] Bunun yanında ilişkiler siyasi olarak sınırlanmayıp ekonomik ilişkilerde geliştirmeye çalışılmış ve 11 Mart 1927 tarihinde iki ülke arasında Ticaret ve Seyrisefain Antlaşması imzalanmıştır.[259] Böylelikle Ankara'daki Sovyet Ticaret Mümessilliği, Türkiye'deki Sovyet elçiliğinin bir parçası olarak kabul edilmiş ve ayrı bir antlaşma ile Türkiye'deki çeşitli vilayetlerde Ticaret Mümessilliği şubesi açma hakkının Sovyetler Birliği'ne verilebileceği kararlaştırılmıştır.[260] Bu dostâne ilişkileri ise Mustafa Kemal Meclis açılış konuşmasında "*komşumuz ve dostumuz Sovyet Cumhuriyetiyle ilişkilerimiz içtenlikle yürümektedir*"[261] şeklinde vurgulamıştır.

Sovyetlerle ilişkiler Montreux Konferansına kadar dostane ve dengeli bir şekilde, her iki ülkenin birbirlerinin sınırlarını iyi hesap edip buna göre davrandığı bir zeminde gelişmiş, yakın ilişkiler yapılan antlaşmalarla tasdiklenmiştir.[262] Ancak Balkan

---

[258] Antlaşmasının tam metin için bkz. İsmet İnönü, *Hatıralar*, C.II, Ankara: Bilgi Yayınları, 1987,s. 243.

[259] B.C.A., Fon: 30-18-1-2, Yer: 23-19-21.

[260] Şen, a.g.e., s. 67-68.

[261] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 19, İnikat:1, 1.11.1925, s. 10.

[262] Bu süreçte Türkiye ve Sovyetler arasındaki anlamalar hakında ayrıntılı bilgi için bk. B.C.A., Fon: 30-18-1-1,Yer : 24-30-9, Fon: 30-18-1-1, Yer: 23-19-12, Fon: 30-18-1-2, Yer: 8-2-20.

Paktı ve Montreux Boğaz Sözleşmesi konularında iki ülke arasındaki görüş ayrılıkları oluşmaya başlamış, ilk kopmalar Montreux Konferansında yaşanmaya başlamıştır. O yüzden bu dönemden sonra iki ülke ilişkileri bir duraklama dönemine girmiştir. Montreux Boğazlar Sözleşmesi'ne her ne kadar Sovyetler imza attıysa da konferans sırasında Sovyetlerin kabul görmeyen birçok talebi olmuştur. Özellikle Boğazların Karadeniz'e sahil devletlerin savaş gemilerine tamamen açık olması tezinin kabul edilmeyişi[263] ve Türkiye'nin Boğazlar konusunda tek söz sahibi devlet olmasına karşı çıkması, iki ülke arasında oluşan güvensizlik ortamını yansıtmaktadır.

Sovyet Rusya'nın konferanstaki genel tutumu Karadeniz'e sahili olmayan ülkelerin savaş gemilerine Boğazların tamamen kapatılması, ancak sahili olan ülkelere herhangi bir kısıtlama getirilmemesi idi. Ayrıca Sovyet Dışişleri Halk Komiseri Litvinov, Boğazların ortak savunulması için Aras'a bir ittifak teklifinde dahi bulunmuştu. Böylelikle Sovyet Rusya, Boğazlar üzerinde Türkiye'nin sadece tek söz sahibi ülke olması fikrinden uzaklaşmıştı.[264] Türkiye'ye karşı Sovyet politikasının değiştiğini ise Litvinov *"...Bu kadar önemli bir kararı en iyi dostumuz bile olsa herhangi bir ülkeye bırakmak hiç hoşuma gitmeyecektir"*[265] sözleriyle açıkça ortaya koymuştur.

Montreux Konferansı'nda Sovyetler'in talepleri Türkiye'yi Batı'ya biraz daha yakınlaştırmış ve bu da Sovyetleri pek memnun etmemiştir. Konferans sonrası ilişkiler normal görünse de dikkatli incelendiğinde iki ülke arasındaki eski ilişkilerin bulunmadığını görülmektedir. Özellikle 1937 yılından sonra Türk-Sovyet Ticaret ve Seyrisefain Anlaşması'nın eskisi gibi değil de birer ay şeklinde uzatılması,[266] ikili ilişkilerin Montreux'dan sonra eskisi gibi olmadığını göstermektedir.

Montreux Konferası'nda Sovyet teklifleri karşısında Türkiye'nin Batı ile yakınlaşması Avrupa basınına da yansımış; sanki Türkiye'yi bu sürece kadar

---

263 *Montreux Boğazlar Konferansı Tutanaklar Belgeler*, Çev: S.L. Meray-O.Olcay, Ankara Üniversitesi SBF Yayınları No: 390, Ankara, 1976, s.137.

264 Yüceer, a.g.e., s. 289-290.

265 Kamuran Gürün, *Dış İlişkiler ve Türk Politikası(1939'dan günümüze kadar)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları: No:531, 1983, s. 51. Yüceer, a.g.e., s. 290.

266 Türk-Sovyet Ticaret ve Seyrisefain Anlaşması'nın birer ay şeklinde uzatılması hakkında ayrıntılı bilgi için bk. B.C.A.,Fon: 30-18-1-2, Yer: 77-65-6, Aynı Fon, Yer: 75-47-9, Aynı Fon, Yer: 79-86-2.

Sovyetlerin idare ettiği algısı yaratılarak *"Sovyetlerin artık Türkiye'yi kendi dilediği gibi idare ettiği dönemlerin artık geçtiği"* gibi gerçek dışı ifadeler basında yer almıştır.[267] Ancak bu sırada Almaya'da şaşırtıcı bir gelişme olmuş, Alman hükümeti basında Sovyet karşıtı yazılar yazılmasını yasaklamıştır.[268] Bu girişim iki ülke arasındaki bir ittifakın çok kısa zamanda gerçekleşeceğini habercisiydi ve nitekim de öyle oldu. Sovyetler Birliği ve Almanya arasında Saldırmazlık Paktı imzalandı. Bu anlaşmadan bir gün sonra ise Sovyetler, bir anlaşma yapmak için resmî olarak Türk Dış İşlerini, Moskova'ya davet etmiştir.[269] Ancak Türkiye bu tarihe kadar İngiltere ve Fransa ile yakın ilişkiler kurarak Almanya'ya karşı Batılı devletlerin yanında olacağını umuyor, bu nedenle de Alman-Sovyet antlaşması ile çok zor bir seçim yapmak zorunda kalıyordu.

Moskova'ya ulaşan Türk Heyeti'nin iyi karşılanmasına rağmen önlerine konulan talepler o kadar iyi değildi. Görüşmelerde Montreux Antlaşmasının bazı maddelerinin değiştirilmek istenilmesi, Sovyetlerin İngiliz ve Fransızlarla yapılan ittifak anlaşmalarının tekrar gözden geçirilmesini istemeleri, görüşmelerin olumsuz sonuçlanmasına yol açmıştır. Özellikle Sovyetlerin Boğazlar'da bir nevi ortaklık istemesi reddedilmiş, böylelikle görüşmeler sonuçsuz kalmış ve Türk Heyeti anlaşma imzalamadan geri dönmüştür. Literatüre "Moskova Görüşmeleri" olarak yansıyan bu görüşmeler sonuçsuz kalmış ve bu süreçten sonra Türkiye yönünü tam olarak Batı'ya çevirmiştir. Ancak bu sırada çok önemli bir gelişme olmuş, saldırmazlık anlaşması imzalayan Sovyetler ve Almanya, bir anda karşı karşıya gelerek Almanlar Sovyetlere savaş ilan etmiştir. Bu defa Türkiye'nin Batı olan ilişkisini eleştiren Sovyetler, Batı ile ittifaka girişmiştir. İngiliz-Fransız ittifakının içinde yer alan Sovyetler, Alman-Sovyet saldırmazlık antlaşmasının bozulmasıyla bir kez daha Türkiye'yle iyi ilişkiler kurmak istemiştir. Bu anlamda 25 Mart 1941 yılında ortak bir deklarasyon imzalanmıştır. Buna göre iki devletten biri saldırıya uğradığında diğeri onun tam anlayış ve tarafsızlığına güvenebilecekti.[270]

---

[267] B.C.A., Fon:3 0-10-0-0, Yer: 248-682-13.

[268] B.C.A., Fon: 30-10-0-0, Yer: 231-560-10.

[269] Haluk Ülman, *Türk-Amerikan Diplomatik Münasebetleri(1939-1947)*, Ankara: Sevinç Matbaası, 1961, s. 25.

[270] Gürün, a.g.e., s. 60-72, 81-82.

Türkiye'yle imzalanan deklarasyonla Sovyetler, Boğazlar'dan ve Balkanlardan gelecek olan Alman tehdidine karşı önlemini almıştır. Fakat bununla da yetinmeyen Sovyetler, Almanlara karşı savaşın yükünü hafifletmek için Türkiye'yi bir an önce savaşta görmek istediğini sık sık dile getiriyor, Türkiye'nin savaşa girmemesini neden göstererek sürekli gerilim ortamı yaratıyordu. Özellikle Almanların henüz Sovyet topraklarına girmeden 3 gün önce Türkiye'yle yaptığı anlaşma Sovyetlerin tepkisine yol açmış, bu durum karşısında Stalin, Churchill'e gönderdiği bir yazıda "*Türkler bizle anlaşma yaptı ama, Almanların bizim topraklarımıza saldırmasından 3 gün önce de onlarla dostluk anlaşması imzaladılar, bize karşı yükümlülüklerini nasıl yerine getirecekler*"[271] ifadesinde bulunarak, bu anlaşmaya olan tepkisini dile getirmiştir. Ayrıca Alman-Sovyet savaşının başlamasıyla Türkiye'nin bu savaşta tarafsızlığını ilan etmesi[272] ikili ilişkilerin daha da bozulmasına neden olmuştur. Çünkü Balkanlar'dan gelecek olan tehlikeyi bu anlaşmayla önleyen Almanlar, tüm güçleriyle Sovyetlere saldırmışlar ve Sovyetlerin bu savaşta birçok kayıp vermesine neden olmuşlardır. İkinci Dünya Savaşı dönemindeki bu ilişkiler öyle karmaşık hal almıştır ki, Türkiye'ye Üçlü İttifak'a girdiği için tepki veren Sovyetler, şimdi o ittifak içerisinde yerini alıp söz söyleyici bir konuma ulaşmıştır.

Sovyetlerin İkinci Dünya Savaşı'nda galip geleceğinin kesinleşmesiyle birlikte iki ülke arasındaki ilişkilerin mahiyetinde bir soğukluk meydana gelmişti. Zor zamanlarında Türkiye'nin savaşa girmesi hususunda ısrar eden Stalin, artık bu tavrını değiştirerek farklı bir politika izleme yoluna gitmiştir. Özellikle savaşın son safhalarında Stalin'in Churchill'e bir mektubunda; *"Türkiye'nin savaşa girmesi için tüm devletler baskı yaptı ama Türkiye savaştan kaçtı. Bırakın zorlamayın, zaten savaştan kaçtığı için özel taleplere de sahip olma haklarının ortadan kalkacağını"* ifade etmiştir.[273] Savaşın kazanılacağına emin olan Stalin, savaşa girmemesi sebebiyle Türkiye'ye istediğini yaptırabileceğini düşünüyor ve bu coğrafyada savaştan güçlü çıkan tek devlet olarak kalmak istiyordu.

---

271 Gürün, a.g.e., s. 93.

272 B.C.A., Fon: 30-18-1-2, Yer: 95-54-1.

273 Gürün, a.g.e.,s. 30-31.

Bu siyasi gelişmeler dışında o dönemdeki "*Sovyet ve komünizm"* algısına değinecek olursak yeni kurulan Cumhuriyetin Sovyetlerle düşmanlıktan mümkün olduğunca kaçındığı görülmektedir. Komünizm konusunda ise; düşmanca tavır sergilemekten ziyade yeni Türkiye'nin "*milliyetçi"* olduğunun sürekli altı çizilerek sadece komünizm propagandası yapan yayınlar[274] ve komünist faaliyetler değil hem yıkıcı sağ hem de yıkıcı sol faaliyetler kontrol altına alınmaya çalışılmıştır. [275] Yine bu süreçte Türk basını ve kamuoyuna baktığımızda hükümetin bu tutumunun benimsendiğini görmekteyiz. Özellikle milliyetçi basın içerideki çok küçük çapta olan komünist yönelimli düşünce ve hareketlerin sıkı takip altına alındığını, ayrıca hükümetin gerekenleri yaptığını bildiği için ayrı bir kamuoyu oluşturmasına gerek olmadığı kanaatinde olmuştur.

Bu süreçte basın ve hükümet kanadında Sovyetler ve komünizm başlıkları ayrı ayrı değerlendiriliyordu.[276] Bunun sonucunda da iç siyasette aşırı sol fikirler önlenirken , dış siyasette de Sovyetlerin desteği sağlanmaya çalışılıyordu. Sovyetlerin Türkiye'deki komünist propagandanın yasaklanmasına büyük tepkiler vermemesi ise; Atatürk'ün komünizmin toplumsal bir mesele olduğunu vurgulayıp, memleketin hali, toplumsal şartları ,dini ve milli ananelerinin kuvveti nedeniyle Rusya'daki komünizmin Türkiye'de tatbik edilemeyeceğini ve Rus düşünürlerin bile bu hakikatin meydana çıkmasına boyun eğdikleri görüşüyle açıklanabilirdi.[277] Ancak bu "Sovyet ve komünizm algısı" tehlike boyutlarına ulaşan Sovyet taleplerine kadar devam edebilmişti. Sovyet Dışişleri Bakanı Molotof, Türkiye'nin Moskova Büyükelçisi Selim Sarper ile görüşerek Boğazlar ile ilgili olarak görüşme teklifinde bulunmuştu. Ancak buna sıcak bakılmayacağını bildiren Sarper, sözleşmenin çok taraflı bir sözleşme olduğunun altını çiziyordu. Sovyetlerin bu talebi reddedildikten sonra Molotov, Sarper ile tekrar

---

[274] Rusya'da Türkçe ve Rusça yayınlanan ve komünizm propogandası yapan neşriyatın yurda sokulmaması hakkında kararlar için bk. B.C.A., Fon: 30-18-1-1,Yer: 7-30-11, Aynı Fon, Yer: 7-21-13, Aynı Fon, Yer: 7-25-18.

[275] Mete Tunçay, *Türkiye'de Sol Akımlar-1(1908-1925)*, İstanbul: BDS Yayınları, 2000, s. 202.

[276] Sami Yılmaz,*"İkinci Dünya Savaşı Sonrası Türkiye'de Sovyetler Birliği ve Komünizm Algısının Toplum ve Kurumlarına Biçimlendirişindeki Etkisi"* İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), 2010, s. 21-23.

[277] Utkan Kocatürk, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 1999, s. 221

görüşerek 1925 tarihli Türk-Sovyet Dostluk ve Tarafsızlık Anlaşmasını tek taraflı olarak feshettiğini bildirmesi,[278] iki ülke arasındaki ilişkileri bir anda tersine döndürmüştür.

4 Nisan'da Türk hükümetine verilen deklerasyonla değişen dünya siyaseti ve bu anlaşmanın yeni şartlara uymayıp, iyileştirilmesi gerektiği ifade edilmişti. Bu yeni oluşan şartlar bağlamında anlaşmanın yenilenebileceğini belirten Türk yetkililer,[279] yeni bir anlaşmanın yapılması için 7 Haziran 1945'de Molotov'la görüşmeye başladılar. Molotov yeni bir anlaşmanın gerçekleşmesi için kabul edilmesi pek mümkün olmayan, 1921 Anlaşmasındaki sınırlarda Sovyet aleyhine düzeltme yapılması, Boğazlar da Sovyetlere üs verilmesi ve Boğazlar Rejimini değiştirilmesi gibi talepleri Selim Sarper'e bildirmiş ve bu talepler reddedilmiştir.[280]

Sovyet taleplerinin gündeme gelmesiyle birlikte Dışişleri Bakanı Hasan Saka İngiltere'ye gitmiş[281] ve yapılan Boğazlar hakkında görüşmeler sonucunda[282] İngiltere, "Ruslar resmi bir nota vermiş değiller" diyerek ortada resmi bir durumun olmadığına dikkat çekerken gerilen ilişkileri yumuşatmaya çalışmıştır.[283] Ancak bu sırada Postdam Konferansı toplanmıştı.[284] Stalin, Postdam Konferansı'nda Boğazlardan geçiş rejiminde değişiklik talebini Churchill'e de ileterek; Türkiye'yle ittifak anlaşması için sınırların Birinci Dünya Savaşı öncesi haline getirilmesi ve Boğazlar konusunda bazı değişikleri kabul etmeleri gerektiğinin altını çiziyordu.[285] Konferans boyunca Sovyetlerin, Orta Doğu ve Doğu Avrupa'da yayılma politikalarını sürdüreceğini anlayan İngiltere ve ABD, Sovyetlere karşı politikalarını değiştirmeye başlamıştır. Bu değişimin Türkiye üzerindeki ilk belirtisi ise; Sovyetlerin taleplerine karşı, Türk toprak bütünlüğüne

---

278 *Cumhuriyet,* "Türk Sovyet Muhadesi Uzatılmayacak", 22 Mart 1945, s. 1.

279 *Cumhuriyet*, " Sovyet Deklerasyonuna Cevabımız", 7 Nisan 1945, s. 1.

280 Gürün, a.g.e., s. 144-147.

281 *Cumhuriyet,* "Hasan Saka Bugün Londra'ya Giidiyor", 26 Haziran 1945, s. 1.

282 *Cumhuriyet*, "Sovyet Taleblerinin Akisleri", 28 Haziran 1945, s. 1.

283 *Cumhuriyet*, " Sovyet Talebleri" 1 Temmuz 1945, s. 1.

284 *Cumhuriyet,* "Üçlerin Toplanması Bugüne Kaldı", 17 Temmuz 1945, s. 1.

285 Foreign Relations of the United States, Diplomatic Papers, The Conference of Berlin(The Postdam Conference), 1945, Document: 302-303.

yapılan bu hareketin iyi karşılanmayacağının bir notayla Sovyet Dış İşlerine iletmesi olmuş, ancak bir cevap alınamamıştı.[286]

16-26 Aralık 1945'te Moskova'da düzenlenen konferansta ABD Dışişleri Bakanı Bevin, Stalin'e; Türkiye ile sorunun ne olduğunu sorduğunda Stalin bu duruma, *"özellikle Türkiye sınırları içerisindeki Gürcü ve Ermenilerin bulunduğu 1921 antlaşması ile Türkiye'ye verilen yerleri geri kazanmak istiyoruz"* şeklinde cevap vermesi, Sovyetler'in Türkiye'den toprak taleplerini kesin olarak doğrulamaktadır. Ayrıca Stalin'in, Boğazların statüsünün değişmesine ve üs talebine değinmesi, Türkiye'nin zaten korkarak savaşa giremediğini ve kendini bile savunamadığını dile getirmesi, Sovyetlerin Türkiye üzerindeki emellerini açıkça ortaya koymaktadır.[287] Özellikle Kars, Ardahan ve Boğazlar üzerinde yeni koşulların tartışılması Sovyetlerin Türkiye'den toprak talebinde bulunduğunu doğrulamaktadır.[288]

Sovyetlerle yaşanan kriz sonrası Londra'ya giden Dışişleri Bakanı Hasan Saka'nın İngiltere'deki temasları olumlu sonuçlar meydana getirmiş ve bunun üzerine İngiltere ve ABD verdiği notalarla, Boğazlar konusunun uluslararası bir sorun olduğuna vurgu yaparak, eğer değişikliğe gidilirse bunun uluslararası bir konferansta görüşülmesini ifade etmiştir.[289] Böylece ABD ve İngiltere Sovyet talepleri konusunda Türkiye'nin arkasında duracakları mesajını vermişlerdir.

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle Sovyetlerin Türkiye üzerindeki baskılarıyla birlikte uzun süren Rus-Türk dostluğu sona erdi. Savaş sonrası güçlenen Sovyet siyasetinin bir ürünü olan Sovyet taleplerinden sonra kamuoyunda Sovyet ve komünizm algısında büyük değişimler görülmüştür. Sovyetlere karşı Türkiye'de toplumsal bir patlama yaşanırken, *Tan* gazetesinin komünizm ve Sovyet savunuculuğu yaptığı iddaa edilerek gazete İstanbul Üniversitesi öğrencileri tarafından basılarak baskı araçları kırılmıştır.[290]

---

[286] Gürün, a.g.e., s. 287-290.

[287] Foreign Relations Of The United States: Diplomatic Papers, 1945, General: Political And Economic Matters, Volume II, Document: 239.

[288] Foreign Relations Of The United States,1946,The Near East and Africa,Volume VII, Document 630.

[289] *Cumhuriyet,* "Amerika Boğazlarda değişiklik istemiyor", 5 Kasım 1945, s. 1.

[290] Şen,, a.g.e., s. 175.

Tan gazetesinin yanı sıra *Yeni Dünya, La Turquie* gazeteleri ve Berrak Kitabevi de saldırılardan zarar görmüştür. Sovyet talepleri sonrası *Tan* gazetesinin Moskova ile işbirliği yapmak ve Sovyet Rejimini desteklemekle suçlayan basın, Tan'a yönelik üslubunun dozunu giderek arttırmış[291] ve bu olayın meydana gelmesinde önemli bir etken olmuştur. İnönü de 1 Kasım 1945 tarihinde büyük bir nutuk vermiş ve *"Türk topraklarından ve haklarından hiç kimseye verilecek bir borcumuz yoktur"* diyerek Sovyet taleplerine karşı cevap vermiştir. [292]

Sovyetlerin sınırlarda değişiklik yapılmasını istemesi ve toprak talepleri, ABD ve İngiltere notalarından sonra tekrar gündeme gelmedi. Ancak 1946 yılının Ağustos ayında Sovyetler, Boğazlar rejiminde yapılacak tadilat için ABD, İngiltere ve Fransa gibi alakadar devletlere müracaat etti.[293] Türkiye'ye de nota gönderen Sovyetler, daha önceki yıl yaptığı toprak taleplerini tekrar gündeme getirmemiş, yalnızca Boğazların statüsünün tadil edilmesini belirterek Boğazların birlikte müdafaa edilmesi için üs talebinde bulunmuşlardır. Türkiye ise bu notaya *" Boğazların müştereken müdafaa teklifi Türkiye'nin hiç bir suretle feragat edemeyeceği ve kabul edemeyeceği egemenlik haklarına ve güvenliğine aykırıdır"* cevabı vermiştir.[294] Zaten 1946 yılının Ağustos ayı Sovyetlere karşı, ABD, İngiltere ve Türkiye notalarıyla geçmiştir.[295] Büyük devletlerin Boğazlar konusunda Türkiye'den taraf olmasıyla uluslararası arenada Sovyet tehditlerine karşı yalnız kalmayan Türkiye, bu sıkıntılı süreci yara almadan atlatmış, bu süreçten sonrada Sovyetler tarafından aynı teklifler tekrar gündeme gelmemiştir.

Sovyet taleplerinin tekrar gündeme gelmemesi ve Sovyetlerin bu politikadan vazgeçmesinin nedeni ise; Türkiye'ye karşı bir nabız ölçme taktiği olarak yorumlanabilirken, batılı devletlerin bu noktada Türkiye'nin yanında yer almasıyla Sovyetler'in, Türkiye üzerindeki tehditkar siyasetten vazgeçmek zorunda kaldığı görülmektedir. Sovyetlerin bir güç olarak Orta Doğu'da sivrilmesine karşı çıkan Batılı

---

[291] O dönemde *Tan Gazetesi* hakkında basının tutumu için bkz. *Tasvir,* 15-18.10.1945, *Akşam,* 22.11.1945, *Tanin*, 21.09.1945.

[292] *Cumhuriyet*, "Milli Şefin Tarihi Nutku", 2 Kasım 1945, s. 1.

[293] *Cumhuriyet*, "Boğazlar rejiminde yapılacak tadilat" 12 Ağustos 1946, s.1.

[294] *Cumhuriyet,* "Notamızın Metni Neşredildi" 24 Ağustos 1946, s. 1.

[295] *Cumhuriyet,* " Boğazlar için Amerika ve Fransa Rusya'ya nota verdiler İngiltere de nota hazırlıyor", 21 Ağustos 1946, s. 1.

devletler, savaş sonrası Sovyet yayılmacılığına karşı önlemler alarak Türkiye'yi desteklemişlerdir. Özellikle de ABD'nin, dünyada büyüyen Sovyet gücü ve yayılmasına önlem olarak Türkiye üzerinden politikalar üretmesi, Türkiye'de Sovyet yönetimine karşı "antikomünizm savunuculuğunu" ortaya çıkarmıştır. Bu noktada tarih boyunca devam eden Türk-Rus ilişkilerine nokta koyup ABD ile olan bu yakınlaşmaya değinmek gerekir. Çünkü Türkiye' de "*antikomünizm"* bilincinin oluşması Türk-Rus ilişkilerinden çok ABD ile gelişen ilişkilerden ve politikalardan beslenmiştir. Ayrıca bu tarihten sonra Türkiye'nin Sovyetler politikası ve ilişkileri ABD görüşleri çerçevesinde oluştuğu için Sovyetler'le devam eden ilişkiler Türk-ABD ilişkileri başlığı altında incelenecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TÜRKİYE'DE AMERİKA İLE İLİŞKİLER EKSENİNİDE GELİŞEN ANTİ-KOMÜNİZM FİKRİ

Türkiye'nin kısa sosyalist fikirler tarihine ve ülkede meydana gelen komünizm algısından bahsettikten sonra bu algının aralıklı dönemler boyunca sık sık değiştiğini görmekteyiz. Ancak komünizme karşı ülkede değişen bu algının dinamikleri genellikle iç politikadan ziyade dış politikada meydana gelen gelişmelerden kaynaklandığı bilinmektedir. Bu yüzden dış politikada meydana gelen dinamiklerin değişimi için Türkiye'de anti-komünizme yön veren ABD'nin Türkiye üzerindeki politikalarını, hedeflerini ve iki ülke arasındaki ilişkilerin boyutlarını incelemek çalışmamızı daha somut temeller üzerine inşaa edeceği için bu sürecin ayrıntılı olarak incelenmesi nesnellik adına zorunlu bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle Soğuk Savaşla birlikte gelişen komünizm algısı, anti-komünizm düşüncesi ve bu doğrultuda kurulan Komünizmle Mücadele Derneklerinin fikri altyapısını oluşturan etmenler tamamen Türkiye'nin dış politikada karşılaştığı olayların iç politikada ki yansıması olduğu için bu bölümde Türkiye'de anti-komünist siyasette ABD ile geliştirilen ilişkiler incelenecektir.

Türkiye, Soğuk Savaş Döneminde artan Sovyet tehditlerine karşı onun en büyük rakibi olan ABD'nin yanında olup, ABD yanlısı bir siyaset takip etmiştir. Bu süreçte hem ABD'nin hem de Türk hükümetlerinin komünizm ve Sovyetler karşısında başvurduğu siyaset "*düşman yaratma"* algısı olmuştur. Böylelikle ABD, Sovyetlerin Orta Doğu ve Balkanlardaki yayılmacılığına engel olmak için Türkiye'de güçlü bir komünizm ve Sovyet aleyhtarlığı oluştururken, Türk hükümetleri de, ülkedeki

"komünizm" tehdidine abartarak[296] hem ABD'nin askeri ve siyasi desteğini sağlıyor hem de yarattığı "komünizm korkusuyla" toplumu bir arada tutma yolunda tutkal görevi görüyordu. Çünkü düşman yaratma ve savaş gibi olgular bir toplumun kendini bir ulus olarak görmesini ve toplum arasında birlikteliği sağlamada önemli bir unsurdur.[297]

1.TÜRKİYE-ABD İLİŞKİLERİ VE ABD'NİN TÜRKİYE'YE İLGİSİ

Birinci Dünya Savaşı ve ardından gelen 1929 Buhranı, Avrupa'daki taşları yerinden oynatırken tüm dünyayı kasıp kavuran İkinci Dünya Savaşı da yıpranan Avrupa kıtasına bir darbe daha vurarak büyük yıkım ve siyasi boşluğun oluşmasına neden olmuştur. Bu siyasi boşluktan son derecede iyi bir şekilde yararlanan ABD, dünyada süper güç olma yolunda iyi bir fırsat elde ederek uluslararası siyasette lider konumuna ulaşmak için pek de zorlanmamıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan galip çıkan devletler arasında en güçlü konumda bulunması ABD'yi bir anda dünya devletleri arasında en tepeye çıkarmıştır. Savaştan güçlü bir şekilde çıkan ABD, savaşta yıkılan Avrupa'yı tekrar inşa etme ve yapılandırma işlerine önderlik ederken anti-komünist bir Avrupa inşaa etmeye çalışmıştır. Dünyayı iki kutba ayıran bu siyasetle birlikte Soğuk Savaş süreci başlamış ve dünya devletleri arasında kendine yer edinmeye çalışan Türkiye de kendini ABD'nin yanında bulmuştur.

---

[296] Türkiye'de Soğuk Savaşla birlikte ciddi bir komünizm karşıtı propaganda yer almasına rağmen o dönem ki ABD belgelerine baktığımızda ise; *"Türkiye'nin güçlü bir anti-komünist olmakla birlikte Sovyet ve komünist propaganda etkisinin çok az olduğu bir devlet olarak tanımlanması"* Türkiye'nin ülkedeki komünist tehdidini abarttığını göstermektedir. CIA Archive, CIA-RDP78-01617A0014000200001-3, 22 December 1948. s. 6,7.
Ayrıca 1953 yılında CIA'nin *Communism in the Free World* belgesinde ise; komünizmin Dünyada'ki durumu incelenmiş ve Türkiye'nin bu listede adı bile geçmemiştir. CIA-RDP86B00269R 000800080001-4, January 1953.
Gün gün ayrıntılı olarak Türkiye'nin genel bir haritasını çıkaran ABD'li yetkililerin en çok vurguladığı konu ise; Türkiye'nin çok güçlü bir anti-komünist olduğu, *"Türkiye'de hükümetin sağlam bir şekilde kurulup işçilerin zayıf ve örgütsüz olduğu"* olmuştur. Foreign Relations Of The United States, 1947, Eastern Europe; The Soviet Union, Volume IV, s. 535-537.

[297] Umberto Eco, *Düşman Yaratmak*, Çev: Leyla Tonguç, İstanbul: Doğan Kitap Yayınları, 2011,s. 16, 34.

1.1. Osmanlı-ABD İlişkilerinin Kısa Tarihi

Türkiye'nin ABD ile yakın ilişkileri, Amerikalılar'ın Osmanlı'nın hüküm sürdüğü Cezayir, Tunus ve Trablus vilayetlerinde İngiliz kontrolünde dolaylı ticari ilişkilerini sürdürdüğü tarihlerde başlamıştır.[298] 1820'lerde ise iki devlet arasındaki ticari ilişkiler tam anlamıyla resmiyet kazanmaya başlamış, 1827 Navarinde yakılan Osmanlı donanmasının inşaası ve 1830 yılındaki Seyrisefain ve Ticaret Anlaşması, iki ülke arasındaki ilişkilerinin temelini oluşturmuştur. Bu ticaret sözleşmesiyle birlikte kapitülasyon olarak bilinen haklar Amerikalılara da verilmiş, böylelikle Amerikalılar hem ekonomik hem de siyasi imtiyazlar elde ederek "en ziyade müsaadeye mazhar millet" ünvanını almışlardır.[299]

Ticaret anlaşmasıyla birlikte ABD ile devam eden ilişkilerin çeşitliliği ve boyutu gelişmiş, bu ilişkiler ABD'li mühendislerin ülkede gemi inşaası yapmalarına, hatta Amerikan iç savaşından kalan silahların Osmanlı'ya satılmasına kadar uzanmıştır.[300] ABD ile başlayan bu ticari ve siyasi münasebetlerin yanı sıra Osmanlı İmparatorluğu içinde egemenlik kurma çabası olan misyonerlik faaliyetlerine de değinmek gerekmektedir.

ABD, misyonerlik faaliyetlerini American Board of Commissioners for Foreign Missions adlı misyoner örgütü ile ilk olarak 15 Ocak 1820 tarihinde görünürde dinsel amaçlı, gerçekte ise ekonomik, siyasal ve kültürel nitelikli misyonerlik faaliyetlerine başlamıştır. Bu faaliyetler okul, hastane gibi kurumlar paravan olarak kullanılarak yürütülüyordu. 1820 yılında Kudüs, Beyrut, Trablusşam, Yafa, El Halil, Şam, Antakya ve Lazkiye'de misyonerlik çalışmasının alt yapısını oluşturan Amerika'nın, 1827'de bahse konu bölgelerde kurduğu misyoner okullarının sayısı 13, öğrenci sayısı ise 100'ü kız olmak üzere yaklaşık olarak 600'e ulaşmıştı. XIX. yüzyılın sonunda Osmanlı İmparatorluğu'nda ilkokuldan, yüksek okula kadar gelişmiş bir Amerikan eğitim ağı meydana gelmişti. Misyonerlerin görünürdeki görevleri, Kudüs'ten başlayarak tüm dinsizleri, Müslümanları ve sözde Hıristiyanları doğru yola davet etmek, asıl amaçları

---

[298] Çağrı Erhan, *Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri,* Ankara: İmge Kitabevi, 2001, s. 33.

[299] Fahir Armaoğlu, *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri,* Ankara: TTK Basımevi, 1991, s. 5

[300] Armaoğlu , a.g.e. , s. 14–16.

ise, Orta Doğu'nun kültürel sondajını yapmaktı.[301] Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile birlikte, 1914 yılının son ayında Amerika Başkanı Wilson, Amerikan vatandaşlarının Osmanlı topraklarını terk etmesini istediğinde, Amerika'nın Osmanlı topraklarında 9 hastahane, 426 okul ve bu okullardan eğitim gören 25 bine yakın öğrencisi bulunmaktaydı.[302] Ancak savaşın başlamasıyla iki ülke arasındaki ilişkiler doğal olarak sekteye uğramıştı. Savaşın başlamasında sonra dikkat çeken bir detay ise ABD'nin 1917'de Almanya'ya karşı savaş açmasına rağmen Osmanlı'ya karşı savaş açmaması ve Osmanlı'nın da Amerikan Okullarına ve misyonerlik kurumlarına dokunmamasıdır. Osmanlı 20 Nisan 1917'de her ne kadar Almanya'nın baskısıyla ABD ile olan ilişkilerini kestiğini belirtse de, bunun savaş koşullarında oluşan bir formalite olduğu açıktır.

8 Şubat 1917'de Amerika'nın Türkiye Elçisi Elkus ülkede görüştüğü devlet yetkilileri ve yaptığı gözlemlerden sonra hazırladığı ve ABD yetkililerine sunduğu raporda Osmanlı'nın savaşa girmesinde Almanların etkisi olduğunu ve Osmanlı ile yürütülen ilişkilerin dostça yürütülmesinin faydalı olacağı düşüncesinde olduğunu belirtmiş[303] ve savaş sonrası ilişkiler yakın çerçevede devam etmiştir. Sürdürülen bu yakın ilişkilerin gelişmesinde en önemli etken ise; ABD'nin diğer batılı devletler gibi Osmanlı topraklarında işgal faaliyetleri yürütmemesi olmuştur. Bu durum Anadolu'da ABD'ye karşı sempatiyi arttırmış hatta Milli Mücadele döneminde dahi ABD mandası fikri gündeme gelmiştir.[304] Birinci Dünya Savaşı sonuna kadar ilişkiler yukarıda anlatılanlar bağlamında sınırlı kalmış ve iki devlet arasında bu süre boyunca hiç bir zaman Avrupa'yla olan ilişkiler kadar yakın bir ilişki kurulmamıştır.

---

[301] Recep Cengiz, *Nato'ya Giriş Sürecinde Türk Amerikan İlişkileri ve Amerikan Askeri Yardımlarının Türk Silahlı Kuvvetlerine Etkisi,* (Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009 s. 9 .

[302] Ayten Sezer, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Misyonerin Türkiye'deki Eğitim ve Öğretim Faaliyetleri", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi,* C. 16, 1999, s. 176.

[303] Evans Laurance, *Türkiye'nin Parçalanması ve ABD Politikası (1914- 1924)*, Ankara: Örgün Yay, 2003, s.29.

[304] Milli Mücadele sürecinde ABD manda ve himayesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Kadir Kasalak, *Milli Mücadele'de Manda ve Himaye Meselesi,* Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1993.

1.2.Türkiye-ABD İkili İlişkilerinin Başlaması

ABD'nin Osmanlı ile sınırlı şekilde devam eden ilişkileriyle birlikte ABD, Lozan Konferansına gözlemci olarak katılmış, bunun nedeni de Osmanlı İmparatorluğuyla birbirlerine savaş ilan etmemesi olmuştur. Lozan'da Türk-Amerikan antlaşması görüşmeleri devam ederken Amerika Ermenistan'ın Bağımsızlığı Komitesi (ACIA) örgütü, Lozan Antlaşmasına Karşıt Amerikan Komitesi (ACOLT) olarak adını değiştirerek bu anlaşmanın imzalanmaması için propaganda faaliyetlerine başlamıştır. Anlaşma karşıtlarının dikkat çektiği birçok nazari noktalar bulunmaktaydı. Bunlardan ilki kapitülasyonlar için yeterince iyi pazarlık yapılmamasıydı. Ayrıca antlaşma ile Türkiye'deki Hristiyanları koruyacak garantiler henüz elde edilmemişti. Ayrıca imzalanan 6 Ağustos 1923 tarihli Türkiye ile ABD arasındaki ikili anlaşma ABD'nin Türkiye'deki kültürel faaliyetlerine izin verilmemesi sebebiyle kongre tarafından onaylanmamıştı. 1927 yılına kadar geçen sürede anlaşmanın onaylanması ve reddedilmesi için çeşitli propagandalar yapılmıştı. 1927 yılında kongreye sunulan anlaşma kapitülasyonların devam ettirilmemesi, bölgede yaşayan azınlıkların haklarının garanti edilmemesi ve ABD deki Ermeni lobisinin çalışmaları gibi nedenlerle onaylanmamıştır.[305] Ancak iki ülke arasındaki ilk siyasi ilişkiler karşılıklı büyükelçilerin görevlendirilmesiyle başlamıştır.

Diplomatik ilişkilerin başlamasıyla birlikte ABD Türkiye ile ilişki kurup kurmama konusundaki kararsızlığı geride bırakmıştır. Bu noktada ABD Genelkurmay'ın Türkiye'ye ziyareti ve ABD'nin Türkiye'yi Briand-Kellogg Paktına davet etmesi dışında önem arz eden başka siyasi bir gelişme meydana gelmemiştir. Zaten Amerikan çıkarları da geçici anlaşmalarla korunduğu için[306] ABD, ülke içindeki Ermeni lobilerini karşısına almamak için Türkiye'yle yakın temasa geçmeye gerek görmemişti.

---

[305] İsmail Köse, "ABD'de Türk-Amerikan Lozan Antlaşması'nın(6 Ağustos 1923) Onay Tartışmaları ve Onay Taraftarlarının Yayınlamış Olduğu Kitapçık" Kayser: *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S. 44, 2014, s. 136-150.

[306] Amerika ile Türkiye arasındaki geçici anlaşmalar hakkında ayrıntılı bilgi için bk. B.C.A., Fon: 30-18-1-1, Yer :23-9-12. Aynı Fon, Yer: 27-76-2. Aynı Fon, Yer: 28-25-2.

ABD'de sürdürülen Türk aleyhtarlığı kısa sürede yerini dostça ilişkilere bırakmış ve 1929 yılında iki ülke arasında Ticaret anlaşması yapılmak üzere görüşmelere başlanmıştır. Görüşmeler sonuç vermiş[307] ve anlaşma imzalanarak 12 Nisan 1930 yılında TBMM tarafından onaylanmıştır.[308] İmzalanan bu anlaşma, Türkiye Cumhuriyeti ve ABD arasında imzalanan ilk resmî anlaşma olmuş ve imzalanan Ticaret ve Seyrisefain Antlaşması tarafların birbirlerine "en ziyade müsaadeye mahzar millet" imtiyazını tanımıştır. 1939 yılına kadar iki ülke arasındaki ticari ilişkiler bu anlaşmayla devam etmiş 1939 yılında yeni Ticaret anlaşması imzalamıştır.[309] İki ülke arasında imzalanan bu ticaret anlaşmalarıyla ticaret hacmi arttırılmaya çalışılmış, ABD yatırım ve sermayesinin Türkiye'nin kalkınmasının gerekliliğinden dolayı ticari ilişkilere önem verilerek ABD'ye birçok ekonomik kolaylık sağlanmıştır.[310]

İkinci Dünya Savaşı'na kadar olan süreçte Türkiye-ABD ilişkileri genel olarak ticari boyutta ilerlese de, savaşın patlak vermesiyle bu ilişkiler siyasi boyutlara, hatta ittifak boyutlarına kadar ulaşmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Türk ve Amerikan politikası birbirine benzerlik göstermiş ve iki ülke de İngiltere ve Fransa'ya belirli bir yakınlık duysa da tarafsızlığını korumuştur. Ancak Başkan Roosvelt'in "Tarafsızlık Yasası" adı verilen yasayı değiştirerek savaşan taraflara silah ve cephane satmaya başlamasıyla birlikte Müttefikler ve ABD arasında büyük bir askeri işbirliği başlamıştır. Bu askeri işbirlik, giderek büyümüş ve bunun sonucunda ABD, 1941 yılının Mart ayında "Kiralama ve Ödünç Verme Kanunu"[311] çıkarırken bu Kanun'dan Türkiye de belirli bir ölçüde yararlanmıştır.

---

[307] B.C.A., Fon: 30-18-1-2, Yer: 5-48-17.

[308] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3, Cilt: 18, İnikat: 46, 12.04.1930, s. 36-37.

[309] B.C.A., Fon: 30-18-1-2, Yer: 86-37-17.

[310] Cumhuriyetin ilk yıllarında ABD'ye sağlanana ekonomik kolaylıklar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Meral Kuzgun, Türk-Amerikan İlişkileri (1914-1945), İstanbul: Kriter Yayınları, 2019.

[311] ABD 1 Eylül 1939'da Almanya'nın Polonya'ya saldırmasıyla birlikte tarafsızlığını ilan etse de gerek Almanya'nın Avrupa'daki zaferlerinden dolayı gerekse de Japonya'nın yayılmacı politikalarının sonucu olarak Pasifik'te ilerlemesiyle birlikte silahlanmaya hız vererek İngiltere'ye askeri yardımda bulunmaya başlamıştır. Bunun sonucunda 11 Mart 1941'de Ödünç Verme ve Kiralama Kanunu Senatodan geçirerek resmî bir çerçeveye oturtulmuştur. Böylelikle ABD'nin savunulması için hayati öneme sahip gördüğü ülkelere başta askeri olmak üzere her türlü malzemeyi ödünç verme, kiralama, satma ya da takas yoluyla verme yetkisini ABD başkanına vermekteydi. ABD'nin Kiralama ve Ödünç Verme Kanunu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Henry Kissinger, *Diplomasi*, 3.Baskı, Çev: İbrahim H. Kurt, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2002, s. 368.

ABD ile kurulan ilişkilerde Lend Lease Yardımları ise önemli bir yer tutmuştur. Türkiye'yi savaşa dahil etmekte kararlı olan İngiltere, ABD yönetimi nezdinde faaliyetlerde bulunarak kendisinin Türkiye'ye vermeyi taahhüt ettiği yardımın ABD tarafından verilmesini sağlamıştır. Böylelikle Müttefiklerin Türkiye'ye yapacakları askeri yardım vaadinin bir kısmı ABD'den tedarik edilip Türkiye'ye ulaştırılmıştır. Ancak daha sonraki süreçte ABD'nin savaşa girmesiyle bu yardımlar doğrudan kiralama yöntemiyle ABD tarafından gönderilmiştir.[312] Ancak burada dikkat çeken bir detay ise; ABD Başkanı Roosevelt'in, Türkiye'nin ABD için önemini açıklayan;" *Türkiye'nin savunmasının ABD savunması için de hayati olduğunu"*[313] belirten cümleleri olmuştur. Başkanın bu sözleri, artık Anadolu coğrafyasının ABD hâkimiyeti ve etki alanı içerisinde olduğunu kanıtlayan bir ifadesi olmuştur. Ancak Türkiye'nin ısrarla savaş dışı kalmak istemesi ile birlikte Amerikan kamuoyunda, Türkiye aleyhtarı bir atmosfer oluşmuştur. Özellikle Türkiye'nin Almanya ile olan ticareti ve Türkiye'deki Alman propagandasının etkisi Amerikalılar ve İngilizler tarafından eleştirilmiş, ayrıca bu dönemde Türkiye'deki Türkçü ve Turancı yaklaşımların Almanya tarafından desteklendiği ve buna da Türk iktidarının göz yumduğu iddia edilmiştir.[314]

Bu karmaşık ilişkiler içerisinde İngilizlerin Türklere karşı politikasını eleştiren ABD ise bu politikanın Türkleri Almanlara yaklaştırabileceğine dikkat çekiyordu.[315] Bu nedenle ABD daha önce İngiltere üzerinden yürüttüğü Türkiye siyasetini bırakarak politika değişikliğine gitmiştir. Kazablanka Konferansı'nda Churchill "*Playing Cards"* deyimiyle Çin işlerini Amerika'ya havale ettiklerini belirtirken, aynı şekilde ABD'nin Türkiye ile olan ilişkilerinde serbest olduğunu ve ABD'nin İngiltere için bir taahhüt altına girmediğini kararlılıkla belirtmiştir.[316] Çünkü Orta Doğu politikalarını

---

[312] Meral Halifeoğlu, *1914-1945 Arası Türk Amerikan İlişkileri*, Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi), 2012, s. 452,454.

[313] ABD başkanı Roosvelt, Türkiye'nin Lend Lease yardımlarından faydalanması gerektiği direktifini verdiği mektupta bu cümleleri kullanmıştır. Foreign Relations Of The United States: Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, Document. 994.

[314] Türkiye'deki Alman propagandası hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Johannes Glasneck, *Türkiye'de Faşist Alman Propagandası,* Ankara: Onur Yayınları, 1968.

[315] M.Vedat Gürbüz, "Türk-Amerikan İlişkilerinde İttifak Sürecinin Başlaması" Konya; S*elçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, s. 145.

[316] Foreign Relations Of The United States: Diplomatic Papers, 1943, The Near East and Africa, Volume IV, Document: 1126.

İngiltere'den devralan ABD Orta Doğu'ya giden yolların Türkiye'den geçtiğini biliyordu ve bu nedenle Türkiye artık ABD için etkili bir hâkimiyet alanıydı.[317] Orta Doğu siyasetindeki bu değişim Türkiye için de bir dönüm noktası olmuş, İngiltere'nin güç kaybetmesiyle istediği desteği arkasına alamayan Türkiye için ABD, bu coğrafyada vazgeçilmez bir müttefik olmuştur.

ABD, artık Orta Doğu'daki politikalarını aracısız yürütmeye başlamış ve bu noktada Türkiye'nin konumu, ABD için hayati bir önem teşkil etmiştir. ABD'nin Türkiye'ye karşı siyaset değiştirip yakın ilişkiler geliştirmesi de bu dönemde meydana gelmiştir. Özellikle Sovyet taleplerinin ortaya çıkmasıyla İngiltere'nin Sovyetlere karşı Türkiye'yi ekonomik ve askeri açıdan desteklemesinin zor olduğunu gören Türk hükümeti için ABD, büyük bir fırsat olmuştur.

2.SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİYLE BİRLİKTE GELİŞEN İLİŞKİLER

Soğuk Savaş, birbirlerine karşı üstünlük sağlamak amacıyla ABD ve Sovyetler tarafından doğrudan karşılıklı silahlı ve sıcak bir çatışmaya girmeksizin başlatılan bir süreç olmuştur. Bu dönem iki devletin de başka devletleri veya grupları kullanarak, yerel çatışma, bölgesel savaşlar, ideolojik propaganda ve kışkırtmalarla kendi görüşlerini yayarak, denge ve korku politikalarıyla yürüttükleri bir süreç olarak tarihe geçmiştir. Bu savaşın özünde de iki süper gücün kendi sosyo-politik modelini dünyaya dayatma mücadelesi ve gayreti yatmaktadır.[318]

Sıcak çatışma olmadan vekâlet savaşlarının yürütüldüğü bu dönemde, ABD Başkanı Danışmanı Bernard Baruch'un 1947'de bir konferansta bu ifadeyi kullanılmasıyla[319] bu sürecin adı literatüre "Soğuk Savaş Dönemi" şeklinde yansımıştır. Bu sürecin tam olarak ne zaman başladığı kesin olarak bilinmese de, Churchill'in 10

---

317 ABD, Orta Doğu politikalarını İngiltere üzerinden yürütürken ABD diplomatik belgelerinde bu coğrafyadan *"The British Commonwealth"* diye bahsedilirken, ABD'nin Orta Doğu'daki siyaseti kendi başına yürütmeye başlamasıyla bu ifade değişerek "*The Near East and Africa"* şeklini almış ve bu da ABD'nin Orta Doğu'daki politikalarının değiştiğinin resmî bir kanıtı olmuştur.

318 Kemal Girgin, *21.Yüzyıl Perspektifinde Dünya Siyaseti*, İstanbul: Okumuş Adam Yayıncılık, 2002, s. 28.

319 Georges Longlois, *20.Yüzyıl Tarihi,* İstanbul: Nehir Yayıncılık, 2000, s. 275.

Şubat 1946'da Sovyet tehdidine karşı uyarılarda bulunmak amacıyla Beyaz Saray'ı ziyaret etmesinden bir gün önce Stalin'in "gelişmelerdeki dengesizliklerden dolayı kapitalist ülkeler arasında savaşın kaçınılmaz olduğunu" iddaa eden bir seçim konuşması yapması, Churchill'in ise; 5 Mart'da Baltık'ta Stettin'den Adriyatik'te Trieste'ye kadar kıtanın ortasından bir *"Demir Perde"* indiğini ileri sürmesi, bu sürecin başlangıcı olarak görülmektedir.[320]

Sovyetlerin İran ve Baltık ülkeleri üzerindeki baskısı günden güne artmaya başlamış, geri çekilmesi gereken bölgelerden Kızıl Ordular çekilmemişti. Sovyetlerin Türkiye üzerindeki talepleri ve baskıları da zaten bilinmekteydi. Sovyetlerin Türkiye'den toprak taleplerini ve Boğazlar'daki görüşlerine daha önce pek önem vermeyen ABD, savaşta müttefiki olduğu Sovyetlerin yayılmacı politikasının diğer bölgelerde ilerlediğini görünce, politika değişikliğine giderek Soğuk Savaşa uygun pozisyon almaya başladı. ABD'nin yeni savaş pozisyonu, Sovyetlere karşı çevreleme siyasetiydi ve bu siyasetin Türkiye üzerindeki ilk belirtisi ABD'de vefat eden Türkiye'nin Washington Büyükelçisi Münir Ertegün'ün cenazesinin, ABD Donanması'nın en büyük savaş gemilerinden birisi olan Missouri ile Türkiye'ye gönderilmesi olmuştur.

Missouri zırhlısının Türkiye'ye ulaştığı gün ABD Başkanı Truman, Chicago'da Ordu Günü konuşmasında Orta Doğu'daki devletlerin güvenlik ve barışlarının sağlanması gerektiğini ifade etmiştir. Bu durum Sovyet talepleri karşısında siyasi yalnızlıktan kurtulmak isteyen Türkiye ve Orta Doğu devletleri açısından önemli bir gelişme olurken, Geminin 5 Nisan 1946'da Türkiye'ye gelmesi Türk halkı ve idarecileri üzerinde ABD'ye karşı büyük bir yakınlık duyulmasına neden olmuş, hatta bu geminin karşılanması için posta pulları çıkarılmış, caddelere bayraklar asılmış ve özel Missouri Sigaraları çıkarılmıştı.[321]

ABD'nin, Türk büyükelçinin cenazesini göndermek için donanmasındaki en büyük gemilerden birisini seçmesi, Sovyetlere karşı Türkiye'nin yanında bir siyaset

---

[320] LaFeber Walter, *America,Russia and Cold War 1945-1996*, New York: McGraw-Hill, 1997, s.3 9

[321] Barış Ertem "Türkiye Üzerindeki Sovyet Talepleri ve Türk-Sovyet İlişkileri(1939-1947)" *Uluslarası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Volume 3/11, Spring 2010, s. 268.

yürüteceğinin önemli bir belirtisi olmuştur. Gazeteler geminin gelmesiyle Türk-Amerikan dostluğunun pekiştiğine dair başlıklar atıyor, geminin büyük bir ilgiyle karşılandığını ifade ediliyordu.[322] Cumhurbaşkanı İnönü de, gemiyle Türkiye'ye gelen Truman'ın temsilcilerine, amirallere ve gazetecilere iltifatlarda bulunuyordu.[323]

Missiouri Zırhlısının Türkiye'ye gelmesiyle birlikte oluşan atmosfer Ankara'daki ABD yetkilileri tarafından ABD'ye gizli bilgi olarak aktarılırken, bu geminin halk ve yetkililer tarafından dostça karşılanması, son zamanlardaki ABD dış siyasetinden Türk kamuoyunun umutlu olmasıyla açıklanıyordu. Ayrıca bu ziyaretin Türk sınırlarından da öteye geçtiği belirtilerek ABD'nin bu bölgede uygulayacağı siyasetle Ortodoks Kilisesi içindeki Sovyet nüfuza karşı koyma çabalarınıda cesaretlendirdiği belirtilmekteydi. ABD'li yetkililerin bu raporda dikkat çektikleri en önemli nokta ise "*Sovyetler, Türklerin bağımsızlığını yok etmek yerine onlarla dostluk kurmayı başarabilseydi Süveyş Kanalına ulaşmasını hiçbirşeyi engelleyemez, bunun olması da başka bir dünya çatışmasına yol açardı"*[324] bilgisinin verilmesi olmuştur. Bu ifadeler Sovyetlerin Türkiye ile yakınlaşmasının, hem Boğazlar üzerinden dünyaya açılmasına hem de Anadolu üzerinden Orta Doğu'ya yayılmasında önemli bir rol oynayacağını özetler nitelikte bir ifade olmuştur. Ayrıca bu ifadeler ABD açısından Türkiye'nin önemini de ortaya koymaktadır.

ABD, Sovyetlerin Türk topraklarına olan tehdidini geç anlamamıştı. Aksine bunu daha önceden biliyordu, hatta ABD Dışişleri Bakanı Stalin'e bu konuyu sormuş ve Stalin de Sovyet taleplerini doğrulamıştı.[325] Ancak ABD Sovyetlere karşı politikasını değiştirmiş, Sovyetlerin Boğazlarda statü değişikliği ve Türkiye'den toprak talep etme konusunun Milletler Cemiyeti'nde görüşülmesini isteyerek[326] Türkiye'yi Sovyet

---

322 *Cumhuriyet,* "Missouri Büyük İlgi Ve Sevgile Karşılandı", 6 Nisan 1946, s. 1.

323 *Cumhuriyet,* "Milli Şefimiz Misafirlerimizi Kabul Etti", 7 Nisan 1946, s. 1.

324 FRUS, 1946, The Near East And Africa, Volume VII, Document: 644, Telegram: 701.6711/4–1246, Ankara , April 12, 1946.

325 İngiliz Dışişleri Bakanı Bevin, Stalin'e Türkiye'den ne istediğini sorunca Stalin buna; Kars, Ardahan gibi bazı eyaletlerin Ermeni ve Gürcü kısımlarını yeniden kazanmak ve Boğazlar'da üs talebi şeklinde cevap vermiştir. FRUS, Diplomatic Papers, 1945, General: Political And Economic Matters, Volume II, Document: 239.

326 Foreign Relations Of The United States, 1946, The Near East and Africa, Volume VII, Document: 622.

talepleriyle baş başa bırakmak istememiştir. Çünkü ABD Ankara Büyükelçisi'nin 23 Mart 1946 tarihinde ABD Dışişleri Bakanlığına "gizli" olarak gönderdiği bilgilerde, Baltık'dan Karadeniz'e uzanan Sovyetler Birliği'nin geniş güvenlik kuşağında Türkiye, tek boşluğu oluşturduğu için, Sovyetlerin tek amacının Türkiye'yi yıkmak ve burada Batı karşıtı kendine dost bir rejim kurmak olduğu ifade edilmişti. Türkiye'nin zaten Batı yanlısı politika yürüttüğü ve bu konuda Türkiye'nin Sovyetler ile baş başa bırakılmasının sonuçları Bulgaristan örneğindeki gibi kötü olacağının altı çizilmiştir.[327] Bu ifadeler, Sovyetlerin Orta Doğu ve Batı Avrupa'daki gelişimden rahatsız olan ABD'nin Sovyetlere karşı bir çevreleme kuşağı oluşturmak için Türkiye ile yakından ilgilenmeye başladığının göstergesi olmuştur.

Sovyetlerin Türkiye'nin egemenlik haklarına karşı müdahalesi olan Sovyet talepleri ve ABD'nin Türkiye'ye yakınlaşması sonrasında Türkiye'de, "Sovyet ve komünizm" algısında ciddi bir değişim yaşanmıştır. Türkiye'deki gazeteler ve iç politikada meydana gelen olaylar, komünizme karşı bir mücadelenin başladığını gösteriyordu. Öyle ki Sovyet Büyükelçi, ABD Büyükelçisiyle görüşmesinde Türk basınında başlayan Sovyet aleyhtarlığından şikayetçi olmuş ve *"Stalin Hitler'in Yaptığını Yapıyor, Machiavelism not Molotovism"* gibi basında çıkan makaleleri örnek göstermiştir.[328] ABD Büyükelçisi bu nedenle Türk yetkililere bu konuda dikkat edilmesi gerektiğini tavsiye ederek özellikle Rus liderler hakkında kişisel saldırılarda bulunulmaması konusunda uyarmıştır. Bu durumu kendi ülkesiylede paylaşan ABD Ankara Büyükelçisi, Başbakan'ın; basını bu konuda uyararak "*Rus karşıtı bir kampanyadan kaçınılmasının Türkiye'nin yararına olduğu"*[329] bilgisini vermesi o dönem basının ve kamuoyunun Sovyetlere karşı dönüşümünü simgelemektedir.

1946 yılı ABD'nin Türkiye'ye tam olarak fiili destek vermediği bir dönem olarak görülmektedir. Bu dönemdeki ABD politikaları, bir önceki yıl gibi Türkiye'yi Sovyetlere karşı siyasi yalnızlığa itmese de, bir kararsızlık hakim olduğunu görmekteyiz. Her ne kadar "*Türk-Sovyet ilişkilerinin Türk topraklarının ötesinde bir*

---

[327] FRUS, 1946, The Near East and Africa, Volume VII, Document: 643.

[328] FRUS, 1946, The Near East and Africa, Volume VII, Document: 635.

[329] FRUS, 1946, The Near East and Africa, Volume VII, Document: 629, 640.

sorun olduğu ve dünya barış ve güvenliğinin ABD Hükümetinin derin ilgisine mahzar olduğu"[330] gibi ifadeler kullanılsa da tam olarak fiili bir destek bu süreçte görülmemişti. Ancak 1947 yılında başlayan bu fiilli desteğin temelleri ve birikimi yine bu yıl içerisinde atılmıştır.

2.1.Truman Doktrini

Amerika'daki başkanlık değişimiyle Truman yeni başkan olmuş ve Sovyetlerle işbirliği politikasını bir önceki yönetimden devir almıştır. Sovyetler de bu arada İran ve Polonya istilaları ile birlikte yayılmacı bir politika sergileyeceğinin sinyallerini vermekteydi. Bu nedenle ABD, Sovyetlere karşı siyasetini değiştirerek Sovyet hakimiyeti altında kalan ülkeleri desteklemeye başladı. Çünkü Sovyetler, Türkiye, İran ve Yunanistan gibi ülkeleri tehdit edebilir ve diğer ülkelerde var olan komünist grupları siyasi liderliği ele geçirecek şekilde güçlendirebilirdi.[331] Bu yüzden savaş sonrası Sovyet siyasetini değiştiren ABD, Sovyet tehdidi altındaki devletlerin direncini siyasi, psikolojik ve özellikle de askeri yardımlarla güçlendirmek için faaliyetlere başlamıştı.

1947 yılı ABD ve Sovyetler arasındaki güvensizliklerin ve belirsizliklerin arttığı yıl olmakla kalmamış, aynı zamanda ABD yönetiminin Sovyetlere karşı fiili olarak harekete geçtiği yıl olmuştur. Savaş sonrası Sovyetlerin dünya liderliği için etki alanını genişletme isteği, iki ülke arasında gerilimin tırmanmasına neden olmuştur. Dünya lideri olma yolunda ilerleyen ABD, Sovyet genişleme politikalarına karşı önlemler almaya başlarken İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'a yapacağı yardımları sürdüremeyeceğini belirtiyordu. Bu nedenle konunun ABD gündemine gelmesiyle birlikte Truman Doktrini için çalışmalara başlanmıştı.[332]

Henüz daha Türkiye ve Yunanistan'a ABD'nin hangi şartlarda yardım yapacağı bir açıklığa kavuşmadan İngiliz Hükümeti 24 Şubat 1947'de ABD Dışişleri'ne iki

---

330 FRUS, 1946, The Near East and Africa, Volume VII, Document: 633.

331 John Lewis Gaddis, *The Long Peace, Inquiries Into the History of the Cold War,* Oxford, Oxford University Press, 1987, s. 42

332 Joseph Satterthwaite, "The Truman Doctrine: Turkey", Annals of the American Academy of Political and Social Science, America and the Middle East, S. 40, 1972, s. 76-77.

ülkeye ABD yardımı yapılması talebini içeren nota (aide memorie) göndermişti.[333] Ancak ABD, doktrin kapsamına Türkiye'nin alınıp alınmaması konusunda kararsız kalmıştır. Bazı yetkililer sadece ekonomik yardımın yeterli olup askeri yardıma gerek olmadığı görüşünde iken, bazı yetkililer ise şu an için Yunanistan'ın durumunun daha acil olduğu ve Türkiye'nin başka kullanabileceği kaynaklara sahip olup ekonomisini düzelteceği görüşündeydiler.[334] Ancak ABD'li yetkililerden farklı düşünen İngiltere, bu konudaki fikrini Türkiye'nin Orta Doğu ve Sovyetler merkezli politikalarda stratejik öneme haiz olduğuna dayandırarak, Türkiye'nin doktrin kapsamına alınması için ABD hükümetine uyarılarını yapıyordu.[335] Aynı şekilde Türkiye'nin doktrin kapsamına alınmasına dair Hasan Saka'nın girişimleri de ABD Ankara Büyükelçisi vasıtasıyla ABD hükümet yetkililerine bildiriliyordu.[336]

Türkiye'nin doktrin kapsamına alınıp alınmaması tartışılırken, Sovyet baskısının Türklerle Sovyetleri birleştirebilir endişesi ve sadece Yunanistan'a yapılacak olan yardımın Sovyetlerle Türkiye'yi yakınlaştırabileceği fikri gündeme gelmişti. Türkiye'nin Sovyetler'le yakınlaşmasından endişe duyan ABD, Sovyetlerin Türkiye'ye hakim olması durumunda Orta Doğu ülkelerinde de buna benzer bir durumla karşılaşacağını tahmin ediyordu. Bir domino etkisinden endişe duyan ABD, özellikle Sovyetlerin Türkiye'yi barış içinde kendi tarafına çekmesi durumunda Orta Doğu'yu savaşta savunabilme yetisinin neredeyse yok olacağının farkına varmıştı.[337]

Türkiye'nin durumu Yunanistan ile mukayese edildiğinde Türkiye'de Yunanistan gibi bir "komünizm" tehlikesi olmadığı ABD raporlarında yer almaktaydı. Ancak ABD'li yetkililer Türkiye'nin durumunu, Yunanistan sorununundan ayrı bir yerde tutma fikrinde olmayıp, aksine hem Türkiye hem de Yunanistan'ın içinde bulunduğu durumun bir bütün olarak Sovyet tehlikesinde kalan bir dünya sorunu olarak görmekteydiler.

---

[333] Gürbüz, a.g.m., 148-149.

[334] Foreign Relations Of The United States, 1947, The Near East and Africa, Volume V, Document: 63.

[335] Truman Doktrini kapsamında yapılan yardımların ortaya çıkması ve hangi şartlarda gerçekleştirileceği konusunda oluşturulan komisyonda İngiliz delegelerin bulunması ve raporlarda *"son İngiliz notlarının yorumlanması"* gibi ifadeler, bu yardımlarda İngiltere'nin etkisini göstermektedir. FRUS, 1947, The Near East and Africa ,Volume V, Document: 33.

[336] FRUS, 1947, The Near East and Africa, Volume V, Document: 76.

[337] FRUS 1947, The Near East and Africa, Volume V, Document: 77.

Hem Türkiye'nin hem de Yunanistan'ın toprak bütünlüğünün ve bağımsızlığının ABD'nin güvenliği için önem arz ettiğini belirten ABD Savunma Bakanlığı,[338] aynı zamanda Türkiye'nin ABD'nin stratejik konumu için hayati öneme sahip olduğu görüşündeydi.[339] İngilizler de Türkiye'nin Sovyetler ile anlaşması durumunda bu olayın ABD ve İngiltere'ye Yunanistan'ı komünist hâkimiyetinden korumaktan daha çok ağır bir yüke yol açabileceğini ifade ediyordu.[340]

ABD Başkanı Truman ise; Yunanistan ve Türkiye'nin durumunu ABD Dışişleri Bakanıyla görüşerek Yunanistan'daki iç savaşın devam edip hükümetin komünistlerin eline geçmesiyle Türkiye'nin kuşatılmış olacağını ifade ederek, böyle bir sonucun da Doğu'da krize yol açacağına dikkat çekmişti. Bu yüzden de Türk ekonomisi ve askeri gücünün desteklenmesini zorunlu olarak gören Truman, Türkiye'nin bütünlüğünün korunmasının Doğu Akdeniz ve Orta Doğu'nun bütün bağımsız yapısı için gerekli olduğu görüşündeydi[341] Her ne kadar bu yıllarda Türkiye'de komünizm etkisinin varlığından söz edilmese de Yunanistan'da baş gösteren komünizm kıpırdanmalarının Türkiye'ye sıçramasından endişe eden ABD, bu yönde bir siyaset yürüterek komünizm tehdidine karşı Türkiye'nin bütünlüğünün korunmasından yana bir siyaset yürütmüş ve Truman Doktrini kapsamına Türkiye'nin alınması kararına varmıştır.

Yardımların yapılacağı kesinleşince İngiltere, Türkiye'nin stratejik ve askeri konumunun araştırılması ve ihtiyaçların belirlenmesi için bakanlık temsilcileri ile İngiliz delegelerden oluşan bir karma komisyonun kurulmasını önermiştir.[342] Bunun üzerine Dışişleri, Savunma Bakanlığı, Deniz Kuvvetleri ve Maliye Bakanlıkları'nın ortaklaşa yürüttüğü çalışmalarla, İngiltere'nin Türkiye ve Yunanistan için istediği yardımın yapılması sonuçlanarak bir eylem planı hazırlanmıştır.[343]

Hazırlanan eylem planıyla birlikte Truman Doktrini, 12 Mart tarihinde Kongre önünde Başkan Truman tarafından ilan edilerek kamuoyuna duyuruldu. Truman'ın

---

338 FRUS, 1947, The Near East and Africa ,Volume V, Document: 64.

339 FRUS, 1947, The Near East and Africa, Volume V, Document: 35.

340 FRUS, 1947, The Near East and Africa, Volume V, Document: 77.

341 FRUS, The Near East and Africa, Volume V, Document: 37.

342 FRUS, 1947, The Near East and Africa, Volume V, Document: 25.

343 FRUS, 1947, The Near East and Africa, Volume V, Document: 38.

kongrede yaptığı konuşmada; ABD ile Sovyetler arasındaki çatışmanın iki uzlaşmaz ideolojinin savaşı olduğunu ve ulusların iki alternatif yaşam tarzından birini seçmek zorunda olduklarını vurgulaması açıkça dünyayı iki kutba ayırmıştı. Truman, İngilizlerin komünistlere karşı yürütülen Yunanistan iç savaşına artık askeri ve ekonomik hizmet verememesi nedeniyle bu ülkeye yardım edilmesini amaçlarken, Türkiye'nin de İngiliz yardımlarına bağlı olduğu için, Kongre'nin hem Yunan hem de Türk Hükümetlerine 400.000.000 dolar değerinde yardım sağlanarak askeri-sivil personelin bölgeye gönderilmesini desteklemesini istiyordu.[344]

Truman'ın önerisi, ABD Senatosuna ulaştığında Türkiye'nin bu doktrin kapsamına alınması konusunda uzun tartışmalar meydana gelmişti. Bazı siyasiler ABD yardımını en son hak edecek olan ülkenin Türkiye olduğunu ifade ederken, diğer siyasiler ise; yardımların Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhaki koşuluna bağlanmasını istiyorlardı. Ancak ABD Dışişleri Bakanı Acheson'un girişimleriyle Truman Doktrini Senato'dan geçti ve 22 Mayıs'ta yürürlüğü girdi.[345] Truman Doktrini'nin onaylanmasıyla birlikte 12 Temmuz 1947'de Türkiye ve ABD arasında Türkiye'ye yapılacak olan yardımlarla ilgili olarak Hasan Saka ve Edvin C.Wilson tarafından ikili bir anlaşma imzalandı. Sekiz maddeden oluşan anlaşma metnine baktığımızda, imzalanan bu anlaşmanın bir yardım anlaşmasıyla birlikte ABD propagandasının Türk topraklarında resmîliğe kavuşturan bir anlaşma olduğu dikkat çekmektedir.

Anlaşmanın ayrı ayrı maddelerine baktığımızda başlangıç bölümünde "*Türk Hükümeti'nin Türkiye'nin hürriyetini ve bağımsızlığını korumak için ihtiyacı olan güvenlik kuvvetlerinin takviyesi, aynı zamanda ekonomisinin istikrarını sağlamak amacıyla Birleşik Devletlerden yardım isteği"*[346] şeklinde bir ifadenin yer alması bu yardımın bir "imdat çığlığı*"* olduğuna dikkat çekilmiştir.

---

344 United States Of America, Departman Of State, Office Of The Historian, Milestone, 1945-1952, The Truman Doctrine, 1947. https://history.state.gov/milestones/1945-1952/truman-doctrine, (Son Erişim Tarihi: 12.05.2018).

345 Joseph M. Jones, *The Fifteen Weeks,* New York: The Viking Press*,* 1955, s. 169-170, 197.

346 Anlaşma Metninin tamamı için bkz. FRUS, 1947, The Near East and Africa, Volume V, Document: 154. TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Cilt: 6, Birleşim: 79, 01.09.1947, Türkiye ile Birleşik Amerika Devletleri arasında imzalanan (Türkiye'ye yapılacak yardım hakkında Anlaşma'nın onanmasına dair Kanun Tasarısı ve Dışişleri, Milli Savunma, Maliye ve Bütçe Komisyonları raporları (1/240), s. 6-7.

Anlaşmanın ikinci maddesinde yardımların tespiti için bir Misyon Şefi'nin ABD Başkanı tarafından atanacağı ifade ediliyordu.[347] Truman Doktrini Antlaşması çerçevesinde oluşturulan Misyon Şefliği "Amerikan Askeri Yardım Kurulu" (Joint American Military Mission for Aid to Turkey-JAMMAT) adı altında kurularak Türkiye'ye yapılacak yardımı ulaştırmakla görevli bir kuruluş olmuştur. Bu kuruluşun başına, Amerika'nın Türkiye Büyükelçisi Edwin C. Wilson, misyonun ilk başkanı olarak atandı. Büyükelçi, bu çerçevede kurulan ve Türkiye'de görev yapan üç askerî misyona başkanlık ediyordu. Bunlar; ABD Ordu Grubu (The United States Army Group -TUSAG), ABD Donanma Grubu (The United States Navy Group - TUSANG) ve ABD Hava Kuvvetleri Grubu idi. (The United States Air Force Group - TUSAFG). JAMMAT'ta görevli Amerikalı askerî danışmanlar, 1948 yılının ilk aylarından itibaren askerî donanımın gelmesi ile birlikte, bunların kullanımı hakkında Türk Ordusunu eğitmeye başladılar. Bu dönem boyunca Amerikalı strateji uzmanları, Türkiye'ye verilen yardımı Türkiye'nin askerî planlarını Amerikan istekleri çizgisine çekmek için bir manivela aracı olarak kullandılar. ABD'nin askeri sistemi ile bütünleşmeyi başlatan bu süreç, 5 Haziran 1947'de açıklanan Avrupa'nın kalkındırılmasına yönelik Marshall Planı'na Türkiye'nin de dahil edilmesi ile bir adım öteye taşınmış oldu.[348] Misyon Şefliği'nde 1948 yılında görevli sayısı 374 iken bu sayı Türkiye'nin NATO'ya girmesiyle birlikte 1952'de 1364 olmuştur.[349] Misyon Şefliği'nde çalışanların sayısındaki bu artış ise Türkiye üzerindeki ABD etkisini ortaya koymaktadır.

Truman Doktrini'nin üçüncü maddesi; "ABD'li basın ve radyo temsilcilerinin bu yardımın kullanışını serbestçe müşahede etmelerine ve bu müşahedelerini tam olarak bildirmeleri sağlanacaktır. Bu yardımlarla ilgili Türkiye'de tam ve devamlı yayın yapılacaktır"[350] maddesi, olmuştur. Türkiye'deki ABD propagandasının resmî bir dayanağı olan bu madde, Türkiye'deki basını ABD kontrolüne veriyordu. Öyle ki 1947 yılı sonrası basındaki ani değişimin nedeni de bu olmuştur. ABD'nin Japonya'ya bomba

---

[347] FRUS 1947, The Near East and Africa, Volume V, Document: 154.

[348] Selin Bölme Muzaffer, *"ABD'nin Üs Politikası ve Türkiye:Kuruluşundan Bugüne İncirlik Üssü",* (Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, s. 195-196.

[349] Satterthwaite, a.g.m., s. 80.

[350] FRUS, 1947, The Near East and Africa, Volume V, Document: 154.

atmasından sonra ürettiği bombaları "*kahramanlık, süper güçlük*" ifadeleri ile anlatan basın,[351] Sovyetlerin Doğu Avrupa'daki mücadelesini "*komünizm vahşeti ve Kızıl Rus işgali"*[352] olarak yansıtıyordu. Basındaki bu değişimin temeli Truman Doktrini Antlaşması olmuş ve böylelikle Türk basını ABD'nin etkisine girmeye başlamıştır.

Anlaşmanın bir diğer maddesi ise; "Türk Hükümetine yapılan yardımı, tahsis edilmiş olduğu gayeler uğruna kullanacaktır" maddesidir. Bu madde aslında sadece o dönemi değil Türkiye'nin uzun yıllar içerisindeki hareket alanını kısıtlamaya yönelik bir madde olarak anlaşmada yerini almıştır.. Böylelikle tahsis edilen bilgi, askeri malzeme ve araçlar amacına uygun olarak, yani komünizme karşı kullanabilirken, bunun dışındaki her kullanıma karşı sınırlandırılıyordu. Kısacası Türkiye, bu verilen yardımlarla ABD'nin istemediği hiçbir savaşa giremeyecekti ve nitekim de öyle oldu. Türkiye'nin Kıbrıs'a yapacağı barış hareketinin durdurulması için gönderilen ünlü Johnson Mektubu'nda Truman programı çerçevesinde imzalanan ikili anlaşmanın 2. ve 4. maddesine dayanarak çıkarma hareketinin durdurulması isteniyordu.[353] İnönü Hükümeti'nin imzaladığı bu anlaşma ilerleyen yıllarda yine onun hareket alanını sınırlandırarak Kıbrıs'a yapılacak olan harekatın önünde büyük bir engel teşkil edecekti.

Truman Doktrini kapsamında imzalanan anlaşmalarla birlikte ABD araştırma grubu 22 Mayıs 1947 tarihinde Türkiye'nin yardımdan etkin bir şekilde faydalanması için Türkiye'ye ulaştı ve Anadolu'da araştırmalar yaparak[354] ayrıntılı bir rapor sundu. Raporda genel olarak Türkiye'nin ABD desteği olmadan Sovyetlere karşı hem askeri hem de ekonomik olarak direnemeyeceğinin altı çiziliyordu. Çünkü ülkedeki askeri teçhizatlar yetersiz ve eskiydi. Ayrıca silah altına alınan asker sayısının ülke ekonomisine verdiği olumsuz etki nedeniyle ekonomik kalkınma da gerçekleşemiyordu. Bu şartlarda Türkiye, Sovyetlere karşı direnemeyecek güçteydi ve muhakkak desteklenmeliydi.[355] Rapor onaylanarak savunma için 95 milyon dolara yakın bir rakam

---

[351] *Cumhuriyet,* "Amerika haftada bir atom bombası yapıyor", 15 Nisan 1949, s. 3, Milliyet, "Amerika Atom silahı bakımından çok ileride" 17 Nisan 1954, s. 3.

[352] *Milliyet*, "Rus vahşetinin " 11 Temmuz 1953, s. 2.

[353] Johnson Mektubu'nun tam metni için bkz. Ek: 5.

[354] FRUS, 1947, The Near East and Africa, Volume V, Document: 156.

[355] FRUS, 1947, The Near East and Africa, Volume V, Document: 185.

önerilmiş, Türkiye'deki ulaşım sistemi konusunda aksaklıkların bulunması sebebiyle de 5 milyon dolarlık yardım, karayolu yapımı olarak ayrılmıştı.[356] Ancak ABD Büyükelçisi Wilson yapılan bu 100 milyon doların yetersizliğine değiniyor,[357] bu rakamla sadece Türk ordusunun üçte birlik kısmının modernize edilebileceğine dikkat çekiyordu. Wilson, Türkiye için sağlanan yardımların arttırılmasını savunurken bu paraların asla boşa gitmeyeceğini, bu harcamaların "Amerika'nın milli hayat sigorta poliçesi" olduğunun altını çiziyordu.[358] Böylelikle ABD bu yardımlarla Sovyet ve komünizm yayılmacılığına karşı eşsiz bir müttefik kazanmıştı.

Truman Doktrini ile birlikte Soğuk Savaş döneminde komünizm ve Sovyet karşıtlığından beslenen ABD propagandası, resmî olarak Türk topraklarına yerleşmiş, Türk politikasının ABD etkisine girmesiyle birlikte Türk siyasetinde bir kırılma noktası meydana gelmiştir. Böylelikle Batı ile entegre olunmasından memnunluk duyan siyasiler, Türkiye'yi bir mücadele sahası yaparak ABD'nin Sovyetlerle olan ve yıllarca devam edecek olan Soğuk Savaşı'nda taraf olmuştur.

Truman Doktrini'nin ilanıyla birlikte Amerika, Türkiye ve Yunanistan'ı yanına alarak Sovyetlere karşı "anti-komünist" bir duvar örmüştür. Böylelikle Sovyetleri her bir yandan ve her araçla, ama esasta askeri paktlarla, kuşatma planını uygulamaya başladı. Bunun sonucunda Sovyetler Birliği'nin dünya ile ilişkileri engellenecek, ticaretten kültüre, diplomasiden spora, yani her alanda içine kapanmaya zorlanacaktı. Sovyetler böylece güvensizlik, şüphe ve korku içinde silahlanma yarışına mecbur edilecekti. Daha sonra bu plana "kuşatma"ya da "püskürtme" (Roll-back) planı da eklenerek, komünizm Sovyet sınırları içine sürülecekti.[359] Özellikle savaş sonrası Avrupa'daki siyasi boşluğu doldurmak isteyen Sovyetlere ve onun yayılmasına karşı önlem olarak hazırlanan bu doktrinle komünizmin de yayılması engellenmeye çalışılmıştır. Zaten bunu ABD Başkanı Truman da "*Komünizmi durdurmak gayesini gütmekte olan Truman Doktrini, ABD Dış siyasetinin en önemli kısmı olarak kalmaya*

---

356 FRUS, 1947, The Near East and Africa, Volume V, Document: 246.

357 FRUS, 1947, The Near East and Africa, Volume V, Document: 202.

358 FRUS, 1947, The Near East and Africa, Volume V, Document: 203.

359 Haluk Gerger, *Türk Dış Politikası'nın Ekonomik Politiği*, İstanbul: Belge Yayınları, 1999, s. 31.

devam etmektedir"[360] diyerek doğrulamıştır. Bu konuşmanın bir diğer önemi ise komünizm vurgusunun yapılması olmuş ve ilk defa en yetkili ağızdan, ABD'nin komünizmin karşısında olduğuna dikkat çekilmiştir.

2.2.Marshall Planı

Truman Doktrini esas olarak Yunanistan ve Türkiye'ye asker yardımı ön görmesine rağmen Marshall Planı Soğuk Savaş'ın çıkış noktası olarak kabul edilen Truman Doktrini'nden ayrı bir anlam taşıyarak yalnızca ekonomik yardımı öngörmüştür. Çünkü savaş Avrupa'da ülkelerin ekonomilerini ve enerji kaynaklarını tüketmişti. Sovyetler, Avrupa'nın bu durumundan yararlanarak bu ortamda komünizm propagandası yapıyor, Fransa ve İtalya'da komünist partileri destekleyerek genel grevlerin çıkmasına neden oluyordu. Böylelikle grevlerle komünist partilerin iktidara gelmelerinin önü açılıyordu.[361]

ABD, komünizm ve Sovyet tehditlerine karşı Avrupayı maddi ve manevi olarak güçlendirmek istiyordu. Çünkü Sovyetler zayıf ülkelerde fakirliği araç olarak kullanıyor, bu ülkelere komünist rejimi getirmek istiyordu. ABD ise bu durumu tersine çevirmek için Avrupa'nın ekonomik yönden canlanmasını istiyordu. O yüzden ABD, hem Sovyetlere karşı ayakta durabilecek bir Avrupa yaratmak istiyor, hem de alıcı bulamayan ABD malları için Avrupa ekonomisini canlandırmak istiyordu.[362] Bu nedenle ABD, Dışişleri, Savunma ve Donanma Bakanlıkları Koordinasyon Komitesi adı altında bir komite kurarak Avrupa'ya yapılacak yardım için görüşmelere başlandı ve bir rapor hazırladı. Ancak hazırlanan bu rapor kapsamlı bir yapıda olmadığı için yeni bir kurul oluşturuldu. İkinci kurulun raporu uygun görüldü ve oluşturulan bu raporu açıklayan Marshall, Avrupa uluslarını ortak bir imar planı içinde bir araya getirme kararlılığını

---

[360] *Cumhuriyet,* "Truman'ın Tarihi Nutku", 13 Mart 1947, s. 1.

[361] İbrahim Bozkurt, *Türk Kamuoyunda Amerika İmges*i, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Doktora Tezi), 2008, s. 79-80.

[362] Baskın Oran, *Türk Dış Politikası,:1919-1980,* İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s. 538.

taşıdığını ifade ederek, tüm Avrupa ülkelerini hazırlanacak olan plana dahil olmaya davet ediyordu. Hazırlanan bu plan üç nokta üzerinde şekilleniyordu.[363]

Marshall'ın birinci önerisi, Truman Doktrininden farklı olarak ekonomik tamir üzerine vurgu yapmasıydı. Yani açlık, fakirlik ve kaosla mücadeleye yönelinmiş, herhangi bir askeri yardımdan söz edilmemekteydi. Böylelikle savaş sonrası güç kaybeden ülkeler hem komünizm ve Sovyet etkisinden uzak tutulacak hem de Avrupa'da savaş nedeniyle yara alan ekonomi tekrar canlanacaktı. Çünkü ABD ekonomisi için Avrupa önemli bir ticari sahaydı ve Avrupa'nın alım gücünün olmaması ve ekonomisinin çöküntüye uğraması, ABD ekonomisine de sekte vuracaktı. Bu nedenle kendi çıkarlarını gözeten ABD, bu yardımların acilen yapılması görüşündeydi. Marshall'ın İkinci önerisi, ulusal düzeyden bölgesel düzeye yani tek tek ülkelere değil de tüm Avrupa kıtasından söz ediyor, Sovyetlere karşı Avrupa'yı tek bir vücûd haline getirmeye çalışarak bir blok yaratmak istiyordu. Üçüncü önerisi ise; bu girişime engel olacak hükümet, siyasi parti ya da grupların ABD'nin direnişiyle karşılacağının ifade etmesiydi. Bu öneri yardımların karşısında olan her topluluğa karşı ABD'nin bir meydan okumasıydı.[364]

Avrupa'da meydana gelen ekonomik sıkıntılar nedeniyle Marshall Planı adını alan görüşmeler ilk 27 Haziran 1947'de Paris'te yapıldı. Türkiye'nin içinde bulunduğu 16 ülke, ABD'ye sunmak üzere bir Avrupa Ekonomik Kalkınma Programı hazırladı ve bu program kongreye sunuldu. Ancak Marshall Planı çerçevesinde kurulan komisyonda Türkiye'nin bu plana dahil olmasını reddeden bir broşür sunulmuştur. Bu broşüre göre Türkiye'nin diğer ülkeler gibi savaşa dahil olmayıp savaştan bir zarar almadığı, Türk ticaretini harpten bir zarar görmediği, Türkiye'nin Marshall Planı çerçevesinde yapılacak yardımları kendi kaynaklarından da elde edebileceği ve bütçenin yarıdan fazlasını askeri amaçlar için kullanılması gibi sebepler öne sürülerek Türkiye'nin bu plan çerçevesinde desteklenmesi reddedilmiştir.[365]

---

[363] Erhan Çağrı, "Ortaya Çıkışı ve Uygulanışıyla Marshall Planı", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi,* C. 51, S. 1, 1996, s. 276-279.

[364] *Aynı Yer.*

[365] TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Cilt. 10, Birleşim: 37, 2.11.1948, s. 4-9.

ABD'nin Marshall Planı ile ilgili ilk tutumları Türkiye'de olumsuz tepkiler yaratmış ve bazı çevrelerde bugün Türkiye'yi yalnız bırakan ABD'nin yarın da politik bakımdan yalnız bırakabileceği endişesi doğmuştur. Türkiye Washington Büyükelçisi ise Türkiye'nin yardım kapsamına alınmamasının Türk halkı ve hükümeti üzerinde hayal kırıklığı yarattığını ifade ediyordu.[366] Basında da Türkiye'nin iktisadi yardıma en layık devlet olduğu vurgusu yapılıyordu.[367] Diğer yandan ülkedeki muhalefet partileri bunun sorumluluğunu iktidarın yanlış politikalarına yükleyip, hükümeti ABD'lilere karşı yanlış ve eksik bilgi vermekle suçluyorlardı.[368] Yani muhalefet bir nevi ABD'ye sunulan programın temelsiz ve iyi hazırlanmamış olduğunu dile getiriliyordu.

Türkiye, Marshall Planı kapsamına alınmaması kararı üzerine doğrudan doğruya ABD hükümetine başvurarak kendisinin de Marshall Planına dahil edilmesini talep etti. Türkiye bu başvurusunda, ekonomik durumla askeri ve siyasal istikrar arasındaki ilişkiyi vurgularken, Ankara'daki ABD Büyükelçiliği de Washington'a bir rapor göndererek Türkiye'nin ekonomik durumu dolayısıyla yardım verilecek ülkeler listesine alınması gerektiğini bildirdi.[369] Türkiye Washington Büyükelçisi ise Türkiye'nin kendi başına Sovyet baskısıyla mücadele edemeyeceğini, yeni Sovyet Büyükelçisi'nin Türkiye'ye saldırabileceği yumuşak bir nokta için araştırma yaptığını, eğer plan dahiline Türkiye'nin alınmaması takdirde bu yumuşak noktayı bulabileceğini öne sürerek Türkiye'nin Marshall Planı kapsamına alınması gerekliliği üzerinde duruyordu.[370]

Türkiye'nin Marshall kapsamına alınması için bir diğer faaliyeti ise; iç politikada Sovyet ve komünizm baskısını öne sürerek, ülke içerisinde komünist tehditin varlığını ABD'ye kanıtlamak istemesi olmuştur. Her ne kadar ABD belgelerini incelediğimizde bu dönemde Türkiye'nin güçlü bir anti-komünist devlet olması nedeniyle ülke içerisinde komünist tehditin yer almadığı ifade edilse de[371] Türkiye,

---

366 FRUS, 1948, Eastern Europe; The Soviet Union, Volume IV, Document: 62.

367 *Cumhuriyet, "*Türkiye, iktisadi yardıma en layık devlettir", 16 Mart 1948, s. 1.

368 Ayın Tarihi, No: 224, Temmuz 1952, s.1 33.

369 Barış Ertem "Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* C. 12, S. 21, 2009. s. 392.

370 FRUS, 1948, Eastern Europe; The Soviet Union, Volume IV, Document: 62.

371 FRUS, 1947, Eastern Europe; The Soviet Union, Volume IV, Document: 366.

ABD'nin ilgi ve dikkatini çekmek için ülke içerisinde bir komünist avı başlatmıştır. DTCF öğretim üyelerinin ve sol görüşlü aydınların tutuklanması dönemine denk gelen bu süreç, Marshall Yardımlarından faydalanılması için ülke içersinde yürütülen "hayali komünizme" karşı başlatılan "cadı avının" en önemli örneklerinden biri olmuştur.

Türkiye'nin girişimleriyle birlikte ABD konuyu tekrar ele almış, Türkiye'yi Marshall Planı'na dahil etmeye karar vermiştir. Bu amaçla Türkiye ile ABD arasında 4 Temmuz 1948'de Ekonomi İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. Anlaşma metni incelendiğinde yapılacak olan ekonomik yardımın usulleri ve çeşitleri ayrıntılı olarak yazılmıştır. Bu ayrıntılara girmeden genel bir değerlendirme yapacak olursak; anlaşmayla ABD Hükümeti, Türk Hükümetine ekonomik yardım yapacak ama bu yardımlar bazı kayıtlara bağlanarak ABD Hükümeti tarafından onay verilen alanlarda ve o amaçlarda kullanılacaktı. Buna karşı ABD'nin ihtiyacı olduğu Türk menşeli ürünlerin ABD'ye transferi kolaylaştırılırken Türkiye, ABD vatandaşlarına seyahat kolaylığı getirecekti. Truman Doktrini'nde olduğu gibi Marshall Planı Antlaşması kapsamında da bir Misyon Şefliğinden bahsedilmekteydi. Ancak Truman Doktrinin'den farklı olarak bu anlaşmayla, Misyon Şefliklerinde çalışan personellere elçilik personeli vasfı verilmiş ve elçilik personelinin faydalandığı imtiyazlardan onlarında faydalanacağı belirtilerek bu misyonun, elçiliğin bir cüzü sayılması gerektiği kararı alınmıştı.[372]

Anlaşmanın imzalanmasıyla gelecek yıllardaki yapılması gereken yardımlar hakkında bilgi vermek amacıyla Ankara'ya gelen Marshall Planı Avrupa yöneticisi Averel Harriman, Türkiye'de plan çerçevesinde ne gibi programlar düzenlendiği hakkında bilgi toplamak için çeşitli ziyaretler gerçekleştirmiştir. Bir nevi denetleme ve plan çerçevesinde yapılacak olan işleri yakından görmek için düzenlenen bu ziyaretin ardından Avrupa Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı Başkanı Paul Hoffman da çeşitli ziyaretler gerçekleştirmiştir.[373] Ancak her iki ziyarette Türkiye'ye verilecek olan yardımların miktarının arttırılma sözü verilse de bu gerçekleşmemiştir. Bu plan çerçevesinde Türkiye'nin birincil şikayeti alınan yardımların azlığı olmuş ve bu durum

---

372 Anlaşmanın Tam Metni İçin Bk. https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc030/kanuntbmmc030/kanuntbmmc03005253.pdf , Son erişim tarihi: 19. Kasım 2018

373 *Ayın Tarihi*, No.181,Aralık 1948, s. 6, 35, *Cumhuriyet,* "Hoffman Ankara'ya geliyor", 20 Eylül 1950, s.1.

kamuoyunda da büyük tepkilere yol açmıştır. Çünkü Marshall Planı kapsamında Türkiye 16 ülkeye yapılan yardımların yaklaşık sadece yüzde üçlük kısmından yararlanmıştır. Zaten bu planın Truman Doktrini gibi direkt destek olarak verilen bir paranın söz konusu olmadığı dönemin Dışişleri Bakanı tarafından da ifade edilmişti.[374]

Marshall Planı kapsamında Türkiye'ye yapılan yardım iki şekilde temin edilecekti. Bunlardan birincisi direkt yardım olup ABD hükümetin tarafından direkt olarak nakit yapılacaktı. Diğeri ise tiraj hakkı olarak çeşitli ülkelerden Türkiye'ye temin edilen satın alma imkanlarıyla olacaktı. Bu bağlamda 1948-52 yılları arasında Türkiye'nin aldığı kredi miktarı 354 milyon dolara ulaşmıştır. Marshall kredileriyle getirilecek makineler, ürünler ve araçlar ABD'nin bir kuruluşu olan ECA[375] tarafından sağlanırken, ABD malları için Türkiye, uygun bir pazar olarak görülüyordu. Bu yardımlarTürk ekonomisini geliştirmekten ziyade sürdürülebilir ekonomik yapısını korumak şeklinde devam ediyor, sağlanan hibe ve kredilerin büyük bir kısmı da ekonomiyi geliştirmekten çok Türk ordusunun savunma giderlerine harcanıyordu. Hesapsız yapılan bu harcama dağılımları yardımların Türkiye'ye diğer Avrupa devletlerinde başlattığı gelişim hızını kazandıramamış ve bunun sonucunda Türk ekonomisinde gerçekleşen dış kredi ve dış kaynaklı ekonomi politikaları, Türkiye'yi ekonomik açıdan dışa bağımlı hale getirmiştir.

Marshall Planı hakkındaki bu bilgilerden sonra kısa bir değerlendirme yapacak olursak, öncelikle planın sadece ekonomik olmadığı ve bunun siyasi boyutunun da olduğunu ifade etmemiz gerekir. Çünkü ABD tarafından Türkiye'ye yapılan bu yardımlar, ABD'nin ülkedeki nüfuzunu ve prestijini arttırmaya yönelik çalışmalar olmuştur. Öyle ki Truman Doktrini çerçevesinde imzalanan anlaşmalarda, Türkiye'ye yapılacak olan ABD yardımının reklamı ve propagandasının yapılacağı maddesi tam

---

374 Necmeddin Sadak Marshall Planını;
"Amerikalı dostlarımız konuşmalarımızda bilhassa şu noktayı belirtmekte ısrar ediyorlar.Marshall Planında para yardımı veya açık kredi asla bahismevzu değildir. Bahismevzu olan program evvela 16 Devletin kendi gayretleriyle ve müşterek iş birlikleriyle kalkınmaya çalışmaları, birbirine yardım etmeleridir.Bu münferit ve müşterek gayretler, harcandıktan sonra noksan kalan kısımları Amerikalılar tamamlayacaktır."
ifadeleriyle açıklamıştır. TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Cilt: 10, Birleşim: 37, 2.11.1948, s. 10.

375 Marshall Planı çerçevesinde tahsis edilen yardımların dağıtımı için ABD bünyesinde Ekonomik İşbirliği İdaresi (ECA) adlı bir örgüt kuruldu. Bu örgütün onayı olmadan hiç bir yardım gönderilmeyecek ve kullanılmayacaktı. Erhan, a.g.m., s. 283.

anlamıyla gerçekleşmiş ve gazete sütunlarında uygulamaya koyulmuştu.[376] Türkiye'ye yapılan Truman Doktrini ve Marshall Planı çerçevesindeki yardımlar sayesinde ABD, Türkiye'ye karşı siyasi müdahalelerini, propagandasını ve Türkiye'de bulunmasının meşruluğunu bu yardımlarların anlaşma maddelerine dayanarak yapmıştır. Yapılan yardım anlaşmalarının metinlerinden de anlaşılacağı üzere Türkiye'ye birçok ABD'li uzman gelmiş ve bunlar Türkiye'deki birçok kurumla içli dışlı çalışmalar yaparak ülkedeki politikaları etkileyip şekillendirmişlerdir.[377]

Yardım anlaşması maddelerinde sıklıkla sözü edilen Misyon Şeflikleri'nde görev yapacak olan personel, diplomatik ayrıcalıklardan yararlanmış, ABD yardımlarının kullanılmasına ilişkin Türk makamlarından bilgi talep edebilmesinin önü açılmıştı. Üstelik bu kişiler Bakanlar Kurulu'nun 26 Mart 1949 tarih ve 3/8945 sayılı kararnamesiyle, ikinci derece askeri yasak bölgeler ve limanlara serbestçe girme yetkisiyle donatılmışlardır. Türkiye'de askerî misyon direktörü olarak görev yapan Tümgeneral William H. Arnold 23 Temmuz 1951 tarihinde yaptığı bir açıklamada; Türkiye'de ki misyonun önemli miktarda askerî teçhizat ve malzeme dağıttığını ve 25.000 subay ve astsubayın eğitildiğini ifade etmiş, 1949 yılında bu şefliklerde görev yapan ABD'li sayısı 374 iken 1952'de bu 1364'e yükseldiğini belirtmiştir.[378] Türkiye'deki ABD'li personellerin sayısı 1970'li yıllara gelindiğinde bu rakam 25 bine ulaşmıştır.[379] Ülkedeki ABD'li personelin sayısındaki bu muazzam artış, ABD'nin

---

[376] ABD yardımlarının Türkiye'deki propagandası için bkz. *Cumhuriyet* "Marshall planı başfotoğrafçısı şehrimizde", 6 Kasım 1949, s. 2. *Cumhuriyet,* "Marshall planı ve biz", 24 Ocak 1948, s. 3. *Cumhuriyet,* "Yüksek okullara yapılan Marshall yardımı", 9 Ekim 1952, s. 3. *Cumhuriyet*, "Amerika Türkiye'ye yardımı arttıracak", 25 Ocak 1952, s. 1.

[377] 27 Mayıs askeri müdahalesinin önemli isimlerinden Suphi Gürsoytrak bu durumu; *"1960'tan önce CIA bir yandan, ABD büyükelçiliği bir yandan soluk alışımızı bile saptıyorlardı." şeklinde ifade ederek,* ABD'nin Türkiye'de ki tüm kurumların içerisine yerleştiğini ifade ediyordu. Çetin Yetkin, *Türkiye'de Askeri Darbeler ve Amerika*, Antalya: Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, 2010, s.72.

[378] Satterthwaite, a.g.e.,s.80.

[379] George McGheei, *ABD-Türkiye-Nato-Ortadoğu,* Ankara, Bilgi Yayınları, 1992, s. 165.

Türkiye'ye ilgisini gösterirken diğer yandan bu şefliklerin amacı dışında hareket ettiğini göstermektedir.[380]

Misyon Şeflikleri Türkiye'de yapılacak olan yatırımları yönlendiriyor, gerek verdiği tavsiyelerle gerekse de düzenledikleri raporlarla ülke ekonomisine doğrudan etki ediyorlardı. Türkiye'yi ziyaret eden ABD'li uzmanların hazırladığı raporlar da ülke politikasında önemli yer tutmuş ve bu raporlar birçok kurumu etkilemişlerdir. Özellikle 1947 yılında Türkiye'ye gelen Max Weston Thornburg'un hazırladığı rapor Marshall Planı kapsamındaki yardımlara yön vermiştir. Ancak bu Misyon Şeflikleri'nin Türkiye'ye yapılacak olan yardımın büyük bir çoğunluğunu askeri harcamalara kullanması kötüye giden Türk ekonomisine uzun vadede zararlar vermiştir. ABD'den sağlanan gerek fonlarla gerek kredilerle askeri teçhizat ve donanım alınması sebebiyle Türkiye bir nevi ya borçlandırılmış ya da aldığı yardımların büyük bir çoğunluğu askeri kaynaklarca harcanmıştır. Hatta bu rakam öyle boyutlara ulaşmıştır ki; ABD Ankara Büyükelçisi Türkiye'nin askeri harcamasını %45 olarak raporlamıştır.[381] ABD'nin Türk ordusunu modernize edip geliştirme çalışmaları dışarıdan her ne kadar olumlu bir imaj sergilese de ekonomik yükümlülüğü bakımından Türkiye'de ciddi sıkıntılar yaratmıştır.

Türk ekonomisindeki ciddi sıkıntıları gören Misyon Şeflikleri ise Türk yetkililer gibi sürekli kendi ülkelerinden Türkiye'ye yapılan yardımın arttırılması talebini sıklıkla dile getiriyorlardı. Çünkü Türk ordusunu baştan aşağıya yenileyip modernize edilmesi o kadar da kolay bir iş değildi. Ayrıca eski teknolojik sisteme sahip olan ve bir çoğu etkisiz olan savaş araç gereçlerini kullanan Türk ordusunun aralıksız savaşma gücünün yalnızca üç hafta olarak belirlendiği için ordunun savaşma gücünü arttırmak gerekiyordu.[382] Ancak bu noktada dünyada İkinci Dünya Savaşı'nın bitmiş olmasına rağmen ve Türkiye'nin fiilen başka bir ülkeyle savaşma ihtimali bile ortada yokken, Türk ordusunun savaş düzeninde hareket edip bütçenin yarısını askeri harcamalara

---

[380] Bu dönemde Truman ve Marshall Antlaşmaları kapsamında görevlendirilen bu uzmanlar 1960 müdahalesinden sonra Başbakanlığa gelen Alparslan Türkeş'in dikkatini çekmiştir. ABD yardımları için görevlendiren personellerin, Başbakanlık'ta gelen giden tüm evrakları incelediğini ifade eden Türkeş, bu kişilerin ABD yardım binalarına gönderilmelerini emretmiştir. Hulisi Turgut, *Şahinlerin Dansı*, İstanbul: ABD Yayınları, 1995, s. 202.

[381] FRUS, 1951, European Security And The German Questions, Volume III, Part 1, Document: 645.

[382] FRUS, 1950, The Near East, South Asia, And Africa,Volume V, Document: 758.

ayrılmasının nedeni, ülkede yaratılan Sovyet ve komünizm tehdidi olduğunu söylemek gerekir. Burada ifade edilen "yaratılan" sözcüğü ise; bu durumun gerçek boyutunu açıklar niteliktedir.

Türkiye'nin geçirdiği bu dönem, ABD ve Sovyetler Birliği arasında başlayan Soğuk Savaş'a müdahil olma süreci olarak, ABD yanlısı bir siyaset yürütüleceğinin resmî bir göstergesi olmuş ve Türkiye, Sovyetleri çevreleme politikasında Doğu bloğunu oluşturmuştur. Türkiye'nin bulunduğu stratejik konumu, bu yardımların Türkiye'ye sağlanmasında önemli bir etken olmuş, bir nevi ABD, Türkiye'yi Sovyetlere karşı bir üs olarak kullanmak için askeri ve ekonomik olarak donatmaya başlamıştı. Türkiye'yi Orta Doğu'nun kalesi olarak gören ABD, bu coğrafyadaki hareket alanını genişletmek amacıyla yardım kapsamına aldığı Türkiye'yi çok geçmeden NATO ittifaki içine de dahil ederek bu coğrafyadaki askeri faaliyetlerini resmileştirecekti.

2.3.Türkiye'nin NATO Üyeliğiyle Birlikte Anti-Komünist Bloğa Dahil Olması

İkinci Dünya Savaşı boyunca tarafsız bir politika takip eden Türkiye, savaşın sonuna doğru ortaya çıkan yeni uluslararası yapılanmanın içerisinde olabilmek için sembolik olarak 1945 yılında Almanya'ya savaş ilan etmiştir.[383] Savaş sonrası düzende kendi güvenliğiyle ilgili karşılacağı problemlere çözüm olarak böyle bir tavır sergileyen Türkiye, savaş sonrası oluşacak olan düzende tarafını belli ederek Batı ile temaslara özen göstermiş, bunun sonucunda da Birleşmiş Milletler Örgütü'nün kurucu üyeleri arasında yer almıştır.[384] Savaşın sonlarına doğru Sovyetlerin Almanya'yı yenerek yayılma politikalarına başlaması, Türkiye'yi Batı'ya daha çok yaklaştırmış ve kuruluşundan itibaren mesafeli bir ilişki sürdürdüğü Batılı ülkelerle daha yakın ve yoğun bir işbirliği içerisine girmeye çalışmıştır.

Savaş sonrası ortaya çıkan yeni uluslararası sisteme baktığımızda savaştan güçlü olarak çıkan ABD ve Sovyetler olmak üzere dünyada iki tane süper güç karşımıza

---

[383] TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem:7, Cilt: 15, Olağanüstü İnikat, 23.02.1945. s. 131.

[384] Uğur Özgöker, *Uluslararası Siyasi, Askeri ve Ekonomik Örgütler,* İstanbul: Der Yayınları, 2006, s. 16-17.

çıkmaktadır. Avrupa'nın durumu ise; savaşın verdiği tahribat ve zararlardan dolayı ekonomik olarak çöküntüye uğramış ve birçok şehir tahrip olmuştur. Savaş sonrası Batı Avrupa ülkeleri, ekonomik nedenlerden ötürü ordularının büyük bölümünü terhis etmişti. Ancak Sovyetler ordusunun durumunu korumasıyla Avrupa'da kuvvetler dengesi bir anda değişmişti.[385] Sovyetlerin savaş sonrası politikalarındaki saldırgan tavrı, İran ve Polonya'dan askerlerini çekmemesi gibi politikaları, Batı ve ABD'nin endişesine yol açıyordu. Bu nedenle ABD, kendinden güçsüz devletler üzerinde baskısını hissettirmek isteyen Sovyetlere karşı, yeni güvenlik arayışlarını başlatarak Sovyetlere karşı yürüttüğü politikasını değiştirmiştir.

ABD'nin Sovyetlere karşı siyasetini değiştirmesini ilk global örnekleri Truman ve Marshall yardımları olmuş ve bu yardımlarla, ülkelerin ekonomisini canlandırırken bir yandanda Sovyet etkisinde kalabilecek ülkeleri kendi yanına çekmeye başlamıştı. ABD politikasındaki bu değişim Avrupa'yı da etkilemiş ve Sovyetlere karşı ABD öncülüğünde bir çevreleme politikası yürütülmeye başlanmıştır. Ancak Sovyet yayılmacılığına karşı yapılan bu girişimler, Türkiye ve Yunanistan haricinde ekonomik bağlamda kalmış ve askeri bir teşkilat halini almamıştı. Henüz dünyada bir askeri teşkilatın olmaması da güvenlik sorununu ortaya çıkarırken, Birleşmiş Milletler de bu güvenlik problemlerini çözebilecek bir yapıya henüz ulaşamamıştı. Ortaya çıkan bu durum; Avrupa'nın kendi güvenliğini sağlamak amacıyla savunma sistemleri kurup kendi aralarında bir dizi ittifaklar yapmasını mecbur kılmıştır.

Avrupa'daki savunma ve ittifak arayışlarına ilk çözüm, 17 Mart 1948'de imzalanan Brüksel Paktı olmuştur. Bu antlaşmayla İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg ortak bir savunma sistemiyle iktisat ve kültürel bağlarını kuvvetlendirmeyi düşünmüşlerdir.[386] Bu anlaşmayı kendi üzerine yapılmış bir anlaşma olarak algılayan Sovyetler, Doğu Avrupa'daki faaliyetlerini artırarak bu yapılanmaya

---

385 İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa' daki gelişmeler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Tony Judt, *Postwar, A History of Europe Since 1945,* New York: The Penguin Press, 2005, s. 13-99.

386 B.Brussels Treaty,Treaty of Economic, Social and Cultural Collaboration and Collective Self-Defence, Signed at Brussels on 17 March 1948. . https://www.nato.int/ebookshop/video/declassified/doc_files/Brussels%20Treaty.pdf , (Son Erişim Tarihi: 16.06.2017).

karşı harekete geçmiş ve tarihte "Berlin Ablukası"[387] olarak adlandırılan büyük bir olay meydana gelmiştir. Sovyetlerin Doğu Avrupa'daki yayılmacı faaliyetleri ve Brüksel Paktı gibi oluşumlara karşı çıkması ABD'yi harekete geçirmiş, 6 Temmuz 1948'de ABD Dışişleri Bakanlığı ile Kanada ve Batı birliği devletlerin büyükelçileri arasında Kuzey Atlantik Paktı görüşmeleri başlamıştır. Bu görüşmeler neticesinde 4 Nisan 1949 Kuzey Atlantik Anlaşması 12 ülke arasında (Belçika, Kanada, Danimarka, Fransa, İzlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Portekiz, Birleşik Krallık ve ABD) imzalanmıştır.[388]

Kuzey Atlantik Antlaşması'nın maddelerini incelediğimizde antlaşmanın giriş kısmında "NATO'nun yalnızca askeri değil, aynı zamanda ekonomik, sosyal ve siyasal işbirliğini de öngördüğünün" belirtilmesi örgüt üyeleri arasında birçok alanda işbirliği yapılacağının bir göstergesi olmuştur. NATO'nun her alanda karşılıklı dayanışma ve işbirliği vurgusunun yapıldığı ve silahlı bir saldırıya karşı toplu direnme kapasitelerinin ortaya konulacağı maddeleri[389] örgüt üyelerinin birbirlerine karşı sıkı sıkıya bağlılığını simgelemesi bakımından örgütün ana felsefesini oluşturmaktadır.

ABD'nin NATO'nun kurulmasına olan büyük desteği "Sovyet saldırganlığına karşı" olduğu düşünülürken, bazı hükümet yetkilileri de Sovyet Birliği'nin bir saldırı politikası izlediğini düşünmüyor, hatta Sovyetlerin Batı Avrupa'yı işgal etme ve dünyada bir çatışma başlatacağı fikirlerine karşı çıkıyorlardı. Öyle ki NATO'nun "Sovyet saldırganlığına karşı" kurulması fikri bile antlaşmanın Amerikan Kongresi'nde tartışıldığı sırada "*dünya barışını korumak yerine bir üçüncü dünya savaşını geri getirecek olan bir anlaşmaya oy kullanmam"* denilerek karşı çıkılıyordu.[390] Ancak antlaşmanın yürürlüğe girmesiyle yıllarca devam edecek olan Soğuk Savaş'ın tohumları atılmıştı. Bu durumu Eski ABD Büyükelçisi Kennan;

---

[387] Berlin Ablukası 1948 yılında başlayıp 1949'da biten, SovyetlerinBerlin'i kontrol altına almak ve Batı ittifakına gözdağı vermek için şehrin her türlü karayolu ve demiryolu bağlantısını kesme olayıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Halil, *Atatürkçü Dış Politika ve NATO ve Türkiye,* İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1968, s. 110.

[388] NATO'nun kısa tarihi için hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. https://www.nato.int/cps/su/natohq/declassified_139339.htm , Son Erişim Tarihi: 22.11.2018.

[389] The North Atlantic Treaty, Washington D.C- 4April 1949. https://www.nato.int/cps/ic/natohq/official_texts_17120.htm , Son Erişim Tarihi: 22.11.2018.

[390] Türkkaya Ataöv, *Amerika, Nato ve Türkiye,* İstanbul: Aydınlık Yayınevi, 1969, s. 140.

"İkinci Dünya Savaşından sonra ABD siyasetini düzenleyenler komünizmi sadece askeri bir tehlike olarak görüyorlardı. NATO'yu kurmakla kimsenin tasarlamadığı bir saldırıya karşı Avrupa'nın ortasından zorlama bir çizgi çektiler. Savaştan sonra Sovyetler Birliği ne başka ülkeleri işgal etmek istedi ne de buna ihtiyacı vardı"

diyerek[391] NATO'nun tüm dünyayı kutuplaştırdığını ve yıllarca sürecek olan Soğuk Savaşa neden olduğunu ifade etmektedir. Bu noktada Kennan'ın sözleri NATO'nun kuruluş amacını ve Soğuk Savaş dönemi boyunca ABD'nin anti-komünizm maskesi altında dünyaya yayıldığını kanıtlar nitelikteydi.

Batı kanadında gelişmeler devam ederken Türkiye de kendi güvenlik endişeleriyle baş başa kalmamak için kurulacak olan uluslararası bir ittifaka dahil olma fikrindeydi. Çünkü Truman Doktrini ve Marshall Planı Türkiye'nin Sovyetler karşısındaki endişelerini hafifletmesine rağmen tümüyle ortadan kaldırmamıştı. Ayrıca İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren Türk ordusu seferberlik halinde olduğu için bu durum devletin üzerinde ciddi bir mali yük oluşturuyordu.[392] Bu nedenle Türkiye, güvenlik endişelerini sonlandırmak için bir an önce uluslararası bir pakta katılma fikrindeydi. Bu amaçla, bir yandan San Francisco Konferansına[393] katılırken diğer yandan uluslararası bir kuruluş olan Birleşmiş Milletlere üye olarak dünya siyasetinde tarafını seçmişti.

Henüz daha NATO kurulmadan 1947 ve 1948 yıllarında Türk Dışişleri Bakanı ve Büyükelçileri, dünyada yeni oluşturulacak olan güvenlik sisteminde Türkiye'nin yerinin nerede olduğunu öğrenmek için ABD ve İngiliz üst düzey yetkililerle görüşüyordu. NATO'nun bölgesel mikro düzeyde ve coğrafi sınırlara dayanan bir antlaşma olduğunun ve İtalya'nın bile buna dahil edilmeyeceğinin altının çizilmesi üzerine, Türk yetkililer yeni arayışlar içerisine girmişti. Özellikle 1949 yılının Şubat

---

391 Ataöv, a.g.e.,142.

392 Saime Yüceer, "Tarihsel Perspektif İçinde Türkiye'nin NATO'ya Girişi ve Meclisteki Yankıları", *Atatürkçü Bakış,* C.1, 2020, s. 76.

393 Kadir Kasalak, *Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri,* "San Francisco Konferansı ve Türkiye" , Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1998, s. 210-233.

ayında Türk Dışişleri Bakanı Necmeddin Sadak, NATO ittifakına benzer bir şekilde Akdeniz paktı kurma imkanlarını Londra, Paris ve Brüksel'de aktif olarak araştırmaya başlamıştı.[394]

Türkiye'nin uluslararası arası güvenlik arayışları sürerken NATO ittifakında İtalya gibi birçok ülkenin yer almasına rağmen, Türkiye'nin tam üye olarak alınmaması büyük bir hayal kırıklığı yaratmıştı.[395] Kamuoyunda büyük endişelere yol açan bu durum, ABD'ye karşı duyulan güveni sarsmıştı. Türk Dışişleri Bakanı Necmeddin Sadak, bu durum karşısında nasıl bir tutum sergilemesi gerektiğini ABD Ankara Büyükelçisine danışırken, kamuoyunda oluşan derin hoşnutsuzluğun altını çiziyordu.[396] Ancak 26 Nisan 1949 tarihli Truman'ın İnönü'ye yazdığı övgü ve memnuniyet içerikli mektup bu ortamı biraz da olsa yumuşatmıştı. Truman'ın bu mektubunda; Türkiye'nin şu an için NATO'ya dahil edilmemesinden dolayı endişelenilmemesi gerektiğini, çünkü NATO'nun zaten Türkiye gibi zor durumda olan ulusların bağımsızlığını koruyacağı ifade edilmiştir.[397] İnönü'nün yazdığı mektuba karşılık olarak yazılan bu mektupta dikkat çeken en önemli detay ise; İnönü'nün hiçbir şekilde NATO antlaşmasına değinmemesine rağmen Truman'ın bu konuda görüşlerini ifade etmesi, NATO'ya dahil edilmeyen Türkiye'de oluşan olumsuz atmosferi dindirmek gayesinde olduğunu göstermektedir.

Türkiye'nin uluslararası güvenlik endişeleri, NATO ittifakına alınmaması sebebiyle artıyor ve bu konudaki çalışmalarına hız veriyordu. Bu nedenle Türkiye ilk başlarda aradığı desteği Avrupa'dan bulamadığı için Yunanistan'la görüşmeye başlamış, aralarında Türk-Yunan generaller ve Türk İstihbarat Şefinin de bulunduğu üst düzey yetkililerin toplantısında Doğu Akdeniz'in savunulması için bir pakt kurulması yönündeki fikirleri öne çıkmıştır. Bu görüşme NATO'ya alınmayan iki ülke için güvenlik açısından yeni bir çözüm yolu olmuştur.[398] Yunanistan ve Türkiye'nin bölgesel

---

394 FRUS, 1949, The Near East, South Asia, And Africa, Volume VI, Document: 1152.

395 FRUS, 1950, The Near East, South Asia, and Africa, VolumeV, Document: 735.

396 FRUS, 1949, The Near East, South Asia, And Africa, Volume VI, Document: 1146.

397 FRUS, 1949, The Near East, South Asia, And Africa, Volume VI, Document: 49.

398 FRUS, 1950, The Near East, South Asia, And Africa, Volume V,Document: 749.

pakt görüşü, ABD Savunma Bakanlığı'ndaki bir görüşmede de masaya yatırılmış,[399] fakat ABD, NATO'nun kuruluşuna odaklandığı için bu fikir ikinci planda kalmıştır.

Türkiye, Sovyetlere karşı bir operasyon üssü olarak hayati öneme sahip olmakla birlikte Sovyetlere karşı geleneksel ve sınırsız direnişi bulunmaktaydı.[400] Ancak bu kadar öneme sahip olan bir ülkenin NATO ittifakına dahil edilmemesi şaşırtıcı olsa da, bu konuya ait genel görüş ve ana sebep NATO'nun sadece Batı Avrupa ve ABD güvenliğini sağlayan bir antlaşma olmasıydı. NATO bölgesinin ilk planda bu kadar geniş bir coğrafyaya yayılması, kurulmuş olan örgütün planlama ve idaresi zorlaştıracağı, hatta belirli kararların alınmasında zaman kaybedebileceği görüşü hakim olmuştu.[401] Çünkü bunun örneği Birleşmiş Milletler'de yaşanmış, Sovyetler ve onun uyduları olan devletler birçok karar verme aşamalarında red oyu vermeleri, Milletler Cemiyeti'nin savaş sonrası düzeni sağlama konusundaki başarısızlığını ortaya koymuştu.

ABD'nin düşüncesi Türkiye'yi NATO'ya dahil etmekti ama diğer üyelerden aradığı desteği bulamıyordu. Çünkü ABD için Türkiye, Sovyet yayılma ve hâkimiyet alanında bulunmakla birlikte Sovyetleri çevreleme politikasında önemli bir rol üstlenebilecek bir ülkeydi. O yüzden Türkiye'nin coğrafi konumu ABD'yi Türkiye'ye yaklaştıran en büyük etmen olduğu birçok raporlarda dile getirildiği, Türkiye'den "*Sovyet saldırganlığına karşı büyük bir direniş sunma kararlılığı ve kabiliyetine sahip olan Doğu Akdeniz ve Orta Doğu bölgesindeki en güçlü anti-komünist ülke"* diye söz edildiği dikkat çekiyordu.[402]

ABD Genelkurmay başkanı Bradley'in denizaşırı ülkelerde üsler kurma fikrine uygun olarak görülen Türkiye, ABD için oldukça öneme sahipti. Çünkü Bradley bu üslerin düşman topraklarına en yakın bölgelerde kurulması fikrindeydi.[403] ABD için oldukça önemli bir konumda olan Türkiye'nin NATO'ya ilk başvursunun reddedilmesinden sonra ABD, Türkiye'ye yaptığı askeri ve mali yardımların arttırılması

---

[399] FRUS, 1950, The Near East, South Asia, And Africa,Volume V,Document: 730.

[400] FRUS, 1949, The Near East, South Asia, and Africa, Volume VI, Document: 1152.

[401] FRUS, 1950, The Near East, South Asia, And Africa, Volume V, Document: 730

[402] FRUS, 1951, The Near East And Africa, Volume V, Document: 660.

[403] Yüceer, a.g.m., s. 77.

için çalışmalar yapıyor, yeni fonlar buluyordu. ABD'nin bu girişimleri Türkiye'yi NATO üyeliği için hazırlamak istediğinin bir göstergesiydi.[404]

Türkiye dış siyasetinde bu gelişmeler devam ederken iç siyasette de önemli gelişmeler yaşanmaktaydı. 14 Mayıs 1950 yılında yapılan seçimlerde Demokrat Parti'nin iktidar olması ve 27 yıldır ülkede devam eden CHP yönetiminin son bulması, Türkiye'de milat sayılan bir gelişme olmuştur. Demokrat Parti'nin iktidar olmasıyla birlikte yeni hükümet, dış politikada temel olarak daha önce olduğu gibi NATO'ya dahil olma siyasetini takip ediyordu. Zaten Başbakan Adnan Menderes de parti programını açıklarken *"İngiliz, Fransız ve ABD ittifakına ve Birleşmiş Milletler idealine bağlı kalacaklarını*[405]" ifade ederek dış politikadaki yönünün Batı olduğunu dile getirmiştir.

Türkiye'nin, ABD ile her bir temasta dile getirdiği NATO'ya dahil olma isteği ve ulusal güvenlik endişeleri, Türkiye'nin artık oyalanamayacağını ortaya koymuştu. Bu noktada Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Ankara ABD Büyükelçisine, Zekayi Sertel'in mektubunu gösterip bir nevi tehdit içerikli sözleri, artık Türkiye'nin NATO'ya alınması konusunda "*bıçak kemiğe dayandı"* mesajını veriyordu.[406] Çünkü Türkiye'nin ABD ile yakın ilişkiler kurmasına rağmen hâla resmî olarak bir NATO ittifakının için yer almaması kamuoyunda derin bir hoşnutsuzluk ve ABD'ye karşı bir güvensizlik yaratıyordu. Ancak Türkiye'nin ittifaka alınma fikrine İngiltere ve diğer ülkelerin destek vermemesi, ABD'yi de NATO içerisinde desteksiz bırakıyordu. Çünkü İngiltere Türkiye'yi NATO dışında Doğu Akdeniz'in güvenliği için farklı bir savunma sistemi

---

[404] ABD Savunma Bakanlığı'ndan çıkan bir kararda Türkiye'nin NATO üyeliği;
"*NATO örgütü üye devletlerin savunması makul ölçüde güvence altına alındığı takdirde Türkiye'nin alınması tekrar gündeme gelecek ve ABD, Türkiye'de koordinasyon planlamaları çalışmalarını destekleyerek bu süreci hızlandırıp Türkiye'nin NATO'ya alınmasını destekleyecektir"*
şeklinde ifade edilmiştir. FRUS, 1950, The Near East, South Asia, And Africa, Volume V, Document: 730.

[405] Kazım Öztürk, *Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri ve Programları,* İstanbul: Ak Yayınları, 1968, s. 364.

[406] Zekeriya Sertel'in mektubunda artık batılılara güvenilmemesi gerekliği ve bunun dışında daha akılcı çözümlerin olduğu yazmaktaydı. Ayrıca Sertel'in de bir komünist olduğu ve fikirleriyle Türkiye'yi etkileyebilecek biri olduğunu dile getiren Ankara ABD Büyükelçisi; Türkiye'de Sertel tipi propagandaların yayılmasından endişe edildiğini ve artık bir an önce Türkiye'nin güvenliğinin sağlanması konusunda bir şeyler yapılması gerektiğini ABD Hükümetine bildirmiştir. Türk kamuoyundaki rahatsızlıkları da bildiren büyükelçi, artık Türkiye'nin ABD'ye karşı inancını yitirecek konuma yaklaştığını ifade ederek Türkiye'nin NATO ittifakına bir an önce alınmasının altını çizmiştir. FRUS, 1951, The Near East And Africa, Volume V, Document: 665

içerisinde görmek isterken diğer ülkeler ise; Türkiye'nin NATO ittifakına dahil olmasının bir Sovyet saldırısına ve NATO'dan aldıkları askeri yardımın azalacağına neden olabileceği için Türkiye'nin bu ittifaka dahil olmasına karşı çıkıyorlardı.[407] Ancak bu sırada Türkiye'yi NATO ittifakına yakınlaştıracak "Komünizm" ile "Hür Dünya'nın"[408] savaşı olan Kore Savaşı patlak verdi.

Kore Savaşı'yla birlikte Birleşmiş Milletler, üyelerine asker gönderme çağrısında bulunurken, Türkiye bu çağrıya ABD'den sonra ilk yanıt veren ülke oldu. Demokrat Parti'nin muhalefete danışmadan aldığı bu karar sonrası Kore'ye 4500 asker gönderildi. Savaşta Türk askerinin gösterdiği üstün başarı, Batı kamuoyunda Türkiye'ye karşı bir sempati yarattırken NATO'ya girişinde etkin bir oynadı. Ayrıca savaşta Türk askerinin gösterdiği üstün başarı Türkiye'nin NATO ittifakına dahil edilmesinin yük değil bir kazanç olacağını ortaya koydu.[409] Bu gelişmeler çerçevesinde Türkiye, NATO'ya dahil olma istediğini ikinci kez yineledi, ancak verilen cevap yine olumsuzdu. Fakat hem ABD'li yetkililerin hem de Türkiye'yi NATO ittifakına sokma çabaları sona ermemişti.

ABD Savunma ve Dışişleri Bakanı Avrupa'nın güvenliği sağlandıktan sonra Türkiye'nin NATO'ya dahil edilmesi ve tam üyelik verilmesi görüşündeydi. Hatta Türkiye'nin ittifaka alınmamasının Türkiye'yi tarafsızlık politikasına iteceğini ve bu durumun Türkiye'yle Sovyetleri yaklaştırabileceği endişesi, ABD'li yetkililer tarafından öngörülen bir durumdu. Bunun dışında Sovyetlere karşı Türkiye'nin önemli bir üs olması gerçeği de ABD'li yetkililer tarafından üzerinde durulan bir konuydu.[410] Bu konuda ABD yönetiminin görüşünü değerlendirmek isteyen İngiltere, Orta Doğu Komutanlığı (MEC) adı altında bir tasarı ortaya attı. Bu tasarıya göre Orta Doğu'da Türkiye, ABD, Fransa ve İngiltere tarafından bölgede bir Müttefik Komutanlığı kuracaktı.[411] Böylelikle savaştan sonra Orta Doğu'dan çekilmek zorunda kalan

---

[407] Yüceer, a.g.m., s. 79.

[408] Truman ABD dış siyasetinin başlıca gayesini, komünizme karşı savaşan hür dünyayı birleştirmek şeklinde açıklamıştır. *Zonguldak Piyasa ve İlan*, "Komünizm Tehlikesi daha uzun müddet mevcuttur", 12 Mayıs 1950, s. 1.

[409] Yüceer, a.g.m., s. 80.

[410] FRUS, 1951, European Security And The German Questions, Volume III, Part 1, Document: 270.

[411] FRUS, 1951, European Security And The German Questions, Volume III, Part 1, Document: 295.

İngiltere'nin boşluğu bu tasarlanan komutanlık tarafından dolduracaktı. Böylelikle İngiltere'nin Orta Doğu'daki faaliyetlerini genişletmesi kolaylaşacaktı.

Orta Doğu Komutanlığı tasarısına Türkiye'nin dahil edilme fikrinin altında yatan en önemli etken ise; bölgedeki Türkiye'nin prestiji olmuştur. Türkiye'nin bir müslüman ülke ve bölgedeki topluluklarla ilişkilerinin iyi olması nedeniyle Türkiye'nin adı, bölgede bir referans olarak kullanılmak istenmiştir. Bu nedenle toplanan İngiliz-ABD Genelkurmay ve Dışişleri Bakanları "*Türkiye'nin Müttefik Orta Doğu Komutanlığı altında Orta Doğu'nun savunulmasında rol alması durumunda Türkiye'nin tam olarak NATO üyeliği kabul edilecektir"*[412] fikrinde karar kılmışlardır. Orta Doğu Komutanlığı tasarısının ortaya çıkmasıyla, 3 Temmuz 1951'de İngiliz Dışişleri Bakanı Türk Dışişleri Bakanı'na bir memorandum göndererek bir paket anlaşması teklif etti. Buna göre İngiltere Türkiye'nin NATO'ya girmesine destek verecek, Türkiye de bölgede kurulacak olan bir Müttefik Komutanlığı oluşumuna dahil olup destek verecektir. Bu nedenle 12 Ekim 1951'de ABD, İngiliz ve Fransız üst düzey devlet yetkililerle yapılan görüşmeler sonucunda Türkiye'nin hem Orta Doğu Komutanlığı projesine hem de NATO'ya dahil edilmesi kararlaştırıldı.[413]

Türkiye'nin NATO üyeliği karşısındaki tüm engeller kalkınca 20 Eylül 1951'de Başkan Truman Ankara ABD Büyükelçisine Türkiye Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a verilmek üzere bir davet mektubu göndermiştir. Bu mektupta Başkan Truman, NATO Güvenlik Konseyi kararıyla Türkiye'nin NATO'ya tam üye olarak kabul edilmesini ve davetini belirtirken hem Cumhurbaşkanı'na hem de Türk hükümetine dair çok derin samimi hislerini de paylaşmıştır.[414] Böylelikle iki yıldır Türkiye'nin temel dış politikasını oluşturan NATO ittifakına üye olma girişimleri başarıyla tamamlanmıştır.

Türkiye'nin NATO'ya dahil olma çabalarının temelinde Sovyet baskıları ve güvenlik endişeleri olması nedeniyle Türkiye'nin bu ittifaka muhtaç olduğu söylenebilir, tartışılabilir. Ancak NATO ittifakı içerisinde bulunan devletlerin, özellikle de ABD ve İngiltere'nin bu coğrafyadaki amaçlarına baktığımızda onların Türkiye'ye daha çok

---

[412] FRUS, 1951, European Security And The German Questions, Volume III, Part 1, Document: 295

[413] *Ayın Tarihi*, No. 215, Ekim 1951, s. 7.

[414] FRUS, European Security And The German Question, Volume III, Part 1, Document: 303.

ihtiyaçları olduğu görülmektedir. Çünkü bu coğrafyada hâkimiyet sürmek için Türkiye'nin NATO üyeliğini kullanmak Orta Doğu üzerindeki emellerini gerçekleştirmek isteyen Batılı devletler için büyük bir fırsattı. Zaten Misyon Şeflikleri henüz daha NATO ittifakı başlamadan Türkiye'deki çalışmalarına başlamış, basından ekonomiye, ekonomiden askeri konulara kadar birçok alanda ABD varlığı ve etkisi Türkiye politikalarını derinden etkilemiştir.

Türkiye'nin NATO ittifakına dahil olmasıyla o dönem Albay olan Alparslan Türkeş'in Seferberlik Taktik Kurulu adı altında gizli bir ordu kurduğu ve bu ordu merkezinin Amerikan Yardım Heyeti(JAMMAT) binasında yer aldığı bilinmektedir. Ancak daha sonraki yıllarda STK'nin adı değişerek Özel Harp Dairesi gibi farklı isimlerle Türkiye gündemini uzun bir süre meşgul etmiştir. Hakkında bilinen en önemli ve kesin bilgi ise; NATO'ya bağlı ve onun çıkarlarına hizmet eden bir birim olduğudur.[415] Askeri Yardım Heyeti ile aynı binada yer alan bu kurumun giderleri 1974 yılına kadar ABD tarafından gizli ödeneklerle karşılanmıştır.[416]

Türkiye'nin NATO ittifakıyla birlikte ABD, NATO Antlaşması'nın gerekliliklerine dayanarak Türkiye'yi bir üs olarak kullanmaya başlamıştır. ABD'nin Türkiye üzerinde yürüttüğü plan ve amaçlarını incelediğimizde dikkat çeken bir nokta da *"Özgür dünyanın korunması ve daha da güçlendirilmesi için Türk kaynak ve askeri tesislerine erişim"* ifadesi Türkiye üzerindeki operasyon planı kısmında yer almaktadır.[417] Buna karşı Türkiye ABD ile kurduğu yakın ilişkilerden rahatsız olmuyor, hatta Türk savaş planlarının ABD Senatosu'nda açıklanması konusu gündeme geldiğinde bir Türk yetkilinin "*ABD ile birlikte çalışıyoruz ve ondan gizleyecek bir şeyimiz yok"*[418] sözlerini sarf ediyordu. Bu karmaşık ilişkiler o süreç içerisinde Türkiye'nin ABD'ye sunduğu imkanları gösteriyordu.

Türkiye ile ABD arasındaki yakın ilişkiler ele alındığında Türkiye ABD için, Sovyetlere karşı bir "üs", Orta Doğu'ya ulaşması için bir "köprü" görevi görmüştür. Bu

---

[415] Daniele Ganser, Foreword by Dr John Prados, *Nato's Secret Armies: Operation Gladio and Terrorism in Western Europe,* Switzerland: Routledge, 2005,s. 226.

[416] Bülent Ecevit, "Özel Harpte Ömür Boyu Görev" *Milliyet,* 28 Kasım 1990, s. 1, 9.

[417] FRUS, 1958-1960, Eastern Europe; Finland; Greece; Turkey, Volume X, Part 2, Document: 322

[418] FRUS, 1950, The Near East, South Asia, And Africa, Volume V, Document: 691.

döneme kadar ABD'nin dünyada üs olarak kullandığı birçok ülke mevcuttu ve bu ülkelerin sayısı İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra büyük artışlar göstermiştir.[419] Savaşın sonunda 100 ülkeye dağılmış 2000'den fazla üsse sahip olan ABD, Soğuk savaş yıllarında bu sayıyı daha da arttırarak tüm dünyaya yayılacaktı. Ancak ABD'nin üs ağının asıl etkileyici yanı, sayısı ya da büyüklüğünden çok, bunu sadece beş yıl gibi kısa bir süre içerisinde gerçekleştirmiş olmasından kaynaklanmaktaydı.[420]

ABD'nin üslerindeki büyük artışın en büyük sebebi ise; Sovyetlere karşı başlatılan Soğuk Savaş olmuştur. Çünkü ABD'nin Sovyetleri çevreleme stratejisinde üsler, gerçek bir askeri potansiyelin içinde yer almaktan çok, komünizm tehdidine karşı oluşturulan bir korku duvarının parçasıydı. Kominist sistemin iktidara geldiği her yer kapitalizm ve ABD için hem pazar kaybı hem de bir tehdit olarak algıladığı için Sovyetler Birliği bir rakipten ziyade bir tehdit olarak gösterilmiştir. algı yaratılmıştır. Uluslararası alanda yaratılan Sovyet tehdidini korku boyutlarına ulaştırarak komünizm histerisi yaratılması ise ABD'nin savaş sonrası temel politikalarından biri olmuştur.

Ayrıntılı olarak Türkiye'nin genel bir haritasını çıkaran ABD'li yetkililerin[421] bu dönem içerisindeki raporlarını incelediğimizde en çok vurgulanan konu Türkiye'nin çok güçlü bir anti-komünist olduğu, Türkiye'de hükümetin sağlam bir şekilde kurulup işçilerin zayıf ve örgütsüz olduğu[422] ve Türkiye'nin komünizmin hiçbir girişimde bulunmadığı tek ülke konumunda[423] olarak görüldüğüdür. Ancak buna rağmen Türkiye'nin NATO ittifakına dahil olma süreci ve sonrasında ülkede "kahrolsun komünizm" sloganlarının arttığını gözlemlemekteyiz. Fakat 1950'li yıllardan itibaren ABD'li yetkililere göre Türkiye'de olmayan bir komünizm neden lanetleniyordu bilinmez. Ancak bu noktada NATO'nun sadece genel antlaşma metinlerindeki maddelerden oluşmadığı, 1949 yılındaki anlaşma metninde yer almayan gizli bir

---

419 ABD üsleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Selin Bölme, *ABD'nin Üs Politikası ve Türkiye: Kuruluşundan Bugüne İncirlik Üssü*, (Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

420 Kent E. Calder, Embattled Garrisons, *Comparative Base Politics and American Globalism,* Princeton: Princeton University Press, 2007,s. 14-15.

421 ABD istihbarat arşivlerinde henüz 1940 yılında Türkiye'nin durumu hakkında yapılan araştırmanın konu başlıkları için bkz. Ek: 6.

422 FRUS, 1947, Eastern Europe; The Soviet Union, Volume IV, Document: 367.

423 FRUS 1949, The Near East,South Asia, And Africa, Volume VI, Document: 1152.

maddenin daha olduğu yıllar sonra ortaya çıkmıştı. Bu madde, üye her ülkenin "komünizm tehlikesi" şeklinde vücut bulmuş olan Sovyet Rusya'ya karşı, mutlak surette etkili bir mücadele yapmak ve komünizmle mücadele etme zorunluluğu maddesidir.[424] Bu çalışmaların, NATO üyeliğinin olmazsa olmaz şartlarından biri olduğunu yıllar sonra itiraf eden 25 Haziran 1984 ile 1 Temmuz 1988 tarihleri arasında NATO'da Genel Sekreterlik yapmış olan, ayrıca on yıl İngiltere Dışişleri Bakanlığı görevinde bulunmuş olan Politikacı Lord Carrington'dur.[425]

NATO ittifakıyla birlikte Türkiye kendi güvenliğini sağlarken bir yandan komünizmle savaşa girişiyor, diğer yandan da ABD ve İngiltere'nin Orta Doğu Komutanlığı projesine dahil olarak Orta Doğu'da yapılan operasyonlarda önemli görevler üstlenmeye hazırlanıyordu. Orta Doğu'ya ilgisini çeşitli yollarla belirten ABD, Türkiye ile Orta Doğu ülkeleri arasında daha güçlü bağlar kurulması fikrindeydi. Bu bağlamda Ürdün, Irak, İran, Lübnan ve Türkiye'nin aralarında bulunduğu 5 ülke, kendi arasında komünizmle mücadele konusunda işbirliği maksadıyla toplantılar düzenlemiş ve bazı esaslar üzerinde mutabık kılınarak anlaşmalar imzalanmıştır.[426] ABD Ankara Büyükelçisi'nin Celal Bayar'dan Türkiye'nin Orta Doğu devletleriyle ilişkilerini geliştirmek için *"iyi komşuluk politikasını"* kullanarak o bölgelerde eğitim misyonu görevini üstlenmek ve Türkiye'ye bu bölgelerden öğrenciler kabul edilmesinin gerektiğini belirtmesi[427] ABD'nin Orta Doğu politikasında Türkiye'nin konumunu açıklar nitelikteydi. Bu doğrultuda kurulan Orta Doğu Teknik Üniversitesi de Birleşmiş Milletlerle imzalanan Teknik Yardım Anlaşması ile Türkiye'nin üstlendiği bir yükümlülükle kurulmuştu.[428]

Savaş sonrası İngiltere'nin Orta Doğu'da zayıflamasıyla İngilizler'in Orta Doğu'daki mirasına sahip olmaya çalışan ABD'nin ulusal politikası; İngiltere ve

---

[424] İlhan, a.g.m., s. 257.

[425] *The Guardian*, "Lord Carrington obituary" 10 Temmuz 2018.

[426] B.C.A., Fon: 30-18-1-2, Yer: 141-113-20. Komünizmle mücadele konusunda beş ülke arasında yapılan anlaşma metni hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ek: 2. B.C.A., Fon: 30-18-1-2, Yer: 146-41-8.

[427] FRUS, 1952-1954, Eastern Europe; Soviet Union; Eastern Mediterranean, Volume VIII, Document: 464.

[428] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, Cilt: 4, İnikat: 85, Türkiye ve Orta-Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Teşkilat Kanunu Lahiyası ve Muvakkat Encümen mazbatası (1/161), 26.06.1958, s. 686.

Türkiye'den aldığı destekle, silahlı kuvvetlerini Orta Doğu'ya yerleştirerek bu coğrafyayı özgür dünya içinde muhafaza etmekti.[429] Hem NATO hem de Orta Doğu Komutanlığı örgütüyle Orta Doğu'ya ulaşma konusunda Türkiye'yi bir istasyon ya da bir üs olarak gören ABD, Türkiye aracılığıyla Orta Doğu sorunlarına dahil olarak bu coğrafyada geniş bir hâkimiyet alanı kazanmayı amaçlamıştır.

2.4. Türkiye'nin Kore'de Komünizmle Savaşı

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra en büyük krize sahne olan Kore Savaşı, komünizmle kapitalizmin en önemli savaşlarından biriydi. Çünkü bir tarafta Sovyet Rusya'nın desteklediği komünizm yönetimini savunan Kim İl Sung Kuzey Kore topraklarında güçlenirken, diğer tarafta ABD'nin desteklediği Rhee Güney Kore'de güçlenmekteydi. Kore topraklarında sosyalizm ve kapitalizm savaşının başlamasıyla ülkedeki güvenliği sağlamak için Kore topraklarında bulunan Sovyet ve ABD askerlerinin bölgeden çekilmesiyle Kuzey Kore, Güney Kore'ye saldırmış ve topraklarını resmen işgale başlamıştır.[430]

Kore'deki gelişmeler üzerine Birleşmiş Milletler, üye ülkelere bir çağrı yaparak Güney Kore'ye yardım talebinde bulunmuştur. Bu krizi fırsata dönüştürmek isteyen Türk Hükümeti, ilk olarak ABD Ankara Büyükelçisine bu yapılan yardım çağrısına cevap verilip Kore'ye asker gönderilebileceği ve bu konu hakkında ABD'li yetkililerden görüş almak istediğini ifade etmiştir.[431] Türkiye'nin bu bildiriyi Birleşmiş Milletlere değil de ABD'li yetkililere yapması ve bu konuda fikir almak istemesi, o süreçte Türkiye'nin ABD etkisinde kaldığının açık bir kanıtı olmuştur.

Türkiye'nin Kore'ye asker gönderme kararının ABD'ye bildirilmesi üzerine Türkiye'nin askeri durumunu değerlendirmek için Türkiye'ye Karşılıklı Askeri Yardım Misyon (JAMMAT) olarak bilinen Misyon Şefliği ve Türk Dışişleri Bakanı'nın da içinde bulunduğu yetkililer, Türk ordusunun içerisindeki aksaklıkları ve düzenlemeleri görüşmüşlerdir. Türk ordusununun yeterli bir güçte olmayıp ordu içerisinde birçok

---

[429] FRUS, 1952-1954, İran, Document: 141.

[430] Mim Kemal Öke, *Unutulan Savaş'ın Kronolojisi Kore,* 1950-1953, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1990, s. 24-26.

[431] FRUS, 1950, The Near East, South Asia, And Africa, Volume V, Document: 715.

aksaklığın bulunduğu ve bu durumun acil olarak düzeltilmesi için görüşlerini paylaşan Misyon Şefi bazı talimatlar vermiştir.[432]

Misyon Şeflikleri'nin Türkiye'de sadece yardımları yönetip denetlemediği, onun dışında birçok faaliyette bulunduğu ve birçok kurumla içli dışlı çalıştığı görülmektedir. Türkiye, ABD'ye Kore'ye asker göndermek istediğini belirttiğinde ABD bu durum karşısında bu talebin Misyon Şefliği ve Türk yetkililer arasındaki görüşmeleri sonrasında kabul edileceğini ifade etmesi[433] o süreçte Türk ordusunun dahi ABD etkisinde olduğunun göstergesi olmuştur.

Türkiye'nin Kore'ye kesin olarak asker göndermesine karar vermesine rağmen hala Sovyetler'den çekinildiği, bu durumun fırsat bilinerek Türkiye'ye Sovyetlerin saldırma ihtimali de Türk yetkililer tarafından görüşülmüştür. Bu durum karşısında endişelenilmemesini dile getiren ABD'li Misyon Şefi General McBride, Sovyetlerin şu anda böyle bir saldırı ihtimalinin olmadığına dikkat çekmiştir. Bu nedenle hummalı bir çalışma yapan Türk ve Amerikalı yetkililer, Türkiye'nin Kore'ye asker göndermesi için gerekli hazırlıkları başlatmışlardı.[434]

Askeri koşulları yerine getirmek için çalışmalara hız kazandırmak isteyen Misyon Şefi General McBride, Türkiye'nin elindeki imkanlarla sadece üç hafta savaşabileceğini, ancak bunun aralıksız altı aya kadar savaşabilecek konuma getirilmesi için Türkiye'ye yapılacak olan yardımların artması, yeterli fonlar ve kredilerle bu durumun desteklenmesini istemiştir. JAMMAT Misyon Şefi McBride ayrıca Misyon Şefliği'nde çalışmak üzere 350 ek personel istemiş ve bu durumdan Türkler'in rahatsız olmayacağını ifade etmiştir. McBride verdiği tavsiye ve direktiflerle bir yandan Türk ordusunu istenilen duruma getirmek için çalışırken bir yandan da Türkiye için ülkesinden daha çok yardım, kredi ve fon talep etmiştir.[435]

Türkiye'nin Kore'ye asker gönderme isteği ABD'li yetkililere 20 Haziran 1950'de iletilmesine ve bu konuda çalışmaların başlanmasına rağmen Demokrat Parti

---

[432] FRUS, 1950, The Near East, South Asia, And Africa, Volume V, Document: 712.

[433] FRUS, 1950, The Near East, South Asia, And Africa, Volume V, Document: 752.

[434] FRUS,1950, The Near East, South Asia, And Africa, Volume V, Document: 712.

[435] FRUS, 1950, The Near East, South Asia, And Africa, Volume V, Document: 758.

Hükümeti, bir Bakanlar Kurulu toplantısıyla Kore'ye 4500 asker gönderileceği kararını bir anda 26 Temmuz'da açıklamıştır.[436] Bir oldu bittiyle alınan bu karar, her ne kadar muhalefetin tepkisi çektiyse de bu durumdan geri adım atılmamıştır. Türkiye'nin özellikle NATO'ya girmek için yaptığı bu girişim, Avrupa devletlerinin sempatisini çekmek için gerekli oluşumların sağlanmasına neden olmuştur. Bu duruma ilk tepki ise ABD'li Senatör Cain'in; "*Türkiye'nin Kore Harbine fiili yardımı Atlantik Pakt'ına alınmasını sağlayacaktır[437]"* açıklaması olmuştur. Askeri Yardım Misyon Şefi'nin talimatları ve önerileri yerine getirilerek kısa süre içerisinde uygulanılmaya konulmasıyla,[438] Türkiye Kore'ye asker göndererek Birleşmiş Milletler'in taahhüdünü yerine getiren ülke konumuna ulaşmıştır. Böylelikle ABD ve birçok ülkede Türkiye'nin Kore'ye asker göndermesi kamuoyunda geniş yer bulmuş, bu olay dünya gündeminde sevinç yaratan bir gelişme olarak görülürken[439] Türkiye'nin uluslararası alanda prestiji artmıştır.

Türkiye'nin Kore'ye asker gönderme kararı sonrası Türk basınında ise; "*Biz Türk'üz verilmiş sözlerimizi daima yerine getirmek şanımızdır. Bizde söz namus demektir"* gibi ifadeler sıklıkla gündemde yer almıştır.[440] Basına yansıyan diğer bir ifade ise, demokrasi kavramı olmuş ve Kore'ye yapılan bu BM müdahalesi bir demokrasi müdahalesi olarak görülerek "*Dünya demokrasileri ittifak halinde"*[441] gibi ifadelerle komünizme karşı dünya devletlerinin bir demokrasi cephesi kurduğu ifade edilmiştir. Türk basınında Kore Savaşı'nın genel vurgusu komünizm olduğu için, Türkiye'de bu durumdan yararlanarak kendini güçlü bir anti-komünist olarak ilan edip dünya demokrasi kılıcının önemli bir neferi olduğunu Kore Savaşı'yla ilan etmiştir.

Kore Savaşı'yla birlikte Türk basınında dönüşümün yaşandığı ve büyük bir komünizm düşmanlığı kampanyasının başladığı görülmektedir. Türkiye'nin Kore

---

[436] *Cumhuriyet*, "Korede hizmet etmek üzere Birleşmiş Milliler emrine asker veriyoruz", 26 Temmuz 1950, s. 1.

[437] *Cumhuriyet*, "Atlantik Paktına alınmamız ihtimali var", 26 Temmuz 1950, s. 1.

[438] FRUS, 1950, The Near East, South Asia, And Africa, Volume V, Document: 718

[439] B.C.A., Fon: 30-1-0-0, Yer: 102-630-8.

[440] Bu ifadeler için bkz. Zafer, 27 Temmuz 1950, Kore'ye asker gönderilmesiyle ilgili birçok farklı meslek gruplarıyla yapılan röportajlar.

[441] *Zafer*, Adviye Fenik *"Koredeki Harbin Politik Akisleri",* 1 Temmuz 1950, s. 2.

topraklarında Kuzey Kore ve Çinle değil de, komünizmle savaşıyor algısı yaratılmıştır. Gazete sütunlarında yer alan haberlerin başlıklarında genellikle komünizm algısı yer alırken, Kuzey Kore ve Çin ordularından sürekli "kızıllar" olarak bahsedilmiştir.[442] Gazetelerde "Komünist öldürmek varken niçin çekilelim"[443] gibi başlıklar atılırken Kore'deki savaşın komünizme karşı olduğu vurgusu yapılmıştır. Oysa o süreçte Türkiye'nin komünizm ya da komünistlerden gördüğü bir zarar olmamıştır. Bu süreçte Sovyetlerin talepleri gündeme gelmişse de fiili bir durumla karşılaşılmamıştır. Buna rağmen Kore'deki savaşın kaynağının, komünizmin anavatanı olan Sovyet toprakları olduğu vurgusu yapılarak[444] Türk kamuoyunda ABD'nin de etkisiyle güçlü bir anti-komünist siyaset takip edilmiştir. Bu siyaset öyle noktalara ulaşmıştır ki komünist Çinliler ve Kuzey Koreliler "aptal, korkak ve onları öldürmenin zevkli bir iş olduğu" vurgusu yapılırken, Amerikalı ve İngilizler ise "yardımsever ve uygar" olarak tasvir edilmiş ve onların bir kısmının müslüman olduğunun altı çizilerek bir yakınlık kurma politikası yürütülmüştür. Böylelikle onların bizimle aynı değerlere sahip oldukları anlatılırken, komünizme karşı birlikte savaşmak meşrulaştırılmak istenmiştir.[445]

Türkiye'deki anti-komünist söylemlerin artış gösterdiği dönem Kore Savaşı yılları olmuştur. Bu süreçte ülkedeki gazetelerin büyük kısmı hem komünizm karşıtlığına hem de geniş bir ABD propagandasına girişmiştir. Ulusal basın dışında yerel basında bile bunun etkileri görülmüş, hatta ülkede Komünizm Tel'in mitingleri birçok şehirde yapılırken, bu mitingler Kore'de şehit olan askerler için yapılan mevlitlerle birleştirilerek geniş halk kitlelerin katılımı sağlanmıştır.[446] Bu algı değişimi ise Türkiye'de başlatılan ABD propagandasının temelini oluşturmuş, Türkiye'de varlığı bile kanıtlanamayan komünizme karşı her alanda bir tepki siyaseti yürütülmeye başlanmıştır.

---

442 *Cumhuriyet*, "Kızılların yeni taaruzu", 4 Kasım 1950, s. 1, *Cumhuriyet*, "Kızılar Kore'de karşı taaruza başladı", 13 Şubat 1951, s. 1, *Cumhuriyet*, "Tek başına üç komünist subayı esir alan gedikli", 24 Kasım 1950, s. 1.

443 *Sabah*, " Komünist öldürmek varken niçin çekilelim", 1 Aralık 1950, s. 1.

444 *Zonguldak,* "Harbin kaynağı Kore değil Moskovadır", 21 Temmuz 1950, s. 1.

445 Derya Çağlar, *Kamuoyu oluşturulmasına Bir Örnek: 1945-1955 Yılları Arasında Gazetelerde Antikomünizm,* (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, s. 87.

446 *Sabah*, "Gençliğin büyük Mitingi", 17 Aralık 1950, s. 1, *Sabah* "Devrek'te Komünistleri telin etmek için bir miting yapıldı" 21 Aralık 1950, s. 2.

3.TÜRKİYE'DE ABD ETKİ VE PROPAGANDASIYLA BİRLİKTE GELİŞEN "ANTİ-KOMÜNİZM" FİKRİ

Türkiye'deki ABD propagandası, ilk olarak iki ülke arasındaki sistemli ilişkilerin başlama dönemine yani; 1946 yılına denk gelmektedir. Her ne kadar Ulusal Kurtuluş Savaşı sırasında bir ABD mandası fikri ve bu fikrin yayılması için çabalar olsa da, bunlar geniş bir kapsamda bir propaganda işlevi görmemiştir. Bu yüzden Türkiye'deki ABD propagandasının başlangıcını İkinci Dünya Savaşı sonrası olarak ifade etmek yerinde bir çıkarım olacaktır. ABD propagandasının amaçlarına ve yöntemlerine geçmeden önce propaganda kavramını ayrıntılı bir şekilde açıklamak gerekirse; propaganda kelimesi, Latince kökenli olan "propago" kelimesinden gelmektedir ve bir öğretiyi, düşünce veya inancı başkalarına tanıtma, benimsetme ve deyayma amacıyla söz, yazı vb. yollarla gerçekleştirme çabası anlamını taşımaktadır.[447]

Propaganda sadece yirminci yüzyılda değil daha önceki tarihlerde de etkin bir şekilde başvurulan bir yöntem olarak hem Hristiyanlığı yaymak amacı taşıyan misyonerlik faaliyetlerinde hem de ABD'nin bağımsızlığını sağladığı süreçte önemli bir yere sahip araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat propagandanın kurumsallaştığı dönem 20.yüzyıl olmuştur. Çünkü bu süreçte Nazizim, Komünizm, ve Faşizm gibi akımların yayılması propagandayla mümkün olabilmiştir. Öyle ki işçi sınıfının henüz tam anlamıyla oluşmadığı Rusya'da, Lenin ve arkadaşları propaganda yöntemiyle komünizmi temel alan bir iktidar kurmuştur.

Propaganda kavramı, kitleleri etkilemek amacıyla halkın oyunu almak, gerekli desteği sağlamak amacı taşıdığı için günümüzde önemli bir yere sahipken bu kavram, günümüzde değişmiş ve yerini *"kamu diplomasisi"* ifadesine bırakmıştır. Kamu diplomasisi yumuşak bir gücün aracı olarak görülerek devletin dış kamulara yönelik gerçekleştirdiği bilgilendirme çabalarını içermektedir. Daha bir yumuşak ifadeyle, "karşılıklı anlayış yoluyla ülkelerin imajını ve saygınlığını geliştirmek" olarak da ifade

---

[447] http:/ www.tdk.gov.tr , "Propaganda", (Son Erişim Tarihi: 13/04/2018).

edilebilir.[448] Bunun dışında beyin yıkama, zihin yönlendirme, telkin etme, güdüleme, ikna, sansür, rıza yaratma, yanlış bilgilendirme (misinformation), dezenformasyon (yanıltıcı enformasyon) gibi tanımlamaların tümünü kapsayan bu kavram, kitle iletişimin ve ikna/rıza endüstrisinin genişlemesiyle birlikte önemi tartışılmaz boyutlara ulaşmıştır. Bu nedenle 20.yüzyıl, "kamu diplomasisi çağı" olarak adlandırılmıştır.[449]

Dünya üzerinde devletler arası ilişkilerde çok büyük etkiye sahip olan kamu diplomasisi ya da propaganda diye adlandırılan faaliyetler, dünyaya hükmetmek amacını taşımaktadır. Avrupa'nın büyük bir kısmını ele geçirerek İkinci Dünya Savaşı'nı başlatan Hitler'in bir propaganda Bakanı'na ihtiyaç duyması, propaganda yöntemin önemini açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Çünkü Hitler Propaganda Bakanı Goebbels'in etkisiyle bölünmüş altmış milyonluk Almanya'yı, Nazizm simgeleri altından birleştirerek Avrupa'yla mücadele etmiştir.[450]

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki süreç, propaganda faaliyetlerinin yoğun olduğu ve sistemleştiği bir dönem olmuştur. Ancak propaganda faaliyetlerinin tarih sahnesinde en etkili kullanıldığı dönem ise Sovyet Rusya ve ABD arasında yaşanan ve yıllarca sürecek olan Soğuk Savaş dönemi olmuştur. Bu dönemde etkin bir şekilde kullanılan propaganda, özellikle devletlerin dış politikada araç ve sistemlerde kullandığı bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde propaganda siyasal, kültürel, askeri ve ekonomik propaganda biçiminde kendini gösterirken devletler için bir güç öğesi, yani; rakibine karşı güçlü olduğunu ispatlamak şeklinde yürütülmüştür. Bu yüzden dış politikada propaganda yöntemini kullanmak güç ile doğrudan orantılı olduğu için düşman olunan ülkeye "korku ve yıldırma", dost olunan ülkeye karşı da verilecek olan "güvenin" temelini oluşturmaktadır. ABD'nin Türkiye'de uyguladığı propaganda yöntemini de "müttefik-dost ülkeye karşı temin edilecek güvenin oluşturulması" formatındadır. Bu nedenle Türk medyasında Soğuk Savaş süreci boyunca ABD'nin iyi

---

448 Bernard L. Simonin "Nation Branding and Public Diplomacy: Challenges and Opportunities." *Fletcher Forum of World Affairs,* Vol. 32, 2008, s. 24.

449 Aytül Tamer, "Muhayyel Komünizm: Türk Sağının Anti-Komünizm Propagandası", *Doğu Batı,* S. 58, 2011, s. 92.

450 Goebbels'in yürüttüğü propaganda hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Leonard W. Doob, "Goebbels Principles of Propaganda" *The Public Opinion Quarterly,* Vol. 14, No.3, 1950, pp. 419-442. http://www.jstor.org/stable/27455999

silahları, uçakları ve yaşantısı gibi örneklerle sıklıkla karşılaşmamız Türkiye'deki uygulanan ABD propagandasının önemli örneklerinden biri olmuştur.

3.1. McChartyism ve Anti-komünizm

Antikomünizm, kapitalizmle sosyalizm arasındaki çelişkiyi kapitalizmin lehine çözmek amacıyla emperyalizmin elindeki tüm sosyo-ekonomik, siyasal, askeri, ideolojik ve kuramsal araçları üç ana devrimci güce yani dünya sosyalist sistemine, uluslararası komünist-işçi sınıfı hareketine ve halkların ulusal kurtuluş mücadelesine karşı kullanmasıdır. Somut koşullarda çok çeşitli karışımlar biçiminde ortaya çıkan antikomünizm pek çok hükümet tarafından kullanılmış, anti-komünist bir hava yaratmak, hayali bir komünizm tehlikesi korkusu yaratmak ve bu korkuyu kendi çıkarları için kullanmak amacıyla anti-komünist ideoloji ve politikaya başvurulmuştur.[451]

Anti-komünizm, Soğuk Savaş sürecinde ABD propagandası olarak adlandırılan propagandanın temelini oluşturmuştur. Özgürlük, demokrasi, liberalizm, insan hakları kavramlarını kullanan Amerikan propagandası, komünizmi "kötü" olmakla suçlarken, Amerikan değerlerini "iyi" olarak lanse ettirmeye çalışmıştır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD, toplumdaki politikleşmeye karşı kentlerde artan grevlerin bastırılması için "sağ'ın" sokak gücünden faydalanmaya başlarken, "sol" hareketleri engellemeye çalışmıştır. Özellikle Bolşevik Devrimi'nin yıldönümü olan 1919 yılının Kasım ayında "aşırı sol'a" karşı başlatılan operasyonlarla, Rus işçilerin toplanma bölgelerine ve evlerine kolluk kuvvetleri tarafından baskınlar yapılmış, genel bir tutuklama kampanyaları başlatılmıştır. Böylelikle ülke içerisinde yer altına çekilen komünist hareket sindirilmeye çalışılmıştır.[452]

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte şiddetli esen "sağ hareket" ve savaş sonrası Sovyetlerin sivrilen bir güç olarak dünya sahnesinde yerini almasıyla birlikte, dünya liderliğini kaptırmak istemeyen ABD, güçlü bir "anti-komünizm"

---

[451] G. Girginov, V. Mshvenieradze, *Günümüzde Anti-Sovyetizm Anti-Komünizm*, Çev: K. Nural, İstanbul: Bilim Yayınları, 1978, s. 62.

[452] Örnek, a.g.t., s. 76.

hareketi başlatmıştır. ABD liderliğindeki kapitalist cephe, Soğuk Savaş ideolojisini anti-komünizmle harmanlayarak demokrasi ve özgürlüklerin sınırlarını yeniden çizmiştir. Avrupa'nın kendi iç işleriyle boğuşması ve ekonomik problemlerle mücadele etmeye çalışmasıyla[453] ortaya çıkan dünyadaki güç boşluğundan büyük oranda yararlanan ABD, Sovyet yayılmacılığına karşı antikomünizmin lider ülkesi olarak tarih sahnesine çıkmıştır. ABD Başkanı Harry Truman 12 Mart 1947'de dünyadaki her ülkenin alternatif yaşam biçimleri arasında tercih yapmasının zorunluluğunu ifade eden bir konuşma yapmıştır.[454] Truman'ın artık dünyada iki kutup olduğunu ve bunlar arasında her ulusun bir tercih yapması gerektiğine dair bu keskin görüşleri, dünyayı yıllarca sürecek olan bir Soğuk Savaşa sürüklemiştir.

Truman'ın dünyayı "komünizm" ve "hür dünya" olarak iki kutuba ayırdığı bu süreçte ABD Senatörü Joseph McCarty, 9 Şubat 1950'de ABD Dışışleri Bakanlığı'na komünistlerin yuvalandığını ve bürokrasi içerisindeki Komünist Parti üyelerinin elinde listesinin bulunduğunu iddia ediyordu. Temsilciler Meclisi bünyesinde kurulan HUAC olarak kısaltılan bir araştırma komisyonu ise zaten çoktan komünist sızma girişimlerini soruşturmaya başlamıştı. HUAC'ın belirlediği isimler ve McCharty'nin elinde bulunan listedeki isimler sorgulanmaya başlanmış, ülkede geniş çapta bir komünist avı başlatılmıştı. "McChartcycilik" olarak adlandırılan bu kominist avı, ABD'de anti-komünizmin doğasına uyarlansa da kendi ideolojik hattıyla uyuşmayan tüm seslerin bastırılmasına yol açmıştır.[455] Ülke içerisindeki "sol" fikirlerin yayılması "kızıl korku" olarak tanımlanmış ve bu süreç Amerikalıları; politik, ekonomik ve psikolojik kâr amacıyla yanlış, aşırı ve abartılı suçlarla komünist yıkımla korkutmak olarak tasvir edilmiştir.[456] Soğuk Savaş'ın bu içsel tezahürüne verilen "kızıl korku" terimi yıllar boyunca devam edecek olan Soğuk Savaş'ın en büyük dayanağı olarak tarihteki yerini almıştır.

---

[453] İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa'nın durumu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Judt, a.g.e., s. 14-41

[454] Truman'ın konuşmasının tam metni için bkz. Public Papers Harry S.Truman 1945-1953, Special Message to the Congress on Greece and Turkey:The Truman Doctrine, https://www.trumanlibrary.org/publicpapers/index.php?pid=2189&st=&st1= , (Son Erişim Tarihi: 12.05.2018).

[455] *Aynı yer*.

[456] Don E. Carleton,, "McCarthyism Was More Than McCarty: Documenting The Red Scare At The State And Local Level",*The Mıdwestern Archivist,*Vol.12, No.1, 1987, s. 13-14.

“Kızıl Korkuya” karşı ortaya çıkan “McChartycilik” ise; ülkedeki anti-komünist birikimin dayanak noktası olmuş ve tüm dünyaya yayılmaya başlamıştır. ABD iç politikasının temel belirleyicisi olan McChartyism’le birlikte ülke içerisindeki birçok aydın, Komünist Parti üyesi olmakla suçlanıp görevden alınırken, birçok devlet adamı da Sovyetler’le olan ilişkilerinden dolayı yargılanıyordu. HUAC’ın faaliyetleri bir tür “cadı avına” dönerek devlet adamlarına karşı tutuklama ve hapis cezaları ardı ardına devam ediyordu. 1950'li yıllarda ABD bir nevi *“kızıl korku”* soluyor ve uygulanan bu yöntemlerle birlikte ABD’de deki komünist oluşum etkisiz hale getirilmeye çalışılıyordu.[457]

İç politikada komünist avı devam ederken dış politikada Truman yönetimi, uluslararası ilişkileri *“özgür dünya” ve “kötü komünistler”* arasındaki mücadeleyi dönüştüren retorik kullanarak McChartyism’in yolunu açmaya yardımcı oluyordu. Çünkü savaş sonrası ABD’nin dış politikasının temeli Sovyet yayılmacılığını engellemekti. Bu nedenle Truman ve danışmanları, Sovyet politikasının agresif bir şekilde yayılmacı olduğunu düşünerek yeni bir dünya savaşının önüne geçmenin en iyi yolunun, komünizmi mevcut sınırlar içerisinde tutmak olduğuna inanıyorlardı. Bu bağlamda Kongre’den onay alarak komünizme karşı savaşta istekli Türkiye ve Yunanistan gibi Sovyet tehlikesi bölgesinde kalan ülkelere yardım etme kararı alındı.[458] Bir tür çevreleme stratejisi olan bu proje, hem ekonomik hem de askeri bir desteği içeren yardım paketleriyle Sovyetlerin etki alanını daraltarak komünizmin yayılmasına engel olmak amacıyla geliştirilmişti.

Türkiye’de meydana gelen “anti-komünizm” savunuculuğu ise; ABD sınırları içerisinde meydana geldiğinden farklı bir şekilde ortaya çıkmıştır. Daha önceki bölümlerde değindiğimiz gibi bu fikir, Osmanlı Dönemi’nde 93 Harbi sonrası kamuoyunda oluşan “Moskof imgesi”, ve İkinci Dünya Savaşı sonrası Sovyetler

---

457 Michael Reese, “The Cold War and Red Scare in Washington State” Center for the Study of the Pacific Northwest University of Washington Department of History, Washington: (A Curriculum Project for Washington Schools) , s. 6-10. https://depts.washington.edu/cspn/wordpress/wp-content/uploads/2017/09/The-Cold-War-and-Red-Scare-in-Washington-State.pdf, (Son Erişim Tarihi: 22.12.2019).

458 Truman Doktrini hakkında ayrıntılı bilgi iç bkz. Departman Of State, Office Of The Historian, Milestone, 1945-1952, The Truman Doctrine, 1947. https://history.state.gov/milestones/1945-1952/truman-doctrine , (Son Erişim Tarihi: 12.05.2018).

tarafından dile getirilen "Sovyet Tehditleri"'yle birlikte Rus halkına, devletine ve ideolojisine karşı oluşan algıdır. Soğuk Savaş dönemiyle birlikte ABD komünizme karşı savaş açmış ve Türkiye'nin de ABD çizgisinde siyaset yürütmesiyle birlikte Sovyetlere karşı duyulan bu olumsuz hisler, onların ideolojisi olan komünizme evrilmiştir. Böylelikle Türkiye'de hem ABD etkisinde hem de kendinden makul bir şekilde başlayan "anti-komünizm savunuculuğu" kendini uzun yıllar hissettirmiştir.

Soğuk Savaşın etkisiyle Türkiye'de güçlenen anti-komünizm siyaseti, Türk toplumunun kendine özgü sahip olduğu temel değerlere aykırı olarak görülen komünizmin ülkede yayılmasına dair bir "korku kültürü" yaratılarak yürütülen bir siyasallaşma söylemidir.[459] Genel kamuoyunda yaratılan bu korku, bireyler arasında hayal gücü ve gerçekliğin abartılmasıyla birlikte bilinçli bir şekilde üretilerek toplumunun kontrolü sağlanmak istenmiştir. Anti-komünizm siyaseti ilk yıllarda bu doğrultuda ortaya çıksa da zamanla düşünce, anlayış ve şekil bakımından büyük bir dönüşüm yaşamış ve ABD tarafından desteklenerek yaygın bir şekilde Türkiye'de "anti-komünizm rüzgarları" estirilmeye başlanmıştır. 1950 yılından sonra şiddetli bir şekilde artan bu düşünce, toplumun ve devletin tüm kademelerinde yüksek oranda hissedilerek bir devlet politikası halini almıştır.

ABD'nin komünizme karşı Truman Doktrini, Marshall Planı ve NATO projelerine katılan Türkiye'nin yıllarca sürecek olan ABD ile ortaklığı sağlanmış, ABD, siyasi, askeri, ekonomik ve kültürel alanlarda Türkiye'yi etkileyen ve hatta yönlendiren bir ülke haline gelmiştir. Ancak bu çok boyutlu ilişkilerin oturduğu zemin, Soğuk Savaş dönemi olması nedeniyle bu ilişkilerin ana çerçevesi Sovyet karşıtlığı ve anti-komünizm olmuştur. Soğuk Savaş'ın köşe taşlarından biri olan anti-komünizm kavramı, bu dönemde yoğun olarak yeniden işlenmiş ve Türkiye'deki siyaseti derinden etkilemiştir. Böylelikle Soğuk Savaşla birlikte toplumun mobilize edilmesinde kullanılan anti-komünizm, Sovyetlere karşı oluşturulan cephenin ideolojik olarak bütünleştirilmesi işlevi görmüştür.[460]

---

[459] Meşe, a.g.t., s. 10.

[460] Sinan Yıldırmaz, "Nefretin ve Korkunun Rengi Kızıl", *Türk Sağı, Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri,* Der. İnci Ö. Ketencioğlu- G. Gürkan Öztan, İletişim Yayınları, 2012, s. 56.

3.2.ABD'nin Türkiye'de Uyguladığı Anti-Komünist Propaganda

ABD, Avrupa'nın bilimsel ve sanatsal üretim merkezi olma görevini üstlenerek dünya politikasında etkin bir konuma ulaşmış ve İkinci Dünya Savaş'ından sonra yeni dünya merkezi olmuştur. Sovyetlerin siyasi ve ideolojik olarak yayılmasına karşı harekete geçen ABD, komünizme karşı güçlü bir propagandaya girişmiş, Truman Doktrini ve Marshall Planlarıyla dünyayı komünizm tehlikesinden uzaklaştırmaya çalışarak kendi ideolojisi ve kültürünü yaymaya başlamıştır. ABD'nin özgürlük, demokrasi, insan hakları ve hür dünya gibi kavramlara dayanarak Sovyet ideolojisi olan komünizme karşı başlattığı güçlü propaganda, anti-komünizm şeklini almıştır. Böylelikle ABD, komünizmi "kötü" olmakla suçlarken kendi ideolojisini "iyi" şeklinde lanse ederek tüm dünyaya yaymaya çalışmış ve rakibi Sovyetlere karşı üstünlük elde etme yarışını girmiştir. Sovyetlerin Cominformla başlattığı komünist ülkelere destek, yardım ve işbirliği anlayışına karşılık ABD, Truman ve Marshall yardımlarını ilan ederek komünizm ve Sovyetlere karşı üstünlük mücadelesine girişmiştir.

Truman Doktrini ile başlayan ve Marshall Planı ile devam eden ABD'nin anti-komünizm siyasetinden en çok etkilenen ülkelerden biri de Türkiye olmuştur. Türkiye'deki ABD etkisi, Türkiye'nin NATO ittifakına girmesiyle hız kazanmış ve komünizme karşı savaşta Türkiye, ABD'nin eşsiz bir müttefiği olmuştur. Karşılıklı yardım antlaşmalarıyla birlikte yardımların denetlenmesi ve uygulanması için kurulan Misyon Şeflikleri, yürüttüğü askeri ve ekonomik politikalarla Türk siyasetini ABD çizgisine yaklaştırıyordu. Öyle ki Türkiye'nin Kore Savaşı'na asker gönderme kararında söz söylemeye hakkı olan bu şeflikler,[461] Türk siyasetine yön veriyor, ABD propaganda ve etkisinin Türkiye'de en etkili araçlarından biri oluyordu. Ayrıca Türkiye'deki ABD imajının görünen yüzü ve etkisi olan Misyon Şeflikleri, çok dikkatli çalışıyor, Türk halkına karşı rahatsızlık boyutuna ulaşan hareketlerden kaçınıyorlardı. Hatta bu konuda küçük çapta bazı olayların meydana gelmesi sebebiyle ABD Dışişleri Bakanı Vekili, Savunma Bakanı McElroy'ya, Türkiye'deki ABD askerlerinin olay çıkarmaması ve

[461] FRUS, 1950, The Near East, South Asia, And Africa, Volume V, Document: 752.

Türk halkı üzerinde olumsuz bir izlenim bırakmaması için bir uyarı mektubu göndererek,[462] Türkiye'deki ABD imajına dikkat edilmesinin altını çizmişti.

Türkiye'de anti-komünist siyasetten beslenen ABD propagandası, komünizmin etkisini azaltmak, komünist sistemin kötülüklerini göstermek ve bu sistemi yıkmak için kendi değerlerini, kültürünü ve ideolojisini yaymak amacındaydı. Özgürlük, demokrasi, liberalizm, insan hakları ve hür dünya gibi kavramlarla altı doldurulan bu propaganda, Sovyetleri çevreleme politikası açısından önemli konumda olan Türkiye'de etkili bir şekilde kullanılmıştır. Bunda en önemli faktör ise; ABD'nin Türkiye hakkında uzun yıllardır yaptığı incelemeler ve çalışmalar olmuştur. Çünkü ABD haber alma servisleri, Sovyet ve komünizm tehlikesi belirdiği andan itibaren Türkiye hakkında ayrıntılı çalışmalar yürütmüşler ve detaylı raporlar hazırlamışlardır.[463] Hazırlanan bu raporlarda Türkiye'nin politik sistemi, rejimi, ekonomisi, bilimi, halkın sosyo-ekonomik durumu, ülkedeki komünizmin varlığı gibi konular detaylı bir şekilde incelenerek ABD hükümetine sunulmuştur. Böylelikle ABD, geniş çapta faaliyete giriştiği bu topraklar hakkında ayrıntılı bir bilgiye hakim olmuş ve Türk topraklarında yapacağı propagandayı buna göre şekillendirmiştir.[464]

Soğuk Savaş döneminde ABD'nin Türkiye'de uyguladığı anti-komünist propaganda faaliyetleri ilk olarak ülkenin aydınlarına ulaşmaya ve düşünce dünyalarını etkilemeye yönelik "kamu diplomasisi" şeklinde başlamıştır. Bu çerçevede Türk aydın ve üst tabakada bulunan nüfuzlu yöneticilerin, Sovyet ve komünizm etkisinden uzaklaştırılmak amacıyla ABD değişim programlarına davet edilmesi kolaylaştırılmaya çalışılmıştır.[465] Böylelikle Türkiye'deki parlamento üyeleri, gazeteciler ve eğitimciler ABD'ye davet edilip oradaki hayatı, kültürü ve değerleri Türkiye'ye tanıtacaktı. Türk toplumuna empoze edilmek istenen görüşler, öncelikle Türk toplumunda etkin güce sahip üst zümre insanlara verilerek bu zümrelerin toplumu etkilemesi amaçlanmıştır.

---

462 FRUS, 1958-1960, Eastern Europe; Finland; Greece; Turkey, Volume X, Part 2, Document: 336.

463 CIA Archive, FOIA Collection, 0000709437, 5 March 1945.

464 CIA Archive, General CIA Records, CIA-RDP78-01617A0014000200001-3, 22 December 1948. Raporun içindekiler bölümü için bkz. Ek-6.

465 FRUS,1958-1960,Eastern Europe;Finland; Greece; Turkey,Volume X,Part 2,Document: 322

Truman Doktrini Antlaşması'nın üçüncü maddesinde[466] Türk basınında ABD propagandasına yer verilmesinin garantisini alan ABD'nin, basında güçlü bir propagandası yapılıyordu. Sovyetler hakkında *"Bolşevikler köylüyü nasıl aldattı"*[467] başlıklı uzun yazı dizleri oluşturulurken, ABD hakkında da "*Altın devlet Kaliforniya*[468]*"* şeklinde yeni yazı dizileri basında yer alıyordu. Henüz daha 1948 yılında basında ülkedeki komünizm tehdidi abartılıyor,[469] Sovyetlere karşı öfke ve sitem dolu başlıklar atılıyor,[470] ancak ABD hakkında hayranlık belirten sözcükler gazetelerin baş köşelerinde yer alırken Türkiye'nin ABD ile birlikte komünizmle savaştığının altı çiziliyordu.[471] Basındaki bu görünüm, ABD ve anti-komünizm propagandasının bir yansıması olmuş, "Dosta güven veren, düşmana korku salan" ABD figürü, basında sürekli işlenen bir tema olmuştur. Örneğin bu dönemde ABD'nin geliştirdiği atom bombasını Pasifik'te yapılan denemelerle dünyaya duyurması ve bunun etkisinin neler yapabildiği anlatılırken[472] düşman ülkelere de bir caydırıcılık ve korku hissi verilmesi hedeflenmiştir

Soğuk Savaşın başlamasıyla birlikte Türkiye, ABD için oldukça öneme sahip stratejik bir coğrafyaydı ve bu nedenle bölgede yürütülecek olan faaliyetler oldukça önemliydi. Aynı şekilde propaganda ve anti-komünizm siyaseti de ABD için önem teşkil etmekteydi. Bu faaliyetlerin yürütülmesi için ABD, Truman ve Marshall yardımlarının maddelerini ortaya sürerken Türkiye'nin NATO ittifakına dahil olmasıyla birlikte Türkiye'deki ABD propagandası meşru bir zemine oturtulmuştu. Ancak ABD, bölgedeki askeri ve siyasi varlığının Türk kamuoyu tarafından da kabul görmesini istiyordu. Bu nedenle de Türkiye'de ABD hakkında olumlu bir kanaat yaratma ve ABD'nin siyasi olarak benimsenmesini sağlamak amacıyla örgütlenmiş bir çalışma

---

466 *"ABD'li basın ve radyo temsilcilerinin bu yardımın kullanışını serbestçe müşahede etmelerine ve bu müşahedelerini tam olarak bildirmeleri sağlanacaktır. Bu yardımlarla ilgili Türkiye'de tam ve devamlı yayın yapılacaktır"* FRUS, 1947, The Near East and Africa, Volume V, Document: 154.

467 *Ereğli Postası,* "Bolşevikler köylüyü nasıl aldattı", 6 Ocak 1952, s. 2.

468 *Demokrat Postası,* "Kaliforniya Altın Devlet", 25 Aralık 1950, s. 2.

469 *Zonguldak*, "Bütün Asya komünizm tehdidi altında", 3 Aralık 1948, s. 1-2.

470 *Zonguldak*, "Ruslarla niçin uzlaşılmaz", 12 Kasım 1948, s. 1-2.

471 *Zonguldak*, "Komünizm karşısında Amerika ve biz", 8 Mayıs 1948, s. 1.

472 *Cumhuriyet*, "Amerika'nın yeni atom tecrübeleri", 1 Aralık 1949, s. 3.

yapılmasının gerekliliği ortaya çıkmıştı. Bu örgütlenmiş çalışmaların temel yürütücüsü ise ABD diplomatik misyonuna ilişkin olarak çalışan Birleşik Devletler Enformasyon ve Değişim (USIE) kurumu olmuştur. Bu kurum ABD'nin dış dünya ülkeleriyle arasında kültürel bir köprü görevi görmüş, diğer ülkelerde açılan kütüphane ve uygulanan eğitim değişim programlarıyla ABD kültürü diğer ülkelere bu kurum aracılığıyla tanıtılmıştır. Ancak bu kurumun 1952 yılında USİS'e (Birleşik Devletler Haberler Merkezi), dahil edilmiş ve sonra da bu kurumun adı 1956'dan sonra da USIA (Birleşik Devletler Haberler Ajansı) olmuştur.

USIA 1948 yılında çıkarılan bir yasayla ABD Hükümeti'nin diğer ülkelerdeki milletlerin ABD'yi daha iyi anlamasını ve insanlar arasındaki karşılıklı anlayışı arttırmak için kurulmuştur. Amaç ve hedefler olarak ise; ABD'nin dış ilişkilerini etkileyen meselelerle ilgili olarak ortaya konan politikalar hakkında yurtdışına bilgi dağıtmaktı. Buna ek olarak; diğer ülkelerle işbirliği yapmak için eğitim değişim hizmeti, kişilerin, bilginin ve becerilerin karşılıklı değişimi, eğitim, sanat ve bilim alanındaki gelişmelerin değişimi bu kurumun ana hedefleri arasında gösterilmiştir.[473]

ABD Dışişleri'ne bağlı olarak görev yapan bu kurum, Savaş Enformasyon Ofisi'nin(OWI) denizaşırı bir koluydu. Ancak Truman döneminde bu büro, Dışişleri Bakanlığına devredildi. Böylece Dışişleri Bakanlığı bilgi ve operasyon projelerini United States Information Service (USIS) adı verilen bu birim aracılığıyla yürüttü.[474] Başkan Eisenhower, 3 Ağustos 1953'te Smith Mundt yasasına dayanarak bu kurumu Amerikan Enformasyon Ajansından ayrı bir kurum olarak ortaya çıkardı ve bu kurum Dışişleri Bakanlığı'ndaki tüm bilgi alma programlarını kapsıyordu. Böylelikle kabuk değiştiren USIA'nın temel amacı, ABD politikalarını, değerlerini ve kurumlarını yabancı kültürlere anlamlı olarak açıklamak olmuştur. Ayrıca diğer ülkelerdeki kamu tutumlarını etkileyerek ABD dış politika hedeflerine ulaşılmasına yardımcı olmak USIA'nın temel görevi ilan edildi. Theodore Streibert ilk USIA direktörü olarak atandı

---

473 United States Public Laws-CHS.35,36, 27 January 1948, USİE hakkında ayrıntılı bilgi için Bk. https://www.state.gov/documents/organization/177574.pdf. (Son Erişim Tarihi: 27.11.2019).

474 Wilson Dizard, *Inventing Public Diplomacy: The Story of the United States Information Agency,* Colorado: Lynne Reinner Publishers, 2004, s. 2-17.

ve faaliyetlerine başlayarak yurt dışında birçok USIA ofisini ziyaret etti. [475] USIA'nın kuruluş misyonunu yabancı halkların ABD'yi desteklemesini sağlamak olarak açıklayan Streibert, bir nevi ABD fikirlerini yurt dışına sunmakla görevliydi.[476]

Kamu diplomasisini dünyada etkin bir biçimde kullanan USIA, eğitim ve kültürel değişim yoluyla ABD halkı ile diğer ülke halkları arasında karşılıklı anlayışı oluşturma yolunda önemli adımlar attı ve diğer uluslarla Amerikalılar arasında güçlü bir bağ kurdu. Ayrıca ABD'nin diğer ülkelerdeki imajını arttırarak dostane ve barışçıl bir görünüm sergilemesine neden oldu. Sergi açma ve festival gibi faaliyetlerini genişleten USIA, radyo ve iletişim ağını iyi kullanma, topluma hitap etme ve kamu desteğini sağlamada önemli bir rol oynayarak birçok ülkede kütüphane açma faaliyetlerine girişmiştir.[477]

USIA'nın en bilinen aktivitelerine baktığımızda, ilk olarak Amerika'nın Sesi Radyosu göze çarpmaktadır. Bu radyo dünyada 40 dilin üzerinde yayın yapmakta ve Soğuk Savaş boyunca haftalık 100 milyon insan tarafından dinlenmekteydi. Bunun dışında magazinler, kitaplar, broşür ve el ilanları 100 ayrı dilde basılarak 10 milyon kopya dağıtılmıştı. Bir küresel kütüphane ağı ile 150 ülkede kitaplar sunularak çok geniş bir kapsamlı İngilizce öğrenme programları hazırlanmıştı. Amerikan yaşamı ve fikirleri ile ilgili binlerce belgesel film ve televizyon programları yapılırken milyonlarca öğrenci, eğitimci ve üst düzey bürokratlar ABD'ye getiriliyor, değişim programları düzenleniyordu.[478] Bununla birlikte ABD'nin en büyük müzisyen ve sanatçıları yurt dışına gönderilerek bir kültür elçisi görevi görüyorlardı. Konserlerle aynı doğrultuda hazırlanan yayınlar ve sergiler de kıtanın entelektüel ruhu için komünizmle

---

[475] Tanja Šuštaršič, "Public Diplomacy By United States İnformation Agency (USIA And The State Department, (Yüksek Lisans Tezi), Ljubljana: Universe V Ljubljani, 2008, s. 29-30.

[476] Naima Prevots, *Dance For Export: Cultural Diplomacy and the Cold War,* New England: Weleyan University Press, 2001, s. 12.

[477] Šuštaršič, a.g.t., s. 30-34.

[478] Dizard, a.g.e., s. 63-103.

yarışıyordu.[479] Bu kapsamda Yunanistan Türkiye ve bazı Avrupa ülkelerinde sergiler düzenlenerek anti-komünist siyaset, kültürel alana da yansıtılıyordu.[480]

Tüm dünyada Amerikan tipi insan yetiştirme konusunda çabalar harcayan USIA, Türkiye'de de faaliyetler göstererek değişik kültürel etkinliklerle ülkedeki genel ideolojik atmosferi ABD için uygun hale getirmeyi amaçlamıştı. Türkiye'de ABD yardımları adına çalışan; Economic Cooperation Administration, Mutual Security Agency, Joint American Military Mission for Aid to Turkey ve United States Bureau of public Roads gibi kurumlar, USIA henüz kurulmadan Türk topraklarında propaganda faaliyetlerine başlamışlardı. Truman Doktrini ve Marshall Planı çerçevesinde yapılan anlaşmalara dayanarak Türkiye'deki propaganda faaliyetlerini sürdüren bu kurumlar, USIA'nın kurulmasıyla propaganda görevini USIA'ya devretmiş ve bu süreçten sonra Türkiye'de yapılan propagandalar örgütlü bir hal almaya başlamıştır.

Kültür ve enformasyon alanındaki resmî örgütlenme olan USIA'nın, Türkiye'deki faaliyet alanına baktığımızda haber servisi, film gösterimleri, kütüphanecilik, sergiler, dil eğitimi gibi bilgi üretimi ve kültür alanıyla ilgili pek çeşitli faaliyet alanları olduğunu görmekteyiz. USIA'nın henüz daha 1950'lerin başında Türkiye'nin İstanbul, Ankara ve İzmir gibi şehirlerindeki ofisleri, daha önce bahsettiğimiz Misyon Şeflikleri gibi çalışıyor ve bulundukları bölgelerin sorumluluklarını üstlenerek birer üs görevi görüyorlardı. Türkiye'deki ideolojik atmosferi, ABD için uygun hale getirmeyi amaçlayan USIA'nın,[481] Türkiye üzerindeki operasyon planını incelediğimizde ana gayesinin; Türkiye'nin hedeflerine ulaşması için verilen ABD desteğinin askeri, ekonomik ve siyasi olarak güçlü bir Türkiye yaratmak istediğini Türk halkına ispatlamaktır. Ayırca USIA'ya verilen bir diğer görev ise; Türk hükümetinin kararlı komünizm karşıtı tutumuna ABD'nin destek verdiği ve ABD'nin ekonomik ve kültürel yardımlarla ulusları alt eden Sovyetlere karşı, komünist başarılarının sık sık hatırlatılmasının gerekliliğiydi.[482] Böylelikle Türkiye'nin Sovyet ve

---

[479] Serpil Aydos, "1948-1955 Yılları Arasında Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri İlişkilerinde Kamu Diplomasisi", *Amme Dergisi,* C.45, S.4, 2012, s. 127.

[480] *Ayın Tarihi*, No: 230, 9 Ocak 1953, s. 11.

[481] Örnek, a.g.t., 116, 127-128.

[482] FRUS, 1958-1960, Eastern Europe; Finland; Greece; Turkey, Volume X, Part 2, Document: 322.

komünizme karşı savaşının psikolojik olarak USIA tarafından desteklenmesi gerektiğini bildiren ABD yönetimi, komünizme karşı başlattığı savaşta Türkiye'yi teşvik edici bir görünüm sergilemiştir.

USIA'nın Türkiye'deki bir diğer görevi ise; ABD askeri personel ve tesislerin kamuoyunda kabul görmesini sağlamaya yönelik bilgilendirme faaliyetlerini güçlendirmesiydi. USIA'nın basın yoluyla yaptığı bu propagandayla ABD hedeflerine uygun malzemeler Türk basınına yerleştirilecek ve her düzeyde medya temsilcileriyle kapsamlı ilişkiler geliştirilecekti.[483] Yani kamuoyunda bir ABD sempatisi sağlamak ve ABD'nin varlığının Türkiye'de rahatsızlık verecek bir seviyeye ulaşmaması için çalışmalar yapmakla görevli olan USIA,[484] kamuoyunda sempatik ve güçlü bir ABD profili oluşturacaktı.[485] Böylelikle kamuoyunun nabzını tutmak için basın alanında geniş faaliyetler yürüten USIA'nın haber servisi de bir haber ajansı gibi işliyor, Türkiye'yi ziyaret eden ABD'li devlet adamlarının ziyaretleri, gazetelerde ilk sayfalarda veriliyordu.[486] USIA tarafından Türk basınına verilen materyaller sıklıkla gazete sütunlarında yerini alıyordu. Bunun en önemli örneklerinden biri ise; Celal Bayar'ın ABD seyahati sırasında USİS tarafından hazırlanan haberlerin Türk basınına servis edilmesi olmuştur.[487] Ayrıca Bursa'da yayınlanan *İşçi Sesi* gazetesinin bir sayısında Washington Post'tan alınan Barış güvercini kılığına girmiş tabancalı bir Stalin karikatürünün yayınlanması[488] bu ve benzeri materyallerin USİS tarafından sağlanarak Türk basınına verildiğinin muhtemel göstergeleridir.

Türkiye'de ABD propagandasını yürüten USIA'nın Türk basını üzerindeki etkisi 1950'li yıllardan itibaren daha çok hissedilmiştir. Başlangıçta satır aralarında gizli

---

483 FRUS, 1958-1960, Eastern Europe; Finland; Greece; Turkey, Volume X, Part 2, Document: 322.

484 Türkiye'deki ABD varlığından rahatsızlık duyulmaması için ABD üslerinin Türk hükümeti kontrolünde olduğu bilgisinin verildiği haber için bkz. *Cumhuriyet*, "Demirel susarken El Ahrem ısrar ediyor", 2 Haziran 1967, s. 1.

485 *Cumhuriyet*, "Kızılaya yardım eden Amerikalı", 31 Temmuz 1956, s. 1.

486 Soğuk Savaş sürecinde ABD'li yöneticilerin Türkiye ziyaretlerine basında geniş çapta yer verilmiştir. Bu örnekler için bkz. *Cumhuriyet*, "Eisenhower'i 400 bin Ankaralı karşıladı" 7 Aralık 1959, s. 1. *Cumhuriyet,* Amerikan Ordu Bakanı Ankarada", 23 Nisan 1959, s. 1. *Cumhuriyet,* "Amerikan Hazine Bakanı dün geldi", 1 Ekim 1958, s. 1.

487 Örnek, a.g.e., s. 129.

488 *Ayın Tarihi,* No:193, 19 Aralık 1949, s. 109.

verilen bu propaganda, Kore Savaşı ve Türkiye'nin NATO'ya dahil olmasından sonra açık bir şekilde yapılmaya başlanmıştır. USIA'nın haber servisinin en önemli görevlerinden biri güçlü ve etkili bir propaganda yapmak için kullanılan ve dönemin en etkin medya iletişim merkezi olan radyolar için programlar hazırlaması olmuştur. Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de faaliyet gösteren ve Amerikan propagandası için güçlü bir ses olan Amerika'nın Sesi Radyosu yayınlarının yönetilmesi de USIA'nın kontrolünde olmuştur. Amerika'nın Sesi Radyosu 1949 yılında Türkçe yayınlara başlamış ve her gün haberler, yorumlar, musiki parçaları ve "Amerikana" isimli yayınlar yapılarak özel mevzularda konuşmalar yayınlanmıştır.[489]

Kamu diplomasisi bağlamında deniz aşırı ülkelere yapılan radyo yayınları Sovyet komünizmini frenlemede ve Amerikan geleneklerini, kültürünü, düşünce ve anlayışını diğer yabancı halklara benimsetme bağlamında Türkiye dahil birçok ülkede büyük rol oynamıştır. Hedefini "*ABD'nin ulusal amaç ve güvenliğini anlayış, bilgilendirme ve Amerikan yurttaşları ve kurumları ile yurtdışındaki muhalifleri arasındaki diyaloğun genişletilmesi yoluyla geliştirmek[490]"* olarak tanımlayan USIA, Amerika'nın Sesi Radyosunu bu bağlamda yönetmiş ve kullanmıştır. Ayrıca bu dönemde Ankara Radyosu da bir ABD propaganda aracı olmuş, Türkiye'nin NATO'ya girmesiyle birlikte Ankara Radyosu Marshall Saati, NATO saati ve Türkiye'deki ABD'li personel ve askerlerin Noel mesajlarını göndermek için özel programlar yapmıştır.[491]

USIA'nın üzerinde durduğu bir diğer önemli konu ise eğitim ve değişim programları olmuştur. Bu nedenle Türkiye üzerinde yapılacak olan faaliyet programında eğitim ve değişim programları ABD hükümeti tarafından USIA'ya verilerek, Türk eğitimcilerin, parlamento üyeleri ve gazetecilerin "Kişi Değişim Programlarına" davet edilmesi öngörülmüştür.[492] Bunun için bürokrasinin yüksek mevkilerinde bulunan kişilere ABD'ye gitmeleri için verilen "lider ve uzman bursları" ile gazetecilere verilen

---

489 *Ayın Tarihi,* No:193, 19 Aralık 1949, s. 109.

490 Stephan Johnson, Helle Dale, "How to Reinvigorate U.S Public Diplomacy" *The Heritage Foundation Backgrounder,* No:1645, Washington, 2003, s. 3. https://www.heritage.org/defense/report/how/-reinvigorate-us-public-diplomacy

491 Özden Çankaya, *Bir Kitle İletişim Kurumu Tarihi TRT 1927-2000,* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2003, s. 50.

492 FRUS, 1958-1960, Eastern Europe; Finland; Greece; Turkey, Volume X, Part 2, Document: 322.

burslar USIA'nın eğitim çerçevesinde önem verdiği çalışmalardan biri olmuştur.[493] Bu çerçevede ABD, Türkiye'yle Fulbright Anlaşması imzalamış ve bu anlaşmayla Türkiye'nin ABD'ye borçlu olduğu paradan yarım milyon doların geri ödenmesi yerine Türkiye'de bazı kültürel/eğitim işlerine sarf edilmesi kararlaştırılmıştır. Bu kapsamda Türk öğrencilerin ABD dışındaki Amerikan eğitim kurumlarında okutulup, kendilerine burs temin edilmiş olan öğrencilerin ABD ziyareti, Amerikalı talebelerin Türk okul ve üniversitelerinde öğretim görmeleri ve ABD'den Türkiye'ye inceleme ve etüt yapmak üzere öğretmen, profesör ve uzman getirilmesi sağlanmıştır.[494]

Ayrıca Orta Doğu Teknik Üniversitesi Birleşmiş Milletlerle imzalanan Teknik Yardım Anlaşması ile Türkiye'nin üstlendiği bir yükümlülükle ve ABD'nin desteğiyle kurulmuştu.[495] Kaynağının büyük bir kısmı Amerika, İngiltere ve Birleşmiş Milletler tarafından sağlanan bu kurumun[496] amacı ise Türk öğrenci dışında Orta Doğu memleketlerinden gelen öğrencileri BM anlayışına (yani anti-komünist anlayışa) göre yetiştirmekti. Muvakkat Encümen Reisi Burhanettin Onat; bu üniversitenin uluslararası siyasette oynayacağı role değinerek ODTÜ'yü *"komünizme karşı bir paratoner gibi kullanılacak olan ve mukabil bir irfan ordusu hazırlayacak olan bir irfan müessesi"* olarak tanımlamıştır.[497] Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere ODTÜ'nün önemi Türkiye'deki ve Orta Doğu devletlerinden gelen öğrencileri anti-komünist bir anlayışla yetiştirmekti. Bu gibi kültürel ve eğitim faaliyetleri ile ABD yaşamı, düşünceleri ve fikirleri Türk toplumu üzerinde empoze edilmeye çalışılarak, ABD düşünce yapısına sahip yeni anti-komünist nesiller yetiştirilmeye çalışılmıştır.

Birçok ildeki Misyoner hastane ve okulları, Amerikan Kolejleri, İstanbul'daki Amiral Bristol Hastanesi gibi Amerikan eğitim ve yardım kurumları uzun yıllar Türk Amerikan anlayışına önemli katkılarda bulunmuşlardır. Robert Koleji ve Amerikan Kolejleri gibi eğitim kurumları, Amerikan Liberal geleneklerine göre birçok Türk genci

---

493 Örnek, a.g.e., s. 128-129.

494 *Ayın Tarihi*, No: 193, 19 Aralık 1949, s. 109.

495 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, Cilt: 4, İnikat: 85, Türkiye ve Orta-Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Teşkilat Kanunu Lahiyası ve Muvakkat Encümen Mazbatası (1/161), 26.06.1958, s. 686.

496 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, Cilt: 9, İnikat: 73, Orta-Doğu Teknik Üniversitesi Kanunu Lahikası ve Muvakkat Encümen Mazbatası (1/357), 27.05.1959. s. 1.

497 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, Cilt: 9, İnikat: 73, 27.05.1959, s. 370.

yetiştirmiştir. Henüz daha 1950'lerin başında bu amacın gerçekleştiren bu kurumlar hakkında konuşan ABD Büyükelçisi;

"*Robert Koleji, eyaletlerdeki misyoner hastaneleri ve okulları, Amerikan Kolejleri Koleji ve İstanbul'daki Amiral Bristol Hastanesi gibi Amerikan eğitim ve yardım kurumları uzun yıllar Türk-Amerikan anlayışına önemli katkılarda bulunmuştur. Bunlar aracılığıyla ve sürekli olarak emperyalist olmayan dış politikamızın genel farkındalığı sayesinde, bugün hükümetin nüfuzlu konumlarını işgal eden, giderek artan sayıda genç Türk, Amerikan liberal geleneğinin coşkulu öğrencileri haline geldi. Kısmen bu sebeple Türkiye, komünizmin hiçbir girişimde bulunmadığı tek ülke konumunda. Bu ve benzeri faaliyetlerin hükümetler arası bazda sürdürülebileceği bir konumda olacağız. Özellikle, kurulmuş Amerikan eğitim kurumları, gerekirse mali yardım da dahil olmak üzere tam desteğimizi almalıdır"*[498]

diyerek Türkiye'deki ABD kurumlarının başarılı bir şekilde çalıştığının altını çiziyordu. ABD'nin Türkiye'de yürüttüğü kültürel faaliyetlerinin amacı görüldüğü gibi ABD Liberal düşüncesine hakim anti-komünist gençler yetiştirmek ve kısaca Türkiye'yi gerek düşünce hayatı gerekse de kültürü bakımından bir "Küçük Amerika" yapmaktır. Böylelikle kısa zamanda hedefine ulaştığı belirtilen bu kurumların yetiştirdiği yeni anti-komünist nesiller, yıllar sonra yönetimde söz sahibi olduklarında Amerikan Liberal geleneğini yaşatacaktı.

ABD'nin Türkiye'de yürüttüğü kültürel programlar hızlı bir şekilde amacına ulaşırken, iki ülke arasındaki dil farklılığı en büyük sorunu teşkil etmiştir. Bu nedenle ABD hükümeti, USIA'dan ikili merkezler ve bağışlarla Türk gruplarının ABD'nin hedeflerini anlamak amacıyla daha yaygın bir İngilizce öğretme programının geliştirilmesine katkıda bulunabilecek yerel Türk-Amerikan kuruluşlarını örgütlemesini ya da desteklemesini istemiştir.[499] Böylelikle Türkiye'de İngilizce öğrenilmeye teşvik edilecekti. Bu bağlamda Young Men's Christian Association (Genç Hristiyan Erkekler

---

[498] FRUS, 1949, The Near East, South Asia, Africa, Volume VI, Document: 1152.

[499] FRUS, 1958-1960, Eastern Europe; Finland; Greece; Turkey, Volume X, Part 2, Document: 322.

Birliği) açtığı dil kurslarıyla adını duyurmuştur. Bununla birlikte USIA hem kültürel çalışmalarla hem de teknik eğitim çalışmalarıyla ilköğretimden üniversiteye kadar öğrenci ve öğretmenlere, ABD dünya görüşü ve hayat tarzının benimsenmesini sağlamak için MEB ile yakın işbirliği kurmuştur. Bunun ilk ürünleri ise; Gazi Öğretmen okulu başta olmak üzere öğretmen eğitiminde Türkiye'deki çeşitli eğitim kurumlarıyla yürütülen ortak çalışmalar, değişim bursları, okullarda yapılan film gösterimleri, eğitim kitaplarının basılması ve kütüphanede bulundurulması gibi birçok işbirliği başlığı[500] Türkiye'de yürütülen ABD propagandası için eğitimin öncelik taşıdığının önemli bir göstergesi olmuştur.

USIA, Türkiye'de eğitim faaliyetleri içerisinde yer alan kütüphanecilik alanından da sorumlu olan bir birim olmuş[501] ve bu nedenle büyük şehirlerin büyük semtlerinde kütüphaneler açarak özellikle okumuş kesimlerin Amerikan kültürüyle tanışacakları sosyal mekanlar tasarlamışlardır. Ayrıca USIA, kültürel etkinlikler kapsamında fotoğraf sergilerinden, fuarlarda stant açmaya, hatta Amerikan kitaplarının Türkçe çevirisine kadar pek çok kültürel faaliyetlerle ilgilenmiştir. Hatta bu bağlamda İngilizce-Türkçe sözlük olarak kullandığımız Redhouse sözlüğü Rockefeller Vakfı ile ortak çalışmalar sonunda yayına hazırlanmış ve bunun şerefine bir kokteyl tertip edilirken,[502] Türkiye'de *"Sulh Kervanı"* adlı sergileri düzenlenmiştir. Bu sergide bir tarafta 14 ülkenin birleşmesinin ortaya çıkardığı güzel manzaralar yer alırken, diğer tarafta komünizmin insanlara yaşattığı zulümleri konu alan tasvirler yer alıyordu.[503]

ABD hükümeti tarafından USIA'ya verilen bir diğer eğitim görevi ise; kütüphane programlarının işleyişini içeren bilgi programlarına devam ederek kitap, dergi, süreli yayınlar, broşür ve haber yazılarının yayımlanarak, seçkin Amerikan kitaplarının "ideolojik rafa" vurgu yaparak Türk yayıncılar tarafından basılmasını sağlamak olmuştur.[504] Böylelikle kütüphane alanında ağırlıklı olarak Amerikan ideolojilerini yansıtan kitaplara yer verilerek, gençlere ABD siyaseti, düşüncesi ve

---

[500] Örnek, a.g.e., s. 127-130.

[501] FRUS, 1958-1960, Eastern Europe; Finland; Greece; Turkey,Volume X,Part 2, Document: 322

[502] Örnek, a.g.e.s., 127-130.

[503] *Ayın Tarihi*, No: 230, 9 Ocak 1953, s. 11.

[504] FRUS, 1958-1960, Eastern Europe; Finland; Greece; Turkey, Volume X, Part 2, Document: 322

kültürü aşılanmaya çalışılmıştır. Hatta Türkiye, yeni anayasasını hazırlamaya başladığında demokratik kurumlar hakkında temel çalışmalar yaparken Ankara'daki USIA kütüphanesinden yararlanmış ve sonuç olarak, bugün yürürlükte olan Türk Anayasası'ndaki bölümler bu referans materyallere dayanmaktadır.[505]

ABD'nin Türkiye üzerindeki hedefini incelediğimizde Türkiye'deki komünizm ve Sovyet etkisine karşı çıkmak olduğu ifade edilmektedir. ABD'nin Türkiye üzerindeki bu kültür aşılaması da Soğuk Savaş düşünce hayatının en önemli kavramlarından biri olan anti-komünizm kavramı çerçevesinde ilerlemiştir. Böylelikle Türkiye'de ABD varlığına karşı çıkmayan, ABD liberalizmi fikrinde olan ve komünizm karşıtı olan bireyler yetiştirmek için Türkiye'de yürütülen propaganda faaliyetleri başarılı olmuştur. Türkiye'de yürütülen bu propaganda faaliyetlerinin başarısı ABD Psikolojik Stratejik Kurulu tarafından "*Ekonomik ve askeri yardım programlarımız ve onların psikolojik sömürüsü özellikle Türkiye'de cesaret verici ve istikrarlı bir şekilde iyi sonuçlar vermiştir"*[506] olarak ifade edilmiştir. ABD Psikolojik Savaş Kurulunun henüz daha 1953 yılında Türkiye'de yürütülen operasyonların diğer ülkelere göre daha başarılı olduğunu dile getiren bu rapor, ABD'nin bu kadar kısa bir süre içerisinde Türkiye'de istediği gibi hareket ettiğini gözler önüne sermektedir. Türkiye'deki ABD varlığının kısa bir süre içerisinde kabul görmesi ve propaganda faaliyetlerinin başarıya ulaşmasındaki en önemli pay ise Türkiye'deki ABD'li uzman, eğitimci ve askeri varlığını meşrulaştırıp geniş çapta ABD propagandası yapma faaliyetini üstlenen, birçok kuruluşu çatısı altında barındıran USIA'nın olmuştur.

USIA'nın genel yapısına baktığımızda göze çarpan en temel nokta, bu kurumun daha önce bu coğrafyada yer alan misyonerlik ya da propaganda amaçlı kurulan kurumlardan daha farklı bir yöntemle çalıştığıdır. Türkiye'de bütün kültürel konulara değinerek faaliyetlerini yürütmesi ve bu faaliyetleri bir plan dahilinde ABD hükümetinin desteğini alarak uygulaması USIA'yı diğer kurumlardan ayırmaktadır. Bununla birlikte hedeflenen kitle bakımından Türkiye'de daha önce var olan Robert Koleji ve Amiral Bristol Hastanesi gibi ABD kültürünü yansıtarak belirli bir propaganda

---

[505] FRUS, 1917-1972, Volume VII, Public Diplomacy, 1964-1968, Document: 18.

[506] FRUS, 1950-1955, The İntelligence Community, 1950-1955, Document: 143.

işlevi gören kurumları da kültürel konuların planlanması için kendi çatısı altında toplamıştır.

USIA gibi kurum ve kuruluşların faaliyetleriyle Türkiye'deki kamuoyuna hakim olan ABD, geniş anti-komünist söylemlerle bir "*komünizm geliyor"* korkusu yaratarak algı operasyonlarını etkin bir şekilde yönetmiştir. Dönemin basını incelediğimizde bu durum ciddi bir biçimde göze çarpmakta ve gazetelerin neredeyse tümünde "*komünizm geliyor, komünistlere ölüm cezası bile azdır,*[507] *komünist tehlikesi daha uzun müddet mevcuttur*[508]*"* gibi yazı ve haberler geniş çapta yer almaktadır. Özellikle ülkedeki ABD etkisinin arttığı süreçte basının ABD siyaseti çizgisinde hareket etmesi, ABD'nin Türkiye'de yürüttüğü propagandalarla, yani USIA'nın faaliyetleriyle bağdaştırılabilir.

1950'lerin ilk yarısında USIA'nın değerlendirmelerine baktığımızda; Türkiye'den ABD'lilerin son derece rahat koşullarda çalıştığı ve bürokrasinin yardımlarından yararlandığı bir ülke olarak bahsedilmiştir. Elverişli koşulların oluşmasındaki etken ise; Türkiye'nin bazen ABD'yi bile gölgede bıraktığı söylenen anti-komünist yapısıdır. "Dünyadaki en Rus karşıtı ve anti-komünist ülke" olarak tanımlanan Türkiye'deki komünizm karşıtlığının bu derece şiddetli olması, ABD'lileri hem memnun etmiş hem de şaşırtmıştır. Öyle ki Türkiye'de anti-komünizmin kaynaklarından en önemlisi olan Rus karşıtlığını şu şekilde ifade edilmiştir;

"*Türkiye, tabii ki, son derece Rus karşıtıdır. Türkiye'nin Sovyetler Birliği'ne karşı güttüğü derin ve daimi güvensizlik, belki de, en az siyasi ve ekonomik olduğu kadar duygusaldır. Büyükbabası Ruslar tarafından öldürülen Erzurumlu bir köylü Rus düşmanlığını, Rusya'nın diplomatik baskısını savuşturmaya çalışan bir kabine üyesi kadar bükülmezdir."*[509]

Yazışmada, Türkiye'deki çalışma ile ilgili olarak özel bir anti-komünist propaganda yapılmasına gerek olmadığını, Türkiye'nin anti-komünist olmak için kendine özgü

---

[507] *Ereğli Postası,* "Komünistlere ölüm cezası bile azdır", 25 Kasım 1951, s. 1.

[508] Trumanın *"komünizm tehlikesi uzun müddet mevcuttur beyanatının"* ulusal basına dahi yansımıştır. *Zonguldak Piyasa ve İlan*, "Komünizm tehlikesi uzun müddet mevcuttur", 12 Mayıs 1950, s. 1.

[509] Örnek, a.g.e., s. 131.

nedenleri olduğunu ve ABD'nin bu nedenlere saygı duyması gerektiğini, aksi takdirde tepki uyandırabileceği uyarısı yapılmaktadır. Öte yandan, anti-komünist propagandanın, komünizmin ne olduğuna dair herhangi bir özel ilgi göstermeyen bir ülkede gereksiz yere merak duygusunu tetiklemesinden de endişe edildiği anlaşılmaktadır.[510] Bu ve buna benzer birçok CIA ve Büyükelçilik raporlarında Türkiye'nin Sovyetlere karşı beslediği öfke ve onlara karşı duyulan düşmanlık hisleri açıkça belirtilirken, bu gibi nedenlerle Türkiye'nin Sovyetlerle yakın bir ilişki kuramayacağı[511] ve Türkiye'nin bölgedeki en güçlü anti-komünist ülke olduğu altı çizilen bir ifade olmuştur.[512]

1960'lı yıllarda Türkiye'de komünist sayısı hakkında bilgi veren ABD istihbarat raporları, Türkiye'de komünist sayısının yok denecek kadar az olduğuna dikkat çekiyordu.[513] Ancak komünizm Türkiye'de ciddi bir tehlike değilken Türkiye'de güçlü bir anti-komünizm propagandası yapılıyordu. Bunun en önemli nedeni ise; ABD'nin Türkiye içerisindeki varlığına meşruiyet kazandırmak istemesidir. Yani, Türkiye'de bir tehdit ve düşman olmazsa ABD'nin Türkiye'deki varlığından rahatsızlık duyulacağı muhtemeldir. Bu nedenle tehdit ve düşman olarak görülen Sovyetlere karşı ABD'nin, Türkiye'nin toprak bütünlüğü ve bağımsızlığına saygı duyacağını ifade ederek bir müttefik görünümünde olması, ABD'ye sığınma, ondan güç alma olarak görülmüş ve bu nedenle de bazı çevreler hariç, ülkedeki ABD varlığından rahatsızlık duyulmamıştır. Böylelikle de ABD Türkiye sınırları içerisinde rahat bir şekilde kamuoyu baskısından uzak faaliyetlerini sürdürürken özellikle Orta Doğu bölgesi üzerindeki çıkarlarını yönetmek için bir üs olarak Türkiye'yi kullanmıştır.

---

510 *Aynı yer*.

511 FRUS, 1952-1954, Eastern Europe; Soviet Union; Eastern Mediterranean, Volume VIII, Document: 467

512 FRUS, 1951, The Near East and Africa, Volume V, Document: 659.

513 CIA Archive, General CIA Record, CIA-RDP79R00890A001200040016-3, 27 April 1960.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
TÜRKİYE'DE İÇ GELİŞMELER ÇERÇEVESİNDE ANTİ-KOMÜNİST SİYASETİN OLUŞUMU

İkinci Dünya Savaşı'yla birlikte dünya, Mihver ve Müttefik Devletler olarak ikiye ayrılmıştır. Dünyayı derinden etkileyen bu savaşla birlikte Türkiye, ikiye ayrılan dünyada yerini korumak ve savaş dışı kalmak için başarılı bir denge siyaseti yürütmüştür. Türkiye'nin dış politikada yürüttüğü bu denge siyaseti,[514] iç politikayı da etkilemiş, ülke içindeki basın ve fikir akımları savaşın seyrine göre pozisyon almışlardır.

Türkiye'nin savaş boyunca yürüttüğü denge siyasetine bağlı olarak, ülke içerisinde yer alan komünizm ve milliyetçilik fikirlerinde, savaşın şartlarına göre büyük dalgalanmalar yaşanmıştır. Örneğin Türkiye'deki Turancı hareket Alman yanlısı bir tutum sergilerken Almanlar, Turancı hareketi geliştirmeye çalışmakta ve Ribbentrop'un ifadesiyle *"mali durumu bozuk olan Türkiye'deki dostlarımızı desteklemek"* için Büyükelçi Von Papen'e 5 milyon altın Mark yollamaktaydı.[515] Von Papen ise gizli bir telgrafında Türk basın ve radyo çalışanlarına verilecek rüşvet için bir kaç milyon markın bu iş için ayrıldığını bildirerek işlemin başarılı bir şekilde gerçekleştiğini bildiriyordu. Hatta Ribbentrop, Von Papen'e Türkiye'nin İngiltere ile bağlarını koparıp dış politikasını Almanya eksenine oturtmak için içeriden gelen askeri bir darbeyle hükümet değişikliği yapmanın koşullarını sormuştu.[516]

Sovyet Dışişleri Bakanlığı Alman Dışişleri Dairesi belgelerine göre Von Papen'in Türkiye'deki ilişkileri düzenli bir şekilde ilerliyor, eski Turancı kişilerden önemli Türkçü aydınlara kadar bu çevredeki herkesle yakın ilişkiler kuruyordu. Hatta

---

514 İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'nin denge siyaseti hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Selim Deringil, *Denge Oyunu İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Dış Politikası*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2015.

515 Banu, El, Mehmet Perinçek, "Von Papen Suikastini Kim Düzenledi?", *Toplumsal Tarih,* S. 196, 2010, s. 40.

516 Nur Bilge Criss, "Türkiye-NATO İttifakı'nın Tarihsel Boyutu", *Uluslararası İlişkiler*, C. 9, S. 34, 2012, s. 11.

onun Fevzi Paşa'yla bile son derece yakın ilişkiler kurduğunu ve Fevzi Paşa'nın da Türk-Alman ilişkilerinin Turancılık üzerine kurulabileceği fikrinin Von Papen'in etkisinden kaynaklandığı ileri sürülmekteydi.[517] Türkiye'deki milliyetçi gruplar üzerinden siyasetini yürüten Von Papen'in faaliyetleri, Başvekalete de ulaşmış ve Cenevre'den gönderilen bir belgede Von Papen'in Türkiye'deki genel kamuoyunu hükümet aleyhine çevirmek için paralar harcadığı bildirilmekteydi. Cenevre'den alınan bir habere göre Von Papen'in Türkiye'nin İngiliz ve Fransızlarla yaptığı anlaşmaları gayri-tatbik hala getirmek için çaba sarf ettiğini, bu bağlamda da muhalif bir cereyan olan komünizm cereyanını Türk topraklarında yaratmak istediği bildirilmiştir.[518]

Türkiye'deki Von Papen'in ve milliyetçi çevrelerin faaliyetleri hem Sovyetlerin hem de Türk hükümetinin dikkatini çekiyordu. Çünkü Türkiye'deki Türkçü-Turancı faaliyetlerin, Sovyet hakimiyeti altında yaşayan Türkleri de etkileyeceği imuhtemeldir. Bu nedenle hükümet Sovyetlerle ilişkisini bozmamak için Anadolu topraklarında aşırı milliyetçi ve faşist düşüncelerin yayılmasını istemiyordu. Zaten 1925 yılı Türk-Sovyet Dostluk Antlaşması Türkçü faaliyetleri sınırlandırıyordu. Bu amaçla Türk Ocaklarında program değişikliğine gidilmiş, bütün Türkler olarak ifade edilen hedef kitle, Türkiye Cumhuriyeti halkı ifadesiyle sınırlandırılmıştı.[519]

Hükümet, Türkçü-Turancı çevrelerin politikalarını uygulamasına fırsat vermeyerek savaşın Ruslar tarafından kazanılacağı kesinleşince büyük bir politika değişikliğine gitmiş, savaşta tarafsız kalması nedeniyle göz yumduğu Alman yanlısı Türkçü çevrelere karşı yeni önlemler almaya başlamıştı. Çünkü anti-komünist ve anti-Sovyet unsurlarının kamuoyunda etkin olması, devletin dış politikasını tehlikeye düşürüyordu. Bu nedenle savaş sonrasında yeni kurulacak olan düzende kazananlar tarafında yerini almak isteyen Türkiye, dış politikada olduğu gibi iç politikada da büyük bir manevra yaparak Türkçülere karşı tedbirler alma yoluna gitti. Bu sırada Nihal Atsız'ın 1 Mart ve 1 Nisan 1944 tarihli *Orkun* dergisinde yayınladığı yazı gündeme

---

[517] Banu El, Franz Von Papen'in Ankara'daki Büyükelçilik Yılları, (Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, s. 190.

[518] B.C.A., Fon: 30-10-0-0, Yer: 231-560-12.

[519] Günay Göksu Özdoğan, *Turan'dan Bozkurt'a: Tek Parti Döneminde Türkçülük (1931-1946)*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2006, s. 83.

gelmişti. Dönemin en güçlü Türkçü-Turancılarından olan Atsız "*Başvekil Saraçoğlu Şükrü'ye Açık Mektup"* başlıklı yazısında, Saraçoğlu'nun Türkçülüğünü bildiği halde bunu uygulamadığı gerekçesiyle ondan hesap sormuştur. Çünkü Atsız, Türkçülüğün uygulanmaması sebebiyle ülke düşmanı olan solcu fikirlerin, sinsice propaganda yaparak gençler arasında yayıldığına dikkat çekiyordu. CHP'yi de bu noktada suçlayan Atsız, solculara karşı kayıtsız kalındığı ve müsamaha gösterildiğini belirterek lise ve üniversitelerde devletin parasıyla okuyan solcu ve komünist gençlerin çoğaldığına vurgu yapıyordu.[520]

Hükümeti "solcu ve komünist yetiştirmekle" suçlayan Atsız, ikinci yazısında daha da ileriye giderek Maarif teşkilatına girmiş olan komünistlerden bahsederek bu komünistlerin Maarif Vekili Hasan Ali Yücel sayesinde önemli görevlerde bulunduklarını ve oradan komünizm zehirini saçmaya başladıklarını iddia etmiştir. Ayrıca Maarif sahasındaki komünistlere de örnek vererek Sabahattin Ali, Pertev Naili Boratav ve Ahmet Cevat gibi kişilerin isimlerini veren Atsız, bu kişilerin bir an önce işlerine son verilmesine ve hatta Maarif Vekili Hasan Ali Yücel'in de istifa etmesinin vatansever bir davranış olacağını ifade etmesi[521] ülke çapında büyük bir yankı uyandırmıştı.

Nihal Atsız'ın mektupları üzerine Boğaziçi Lisesi'ndeki görevine son verilmiş ve *Orkun* dergisi kapatılarak 16.sayısı toplatılmıştır.[522] İkinci mektupta adı komünizmle anılan ve kendisine "vatan haini" ifadesinde bulunulan Sabahattin Ali de Nihal Atsız'a hakaret davası açmıştır. Böylelikle Sabahattin Ali-Nihal Atsız davası ilk duruşmadan itibaren taraflar arası kişisel bir hakaret davası olmaktan çıkarak büyük bir *"ırkçılık-komünistlik"* davasına dönüşerek ülke genelinde büyük bir etki yaratmıştır. Öyle ki henüz ilk davada bile mahkeme salonuna tarafları desteklemeye gelen büyük bir kalabalık nedeniyle, mahkeme heyeti salona camdan girmek zorunda kalmış ve izdiham nedeniyle duruşma öğleden sonraya ertelenmiştir.[523]

---

[520] *Orkun Dergisi,* 1Mart 1944, S. 15, s.1-4.

[521] *Orkun Dergisi,* 1 Nisan 1944, S. 16, s.1-6.

[522] B.C.A., Fon: 30-18-1-2, Yer: 105-24-10.

[523] İlhan Darendelioğlu, *Türkiye'de Milliyetçili Hareketler,* İstanbul: Toker Yayınları, 1968, s. 116.

Türkiye'de "sağ ve sol" kavramlarının işlenişi bakımından önem arz eden bu dava sonrası, Atsız'ı destekleyen büyük bir kalabalık, mahkemeden çıktıktan sonra "*kahrolsun komünizm"* nidalarıyla Ulus meydanında komünizm aleyhine konuşmalar yaparak Sabahattin Ali'nin kitaplarını yakmış ve büyük bir eylem gerçekleştirmişlerdir. Adliyeden Başvekalete yürüyen göstericiler, polis müdahalesiyle karşılaşmışlar ve polisle göstericiler ardında çatışmalar yaşanarak göstericilerden bazıları gözaltına alınmıştır.[524] Bu davanın yankılarının geniş olacağını tahmin eden hükümet ise; önlem alarak gazetelere "*Nihal Atsız ve Sabahattin Ali davası hakkında kommanter yapılmaması, makale yazılmaması ve mahkeme safhalarına ait haberlere son verilmesini rica eder"* ifadeli bir talimat gönderilmiştir. Ancak buna uymayan *Vatan, Son Posta* ve *Son Telgraf* gazeteleri kapatma cezasıyla karşı karşıya kalmışlardır.[525]

Hükümet gerekli tedbirleri almak için Türkçüler'in dava boyunca giriştiği faaliyetler ve gösteriler nedeniyle halkın tahrik edildiği kanısına varmıştı Bu nedenle dava sonrası olayların büyümesini engellemek için Nihal Atsız kaldığı otelde tutuklanmıştır. Aralarında Nejdet Sançar, Zeki Velidi Togan, Fethi Tevetoğlu, Reha Oğuz ve Alparslan Türkeş gibi ünlü Türkçülerin bulunduğu grup da tutuklanarak mahkemeye sevk edilmiştir. Gözaltına alınmalar sonucunda gazetelere bir resmi tebliğ yapılarak bu kişilerin evlerinde yapılan aramalar sonucunda Irkçılık-Turancılık amacı güden belgelere rastlanıldığını, bu yolda tertibat aldıkları görülen bu isimlerin gizli bir cemiyet ve propagandalarının olduğunu, memleketin her yerinde masum gençlerin milli duygularını istismar ederek gençleri kendi etrafında toplayarak sistemli bir şekilde faaliyetlerde bulundukları ve bu faaliyetlerin Anayasa ve TCK'ya göre suç sayıldığı için adli merciler tarafından kanuni takibat yapılmak üzere işe el konulduğu ifade edilmiştir.[526] Bunun üzerine İnönü bir gün sonra 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı nedeniyle verdiği nutukta Turancıların Türk Milletini bütün komşularıyla düşman yapmak için uğraştıklarını dile getirerek, milletiminizi böyle fesat ve ayrılıkçı

---

[524] Darandelioğlu, a.g.e., s. 117-118.

[525] B.C.A., Fon: 30-10-0-0, Yer: 86-570-12.

[526] *Cumhuriyet,* "Şehrimizde meydana çıkarılan gizli cemiyet", 19 Mayıs 1944, s. 1.

düşüncelere götüren kişilerin cezalandırıldığına belirtmiş[527] ve ayrıca isim vermeden Sovyetlerle olan ilişkilere bu grupların zarar verdiğine dikkat çekmiştir.

Davanın 29 Mart 1945'te sonuçlanmasıyla birlikte 23 sanıktan 10'una çeşitli hapis ve sürgün cezaları verilmiştir.[528] Ancak burda önem arz eden nokta, bu davanın uluslarası konjonktüre ve Türk dış politikasına bağlı olarak ortaya çıkmasıdır. Ülkedeki milli birlik beraberliği zarar verici bir etken olarak karşımıza çıkan Nihal Atsız'ın bu koyu milliyetçiliği, milliyetçi çevrelerin birer anti-komünizm neferi olmasında büyük bir etken olmuştur.

Almanlara karşı Sovyet zaferinin kesinleşmesiyle birlikte milliyetçi çevreler büyük oranda propagandalarını değiştirmişler, daha önceleri güçlü bir Alman propagandası yaparken, savaşı Almanların kaybetmesiyle siyaset değiştirerek ülkedeki kamuoyunu etkilemek adına "sol" ve demokratik çevrelere komünistlik suçlaması yöneltmeye başlamışlardı.[529] Çünkü savaş bitmişti ve artık yeni bir düzen kuruluyordu, onlarda bu düzende yerlerini almak ve sağlamlaştırmak için geliştirdikleri yeni söylemlerle komünistleri suçlayarak kamuoyundaki etkisini genişletmek istiyorlardı. Bu sırada Sovyet taleplerinin gündeme gelmesi milliyetçi çevreler için bir fırsat olmuştu. Çünkü Sovyetlerin Türkiye'den toprak ve Boğazlar'dan üs talep etmesiyle birlikte Türkiye, ABD ve İngiltere'yle yakınlaşarak Sovyetlerden gelecek olan tehlikeye karşı uluslararası arenada yalnız kalmak istemiyordu. Türkiye'nin dış politikasındaki bu değişim, ülke içerisindeki düşünce akımlarına da yansımış ve Türkiye'de büyük bir "Rus düşmanlığı" meydana gelmişti. Osmanlı döneminde 1877-78 Rus Harbi sonrası kamuoyunda meydana gelen "Rus düşmanlığı ve olumsuz Moskof imgesinden" daha şiddetli bir şekilde ortaya çıkan bu öfke ve düşmanlık, yerini "anti-komünizm" siyasetine bırakmıştı.

---

527 *Cumhuriyet,* "Milli Şefin Tarihi Nutku", 20 Mayıs 1944, s. 1.

528 *Cumhuriyet*, "Irkçıların davası bitti", 30 Mart 1945, s. 1.

529 Hüseyin Cahit Yalçın'ın "Kalkın Ey Ehli Vatan" yazısı milliyetçi çevrelerin, solcu çevreleri komünistlikle suçlamasının örneklerinden biridir. *Tanin*, Hüseyin Cahit Yalçın, "Kalk Ey Ehli Vatan" 3 Aralık 1945, s. 1.

1.TÜRKİYE'DE KOMÜNİZMLE MÜCADELE TABANININ OLUŞUMU

Türkiye'de milliyetçi ve muhafazakar çevrelerin en önemli ortak özelliği komünizm hakkındaki ortak düşünce ve tavırlarıdır. Çünkü komünizm ideolojisi, dini reddederken millet ve milliyet ayrımını faşist bir yapı olarak algılamaktaydı. Ayrıca komünizm, tüm dünyaya yayılma hedefiyle ortaya çıkmış ve genel propagandasını "*halkların kardeşliği"* sloganından almıştır. Bu da milliyetçilerin ve İslam birliğini savunan muhafazakarların tepkisini çeken bir değerlendirme olmuştur. Türk milliyetçiliğine sıkı sıkıya tutunan milliyetçi kesimin ve İslam dinine bağlılığıyla bilinen muhafazakar kesimin, gelenek ve göreneklerine olan bağlılığı bu iki farklı ideolojiye sahip olan insanları anti-komünizm çatısı altında birleştirmiştir.

Soğuk Savaş döneminde milliyetçi ve muhafazakar çevrelerin komünizmle mücadele çatısı altında birleşmelerinin bir diğer nedeni; bu çevrelerin daha önceki yıllarda fikir ve faaliyetlerinden dolayı yargılanmaları olmuştur. Milliyetçiler, Türkçülük olaylarında faşist olmakla yargılanırken, muhafazakar cephe ise; devrimlere karşı giriştiği şeriatçı eylemler nedeniyle yargılanarak[530] uzun bir süre sessizliğini korumuşlardı. Ancak İkinci Dünya Savaşı sonrası Sovyetlerin Türkiye üzerindeki toprak taleplerinin gündeme gelmesi, milliyetçi-muhafazakar çevrelere seslerini çıkarmak ve fikirlerini yaymak için büyük bir fırsat olmuştur.

Sovyet talepleriyle Türkiye'de Sovyetlere karşı yürütülen politika yerini öfke ve düşmanlığa bırakmıştı. Bu düşmanlık ve öfkeyle birlikte muhafazakar ve milliyetçi gruplar Türkiye'de güçlü bir "anti-komünizm savunuculuğu" yürütmeye başlamışlardır. Anti-komünizm fikrini sıkı sıkıya savunan bu kesim, 1945 yılı sonrasında güçlenerek ortaya ana omurgasını anti-komünizmin oluşturduğu bir "sağ"[531] ittifakı ortaya çıkarmıştır. Böylelikle modernizme ve laisizme karşı tepkilerini anti-komünizm

---

530 Cumhuriyet döneminde İslamcı ayaklanlar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Reşat Hallı, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Ayaklanmalar (1924-1938)*, Ankara: Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Yayınları, 1972.

531 Baskın Oran, Türkiye'de "sağ" akımın ırkçı ve Turancı bir şekilde geliştiğini ifade ederek 1942-1943 yılları arasında birdenbire yoğunlaştığına işaret etmiştir. Baskın Oran, "İkinci Dünya Savaşında Türkiye'de Siyasal hayat ve Sağ Sol Akımları", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C.24, S. 3, 1969, s. 265. 227- 275.

üzerinden yansıtan muhafazakar çevreler, milliyetçi çevrelerin komünizm karşıtlığıyla birleşerek güçlü bir "sağ" ittifakı oluşturmuşlardır. Bu çevrelere özellikle sağ partilerin verdiği desteklerse ABD istihbarat belgelerine bile yansımıştır.[532]

1.1.Muhafazakar Çevrelerin Anti-Komünizmle Buluşması

Muhafazakar çevrelerin komünizm karşıtlığı, komünizmin dinsiz, imansız, mülkiyetsiz, ahlâka itibar edilmediği ve mukaddesata saygının olmayıp Allah'ın tanınmadığı şeklinde bir rejim olarak tanımlanmasından ileri gelmekteydi. Bu nedenle maneviyata önem veren bu çevreler, komünizmi yıkıcı bir cereyan olarak tanımlamışlardır. Soğuk Savaş sürecinde dünya çapında da komünizme karşı muhafazakar eğilimler desteklenmiş ve özellikle batılı yetkililerin komünizme karşı verdiği mesajlarda dini öğeler öne çıkartılmıştı.[533] Bu durum Türkiye'de de aynı reaksiyonda gelişmiş ve Türkiye'de anti-komünizm siyasetiyle birlikte muhafazakar çevreler güçlenmeye başlamıştır.

Komünizmle mücadelede muhafazakar düşüncenin öne çıkarılmasıyla birlikte Türkiye'de uzun yıllar sessizliği koruyan İslamcı ve "sağ" gruplar anti-komünizm safında yerini almışlardır. Böylelikle Müslümanlığın en temel öğelerinden olan inanç, ahlak, aile gibi kavramlara yaptıkları vurguyla dikkatleri çeken bu çevreler, kendi fikir ve düşüncelerini komünizmle mücadele başlığı altında empoze etmeye başlamışlardır.

Komünizm karşısında dinin gücünü keşfeden muhafazakar çevreler, komünizme karşı yürüttükleri mücadelede İslamcılığı siyasallaştırarak kamuoyunda kendilerine yeni bir yer edinmek istemişlerdir. Çünkü Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte yeni devlet laik bir düzene geçileceğinin sinyallerini vermiş, eski hantallaşmış dini kurumlarını kaldırmış, bu durum da muhafazakar çevreleri hem iktidardan hem de Osmanlı devrinde devletin verdiği imtiyazlarından mahrum bırakmıştı. Bu yüzden erken Cumhuriyet döneminde kamuoyunda etkisiz bir şekilde kaldıklarını düşünen bu

---

[532] CIA, RDP80-00809A000700220292-9, 28 April 1953. Bu belgenin tamamı için bkz. Ek: 13.

[533] İngiltere Dışişleri Bakanı Bevin; "kuvvetli bir din motivasyonu ve ruhu sağlanmadığı takdirde Uzak ve Orta Doğu ülkelerinin komünizm etkisi altına girecektir" diyerek komünizmle mücadelede dinin önemini belirtmiştir. Diane Kirby, "Divinely Sanctioned: The Anglo-American Cold War Alliance and the Defence of Western Civilization and Christianity, 1945-48", *Journal of Contemporary, History,* S.35, s. 385- 412. *Cumhuriyet*, "Papa komünizme karşı savaş açtı", 15 Temmuz 1949, s. 1.

çevreler, Soğuk Savaş döneminden itibaren anti-komünizm siyasetini kendileri için bir fırsat görerek İslamcılık ideolojisini anti-komünizm siyaseti üzerinden yürütmeye başlamışlardır. Her ne kadar dönemin Başbakanı Recep Peker TBMM'de yaptığı bir konuşmasında "dinin komünizme karşı bir mukavemet aracı olamayacağını"[534] ifade etse de Soğuk Savaş Dönemi Türkiye'sinde anti-komünist siyaset üzerinden yürütülen dini söylemler, bu döneme hakim olarak Türk siyasi hayatında yerini almıştır. Böylelikle geçmişteki suskunluklarını dile getirme fırsatı bulan muhafazakar çevreler, anti-komünist siyasete sıkı sıkıya tutunarak ülkede çok partili hayata geçilmesinin de etkisiyle kamuoyunda ve siyasette kendilerine yer bulmuşlardır.

Komünizmle mücadeleyi keşfeden muhafazakar çevreler, güçlü bir Sovyet ve komünizm düşmanlığına girişmiş, bunu da özellikle Sovyet sınırları içerisinde yaşayan Müslüman gruplar üzerinden yapmaya başlamıştı. Sovyet bölgesinde yaşayan Müslümanların maruz kaldığı baskıya ilişkin iddialar, birçok İslamcı dergilerde ana tema olarak yer alıyor, sosyalist ülkelerde katledilen Müslüman nüfusa ait rakamlar veriliyor ve bu insanların dinsizlik propagandasına maruz kaldıklarının altı çiziliyordu. Ayrıca İslamcı dergilerde *"Yirminci Asrın En Büyük Faciası Rusya'da Müslümanlık İmha Ediliyor"* gibi başlıklar atılarak okuyucuların dikkatlerinin çekilmesi sağlanıyordu.[535]

Muhafazakar çevrelerin yürüttüğü anti-komünist siyaset Türk milletinin en hassas noktası olan din üzerinden yapılmaya başlanmıştı. Rus hakimiyeti altında ezilen Türk ve Müslüman topluluklarının içinde bulunduğu durum, muhafazakar çevreleri "Sovyet ve komünist düşmanlığı" çatısı altında birleştirerek Sovyetlere karşı muhafazakarların oluşturduğu bir anti-komünist bloğun kurulmasına zemin hazırlamıştır. Komünizmin dil, din, ırk, toprak sevgilisi ve aile gibi mukaddesata düşman zümrelerin ortak davası olarak görülmesiyle *"dinsizlik"* iddiası Sovyetlere yöneltilen suçlamaların merkezinde olmuştur.

Muhafazakar çevrelerin komünizmle mücadelede beslendiği ana damarlardan bir diğeri ise Rusların, İslamcı kesimin hayranlık duyduğu Osmanlı Devleti'nin

---

534 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Cilt: 3, Birleşim: 22, 24.12.1946, s. 445.

535 *Sebilürreşad*, C. 3, Eylül 1949, S. 59, s. 136.

yıkılmasında önemli bir rol oynaması olmuştur. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrası ortaya çıkan "Rus Düşmanlığı" ve olumsuz "Moskof imgesi"[536], aradan yıllar geçmesine rağmen muhafazakar çevrelerin hafızasından silinmemişti. Soğuk Savaş döneminde Sovyetlerin yeniden bir tehdit olarak ortaya çıkmasıyla muhafazakar kesimin Ruslar'a karşı olan öfkeleri tekrar ortaya çıkmış, böylelikle geçmişte meydana gelen olaylar üzerinden Ruslar'a karşı duyulan öfke, evrim geçirerek yerini komünizm karşıtlığına bırakmıştır.

Muhafazakar çevrelere göre ABD'yi de içine alan Batı dünyası, komünizme karşı din ve manevi değerlerin savunucusu olarak algılanıyor, Batı ile ortak komünizm düşmanlığı üzerinden bir araya gelinebileceği fikri oluşuyordu. Çünkü ABD'de Soğuk Savaşla birlikte bir dinsel ve manevi açıdan bir muhafazakarlaşma süreci başlamıştı. Ayrıca ABD, hem komünizme karşı mücadele etmesiyle hem de manevi değerleri yok saymadan ileri bir teknolojiye sahip olunabileceğini göstermesi nedeniyle muhafazakar çevreler tarafından hayranlıkla karşılanıyordu. Komünizmin dönemin birinci tehlikesi olarak kodlanmasıyla birlikte başlayan ABD yardımları, muhafazakar çevrelerin "imanlı" ve "anti-komünist" olarak görülen ABD ve Batı'ya karşı sempatisini daha da arttırmış,[537] bu çevrelerde Ruslara karşı beslenen tarihi düşmanlığının yerini artık anti-komünizm almıştır.

Muhafazakar çevreler anti-komünist politikayı benimsemesiyle siyaset içerisinde yükselişe geçerken, Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle birlikte CHP döneminde fırsat bulamadıkları ortama kavuşmuşlardı. Muhafazakar çevreler DP'nin yürüttüğü din politikasının açtığı yoldan ilerleyerek anti-komünizmin devlet politikası halini almaya başladığı süreçte, hem siyasette hem de kamuoyunda kendilerine bir alan yaratmışlardır. Muhafazakar kesimin kendine yarattığı bu alanda komünizme karşı sıkı sıkıya dine sarılmasının gerekliliği ifade edilirken, camilerde komünizme karşı vaazlar verilerek halkın komünizme karşı savaşması teşvik edilmiştir. Ayrıca bu dönemde meydana gelen Nurculuk hadiseleri ise; DP iktidarında dönemin trendi olan anti-

---

536 Türk toplumunun hafızasında yer edinen "Moskof İmgesi'nin" örnekleri için bkz. Nejdet Sançar, *Türk, Moskof ve Komünist*, İstanbul: Toprak Yayınları, 1959.

537 Örnek, a.g.t., s. 262-274.

komünizm siyaseti içine sızan muhafazakar kesimin gittikçe güçlenmeye başladığını gösteriyordu. Hatta Ahmet Emin Yalman'ın Malatya'da saldırıya uğraması bile bu çevrelerin düzenlediği bir olay olarak nitelendirilmiş ve Nurcular sorgulanmıştır. Öyle ki dönemin en güçlü İslamcı topluluğu olan Nurcuların lideri Said Nursi, Türkiye'de komünizmin yayılmasındaki en büyük engelin Nurculuk hareketi olduğunu savunuyor, dağıtılan Risale-i Nurlar'ın da doğu vilayetlerinde komünistliği susturduğunu iddia ediyordu.[538] Said Nursi'nin ABD hayranlığı ise Emirdağ Lahikası'nda *"Amerika gibi bir devleti kendine hakiki dost yapmak"*[539] şeklinde dikkat çekiyordu.

İkinci Dünya Savaşı'yla birlikte canlanma dönemine giren muhafazakar çevreler, kendini en çok yayıncılık alanında geliştirerek, yeni yapılanan siyaset sahnesinde yeni ifade kanalları açmıştır. Bu noktada Necip Fazıl Kısakürek'in *Büyük Doğu* dergisi, Mehmet Raif Ogan'ın *İslam Dünyası* dergisi ve Eşref Edib'in *Sebilürreşad* dergisi giriştiği komünizmle mücadele yolunda benimsediği İslamcı fikirleri yaymaya çalışmış ve dönemin anti-komünizm savunucuları olarak etrafındaki kitleleri etkilemişlerdir. Bu yayınlarda sosyalist ülkelerdeki Müslüman nüfusun katledildiğine ait bilgiler ve komünizmin dinsizlik olduğunu ifade eden betimlemeler yer almıştır. Ancak dinsizlik üzerinde yapılan eleştirilerin bir kısmı da CHP'nin uyguladığı laiklik ilkesine yoğunlaşırken, bu ilkenin eleştirilmesi için komünistlik iftiraları bir karalama yöntemi olarak kulanılmıştır.[540] Böylelikle dünyada olduğu gibi Türkiye'de de başlayan "sekülerleşme"[541], komünizme karşı bir silah olarak kullanılmış ve "sağ saldırgan politika" komünizmin panzehiri olarak görülmüştür.

---

[538] Bulut, a.g.t.,s.181-182.

[539] Said Nursi, Emirdağ Lâhikası, s. 424. http://www.risaleinurenstitusu.org/kulliyat/emirdag-lahikasi/takdim/11 , (Son Erişim Tarihi: 11.04.2019).

[540] Örnek, a.g.t., s. 275-277.

[541] "Sosyal bilimler literatürüne sosyolojinin bir armağanı olarak giren sekülerleşme, dini düşünce, muamelat ve kurumların sosyal önemini yitirdiği bir süreç, dini inançlar, ibadetler ve cemaat duygusunun toplumun ahlaki hayatından uzaklaştırılması, mistisizm dahil tüm dini konu ve tutumlara karşı tam ilgisizleşme, yarı paganlaşma, dini otoritenin gerilemesi, dini olanın karşıtı gibi çeşitli yönleriyle tanımlanmaktadır." İsmail Ekinci, "Sekülerleşme ve Din", *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* C.7, S. 1, 2018, s. 326.

1.2.Milliyetçi Çevrelerin Anti-Komünizmle Buluşması

Türkçü-Turancı çevrelerin komünizm ve Sovyet karşıtlığının temelinde aynı muhafazakar çevreler gibi Sovyetler Birliği'nin ötesinde Anadolu'da var olan "Rus Karşıtlığıyla" daha çok ilişkili olduğu bilinmektedir. Çünkü Türk milliyetçiliğinin oluşumu ve büyük bir Turan coğrafyası hayalinin en büyük engeli olan Rus yayılmacılığı politikaları, Türkiye'de var olan milliyetçiliğin beslendiği ana damarlarından biri olmuştur.

Türk Milliyetçiliği, Osmanlı'nın gerileme döneminde Balkan topraklarının elden gitmesiyle etkisini kaybeden Osmanlıcılık fikrinden sonra[542] elde kalan son umut olarak görülen Türkçülük ve Büyük Turan fikriyle gelişme katetmiştir. Türk ırkından olan ve Türkçe konuşan Türklerin yaşadığı Kafkas ve Türkistan coğrafyasının Rus egemenliğinden kurtarılarak tek bir Turan devleti kurulması biçimindeki Pan-Türkçü anlayış,[543] Türk toplumunda Rus karşıtlığı ve düşmanlığını körükleyen bir etken olmuştur. Bu düşmanlık yeni Türk devletinin kurulmasıyla devam ederek şekil değiştirmiş ve yeni oluşan şekliyle de yerini Sovyet ve komünizm karşıtlığına bırakmıştır.

İkinci Dünya Savaşı süresince Türkiye'nin savaşta tarafsız kalmasının ülkede oluşturduğu fikri çeşitlilikle birlikte, Türkçü-milliyetçi çevrelerde hareketlenmeler yaşandığı görülmektedir. Bu çevreler Alman yanlısıydı ve Alman Faşizmine güçlü bir sempati duymaktaydılar.[544] O yüzden Almanya'nın Sovyetlere saldırmasıyla birlikte ülke içerisinde muazzam Pan-türkçü propagandalarının yapıldığı kamuoyuna yansımıştır. Bu dönemde Pan-türkçü hareketin Sovyet aleyhtarlığı üzerinden şekillenmesi karşısında Türk asker ve sivil yöneticilerin de Pan-türkçü düşünceleri benimsediği görülmektedir. Bu durum karşısında eskisi kadar sert tedbirler almayan

---

542 Fuat Uçar, "Türk Düşüncesinde Osmanlıcılık Fikrinin Ortaya Çıkışı ve Türk Siyasal Hayatına Etkileri" *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, C.10, S. 18, 2018, s. 97.

543 M. Landau Jacob, *Exploring Ottoman and Turkish History,* London: Hurst & Company, 2004, s. 30-32.

544 Faris Erkman imzasını taşıyan *"En Büyük Tehlike"* adlı broşürde Türkçü-Turancı çevrelerin Alman hayranlığı eleştirilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mithat Kadri Vural, "En Büyük Tehlike Broşürü Ve Buna Bağlı Olarak Turancı Akımların Kamuoyunda Tartışılması", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 8, S. 18, 2009, s. 45, 47.

iktidarın içerisinde dahi koyu Türkçü yöneticilerin olduğu bilinmektedir.[545] Ancak savaşta tarafsızlık politikasını sürdüren Türkiye'nin bu süreçte bu düşüncelere karşı sert bir müdahalede bulunmadığı, bunda da Almanya'nın savaşı güçlü bir şekilde idare etmesinin etkisi olduğu bilinmektedir.

Turancılık fikri, tüm dünyadaki Türkleri tek bir çatı altında toplama gayesinde olmakla birlikte,[546] Sovyet egemenliği altında birçok Türk grupları yaşadığı için bu ideoloji, gerçek manada Sovyetlerin tepkisini çekmekteydi. Dönemin şartları gereği Sovyetlere karşı böyle bir ideoloji savaşına girilmesi ve özellikle de Sovyetlerin resmî ideolojisi olan komünizme karşı cephe almanın, dış politikada Türkiye'yi çok zor durumda bırakacağı muhtemeldi. Bu nedenle bir nevi dış politikadaki manevraların iç politikaya yansıması olarak görülen "Türkçülük Davasıyla" birlikte hem İkinci Dünya Savaşı galibi olan Sovyetlere karşı bir yakınlık kurulmaya çalışılmış hem de ülkede aşırı cereyanların milli birlik ve bütünlüğe zarar vermesinin önüne geçilmek istenmiştir.

Savaş sonrası yeni oluşacak olan düzende yerini kazananlar tarafında almak isteyen Türk hükümeti, Türkçülüğü Alman faşizmiyle denk tutarak bu fikirlerin gelişmesine engel oluyordu. Hükümetin aşırı cereyanlara karşı tedbirler aldığı bu dönem Sovyet taleplerinin gündeme gelmesiyle son bulmuştur. Sovyetlerin Türkiye'nin doğu sınırında yer alan Kars ve Ardahan'ın kendisine bırakılarak Boğazlar'da kendisine üs verilmesini talep etmesiyle[547] birlikte milliyetçi çevrelerde yeni hareketlenmeler başlayarak geniş çapta bir anti-Sovyet ve anti-komünizm siyaseti oluşmaya başlamıştır.

Milliyetçi çevrelerin anti-komünist siyaset üzerinden geliştirdiği söylemlerle birlikte tekrar "Milliyetçilik" ideolojisinin önem kazanacağı bir ortam meydana gelmişti. Anti-komünist söylemin arttığı bu yıllarda, Askeri Yargıtay, Türkçülük Davasında kararı bozarak davanın yeniden başlatılmasına karar vermişti. Bu karar sonrasında yargılamalar tekrar yapılarak 26 Ekim 1945 tarihinde bütün sanıklar tahliye edilmiştir.[548] Böylelikle Türk dış siyasetinin iç politikadaki yansımasına bir örnek teşkil

---

[545] Doğan Avcıoğlu, *Milli Kurtuluş Tarihi,* C.4, İstanbul: Tekin Yayınları, 4.Baskı, 1979, s. 1531.

[546] Landau, a.g.e., s. 1.

[547] Gürün, a.g.e., s. 144-145.

[548] *Cumhuriyet, "Irkçılar tahliye ediliyor",* 27 Ekim 1945, s. 1.

eden bu olay, komünizme karşı milliyetçi çevrelerin kullanılacağının bir habercisi olmuştur.

Türkçülük davalarıyla yara alan milliyetçi kesim, tekrar eski gücüne kavuşmak için yeni söylemler geliştirerek anti-komünist bir görünüme bürünmeye başlamıştır. Özelikle savaş sonrası Sovyet tehditlerinin kamuoyuna yansımasıyla birlikte Osmanlı Dönemindeki eski "Moskof düşmanlığını" tekrar gündeme getirmek için yeni anti-komünist söylemler geliştiren milliyetçi çevreler, komünizm düşmanı olan muhafazakar çevrelerle birlikte güçlü bir anti-komünizm savunucusu olarak Türk siyasi hayatında yerlerini almışlardır. Türkçülük davalarında yargılananaların cezalarının bozulması ve tahliye edilmeleriyle Türkçü-Turancı çevreler bu karardan cesaret alarak ve Sovyetlerin savaş sonrası Türkiye üzerindeki kurduğu baskı ortamından faydalanarak kamuoyunu arkasına almıştır. Kamuoyunu arkasına alan bu çevreler anti-komünistliğin savunuculuğunu yaparak kendilerinden başka herkesi komünistlikle itham etmişler ve ülkede güçlü bir komünizm algısı oluşturmaya başlamışlardır.

Türkiye'de üretilen yeni komünizm algısıyla birlikte 1946 yılı sonrasında "Milliyetçilik" anlayışı da değiştirilmiş, Milliyetçiliğin gücü tarih ve dine dayandırılarak komünizme karşı güçlü bir yapı oluşturulmaya çalışılmıştır.[549] CHP yönetimi Sovyet taleplerinden sonra keskin bir siyasi manevrayla farklı bir yola girerek komünizm karşısında "Milliyetçilik" ideolojisine eskisinden daha fazla tutunmak istiyordu. Bu noktada CHP'nin 1947 yılında toplanan Kurultayında milliyetçiliğin komünizmle mücadelede kullanılacağı belirtilirken, diğer yandan da parti programında bulunan "Milliyetçilik" kavramının tanımı değiştirilmeye karar verilmiştir. Kurultay'da bu konu tartışmalara yol açsa da bu tartışmalara Türk Ocakları eski başkanı Hamdullah Suphi Tanrıöver son noktayı koymuştur. Tanrıöver, milliyetçiliğin bir milli mefkureden ve tarihten bağımsız olamayacağını, milletlerin toprağa dayandığı kadar manevi değerlere dayandığını ifade etmiş ve o güne kadar CHP tarafından benimsenen laiklik ve milliyetçilik anlayışının dışında bir tavır sergilemiştir. Ayrıca tarihinden ve manevi değerlerinden kopmuş bir milliyetçiliğin zararlı akımlarla (bu noktada zararlı akım

---

[549] CHP 7. Büyük Kurultayı'nda "Milliyetçilik" anlayışının değişimi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. *CHP Yedinci Büyük Kurultayı Tutanağı*, Ankara: 1948, s. 395-405.

olarak bahsedilen konu komünizmdir) mücadele edemeyeceğini ifade ederek bu noktadan hareketle konuyu kapatılan türbelere de getiren Tanrıöver, kapalı olanlar evliyaların değil Osmanlı'yı kuran ve genişleten padişahların türbeleri olduğuna dikkat çekerek tarih bilinci konusuna değinmiştir.[550] Tanrıöver'in bu görüşleri kurultayın geneline de etki ederek hakim olan bir görüş olmuş ve böylelikle milliyetçilik kavramı, kurultayda yeniden tanımlanarak büyük bir değişikliğe uğramıştır.

Atatürk döneminde *"İlerleme ve gelişme yolunda ve milletlerarası temas ve ilişkilerde, bütün çağdaş milletlere paralel ve onlarla uyum içinde yürümekle beraber, Türk milletinin özel karakterini ve başlı başına bağımsızlık kimliğini korumak"* olarak tanımlanan milliyetçilik ilkesinde, Atatürk dil, yurt, ırk, köken ve siyasi birlikten bahsederken din öğesine yer vermemişti.[551] Ancak Milliyetçilik ilkesi CHP'nin, Kurultay'daki genel görüşleri çerçevesinde değişerek şu tanımlamaya kavuşmuştur;

"*Partimiz Türk Milletini dil, kültür, ülkü ve tarih birliği ile saadet ve felaket ortaklığına inanmak, ortak yurt sevgisi taşımak gibi tabii ve ruhi bağlarla birbirine bağlı yurttaşların kurduğu sosyal ve siyasal bir bütün olarak kabul eder…*
Milliyetçiliği Türk Milleti için en yüksek bir insan seviyesine varmanın kök şartı ve anayolu biliriz…"[552]

Milliyetçiliğin yeniden tanımlanmasıyla birlikte milliyetçilik anlayışı o dönem Türk dış ve iç politikalarının etkisinde yeni bir tanıma kavuşmuştur. Böylelikle faaliyetleri nedeniyle bir yıl önce yargılanan milliyetçi çevreler, CHP'nin kabuk değiştirmesiyle birlikte tekrar iç siyasetin önemli bir aktörü olmuşlar, içlerindeki milliyetçilik ruhuna komünizmin panzehiri olarak görülen İslam'ı da ekleyerek güçlü bir anti-komünizm bloğu inşaa etmişlerdir. Ancak bu noktada Laiklik anlayışıyla çelişen bu tanımlama, Laikliğe de farklı anlamlar yüklenip revize edilmesine neden olmuştur. Parti içindeki gelenekçilerin toplumsal dayanışma konusunda dine ihtiyacın olduğunu belirtmeleriyle

---

[550] *CHP Yedinci Büyük Kurultayı,* s. 402-403.

[551] Murat Kılıç, "Tek Parti Döneminde Milliyetçilik ve CHP'nin Yedinci Büyük Kurultayı", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi,* C: 12, S: 24, 2012, s. 191.

[552] *CHP Büyük Yedinci Kurultayı*, s. 405.

din politikalarında bir yumuşamaya gidilerek koyu bir Laiklik anlayışı bu dönemde kısmi olarak terk edilmeye başlanmıştır. Böylelikle Atatürk'ün *"ümmet toplumundan millet toplumuna"* geçişi sağlamada önem verdiği ve İslam tesirinden kurtulup milli kültür ve evrensel bir anlayışa dayanan Milliyetçilik tanımına "ruhi bağlar" ifadeleri eklemlendirilmiş, böylece Milliyetçilik ilkesi içerisinde dini öğeler işlenmeye başlanmıştır.

2.SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİYLE BİRLİKTE SOL'UN TASFİYESİ

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından İkinci Dünya Savaşı'na kadar olan süreçte hükümetin devam eden denge siyaseti yıllara ve dış politika çerçevesinde meydana gelen olaylara göre şekillendiği daha önceki bölümlerde ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Savaş boyunca devam eden bu denge siyaseti, savaş sonrası uluslararası arenada meydana gelen "özgür dünya" ve "demir perde"[553] bloklarının ayrımıyla sona ermiş ve bu bloklardan "özgür dünya" bloğunu seçen ya da Sovyetlerin yayılmacı politikasına karşı bu blokta yer almak zorunda kalan Türkiye, ABD'nin komünizme karşı yürüttüğü anti-komünizm siyasetine ortak olmuştur.

Savaş sonrası Türkiye, yüzünü Batıya çevirmiş, bu nedenle ABD ve İngiltere'nin desteğini almak[554] için ülkedeki demokrasiyi geliştirmek ve demokratik bir rejime geçmek için çalışmalara başlamıştı.[555] Ülke içerisindeki demokrasi talebini de

---

553 *"Özgür Dünya"* kavramı Soğuk Savaş Döneminde komünist olmayan ülkelerde, komünist ülkelere kıyasla daha fazla hak ve özgürlük iddiası ile oluşturulan ve zaman zaman Batı Dünyası anlamı olarak kullanılmıştır. *"Demir Perde"* kavramı ise; II.Dünya Savaşı'nın sonundan Soğuk Savaş'ın sonuna kadar Avrupa'yı iki ayrı bölüme bölen ideolojik çatışma alanlarını ve fiziksel sınırları tanımlar.Terim, Sovyetler Birliğinin kendisini ve uydu devletleri, batı ülkeleri ve Sovyet kontrolünde olmayan ülkelerle açık temasını engellemek için çabalarını sembolize eder.Türkiye açısından bu kavramlara baktığımızda ise ABD *"özgür dünyanın"* değerlerinin bekçisi olarak uygarlık ve refahı temsil ederken *"Demir Perde"* ise; totaliter rejim ve komünizm terörünü temsil etmektedir.

554 ABD ve Ingiltere gibi büyük ülkelerin Türkiye'de tam demokrasiye geçilmesini istediklerinin kanıtı, Yalta Konferansı sırasında İnönü'nün, Amerikalıların sorması halinde *"en kısa zamanda demokrasiye geçileceğinin"* söylenmesi talimatını vermesi olmuştur. Şükrü Karatepe, Tek Parti Dönemi, İstanbul: İz Yayıncılık, 2001, s. 95.

555 Türkiye, ABD'nin askeri ve siyasi desteğinden yararlanmak amacıyla ABD'nin önem verdiği demokrasi ilkelerine uymanın yararlı olduğunu düşünüyordu. Eric Jan Zurcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, Çev. Taner Gönen, İstanbul: İletişim Yayınları, 2007, s. 304. Ayrıca Birleşmiş Milletler Sözleşmesini kabul eden Türkiye, Birleşmiş Milletler Anayasa'sını da onaylayarak çok partili demokrasiye geçmeyi taahhüt etmişti. Osman Akandere, *Milli Şef Dönemi, Çok Partili Hayata Geçişte Rol Oynayan İç ve Dış Tesirler 1938-1945*, İstanbul: İz Yayıncılık, 1998, s. 336-343.

değerlendiren İnönü, çok partili sisteme geçişi sağlayarak ülkede çok sesliliği sağlamıştı. Basın ve yayın alanı da çok partili hayatın meydana getirdiği özgürlükçü yapıdan etkilenmiş ve bu alanlarda kısmi bir özgürleşme ortamı meydana gelmiştir.

1946 yılı içerisindeki gelişmeler bu şekilde devam ederken iktidar kanadında da büyük değişimler yaşanmaktaydı. İnönü, Recep Peker'i Başvekil yapmış ve böylelikle Saraçoğlu, siyaset sahnesinden çekilmek zorunda kalmıştır. İnönü'den kabineyi kurma görevini alan Peker de, kabinesini kurarak Ankara Dil Tarih Coğrafya Fakültesi hocalarının tasfiyesinde başrolü oynayacak olan eski emniyetçi Şükrü Sökmensüer'i İçişleri Bakanı yapmıştır.[556] Eski bir emniyetçinin İçişleri ve Peker gibi sert bir mizaçta olan bir kişiliğin Başvekil yapılması, bu kabinenin sert bir kabine olacağının sinyallerini vermekteydi.[557] Ayrıca Hasan Âli Yücel gibi güçlü bir siyasetçi görevinden alınıp yerine Reşat Şemsettin Sirer MEB Bakanı yapılır. Yeni kabinenin kurulmasıyla birlikte CHP'de birçok değişimlerin yaşanacağı hissedilmişti.

Türkiye'de çok partili hayata geçişle birlikte kamuoyunda meydana gelen çok seslilik siyasete de yansımış, Türkiye Sosyalist Partisi ve Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi gibi sosyalist partiler kurulmuştu.[558] Ancak şaşırtıcı bir şekilde sert bir kabine olarak tasvir edilen yeni kabine, Türkiye'de böyle bir hassas dönemde sosyalist bir partinin kurulmasına izin vermişti. Bunun en büyük nedeni ise; ABD ve diğer batılı devletlere Türkiye'de çok partili hayata geçildiğinin sinyallerini vermekti. Ayrıca bu gelişme Türkiye'deki komünizm tehlikesine sebep aramak için de iyi bir siyasi manevraydı. Böylelikle kendi iç kızıl tehlikesini yaratmak isteyen hükümet, *"ihmal edilirse Yunanistan'da olduğu gibi Türkiye'de de bir komünizm kasırgası kopabilir"* korkusu vermek için "sentetik" sosyalist partilere imkan sağlamıştır.[559]

---

[556] *Cumhuriyet*, "Yeni Kabine Dün Kuruldu", 7 Ağustos 1946, s. 1.

[557] Emrullah Nutku, *Siyasi Anılarım, D.P Neden Çöktü ve Politika'da Yitirdiğim Yıllar, (1946-1958),* İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1979, s. 30.

[558] Mete Tuncay bu süreçte topla dokuz tane sol parti kurma girişiminde bulunulduğunu ifade etmektedir. Ancak bunlardan en güçlüleri TSK ve TSEKP olmuştur. Mete Tuncay, "Türkiye Cumhuriyeti'nde Sosyalizm (1960'a kadar)", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, C.7, İstanbul: İletişim Yayınları, 1988, s. 1954.

[559] Niyazi Berkes, Unutulan Yıllar, Yay.Haz. Ruşen Sezer, İstanbul: İletişim Yayınları, 1997, s. 365-366.

Nitekim hükümet, sıkıyönetimi uzatarak bir zümreyi diğer zümre üzerinde hakim kılma çalışmaları nedeniyle sosyalist parti ve işçi sendikalarını kapattığını açıkladı.[560] Çünkü başlangıçta izin verilen bu sosyalist oluşumlar, İçişleri Bakanı Sökmensüer'in Meclis kürsüsüne çıkıp ülkenin her yerinde muazzam ve korkunç seviyelere ulaşan komünist bir ağın her yanı sardığını anlatan bir demeç vermesini sağlayacak malzemeyi vermişti.[561] Böylece çok partili hayatla birlikte kendini gösteren siyasi liberalleşme sadece milliyetçi cephe için değil sol akımlar için de müsait bir ortam yaratsa da bu etki görüldüğü gibi uzun sürmemişti. Hem Sovyet taleplerinin etkisiyle hem de ABD ekseninde yürütülen Soğuk Savaş'ın anti-komünist siyasetiyle, ülke kamuoyunda güçlü bir "sol" karşıtlığı meydana gelmeye başlamıştı.

Hükümetin "sol" ve sosyalist oluşumlara karşı olumsuz algısı devam ederken, CHP'nin 1947 yılında toplanan kurultayında "Milliyetçilik" anlayışının değişmesiyle bu ilke, komünizmle mücadele için kullanılmaya başlanmış[562] ve milliyetçi cephe, anti-komünizm savunuculuğunu üstlenerek ülkede var olan "*sol'a"* karşı üstünlük kurmaya başlamıştı. CHP'nin yeni Milliyetçilik tanımıyla bu kavrama ilave edilen "tarih birliği ve ruhi bağlarla" birlikte Türk siyasetinde ortaya çıkan yeni "sağ" kavramı, komünizmle mücadele konusunda muhafazakar ve milliyetçi çevreleri birleştirmişti.

Dış politikada meydana gelen Sovyet baskısıyla birlikte iç politikada komünistlere karşı mücadelenin daha çok şiddetlendiği görülmektedir. Özellikle 1947 yılından sonra başlayan ABD yardımlarından daha fazla faydalanmak isteyen Türkiye,

---

[560] *Cumhuriyet*, İki Komünist Partisile Bunlara Mensub Altı Gazete ve Mecmua Kapatıldı", 17 Aralık 1946, s. 1, 3.

[561] TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Cilt: 4, Birleşim: 37, 29 Ocak 1947, s .66.

[562] Başbakan Recep Peker'in İstanbul Üniversitesi'ndeki konuşmasında; *"Komünizm ve ırkçılıktan korunmanın en tesirli vasıtası asil, temiz ve billurlaşmış bir milliyetçilik duygusudur"* ifadesi bu ilkenin komünizme karşı kullanılacak olacağını kanıtlar nitelikteydi. *Cumhuriyet*, "Başbakanın gençliğe dünkü hitabesi", 29 Mart 1947, s. 1.

komünizm tehdidini abartarak[563] ABD'nin dikkatini çekmeye çalışmıştır.[564] Böylelikle Sovyet tehdidi ve ABD ile yakın ilişkilerin iç siyasete tezahürü, ülkede baş gösteren komünizm düşmanlığı olmuştur. Gazeteler ABD'nin komünizm karşıtlığı sözleriyle sütunlarını doldururken[565] Türk siyaseti de komünizme karşı pozisyonunu almaya başlıyordu.

Türk dış politikası ekseni içerisinde ideolojik dönüşümünün Sovyetler aleyhine yaşandığı bu yıllarda "sağ" yükselirken ülke içerisinde yer alan "sol" hareket çoğu zamanda komünizm şeklinde adlandırılarak bastırılıyordu. Hükümetin "sol'a" karşı kurduğu üstünlükle birlikte, ABD'de uygulanan McCharty'ciliğe benzer faaliyetler Türkiye'de de meydana geliyordu. *Tan* gazetesi olayları, ülke içerisindeki işçi sınıfına ve sola dair yasaklar ve DTCF olaylarında bazı öğretim üyelerinin tasfiye edilmesi gibi politikalar bu bağlamda ABD'de uygulanan McCharthysim'in yerli bir karakterini taşıyordu.

2.1.Tan Gazetesi Olayları

1945 yılından itibaren Türkiye, Sovyet tehditlerinin ortaya çıkmasıyla egemenlik ve varlık mücadelesi içerisine girmiştir. Hükümete göre Sovyetlere karşı başlayan bu mücadele, topyekün olmalıydı ve yönetimden basına ve kamuoyundan tüm politikalara yansıyarak Türkiye'nin *"komünizmle mücadele"* konusunda ne kadar kararlı olduğu uluslararası arenaya da gösterilmeli, böylelikle ABD ve İngiltere gibi ülkelerin desteği sağlanmalıydı. Türkiye bu amaçla komünizm ve Sovyetlere karşı iç politikada güçlü bir mücadeleye girişti ve bu mücadelenin ilk kurbanlarından biri *Tan* gazetesi oldu.

---

563 Henüz komünizme karşı Türkiye tam olarak bir reaksiyon göstermemesine rağmen 1947 yılında, ABD istihbarat belgelerinde Türkiye'nin komünizm durumu; "Türkler geleneksel Rus düşmanlığından dolayı komünizm propagandasına duyarlı değiller. Ayrıca komünizm yasa dışı ilan edildiği için komünist gruplar çok zayıftır" şeklinde ifade edilmiştir. CIA Archive, National Intelligence Council Collection, 0000256623. 01.11.1947.

564 Türkiye'nin Marshall Planına dahil edilme sürecinde meydana gelen DTCF hocalarının komünist olduğuna dair yapılan kampanya ve Türk Cumhurbaşkanı'nın Zekeriya Sertel'in mektubunu ABD Ankara Büyükelçisine gösterip Türkiye'de komünizmin mevcut olduğunu ispatlama girişimleri, Türkiye'de komünizmin mevcudiyeti konusunda ABD'nin dikkatini çekme girişimlerine bir örnek olmuştur. FRUS, 1951, The Near East And Africa, Volume V, Document: 665.

565 *Cumhuriyet,* "Amerikada komünizme dair mühim rapor", 27 Aralık 1946, s. 1.

Tan gazetesi, Zekeriya Sertel ve Halil Lütfi tarafından kurulmuş ve bünyesine birçok tanınmış aydını alarak yayın hayatına başlamıştı. 1940-1944 yılları arasında çeşitli sürelerle altı kez kapatma cezası almış, 1944 yılında milliyetçiliğiyle bilinen Şükrü Saraçoğlu'nun başbakanlığı döneminde süresiz olarak kapatılsa da, İnönü'nün etkisiyle tekrar açılmıştı.[566] Sol bir ideolojiye sahip olan gazetenin yayın politikası, "Sovyet dostluğu ve faşizm karşıtlığı"[567] olarak devam etmiş, ancak hem Atatürk döneminde hem de İnönü döneminde hükümete verdiği destekle trajını yükseltmişti.

Tan gazetesi, Atatürk ve İnönü döneminde yıkıcı bir muhalefet içerisine girmezken daha fazla demokrasi ve hürriyet istemekten geri kalmayarak hükümete karşı eleştirilerini ifade ediyor, bir yandan da Atatürk ve İnönü'ye karşı şükranlıklarını belirtiyordu. Atatürk devrimlerini savunan çizgisiyle bilinen gazetede, Atatürk'ün ırkçı olmayan milliyetçiliği ve devrimciliği övülmekte, ancak toprak reformu ve emekçi kesimlerin hakları konusunda halen daha yapılması gerekenler olduğunun sürekli altı çizilmekteydi. *Tan* gazetesi hem Atatürk hem de İnönü dönemindeki politikalarının yanında siyasilerin kişilik ve karakterlerine de saygı gösteren politikasıyla[568] uzun yıllar Türk kamuoyunda etkin bir görünüm sergilemiştir.

---

566 B.C.A., Fon:30-10-0-0, Yer:85-562-9.

567 Zekeriya Sertel, *Hatırladıklarım*, İstanbul: Gözlem Yayınları, 3.Baskı, 1977, s. 215.

568 Tan Gazetesinin Atatürk ve devrimlerine karşı bakışını açıklayan görüşleri:

"Atatürk, hayatında dünyaya, dünya hadiselerine bir dağın tepesinden bakmış, uzakları gören keskin zekası ile hadiselerin seyrini sezmiş, inkılaplarına bu istikameti vermiştir. Bugün değişen dünya hadiseleri içinde, onun evvelden gören zekasının, ne kadar kuvvetle işlediğini ve sağlam hedeflere yürüdüğünü daha iyi anlıyoruz."

"*Atatürk'ün iradesiyle yürüyen Halk Fırkası, bugüne kadar takip ettiği tekamül seyrinde, milli kalkınmayı iceb ettiren, inkılapçı tedbirleri aldı. Geçirdiğimiz içtimai inkılaplar, maziyi tamamiyle tasfiye ederken, arızasız ve düz bir yolda yürümedi.Tasfiye edilen saltanat bakayası, şeriati bayrak yaparak tekamülü durdurmak isteyen zümrelerin bu inkılapları benimsemesine imkan yoktu. Bu gayri memnun kitlelerin her gün çıkarması muhtemel arızalara karşı fırka şiddetli tedbirler almağa, hürriyetlet ve demokrasiyi tahdite mecbur oldu. Daha mütekamil bir demokrasiye doğru gitmek için yaptığı tecrübeler menfi netice verdikten sonra, Halk Fırkası memlekette tek fırka olarak kaldı"*

Tan Gazetesi'nde İnönüye karşı bakışı:

"Halk Fırkasının altı umdesi, inkılapçı Türk cumhuriyetinin altı meşalesi, Ebedi Şeften aldığı ışıkla, İsmet İnönü'nün elinde millete daha ileri, daha yüksek bir istikbalin yolunu aydınlatıyor."

"Türk Milleti dünyanın bu en buhranlı devrinde başında İsmet İnönü gibi büyük bir şefe sahip olmakla talihinin en büyük mazhariyetine ermiştir. Ali Ulvi Özdemir, "İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Serteller ve Tan Gazetesi (1939-1945)", Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, S. 49, 2012, s. 192-193.

Tan gazetesi, hükümete karşı genel politikasını "*Hükümetimiz uyanıktır, milli menfaatlerimizi korumak hususunda azımsar ve hassastır.Hiç bir cereyanın tesiri altında değildir. Bu sebeple vereceği karar mutlaka menfaatine en uygun ne ise o olacaktır"*[569] fikri çerçevesinde ilerletmiştir. Gazete ülke kamuoyunda Alman varlığı ve faşizmin etkisinin artmasıyla muhalefetin dozunu arttırmış ve özellikle Türkçü yayınlarla girişilen kavgalarla sivrilen bir sol yayın olmuştur. Hükümete karşı muhalefetin arttığı dönemde Serteller tarafından Tan matbaasında *Görüşler* adlı dergi de çıkarılıyordu. O sırada CHP'den yeni parti kurmak için istifa eden Celal Bayar ve Fuat Köprülü gibi isimlerin bu derginin yazar kadrosunda olduğu ve Sertellerle birlikte yeni bir parti kurma toplantıları yapıldığının hükümete bildirilmesi üzerine[570] hükümet, tüm dikkatini Tan çevresine yoğunlaştırmıştı.

Yayın politikasından ödün vermeyen *Tan* gazetesi, Sovyet dostluğunu savunarak kamuoyu içerisindeki Sovyet aleyhtarlığına direnen ve Sovyetler'le ilişkilerde sağduyunun egemen olması gerektiğini vurgulayan yayın çizgisine devam ediyordu. Diğer yandan demokrasi talebini genişleterek CHP'ye karşı bir muhalefet izliyordu. Sabiha Sertel bir yazısında, İnönü'nün daha geniş bir demokrasi vaadini ele alarak, daha geniş demokrasiden siyasi ve iktisadi hürriyetlerin genişletilmesini anladığını belirtmiş ve halkın kurtuluşu için demokrasi yolunda ciddi adımlar atılmasının gerekli olduğunu ifade etmişti. Sertel'in bu yazısı büyük bir tepki toplamış ve özellikle de *Görüşler* dergisinin yayın hayatına başlamasıyla birlikte *Tan'a* karşı artan muhalefet kamuoyunda hissedilir bir seviyeye ulaşmıştır. Zekeriya Sertel'e göre bu nedenle hükümet kendine bağlı olan gazetelerden *Yeni Dünya, Tan* gazetesi ve *Görüşler* dergisine karşı cephe alınmasını isterken, bayilere de bu yayınların satılmaması talimatı vermişti.[571] Ayrıca DP'nin kuruluş sürecine verdiği destekle[572] birlikte hedef haline gelen *Tan* gazetesi, demokrasi taleplerini dile getirmesi nedeniyle Başbakan tarafından da yıkıcı bir

---

569 Özdemir, a.g.m., s. 196.

570 B.C.A., Fon: 30-10-0-0, Yer: 79-524-18.

571 Sabiha, Sertel, *Roman Gibi,* İstanbul: Cem Yayınevi, 1978, s. 305-306.

572 B.C.A., *Aynı yer*.

muhalefet olarak algılanmış, *Tan* ve *Vatan* gazetelerinin doğrudan rejime karşı savaştıkları ileri sürülmüştü.[573]

Türkiye'de anti-komünist politikaların sertleşmeye başladığı yıllarda *Tan*' a karşı saldırılar da sertleşmeye başlamış ve dönemin önemli kalemleri bu yayınları komünizm propagandasının ülkeye sızma aracı olarak görmüşlerdir. Ancak *Tan* gazetesinin son yılındaki yayınlarını takip ettiğimizde, komünizm propagandasından çok hükümete karşı yaptığı muhalefet dikkat çekmektedir. Bu muhalefetin de yoğunlaştığı kısım tek parti iktidarı uygulamalarının ülkedeki demokrasiye verdiği zararlar olmuştur. Özellikle olağanüstü tedbirlerin kaldırılmasını isteyip muhalafetin de mecliste söz hakkı olduğunu belirten Zekeriya Sertel, çok partili bir düzene geçilmesinin gerekliliğinden söz ediyordu. Ayrıca meclisin demokratik bir sistemle seçilmediği için demokratik bir sisteme geçmek için gerekenleri yapamayacağını vurguluyordu.[574] Meclis'in devrimci bir niteliği kalmadığını da ifade eden Sertel, demokraside söz hakkının halkta olduğunu ve halka kuvvetinin geri verilmesini savunuyordu. Böylelikle hızla demokratik kanunlar çıkartılmalı ve meşru bir muhalefetin önü açılmalıydı.[575] Ayrıca demokratikleşme adına *"Demokrasinin istediği halk hakimiyeti halkın apaçık her şeyi bilmesi ve bu hakikatlar karşısında hüküm verebilmesiyle mümkün olur"*[576] diyen *Tan* çevresi, ülkede basın özgürlüğüne dikkat çekiyordu. Matbuat Kanunu'nun 50. Maddesi ise *Tan* çevresi tarafından eleştirilerin odak noktası olurken basının ağzına kilit takıldığına dikkat çekiliyordu.[577] Genel olarak bakıldığında yıkıcı bir muhalefetle suçlanan *Tan* gazetesinin yayın politikasının yıkmaktan ziyade bir demokrasi talebi içerisinde olduğunu görmekteyiz. Ancak demokrasi talepleriyle değil de Sovyet taraftarlığı ve komünizmle suçlanan *Tan* gazetesine karşı komünist imajı verilmeye çalışılmış, ayrıca

---

573 *Cumhuriyet,* "Hürriyet şarlatanlarına hükümetin cevabı", 6 Eylül 1945, s. 1.

574 Ayla Acar, "Basında Tan Olayı- 4 Aralık 1945", İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, C. 2, S. 43, s. 5.

575 *Aynı yer*.

576 Sabiha Sertel, *Tan*, "Hür Olmak İçin Hakikati Bilmek Lazımdır", 30 Haziran 1945, s. 1.

577 Sabiha Sertel, *Tan,* "Muvafakatın Feryadı", 3 Eylül 1945, s. 1.

bunun Moskova'nın bir propagandası olduğu ve *Tan* gazetesinin Moskova radyosuyla ağız birliği yaptığı ispatlanmaya çalışılmıştır. [578]

Sertellere ve *Tan* çevresine karşı yapılan komünistlik propagandasının yaygınlaşmasıyla birlikte Zekeriya Sertel "*Okuyucularımıza Açık Bir Konuşma"* adını taşıyan yazı dizisiyle *Tan* çevresine yöneltilen iddialara cevap vermek zorunda kalmıştır. Ancak gazeteye ve Sertellere karşı savaş tüm hızıyla devam ederken ve "*Zekeriya Sertel'in fikirleri Moskova'da takdirle karşılanıyor"*[579] ifadeleri gazete sütunlarında yerini alıyordu. *Tasvir* gazetesi ise; *Görüşler* mecmuasının kızıl renkli bir mecmua olduğu ve yayın politikasının yalan ve bozgunculuk olduğuna dikkat çekiyordu.[580] Kamuoyunda görüldüğü gibi bütün oklar *Tan* gazetesine çevrilmiş ve *Tan* çevresi her bir taraftan komünizm suçlamalarına maruz kalmıştı.

Tan gazetesine karşı oluşan nefretin son damlası ise 3 Aralık 1945 günü Hüseyin Cahit Yalçın'ın *Tanin* gazetesinde olayların ateşleyicisi olan "*Kalkın Ey... Ehli Vatan"* başlıklı makalesi olmuştur. Bu makalede Yalçın, Sertel'in komünist edebiyatı yaptığı ve istediğinin Moskova demokrasisi olduğunu vurgulamıştır. *"Bunları susturmak için, cevap hükümete düşmez. Söz, eli kalem tutan gazetecilerin ve hür vatandaşlarındır"* diyen Yalçın halkı tahrik ederken bir gün sonra yaşanacakların temelini atmıştır. Bu yazı gençliğe büyük heyecan verip galeyana getirmiş ve birçok yere asılmıştır. Ayrıca aynı gün CHP İstanbul İl Teşkilatı tarafından öğrenci yurtlarına ertesi sabah *Tan* gazetesi aleyhinde büyük bir nümayişin yapılacağı bildirilmişti.[581]

Tan olaylarının yaşandığı gün gazeteler sanki hepsi birden anlaşmış gibi aynı ağızdan konuşarak *Tan* gazetesi ve yayınlarını, komünist propagandası ve Rus Bolşevikliğiyle suçluyor, "*demokrasi-hürriyet isteriz feryadlarının komünist demokrasisi olduğu"*[582] ve "*devlet içinde kızıl faşizmin beşinci kolunun harekete*

---

[578] Mithat Kadri Vural, "II.Dünya Savaşı Türkiyesi'nde Bir Muhalefet Örneği Olarak *Tan* Gazetesi", Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, C. 7, S. 16, s. 389.

[579] *Aynı yer*.

[580] *Tasvir*, "Kızıl renkli mecmuanın programı anlaşılmış oldu, Yalan ve Bozgunculuk", 2 Aralık 1945, s. 1.

[581] Mithat Kadri Vural, "II.Dünya Savaşı Sonrası Anti-komünist Siyasal İklimin Köy Enstitüleri'nin Kapatılmasına Etkisi", İstanbul: *MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi,* S. 10, 2014, s. 176-177.

[582] *Cumhuriyet*, "Bizim yoldaşlar nihayet maskelerini attı", 4 Aralık 1945, s. 1.

geçtiği" ifade ediliyordu. Böylelikle dönemin en büyük gazetelerinden biri olan *Tan* gazetesine karşı sistemli bir şekilde başlatılan saldırıyla birlikte *Tan*'a karşı güçlü bir cephe oluşturulmuş ve Beyazıd'da toplanan yaklaşık 10 bin genç, ellerinde Atatürk ve İnönü'nün posterleriyle "*kahrolsun komünizm, kahrolsun Serteller, yaşasın Türkiye Cumhuriyeti"* sloganlarıyla birlikte Tan matbaasının önüne gelerek hem matbaayı hem de gazete idarehanesini kullanılmaz hale getirmişlerdir. Her ne kadar bu olayda CHP'nin etkisi olmadığı iddaa edilse de atılan sloganlara ve olay sonrası CHP İl binası önünde toplanılması göz önüne getirildiğinde, olayda CHP'nin etkisi olduğu düşünülemektedir. Ayrıca olaydan bir gün önce CHP İl Teşkilatı tarafından talebe yurtlarına gerekli talimatlar verilerek ertesi gün *Tan* gazetesine karşı büyük bir nümayiş yapılacağı bildirilmişti.[583]

Olay günü toplanan kalabalığın CHP binası önünde "*Yaşasın Halk Partisi, Yaşasın Kemalizm, Yaşasın Altıok"* gibi sloganlar atarak ilerlemeleri ise[584] onbinlerce öğrencinin toplanması ve teşkilatlanmasının arkasında hükümetin olduğunu işaret ediyordu. Zaten o dönemde hükümet desteği olmadan böyle bir eylemin gerçekleşmesi de pek mümkün değildi. Çünkü bunun örneği Türkçülük olaylarında yaşanmış, davaları etkilemek ve protesto etmek isteyen birçok kişi polis şiddetiyle karşılaşarak cezalandırılmıştır. Ancak bu olay sırasında polisin müdahalesi pek söz konusu olmamakla birlikte Zekeriya Sertel bu olay yaşanmadan bir gün önce Vali'yi arayarak böyle bir duyum aldığını ve gerekli tedbirlerin alınmasını talep etmesine rağmen, bu vahim olayın yaşanması engellenmemiştir. CHP müfettişi olan Alaaddin Tiritoğlu'nun olaylar sonrası gözaltına alınan gençleri ziyaret edip hatırlarını sorup sigara ikram etmesi[585] olayların bir ihmalden çok hükümetin bu olayı desteklediğine işaret etmektedir.[586] Tan olaylarından sonra hiç bir eylemcinin tutuklanmaması da iki taraf arasındaki bağın mahiyetini ortaya koymaktadır. Çoğunlukla Irkçılık-Turancılık

---

583 Tekin Erer, *Basında Kavgalar*, İstanbul: Rek-Tur Kitap Servisi, 1965, s. 172.

584 *Cumhuriyet*, "Üniversite Gençliğinin Dünkü Nümayişi", 5 Aralık 1945, s. 1.

585 Rasih Nuri İleri, *Kırklı Yıllar-5*, "İfşa Ediyorum" Türkiye'de Komünizm ve Irkçılık, İstanbul: TÜSTAV, 2006, s. 9-10.

586 *Aynı Yer*; s.224-225.

davasında sindirilmeye çalışılan milliyetçilerin yer aldığı bu olay, "sol'a" karşı verilen bir gözdağı olarak Türk siyasi tarihinde yerini almıştır

4 Aralık 1945 tarihinde *Tan*'a karşı yapılan bu saldırı sadece basın özgürlüğüne değil aynı zamanda demokrasiye yapılmış bir saldırı olmuştur. Bu eylemle birlikte hükümetle aynı görüşte olan gazete ve yayınlar da "*Gençliğin tezahüratı"*, "*Yüksek Tahsil Gençliğinin Heyecanı", "Azıtan Tahrikçi Yayınlar Üzerine Üniversite Gençliği Dün Büyük Gösteri Yaptı"* gibi başlıklar atarak bu yapılan eylemi haklı bulan açıklamalar yapmışlardır. Akşam gazetesi köşe yazarı Necmeddin Sadak "*Türk gençliğinin heyecanlı gösterisine dünya hayran kalmıştır"* başlığını atarak bu olayı milli varlığı tehlikeye sokan bir cereyana karşı ayaklanma olarak ifade etmiş ve komünist propagandasının memleketi zehirlediğine dikkat çekmiştir.[587] *Tanin*'de yazan Hüseyin Cahit'in daha önceki yazısında gençliği *Tan*'a karşı kışkırttığı ve baskın sonrası yazdığı yazıda meydana gelen olaylardan çok memnuniyet duyduğu fark ediliyordu.[588] *Cumhuriyet* gazetesi ise olaylara biraz daha sağduyulu yaklaşarak *Tan*'ın milli duygulara aykırı görüşü olsa da yazıya yumrukla cevap vermenin doğru bir davranış olmadığına dikkat çekiyordu.[589] Genel olarak gazetelerin olaya karşı bakış açısı bu çerçevede olurken, gençlerin yaptığı bu eylem haklı bulunmuş, Serteller ile *Tan* gazetesi komünist yayın yapmakla ve halkı zehirleyerek devletin bekasını tehlikeye düşürmekle suçlanmıştır. Ancak bu "beka sorunu" o dönem devletin bekasını korumaktan ziyade iktidarın kendi yerini korumak için kullandığı bir ifade olmuştur.

İktidarın kendisi dışında gelişen eylemleri bir beka sorunu olarak algılayıp kamuoyuna mâl etmesi, gelişen sol cereyanlar karşısında arkasına halkın gücünü almasını sağlamıştır. Günümüz siyasetinin de en önemli gündemi olan beka sorunu o dönemde de etkin bir şekilde kullanılmış, kamuoyu hükümetin istediği yönde hareket ettirilmeye çalışılmıştır. *Tan*'a yapılan eylem iktidar ile basın arasındaki ilişkinin en net biçimde görüldüğü bir olay olarak karşımıza çıkmakla birlikte hükümetin üniversite gençliğine verdiği destekle ortaya çıkmıştır. Böylelikle hükümet hem basını *Tan*'a karşı

---

587 Necmeddin Sadak, *Akşam*, "Türk gençliğinin heyecanlı gösterisine dünya hayran kalmıştır", 7 Aralık 1945, s. 1.

588 Hüseyin Cahit Yalçın, *Tanin,* "Nümayiş hadisesi", 8 Aralık 1945, s. 1.

589 Yunus Nadi, *Cumhuriyet*, "Bir hakikat ve bir üzüntü", 6 Aralık 1945, s. 1.

yönlendiriyor hem de üniversite gençliğine verdiği destekle bu olayların meydana gelmesinde önemli bir rol oynuyordu. Basın ise bu durumda kamuoyunu yönlendirerek halkı *Tan* ve Sertelleri karşı kışkırtarak yoğun bir propagandaya girişiyordu. Basında etkin bir rol üstlenen birçok köşe yazarının o dönem milletvekili olması ise basın-iktidar ilişkisini işaret etmekteydi.

Tan olaylarıyla birlikte hükümet DP kurucularının Sertellerle ilişkisinin başlaması ve *Görüşler* dergisinde bazı DP liderlerinin yazar olarak görev yapacağı iddiasıyla başlayan DP- Serteller ilişkisini sonlandırarak ülkede büyüyen muhalefetin önüne geçmek istemiştir. Ancak bu olay genel kamuoyuna sol ve muhalafetin bastırılması olarak değil de Tan ve Sertellere ülkede komünist propaganda yaptıkları iddiasıyla yapılan bir bastırma politikası olarak yansımıştır. Basın ve hükümet tarafından organize bir şekilde yürütülen bu algı operasyonuyla birlikte, deyimi yerindeyse bir taşla iki kuş vuran hükümet, hem ülke içerisindeki muhalefeti susturmak istemiş hem de Sovyetlere karşı başlatılan ideolojik savaşta anti-komünist bir görünüm sergileyerek ABD'ye karşı ülkede komünistlerle mücadeleye girişildiğine dikkat çekmiştir. Bu olayla birlikte ABD'nin dikkatini çekmek isteyen Türkiye, başarılı olmuş ve eyleme katılan gençlerin ABD elçiliğinin önünden geçerken "*Yaşasın Hür Amerika"* diye bağırmaları ABD radyosunun haberlerinde yerini almıştır.[590]

Hükümet'in Tan olaylarına verdiği desteğin bir diğer nedenini ise; Türk dış politikasının yaşadığı ani dönüşümdür. Sovyet tehditleri ile ABD'ye yaklaşan Türkiye, Sovyetlere karşı hem siyasal hem de ideolojik bir savaş başlatmıştı. Bu savaşla birlikte "sol'a" karşı tasfiyeler başlamış, ülkede yer alan her "sol hareket" komünizm propagandası yaptığı iddiasıyla bastırılmaya çalışılmıştır. Tan olaylarıyla birlikte Türkçülük davalarında sindirilmeye çalışan milliyetçilerin bu olayda önemli bir rol oynaması, komünizme karşı milliyetçi çevrelerin kullanılmasını gündeme getirmiş, mecliste "*komünist akımlara karşı vatan sınırlarını koruyacak tek kalenin milliyetçilik zırhı"* olduğu ifade edilerek İstanbul'daki üniversite gençliğinin komünist

---

[590] *Cumhuriyet,* "4 Aralık Nümayişi", 8 Aralık 1945, s. 3.

propagandasına karşı koymak adına uyanık bir ruh ile faaliyete geçmiş olmaları takdirle karşılanmıştır.[591]

2.2.1948 DTCF Tasfiyeleri

Türkiye'nin dış politikada yürüttüğü anti-komünist siyasetin iç politikaya tezahürünün en büyük örneği Tan olayları olmuştu. Çünkü hükümet, Tan olaylarında sağ çevrelerin sol çevrelere karşı saldırısına destek vererek ülke içersinde sol düşüncelere karşı tavrını belli etmişti. Tan olaylarıyla hükümetin sol çevrelere karşı aldığı önlemlerle başlayan süreç, DTCF üyelerinin komünist propaganda yaptığı iddiasıyla yargılanmaları ile devam etmiştir. ABD yardımlarından olabildiğince faydalanmak isteyen Türkiye'de ABD etkisinin oldukça hissedildiği bir sürecin içerisinde gerçekleşen bu olay, Tan örneğinde olduğu gibi muhalefetin solla ilişkisinin henüz başlamadan kesilmesine neden olmuştur.

ABD ile birlikte yürütülen anti-komünist siyasetin bir ürünü olan DTCF üyelerinin komünist etiketiyle yargılanmaları, 1947 yılında ABD'de gerçekleşen üniversite öğretim üyelerine karşı yürütülen tasfiye operasyonlarının bir benzeridir.[592] Böylelikle Türkiye'de ABD'deki McCarthyciliğinin yerli versiyonu uygulanmaya başlanarak deyimi yerindeyse bir "cadı avı" başlatılmıştır. Tan olaylarında sağ-sol mücadelesi içerisinde yerini belli eden hükümet Truman ve Marshall yardımlarından da olabildiğince faydalanmak adına Türkiye'de komünizmin varlığını kanıtlamayı basın yoluyla gerçekleştiriyordu. Tan komünist propaganda yaptığı gerekçesiyle susturulmuştu. Tan'ın susturulmasıyla sıra dergi ve gazetelere yazı veren aydınlara gelmişti.

Aydınlar üzerinden yürütülmeye başlanan anti-komünist siyaset, DTCF hocalarının yargılanmasına giden yolu açmış ve hali hazırda o dönemde hocalar arasında başlayan gruplaşma belirginleşerek Behice Boran ve Niyazi Berkes gibi hocalar sol eğilimli olarak tanımlanmaya başlanmıştı. Bu durumu Enstitü Başkanı

---

[591] TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Cilt :8, Birleşim: 20, 22.12.1947.

[592] ABD'de Öğretim Üyelerine karşı başlatılan anti-komünist tasfiye için bkz. Phillip Deery, "Running with the Hounds: Academic McCarthyism and New York University 1952-53" Cold War History, Routlege, Vol. X, No. 4, November 2010, s. 1-24. http://vuir.vu.edu.au/15468/1/15468.pdf

Olivier Lacombe, dekanlığa bildirerek okulda siyasi görüş ayrılıkları nedeniyle öğrenimin aksadığına dikkat çekmiştir.[593]

Halil İnalcık ise; o dönem okulda asistan olarak görev yapmış ve okulda; milliyetçi, ananeci olan İslamcı grupla, Amerika'dan gelen Behice Boran gibi ılımlı sosyalistler olarak okulda iki grup olduğunu ifade etmiştir.[594] Henüz 1942 yılında meydana gelen bu olaylarla birlikte hem üniversite hem de toplum içerisindeki bu gruplaşmalar, savaşın sonlanması ve Soğuk Savaşın başlamasıyla daha da şiddetlenmiştir.

Basında Tan olayları ile sonuçlanan sol çevrelere karşı bir gözdağı eğitimde de devam etmiş, üniversite hocalarının *Yurt* ve *Adımlar* gibi bazı dergilerde yazılarını yayınlamasıyla bu olaylar üniversite dışına yansımaya başlamıştı. Ancak hükümet bu dergilerde yazılarını okurlarıyla paylaşan hocalara karşı tedbirler alarak öğretmen ve akademisyenlerin siyasi içerikli yazı yazmalarına yasak getirmişti.[595] Örneğin Behice Boran'ın Adımlar dergisindeki *"Ziraai İstihsalin Geriliği"*[596] adlı yazısı Basın ve Umum Müdürlüğü tarafından Başvekalete bildirilmiş ve bu yazıda komünizm propagandası yapıldığı ifade edilerek *"Doktor Behice S.Boran bugünkü Rusya'da tatbik edilen Sovkholz ve Kolkhoz sistemini (adlarını ve yerini vermeden) Türkiye için tavsiye ve müdafaa etmektedir."* şeklinde suçlamalar yapılmıştır. Ancak Behice Boran'ın yazısına baktığımızda sadece Türkiye'deki zirai gerilikten ve bunun aşılması için yapılması gerekenlerden bahsetmekle birlikte *"modern tekniği, makineyi işe sokmak lazım, parça ve küçük topraklar buna manidir, bu parça toprakları birleştirmek de olmaz"* ifadeleri bir komünist propaganda olarak algılanmıştır.[597]

Basın ve Umum Müdürlüğü'nün verdiği örneklemelere ve Boran'ın yazısının tamamını incelediğimizde herhangi bir komünist propaganda görülmemekle birlikte, Boran'ın, komünizmden dahi bahsetmediği dikkat çekmektedir. Bu suçlamalar

---

[593] Uğur Mumcu, *40'ların Cadı Kazanı*, İstanbul: Tekin Yayınevi, 10. Baskı, 1994, s. 103.

[594] Emine Çaykara, *Tarihçiler Kutbu "Halil İnalcık Kitabı"* İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2005, s. 60, 74.

[595] Mumcu, s. 99-100.

[596] *Adımlar,* Behice Boran, "Zirai İstihsalin Geriliği", S. 10, Şubat 1944.

[597] B.C.A., Yer: 30-10-0-0, Yer: 85-561-8.

Türkiye'de Amerika'daki McChartyciliğe benzer bir cadı avının başlatıldığını, komünizmin adı anılmadan bile insanların komünist propaganda yaptıkları iddiasıyla takibe alındıklarının önemli bir göstergesi olmuştur. Kamuoyunda solcu hocalar[598] diye tabir edilen Mediha-Niyazi Berkes, Behice Boran ve Korkut Boratav; Adımlar ve Yurt gibi dergilerin kapatılması nedeniyle *Görüşler* dergisinde yazı yazmaya başlamadan hocaların adının bir derginin kapağında görülmesi nedeniyle bu hocalar çağrılıp sorguları alınarak haklarında işlem başlatılmıştır. Bakanlık emrine alınan hocalara ithaf edilen suç ise *Görüşler* dergisinde bahsi geçen hocaların yazı yazmış ya da yazacak olmaları olmuştur.[599] Bunun üzerine Bakanlık emrine alınma kararının iptali için Danıştay'da dava açan öğretim üyeleri 1946 yılının Nisan ayına kadar görevlerinden uzak kalırlar.[600] Görevinden uzak kalan öğretim üyeleri Danıştay'da açılan davayı kazanmalarıyla 14 Mayıs 1946 tarihinde tekrar görevlerine dönmüşler,[601] ancak bu geri dönüş onları üniversite içerisinde yaşanacak olan sıkıntıların bittiğini göstermemekle birlikte bu hocaların toplumun büyük bir kesimi tarafından "komünist hocalar" olarak tanınmalarına neden olmuştur.

DTCF hocalarının görevlerine dönmesiyle birlikte fakültede sular durulmamış, sağcı öğrenciler tarafından 1 Mart 1947 tarihli Başbakanlığa ve Milli Eğitim Bakanlığı'na sunulan bir dilekçe, üniversite içerisindeki huzursuzluğu tekrar gün yüzüne çıkarmıştır. Ayrıca bu dilekçenin CHP tarafından sermayesi sağlanan *Bayrak* gazetesinde yer alması da, Tan olaylarının meydana gelmesinde etkili olan "el'in" tekrar sahneye çıktığını işaret etmekteydi. Bu dilekçeye göre "kızıl dergiler" olarak tabir edilen *Yurt, Adımlar* ve *Dünya* gibi yayınlarda yazılar yazan Berkes, Boran ve Boratav'ın görevlerine son verilmesi istenmekle birlikte bu yayınların kütüphaneden kaldırılması talep edilmekteydi.[602]

---

[598] Kamuoyunda DTCF hocaları için "solcu hocalar" ifadesi kullanılmıştır. *Akşam,* " Solcu profesörlerin muhakemesi", 16 Haziran 1948, s. 2., *Cumhuriyet*, "Solcu hocaların dünkü duruşması", 1 Nisan 1949, s. 1.

[599] Mumcu, a.g.e.,s. 99-100.

[600] Gökhan Ak, "Türk Düşünce Hayatında Mediha Esenel (Berkes) ve 1948 DTCF Tasfiyeleri İlişkisi Üzerine Bir İnceleme", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi,* C. 15, S. 30, Bahar 2015, s. 274.

[601] B.C.A., Fon: 30-10-0-0, Yer: 143-24-21.

[602] *Cumhuriyet*, "Okullarda hala kızıl propaganda yapanları var?", 2 Mart 1947, s. 1.

Sağcı öğrencilerin dilekçeleri üzerine Berkes'in çıkardığı *24 Saat* adlı gazetede bu hocaları savunan ve ilim hürriyetine yapılan bu saldırılara karşı bir dilekçenin de karşı görüşlü öğrenciler tarafından yayınlanması[603] ortamı gerginleştirmişti. Bunun üzerine Boratav'ın konferans vereceği salonu basan milliyetçi gençler, Boratav'ı darp etme niyetindeydiler. Boratav'ın salona gelmemesi nedeniyle sonraki gün CHP'nin Demirtepe Ocağı'nda göstericiler tekrar toplanmışlardır. Behçet Kemal Çağlar'ın heyecanlı konuşmalarıyla göstericiler yürüyüşe başlamış ve fakülteye girip Rektörülük'ten taleplerini sıralarmışlardır.[604] Bu olay üzerine önce Emniyet Siyasi Şube Şefi Ekrem kürsüye çıkar ve *"Bu asil heyecanı takdir ettim, ancak miting yaparsanız müdahale edeceğim"* ifadelerini kullanır ve sonra kürsüye çıkan Rektör Şevket Aziz Kansu ise yatıştırıcı konuşmalar yaparak olayların sonlandırılmasını talep eder.[605] Ancak bununla yetinmeyen milliyetçi göstericiler, Rektörü *"kahrolsun komünizm"* diye bağırmaya zorlar ve istifaya davet eder. Rektör Kansu'nun elinden istifa ettiğine dair yazılı bir kayıt alan eylemciler, jandarmanın müdahalesi ile rektörü bırakarak dağılır.[606] Yaklaşık bin kişilik grup aynı Tan olaylarındaki gibi İstiklal Marşı'nı okuyarak Ulus'a doğru *"kahrolsun komünizm"* sloganlarıyla yola çıkarken, yolda bayilerden ellerine geçirdikleri *Markopaşa* ve *24 Saat* yayınlarının nüshalarını yırtarak *24 Saat* gazetesinin basıldığı matbaaya yönelirler. Ancak bu grubun zabıta tarafından engellenmesiyle[607] ikinci bir "Tan Baskını" olayının önüne geçilir.

Üniversite içerisindeki olayların dışarıya taşması nedeniyle büyük bir baskı altında kalan üniversite senatosu, bir soruşturma başlatır ve 11 Mart'ta "üniversite kürsülerinde yabancı ideolojileri yayarak Türk gençliğine zehir saçmak" iddiasıyla bu öğretim üyeleri hakkında tahkikat başlatır. Ancak tahkikatlar sonucunda bu kişilerin bu suçları işlediğine dair müspet delil bulunamadığını belirten rapor sunulmasına rağmen, Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirer, bu kez rektörlüğe de bu kişilere disiplin

---

603 Mete Çetik, Üniversitede Cadı Kazanı, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998, s. 20-21.

604 Çetik, a.g.e., s. 24.

605 *Cumhuriyet,* "Ankara gençliğinin kızıl propagandayı protestosu", 7 Mart 1947, s. 1.

606 Mumcu, a.g.e, s. 108-109.

607 *Cumhuriyet*, Aynı yer.

cezası verilip verilmeyeceğini sorar ve bu konu tekrar senato gündemine getirilir.[608] Bu önerinin tekrar gündeme gelmesiyle senato, bu öğretim üyelerinin tedbir olarak derslerden ve öğrencilere temastan alıkonulmalarını kabul eder. 9 Ocak'ta tekrar toplanan senato, Üniversiteler Kanunu'nun 46.maddesinin D bendine göre "Üniversite öğretim mesleğinden çıkarma cezasının uygulanmasına" oy birliğiyle karar verir ve hocalar öğretim mesleğinden çıkartılır.[609] Bu karar karşısında Hukuk Fakültesi'nin Senato Temsilcisi olan Hirsch savunma alınmaksızın karar verilmesine karşı çıkar. Ancak çıkan tartışmada Hirsch'in üzerine saldırılır ve Hirsch Hukuk Fakültesi Senato Temsilciliğinden istifa eder.[610] Ancak burada dikkat çeken detay ise; bu olayların yaşanması nedeniyle DTCF'li hocalara meslekten çıkarma kararı verilmesine rağmen, rektöre ve hocalara hakaretle suçlanan öğrencilerin herhangi bir ceza almamış olmalarıdır.

Senato kararının bozulması için Danıştay'a başvuran hocalar, Danıştay'ın *"yabancı ideolojileri yayarak Türk gençliğini zehirlemek suçlarının sanıklar tarafından işlendiğini gösterir yeterli kanıt bulunmadığına"* karar vermesiyle sanıklar hakkında men-i muhakeme kararı verir.[611] Ancak Danıştay, sanıklar hakkında bir disiplin cezasının tatbikine mahal olmadığına karar vermesine rağmen, Milli Eğitim Bakanı Sirer, Danıştay'ın kararına karşı bir itiraz layihası verip Genel Kurul Daire Kararını bozmuş, adı geçen hocalar hakkında görevlerini kötüye kullanmak suçundan haklarında dava açılmasına karar verilmesini sağlamıştır.[612] Yeniden yargılanan hocalardan Boratav'ın beraatına, Boran ve Berkes'in ise TCK'nın 240. Maddesi gereğince üçer ay hapis ve üçer ay memuriyetten atılmalarına karar verir. Ancak tekrar itirazlar üzerine 3 yıl süren dava Aralık 1950'de sonuçlanır ve öğretim üyeleri aklanır.[613]

---

608 Çetin Yetkin, *Türkiye'de Tek Parti Yönetimi 1930-1943,* İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1983, s. 527.

609 Çetik, a.g.e., s. 24-26.

610 Ernst Hirsch, *Anılarım*, Çev. Fata Suphi, Ankara: Tübitak Popüler Bilim Kitapları, 2000, s. 367-368.

611 Çetik, a.g.e. s, 27-28.

612 Yetkin, a.g.e. s. 529.

613 Çetik, a.g.e, s. 37-38.

DTCF üyelerinin yargılanma sürecini incelediğimizde Milli Eğitim Bakanı ve İçişleri Bakanı'nın Danıştay ve Senato kararlarına karşı itirazlarını sunmaları nedeniyle olaylarda bir davacı rolünde olduğu görülmektedir. Bu da bize hükümetin bu olayları hangi yönde etkilediğini kanıtlar nitelikte olup, o dönem hükümetin "sol'a" karşı yürüttüğü politikalara işaret etmektedir. Böylelikle Türkiye'nin ABD ile yakınlaşmasının ve anti-komünist bir görünüme bürünmesinin bir sonucu olarak "sol'a" karşı vurulan bir darbeyi yansıtan DTCF olayları, Türk dış politikasındaki dönüşümün iç politikaya tezahürünü simgelemektedir. Tan olaylarından sonra Sertellerin yargılanmasına benzeyen olaylar silsilesi, Türkiye'nin ABD'de de olduğu gibi bir anti-komünist avına çıktığını ve bu durumun çığrından çıkarak olur olmaz her taşın altında komünistlerin arandığı komplocu bir zihniyetin gündelik siyasete hakim olduğunu göstermiştir. Böylelikle "sol'a" karşı basın ve aydınlar üzerinden yürütülen anti-komünist siyaset, Tan olaylarıyla sonuçlanırken eğitim üzerinden yapılan anti-komünist siyaset ise DTCF hocalarının tasfiyeleriyle sonuçlanmıştır.

Eğitimin bir ülkedeki tüm kurum ve kuruluşlarıyla sosyo-kültürel yapının her alanını kapsayan araç olarak görülmesi nedeniyle eğitim üzerinden yapılan bu anti-komünist operasyon, komünizm karşıtı kuşaklar yetiştirilmesi bağlamında önemli bir görev üstlenmiştir.

2.3.Sol ve Komünizme Karşı Alınan Önlemler

Türkiye'nin Soğuk Savaş pozisyonunu aldığı yıllarda çok partili hayata geçilmiş, ilk başlarda dernek ve parti kurma gibi siyasallaşmalarda bir serbestlik görülmüştür. Ancak Türkiye'deki bu atmosferin etkisi uzun sürmemiş, Recep Peker hükümetiyle birlikte sol ve muhalefete karşı güçlü bir baskı kurulmaya başlanmıştır. Henüz daha Demokrat Parti'nin kuruluş aşamasında bile DP'lilerin *Tan* gazetesi yazarlarıyla birlikte toplantılar yaptığı haberini alan hükümet, önce *Tan* gazetesine karşı güçlü bir tedbir alarak zararlı olarak gördüğü "sol'" ve muhalefeti uyarmıştı.

Tan çevresi ve DP'nin arasındaki yakınlaşma hükümet tarafından takip ediliyordu. Bazı DP'liler ve Zekeriya Sertel gibi "komünist" olarak görülen solcular tarafından İnsan Haklarını Koruma Cemiyeti adı altında yeni bir derneğin kurulacağı,

bilgisi[614] hükümetin dikkatini bu oluşuma çevirmesine neden olmuştu. Özellikle Fevzi Çakmak gibi bir kişiliğin de bu derneğin kurucuları arasında yer aldığının ortaya çıkmasıyla onun isminin halk içindeki etkisinin DP'lilerce kullanılması endişesi hükümeti muhalefete karşı tedbir almaya yönlendirmişti. Fevzi Çakmak ve diğerlerinin her ne kadar derneğin siyasi bir içerik taşımadığı ve insanlık için bir araya geldiğini belirtse de[615] Mareşal'ın komünist olmadığını iyi bilen CHP, "sol'a" ve muhalefete karşı bu olayı kamuoyunda etkin bir şekilde kullanmıştır.

Recep Peker hükümeti iş başında olduğu yıllarda hükümet için iki önemli nokta bulunmaktaydı. Bunlardan ilki çok partili hayatla birlikte kurulan ve büyük bir teşkilatlanmaya giden DP'ye karşı iktidarı kaptırmamak, diğeri ise komünizme ve Sovyetlere karşı savaş açarak ABD yardımlarından olabildiğince faydalanmaktı. Çünkü Soğuk Savaş dönemiyle birlikte ABD'nin başlattığı güçlü bir anti-komünist siyaset Türk kamuoyunda oldukça geniş yer bulurken,[616] hükümet ABD yardımlarından olabildiğince faydalanmanın yolunun anti-komünist siyasetten geçtiğini düşünerek sol ve komünizme karşı güçlü tedbirler alıyordu. Bu çerçevede politikalarını şekillendiren Peker hükümeti için iki yolun birleştiği nokta ise; "sol ve komünizm" olmuştur.

DP'li liderlerin "sol" ile ilişkisinin başlaması ve ciddi bir muhalefete hazır olması hükümet için bir fırsat olmuş ve çoğu zaman DP'li liderlere karşı komünist suçlamaları yapılmıştır. Örneğin Hürriyet Misakı'ndan dolayı CHP'liler DP'yi *"komünistlik yapmak"* gibi anlamsız bir suçlamayla itham ederken DP'nin meclisten

---

614 *Cumhuriyet*, "Mareşal ve arkadaşları bir cemiyet kurdular", 28 Ekim 1946, s. 1.

615 Derneğin toplantı salonuna giren F.Gülen'in eski avukatı Bekir Berk kurucu üyelere; *"Cemiyet kurucuları arasında birbirileriniden tamamıyla ayrı kutuplarda şahıslar görüyoruz.Bunlardan bir kısmı kızıl ideoloji sahibi olup gençlik tarafından tel'in edilmiş kimselerdir…Mareşal ise ismi etrafında hürmet yaratmış bir şahsiyettir.Nasıl oluyor da bambaşka inançtan insanlar bir teşekkülde müesses olarak toplanabiliyorlar?"* Sorusunu sormuş ve Fevzi Çakmak da verdiği yanıtta cemiyetin siyasi bir içerik taşımadığını, insanlık için bir araya geldiklerini belirtmiştir. Bekir Berk, *Zafer Bizimdir,* İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 1973, s. 15., *Cumhuriyet,* "Mareşalla arkadaşlarının kurdukları cemiyet", 19 Ekim 1946, s. 1

616 ABD'nin komünizme karşı açtığı savaş Türk basınında geniş yer bulmuş, "Amerikada komünizmle mücadele artıyor" (*Cumhuriyet*, 15 Eylül 1947, s. 1.) ve "Amerikanın en büyük düşmanı: komünizm" (Cumhuriyet, 2 Eylül 1947, s. 1.) gibi başlıklar gazete sütunlarını dolduruyordu. ABD desteğini arkasına almak isteyen hükümet bu nedenle güçlü bir anti-komünist propagandaya girişerek sol düşünce ve komünizme karşı büyük bir savaş başlatarak her taşın altında bir komünizm fikri aramıştır. Bu süreçte anti-komünizm silahını muhalefete tutan hükümet, hem ülkedeki muhalefeti susturmayı hem de ABD'nin desteğini almak için anti-komünist bir politika yürütmeye başlamıştır.

çekilme tehdidi ise *"komünist taktiği"* olarak ifade edilerek[617] kamuoyuna bu şekilde yansıtılmıştır.

DP'yi itibarsızlaştırmak için yapılan bu komünist suçlamalarına dönemin İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer de katılmış, mecliste verilen bir sözlü önergeye karşı kürsüye çıkarak TKP lideri Dr. Şefik Hüsnü'nün evindeki aramalarda ele geçen mektuplardan bölümler okumuş ve bu mektuplarda TKP-Demokrat Parti işbirliğini üstü kapalı bir şekilde ileri sürmüştü. İçişleri Bakanı, Sıkıyönetim kararlarıyla kapanan Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü partisinin ve Türkiye Sosyalist Partisi'nin örtülü olarak kurulduğunu anlatırken TKP'nin DP'yi körüklemek ve destekleme kararı aldığını ifade etmiştir. Böylelikle komünistlerin DP ve Mareşali kullandığını belirten[618] Sökmensüer, DP lideri Tevfik Rüştü Aras'ın Zekeriya Sertel'e yazdığı mektubu da kürsüde okumuş ve sözü Mareşal Fevzi Çakmak'a getirerek, Mareşal'in kamuoyundaki gücünden dolayı bir tahrik malzemesi olarak kullanılmak istendiğini ifade etmişti.[619] TKP'yle işbirliği içerisine giren sol ve muhalefeti bu şekilde eleştiren Bakan, TKP'yi de yıkıcı bir güç olarak komünizm lehine mevcut yönetimi devirerek yerine Sovyet rejimini kurmak gayesinde olduğunu belirtmesiyle birlikte[620] dönemin en hassas konusu olan komünizm üzerinden muhalefeti eleştirerek kamuoyunda itibarsızlaştırmaya çalıştırıyordu. Bu suçlamalara DP'li liderler [621] ve Mareşal cevap verse de[622] muhalefete

---

617 Enis Şahin, Bilal Tunç, "Demokrat Parti'nin Kuruluş Süreci ve DP-CHP Siyasi Mücadelesi (1945-1947)" *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi,* C. 1, S. 2, 2015, s. 57.

618 *Cumhuriyet*, "Türkiye'yi bir Sovyet cumhuriyeti haline getirmek üzere yapılan planlar, girişilen teşebbüsler", 30 Ocak 1947, s. 1.

619 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Cilt: 4, Birleşim: 37, 29.01.1947, s. 71-72.

620 Mumcu, a.g.e, s. 103.

621 Celal Bayar Bakan Sökmensüer'in iddaalarına karşı Sertellerle sadece Görüşler dergisine yazı verilmesi konusunda dialoglarının olduğunu ve konunun abartıldığını ifade ediyordu. Mumcu, a.g.e, s. 107.

622 Mareşal Fevzi Çakmak İçişleri Bakanı'nın ithamlarını CHP'nin yeni bir iç politikası olarak tasvir etmiş ve*"Ben komünist değilim değilim, Hiçbir komünist partisiyle de hiç bir münasebetim yoktur. Senelerce Dışişleri Bakanlığı yapmış Tevfik Rüştü Aras, İçişleri Bakanlığı yapmış Cami Baykurt bile, bu kadar senelik hizmetleri unutulup komünistlikle itham edilmişlerdir"* diyerek cevap vermiştir. *Kudret,* "Mareşalimiz Toptan Cevap Verdi", 7 Şubat 1947, s. 1.

"Ben komünistliği bu memleket için zararlı görenlerden biriyim.Onun için, komünistler orduya ve donanmaya sokulmak istedikleri zaman şiddetle hareket ettim" Cumhuriyet, "Mareşalın Beyanatı", 8 Şubat 1947, s. 1.

karşı atılan bu "komünist lekesi" uzun bir süre CHP'nin muhalefet ve "sol'a" karşı kullandığı bir araç olarak gündemi meşgul etmiştir.

İçişleri Bakanı'nın meclis kürsüsünde muhalefeti komünizmle eleştirmesiyle birlikte bahsettiği tüm isimler bir bir kendilerini savunmak için basın yoluyla açıklamalar yaparken Bakan Sökmensüer, kamuoyuna bomba gibi düşen iddialarına devam ediyordu. Bu iddialar karşısında komünist olmadığını ifade eden ve kendini savunan herkese ayrı ayrı cevaplar veren Bakan "*muhalefetin istedikleri hürriyetin Kemalist hürriyet değil Kızıl faşist hürriyet"*[623] olduğunu dile getiriyordu. Böylelikle muhalefeti altından kalkamayacak bir durumda bırakarak hedef tahtası haline getirmek isteyen ve sert mizacıyla tanınan Bakan Sökmensüer, DP'yi ve "sol'u" hedef alan faaliyetleriyle Mareşal'in itibarından faydalanmak isteyen DP'yi siyasette ve kamuoyunda etkisiz hale getirmek istemiştir.

İçişleri Bakanı Sökmensüer'in iddialarına karşı kendini savunma siyasetini terk eden Mareşal, ortaya*"Ben daha iş başındayken eski bir Milli Eğitim Bakanı'nın bu faaliyetleri destekleyen hareketlerinden dolayı hükümeti uyarmıştım. Kimse kulak asmadı sonra da Hamidiye Köy Enstitüsündeki komünistlik yuvasından söz ettiler"* şeklinde çok büyük bir iddia atmıştı. Hükümet böylesine komünizme karşı büyük bir savaş başlatmışken ve muhalefeti komünistlikle suçlarken, hükümeti de aynı iddia ile suçlayan Mareşal'in tam olarak kimi kastettiği belliydi. Bu kişi Köy Enstitülerinin mimarı olan Hasan Âli Yücel'di ve o da bu iddiaya karşı cevap vermekte gecikmedi. Mareşal'in bu demeci üzerine Hasan Âli Yücel, Mareşal'e; bu kişinin kendinin mi olduğunu ve bu hususta kimleri ikaz ettiği gibi sorular yöneltmişse de,[624] Mareşal buna cevap vermemiştir. Ancak Hasan Âli Yücel'in bu sorularına Demokrat Parti'nin İstanbul İl Başkanı olan Kenan Öner cevap verdi. Öner, 1944 Türkçülük olaylarından başlayıp bu davada yargılananlara yapılan işkencelerin tüm sorumlusunun Yücel olduğu ve onun bakanlığı döneminde komünistlerin beslenip onların müdafaa edildiğini ifade etmişti.[625] Bu karşılıklı ithamlardan sonra literatüre Yücel-Öner davası olarak geçen, ancak aslında

---

623 İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer'in konuşması için bkz. *Cumhuriyet,* "İç İşleri Bakanı cevap veriyor", 16 Şubat 1947, s. 1.

624 *Cumhuriyet*, "Mareşalin bahsettiği bu iki kişi kim" 8 Şubat 1947. s. 1.

625 *Cumhuriyet*, "Mareşala yollanan telgraflar" ,13 Şubat 1947. s. 3.

milliyetçilikle solculuğun davası olan ve geçmişte Sebahattin Ali-Nihal Atsız davasına benzeyen bir süreç başlamıştır.

Hükümet ve muhalefetin birbirlerine karşı komünistlik suçlamalarını yönelttiği bu süreçte Yücel-Öner davası görülmeye başlanmıştı. Öner mahkemede Hasan Âli Yücel'in komünistleri himaye ve beslediğine ait kanıtları mahkemeye sunmayı teklif etmiş ve dava başka bir tarihe ertelenmişti. Bunun üzerine davadan bir gün sonra İzmir'de yüzlerce öğrenci komünizm aleyhtarı gösteriler yaparak *"savulun kızıllar, gençlik geliyor"* gibi şiirler okuyarak Mehmet Ali Aybar'ın *Zincirli Hürriyet* adlı gazetesinin basıldığı matbaayı tahrip etmişlerdir.[626] Böylelikle iki kişi arasında geçen bir dava, geçmişte meydana gelen Sabahattin Ali-Nihal Atsız davası gibi kamuoyuna yansımış ve milliyetçi gençler, Tan Baskınında olduğu gibi yine sahneye çıkarak ülkede ciddi bir komünist tehditi varmışcasına mitingler düzenleyerek *"komünistlere ölüm"* tehditleri savurmuşlardır. İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer'in DP'lileri ve bazı sol görüşlü aydınları komünistlikle suçlamaları işi bu noktaya getirmiş ve bu durumdan en büyük zarar gören ise; eski CHP'li Bakan Hasan Âli Yücel olmuştur.

Davanın ileri bir tarihe ertelenmesi sonucu dava tekrar görülmeye başlanmış ve 26 Nisan 1947'de Kenan Öner tarafından mahkemeye sunulan, Hasan Âli'nin "komünistleri himaye ve beslediğine dair kanıtların ispatlandığı", mahkeme tarafından kabul edilmiş ve böylelikle Hasan Âli Yücel'in Kenan Öner'e açtığı hakaret davasının düşürülmesine karar verilmiştir. Hasan Âli Yücel her ne kadar davaya itiraz edip yıllar sonra haklı görülse de Kenan Öner'in ölümü sebebiyle dava düşmüştür. Ancak Hasan Ali Yücel'e komünist iftiraların atıldığı *Yeni Sabah* gazetesi yazı işleri müdürü hakkında hapis ve para cezası verilmiştir.[627] Aslında mahkemenin verdiği ilk kararla birlikte Öner'in iddiaları mahkeme tarafından benimsenerek ispatlanmış bir gerçek olarak kalmış ve Hasan Âli Yücel, siyasi yalnızlıkla birlikte partisinden destek bulamayarak yenilgiye uğramıştır. CHP hükümeti ve iktidarı içinse bu davalar yıpratıcı bir süreç olmuş, politik bir malzeme olarak kullanılan komünizm silahı bu kez el değiştirip DP'nin eline geçmiştir.

---

[626] *Cumhuriyet*, "İzmir gençliği komünizm aleyhinde miting yaptı", 20 Nisan 1947, s. 1.

[627] Cemil Koçak, "Öner-Yücel Davası", Tarih ve Toplum, C. 28, S. 166, 1997, s. 29.

Yücel-Öner davasıyla birlikte DP'nin eline geçen ve Hasan Âli Yücel'in en büyük mimarı olduğu Köy Enstitülerine doğru tutulan komünistlik iftiraları, bu okulların itibarsızlaştırılmasına ve kapanmasına giden süreçte önemli bir nokta teşkil etmiştir. Köy Enstitüleri 17 Nisan 1940 yılında kabul edilen kanunla, köy öğretmeni ve köye yarayan diğer meslek erbabını yetiştirmek için kurulmuştu. Böylelikle ziraat işlerine elverişli arazisi bulunan yerlerde Köy Enstitüleri açılmıştı.[628] Köylerdeki eğitimsizliğin ve olumsuz yaşam koşullarının önüne geçmek amacıyla kurulan bu kurumlar köylerde modernleşme sağlarken bu kurumlardan mezun olanlar eğitimli bir nesil olarak ülkenin her köşesine dağılıyordu. Ancak hızlı ve güçlü bir kalkınmayı sağlayan bu kurumlara yöneltilen eleştiriler ise bu okulların itibarını zedelemeye başlamıştı. Özellikle Yücel-Öner davasından sonra bu okullar hakkında gerek TBMM'de gerekse de genel kamuoyunda bir hayli olumsuz suçlama ve iddialar yer almıştı. Başta muhalefet olmak üzere iktidar kanadında dahi Köy Enstitüleri hakkında çıkan "komünist propaganda" yaptıkları iddiası bu okulların DP iktidarı döneminde kapanmasına altyapı hazırlamıştır. Görevini yerine getirmemekle suçlanan Köy Enstitüleri[629] hakkında çıkan tartışmalar, Yücel-Öner davası sonucunun "Yücel'in komünist olduğu ve komünistlere yardım ettiğinin kanıtlanması" gibi algılanmasıyla dönüşüme uğrayarak bu okulların komünist propaganda yaptıklarına ait suçlamalar artmaya başlamıştır.[630] Meclisteki bu tartışmalarla birlikte bir kaç Köy Enstitüsü kapanmış ve geniş çapta bu okullara karşı bir ıslah girişimi meydana gelmiştir.

Köy Enstitüleri yapısı itibariyle modern, özgürlükçü ve Atatürk'ün devrimlerini sürdüren bir görünümde olmaları bu okulların komünizmle suçlanmasına neden olmuştur. Çünkü öğrenebileceği her şeyi öğrenip özgüvenleri yüksek olan ve

---

628 Köy Enstitüleri Kanunu, (22 Nisan 1940), T.C Resmi Gazete, (Sayı:4491)

629 TBMM'de 1947 yılı Milli Eğitim bütçesi görüşülürken köy enstitülerinden söz açıldığında önemli tartışmalar olmuş ve bazı mebuslar köy enstitülü çocukların ziraat, demircilik ve marangoz tekniğinin köydeki diğer ustalardan geri olduğunu söylemiştir. TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Cilt: 3, Birleşim: 21, 23.12.1946, s.391-392.
Köy enstitüleri hakkında bir diğer eleştiri ise Köy Enstitülerinden mezun olanların müdür olmaları eleştiriliyor ve bu konuda enstitülerinin programlarının baştan aşağıya yeniden incelenmesinin gerekliliğinin altı çiziliyor. *Aynı Yer*, s. 397.

630 Savaştepe Köy Enstitüsü'nde komünizm propagandası olarak sayılan Sosyalist Mücadele ve Marksizm adlı kitabın okulda bir paketten çıkmasına ait milletvekilinin konuşması ve Köy enstitülerinin şehirli ameleyi ihtilale sevk edecek gayeler taşıdığı suçlaması için bkz. TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:8, Cilt:3, Birleşim: 21, 23.12.1946, s. 449-450.

haksızlıklara karşı tahammül edemeyen bir öğrenci tipi yetiştiren bu okullar siyasi ve burjuva kesimi için büyük bir tehdit olarak algılanmışlardır. Örneğin İnönü'nün bir okulu ziyarete gelmesi sebebiyle İnönü'ye özel yemek çıkarılmış ve bu olay öğrenciler tarafından eşitlik ve adalet yönünden eleştirilmiştir.[631] Bu gibi olaylarla birlikte öğrencilerin kendi aralarında kolektif bir zihniyet geliştirmeye başlamaları birçok kesimin "sol'a" ve komünizme yatkın yeni kuşakların yetiştirileceği endişesine kapılmasına yol açmıştır. Ayıca karma eğitimin bir komünizm ahlaksızlığıyla bağdaştırılması ve kütüphanelerde birçok dünya klasikleri arasında bazı Sovyet yazarlarının kitaplarının da yer alması, bu okullara karşı muhafazakar çevrelerin eleştirilerini arttırmasına neden olmuştur. Bu duruma *"Bu acayip kurumlarda milli duygular geliştirilmiyor, kendi harsımız verilmiyor, tarihimiz okutulmuyor. Boyuna Gogol'lar, Çehov'lar okutuluyormuş"* diyen Şemsettin Günaltay, bu okulları gayri millilikle suçlamıştır. Köy Enstitüleri'ne yöneltilen bu iddialar sadece muhalefet tarafından değil iktidar kanadında da geliyor, önceleri Maraş'ta Köy Enstitüsü Müdürlüğü yapan CHP'li Emin Soysal bile Meclis'te Köy Enstitülerine karşı en ağır ithamlarda bulunuyordu.[632] Basına da yansıyan tartışmalar sonucunda,[633] bazı gazeteler bu kurumların yıpratılmasının önüne geçmek için bazı yazı dizileri hazırlamıştı.[634]

Türkiye'de ABD çizgisinde anti-komünist siyasetin yoğun bir şekilde hissedildiği bu dönemde açık bir hedef haline gelen Köy Enstitüleri, Yücel-Öner davasıyla birlikte daha savunmasız bir halde kalmıştır. Türk köylüsünün kalkınmasında önemli bir rol oynayan bu okulların önemini ve değerini kavrayamayan hükümet, çeşitli komünist suçlamalarıyla zarar gören bu okulların itibarını korumak için çaba sarf etmek yerine anti-komünist siyasete kurban edilişinine kayıtsız kalmıştır. Böylelikle savaş

---

631 İnönü'nün bir Köy Enstitüsü ziyareti sırasında İnönü'ye öğrencilerden ayrı olarak yemek çıkarılması sonrası öğrencilerin Müdür Raif İnan'ı eleştirmişlerdir. Can Dündar, *Köy Enstitüleri,* Ankara: İmge Yayınları, 3.Baskı, 2002, s. 43.

632 Mithat K Vural, "II.Dünya Savaşı Sonrası Anti-Komünist Siyasal İklimin Köy Enstitülerinin Kapatılmasına Etkisi", *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi,* S. 10-11, 2014-2015, s. 178-179

633 *Cumhuriyet*, "Köy Enstitüleri için Mecliste heyecanlı görüşmeler", 30 Ağustos 1947, s. 1.

634 Cumhuriyet gazetesinde "Köy Enstitülerinin Dayandığı Esaslar" adlı yazı dizisi çıkartılarak bu kurumların olumlu yönleri vurgulanmaya çalışılmıştır. *Cumhuriyet*, "Köy Enstitülerinin Dayandığı Esaslar", 23 Temmuz 1947, s. 2., 22 Mart 1947, s. 2.

sonrası kendine dünya düzeni içerisinde yer bulmaya çalışan Türkiye'nin ABD ile yakınlaşmasıyla birlikte, komünizmle savaş maskesi altında yürüttüğü politikalar büyük bir devrimle kurulan Cumhuriyetin geleceğine zarar vermeye başlamıştı.

Anti-komünist politikaların devletin birçok kurumunu esir aldığı bu yıllarda ABD ile yakınlaşma ve Sovyet talepleri nedeniyle Sovyetlere karşı beslenen öfkeyle birlikte gelişen anti-komünist düşünce, Türkiye'de etkisini büyük oranda hissettirmeye başlamıştı. Bir de buna ek olarak Başbakan Recep Peker ve İçişleri Bakanı Sökmensüer'in sert politikaları eklenince düşman olan komünist düşüncelere karşı tedbirler basında da etkisini göstermiş ve *Rüzgarlarım Konuşuyor, Altın Zincir* ve *Azat Millet* gibi birçok yayının komünist propaganda yaptığı gerekçesiyle ülkeye sokulması yasaklanmıştır.[635] 1946 ve 1947 yılları arasında meydana gelen bu yayınların yasaklanmasının ardından 8 Haziran 1948 yılında komünizm propagandasını incelemek ve gereken tedbirlerin alınmasını sağlamak üzere bir komisyon görevlendirilmiştir. Adalet Bakanlığı ve Başbakanlığın isteği üzerine kurulan bu komisyon, komünist propagandanın engellenmesi için gerekli tedbirlerin alınmasını araştırmak üzere toplanarak faaliyetlere girişmiştir.[636]

Basında yer alan yasaklarla birlikte hükümet 1945-46 yıllarında hem Türk Ceza Kanunu'nda hem de Cemiyetler Kanunu'nda değişiklikler yapılmasını öngörmüştü. Yapılan bu değişiklikle birlikte siyasi düzlemde farklı sınıfların taleplerini dile getirmek için sınıf esasına dayalı dernekler kurulmasının yasal yolu açılmıştı. Ancak hükümetin komünizm gibi aşırı fikir akımlarına karşı tedbirlerini arttırdığı bu süreçte Türk Ceza Kanunu'nun 141. ve 142. maddelerinde değişiklik yapılmış ve 1946 yılında 141 ve 142. maddeler 4934 sayılı Kanun ile yeniden değiştirilmiştir. Yapılan bu değişiklikle birlikte her partinin kendi düşüncesinin olacağını ve bunu şüphesiz kanuni yollarla empoze etmek için cemiyetin hukuki ve siyasi nizamlarından değişiklikler yapmasının önü açılmıştır. Ancak bu düşüncelerin devleti yıkmak ve zarar vermek gibi fikirler içerdiği takdirde buna cezai yaptırımlar uygulanacağı ikinci fıkra olarak Kanuna eklenmiştir.[637]

---

635 B.C.A., Fon: 30-10-0-0, Yer: 87-573-5, Aynı Fon, Yer: 88-577-3.

636 B.C.A., Fon:30-1-0-0, Yer:42-252-1.

637 TBMM Tutanak Dergisi,(Adalet Komisyonu Raporu) Dönem: 7, Cilt: 24, Birleşim: 64,13.06.1946, s .2-3.

Yeni düzenlemeyle birlikte bir köylü, esnaf ve çiftçi partisine izin verileceği, ancak bir zümreye dayanarak kurulan partinin devletin menfaatlerine ve diğer zümreler üzerinde baskı kurmasına izin verilmeyeceği açık bir şekilde belirtilmiştir.

1949 yılında tekrar değişikliğe uğrayan 141 ve 142. maddeler biraz daha soyutlaştırılmıştır. Bu soyutlamaya göre zararlı cemiyetlerin şiddet ve tehdit yoluyla amaçlarına ulaşmalarının mümkün olmadığı hallerde bile şiddet ve tehdit gibi eylemlerini yapmasa bile, yapmış gibi ceza alacakları belirtilmiştir. Böylelikle ortada somut bir fiil olmasa bile zararlı düşüncelere sahip cemiyet ve şahıslar gerçekleştiremedikleri o somut fiilden yargılanacaklardır. Yapılan bu anti-özgürlükçü değişiklikle birlikte, düşünce suçlularının yargılanmasının önü açılmıştır. Değiştirilen 141. ve 142. maddelerin amacı ise; hem komünizmle anarşizmi önlemek hem de bir zümrenin diğer bir zümre üzerinde baskı kurmasını engellemek olarak ifade edilmiştir. Komünizmi cemiyet içinde belirli bir zümre hakimiyeti ya da zümreyi kaldırma girişimi olarak kendi görüşüne uygun nizam kurmak hedefinde olan bir düşünce biçimi olarak açıklayan Adalet Komisyonu raporu[638] bize bu değişikliğinin ana sebebinin komünizmin yayılmasını engellemek olduğunu göstermektedir. 141. ve 142. maddedeki bu değişikliklerle birlikte, fiili komünizm suçlarına komünist düşünce suçunun da eklenmesiyle, keyfi ve tutarsız komünist cezalandırmalarının önü açılmıştır.

1949 yılında 141.ve 142. maddedeki değişikler diğer değişikliklere göre daha ayrıntılı ve açıklayıcı olmuştur. Adalet Komisyonu raporunda komünizm ve anarşizm gibi düşünceler açıklanarak propaganda gibi terimlerin anlamlarına yer verilmesi, hükümetin komünizme karşı güçlü bir savunma mekanizması oluşturduğunu göstermektedir. Hükümetin komünizme karşı aldığı yasal önlemleri bir kenara bırakıp t1940'lı yılların sonlarında komünizmin Türkiye'deki durumuna baktığımızda büyük bir komünizm tehdidinin olmadığı dikkat çekmektedir. Bu yıllarda Türkiye'de aktif komünist sayısı fazla olamamakla birlikte[639] çoğunlukla öğrencilerden oluşan gruplar

---

638 TBMM Tutanak Dergisi,(Türk Ceza Kanunu'nun bazı maddelerinin değiştirilmesine dair Kanun Tasarısı ve Adalet Komisyonu raporu 1/555) Dönem: 8,Cilt: 20, Birleşim:106, 10.06.1949, s.1-4

639 5 Mayıs 1949 tarihli ABD Büyükelçilik raporunda Türkiye'de komünist grupların neredeyse tamamen yokluğu ifade edilmiş ve bu nedenle Sovyetlere karşı bölgede direnebilecek en önemli ülke konumunda olduğunun altı çizilmiştir. FRUS, 1949, The Near East, South Asia, and Africa, Volume VI, Document: 1152.

takibata alınmıştır. 1943 yılında ise Hamidiye köy Enstitüsü'nde komünist faaliyet yürüten bir grup ortaya çıkarılmış, 1944 yılında, Ankara yedek Subay Okulunda sızma girişimleri tespit edilmiştir. Onun dışında İlerici Gençler Birliği adındaki komünist teşkilat da İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer tarafından ortaya çıkarılmışsa da, mahkemede bu birlik adı altında toplanan gençlerin TKP ile ilgisi ispat edilememiş ve bu olay geniş çapta bir etki yaratmamıştır. Ayrıca bu dönemde Nazım Hikmet'in komünistliği de sık sık gündeme gelirken, çeşitli cezalara mahkum edilerek şiirleri ve eserleri komünizm savunuculuğu yaptığı gerekçesiyle yasaklanmıştır.[640] Genellikle aydınlar çevresinde meydana gelen komünizm davaları bununla sınırlı kalıp genel kamuoyuna yayılan bir durum olarak görülmemiştir.

Komünizm propagandası sebebiyle kapatılan yayınların sayısı, CHP iktidarı döneminde 57 olarak belirlenmiş ve yasaklanan bu yayınların bir çoğunda da salt komünizm propagandasından ziyade ülke içerisindeki ekonomik politikaların eleştirilmesi olmuştur. Örneğin 1946 yılında çıkan *Markopaşa* gazetesi kamuoyunda eleştirileriyle dikkat çekmiş ve bu nedenle gazeteyi basan matbaalar ve gazetelerin satıldığı bayiler, gazetenin komünist propaganda yaptığı iddiasıyla tehdit edilmişti. 1949 yılına kadar gazete 53 sayı çıkarabilmişse de bunun 12 sayısı toplatılmış ve gazete hakkında 28 dava açılarak gazetenin dört yazarı toplam 21 ay hapis yatmıştır.[641] Ancak *Markopaşa'nın* son iki yılda ki sayılarını incelediğimizde herhangi bir şekilde komünizm propagandasından bahsedilmediği hatta komünizmin adının bile geçirilmediğini görmekteyiz. Ancak *Markopaşa'nın* Türkiye'deki ABD varlığına ve yardımlarına yönelttiği eleştirileri arttırması gazetenin sonunu getirmiştir.[642]

Mecliste ise Türkiye'de komünizmin karşılık bulamayacağı sık sık dile getiriliyordu.[643] Türkiye'de komünist bir partinin olmadığı, var olan az sayıdaki yıkıcı unsurların da katı yasalara ve hükümetin hızlı cezalandırılmasına maruz kaldığı

---

640 Bulut, a.g.t., s. 79-80, 92-93.

641 Levent Cantek, *Markopaşa Bir Mizah ve Muhalefet Eleştirisi,* İstanbul: İletişim Yayınları, 2. Baskı, 2015, s. 14.

642 *Markopaşa,* "Yabancı Sermaye", 2 Aralık 1946, s.1. Markopaşa gazetesinin ABD yardımlarını eleştirdiği bir nüshası için bk. Ek: 7.

643 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 8,Cilt: 3, Birleşim: 22, 24.12.1946, s. 445.

dönemin ABD belgelerinde işaret edilen bir konu olmuştur. Ayrıca kolluk kuvvetlerinin komünizm karşı yeterli kontrolden daha fazlasını yaptığını belirten bu raporlar entelektüel çevrelerde yıkıcı komünist bireylerin Türk polisi tarafından yeterince denetlendiği belirterek Türkiye'de komünizmin yayılmasına karşı etkili bir kontrol görevi göreceğinin altını çiziyordu.[644]

ABD'ye göre Türkiye'de yürütülen anti-komünist propagandanın en önemli sebebi Türklerin her zaman Sovyetlere karşı güvensiz olmaları ve Sovyet taleplerine şiddetle karşı koymaları olarak ifade edilmiştir. Ülkedeki komünist sayılarına da değinen bu raporlar bize o dönemde Türkiye'de güçlü bir komünist partisinin olmaması ve sınıf farklarının ülkenin sosyal yapısında yer almadığı için nüfusun binde birinin bile komünizme yakınlığının olmadığını göstermektedir.[645] Böylelikle Türk halkı, güçlü bir milliyetçilik duygusu ve mevcut cumhuriyetçi hükümet biçimine bağlılığın yanı sıra güçlü komşularına ve geleneksel düşmanlarına derin bir güvensizlik içeren çeşitli nedenlerle güçlü bir anti-komünist olarak tasvir edilmiştir.

ABD'nin İkinci Dünya Savaşı'yla başlayan Türkiye'ye ilgisi nedeniyle sürekli bir şekilde düzenlenen raporlar, Türkiye'de komünizmin bir tehdit unsuru olarak belirmediğini göstermektedir. Bu nedenle bu süreç içerisinde yapılan "komünizm geliyor" haberleri, basında ve genel kamuoyunda sadece bir korku algısı yaratılmak istendiğinin göstergesidir. Bu algıyı da yöneten hükümetler, anti-komünizmi siyasallaştırarak hem anti-komünizm silahını kendi iktidarına karşı muhalefet edenlere karşı kullanmışlar hem de komünizm korkusuyla toplumsal kontrolü sağlamalarını kolaylaştırmışlardır.

3.DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ VE ANTİ-KOMÜNİZMİN DEVLET POLİTİKASI HALİNE DÖNÜŞTÜĞÜ YILLAR

Türkiye'de "Rus düşmanlığının" yeni bir şekli olan anti-komünizm politikası, artan Sovyet tehditleri ile birlikte meydana gelen ABD-Türk yakınlaşmasıyla birlikte

---

644 CIA Archive, General CIA Records, CIA-RDP78-01617A001400020001-3, 22.11.1948, s. 6,7.

645 *Aynı yer*.

oluşmuş ve dönüşüme uğrayarak toplumsal bir korku şeklini almıştır. Anti-komünizmin toplumsal bir kontrol mekanizması olarak kullanıldığı dönemde CHP'den iktidarı devralan DP, bu siyaseti geliştirerek sistemli bir hale getirmiştir.

DP yapısı itibariyle komünizmin "burjuva" olarak tarif ettiği toprak ağaları, fabrikatör ve tüccarlardan oluştuğu için komünizme uyum sağlayacak ya da komünistleri himaye edebilecek bir parti değildi.[646] Bu nedenle DP'nin yürüttüğü siyaset, anti-komünist politikaları temel almış ve "sol'a" karşı CHP dönemine göre daha güçlü bir baskı ortamı yaratıyordu. DP döneminde "sol'a" karşı anti-komünizm adı altında oluşturulan bu baskılar, toplumun her alanında hissedilirken, kamuoyunda "sağ" merkezinde yer alan milliyetçi ve muhafazakar çevreler siyaset sahnesinde yükselişe geçiyordu.

3.1.1951 Tutuklamaları ve TCK'nın 141-142.Maddelerinin Değiştirilmesi

Türkiye'de dinin ve milliyetçiliğin komünizme karşı bir panzehir olarak görülmesiyle milliyetçi-muhafazakar çevreler, devlet karşısında meşru hareket alanına sahip olmak için komünizme karşı cephe almanın öncelikli şart olduğunu anlamakta gecikmemiş ve Soğuk Savaş sürecinde anti-komünizm maskesiyle birlikte görünür kalabilmişlerdir.[647] Böylelikle anti-komünizm söylemi "sağ" olarak adlandırılan milliyetçi-muhafazakar çevrelerin ana söylemi haline gelmiştir. Sağ politikaların bir merkez haline dönüştüğü DP iktidarıyla birlikte, devlet politikası halini alan anti-komünist siyasetinin sinyallerini, henüz DP yeni iktidar olmuşken veren Adnan Menderes "sol'a" karşı bakış açısını hükümet programında şu şekilde açıklamıştır;

"İrtica ve ırkçılık cereyanları vasıta olarak kullanan ve çok defa kendisine bu maskeler altında gizleyen aşırı solcu hareketlere karşı gereken tedbiri alacağız…Bugün aşırı sol cereyanlara mensup olanların mücerret bir fikir ve kanaat sahibi olmaktan ziyade yıkıcı cereyanların aletleri olduklarından şüphem yoktur"[648]

---

646 Bulut, a.g.t., s. 145.

647 Öztan, a.g.m., s: 88.

648 Bakanlar Kuruluna güvenildiğine dair. (3 Haziran 1950). T.C Resmi Gazete (Sayı: 7523).

Ayrıca Adalet Bakanı Halil Özyörük gazetecilere ülkede komünizm faaliyetlerini önlemek için gerekli önlemlerin alınacağını ifade ederken, Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri ise; hükümetin komünizmle mücadeleye kesin bir karar verdiğinin altını çiziyordu.[649]

İlk andan itibaren Anti-komünist siyaseti benimseyeceğini ifade eden hükümet göreve geldiğinde önüne ilk olarak, CHP iktidarı döneminde gündemde olan af konusu gelmiş ve bu konu mecliste uzun hararetli tartışmalara yol açmıştır. Tartışmanın odak noktası ise hapishanede bulunan aşırı solcu ve komünist olarak nitelendirilen mahkumların bu aftan yararlanıp yararlanmayacağı olmuştur.[650]

Meclis içerisinde af konusunda yaşanan uzun soluklu tartışmalar sonucunda 14.07.1950 tarihinde kabul edilen Af Kanunu'na TCK'nın 141 ve 142. maddesinden dolayı mahkum olanların tamamı dahil edilmemiş, solcu ve komünist olarak nitelendirilen mahkumların cezalarının üçte ikisinin indirilmesine karar verilmiştir. Ancak bu maddelerde komünistlik ve solculuk kavramının net bir şekilde belirtilmemesi, onun yerine *"içtimai bir sınıfı ortadan kaldırmak amacıyla cemiyet tesis etmek"* gibi ifadelerin yer alması affın sınırlılık ve kapsamı konusunda belirsizliğe yol açmıştır.[651] Genel afın kabul edilmesi DP'nin sol düşüncelere karşı iyi ilişkiler içerisinde olduğunu yansıtmamakla birlikte bunun bir seçim propagandası olarak görülmesi gerekir. Çünkü Af Kanunu hazırlıkları henüz CHP iktidardayken başlamış ve daha önceden tasarlanan bir konu olduğu için DP iktidara gelince bu süreci tamamlamakla yetinmiştir. Bununla birlikte bu dönemde "sol" çevrelerden DP'ye ilk ciddi tepki, Türkiye'nin Kore'ye asker göndermesi kararına olmuştur. Bu kararın emrivakiyle ve meclisten onay alınmadan yapılması muhalefet sıralarından tepkilere neden olurken[652] Behice Boran, Adnan Cemgil gibi solcu aydınlar tarafından yönetilen

---

649 *Cumhuriyet*, "Komünizme karşı geniş ölçüde mücadele açılıyor", 12 Ağustos 1950, s. 1.

650 Meclisteki af tartışmaları hk. ayrıntılı bilgi için bkz. TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 9, Cilt: 1, Birleşim: 22. 13.07.1950, s. 603-680.

651 Bazı suç ve cezaların affı hakkında Kanun. (15 Temmuz 1950). T.C Resmi Gazete. (Sayı: 7559).

652 Kore'ye asker gönderilmesi kararı hk. meclisteki tartışmalar için bkz. TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 9, Cilt: 3, Birleşim: 7, 21.11.1951, s.136-195.

Türk Barışseverler Cemiyeti[653] Kore'ye asker gönderilmesi kararının iptali için meclise başvurarak TBMM'yi olağanüstü toplantıya çağırmıştır.[654] Aynı zamanda bu kararı protesto etmek amacıyla da bir bildiri hazırlanarak, "Adnan Menderes'in harp etsin diye 4500 Türk çocuğunu General Mac Arthur'a vermesi" eleştirilmiştir.

Hükümetin Kore'ye asker gönderme kararına karşı yayınlanan bildiriler toplatılırken, derneğin kurucularından olan Behice Boran ve Adnan Cemgil hakkında da soruşturma açılmıştır.[655] Soruşturma sonucunda yayınlanan beyannamelerin halkın mukavemetini zaafa uğratması ve halkın hükümete itimadını kırmaya teşebbüs etmesi nedeniyle yöneticilere 10-15 ay arası değişen cezalar verilmiştir.[656] Görüldüğü üzere hükümete karşı yapılan savaş karşıtı olma muhalefeti bile komünizmle ilişkilendirilerek cezalandırılmıştır. Bununla birlikte bu süreçte hükümetin Kore'ye asker gönderme kararını eleştiren birçok yayında komünizm propagandası yapmak ve vatandaşları kışkırtmak suçundan kapatılmıştır.[657] Daha iktidarının ilk yılında komünizme ve sol'a karşı tavrını belli eden DP, kendine karşı muhalefeti komünizm olarak yansıtarak sistemli bir şekilde algı yöntemine başvurmuştur.

Basında Kore'ye asker gönderme kararı ciddi bir şekilde savunulurken, Türk Barışseverler Cemiyeti'nin Kore'ye asker gönderilme kararına karşı çıkması, Türkiye'de komünizm aleyhtarlığını daha da alevlendirmiştir. Ülkede alevlenen komünizm aleyhtarlığıyla birlikte, yürüttüğü komünist tehdidi algısıyla kamuoyunu arkasına alan hükümet, komünistler aleyhinde geniş çapta bir cadı avı başlatır. 1951 tutuklamaları olarak anılan bu büyük tutuklamalarda TKP'nin merkez komitesi dahil 187 kişi tutuklanır. Bunun yanında İstanbul, Ankara ve İzmir'de birçok yayın hakkında harekete geçilmiş ve özellikle mizah, ideoloji ve birçok fikirleri kendilerine maske yaparak komünizm propagandası yapan 11 yayın *"Milli birliği sarsmak ve halkı kışkırtmakla"* suçlanarak toplatılmıştı. Ülkede yapılan bu tutuklamalarla birlikte birçok

---

653 Aclan Sayılgan, *Türkiye'de Sol Hareketler,* Yay. Haz. :Erol Cihangir, İstanbul: Doğu Kütüphanesi, 2009, s. 229-230.

654 *Cumhuriyet,* "Moskovanın ağzile konuşan cemiyet", 29 Temmuz 1950, s. 1.

655 *Cumhuriyet*,"Barışseverler Cemiyeti hakkında tahkikat", 30 Temmuz 1950, s. 1.

656 *Cumhuriyet*, " Barışseverler dün mahkum oldular", ,31 Aralık 1950, s. 1.

657 *Cumhuriyet*, "Milli menfaatlere aykırı neşriyat", 8 Ağustos, 1950, s. 1.

tutuklama yapılmış, ancak komünizmle ilgisi olmayanlar da bu tutuklamalardan nasibini almıştır. *"Komünizm her maske altında faaliyetlerine devam ediyor"* fikrinden hareketle birçok koyu milliyetçi ve İslamcı ideolojiye sahip insanlar bile komünizm propagandası gerekçesiyle tutuklanmıştır.[658]

ABD'de deki McChartyciliğin başlattığı bir "cadı avına" benzeyen bu uygulamalarla birlikte ihbarlar ve şikayetlerle ardı arkası kesilmeyen tutuklama dalgaları meydana geliyordu. Hatta ünlü DP'li ve komünist propagandaya karşı idam cezasının getirmesini savunan Şevket Mocan, kızıyla evlenmek için Rize'ye kaçan damadını ve kızını komünist propagandaya karıştığı için ihbar ediyordu.[659] Diğer yandan "Orak ve Çekiç Partisi" adında parti kurmaya çalıştıkları ihbar edilen öğrencilerin evlerinde yapılan aramada buna dair evrağa rastlanılmamasına rağmen şahısların evlerinde Bulgarca kitap bulundurmaları gençlerin gözaltına alınmasına neden olmuştur.[660] Bir ilginç gözaltı ise bir imalathanede karamela üreticisi karamelaların üzerine 46 ülke bayrağı asacağını ve bu 46 ülke bayrağının hepsini toplayana hediye vereceğini bildirmişti. Bunun üzerine ihbar edilen karamela üreticisine baskın yapılmış, bu 46 ülke bayrakları sayılarak bu sayım sonucunda aralarında en fazla Rus bayrağı adedi olduğu anlaşılmış ve bu kişi komünizm propagandası yapmakla itham edilerek tutuklanmıştır.[661] Hem komünizm propagandası hem de hükümete karşı muhalefet yapan kişilere karşı yapılan bu tutuklamalar amacını aşarak ülkede bir komünizm tehdidi olduğu görüntüsü vermek ve muhalefeti sindirmek amacıyla uygulanan bir politika halini almıştır. Oysa ki ABD istihbarat belgelerinde 1960 yılında bile Türkiye'de çok az komünist organizasyonların olduğu yer alıyordu.[662]

ABD elçiliği ve konsolosluğunun dikkatini çeken tutuklamlar ABD belgelerinde ise; Türkiye'de organize bir komünizm hareket ve sızıntısının olmamasına rağmen bu tutuklamaların iç ve dış kamuoyunda algı yaratmak için yapıldığına işaret ediliyordu.

---

658 *"Komünist propagandası yapmaktan sanık olarak haklarında soruşturma açılanlardan bazıları çevrelerinde milliyetçi olarak tanındığı tespit edilmiş, hatta bazılarının Hamdi Akseki'nin cenazesinde tekbir getirenlerle yakınlıklarının olduğu anlaşılamaktadır."* Ulus, 14 Ocak 1951.

659 *Cumhuriyet*, "Komünistlikten sanık karı kocanın muhakemesi", 30 Ocak 1951. s. 3.

660 *Cumhuriyet*, "200 komünizm tanığı hakkında takibat", 10 Mart 1952. s. 1.

661 *Cumhuriyet*, "Komünist propagandası yapan bir şahıs yakalandı", 8 Temmuz 1952, s. 5.

662 CIA Archive, FOIA Collection, 0005757344, 02.05.1960, s. 1. Belgenin tamamı için bkz. Ek: 9.

Örneğin; bir kişinin sadece Sovyet bir kişiden sempati ile bahsetmesi bile komünizm propagandası olarak tanımlanmıştır. ABD Elçiliğine gelişmeler hakkında haber veren dönemin Ankara Başsavcısının "*hapishanede tutulanlarını çoğunun delil yetersizliğinden serbest bırakıldığını, aslında tek suçlarının rejimden hoşnutsuz olmaları"*[663] ifadesi, DP'nin o dönemdeki anti-komünist politikalarının ve yaratılan yapay komünizm algısının örneklerinden biri olmuştur. Ancak 1951 tutuklamaları hükümete elde olan yasaların ve 141.-142. maddenin hukuki boşluklar içerdiğini göstermiştir. Bu nedenle Adalet Bakanlığı'nın ceza yasası ile ilgili değişiklikleri için Bakan Halil Özyörük başkanlığında toplanan adalet komisyonu, komünizmin mazisini, memlekete giriş şeklini, dünya devletlerinin bununla nasıl mücadele ettiklerini ve memleketimizde bu mücadelenin nasıl yapılması gerektiği yolunda incelemelerde bulunmak üzere toplanmış ve Komünizmden Korunma Kanunu adıyla bir tasarı hazırlanılmasına karar verilmişti.[664]

Komünizmden Korunma Kanunu yasa tasarısının meclise sunulmasıyla birlikte basında ve siyasi alanda birçok tartışma yaşanırken DP'liler yasayı hazırlayanları överken,[665] muhalefet ise yeni yasa tasarısının objektif olmadığı konusunda eleştiriler yöneltiyordu.[666] Basında ise çok hareketli bir şekilde olayı yakından takip ediliyor, gün gün bu yasa hakkında haberler yapılıyor, komünistlerin ölüm cezasına çarptıralıcağına işaret ediliyordu.[667] Zaten DP'li Şevket Mocan gibi birçok vekil suçları sabit görülen komünizm tahrikçilerinin ölüm cezasına çarptırılmaları için mecliste daha önce bazı tekliflerde bulunmuştu.[668] Yasanın TBMM'de görüşülmesine geçildiğinde tartışmalar meclis içerisinde devam ediyordu. Hatta bu tartışmaların boyutları tarafların birbirine komünist suçlaması yapmasına kadar ulaşmış, daha önceki süreçte CHP'nin komünistleri himaye edip şımartıldığı öne sürülmüş, hatta dönemin Milli Eğitim Bakanı

---

663 Emin Özdemir, A.Fatih Şendil, "Soğuk Savaş Dönemi Algı ile Gerçek arasında Bir İmge Olarak Türk Solu; Demokrat Parti'nin Sol Hareketlere Yaklaşımı", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi,* S. 23, 2016, s. 350-352.

664 *Cumhuriyet*, "Komünizme karşı geniş ölçüde mücadele açılıyor", 12 Ağustos 1950, s. 3.

665 *Cumhuriyet*, "Komünizmle mücadele için hazırlanan tasarı", 22 Aralık 1950, s. 1.

666 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 9,Cilt: 10, Birleşim: 5, 16.11.1951, s. 120.

667 *Cumhuriyet*, "Komünistlere tatbik edilecek ağır cezalar", 5 Kasım 1950. s. 1, 3.

668 TBMM Tutanak Dergisi, s.110.

Hasan Âli Yücel, bir komintern kumandanına benzetilmiştir.[669] Bu durum meclisin daha da karışmasına, tartışmaların hararetlenmesine neden olmuş ve daha sonra gizli oturuma geçilmesine karar verilmiştir. Gizli oturumda yasa daha henüz oylamaya başlanmadan hükümet adına askeri yargıç Şevki Mutlugil, komünizmin Türkiye'de tarihi ve faaliyetleri hakkında uzun bir konuşma yapmıştır.[670] Mutlugil'in konuşmalarıyla birlikte 141 ve 142.maddelerin ağırlaştırılması hususunda gerekli psikolojik zemin hazırlanmıştır.

Yapılan uzun tartışma ve konuşmaların ardından 141. ve 142.madde çeşitli suçlar hakkında hükümler koymuş ve Kanun değiştirilmiştir. Bu Kanun değişikliğinin en önemli noktası ise 141.maddeye ölüm cezasının getirilmesi olmuştur. Ayrıca eskiden bu maddeden yargılananlar 3 ile 10 yıl arası hapis cezası alırken, yapılan yeni değişiklikle bu hapis cezası 8 ile 15 yıl arasına çıkarılmıştır. Böylelikle bir yandan komünist cemiyetlerin kurulması suç sayılırken diğer yandan anarşizm ve ırkçılık gibi milli duyguları yok eden ve zayıflatan cemiyetler yasaklanmıştır. Ayrıca buna paralel olarak ırkçılık, komünizm, anarşizm gibi propaganda yapanlara da, 6 aydan 10 yıla kadar hapis cezası verilebilecekti.[671] Ancak bu maddelerle birlikte cemiyet kurmaya tevessül etmekte suça dahil edilirken bu maddenin ucu açık olması ise ileride yapılacak olan yargılamalarda yargının elinde büyük bir güç olarak kalmış ve yargı bu gücü 1951 tevkifatları sonucunda tutuklananlar üzerinde kullanmıştır.

DP döneminde komünistlere karşı yapılan tutuklamalar dış politika çizgisine uyumlu bir eksende yürütülürken, Türkiye'de komünist faaliyetlerin mevcut olduğunu kanıtlayıcı bir düzlem çerçevesinde politikalar geliştirilmiştir. Türkiye'nin dış politikada yürüttüğü siyaset çerçevesinde Sovyet tehditlerine karşı ABD'nin manevi ve maddi desteğini sağlama isteği, ülke içerisindeki muhalifleri komünistlikle suçlayıp tutuklama girişimlerine yol açan ve amacını aşan bir anti-komünist politikanın uygulanmasına neden olmuştur. Bu tutuklamalarla birlikte ülkede istenmeyen muhalefet ve "sol'"

---

669 *Aynı yer*, s. 112.

670 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 9, Cilt: 10, Birleşim: 6, Kapalı Oturum, 19.11.1951, s. 6-34.

671 Türk Ceza Kanunu'nun 141 ve 142 inci maddelerinin değiştirilmesi hakkında Kanun. (11.12.1951). *T.C Resmi Gazete.* (Sayı: 7979)

bitirilmeye çalışılmış, bu çerçevede komünistlikle alakası olmayan birçok muhalif ve sol düşünceye sahip aydınlar da, "komünist" damgası yiyerek itibarsızlaştırılmıştır.[672]

3.2.İktidar Destekli Düzenlenen Komünizmi Tel'in Mitingleri

Hükümetin çıkardığı ve tadile gittiği kanunlarla birlikte komünizme karşı başlatılan mücadele, basına ve kamuoyuna yansıtılarak büyük bir komünist tehditin varlığı korkusu genel kamuoyuna hakim olmuştur. Bu noktada başlayan "komünizm tel'in mitingleri", ülke çapında etkin olarak kullanılan bir anti-komünist propaganda yöntemi olmuştur. CHP döneminde başlanan ve DP döneminde artan bu mitingler, çoğu zaman siyasi çevreler ve sivil toplum kuruluşları tarafından desteklenerek komünizme karşı bir öfke kusma aracı olmuştur.

DP iktidarıyla yayılan komünizm telin mitingleri, Türkiye çapında gençler arasında hem irticaya karşı hem de komünizme karşı hep birlikte bir tepki olarak ortaya çıkmış ve komünizmi lanetleme gösterileri şeklini almıştır. Bu mitingleri düzenleyenler ise genellikle bölgenin Türkçü, İslamcı kesimleri ve DP yanlısı sivil toplum kuruluşları olmuştur. Mesela Ankara Ulus'da düzenlenen komünizmi telin mitingine birçok parti temsilcisi ve DP'li Ankara milletvekilleri de katılmıştır. *"Kahrolsun Komünizm"* sloganları atılan mitingde açılış konuşmasını DP'li vekil Hamit Şevket İnce yapmış ve komünizmin insanlık için meydana getirdiği büyük tehlikelerden bahsetmiştir.[673] Adana'daki komünizmi protesto etmek amacıyla yüksek katılımlı gerçekleştirilen mitinge ise DP'li 4 vekil katılmış ve mitingde komünizmin başını ezmeye yemin edilmiştir. Zonguldak'ta da 1950'lili yıllarda oldukça sıklıkla yapılan bu komünizm telin mitingleri ise; D.P'nin iktidarıyla birlikte artışa geçmiş ve daha coşkulu bir şekilde yapılmaya başlanmıştır. Bu mitinglerde Zonguldak Komünizmle Mücadele Derneği ve DP il yönetimi önemli bir rol oynamış, bu mitinglerin düzenleyicileri haline gelmişlerdir. Mitinglerdeki konuşmacılar ise Zonguldak Komünizmle Mücadele

---

672 Behice Boran, Adnan Cemgil gibi birçok aydın çevresi tarafından kurulan Barışseverler Cemiyeti üyelerinin Kore Savaşı'na asker gönderilmesine karşı çıkma girişimi nedeniyle "Moskova'nın ağzıyla konuşan cemiyet" olarak komünistlikle suçlanmaları buna örnektir. *Cumhuriyet,* "Moskova'nın ağzile konuşan cemiyet", 2 Temmuz 1950, s. 1. Adnan Menderes'in Barışsever Cemiyeti'ni komünistlikle suçladığı konuşma için bkz. *Ayın Tarihi*, No. 200, Temmuz 1950, s. 73-74.

673 *Cumhuriyet*, "İşçiler komünizmi dün telin ettiler", 27 Ağustos 1950, s. 1.

Derneği Başkanı ve DP il idare kurulunda görev yapan Halit Taşman olmuştur.[674] İşçilerin yoğun olarak yaşadığı şehirde bu mitinglerin sıklıkla yapılması şehirdeki komünizmle mücadele derneğinin etkin bir faaliyet içerisinde olduğunu göstermektedir.

Yüksek Öğrenim öğrencilerinin de komünizmi tel'in mitinglerde etkin bir görev üstlenmesi ve bu mitinglerin düzenleyici haline gelmeleri ülke gençliğinin de komünizme karşı ayaklanmasının bir göstergesi olmuştur. Örneğin; İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği Marmara Lokali'nde komünizmi telin toplantısı düzenleyerek Başbakan Menderes'e toplantıda alınan kararları telgrafda bildirmiştir ve Menderes'in *"komünistlerin köklerini kazıma sözünü"* tatbik etmeleri istenmiştir.[675] Ayrıca Manisa, Aydın ve İzmir'de de gençlerden oluşan topluluklar komünizm ve irtica tahriklerini protesto etmek amacıyla ayrı ayrı mitingler düzenlemişlerdir. Düzenlenen mitingler sonrası bildiriler sunulmuş ve bu bildirilerde 7'den 70'e herkesin komünizmle mücadele edeceği vurgusu yapılmıştır.

Komünizmi tel'in mitinglerinde genellikle devrimci olarak bilinen işçi ve sendika gruplarının da yer alması şaşırtıcı bir görüntü olmuştur. ABD, Türkiye'nin komünizmle mücadelesinde öncelikle işçi kesimi ve sendikaları seçmişti. Türkiye'deki sendikacılığı şekillendirmek için Bruce Millen ve Boris Shiskin gibi ABD Sendikalar Federasyonu'ndan görevlileri Türkiye'ye gönderen ABD, Türk sendikacılığına anti-komünist bir kimlik kazandırma çabalarına girişmiştir. Bunun sonucunda Türkiye'de kökü dışarıda olan ideolojilere itibar etmeyen milliyetçi bir sendikacılık anlayışı oluşturulmuştur. Böylelikle ABD'nin etkisiyle dönüşüme uğrayan işçi grupları ve sendikalar, Eskişehir, İstanbul, İzmit ve Sivas gibi Türkiye'nin birçok ilinde komünizmi tel'in mitingleri düzenlemişlerdir.[676]

Her kesiminden insanın katıldığı, komünizm ve komünistler hakkında ağır ifadelerde bulunulan bu mitinglerde, halkın milliyetçi ve dini duyguları etkili bir şekilde kullanılmıştır. CHP döneminde irtica ve komünizme karşı protesto edilmesi için

---

[674] Halid Taşman'ın Komünizmi telin mitinglerde yer alması hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. *Türkün Sesi,* "Komünizmle Mücadele Derneği Başkanı Halit Taşman'ın konuşmasını aynen neşrediyoruz", 31 Ocak 1951, s. 1.

[675] Telgraf için bkz. *Cumhuriyet*, "Komünizmi telin için gençliğin toplantısı", 5 Ağustos 1950, s. 1.

[676] Adnan Mahiroğulları, "Türk Sendikacılık Tarihinde Komünizmi Tel'in ve Kıbrıs TÜrk'tür Türk Kalacaktır Mitingleri, Karatahta İş Yazıları Dergisi, S. 14, 2019, s. 19-20.

başlayan bu mitingler, birliklerimizin Kore'de komünistlerle savaşmasıyla birlikte yalnızca komünizmin lanetlendiği mitinglere dönüşmüştür.[677] Bu mitingler gazete sütunlarında genellikle ilk sayfalarda büyük başlıklarla veriliyor, komünizme karşı lanet okuyan gençlerin hitabeleri gazete sütunlarını kaplıyordu.[678] Mitinglerin atmosferi ise; dini ve milliyetçi bir söylem içeriyor ve ağırlıklı olarak *"Türklük, Müslümanlık, Allah, Vatan, Soy"* gibi semboller kullanılarak, "*Komünist Allahtan Kork"* ve "Türkler gene Çin seddinde"[679] sloganlar atılıyordu. Komünizme karşı panzehir olarak görülen din ve milliyetçiliğin işlevi, mitinglerde kullanılmış ve komünizmin Türk içtimai ve siyasi bünyesine uymadığı sıklıkla vurgulanmıştır. Bu da bize komünizmi lanetleyen ve protestolara katılan insanların ağırlıklı olarak muhafazakar-milliyetçi çevrelerden oluştuğu izlenimini vermektedir.

3.3. 6-7 Eylül Olayları ve Siyasette "Komünist" Suçlamaları

CHP hükümeti döneminde siyasi alanda ortaya çıkan komünizm söylemi DP hükümetiyle birlikte kamuoyunda geniş oranda yer bulmuş ve dönemin en etkili söylemlerinden biri olmuştur. Özellikle sol düşünce ve hükümete karşı muhalefeti susturma politikalarında etkin bir araç olan komünistlik suçlamaları ve "her olumsuzluğun altında komünistlerin yer aldığı" iddiaları, DP döneminde etkin bir şekilde kullanılmış, otoriter bir anlayışın simgesi olarak DP'nin devlet ve toplumu yönetme aracının en büyük argümanlarından biri olmuştur. Böylelikle bu dönemde yaratılan "komünizm korkusu" toplumun iktidara sığınmasına ve iktidara karşı muhalefet etmesini olanaksız bir hale getirmesine neden olmuştur.

Anti-komünist siyasetin devlet politikası haline dönüşmesi ve her olumsuzluğun altında komünistlerin yer aldığının iddaa edilmesi DP dönemi kadar olmasa da CHP döneminde de etkin bir şekilde kullanılmıştı. Henüz daha DP'nin kuruluş aşamasında sol çevrelerle yakın ilişkisi CHP hükümetinin eleştirisine neden olmuş, İçişleri Bakanı

---

[677] Kore Savaş'ıyla birlikte Kore'deki askerlerimiz için yapılan miting ve mevlidler "komünizmi telin" mitinglerine dönüşerek "kahrolsun komünizm" sloganları atılmıştır. *Cumhuriyet*, "Kore şehidlerimiz için dün yapılan miting", 10 Aralık 1950, s. 1.

[678] *Halk Dostu,"Gençliğin Tertip Ettiği Büyük Miting",* 26 Ocak 1951, s. 1. *Cumhuriyet,* "İşçiler komünizmi dün tel'in ettiler", 27 Ağustos 1950, s. 1.

[679] *Sabah*, "Gençliğin büyük Mitingi", 17 Aralık 1950, s. 1-2.

Şükrü Sökmensüer Fevzi Çakmak'ın komünist olarak tanımlanan Zekeriya Sertel ve Cami Baykurt gibi isimlerle işbirliği yaptığını ima etmişti.[680] Ayrıca İçişleri Bakanı Sökmensüer, DP'nin seçimlerdeki yolsuzluk iddiaları ve meclisten çekilme girişimlerini de komünist taktiği olarak nitelendirmişti.[681] Ancak DP'nin iktidara yükselmesiyle birlikte CHP'nin bu siyaseti sonraki süreçte DP tarafından benimsenerek CHP'ye karşı aynı şekilde kullanılmış ve CHP de, DP'nin komünistlik suçlamalarından nasibini almıştır. 1955'in Ağustos ayında DP'nin kurucularından olan Fuat Köprülü'nün *"CHP politikasının gizli bir propaganda halini aldığı ve hatta komünizm propagandasından ayırd edilemeyecek bir hale dönüştüğünü"*[682] ifade etmesi buna örnek teşkil eden bir olay olarak siyaset gündemini uzun süre meşgul etmiştir. Bu olay üzerine iki taraf arasında başlayan komünistlik suçlamalarına Menderes de katılmış ve bu olayı meclis içerisinde dile getirerek, *"CHP'ye komünizm suçlaması yapılmadığını ancak metotlarının komünistlerden ayırt edilemediğini"*[683] ifade etmesi bu olayları daha da tırmandırmıştır.

Özellikle CHP'nin laiklik ve devletçilik gibi politikaları bu dönemde CHP'yi eleştirmek için DP tarafından büyük oranda kullanılmıştır. DP'nin CHP'ye yönelttiği bir diğer suçlama ise; komünistlerin CHP içerisinde sızdığı iddiası olmuştur. DP'ye göre komünistler kimliklerini gizleyerek CHP'ye sızmış, ve iktidarı diktatörlükle suçlayarak daha fazla demokrasi söylemi çabalarına girişmişlerdir.[684] Görüldüğü üzere CHP'nin özgürlük ve demokrasi taleplerinin önü bile komünistlik suçlamalarıyla kesilmeye çalışılıyor, her türlü eleştirinin engellenmesi için DP tarafından komünizm bir "bariyer" görevi görüyordu.

DP dönemde komünistlik konusu özellikle "sol" çevrelere karşı etkin bir şekilde ihbar ve iftira aracı olarak kullanılmış, örneğin kendilerini İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi genç öğretim üyeleri olarak ifade eden bir grup, DP hükümetinin üniversitelerden Halk Partili kişileri tasviye ettiği için şükranlarını sunarken, fakülte

---

680 *Cumhuriyet,* "Meclisteki Komünistler İçin Dünkü İfşaat", 30 Ocak 1947, s. 1.

681 Cem Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi,* Ankara: İmge Yayınları, 2003, s. 50.

682 *Cumhuriyet*, "D.P Genel Merkezinde dünkü basın toplantısı", 14 Ağustos 1955, s. 1.

683 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 10, Cilt: 10, Birleşim: 35, 10.02.1956, s.134-137.

684 Bulut, a.g.t., s. 160.

içerisindeki hocaları Halk Partili ve koyu komünist olarak fişlemişti. Hazırladıkları listeyi Başbakan Adnan Menderes'e sunan bu öğretim üyeleri, bu kişileri komünizmle suçlayarak[685] üniversiteden tasviyelerini sağlamak istemiştir. Öyle ki Atatürk'ün evine bomba atılması haberinin yayılmasıyla birlikte başlayan 6-7 Eylül olaylarında bile baş sorumlular komünistler olarak gösterilmiştir. Haberin Türkiye'ye ulaşmasıyla birlikte Ankara, İzmir ve İstanbul'daki Rumlara karşı organize bir toplu saldırı gerçekleşmiş ve 11 kişi öldürülmüştür. Onun dışında ev, işyeri, kilise ve okul gibi 5616 mekan saldırıya uğrayarak tahrip edilmiştir.[686] Böylelikle birçok Rum şehirleri terk etmiştir. Olaylar tüm semtlerde aynı saatte başlamıştı. Bazı bölgelerde ise olaydan bir gün önce gayri-müslimlere ait evlerin kapılarının işaretlendiği ifade ediliyordu. Kısaca bu olaylar baştan aşağıya planlı ve hazırlıklı bir şekilde gerçekleşmişti. Hatta Atatürk'ün evine bomba atıldığı haberi henüz daha olay gerçekleşmeden gazetede yer almıştı. Emniyet güçlerinin olaylara karşı önlem almaması ve yumuşak davranması ise büyük bir felaketi getirmiştir.[687] Ancak bu olaylardan sorumlu tutulan yine komünistler olmuş ve birçok D.P'li vekil ve Başvekil yardımcı Fuad Köprülü de aynı fikirde olarak felaketin sadece komünistlerin plan ve programlarıyla meydana gelebileceği ifade edilmiştir. Bunu olayların şekli ve yönetiminin komünistlik işine benzediği ve özellikle kilise gibi mabet alanlarının tahrip edilmesiyle bağdaştıran Köprülü, Türkler arasında mabet yıkma gibi uygulamaların yer almadığını dile getirmiştir.[688]

Başbakan Menderes bu olayın Kıbrıs hadisesiyle alakası olmadığını ve olayın komünistler tarafından yapıldığına dikkat çekiyordu.[689] Hükümet, Anadolu Ajansı kanalıyla bir tebliğ yapılarak ülkenin bir komünist tertip ve tahrike maruz kaldığı ifade ediyordu.[690] *"Memleket ağır bir komünist tertip ve tahribine maruz kaldı"*[691] ve *"olayın*

---

685 B.C.A., Fon: 30-1-0-0, Yer: 18-106-26.

686 Rıdvan Akar, "İki Yıllık Gecikme: 6-7 Eylül 1955", *Toplumsal Tarih Dergisi*, S. 117, 2003. s. 91

687 Gürcan Gürhan, *"6-7 Eylül 1955 Olayları",* (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2006, s. 74-84.

688 6-7 Eylül olaylarının TBMM'deki yankıları için bkz. TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 10, Cilt: 7, Birleşim: 80, 12.09.1955, s. 668-691.

689 Hüseyin Agun, *Demokrat Parti'nin Kıbrıs Politikası,* Ankara: Demokratlar Klubü Yayınları, 1997, s. 29.

690 *Milliyet,* "Resmi Tebliğ", 7 Eylül 1955, s. 1.

691 *Akşam*, "Fevkalede hal kaldırıldı", 7 Eylül 1955, s. 1.

kızıl tahrikçiler tarafından gerçekleştirildiği"[692] gibi haberler de hükümetin açıklaması sonrası basına da aynı şekilde yansıyarak faillerin komünistler olduğuna işaret ediliyordu.

Olaylar sonrası 45 kişi tutuklanmış ve ifadeleri alınmak üzere adliyeye getirilmişlerdir. Tutuklular arasında Aziz Nesin ve Kemal Tahir gibi solcu bilinen birçok kişi yer almıştır. Ancak işin garip tarafı, emniyet tarafından hazırlanan bu tutuklama listelerinde ölen ya da olaylar sırasında askerlik görevini yapan birçok solcu kişilerininde isimlerinin yer almasıydı. Görüldüğü üzere mesnetsiz ve dayanaksız suçlamalardan ibaret olan bu olaylardaki tutuklamalar, hükümetin sol çevrelere karşı yürüttüğü bir baskının örneğiydi. Çünkü 6-7 Eylül olaylarında gözaltına alınan kişilerden her ne kadar 19'u tutuklansa da bu olayların komünistler tarafından yapılmadığı anlaşılınca, bu 19 kişi herhangi bir gerekçe gösterilmeden serbest bırakılmıştır.[693] Ancak 6-7 Eylül olaylarının DP döneminde komünist ve sol çevrelerin üzerine atılan bir iftira olduğu, bu olayların Kontrgerilla ve MİT'in selefi olan Milli Emniyet Hizmeti tarafından desteklendiği yıllar sonra ortaya çıkacaktı.[694]

6-7 Eylül olayları sonrası ilan edilen Sıkıyönetim kararlarına göre; halkı heyecanlandıracak haberler yapılmayacak, kıtlık-yok gibi haberler yayınlanmayacak, NATO devletleri aleyhine haberler yapılmayacak, hükümet eleştirilmeyecek ve 6-7 Eylül olaylarının komünistlerden başkalarının yaptığı yolunda yazı ve yorumlar yapılmayacaktı.[695] Böylelikle hükümetin 6-7 Eylül olaylarıyla birlikte eline büyük bir koz geçmiş ve kendi meşruiyetini korumak adına bu kozu etkili bir şekilde kullanmıştır. Bu örnekte olduğu gibi her olumsuz olayı komünistlerin üzerine yıkmaya çalışan hükümet, anti-komünist siyaseti karalama ve iftira kampanyaları üzerinden yürütmüş, komünizme karşı toplumu algı ve korku siyasetiyle yöneterek kamuoyu içerisinde sol çevreleri itibarsızlaştırmaya çalışmıştır

---

[692] *Milliyet*, "Birlik, Sükûn ve Nizam", 8 Eylül 1955, s. 1.

[693] Dilek Güven, *6-7- Eylül Olayları,* İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 2005, s. 55-56.

[694] Eski MGK Genel Sekreteri olan Sabri Yirmibeşoğlu' da 21.09.2010 yılında gazeteci Fatih Güllapoğlu'na verdiği röportajda *"6-7 Eylül olayları Özel Harp işidir, muhteşem bir örgütlenmeydi ve amacına ulaştı"* demiştir. Soner Yalçın, Doğan Yurdakul, *Bay Pipo, Bir MİT Görevlisinin Sıradışı Yaşamı,* İstanbul: Doğu Kitap, 1999, s. 37.

[695] Hıfzı Topuz, *Türk Basın Tarihi*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2003, s. 198-199.

3.4.Köy Enstitüleri'nin "Komünistlikle" Suçlanması

Milliyetçi-muhafazakâr çevrelerin komünizm düşmanlığıyla yükselişe geçen anti-komünist siyasetle birlikte sol düşünce, eski önemini yitirmiş ve Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle birlikte büyük bir baskı altında kalmıştır. Bu noktada komünizmle mücadelede DP mensupları öncelikle kavramları netleştirerek "Aşırı solculuk" tabirinin yerine komünizmin kullanılması uygun gördüler.[696] Böylelikle sol düşünce anti-komünist siyasetin hedefi olmaktan kurtulamadı. Sol düşünce içerisinde yer alan Köy Enstitüleri de DP'nin komünist suçlamalarından payını almıştı. CHP iktidarı döneminde bu kurumların mimari olan Hasan Âli Yücel'in Kenan Öner'le giriştiği dava sürecini ilk aşamada kaybederek komünistleri müdafaa etmekle suçlanmasıyla Köy Enstitüleri de "komünist" damgası yemekten kurtulamamıştı.

Milliyetçilik ve komünizm karşılaşmasında önemli bir dönüm noktasını teşkil eden Hasan Âli Yücel- Kenan Öner davası, DP teşkilatında yer alan Kenan Öner'in, Yücel'i "*komünistleri himaye etmek ve Irkçılık-Turancılık davasında milliyetçi gençlere yapılan işkencelerin azmettiricisi"* olarak suçlamasıyla başlamış ve Yücel, davanın kaybeden tarafı olmuştu.[697] Türk siyasi hayatında önemli bir aşama olarak değerlendirilen bu süreç, Türkiye'de milliyetçilerin sol çevrelere karşı zaferini yansıtmıştır. CHP yönetiminin Yücel'in *"komünistlikle itham edilmesine sessiz kalması"* ise; Türkiye'de sol ve komünizme karşı hükümetin takındığı tavrı simgelemişti. Zaten Köy Enstitüleri'ne eleştiriler daha önce CHP döneminde yapılmış, bu süreçte yapılan değişiklik ve revizeler, bu okulların büyük bir problem teşkil ettiği algısı yaratmıştır. Muhalefet de bu algıyı iyi bir koz olarak kullanarak bu okulları ahlaksızlık ve dinsizlikle suçlamıştır.[698]

İktidara tırmanma yolunda din söylemini kullanan ve bunu da yapmanın faydasını gören DP, iktidara geldikten sonra da bu politikasını Köy Enstitüleri üzerinden

---

[696] Zehra Aslan, "Türk-Rus İlişkileri Ekseninde Türkiye'de İktidarların Sol Algısı (1923-1960)", *Karadeniz Araştırmaları,* S. 51, 2016, s. 185.

[697] Cemil Koçak, *Rejim Krizi 3*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013, s. 321-323.

[698] Köy Enstitüleri'nin ahlakısız ve dinsizlikle suçlanması hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Eşref Edip, *Kara Kitap,* Haz. Fahrettin Gün, İstanbul: Beyan Yayınları, 2012, s. 65-69. Necip Fazıl Kısakürek, *Hesaplaşma,* İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 2012, s. 125-126.

yürütmeye devam etmiştir. Bunun ilk örneği Milli Eğitim Bakanlığı bütçe tartışmalarında meydana gelmiş ve Köy Enstitüleri'nden "israf yuvaları, köylünün malını mülkünü sattırarak dipçik altında yaptırılan ve kendisinden beklenilen hizmeti vermeyen" kurumlar olarak bahsedilmiştir.[699] Meclis içerisinde Köy Enstitülerine eleştirilerin boyutu gittikçe artıyor, bu okullar boyasının renginden dolayı bile komünistlikle suçlanıyordu.[700] Zaten İkinci Dünya Savaşı sonrası Sovyet taleplerinin gündeme gelmesiyle ABD ile yakınlaşmanın başlaması ve iki kutuplu dünyada kendini anti-komünist bloğunda gören Türkiye'de "komünistlik" en baskın bir suçlama mekanizması olmuştu. Çünkü ezeli düşmanla birlikte olduğu düşünülen iç düşman daha kolay temas edilebilen, etkisiz hale getirilebilen ve en önemlisi kısa vadede politik rant sağlayabilen çevredir.[701] Bu yüzden siyasetten basına devletin tüm mekaniğinde devam eden bu suçlama mekanizması eğitime de yansımış ve "komünistlik suçlamaları" Köy Enstitülerinin kapanma sürecinde önemli bir etken olmuştur.

DP, açıktan Köy Enstitüleri'ni hedef alarak bu okullarda komünist propagandası yapıldığına dair beyanatlarda bulunuyor, bu kurumların kamuoyunda ve siyaset içinde itibarını sarsmak için elinden gelen tüm çabayı gösteriyordu. Bu nedenle bu okulların adının komünizmi çağrıştırması[702] nedeniyle değiştirilmesi ve bunların bir öğretmen okullarına dönüştürülmesi fikri gündeme geldi.[703] Ancak bu okullara karşı sular durulmamış, dönemin Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri'nin ; *"Milli Eğitim camiasının içerisine komünistlerin sokulduğunu ve bunları ilk günkü iman ve yüksek heyecanla tasfiye edeceğini"* bildiren beyanatı, tüm dikkatlerin Köy Enstitülerine çevrilmesine neden olmuştu. DP iktidarıyla birlikte basında da Köy Enstitüleri hakkında komünizm propagandası yapıldığına dair olumsuz haberler çıkmaya başlamış,[704] Milli Eğitim

---

[699] TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 9, Cilt: 5, Birleşim: 51, 25.11.1951, s. 763-780.

[700] Dönemin Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri, Köy Enstitülerine düzen verme ve bunları dönüştürme hakkında konuşurken DP'li Şevki Hasırcıoğlu *"Enstitü binalarının dışarısı kızıl renkte badana edilmiş. Bunların içlerini temizliyorsunuz, dışarısını da temizlemeyi düşünüyormuşsunuz?"* sorusunu yönelterek bu okulların komünist propagandayı yansıttığını ima etmiştir. TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 9, Cilt: 5, Birleşim: 51, 25.11.1951, s. 837.

[701] Kerestecioğlu, Öztan vd, a.g.e, s. 80.

[702] TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 9, Cilt: 5, Birleşim: 51, 25.11.1951, s. 786-787.

[703] *Milliyet,* "Köy Enstitülerine verilecek yeni şekil", 25 Mayıs 1951, s. 3.

[704] *Milliyet*, "Maarifte kızılların temizliği", 15 Ağustos 1950, s. 1.

Bakanı Tevfik İleri'nin bu kurumlarda komünizmi teşvik eden konferanslar verildiğini ve bu okullarda kızların içki alemlerine iştirak ettirliğinin belgelerini açıklaması basında manşet olarak verilmişti.[705] Ayrıca TCK'nın 141 ve 142.maddelerinin tartışması sırasında ülkedeki komünizm hakkında bilgiler veren Şevki Mutlugil, bu okulların bel kemiğini teşkil eden kişilerin koyu birer Marksist olduğunu, bazı okullarda gizli komünist figürlerin yer aldığını ifade etmesi,[706] o dönemde koyu bir anti-komünist politika yürüten DP'nin Köy Enstitülerine karşı yürüttüğü algı yönetiminin göstergesi olmuştur.

Köy Enstitülerine karşı yapılan komünist suçlamalarından bu okulların mimarlarından olan Hasan Âli Yücel ve İsmail Hakkı Tonguç da nasibi almış ve haklarında yapılan suçlamalar Mecliste ve kamuoyunda büyük infial yaratmıştır. Bu iki büyük eğitimci komünistlikle suçlanırken onların vatana en büyük ihaneti ettiği DP'li vekillerin ağızlarından düşmüyordu. Dönemin Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri'nin bu iki büyük eğitim devrimcisine hakaretleri meclis sıralarında yankılanıyor, bu kişilerin "değil Tedrisat Müdürlüğü Türk çocuklarının karşısına çıkamayacak kadar vatana ihanet ettikleri" vurgulanıyordu. Onların eğitimde yaptıkları devrimi hiçe sayarak sözlerine devam eden İleri, bu okullarda karma eğitimin yapılmasının Türk aile hayatını yok ettiğini dile getirerek bunun nedenini kızlı erkekli öğrencilerin birlikte çapa yapıp beraber oynadığına ve yan yana pavyonlarda yatmalarına bağlıyordu. Ayrıca okullardaki bu sistemi köy kızlarını da fuhuşa teşvik ettiğini[707] dile getirerek bu okullardaki karma eğitime karşı büyük iftiralar ve ağır eleştirilerde bulunuyordu.

Ancak o dönemde bu okullarda yaygın bir şekilde komünist propaganda yapılmadığı rakamlardan anlaşılmaktadır. Bu rakamları incelediğimizde bu okullardan 16.677 kişi öğretmen olarak mezun olmakla birlikte bunlardan sadece biri komünist takibata uğradığı için meslekten ihraç edilmiş, beşinin vazifesine son verilmiş ve dokuzu da bakanlık emrine verilmiştir. 1950 yılından bugüne kadar da sadece 25 Köy

---

[705] *Milliyet*, "M. Eğitim Bakanı komünist faaliyetlerini açıkladı", 27 Aralık 1952, s. 1.

[706] TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 9,Cilt: 10, Birleşim: 6, Kapalı Oturum, 19 Kasım 1951, s. 6-34.

[707] *Aynı yer*, s. 43.

Enstitüsü mezunu öğretmen komünist takibata uğramıştır.[708] Rakamlara bakıldığında bu okulların komünizm propagandası yaptığı iddiası büyük bir safsata ve bu okullara yöneltilen suçlamaların geçersiz bir iftira olduğunu göstermektedir.

Köy Enstitüleri'ne yapılan ağır iftira ve eleştirilerden sonra Türk Eğitim sisteminin en büyük devrimlerden biri olan bu kurumlar, anti-komünist siyasetin kurbanı olarak Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın ABD ziyareti sırasında 20 Ocak 1954 tarihinde*"Köy Enstitüleri'nin İlk Öğretmen Okulları İle Birleştirilmesi Hakkında Kanun'la"* birlikte kapatılmıştır.[709] Bu olay basına 4 gün sonra gazetelerin arka sayfalarında yansımıştır.[710] Köy Enstitüleri'nin birer komünizm yuvası olarak gösterilmeye çalışıldığı ve komünizmin köylere kadar ulaştığı algısı yaratılarak o günün anti-komünist siyasetine uygun olarak kapatılan bu okullar, hem kamuoyuna hem de dış politikaya verilen bir mesaj olmuştur. Komünist propaganda gerekçesiyle kapatılan bu okullarla birlikte hükümet kendi yarattığı komünizm algısını yine kendi elleriyle cezalandırarak kamuoyuna ülke içerisinde hiç bir şekilde komünist propagandaya izin verilmeyeceğini gösterirken, dış politikaya da Türkiye içerisinde komünizm tehdidinin varlığını kanıtlamaya çalışıyordu.

3.5.D.P Döneminde Basın ve Anti-Komünist Propaganda

DP döneminde Türkiye'de anti-komünist propaganda, suçlu düşürme, karalama ve suçlama yöntemleriyle bir devlet politikası halini almıştı.[711] DP iktidarının en belirgin özelliklerinden olan bu politika, eğitimden kültüre, sosyal yaşamdan yasalara kadar her alanı etkilemiş ve kamuoyunda, ülkede güçlü bir komünist tehdidinin varlığı kanıtlanmak istenmiştir. Böylece DP, komünizm korkusu yaratarak hem toplumu yönetmeyi kolaylaştırmak istemiş hem de toplumu anti-komünist siyaset etrafında tek bir vücud haline getirmeyi amaçlamıştır.

---

[708] TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, Cilt: 17, Birleşim: 4, 14.11.1952, s. 158.

[709] TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 9, Cilt: 27, Birleşim: 34, 27.01.1954, s. 378.

[710] Köy Enstitüleri'nin kapanma sürecinde Cumhurbaşkanı Celal Bayar ABD ziyaretinde bulunduğu için o hafta boyunca Bayar'ın her faaliyetini yazan basın, Köy Enstitüleri'ne ancak 7.sayfalarında yer verebilmiştir. *Cumhuriyet*, "Köy enstitülerile İlköğretim okulları birleştirildi", 28 Ocak 1954, s. 7.

[711] Bulut, a.g.t., s. 164.

Ülke içerisindeki tüm mekaniklere yüksek oranda yansıyan anti-komünist siyasetle birlikte basın, komünizmi çağrıştıran bütün hareketlerden uzak durmaya çalışmış ve komünizm her alanda olduğu gibi basında da lanetlenmiştir. Basın üzerinde ciddi bir baskı politikası oluşturan hükümet, komünizm propagandası yapmak suçlamasıyla birçok yayın organına sansür uygulayarak çeşitli cezalar vermiştir. Bu dönemde basına verilen cezalara baktığımızda 1950-54 yılları arasında 77 yayın, 1955-57 yılları arasında 38 ve 1958-60 yılları arasında 11 yayın komünist propaganda yaptığı gerekçesiyle yasaklanmıştır.[712] Yıl yıl bu rakamlara baktığımızda süreç ilerledikçe yasaklanan yayınların azalması komünizme karşı alınan tedbirlerin başarıyla yürütüldüğünü göstermektedir. Böylelikle D.P'nin basına uyguladığı baskı sonuç vermiş, ülkede hükümet yanlısı bir basın oluşturulmuştur.

Baskı ve sansür yoluyla sol hareketlere karşı basında engellenen "sözde komünizm" propagandası başarılı olmuş ve hükümet eliyle yaratılan komünizm algısı, sol basına karşı bir darbe vurmuştur. Kendine karşı muhalefeti baskı ve sansür yoluyla ele geçirilen hükümet birçok yayın organını kendine bağlamış ve istediği propagandayı basın yoluyla kamuoyuna yansıtmıştır.

DP döneminde anti-komünizm etrafından şekillenen basında yer alan imgeler, söylemler ve kamuoyu yaratılması açısından ortaya konan çabalar incelendiğinde çeşitli motifler karşımıza çıkmaktadır. Bu motiflerden olan "kanatlı casus", "ajan", "Nazım Hikmet", "Stalin", "güzel kız", "orak-çekiç", "Köy Enstitüsü" gibi motifler hemen her gün gazetelerde yerini alıyordu. Komünizm haberlerinin içeriğinde yer alan bu motifler, dönemin anti-komünist hedefleri doğrultusunda çoğu zaman başarılı olmuş ve kamuoyunda komünizm, bir düşman algısı sınıfına dahil edilmiştir. Ancak bu algı içerisine o günün şartlarında henüz sanık olmayan insanlar da eklenmişti. İşçi ve öğrenciler anti-komünist propaganda çerçevesinde hedef tahtasına konularak bunlara çeşitli "vatan haini" ve "ajan" gibi imgeler yüklenirken, Batı ve ABD'yi temsil eden figürlere karşı saygılı bir bakış açısı benimsenmiştir.[713] Böylelikle kamuoyunda güçlü

---

712 Deniz Güner, *Sansür ve İktidar,* İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2015, s. 314.

713 Derya Çağlar, *Kamuoyu Oluşturulmasına Bir örnek: 1945-1955 Yılları Arasında Gazetelerde Antikomünizm,* (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Sosyoloji ve Metodoloji Anabilim Dalı, 2006, s. 161.

bir anti-komünist algı oluşturulmuş ve basın, bu algının biçimlendirilmesi ve geliştirilmesinde önemli rol oynamıştır.

Basında görülen anti-komünist siyaset, ABD'ye karşı duyulan ilgi ve sempati DP iktidarı süresince devam ederken, ABD'ye ait haberler sıklıkla basında yer alıyordu. ABD, Dünyayı ve Avrupa'yı dünya harbinde esaretten kurtarmış olan devlet olarak bahsedilirken,[714] birçok gazete *"Kısa Amerikan Haberleri"* başlığı altında gün gün ABD'ye ait haberlere yer veriyor,[715] General Eisenhower'in evi,[716] ABD'nin hidrojen bombası için kongreden onay beklemesi[717] gibi gereksiz ama ABD'nin gücünü yansıtan bilgiler, gazete sütunlarını dolduruyordu.

ABD'nin komünizme karşı açtığı savaşın detayları ve komünizm hakkındaki görüşleri gazetelerin baş sayfalarında manşet olarak veriliyordu.[718] Başkan Truman'ın demeçleri baş sayfalarda yerini alırken[719] ABD ordusunun gücü, gazete sütunlarında büyük fotoğraf ve yazılarla tanıtılarak güçlü bir ülkeyle işbirliği yapıldığı betimleniyordu.[720] Keneddy'nin ölümü bile basında *"Dünya Büyük Önderini Kaybetti"*[721] şeklinde ifade edilirken, ABD'nin refah ve zenginlik içinde yaşadığına dair yayınlanan yazı dizileri, *"Altın Kaliforniya"* gibi başlıklarla gün gün gazetelerde yerini alıyordu.[722] Bu süreçte Türkiye'nin ABD'ye sempatisi ve Türkiye'deki ABD propagandası "dosta güven veren, düşmana korku salan" ifadesi temeline dayanıyordu. Böylelikle ABD'nin geliştirdiği atom bombasının Pasifik'te yapılan denemeleri basında

---

[714] *Yeni Zonguldak,* "Eisenhower Beyaz Saray'da", 26 Ocak 1953, s. 1.

[715] *Türkün* Sesi, "Kısa Amerikan Haberler", 5 Mayıs 1951, s. 3.

[716] *Demokrat Postası,* "General Eisenhoverın Evi", 21 Aralık 1950, s. 3.

[717] *Sabah*, "Hidrojen Bombası", 1 Aralık 1950, s. 1.

[718] *Zonguldak Piyasa ve İlan,* "Komünizm tehlikesi daha uzun müddet mevcuttur", 12 Mayıs 1950, s. 1.

[719] *Halk Dostu*, "Başkan Truman bir demeç verdi", 26 Ocak 1951, s. 1.

[720] *Demokrat Postası,* 2 Ekim 1950. "Korede büyük başarılar gösteren Amerikan dev uçaklarından biri", s. 1.

[721] ABD Başkanı Kennedy basında "insanlık aleminin bir müjdeliyicisi ve kurtarıcısı olarak" görülmüştür. *Ekspres*, "Dünya büyük önderini kaybetti", 6 Ocak 1964, s. 1.

[722] Rufus Von Kleinsmid, *Demokrat Zonguldak,* "Kaliforniya, Altın Devlet", 25 Aralık 1950, s. 2.

sıklıkla yer alırken, atom bombası etkisinin neler yapabildiği anlatılıyor[723] ve dünyanın en büyük emniyet teşkilatının FBI olduğundan söz ediliyordu.[724]

Bu süreçte basında dikkat çeken bir diğer nokta ise ABD yardımların gerekliliği ve içeriğinin basında yer alan ana söylemlerden biri olmasıdır. Türkiye'nin kalkınması için bu yardımlara ihtiyacı olduğu[725] ve komünizme karşı bunun etkili bir yöntem olacağı sıklıkla ifade ediliyordu. Zaten ABD'nin USIA[726] adında kurduğu bir ulusal enformasyon örgütü, Türkiye'deki ABD varlığının meşruiyetini ve ABD sempatisini aşılamak için basın üzerinde faaliyetlere daha önce girişmişti. USIA'nın *"ABD'nin hedeflerine uygun malzemelerin yerleştirilmesini kolaylaştırmak için her düzeydeki medya temsilcileriyle kapsamlı kişisel temaslar geliştirilmeli"*[727] kararı, Truman yardımlarındaki,*"ABD'li basın ve radyo temsilcilerinin bu yardımın kullanışını serbesçe müşahedelerini tam olarak bildirmeleri sağlanıp, Türk Hükümeti bu yardımlarla ilgili tam ve devamlı yayın yapılacaktır"*[728] maddesine dayandırılmıştı. Böylelikle ABD'nin anti-komünist siyaseti ve propagandası, Türk basını üzerindeki etkisini DP iktidarı döneminde de sürdürüyordu.

ABD'ye karşı basında büyük bir hayranlığın beslendiği bu yıllarda, komünizm haberleri de basında sıklıkla yer almıştı. Sovyet tehditleri karşısında Batı ile bütünleşmeye çalışan Türk basını, dünyada meydana gelen komünizm vakalarından hareketle komünizmi lanetliyor,*"Komünist Aleme Bakış"*[729] *ve "Bolşevikler Köylüyü Nasıl Aldattı"*[730] gibi yazı dizilerinde Sovyet hükümetinin köylünün elinden mahsülleri zorla alıp, insanların açlıktan kırıldığı gibi Sovyetler'de yaşanan olumsuzluklardan

---

723 *Cumhuriyet,* "Amerika bir atom bombası daha patlattı", 3 Haziran 1957, s. 1.

724 *Cumhuriyet*, "Dünyanın en büyük Emniyet Teşkilatı F.B.I, nin hikayesi, 22 Ocak 1951, s. 1.

725 *Cumhuriyet*, "Amerikalılarıla mali ve iktisadi müzakereler", 27 Ağustos 1953, s. 1.

726 Daha önceki adı USIS olan bu kurum hakkındaki detaylı bilgiye, çalışmanın üçüncü bölümünde yer verilmiştir.

727 FRUS,1 958-1960, Eastern Europe; Finland; Greece; Turkey, Volume X, Part 2, Document: 322.

728 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Cilt: 6, Birleşim: 79, 01.09.1947, Türkiye ile Birleşik Amerika Devletleri arasında imzalanan (Türkiye'ye yapılacak yardım hakkında Anlaşma) anın onanmasına dair Kanun Tasarısı ve Dışişleri, Milli Savunma, Maliye ve Bütçe Komisyonları Raporları (1/240), s. 6-7.

729 R. Necati Yazgan, *Demokrat Postası*, "Komünist Aleme Bakış", 16 Aralık 1950, s. 2.

730 H. Kafkasılı, *Ereğli Postası*, "Bolşevikler köylüyü nasıl aldattı", 6 Ocak 1952, s. 2.

bahsediliyordu. Komünist ideoloji "açgözlü, vahşi, yalancı"[731] gibi ifadelerle tanımlanırken, komünistler ise "yüzsüz hayasız namussuz insanlar" olarak tasvir ediliyor, kurtların, yılanların bile evcileştirilebileceğinden, ancak onların asla cezaevlerinde bile uslanmayacaklarının altı çiziliyordu.[732] Komünizm propagandasıyla suçlanan insanlar "kızıl kundakçı, Sovyet casusu"[733] gibi ifadelerle anılırken, Nazım Hikmet gibi komünistlikle suçlanan aydınlara ise "Stalinin P..'i" [734] gibi sert ifadeler yakıştırılıyordu. Ayrıca ABD ve Sovyetlerin bütçeleri karşılaştırılıp, ABD'de ki yaşam ve refaha dikkat çekiliyor, dünyayı iki ayıran bu iki devletten Türkiye'nin ABD bloğunda yer almasının gerekliliği üzerinde duruluyordu.

Kore Savaşı'yla birlikte komünizm ve komünistlere karşı nabzını yükselten basın, bu savaşı "Harbin menbaı Kore değil Moskova"dır[735] "Komünist Öldürmek Varken Niçin Çekilelim"[736] gibi milliyetçi söylemlerle şekillendiriyordu. Bu süreçte dünyadaki komünist yayılmacılığı hakkında da bilgiler veren basın, Çin'de komünist yönetimin 20 milyon kişiyi öldürdüğünü ve Çinliler'in zorunlu kamplarda çalıştırıldığına işaret ederek Türk milletini komünizm ideolojisinden uzak tutmak için büyük çaba sarf ediyordu.[737] ABD'deki McChartyism hareketinin bir yansıması olan Türkiye'deki bu anti-komünist propaganda, basını da etkisi altına alarak ABD çizgisinde yayın politikalarının sürdürülmesi sağlamıştır. Özellikle basında ABD hakkında hiçbir olumsuz haber ve ifadelerin yer almaması bu kanıyı büyük oranda destekler nitelikte olmuş ve böylelikle, propaganda yoluyla komünizme karşı güçlü bir duruş sergilenmiştir.

Kore Savaşı'yla birlikte milliyetçi bir söylem olarak ilerleyen anti-komünist propaganda, kendine kamuoyunda güçlü bir destek bulmuş, DP İstanbul vekili Tevfik Senihi Yürüten, Kore'ye gönüllü asker toplamak için "Kore'de Amerikalı

---

731 Ahmet Emin Yalman, *Vatan*, "Balkan Türklerinin akıbeti", 22 Temmuz 1950, s. 1.

732 *Demokrat Postası*, "Komünizm", 2 Ekim 1950, s. 1.

733 *Zonguldak*, "Kızıl Kundakçılardan Yeni Yakalananlar", 11 Ağustos 1950, s. 1.

734 H.S.G, *Yeni Zonguldak,* "Stalin'in Piçi", 25 Mart 1952, s. 1.

735 *Zonguldak,* "Harbin kaynağı Kore değil Moskovadır", 21 Temmuz 1950, s. 1.

736 *Sabah*, "Komünist öldürmek varken niçin çekilelim? ", 1 Aralık 1950, s. 1.

737 *Milliyet*, "Kızıllar Çin'de 20 Milyon Kişi öldürmüş", 1 Mart 1956, s. 3.

kardeşlerimizle beraber savaşmak isteyen kişileri" belirtilen adrese davet etmiş[738] ve davete 500 müracaat olmuştu.[739] DP'nin Kore Savaşına asker gönderme kararının "kamuoyunda kabul görüldüğü algısı" yaratmak için girişilen bu faaliyetler sonuç vermiş, Türkiye'nin Kore'ye asker göndermesinin haklılığı ve Kore'de komünizmle savaşıldığı algısı kamuoyunda kabul görmüştür.[740] Aslında Türk milleti komünizm ve komünistlerden fiili olarak bir zarar görmemiş, Sovyet talepleri ise; Türkiye'yi tehdit edici bir görünüm sergilese de fiiliyata dökülmeyen bir tehdit olarak siyaset gündeminde kalmıştı. Kore Savaşına kadar komünizm ve komünist dünyadan bir zarar görmeyen Türkiye, ABD'nin anti-komünist siyasetine ortak olmasıyla birlikte Kore'ye asker göndermiş ve orada kaybedilen şehitler, kamuoyunda ve iç politikada anti-komünist siyasetin etkisini arttırmasına güçlü bir katkı yapmıştır.

Kore Savaşı'yla birlikte hükümetin kamuoyundan aldığı destekle, ülkedeki komünizmi ve "sol'u" bitirme politikaları hiç bir direnişle karşılaşmadan uzun yıllar devam etmiştir. Bu destekle birlikte hükümet, anti-komünist politikayı kendi lehine çevirmiş, bunu muhalefet ve sol düşünceye karşı bir silah olarak kullanarak kendine karşı her muhalefeti "komünistlikle" suçlamıştır. Başbakan Menderes ise basına verdiği röportajda, Türkiye'de diğer ülkelerde olduğu gibi komünist ajanların çeşitli kılıklar altında faaliyet gösterdiğini ve Türk halkının hayat görüşlerinin komünizmle bağdaşmaması sebebiyle komünizme alaka göstermediğini söylüyordu. Bir yandan *"Türkiye'de komünizm cereyanı yoktur"*[741] diyerek ülkede komünizmin olmadığını iddia eden Menderes, diğer taraftan birçok hükümet karşıtı ve sol düşünceye sahip kişileri komünistlikle suçlayarak büyük bir tezatlık ortaya koyuyordu. Bu tezatlığın en büyük nedeni ise o dönemde temeli, kökü Türkiye'ye ait olmayan ve ABD ekseninde yürütülen politikalardı. Çünkü 1945 yılı sonrasında hız kazanan ABD-Türkiye ilişkileriyle birlikte ABD, Türkiye'nin önüne model bir ülke olarak konulmuş,

---

738 *Cumhuriyet*, "Senihi Yürüten ve Kore harbi", 2 Temmuz 1950, s. 1.

739 *Cumhuriyet*, "Kore'ye gitmek için 500 müracaat oldu", 3 Temmuz 1950, s. 1.

740 Türk basını Kore Savaşı'yla ilgili destekleyici bir tutum sergileyerek savaşın "Kızıl tehdidin" durdurulması için gerekli olduğunun altını çizmiştir. Gavin D. Brockett, Betwixt And Between: Turkish Print Culture and The Emergence Of A National İdentity 1945-1954, (Doktora Tezi), Chicago: University Of Chicago, 2003, s. 365.

741 *Milliyet*, "Türkiye'de Komünizm Cereyanı Yoktur", 8 Haziran 1955, s. 1.

hatta *"Küçük Amerika"*[742] olacağız sözü özellikle siyasilerin ağzında uzun bir müddet dolaşmıştır.

Türkiye'de karşılığı olmayan ve barınması mümkün olmayan bir ideoloji olan komünizme karşı hükümetlerin politikalarına destek veren milliyetçi ve muhafazakar çevreler ise DP'nin en büyük destekçileri olarak siyaset sahnesinde yükselmişlerdir. Bu anti-komünist siyaseti de dışarıdan ithal eden bu kesim, özellikle ABD'deki McCharthyciliğin eserlerini kendi milliyetçi ve İslamcı düşünceleri ile harmanlayarak kamuoyunda yerli bir anti-komünizm inşaa etmişlerdir.

Milliyetçi ve muhafazakar çevreler anti-tezini komünizmde bulmuş ve yürüttüğü anti-komünizm siyaseti sayesinde toplum içerisinde yeni bir güç kazanmaya başlamıştır. Yönetimde ve kamuoyunda söz sahibi olmanın yolunun anti-komünist siyasetten geçtiğini anlayan bu kesim, kurduğu Komünizmle Mücadele Dernekleri ve Türk Milliyetçiler Derneği gibi derneklerle de güçlü bir örgütlenme sağlayarak anti-komünizmi siyasallaştırmışlardır.

---

[742] Nihat Erim Türkiye'deki gelişim için örnek model olarak ABD'yi hedef göstererek; "Yakın bir gelecekte Türkiye küçük bir Amerika haline gelecektir" derken, (*Cumhuriyet,* "Erimin İzmit'teki demeci", 20 Eylül 1949, s. 1.) Celal Bayar ise; "Türkiye 30 sene sonra küçük bir Amerika olacaktır" diyordu. *Cumhuriyet*, "Celal Bayar, 30 yıl sonra Türkiye küçük bir Amerika olacak, dedi", 21 Ekim 1957, s. 1.

BEŞİNCİ BÖLÜM
TÜRKİYE'DE ANTİ-KOMÜNİST SİYASETİN ÜRÜNÜ KOMÜNİZMLE MÜCADELE DERNEKLERİ

Türkiye'de Soğuk Savaş sürecinin başlamasıyla birlikte ABD ile başlayan yakın ilişkiler çerçevesinde güçlü bir anti-komünizm siyaseti uygulanmaya başlanmıştır. CHP döneminde başlayıp Demokrat Parti iktidarı döneminde hız kazanan bu siyasetle birlikte hükümetler, bir yandan ülke içerisindeki komünizmi engellemeye çalışırken diğer taraftan ülkedeki komünizm tehdidini abartarak ABD'nin komünist tehdidi altında olan ülkelere verdiği destekten olabildiğince yararlanmak istemişlerdir. Bu nedenle hükümetler ülkede her taşın altında komünist arayarak, komünist tehdidin varlığını kanıtlamaya çalışmışlardır.

Türkiye'nin bütün kurumlarıyla komünizme karşı büyük bir savaş başlatmasıyla birlikte ülkenin dört bir yanında komünizmi tel'in mitingleri ve konferanslar düzenlenerek halk komünizm karşısından bilinçlendirilmeye çalışılırken, basın da bu doğrultuda yeni yayın politikaları üreterek komünistlere ve komünizme karşı güçlü bir propagandaya girişmiştir. Böylelikle komünizm, Türk kamuoyunda Türk bünyesine uymayan dinsizlik, Allahsızlık ve vatansızlık olarak tanımlanırken komünistler ise; *"vicdanını bir efendiye satmış sadık bir köpek, çevresine zehir akıtmakla görevli bir yılan ve insanları korkunç kızıl cehennemin alevinde yakan bir hain"*[743] olarak tanımlanmıştır. Komünizme karşı başlangıçta örgütsüz bir şekilde başlatılan bu kampanya zamanla örgütlü bir hal almaya başlamış ve bu amaçla çalışan aydınlar hep bir ağızdan komünizmi lanetleyerek çıkardığı yayınlarla ve kurdukları derneklerle komünizme karşı mücadele etmeye başlamışlardır. Bu çerçevede kurulan Komünizmle Mücadele Dernekleri ise döneme damgasını vuran en önemli sivil toplum kuruluşlarından biri olmuştur.

Yıkıcı bir cereyan olarak görülen komünizme karşı örgütlü bir şekilde mücadele etmek için kurulan Komünizmle Mücadele Dernekleri, ilk olarak 1948 yılında

---

[743] Necdet Sançar, *Komünist Nedir?,*Zonguldak: Zonguldak Komünizmle Mücadele Derneği Yayınları, No: 3, s. 13.

İstanbul'da kurulmuştur. Yine aynı yıl içerisinde ikinci olarak Zonguldak'ta kurulan Zonguldak Komünizmle Mücadele Derneği'ni, 1956 yılında İstanbul'da ve 1963 yılında İzmir'de kurulan Komünizmle Mücadele Dernekleri takip etmiştir. Bu derneklerinin etkisi, kuruldukları bölgeye, tarihe ve siyasal manzaraya göre değişmesine rağmen derneklerin ürettikleri anti-komünist söylem değişmemiş, Soğuk Savaş dönemi siyasetiyle aynı çizgide ilerlemiştir. Milliyetçi ve muhafazakar çevrelerin söylemleriyle şekillenen anti-komünist siyasetin ürünü olan Komünizmle Mücadele Dernekleri Türkiye'de sosyal siyasallaşmanın en önemli yapılarından biri olmuştur.

1.KOMÜNİZMLE MÜCADELE CEMİYETİ (İSTANBUL-1948)

Türkiye'de Komünizmle Mücadele Derneklerinin ilki olan ve dönemin anti-komünist siyaseti ve söylemlerinden etkilenerek İstanbul'da kurulan Komünizmle Mücadele Cemiyeti kendinden sonra açılacak olan Komünizmle Mücadele Derneklerine örnek teşkil etmesi bakımından önemli bir yere sahiptir. Türkiye'de komünizmle mücadele yöntemlerine bir yenisini ekleyen bu cemiyet, devletin dışında komünizme ve komünistlere karşı yeni bir söylem geliştirerek komünizme karşı örgütlü bir mücadeleye girişmiştir.

1.1.Komünizmle Mücadele Cemiyeti'nin Kuruluşu

Komünizmle Mücadele Cemiyeti, İstanbul merkezli olarak 1948 yılının Mayıs ayında Beşiktaş ilçesinde kurulmuştur. Cemiyet hakkındaki ilk bilgi, 10 Mayıs 1948 tarihinde basına yansımış, Komünizmle Mücadele Cemiyeti adıyla bir cemiyetin teşkil edildiği ve bu maksatla Vilayete başvuruda bulunulduğu bilgisi verilmiştir. Başvurusu emniyete iletilen cemiyetin kurucuları ise; İzzet Tevfik, Ali Kemal Meram ve Hasan Efe olarak belirtilmiştir.[744] Ayrıca verilen bu haberde derneğin dergi çıkarmak, toplantılar yapmak sureti ile komünizmle mücadele edeceği ifade edilmiştir.[745] Resmî kuruluşunu

---

[744] İzzet Tevfik Gökdemir, İstiklal mücahitlerindendir ve eski bir validir. Ali Kemal Meram, *İngiliz Kemal, Türkçülük Türkçülük Mücadeleleri Tarihi* gibi eserlerin yazarıdır. Hasan Efe ise; milli mücadele mücahitlerinden ticaret erbabıdır. Mehmet Güldal, *Soğuk Savaş Döneminde Türkiye'deki Komünizmle Mücadele Dernekleri,* İstanbul: Libra Kitap, 2018, s. 139.

[745] " *Cumhuriyet, "*Komünizmle Mücadele Cemiyeti kuruluyor", 10 Mayıs.1948, s. 2.

tamamlamak için çalışmalar yürüten cemiyetin tüzüğünde gayesi şu şekilde açıklanmıştır;

"Dünyayı istila gayesi güden ve bu suretle mal, can, namus, vatan, aile, millet realistlerini, din ve vicdan hürriyetini kökünden yıkarak her türlü fikirin hissi, şuurî bilcümle mukaddes rabıtaları ve imanlardan bütün dünya milletlerini ayırarak insanlığı şuursuz bir yığın haline getirmek amacında olan komünizmle mücadele etmektedir"

Cemiyetin amacı tüzükte; kısaca *"komünizmle mücadele etmek"* olarak ifade edilse de, cemiyetin komünizmle ne şekilde mücadele edeceği ve hangi yöntemleri kullanacağı tüzükte yer almamıştır. Yalnızca tüzükte derneğin giderleri kısmında *"Komünizm bilhassa iktisadi güçlükler içerisinde bulunan kimseler arasında tahribat yaptığı göz önünde tutularak"*[746] kişilere para yardımı yapacağı belirtilmişti. Bu ifadeden anlaşılacağı üzere dernek iktisadi güçlük içerisinde olanlara komünist cereyanlara kapılmaması için yardımda bulunacak, ayrıca propaganda yapacaktı. Derneğin gelir kaynağı ise piyangoların, gezilerin, müsamerelerin ve yayınlanan çeşitli neşriyatın gelirlerinin yanında cemiyetin üye aidatlarıdır.[747] Ancak yapılacak olan maddi yardımın hangi şekillerde olduğu belirtilmemiştir.

Geniş çapta örgütlenmek isteyen cemiyet, Türkiye çapında şubeler açmayı amaçlamış, bu yüzden de tüzüğünde açılacak olan şubeler için bazı kararlara yer vermiştir. Bu kararlara göre dernek şubelerinin açılması için üç kişilik aza heyetinin başvurusunun beyan edilmesi yeterliydi. Bu şubeler genel merkeze bağlı olarak çalışacaklar ve düzenli olarak kongrelerini yapmakla yükümlü olacaklardır.[748] Ancak cemiyetin şubelerini araştırdığımızda yalnızca Adana'da bir şubesi olduğunun bilgisine ulaşılmıştır.[749]

---

[746] *Komünizmle Mücadele Cemiyeti Ana Tüzüğü*, İskenderun: Özvatan Basımevi, 1948, s. 7.

[747] Komünizmle Mücadele Cemiyeti Tüzüğü, s. 7.

[748] *Aynı yer*, s. 7.

[749] Adana'da kurulan cemiyetin ilk şubesi 1948 yılında kurulmuş olmakla birlikte bir tane de yayın çıkarmıştır. Adana'da basılan bu yayın Adana Şubesi'nin ilk yayını olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ek-9. Komünizmle Mücadele Cemiyeti Adana Şubesi, *Komünizm Nedir? Niçin Türk Bünyesine Uymaz?,* Adana: Türkedoğru Basımevi, 1948.

Cemiyetin Adana şubesinden ayrı olarak ayrıca Adana'da Çukurova Komünizmle Savaş Derneği adı altında bir dernek daha mevcuttur. Bu derneğin kuruluşu tarihi bilinmemekle birlikte Komünizmle Mücadele Cemiyeti Adana Şubesiyle yakın ilişkili olduğu bilinmektedir. Çünkü yayınların içeriği aynı olmakla birlikte bu iki derneğin yayınlarını Türkedoğru matbaasından çıkardığını görmekteyiz.[750] Adana bölgesinde yoğunlaşan bu anti-komünist oluşumların nedeni ise bu bölgede birçok tarım işçisinin ve toprak ağalığı sisteminin mevcut olmasıydı. Çünkü komünizm ezilen işçi sınıfına hitap ediyor, ağalığa karşı çıkıyordu. Böylelikle Adana bölgesindeki bu toplumsal yapı, bu bölgenin komünizm tehditlerine açık bir hale gelmesine neden olmuş ve komünizme karşı tedbirler alınmak zorunlu bir hal almıştır.

1.2..Komünizmle Mücadele Cemiyeti'nin Faaliyetleri

Komünizmle Mücadele Cemiyeti, kurulduktan kısa bir süre sonra 26 Mayıs 1948 yılında bir beyanname yayınlamıştır. Beyannamede halka açık bir bildiri yapılarak komünizmle mücadele etmek adına komünizmin fenalılığı belirtilerek *"Temiz alanın, aileni, vicdanını ve toprağını komünizmden koru. Anne, baba ve öğretmen cocuklarımıza bu zehrin bulaşmasına mani ol"* şeklinde ifadelere yer verilmiştir. Ancak bu beyannamede dikkat çeken bir nokta ise cemiyetin, komünizme muhit hazırlamak olarak nitelediği Türk halkının meseleleriyle de ilgileneceği olmuştur. Derneğin neşrettiği bu beyannamede komünizmin yerleşmesine imkan veren kişilerin; rüşvet yiyen memur, insan hayatına kıymet vermeyen doktor, karaborsacı, bir yığın insanın büyük kazancı tutarındaki parayı kumara veren kumarbaz, hava parası alan mal sahibi, eksik veren esnaf, milli davalara karışmaktan ve milli menfaatlerle alakadar olmaktan kaçınan insanlar olduğunun altı çizilmiş, tarif edilen bu kişiler de komünizmle ilişkilendirilmiştir. Böylelikle komünizmin dışında halkın karşılaştığı bu meseleleri de gündeme getirerek hitap ettiği kitlelerin dikkatini çekmek isteyen cemiyet, neşrettiği bu beyannamede halkı cemiyete üye olmaya davet ediyordu. Bu davetini de halkın çektiği

---

[750] Bu iki cemiyet de Tahir Safioğlu imzasıyla *Türk Gençliğine Açık Mektup* adlı yayını neşretmiştir. Güldal, a.g.e., s. 143-144.

problemleri onlara sunarak halkın yanınında olacağı mesajını veren cemiyet, bu davanın kutsal bir savaş olduğuna işaret ediyordu.[751]

Neşrettiği beyanname ve il katına verdiği tüzükle faaliyetlerine başlayan cemiyet, ilk kongresini tüzükte belirttiği şekilde gerçekleştirmiştir. Cemiyetin genel merkezi olan Beyoğlu'nda yapılan kongreyle birlikte cemiyet çalışmalarına hız vermiştir.[752] Cemiyetin ilk dikkat çeken faaliyeti 1948 yılı içerisinde komünizmle mücadele kapsamında bastırdığı afiş ve broşürlerle birlikte tertiplediği seri konferansalar olmuştur.[753] Ancak cemiyetin bu faaliyetlerine yapılan araştırmalar sonucu ulaşılamasa da, cemiyetin neşrettiği bir kaç evrağa ulaşılmıştır. Bu evraklardan biri cemiyetin Adana şubesinin neşrettiği *"Komünist Nedir? Niçin Türk Bünyesine Uymaz?"* yayınıdır. Cemiyetin Adana şubesi için çıkarılan bu yayının önsözünde komünizmin vatansız ve dinsizlerin sinsi faaliyetlerin bir oyunu olduğu ve bunun Türkiye için bir ölüm kalım davası olduğuna inanan cemiyet, vatanı komünizm tehlikesinden korumak için tüm vatandaşlara çağrı yaparak herkesin bu kutsal dava karşısında birleşmesini ifade etmiştir. Yayın cemiyetin Adana şubesine ait olmasına ve önsözünde tüm Çukurovalılara seslenilmesine rağmen bu neşredilen yayının yerel bir çerçevede hazırlanan bir yayın olmadığını yayında yer alan ifadelerden anlamaktayız.[754] Yani yayının önsözü Komünizmle Mücadele Derneği Adana Şubesi tarafından hazırlanmış ancak içeriği derneğin merkezi tarafından hazırlanmıştır.

Cemiyet tarafından neşredilen bu yayının amacı, savaşılan komünizm hakkında bilgi vermek ve komünizmin milli varlığımızı ne kadar sinsi bir şekilde tehdit ettiğini halka açıklamaktır. Çünkü cemiyetine göre komünizm hakkında yazılanlar bu tehlikenin büyüklüğüne nazaran yetersizdi. Bu amaçla yazılanlar da kitap ölçüsünde olduğu için halk tabakaları arasında gerekli etkileri yaratmamıştı. O yüzden komünizmle mücadelede kısa ve özlü mahiyette eserlere olan ihtiyaç nedeniyle cemiyet böyle bir

---

751 *Cumhuriyet,* "Komünizmle Mücadele Cemiyeti"*,* 27 Mayıs 1948, s. 2.

752 *Cumhuriyet,* "Küçük Haberler", 27 Ekim 1948, s. 2.

753 M. Turhan Tinay *Türksesi* gazetesindeki yazısında; bu derneğin 1948 yılı içerisinde bazı afiş ve broşürler bastırarak seri halde konferanslar verdiğini belirtmektedir. M.Turhan Tinay, *Türksesi, "*Hayırlı Bir Başlangıç", 16 Nisan 1949, s. 1-2.

754 Komünizmle Mücadele Cemiyeti Adana Şubesi, *Komünizm Nedir? Niçin Türk Bünyesine Uymaz?,* Adana: Türkedoğru Basımevi, 1948.

faaliyete girişmiştir.[755] Bu nedenle hazırlanan bu yayında komünizmin ne olduğu, tarihi ve ideolojisi hakkında ayrıntılı bilgiler verilerek millet, vatan, din ve aile gibi Türk Milletinin vazgeçilmezleri arasında olan bu bağlar nedeniyle komünizmin Türk bünyesine uymadığının altı çizilmiştir. Ancak bu yayın her ne kadar dönemin anti-komünist siyasetinden etkilenerek hazırlansa da, yayının içerisindeki söylemlere baktığımızda sonraki süreçte açılacak olan Komünizmle Mücadele Derneklerinde olduğu gibi koyu bir milliyetçilik ideolojisiyle karşılaşılmamıştır.

Cemiyetin bir diğer faaliyeti ise 1949 yılında *Türk Gençliğine Açık Mektup* adlı bir başka metin yayınlaması olmuştur. Tahir Safioğlu tarafından hazırlanan bu metinde Türk gençlerine komünist tehdit ve komünizmle mücadele hakkında nasihatlar sunulmuştur. Zamanında Sovyet topraklarında yaşayan Sofuoğlu, kendi deneyimlerini ve yaşadıklarını anlattığı bu metinde gençleri komünizme karşı uyararak komünizmin olduğu yerde iyi bir hayatın olmadığı vurgulayarak Türk nüfusun Sovyet yönetimi altında ezildiğinin altı çizilmiştir.[756] Gençlere karşı bir uyarı niteliğinde yayınlanan bu yayınla birlikte gençlerin komünizme ilgi duymaması ve Sovyet topraklarında iyi bir hayatın olmadığına işaret edilmiş, böylelikle zihinlerde olumsuz bir komünizm algısı çizilmek istenmiştir.

Derneğin gelirlerine baktığımızda ise piyangoların, gezilerin, müsamerelerin ve yayınlanan çeşitli neşriyatın gelirlerinin yanında cemiyetin üye aidatları derneğin gelirleri arasındadır.[757] Cemiyetin tüzükte yer almayan diğer bir geliri ise kurban derilerinden elde edilen kaynaklar olmuştur. Bu derilerin konfederasyon bünyesine tahsisi için İktisat ve Ticaret Vekaleti'ne başvuran cemiyet, bu derilerden elde edecekleri gelirleri cemiyete aktarmak istemişlerdir.[758]

1.3.Komünizmle Mücadele Cemiyeti'nin İdeolojik Yapısı ve Faaliyetlerini Sonlandırması

---

[755] Komünizmle Mücadele Cemiyeti, Adana Şubesi, s. 4.

[756] Mehmet Güldal, *Soğuk Savaş Döneminde Türkiye'deki Komünizmle Mücadele Dernekleri,* İstanbul: Libra Kitap, 2018, s. 143.

[757] Komünizmle Mücadele Cemiyeti Tüzüğü, s. 7.

[758] *Cumhuriyet,* "Komünizmle Mücadele Cemiyeti'nin Kongresi", 17 Şubat 1955, s. 2.

Türkiye'de kurulan Komünizmle Mücadele Dernekleri arasında bu cemiyet diğerlerinden farklı bir siyaset ve farklı bir ideoloji benimsemiştir. Çünkü bu cemiyet diğerlerine göre "sağ" partilere yakın olmamış, milliyetçi ve muhafazakar çevrelerden destek almamıştır. Cemiyet tarafından CHP hükümetine yazılan mektuplardan cemiyetin, CHP çizgisinde bir siyaset yürüttüğü görülmektedir. Cemiyetin hukuk müşaviri Hikmet Emin Roa tarafından derneğin adına yazılan bu mektuplarda, Komünizmle Mücadele Cemiyeti'nin CHP yararına çalışacağına ve muhalefetin CHP'yi bir oyuncak haline getirip ezemeyeceği ifade edilerek, CHP'ye karşı övgü dolu sözler yer almıştır. Özellikle cemiyetin koyu bir CHP taraftarı olduğunun altı çizilerek "Altı Ok'un" üzerinden siyasi söylemler geliştirilirken, CHP üyelerinin parti adına çalışan bu cemiyete üye olmaları beklenmiştir. Bunun yanında cemiyeti partiye mal etmek hedefi de açık bir dille ifade edilerek, CHP çizgisinde siyaset yürüten bu cemiyetin muhalefeti yıkmak için elinden gelenin yapılacağı sözü verilerek hükümet tarafından cemiyete maddi manevi destek beklenmiştir.[759] Ancak dernek adına yazılan bu mektuba cevap verildiğinin bilgi ve belgesine ulaşılamamıştır. Ayrıca cemiyetin herhangi bir dış bağlantısı ve siyasetle ilişkisine dair herhangi bir kanıt bulunamamıştır. Ancak mektuptan da anlaşılacağı üzere cemiyetin CHP hükümetine duyduğu yakınlık ve hayranlık oldukça belirgindir.

Cemiyetin siyasi ve ideolojik olarak geliştirdiği yöntem, söylem ve komünizme karşı duruşuyla hükümetle paralel bir görüşte olduğu görülmektedir. Cemiyetin kapanma sürecini incelediğimizde faaliyetlerini 1955 yılına kadar sürdürdüğünü görmekteyiz. Bu tarihten sonra da cemiyet hakkında arşivde ve basında yapılan araştırmalar doğrultusunda herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır. Cemiyet her ne kadar Türkiye çapında geniş bir faaliyet göstermek istese de cemiyetin, Adana ilindeki şubesinden başka herhangi bir şubesinin de olmadığını görmekle birlikte komünizmle mücadele konusunda büyük bir etki yaratmadığı bilinmektedir.

---

[759] Mektubun tam metni için bkz. Ek: 11. B.C.A., Fon: 490-1-0-0, Yer: 70-5-598.

2.ZONGULDAK KOMÜNİZMLE MÜCADELE DERNEĞİ (ZONGULDAK-1948)

Kömür havzaları nedeniyle işçi nüfusun oldukça yoğun olarak yaşadığı Zonguldak şehri, Osmanlı döneminden itibaren sosyal adaletsizliği simgeleyen şehirlerimizden biri olmuştur. İmtiyazlarla yabancılara devredilen şehirdeki kömür ocakları ile birlikte şehre gelen gayrimüslimlerin yoğunluğu şehirdeki atmosferi değiştirmiş,[760] bir yanda Fransız ve İtalyanlar balolar düzenleyip kendi kültürlerine göre madencilerin koruyucusu olarak kabul edilen Azize Santa Barbara anısına Santa Barbara Yortusu yaparken[761] diğer tarafta düşük ücretle karnını doyurmaya çalışan işçi sınıfı, zorlu geçim şartlarında hayata tutunmaya çalışıyordu. Zonguldak'ın atmosferini anlatan Nazım Hikmet'te şehrin bu görünümünü "*Deniz kıyısında bir dağ. Dağın güzel sırtlarında villalar. Eteklerinde mağaralar. Villalarda patronlar, mağaralarda da maden işçileri"*[762] şeklinde açıklayarak, Zonguldak'taki sosyal adaletsizliğe değinmiştir.

Zonguldak, sınıfsal farklılığın oldukça belirgin olduğu ve halkın büyük bir çoğunluğunun düşük ücretlerle kömür ocaklarında çalıştığı bir işçi kenti olması nedeniyle, Soğuk Savaş döneminde Türkiye'de üretilen anti-komünist siyasetin odak noktası haline gelmiştir. Bu durum CIA belgelerine de yansımış, bu belgelerde hükümet ve rejime karşı hareketlerin bu bölgede gelişme ihtimalinin yüksek olduğuna dikkat çekilmiştir.[763] Zonguldak'ın, komünizm toprakları olarak adlandırılan Sovyet toprakları ile coğrafi olarak yakın olması da, şehrin komünist tehditlere açık bir coğrafya olarak nitelendirilmesine yol açmıştır. Bu sebeple CHP Zonguldak İl Teşkilatı, şehirdeki şüpheli durumların emniyete bildirilmeye hazır olunduğunu ifade ederek parti

---

760 1911 yılında staj yapmak için Kömür Havzasına gelen A.Hüsrev Guleman anılarında, Zonguldak'ta Fransızca, İtalyanca, Rumca, Ermenice ve Hırvatça'nın konuşulduğunu fark ederek şehirde bu dilleri konuşacak kadar da gayri müslim nüfusun mevcut olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca çarşı esnafının da ekseriyetle gayri müslim ve gayri Türk nüfustan oluştuğunun altını çizerek Zonguldak'taki Türk olmayan unsurların oldukça yüksek olduğuna işaret etmektedir. Abdullah Hüsrev Guleman, "Madencilik Hayatımdan Birkaç Hatıra", *Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Mecmuası*, Yıl:3, Sayı:4, s. 25-32.

761 Ahmet Efiloğlu, Çağlar Tan "Tek Parti Dönemi Uzun Mehmet Kömür Bayramı Kutlamaları", *History Studies*, Volume: 8, September, 2016, s. 27-28.

762 Zekeriya Sertel, *Mavi Gözlü Dev Nazım Hikmet ve Sanatı,* İstanbul: Cem Yayınevi, Doyuran Matbaası, 1977, s. 87.

763 CIA Archive, General CIA Records, RDP78-01617A000500100013-8, 04.02.1949, s. 18.

ocaklarının bu konuda çalışmalar yaptığını belirtmiştir.[764] Ayrıca o dönemde komünizmle mücadele için Halkevlerinde komünizm hakkında konferanslar düzenlenmiş ve eski Kırım Dışişleri Bakanı olan ve Milliyetçiliğiyle tanınan Cafer Kırımer,[765] komünizm hakkında 28-29 Mayıs 1948 tarihinde Zonguldak Halkevi'nde iki konferans vermiştir. Şehir idarecilerinin büyük bir çoğunluğunun da katıldığı bu konferanslar, maden bölgelerinde de devam etmiştir.[766]

1943 yılında yapılan komünist tutuklamalarında, içerisinde Zonguldak şehrinden bazı kişilerin yer alması[767] ve şehirde komünistlikle ilgili birtakım münferit olay meydana gelmesi de, şehirde "*komünizme karşı önlemlerin alınmasının gerekliliğini"* ortaya koymuştu. O dönemin atmosferini anlatan Zonguldak Komünizmle Mücadele Derneği'nin önemli üyelerinden biri olan Nejdet Sançar, Zonguldak'tan "*bir işçi şehri olması dolayısıyla kızılların ihmal edemeyecekleri bir yer"* olarak bahsetmesi ve orada bulunduğu süre içerisinde etrafta irili ufaklı bir hayli solak (solcu) olduğunu dile getirmesi[768] Zonguldak'ın diğer bölgelere nazaran komünizme karşı daha hassas bir bölge olduğunun göstergesidir. Bu sebeple şehirde ki hem sivil toplum kuruluşları hem de siyasiler, komünizmin yayılmasına engel olmak için birçok önlem alırken, 1948 yılında kurulan Zonguldak Komünizmle Mücadele Derneği de, giriştiği faaliyet ve söylemlerle birlikte örgütlü bir şekilde komünizmle mücadele etmeye başlamıştır.

---

[764] CHP teftiş raporlarına yansıyan Zonguldak'ın komünizm konusunda hassaslığı, bu bölgenin anti-komünist politikalara ihtiyacı olduğunun da altını çizmekteydi. Komünizm cereyanlarını önlemek için Zonguldak'taki partililer, milli türküler söyleyerek, tarihimizin kahraman sahifelerinden konuşmalar yaparak milli duyguları şahlandırmışlar, böyle zehirli akımlar hakkında da korku histerisi yaratarak komünizm ideolojisinin işçi sınıfına sıçraması engellenmeye çalışmışlardır. B.C.A., Fon: 490-1-0-0, Yer: 723-476-1.

[765] Cafer Seydahmet Kırımer (1889-1960), uzun yıllar Türkiye'de yaşayan Kırım'lı Türkçü düşünür olarak bilinen bir yazardır. Kırım'ın bağımsızlığını kazanması yolunda yürütülen mücadelenin önderlerinden biri olan Kırımer, Kırım Müslümanları Merkez Komitesinin kurulmasına önderlik ederek Moskova'da toplanan Rusya Müslümanları Kurultayı'na Kırım temsilcisi olarak katılmıştır. Kırım Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşunda ve anayasasının hazırlanmasında etkin görevler almıştır. KHC'de belirli sürelerde Dışişleri ve Milli Savunma Bakanlığı gibi görevlerde bulunan Kırımer koyu Türkçülüğüyle bilinmektedir. Kırımer'in Türkçü kimliği ve SSCB hakkında geniş bilgiye sahip olması onun komünizme karşı düzenlenen konferanslarda görev almasına neden olmuştur. Doğu Karaoğuz, "Cafer Seydahmet Kırımer'in Türkçülük Üzerindeki Görüşleri", *Türk Yurdu Dergisi*, C. 27, S. 39, Temmuz 2007. https://www.turkyurdu.com.tr/yazar-yazi.php?id=3680 ,Son Erişim Tarihi: 13 Mayıs 2019.

[766] B.C.A., Fon: 490-1-0-0, Yer: 1013-911-1, s.1.

[767] TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Cilt: 4, Birleşim: 37, 29.01.1947, s. 68.

[768] Nejdet Sançar, *Afşin'e Mektuplar,* Ankara: Orkun Basımevi, 1963, s. 26.

2.1.ZKMD'nin Kuruluşu

Zonguldak'ta komünizmle mücadelenin yürütücüsü olarak görülen Zonguldak Komünizmle Mücadele Derneği'nin literatürde resmî olarak 1950 yılında kurulduğu iddia edilse de,[769] derneğin kuruluş tarihi 1948 yılının Temmuz ayıdır.[770] Ancak derneğin başvurusu, statüsü belirli olmayan bir dernek olarak valilik katında uzun bir süre bekletilmiştir. Bu süreç içerisinde dernek, faaliyetlerini yürütmeye devam etmiş, toplantılarını yapmış ve hatta yayınlarını dahi çıkarmıştır.[771] Öncelikle derneğin adı Kömür Havzası Komünizmle Savaş Derneği olarak belirlenmiştir. Derneğin kurucuları ise; derneğin tüzüğünde Bahattin Dökerel, Zeki Kandemiroğlu, Baha Açıkel, Yaşar Tüzün ve Nuri Gürtuna olarak belirtilmiştir..[772]

Derneğin kurulmasıyla birlikte dernek hakkında haberler basında yer almış ve derneğin kuruluşu basına; "*Zonguldak'ın gayretli gençlerinden beş kişilik bir grup*[773] *aralarında bir nizamname ile gerek aktif gerekse pasif her çeşit komünizm hareket ve gayretlerine elden gelen bütün çalışmalarla karşı koymağa karar verdikleri için bir dernek kurdular"*

şeklinde yansımıştır. Gazetenin belirttiği bu dernek Kömür Havzası Komünizmle Savaş Derneği'dir. Gazete, haberi verirken bir "yurt davası" olarak nitelendirilen komünizme karşı, kendimizi korumanın bir vazife olduğuna dikkat çekmiş ve komünizmle mücadele

---

769 Bu dernekler hakkında yapılan çalışmalarda (İlhan Darendelioğlu'nun Türkiye'de Milliyetçilik Hareketleri ve Ertuğrul Meşe'nin Türk Siyasal Yaşamında Komünizmle Mücadele Dernekleri adlı eserlerde) derneğin 1948 yılında kurulup 1950 yılında resmî olarak faaliyete geçtiği belirtilmekle birlikte bu bilgi kesinlikle yanlıştır. Çünkü dernek zaten 1949 yılında kendi adını taşıyan yayınlarıyla iki adet Türk Gencine Açık Mektup ve Nazım Hikmet Meselesi'nde Ahmet Emin Yalman'a Cevap adlı broşür çıkarmıştır. Ayrıca 16 Temmuz 1948 tarihli *Türkün Sesi* gazetesinde derneğin tüzüğü yer almış ve bu da derneğin kesin olarak kurulduğunu kanıtlarken, 16 Temmuz 1949 tarihinde *Türkün Sesi* gazetesi başyazarı olan M .Turhan Tinay, derneğin o zamana kadar olan faaliyetlerinden kısaca bahsetmesi derneğin aktif çalışmalara başladığının önemli bir kanıtı olmuştur.

770 *Türk Sesi,* "K.H Komünizmle Savaş Derneği Kuruldu", 9 Temmuz 1948, s. 2.

771 Bu yayınlar için bkz. Zonguldak Komünizmle Mücadele Derneği, *Nazım Hikmet Meselesi'nde Ahmet Emin Yalman'a Cevap, Türk Genc'ine Açık Mektup,* ZKMD Yayınları No.1-2, Ülkü Basımevi, 1949.

772 Türk Sesi, *Aynı yer*. Bahattin Dökerel fabrikatör ve iş adamı olarak bilinmektedir. Aynı zamanda adı Zonguldak'ta yer alan bir köprüye verilmiştir. Zeki Kandemiroğlu, Zonguldak'ta yaşayan bir gazetecidir. Karadeniz Postası ve İstikbal gibi gazetelerde yazı işleri müdürü olarak görev yapmıştır. Ancak derneğin diğer kurucuları hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

773 *Türksesi* gazetesi, derneği kuran bu beş gencin Bahattin Dökerel, Zeki Kandemiroğlu, Baha Açıkel, Yaşar Tüzün ve Nuri Gürtuna olduğunu belirtmiştir. *Aynı yer.*

için bu derneğe hep beraber üye olunmasının gerekliliğinin altını çizmiştir.[774] Böylelikle derneğin kuruluşu basına şu şekilde yansımıştır;

"*Memleketimizde sinsi sinsi yayılmaya çalışan emperyalist kızılların komünizm dedikleri uydurma rejim karşısında birleşen memleketimiz gençliğinin Komünizmle Mücadele Dernekleri kurdukları malumdur. Son olarak şehrimizde de Kömür Havzası Komünizmle Savaş Cemiyeti adı altında bir dernek kurulmuştur"*[775]

Dernek hakkında basında yer alan bu haberlerden yola çıkarak derneğin kurulmasının basın tarafından memnuniyetle karşılandığı dikkatimizi çekmektedir. Ayrıca derneğin kurulduğu dönem içerisinde Türkiye'deki atmosfer incelendiğinde; Sovyet taleplerinden sonra ABD'nin siyasi, ekonomik ve askeri desteğinden olabildiğince faydalanmak isteyen Türkiye, anti-komünist siyaseti yavaş yavaş bir devlet politikası haline getirdiğini görmekteyiz. Bu nedenle bu süreçte komünizme karşı kurulan bu derneğin memnuniyetle karşılanması gayet doğal olmakla birlikte derneğin çalışma şekli ve statüsü de oldukça merak konusu olmuştur.

Derneğin kurulmasıyla birlikte Valiliğe sunulan derneğin tüzüğünü incelediğimizde derneğin ana merkezi Zonguldak, derneğin üyeleri ise; Zonguldak'ta ikamet eden Bahattin Dökerel, Zeki Kandemiroğlu, Yaşar Tüzün, Bahaeddin Açıkel ve Nuri Gürtuna olarak belirtilmiştir. Tüzükte derneğin gayesi ise; "komünist fikir ve faaliyetlerle mücadele etmek" olarak ifade edilmiştir. Derneğin çalışma şekli ise tüzüğe; "komünizmle mücadele kapsamında resmî makam ve müesseselerle işbirliği yapmak, bununla birlikte derneğin konferans, konuşma ve neşriyat yoluyla da komünizmle mücadelenin destekleneceğinin şeklinde" yansımıştır. Derneğin idare merkezi, şehirin merkezinde yer alan On Temmuz Mahallesi, Alparslan Sok no.9/B adresinde bulunan bir daire olarak belirlenmiş ve derneğin ilk kongresi 17 Ağustos 1948 yılında Halkevi konferans salonunda yapılmıştır. Kurucu başkan Bahattin Dökerel tarafından açılan kongrede, idare kurulu seçimi yapılmıştır. İlk olarak derneğin başkanlığına

---

[774] *Zonguldak Postası*, "Zonguldak'ta komünistlikle Savaş", 28 Temmuz 1948, s. 2.

[775] E. Sermin, *Türksesi,* "Komünizmle Mücadele", 16 Temmuz 1948, s. 1-2.

Zonguldak'ın en önemli kurumu olan Ereğli Kömür İşletmeleri'nin Genel Müdürü İhsan Soyak seçilmiştir.[776] Düzenlenen derneğin ilk kongresiyle birlikte derneğin ana tüzüğü belirlenmiş ve komünizme karşı yapılacak olan mücadele hakkında kararlar alınmıştır. Ayrıca derneğin ilk kongresinde derneğin adı Zonguldak Komünizmle Mücadele Derneği olarak değiştirilmiştir.[777]

Zonguldak Komünizmle Mücadele Derneği'nin özellikle işçi ve halka, tehlikeli olarak görülen komünizm cereyanını anlatmak ve halkın maneviyatını komünizmle mücadele ruhuna göre hazırlama fikri, derneğin ana gayelerinden biri olarak vurgulanmıştır. Böylelikle dernek, komünizmin kötü yönelerine dikkat çekmek ve halka bu cereyanın kötü bir ideoloji olduğunu anlatmak için toplantı, konferans, miting gibi faaliyetlerle komünizme karşı mücadele edecekti. Siyasetle bir ilişkisi olmadığını dile getiren dernek, her ne kadar bunu tüzüğünde ifade etse de[778] sonraki süreçte derneğin üyeleri, hatta başkanları dahi bazı partilerde siyasetle ilgilenirken bunu da derneğe yansıtacaklardı.[779] Hatta derneğin siyasetle ilişkisini eleştiren bir basın mensubu bu durumu köşesine taşırken derneğin ilk toplantısında derneğin yapacağı faaliyetlerden çok siyasi söylemlerin sıklıkla dile geldiğine dikkat çekmiştir.[780] Zonguldak Komünizmle Mücadele Derneği'nin kuruluş gayesi, komünizmle her alanda mücadele etmektir. Fakat derneğin yürüttüğü "*koyu milliyetçi politika"* komünizme karşı her alanda yapılan bu mücadelenin önüne geçmiştir.

Komünizmin vatanı, milliyeti, dini, gelenek ve göreneği reddeden bir ideoloji olarak görmesi nedeniyle derneğin kurucuları komünizmle mücadele etmenin en önemli silahını milliyetçilik olarak görüyor, milliyetçiliğin olduğu yerde de komünizmin barınmasının pek de mümkün olmadığını düşünürken, komünizmle mücadele etmek

---

[776] Derneğin kurucu başkanı Bahattin Dökerel olmasına rağmen derneğin başkanlığına E.K.İ Müessese müdürünün seçilmesi kararı, şehrin en prestijli ve en güçlü makamlarından olan E.K.İ Müessese Müdürlüğünün prestijinin kullanılmak istenmesinden kaynaklanmaktadır. Çünkü dernek başkanı olarak pek bir faaliyete girişmeyen Soyak, zaten bu görevi kısa bir süre sürdürmüş ve başkanlığa yine Bahattin Dökerel getirilmiştir.

[777] *Türk Sesi*, "Zonguldak Komünizmle Mücadele Derneği Kongresi Yapıldı", 20 Ağustos 1948, s. 1-2.

[778] *Türk Sesi*, "Kömür Havzası Komünizmle Mücadele Derneği Muvakkat Tüzüğü", 16 Temmuz 1948, s. 3.

[779] Dernekte başkanlık yapmış olan Halit Taşman Demokrat Parti'de uzun yıllar İl Meclis üyeliği yaparak aktif siyasetin içerisinde bulunmuştur, *Ocak*, "DP İl Kongresi Yapıldı", 29 Mart 1948, s. 3.

[780] Turhan Tinay, *Türk Sesi*, "Bir Toplantıdan İntibalar", 29 Mart 1948, s. 1-2.

için milliyetçi bir söyleme başvuruyorlardı. Bu yeni söylemle birlikte komünizme karşı faaliyetlere girişen dernek, öncelikle ülke içerisindeki komünistlere cephe alarak onların temizlenmesi gerektiğine vurgu yapmış ve memlekette herkesin el ele verip komünizmle mücadele etmesinin gerekliliği üzerinde durmuştur. Memleketin ancak toplumun her ferdinin el ele vermesiyle kurtulacağının altını çizen dernek yöneticileri, gençlerin bu derneğe karşı ilgili olmadığından şikayet ediyordu. "*Memleketi, milliyetçi gençlerin kurtaracağını, ancak şehirdeki gençlerin bana ne lazım hastalığı nedeniyle komünizmle savaşmak için ellerini taşın altına koymaya çekindiğinin"* altını çizen derneğin kurucularından Zeki Kandemiroğlu, gençlerin bana ne lazım sözlerine bakmadan yollarına devam edeceklerini vurgulayarak, "*bu toprakları ay yıldızlı bayrağı elde tutarak ileriye Allah Allah diye koşanlar kurtaracaktır"* ve "*Allah Bizimle Beraberdir"*[781] diyerek derneğin ana söyleminden olan "milliyetçi söyleminin" yanına bir de "İslamcı söylem" ekleyerek derneğin kuruluş amacını gazetedeki köşesine taşımıştır. Zaten derneğe ileri süreçte katılacak olan Nejdet Sançar ve Halit Taşman gibi şehirdeki milliyetçi-muhafazakar kesimi temsil eden üyelerin katılımları da derneğin ideolojisini büyük oranda etkilemiştir.

1948 yılında kurulan Zonguldak Komünizmle Mücadele Derneği, gayesi, çalışma şekli ve statüsü tüzükte açıkça belirtilmesine rağmen 1949 yılında dahi henüz derneğin tam olarak statüsü ve çalışma şekli üzerinde bir uzlaşı sağlanamamıştı. Derneğin bazı üyeleri derneğin bir polis teşkilatı gibi çalışmasını isteyip dilediği vatandaşın peşine takılıp komünist takibatı yapmayı düşünürken, diğer üyeler henüz derneğin siyasi olup olmadığı konusunda tartışıyorlardı. Derneğin kurulması ilk süreçte kamuoyunda memnuniyetle karşılansa da, henüz derneğin komünizmle mücadele kapsamında yaptığı herhangi bir faaliyete girişmemesi, derneğin basında eleştirilmesine neden oluyordu. Kendinden beklenen atılımı yapamayan dernek, komünizme karşı herhangi bir broşür, toplantı ya da konferans düzenlemediği için kendinden bekleneni veremiyordu.[782] Derneğin herhangi bir faaliyet içerisinde olmaması bir yana, dernek

---

[781] Zeki Kandemiroğlu, *Demokrat Postası,* "Komünizmle Mücadele Cemiyeti ve Zonguldak Gençliği", 27 Kasım 1950, s. 2.

[782] *Türksesi,* "Bir cemiyet ve bir ideoloji,", 1 Şubat 1949, s. 1-2.

gerekli çoğunluğu sağlayamadığı için toplantılarını dahi düzenleyemiyordu.[783] Bu durum basında "büyük ümitlerle kurulan ve kamuoyunda memnuniyetle karşılanan derneğin"[784] kendinden bekleneni yerine getiremediğini gösteriyordu. Ancak derneğin komünizmle mücadele kapsamında herhangi bir faaliyete girişmemesi nedeniyle dernek hakkında yapılan eleştirilerden kısa bir süre sonra gazetelerin "*Hayırlı Bir Başlangıç"* olarak verdiği haberde, derneğin ilk yazısını çıkardığı ve "hapishanelerde yatan komünizm suçlularının diğerlerinden ayrılması gerektiğini" ilgili makamlara bildirmesi gibi faaliyetlere girişmesi, derneğin yüklenmiş olduğu vazifeyi başarma yolunda attığı ilk adımlar olarak ifade edilmekteydi.[785]

Komünizmle mücadele etme amacıyla dernek tarafından atılan ilk adımlar da derneği kamuoyunda etkin bir duruma getirecek etkiyi yaratmamıştı. Bu nedenle dernek henüz kendinden bekleneni veremiyor, komünizme karşı güçlü bir şekilde mücadele etme adına herhangi bir girişimde bulunamıyordu. Cumhuriyet Halk Partili olan derneğin kurucu üyeleri[786] komünizmle mücadele etmek için politikalar üretememekle birlikte derneğin çalışma şekli konusunda henüz bir irade ortaya koyamadıkları için dernek, 1949 yılının sonlarına kadar herhangi bir varlık gösterememiştir. Fakat 1949 yılının son aylarında derneğin idare heyetinde büyük değişimler yaşanmıştır.[787] Bu değişimle birlikte uzun bir durgunluk sürecinden sonra kendini yenileyerek bünyesine aktif üyeleri alan dernek, faaliyetlerini hızlandırmıştı. Derneğe katılan yeni üyeler arasında en dikkat çeken isimler ise; komünizme karşı panzehir olarak görülen

---

[783] Örneğin, derneğin 19 Mart'ta ki toplantısı gerekli çoğunluğu sağlayamadığı için 26 Mart 1949 tarihine ertelenmiştir. *Zonguldak*, "Zonguldak Komünizmle Mücadele Derneği Başkanlığından", 25 Mart 1949, s. 2. hatta bu tarihte de gerekli çoğunluğun sağlanamaması nedeniyle derneğin toplantısı yapılamamıştı. *Zonguldak*, "Zonguldak Komünizmle Mücadele Derneği Başkanlığından", 1 Nisan 1949, s. 1.

[784] *Türksesi,* "Bir cemiyet ve bir ideoloji,", 1 Şubat 1949, s. 1-2.

[785] Turhan Tinay, *Türk Sesi*, "Hayırlı Bir Başlangıç", 16 Nisan 1949, s. 1-2.

[786] Derneğin kurulduğu ilk dönemde üyelerinin CHP taraftarı kişiler olduğunu Zonguldak İli Teftiş Raporlarında geçen *"Komünizmle mücadele maksadıyla Partili arkadaşlar tarafından bir Komünizmle Mücadele Cemiyeti kurulmuştur"* ifadesinden anlamaktayız. B.C.A., Fon: 490-1-0-0, Yer: 723-476-1, *Zonguldak İlinin Teftiş ve Çalışma Raporları*, 14.09.1950, s. 77.

[787] 1950 yılının başlarında dernek idare heyetinde büyük değişimler yaşandığı görülmektedir. Bu değişimin 1949 yılının son aylarında yapılan derneğin genel kurulunda yapıldığı kuvvetle muhtemeldir. Ancak bu süreç için yapılan araştırmalar sonrasında 1949 yılı derneğin genel kuruluyla ilgili herhangi bir kaynak bulunamamıştır. Ancak dernekteki büyük değişimin yaşandığı bu süreçte *"Türk Gencine Açık Mektuplar"* ve *"Nazım Hikmet Meselesi'nde Ahmet Emin Yalman'a Cevap"* adlı iki adet yayın çıkarmıştır. Bu yayınlardan yola çıkarak derneğin bu süreçle birlikte komünizmle mücadele adına yoğun bir faaliyet sürecine girdiğini ifade etmek yerinde bir çıkarım olacaktır.

milliyetçi ve muhafazakar ideolojinin önemli savunucularından olan DP üyesi Halit Taşman ve İnönü'ye muhalifliğiyle bilinen Türkçü Nejdet Sançar olmuştur.

Türkçü kimliğiyle tanınan Halit Taşman, diş hekimi olarak Zonguldak'ta görev yapıyordu. 1945 yılında *Bucak* adlı bir Türkçü dergi çıkaran Taşman, imtiyaz sahibi olduğu bu dergide, Türkçü-Turancı bir yayın politikası yürüterek birçok Türkçü aydını bir araya getirmiştir.[788] Fikir-sanat-aktüalite dergisi olarak yayınlanan derginin, 9.sayısından sonra ön kapağına "*Aylık Türkçü Dergi"* ibaresi eklenmiş ve dergideki bu değişim o dönem CHP Genel Sekreterliğine verilen raporlara da yansımıştır.[789] Bucak dergisinin ilk yayın yıllarında "Türkçü" dergi olarak tanımlanmaması ise o dönem içerisinde meydana gelen Türkçülük Olayları nedeniyle Türk siyasetinin içerisinde bulunduğu durumdan kaynaklanmaktaydı.

Bucak dergisi dönemin CHP Zonguldak milletvekili olan ve sonradan DP'ye geçen Ali Rıza İncealemdaroğlu'nun matbaasında basılıyordu. Halit Taşman'ın da ortağı olduğu bu derginin kapanmasından sonra Taşman, *Kara İnci* adında ikinci bir Türkçü dergi daha çıkarmıştır.[790] Halit Taşman, koyu bir DP'li olmakla birlikte aynı zamanda. koyu bir CHP karşıtıdır. *Demokrat Zonguldak* ve *Demokrat Postası* gibi DP yanlısı gazetelerde yazılar yazan ve başyazarlık da yapan Taşman, CHP dönemini diktatörlük dönemi olarak adlandırarak CHP'yi yıkmak ve şehirdeki etkinliğini yok etmek için oldukça çaba sarf eden etmiştir.[791] Kamuoyunda Türkçülüğüyle bilinen Halit Taşman, yayın alanında giriştiği etkin faaliyetlerle birlikte aynı etkinliği şehirde düzenlenen Komünizmi tel'in mitinglerinde de göstermiştir. Hem Zonguldak Komünizmle Mücadele Derneği'nin düzenlediği hem de şehirde yer alan diğer sivil toplum kuruluşlar

---

788 Nejdet Sançar ve İlhan Darendelioğlu gibi ünlü Türkçü aydınlar bu dergide uzun bir süre yazılarına devam ederken dergide yayınlanan birçok Türkçü makaleler dönemin CHP hükümeti tarafından ırkçılık gayesi gütmesi nedeniyle takibe alınmıştır. B.C.A., Fon: 490-1-00, Yer: 1383-591-2, Bucak adlı aylık Türkçü dergide çıkan Necdet Sancar'a ait yazılar ve dergi ile ilgili CHP Genel Sekreterliğine verilen malumat, 12.01.1946, s. 2.

789 B.C.A., Fon: 490-1-0-0, Yer: 1383-591-2, s. 2.

790 Dilşad Yirsutimur, *Zonguldak Basın Tarihi,(1923-2007),* (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya: Sakarya Üniversitesi, 2008, s. 135.

791 *Türkün Sesi*, 28 Şubat 1951, "Halit Taşman'ın kongredeki tenkidi", s. 3.

tarafından tertiplenen mitinglerde ön plana çıkan Taşman, komünizm ve Türklük üzerine gerçekleştirdiği uzun konuşmalarla dikkatleri üzerine çekmiştir..[792]

1949 yılının son aylarında Halit Taşman ile derneğe dahil olan Nejdet Sançar ise; Taşman il birlikte derneğin yönetiminde olan ve etkin faaliyet sergileyen bir diğer isim olmuştur. Ünlü Türkçü aydın Nihal Atsız'ın kardeşi olan Sançar, dernekteki ideolojik değişiminin en önemli mimarlarından biri olmuştur. CHP'ye karşı muhalif bir isim olmakla birlikte 1944 yılı "Türkçülük Olayları" olarak adlandırılan davada yargılandıktan sonra eşinin tayinin Zonguldak'a çıkmasıyla birlikte şehre gelen Sançar, davalar nedeniyle sıkıntılı bir süreç geçiriyor, bir yandan da ekonomik sıkıntılarını aşmak için iş arıyordu. Geçimini sağlamak için dönemin CHP ve sonradan DP vekili olan Ali Rıza İncealemdaroğlu ve Halit Taşman'ın çıkardığı *Bucak* adlı dergide yazılar yazmaya başlamıştır.[793] Sançar'ın Halit Taşman'la kurduğu yakın ilişkiler ve Bucak dergisinde yazdığı yazılar, CHP İl İdare Kurulu Başkanlığı'nın dikkatini çekmiş, "bu kişilerin yazdığı makalelerle ırkçılık gayesi güttükleri ve CHP'ye karşı muhalif bir görünüm sergiledikleri" ifade edilmiştir.[794] CHP tarafından takibe takılan Halit Taşman ve Nejdet Sançar arasında başlayan yakın ilişkiler onları tekrar Zonguldak Komünizmle Mücadele Derneği çatısı altında birleştirmişti. Güçlü bir kalemi olan Sançar, *Bucak* ve *Kara* İnci gibi Türkçü dergilerde yayınladığı makaleleri derneğe katılmasıyla Zonguldak Komünizmle Mücadele Derneği adı altında çıkarmaya başlamıştır.[795]

Nejdet Sançar'ın 1944 yılı Türkçülük olaylarında yargılanması onu Türkçülük-Turancılık ideolojisinden uzaklaştırmamış, ancak faaliyetlerini Türkçülük adı altında değil de "komünizmle mücadele" adı altında gerçekleştirmesine neden olmuştur. Derneğe yeni bir ivme kazandırarak komünizme karşı bir panzehir olarak görülen "Milliyetçiliği" kullanan Sançar, Taşman ile birlikte yürüttükleri faaliyetlerle o

---

[792] Halit Taşman'ın mitinglerdeki konuşmaları için bkz. *Türkün Sesi,* "Komünizmle Mücadele Derneği Başkanı Halit Taşman'ın Konuşmasını Aynen Neşrediyoruz", 31 Ocak 1951, s. 2. *Demokrat Postası*, "Zonguldak Gençliği Komünizmi Tel'in Etti", 13 Eylül 1950, s. 1-2.

[793] Sançar, a.g.e,(1963), s.13-18

[794] B.C.A., Fon: 490-1-0-0, Yer: 1383-591-2, s. 2.

[795] Nejdet Sançar Komünist nedir? Başlıklı makalesini 1946 yılında Bucak dergisinde yayınlarken 1950 yılında ise bu makalesini Zonguldak Komünizmle Mücadele Derneği Yayınları adı altında tekrar yayınlamıştır. Zonguldak Komünizmle Mücadele Derneği, *Komünist Nedir?* , Zonguldak: Yayın No:3, Birgün Matbaası, 1950.

dönemin Türkiye'sinde yaygın olan "anti-komünist ideolojiyi" benimseyen bu ikili, Türkçülük ideolojisi üzerinden komünizme karşı mücadele etmeye başlayarak kendi ideolojilerini derneğe yansıtmışlardır.

2.2.ZKMD'nin Faaliyetleri

Zonguldak Komünizmle Mücadele Derneği, 1949 yılında büyük bir değişim yaşamış ve derneğe katılan yeni aktif üyeleriyle birlikte milliyetçi bir hüviyet kazanarak daha önceki atıl görünümünden sıyrılmıştır. 1949 yılında derneğe dahil olan Halit Taşman 1940 yılında derneğin başkanlığına seçilmiştir. 1950 yılının kongresini 12 Kasım 1950 yılında yapan dernekte, ikinci başkanlığa ise Nejdet Sançar seçilmiştir[796] Bu ikilinin dernekte etkin görevler almasıyla birlikte derneğin komünizmle mücadele konusunda daha aktif bir şekilde çalışması ve geniş kitlelere hitap etmesi sağlanmıştır. Böylelikle derneğin kurulduğu ilk yıllarda gerçekleştirilmeyen toplantılar sık sık yapılmaya başlanmış ve alınan yeni kararlarla dernek diri bir şekilde tutulmaya çalışılmıştır. Derneğin 1950 yılında yapılan kongresiyle birlikte derneğin kuruluşunda yer alan ilk idare heyetinin büyük bir kısmı dernekten ayrılmış ve dernekte ikinci idare heyeti dönemi başlamıştır. Derneğin yeni idare heyeti; Halit Taşman, Bahattin Dökerel, Ziya Özkaynak, Nejdet Sançar, Behçet Akın, Alparslan Avdan, Abdülkadir Telcioğlu, Salim Sağkan, Bahattin Yurteri, Osman Kalyoncu ve Tahsin Baysal gibi isimlerden oluşmuştur. Eski kurucu üyelerden sadece işadamı olan Bahattin Dökerel ve gazeteci olan Ziya Özkaynak kalmıştır. İdare heyetinin değişmesiyle birlikte aktif bir şekilde çalışan dernek, ilk olarak düzenlediği toplantı ve konferanslarla dikkat çekmiştir. Komünizmle mücadele etmek amacıyla dernek tarafından düzenlenen bu toplantı ve konferanslar, derneğin merkez ofisinin küçük olması nedeniyle şehrin Halkevi salonunda düzenlenmekteydi. Derneğin 12 Kasım 1950 tarihinde düzenlediği kongresinde ileride yapılması planlanan toplantı ve konferanslar için de Hamdullah Suphi Tanrıöver, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Fahri Kuruluş gibi önemli Türkçü aydınlara davet mektupları gönderilmiş ve ilk fırsatta bu kişilerin davete icap edecekleri ifade edilmiştir. Ayrıca dernek bu yıllık kongresi sonrasında dönemin Milli Eğitim

---

[796] *Demokrat Postası, "*Komünizmle Mücadele Derneği'nde", 18 Kasım 1950, s. 1.

Bakanı olan Tevfik İleri'ye "*komünizmle mücadele yolunda göstermekte olduğu faaliyetler için"* bir tebrik telgrafı çekmiştir.[797]

Bakan Tevfik İleri'ye çekilen tebrik telgrafından yaklaşık iki yıl sonra şehre gelen İleri, Kız Enstitüsü, Maden Teknik Okulu ve Valiliği ziyaret ettikten sonra Zonguldak Komünizmle Mücadele Derneği'nin düzenlediği bir toplantıya katılarak "*milli davalarımız ve milliyetçilikten ne anlayacağız"* konusu üzerine konuşmalar yapmıştır. Geniş bir hak kitlesinin toplantıya dinleyici olarak katılmasıyla birlikte Türkçülük ve Milliyetçilik üzerine konuşmalar yapan Tevfik İleri'nin,[798] derneğin tertiplediği bir toplantıya katılması ve konuşma yapması derneğin o dönemde saygınlık kazandığını ve siyasilerle yakın ilişkiler kurduğunun en önemli göstergelerinden biri olmuştur. Ayrıca Tevfik İleri'nin derneğin toplantısına katılmasının bir diğer nedeni de Nejdet Sançar'la olan yakın ilişkisi olmuştur.[799]

Zonguldak Komünizmle Mücadele Derneği'nin yürüttüğü en önemli faaliyetlerinden biri dernek adına neşredilen yayınlar olmuştur. Derneğin kurulduğu ilk yıl içerisinde yayın konusuna önem vermemesi basında eleştiri konusu olmuştu.[800] Ancak 1949 yılında derneğe Halit Taşman ve Nejdet Sançar gibi ünlü Türkçü yazarların katılmasıyla bu eleştiriler etkisini kaybetmeye başlamış, dernek yayın konusuna önem vererek komünizmle mücadele etmek amacıyla bir çok yayın neşretmiştir. Derneğe Halit Taşman ve Nejdet Sançar gibi güçlü Türkçü kalemlerin dahil olmasıyla 1949 yılında dernek adına iki adet yayın neşredilmiştir. Bu yayınlardan *Türk Gencine Açık Mektuplar* adlı yayının içeriğini incelediğimizde karşımıza Türkçülük ve milliyetçilik hakkında yayınlanan makaleler dikkat çekmektedir. Türk milliyetçiliği oldukça etkili bir söylem olarak kullanıldığı bu makalelerde komünizm lanetlenerek Türk bünyesine uymayan bir ideoloji olarak tasvir edilmekle birlikte komünizmin olumsuz yönlerine

---

797 *Demokrat Postası,* "Komünizmle Mücadele Derneği Kongresi", 13 Kasım 1950, s.1-2.

798 *Yeni Zonguldak*, "Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri şehrimizde", 15 Temmuz 1952, s. 1.

799 Nejdet Sançar- Turhan Tinay davasında mahkemede tanık olarak ifade veren İbrahim Çaydamar, Nejdet Sançar'ın M. Çelikel Lisesinde ders esnasında İnönü hakkındaki söylediği sözleri nedeniyle bu durumu Tevfik İleri'ye bir mektupla bildirmiştir. Ancak tanık Çaydamar, Sançar'ın İleri'yle yakın arkadaş olmaları dolayısıyla bu mektubun kaale alınmadığı ifade etmiştir. *Türkün Sesi*, "Nejdet Sançar'ın Turhan Tinay Aleyhindeki Davası", 5 Mayıs 1951, s. 1.

800 Turhan Tinay, *Türk Sesi,* "Bir Toplantıdan İntibalar", 29 Mart 1949, s. 1-2.

dikkat çekilmiştir.[801] 1949 yılında çıkarılan diğer bir yayın ise *Nazım Hikmet Meselesinde Ahmet Emin Yalman'a Cevap* adlı yayındır. Derneğin ulusal çapta tanınmasında önemli bir yayın olan bu eser ulusal basında yerini almıştır.[802] Komünistlikte itham edilen Nazım Hikmet adına çıkarılan bu yayında, Nazım Hikmet'i savunan ve onu bir vatanperver olarak değerlendiren Ahmet Emin Yalman'ın yazısına yer verilmiştir.[803] Yalman'ın yazısına karşı neşredilen bu yayın Nazım Hikmet'in komünist olduğunu kanıtlayıcı bir biçimde kaleme alınmıştır. Nazım'ın eserlerinden örnekler verilerek onun komünist olduğuna dikkat çekilmeye çalışılan bu eserde Nazım Hikmet'in aldığı cezanın da "hak edilmiş bir ceza" olduğu vurgulanmıştır. Yalman'ın iddialarını çürütmek için neşredilen bu yayında Nazım Hikmet'ten "memleketi rahatsız eden, Türk'ü Kremlin'e satmak isteyen ve birçok masumun kanına giren" biri olarak bahsedilirken, onu savunmaya kalkan Ahmet Emin Yalman ise yerden yere vurularak gerçek bir "dönme" olarak tanımlanmıştır.[804] Nazım Hikmet'e karşı ağır hakaretler içeren bu yayın, Nejdet Sançar'ın kaleminden çıkmış ve 1950'li yıllarda etkisini hiç kaybetmeyecek olan anti-komünist siyasetin basındaki görünümüne bir örnek teşkil etmiştir.

Derneğin Nazım Hikmet hakkında neşrettiği yayınla birlikte derneğin yalnızca yerelde faaliyet göstermediği, yerel meselelerle birlikte ulusal konularla da ilgilendiği görülmektedir. Nazım Hikmet hakkında hazırlanan bu yayının ulusal basına yansıması ise; derneğin Türkiye genelinde tanınırlığını ve prestijini arttırdığının önemli bir kanıtı olmuştur. 1950 yılına gelindiğinde ise dernek, kendi adına üç adet yayın daha neşretmiştir. Bunlardan ilki olan *Komünist Nedir* adlı yayında komünizm hakkında terminolojik açıklamlardan sonra, komünizmin hangi amaçları taşıdığı konularında çeşitli çıkarımlar ve açıklamalar yer almıştır. Yine Nejdet Sançar'ın kaleminden çıkan bu yayında, komünizmin tarihiyle ilgili tarihi bilgilere yer verilmiş ve genel olarak

---

801 Zonguldak Komünizmle Mücadele Derneği, *Türk Genci'ne Açık Mektuplar*, Zonguldak: ZKMD Yayın No:1, Ülkü Basımevi, 1949, s. 3-9.

802 *Yeni Sabah*, "Mukaddes İnançlara Hakaret", 31 Ocak 1953, s. 2.

803 Zonguldak Komünizmle Mücadele Derneği, *Nazım Hikmet Meselesi'nde Ahmet Emin Yalman'a Cevap,* Zonguldak: ZKMD Yayınları, No:2, Ülkü Basımevi, 1949, s. 5-9.

804 *Aynı yer*, s. 18-23.

"komünistlerin hiç bir şahsiyeti olmadığı, gafil ve zavallı" gibi sıfatlar kullanılmıştır. Ayrıca komünizmin dünyaya ve Türkiye'ye verebileceği zararlara dikkat çekilerek[805] halk komünizm düşüncesinden uzaklaştırılmaya çalışılmıştır.

1950 yılı içerisinde dernek tarafından neşredilen bir diğer yayın ise; *Komünizmin İç Yüzü* adlı yayındır. Bu yayın İsmail Suphi Soysallıoğlu, Prof. Z. Fahri Fındıkoğlu, Prof. Dr. Zeki Velidi Togan gibi ünlü Türk aydın ve bilim adamları tarafından yazılan makalelerden oluşmaktadır. "*Komünizm denilen afetin iç yüzünü belirten eserler"* olarak ifade edilen makalelerin oluşturduğu bu yayında, derneğin neşrettiği diğer yayınlar gibi komünizmin yol açabileceği felaketlere dikkat çekilmiş, komünizm; "Türk bünyesini kemiren bir mikrop olarak" tasvir edilerek komünizme karşı milliyetçi söylemlere sıklıkla başvurulmuştur.[806] Ancak neşredilen bu yayının diğer yayınlardan farkı ise; yayın içerisinde yer alan makalelerin dernek dışından başka kişilere ait parçalardan oluştuğudur.

Zonguldak Komünizmle Mücadele Derneği'nin neşrettiği en son yayın ise derneğin beş numaralı *Kızıl Cennet Masalı* adlı yayındır. Dernek adına Nejdet Sançar'ın kaleminden hazırlanan bu yayın 1950 yılı içerisinde yayımlanmıştır. Bu yayında adından da anlaşılacağı üzere Sovyet topraklarında yaşanılan iyi ve güzel hayatın bir aldatmacadan ibaret olduğu vurgulanarak Türkiye'de yapılan Sovyet ve komünist propagandaların asılsız olduğuna dikkat çekilmiştir. Sovyet topraklarındaki insanların yaşamlarını zor şartlar altında sürdürdüğü gibi konulara değinilmiş, "*oradaki milyonların bir dilim ekmek, bir çanak çorba için zorbalıkla çalıştırıldığının"* altı çizilerek Türkiye'deki komünist propagandacılarının "Kızıl Cennet" olarak tanıttığı Sovyetlerin aslında bir kızıl cehennem olduğu, hadise, vesika ve rakamlarla ifade edilmeye çalışılmıştır.[807] TBMM gündemine dahi yansıyan bu yayın, irtica hakkında

---

[805] Zonguldak Komünizmle Mücadele Derneği, *Komünist Nedir?,* Zonguldak: ZKMD Yayınları, No: 3, 1950, s. 5-9.

[806] Zonguldak Komünizmle Mücadele Derneği, *Komünizmin İç Yüzü,* Zonguldak: ZKMD Yayınları, No: 4, Birgün Matbaası, 1950, s. 3-4.

[807] Zonguldak Komünizmle Mücadele Derneği*, Kızıl Cennet Masalı*, Zonguldak: ZKMD Yayınları, No: 5, 1950, s.3-9.

konuşan Hikmet Bayur tarafından eleştirilmiş, bu yayında geçen bazı ifadeler nedeniyle DP ve onun yürüttüğü politikaların Bayur tarafından eleştirilmesine yol açmıştır.[808]

Derneğin neşrettiği yayınların ortak özelliği; derneğin tüzüğünde belirtilen "*komünist fikir ve faaliyetlere karşı neşriyat yoluyla komünizme karşı mücadele etme"* maddesi doğrultusunda hazırlandığını görmekteyiz. Bu yayınların önünç kısmında "komünizm afeti ile fikren mücadele etme amacıyla eserlerin hazırlanıldığının" altı çizilerek bu yayınların komünizm karşısında bir panzehir görevi gördüğü vurgulanmıştır.[809] Derneğin komünizme karşı koyu bir milliyetçilik anlayışıyla hazırladığı bu yayınlar, bazı çevreler tarafından tepki çekse de, milliyetçi ve muhafazakar çevreler bu yayınlara karşı oldukça ilgi göstermiş, hatta bazı yayınlar tükenmiştir.[810] Basında da sürekli tanıtımı yapılan bu yayınların, yerel gazetelerde "*Yeni Yayın"* başlığı adı altında okuyuculara sunularak, bu yayınlara karşı okuyucunun dikkati çekilmeye çalışılmıştır.[811]

Zonguldak Komünizmle Mücadele Derneği'nin yayın alanında giriştiği gayretler dernek tarafından neşredilen yayınlarla sınırlı kalmamış, derneğin kongresinde alınan kararla dernek adına komünizmle mücadele etme gayesiyle bir gazete yayınlanacağı ve bunun da işçiye ve halka hitap edeceği kararı alınmıştır.[812] Dernek tarafından alınan bu karardan dört ay sonra 15 Nisan 1951 tarihinde Zonguldak Komünizmle Mücadele Derneği adına "*Komünizme Karşı Türklük"* adlı gazetenin ilk nüshası basılmıştır.[813] Derneğin kendi adına çıkardığı bu gazeteyle birlikte dernek, ilk süreçte neşrettiği broşürler ve kitapçıklarla yayın yapmayı bırakarak, komünizmle mücadeleyi bu gazete

---

808 Kazım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi, TBMM-IX Dönem 1950-1954*, Ankara: TBMM Vakfı Yayınları No: 27, C. V, 1998, s. 6125.

809 Zonguldak Komünizmle Mücadele Derneği*, Kızıl Cennet Masalı*, Zonguldak: ZKMD Yayınları, No: 5, 1950, s. 3.

810 Derneğin son çıkardığı *Kızıl Cennet Masalı* adlı yayının arka kapağında derneğin yayınlarıyla ilgili fiyat bilgileri verilmiş ve derneğin çıkardığı *Türk Gencine Açık Mektup* adlı yayının tükendiği belirtilmiştir. Zonguldak Komünizmle Mücadele Derneği, *Kızıl Cennet Masalı*, Zonguldak: ZKMD Yayınları, No: 5, 1950.

811 *Zonguldak*, "Yeni Yayın", 21 Ağustos 1950, s. 2.

812 *Demokrat Postası*, "Komünizmle Mücadele Derneği", 21 Aralık 1950, s. 1.

813 *Türkün Sesi,* "Komünizme Karşı Türklük Adından Yeni Bir gazete Çıkıyor", 14 Nisan 1951, s. 1

üzerinden yürütmeye devam etmiştir. Her ayın 1'i ve 5.inde[814] olmak üzere ayda iki defa yayınlanacağı ifade edilen bu gazetenin yazı işleri müdürlüğü ise; yayıncılık konusundaki tecrübelerinden dolayı Nejdet Sançar tarafından yürütülmüştür.[815]

ZKMD'nin çıkardığı *Komünizme Karşı Türklük* gazetesi, yerelde oldukça ilgi görmüş ve gazetede yayınlanan bazı yazılar farklı gazetelerde kendine yer bulmuştur. Özellikle gazetede Nazım Hikmet meselesiyle ilgili yayınlanan yazı birçok basın organında okurlarıyla paylaşılmıştır.[816] ZKMD adına çıkarılan *Komünizme Karşı Türklük* gazetesinin yazarları ise; Halit Taşman ve Nejdet Sançar gibi dernek üyelerinden oluşurken, Seyfi Kurtbek gibi siyasilerin ve Mustafa Hakkı Akansel gibi düşünürlerin de yazıları gazetede sıklıkla yerini almıştır.[817]

ZKMD tarafından neşredilen yayınlar dernek için bir tanıtım olurken, bu yayınlardan elde edilen gelir ise dernek için önemli bir gelir kaynağı olmuştur. 30 ile 50 kuruş arası bir fiyata satılan bu yayınlarla birlikte derneğin kendi adına çıkardığı gazete 10 kuruşa satılmaktaydı. Bu rakamlar derneğin gelirinin bir kısmını oluşturuyor ve dernek tarafından yürüülen faaliyetler için önemli bir gelir kaynağı olarak derneğin kasasında yerini alıyordu. Derneğin yayınlardan elde ettiği gelir dışında önemli gelir kaynakları ise; üyelerden alınan aidatlar, şahıslar ya da kurumlar tarafından yapılan bağışlar ve temsil, konferans, sinema vb. gibi alanlarda yapılan faaliyetlerden oluşmaktaydı. Her ne kadar derneğin muhasebe ile ilgili kayıtlarına ulaşılamasa da derneğin en büyük gelirinin büyük müesseselerden aldığı yardımlar olmuştur. Basında yer alan bu bilgilerden yola çıkarak dernek yalnızca 1950 yılında 9 büyük müesseseden yardım talebinde bulunmuş ve bunlardan Zonguldak yerelinde dönemin en büyük kuruluşları olan Kömür işletmeleri ve Demir-Çelik Fabrikası derneğe 1000 lira gibi büyük bir bağışta bulunmuştur.[818] Diğer müesseselerin ise ne kadar yardım yaptığı ve

---

[814] Basında gazetenin her ayın 1'i ve 15'inde çıkarılacağı bilgisi verilmiş, ancak bu bilgi yanlış olmakla birlikte gazete her ayın 5'i ve 25.'nde çıkarılmıştır.

[815] *Türkün Sesi,* "Komünizme Karşı Türklük Adından Yeni Bir gazete Çıkıyor", 7 Nisan 1951, s. 1.

[816] *Türkün Sesi,* "Nazım Hikmet Meselesi", 22 Haziran 1951, s. 1.

[817] *Komünizme Karşı Türklük*, 20 Mayıs-20 Ağustos-20 Temmuz 1951.

[818] Demokrat Postası, "Komünizmle Mücadele Derneği Kongresi", 13 Kasım 1950, s. 1.

derneğin yıllık gelirinin ne kadar olduğu gibi muhasebe konularına ait derneğe ait herhangi bir vesika bulunamamıştır.

Zonguldak Komünizmle Mücadele Derneği'nin komünizme karşı mücadele etme adına giriştiği faaliyetler dernek tarafından neşredilen yayınların dışında, şehirde komünizmi lanetlemek amacıyla düzenlenen mitinglere dernek üyelerinin katılması ve bu mitingleri organize etmesi olmuştur. Dernek dışında şehirde yer alan diğer sivil toplum kuruluşları tarafından da tertiplenen bu mitinglerde dernek yöneticilerinden olan Nejdet Sançar ve Halit Taşman bu mitinglerin önemli birer yüzü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu mitinglerde Türkçü olarak bilinen, komünizmle mücadele yolunda çalışmalarda bulunan ve hitabet gücü yüksek olan derneğin üyelerinden Nejdet Sançar ve Halit Taşman komünizmi lanetlemek için tertiplenen mitinglerde kürsüye çıkarak uzun konuşmalar yapmışlardır.

ZKMD yöneticilerinin komünizmi lanetlemek için şehirede tertiplenen mitinglerde ön planda yer aldığı mitinglerden en önemlisi 1951 yılında üçüncüsü yapılan ve 27 Ocak 1951 tarihinde Zonguldak'ta düzenlenen Komünizmi Tel'in mitingi olmuştur. Şehirdeki milliyetçi gençler tarafından düzenlenen miting, havanın yağmurlu olması sebebiyle Halkevinde yapılmış ve coşkulu bir kalabalığın yer aldığı bu miting, İstiklal Marşı'yla birlikte açılmıştır. Bu mitingde kürsüye ilk olarak Halit Taşman çıkmış ve komünizmin artık dünyada var olmadığına vurgu yaparak, *"şu an ki komünizmin Moskof canavarının dini kıymetleri ortadan kaldırmak için uydurduğu bir vasıta olduğunu, o halde komünist denildiği zaman bir Rus casusunu ve Kremlin uşağını hatırlamamız gerektiğini"* dile getirmiştir. Komünistler hakkında "ahlaksız, iğrenç, dinsiz ve aile düşmanı" gibi ağır ifadelere başvuran Taşman, komünizmin Türklüğe karşı düşman olduğunun altını çizmiştir. Ayrıca şehirde o zamana kadar üç komünistin yakalandığı bilgisini veren Taşman, kömür havzası gibi büyük bir bölgede bunların sayısının daha fazla olduğunu ifade ederek bunlara karşı ciddi önlemler almak adına katılımcılara, Başbakanlığa ve Milletvekillerine komünizme karşı verilecek cezaların arttırılmasına dair dilekçe yazmalarını tavsiye etmiştir.[819]

---

819 *Türkün Sesi,* "Komünizmle Mücadele Derneği Başkanı Halit Taşman'ın Konuşmasını Aynen Neşrediyoruz", 31 Ocak 1951, s. 1-2.

Genel olarak Taşman'ın katıldığı mitingler incelendiğinde koyu milliyetçi söylemlere başvurduğunu görmekteyiz. Hitabet yeteneğiyle kitlelere seslenen Taşman, o dönemde komünizme karşı yapılan birçok mitingde yer alarak[820] Zonguldak Komünizmle Mücadele Derneği'ni temsil etmiştir. Nejdet Sançar ise komünizme karşı tertip edilen mitinglerde en az Halit Taşman kadar yer almış, kürsüde ifade ettiği açıklamalarla şehirdeki milliyetçi gençlerin dikkatini çekmiştir. Ancak Sançar, mitinglerde Halit Taşman'a göre daha sakin ve akılcıl konuşurken, komünizmin tarihinden bahseden ve Türklerin gerek dinine gerekse de milli kuvvetlere olan bağlılığından dolayı komünizmin ülkede barınmasının mümkün olmadığını dile getiren sosyolojik çıkarımlar yapıyordu.[821]

Mitinglerde Türkçülüğün önemli simgelerinden Nihal Atsız'ın kardeşi olan Nejdet Sançar, ülkede gizli bir şekilde yapılan komünist propagandalara karşı halkı uyarmaya çalışıyor, komünistlerin dinci, milliyetçi ve demokrat gibi maskelerin altında faaliyet gösterebileceklerine sıklıkla değiniyordu. Nejdet Sançar'a göre komünizmin panzehiri din ve milliyetçilikti. Bu sebeple komünistler en çok bunlara saldırırlar ve bu yüzdendir ki maddi manevi tüm kuvvetlerle komünizmin tepelenmesinin gerekliliğinin altını çizen Sançar, Konuşmalarının bazı kısımlarında mübalağalar yaparak, komünizmin dünyadaki tüm deprem, sel ve yangın felaketlerinden daha ölümcül olduğuna sıklıkla değiniyordu.

Genel olarak şehirde yapılan komünizm karşıtı mitingler bu atmosferde gerçekleşirken anti-komünist söylemler mitinglerin ortak noktası olmuştur. Mitinglerde İslam ve Türk milliyetçiliğine yapılan vurgu artarken komünizmin her şekli lanetleniyordu. Türkçülüğüyle bilinen derneğin önemli isimlerinden Halit Taşman'ın güçlü hitabet yönü, onun bir yıl içerisinde üç tane komünizm karşıtı mitinge sözcü olarak katılmasını sağlamıştır.[822] Buna ek olarak gençlik tarafından Kore'deki şehitler

---

[820] Halit Taşman'ın şehirde katıldığı Gençliğin düzenlediği Kore ve Komünizm Mitingi için bkz. *Sabah, "*Gençliğin Büyük Mitingi", 17 Aralık 1950, s. 1. Halit Taşman'ın 09.09.1950 tarihinde katıldığı ve konuşma yaptığı bir diğer miting ise; Zonguldak Gençliğinin komünizmi tel'in mitingi olmuştur. *Demokrat Postası*, "Zonguldak Gençliği Komünizmi Tel'in Etti", 13 Eylül 1950, s. 1.

[821] *Türkün Sesi, "*Komünizmi Tel'in Mitinginde Nejdet Sançar'ın Hitabesi", 3 Şubat 1951, s. 1-2.

[822] Halit Taşman 27 Ocak 1951 tarihli komünizmi telin mitingini *" bir yıl içerisinde katıldığım üçüncü miting"* diye belirtmiştir. *Türkün Sesi*, "Komünizmle Mücadele Derneği Başkanı Halit Taşman'ın Konuşmasını Aynen Neşrediyoruz", 31 Ocak 1951, s. 1, 3.

için düzenlenen mevlit programları ve mitinglere de her fırsatta katılan Halit Taşman, bu mitinglerde yaptığı konuşmalarla ve komünistliği lanetlemesiyle Zonguldak'ın tanınan yüzü olmuştu. Komünizmin panzehiri olarak görülen İslam ve Türkçülük'ten beslenen bu mitinglerde, aile yuvası sevgisi bilmeyen, dinsiz, ahlaksız, vatansız olarak tasvir edilen komünistlere karşı *"Komünistlerin Bu Vatan'da Yeri Yoktur", "Komünist Allahtan Kork"* gibi sloganlar[823] atılarak komünizmin her şekli lanetlenmiştir.

Şehirde düzenlenen komünizm tel'in mitinglerinde eleştirilerin odak noktası komünizm ve Sovyet devleti olurken CHP de bu eleştirilerin hedefinde yer alıyordu. Özellikle Sançar'ın komünizme karşı milliyetçiliği panzehir olarak görmesinin yanında CHP dönemine de atıflarda bulunarak CHP'nin 27 yıllık din politikasını eleştirmesi,[824] Sançar'ın komünizmle mücadeleyi siyasallaştırmasına önemli bir örnek teşkil etmektedir. Halit Taşman da aynı şekilde Sançar gibi bazı mitinglerde CHP yönetimini eleştiriyor, komünistlerin başımıza bela olduğunu dile getirerek, zamanında bu kişilerin en yüksek mevkilere çıkarılarak bizi yıkmak için elden gelen gayretlerin gösterildiğini ve bunda da CHP yönetiminin etkisinin olduğuna vurgu yapıyordu.[825] Demokrat Parti ağzından yapılan bu konuşma, Hasan Ali Yücel- Kenan Öner davasının çıkış noktasını oluşturmaktaydı. Bu noktadan bakıldığında Zonguldak Komünizmle Mücadele Derneği yöneticilerinin derneğin politikalarına yön vermesindeki etkisinden dolayı derneğin siyasi düşüncesinin CHP hükümetinin karşısında olduğu çıkarımını yapmak güç değildir. 1944 yılı Türkçülük olaylarında milliyetçi grupların hapis yatıp işkence gördüklerini iddia etmeleri, onların CHP'ye karşı karşı olumsuz bakmalarında önemli bir etkendi. Nejdet Sançar örneğinde olduğu gibi okulundan, işinden ve ailesinden ayrılan birçok Türkçü, CHP zihniyetini Türkçülüğün düşmanı olarak "*kahredici, menhus ve müstebit"* olarak tanımlıyorlardı.[826]

---

[823] *Sabah*, "Gençliğin Büyük Mitingi", 17 Aralık 1950, s. 1-2.

[824] *Türkün Sesi, "*Komünizmi Tel'in Mitinginde Nejdet Sançar'ın Hitabesi", 3 Şubat 1951, s. 1-2.

[825] *Demokrat Postası,* "Zonguldak gençliği komünizmi tel'in etti", 13 Ekim 1950, s. 3.

[826] *Orkun Dergisi,* Nejdet Sançar "Türkçülük Düşmanları" S.1, 1950, s. 3.

DP'nin iktidara ulaşmasıyla memlekette hâkim olan devrî-i sabık havasına Türkçüler de yakalanmış, her fırsatta CHP yönetimine saldırırken kendilerini DP saflarında bulmuşlardır. Örneğin derneğe başkanlık eden Halit Taşman resmî olarak Demokrat Partiliydi.[827] Zaten bu derneğin faaliyetlerini hızlandırması da DP iktidarı döneminde olmuştur. DP Hükümeti'nin anti-komünist siyaseti bir devlet politikası haline getirmesiyle Türkçü-milliyetçi çevreler, eski prestijini sağlamak için eskiden savunduğu koyu milliyetçi fikirlerini anti-komünist söylemlerle altında özgürce ifade eder hale gelmişlerdir. Ayrıca komünizmle mücadele çerçevesinde ifade edilen bu fikir ve söylemler devlet tarafından da destekleniyor, Zonguldak Komünizmle Mücadele Derneği tarafından yapılan toplantıya dönemin Milli Eğitim Bakanı'nın katılması gibi örnekler gün geçtikçe artıyordu. Böyle bir ortamda faaliyetlerini yürüten dernek, Türkçüler'in bir durak noktası olarak siyasi hayatta yerini almıştır.

ZKMD kurulduğu ilk yılda atıl bir görünümde olmasına rağmen derneğin 1949-1950 yılları arasındaki büyük değişiminde Halit Taşman ve Nejdet Sançar gibi ünlü Türkçü düşünürlerin önemli bir rol oynadığı tartışmasız bir gerçektir. Ancak bunda 1950 yılından sonra Türkiye'deki siyasetin ve iktidar değişiminin de etkisi oldukça büyüktür. Çünkü Soğuk Savaş dönemiyle birlikte Türkiye'de artan anti-komünist söylemler, Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle oldukça şiddetlenmiş ve bu siyaset devlet politikası halini almıştır. Ancak DP döneminde Türkiye'deki komünizm varlığının kamuoyuna yansıtıldığı seviyede olmadığı ve abartıldığını görmekteyiz. Çünkü o dönem CIA'nın raporlarını incelediğimizde Türkiye'deki komünizm varlığı ve komünizm propagandasının oldukça minimal düzeyde olduğu tasvir edilirken, komünizme karşı hükümetin oldukça sert tedbirler aldığının altı çizilmiştir.[828] DP Hükümetinin aldığı bu sert tedbirleri hem muhalefete karşı hem de ülkedeki sol

---

[827] Halit Taşman 20 Ocak 1948 tarihinde Demokrat Parti İl Kongre üyeliğine seçilmiştir. *Ocak*, "DP İl Kongresi Yapıldı", 29 Mart 1948, s. 3.

[828] CIA Archive, FOIA Collection, 0005757344, 02.05.1960, s.1, General CIA Records, CIA-RDP81-01043R003200210001-8, 03.03.1959, s. 52-53.

akımlara karşı kullanarak bunları komünizmle ilişkilendirmesi[829], Türkiye'deki anti-komünizm politikalarının suistimal edildiğinin önemli bir kanıtı olmuştu.

2.3. ZKMD'nin Faaliyetlerini Sonlandırması

Zonguldak Komünizmle Mücadele Derneği, Türkiye'de Soğuk Savaş'ın etkilerinden olan anti-komünist siyasetin derin bir şekilde hissedildiği 1948 yılında kurulmuştur. Dernek neşrettiği yayınlarla, tertiplediği komünizmi tel'in mitingleriyle ve konferanslarla etkinliğini arttırmış, böylece kamuoyunda etkin bir görünüm sergileyerek prestijini arttırmıştır. Özellikle dönemin Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri'nin, şehre ziyarete sırasında Zonguldak Komünizmle Mücadele Derneği'nin tertiplediği toplantıya katılması[830] derneğin prestijini arttırırken hükümetin komünizmle mücadele eden bu derneğe karşı olan sempatisini göstermiştir. 1952 yılına kadar hem basında hem de şehirde önemli bir sivil toplum kuruluşu olarak gündemde olan dernek, Halit Taşman ve Nejdet Sançar gibi isimlerin dernekten uzaklaşmasıyla etkinliğini yitirmeye başlamıştır.

ZKMD'nin yöneticilerinden olan DP'li Halit Taşman siyasete yoğunlaşırken, Nejdet Sançar ise; zorunlu tayini çıkması nedeniyle Zonguldak'tan Edirne'ye gitmek zorunda kalarak dernekten uzaklaştırılmıştır. Sançar ise bu tayin olayının perde arkasını dernek bünyesinde yaptığı çalışmalara bağlayarak derneğin çalışmalarının baltalanması için kendisinin şehirden gönderilmek istendiğini yayımladığı bir eserinde dile getirmiştir.[831] Böylelikle dernek adına çıkardığı yayınlarda ve broşürlerinin hazırlanmasında büyük rolü bulunan Sançar'ın şehirden ayrılmasından sonra ZKMD'nin etkinliği azalmış, eski gücünü yitirmiştir. Ancak yapılan araştırmalar dahilinde Nejdet Sançar'ın tayin sürecinin perde arkasında Zonguldak'ın önemli gazetecilerinden olan CHP taraftarı Turhan Tinay'ın etkisi olduğu görülmektedir.

Tinay'ın 1951 yılında, "*Bu Öğretmen Derhal İstifa Etmelidir"* başlıklı yazısı, Sançar'ın tayin sürecini başlatan olay olmuştur. Tinay bu yazısında isim vermden bir

---

[829] DP'nin 6-7 Eylül Olaylarını komünistlere mâl etmesi, Halkevleri ve Köy Enstitülerini CHP'nin arka bahçesi olmakla ve komünistlikle ilişkilendirip suçlaması, Türkiye'de D.P döneminde uygulanan anti-komünizm politikalarının suistimal edildiğinin örneklerini teşkil etmektedir. Arslan, a.g.m., s. 187.

[830] *Zonguldak*, "Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri Şehrimizde", 15 Temmuz 1952, s. 1.

[831] Sançar, a.g.e,(1963), s.26.

öğretmenin ders sırasında İnönü hakkında "*diktatör, bunak"* gibi ağır ifadelerde bulunduğu iddiasını ortaya atmıştır. Bu iddiayla birlikte tüm oklar Mehmet Çelikel Lisesi'nde edebiyat öğretmenliği yapan Sançar'a çevrilirken, Sançar hakkında 1951 yılında bir soruşturma başlatılmıştır. Nejdet Sançar hakkında yapılan bu soruşturma neticesinde olayları inceleyen müfettişler, Sançar hakkında "işlem yapılmasına gerek görülmemiştir" kararı vermelerine rağmen, Nejdet Sançar Edirne'ye gönderilmiştir. Bu olayın arkasında Milli Eğitim Bakanlığı'nda bulunan milliyetçilik düşmanları olduğunu belirten Sançar,[832] bu olayların meydana gelmesinde Turhan Tinay'ın etkisi olduğunu düşünerek onun kendisi hakkında yazdığı yazıları delil göstererek *"sapık, şaşkın, namussuz vb."* ifadeleri nedeniyle Turhan Tinay hakkında hakaret davası açmıştır. Basında oldukça geniş yer ayrılan bu dava, hakaret davası çerçevesinden çıkarak siyasi bir hüviyete kavuşmuştur.

1951 yılından sonra dernekte etkin bir rol alan Sançar ve Taşman'ın dernekten uzaklaşmasıyla dernek etkiliğini kaybetmeye başlamıştı. Ancak 1951 yılında Türkiye çapında şubeler açan ve örgütlü bir görünüm sergileyen Milliyetçiler Derneği'nin teşkilatlanması da ZKMD'nin eski etkinliği ve prestijini kaybetmesine neden olmuştur. Komünizme karşı aynı çizgide politikalar takip eden, oldukça etkili reklamı yapılan ve konfederasyon biçiminde örgütlenen Milliyetçiler Derneği'nin açılmasıyla, Zonguldak Komünizmle Mücadele Derneği bu derneğin gölgesinde kalmış ve dernek, Milliyetçiler Derneği Zonguldak Şubesi bünyesine dahil olmuştur.[833] Aynı amaçlar uğruna çalışan bu iki derneğin de zaten aynı adreste ve yan yana odalarda faaliyet göstermesi bu iki derneğin amaçları ve çalışma şekilleri bakımından benzer olduğunu[834] kanıtlar niteliktedir.

1951 yılında Türkiye çapında örgütlenen Milliyetçiler Derneği ise uzun ömürlü olmamış, 22 Kasım 1952 tarihinde Ahmet Emin Yalman'a yapılan suikast sonrası bu oluşum çözülmeye başlamıştır. Çünkü Yalman'a yapılan suikast sonucu hükümet

---

832 *Aynı Yer*.

833 Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği yöneticilerinden Altan Deliorman, bir yazısında Zonguldak Komünizmle Mücadele Derneği'nin Milliyetçiler Derneği bünyesine dahil olduğu bilgisini vermiştir. https://www.kavgamiz.com/orkun-dergisi/milliyetcilerin-alinlari-aktir-2288/, Son Erişim Tarihi: 29. Nisan 2020.

834 *Türkün Sesi,* " Türk Milliyetçiler Derneği", 14 Haziran 1952, s. 2.

irticayla mücadeleye hız vermişti. Bu noktada Milliyetçiler Derneği'nin ayrıştırıcı bir zihniyete sahip olduğu ve vatandaşları birbirine katma arzusunda olduğu gibi dernek hakkındaki olumsuz eleştiriler basına yansırken,[835] Başbakan Adnan Menderes Milliyetçiler Derneği'ni siyasi bulduğuna dair açıklamalar yapıyordu. Bu açıklamalardan sonra Menderes 17-18 Ocak'ta Gaziantep'te irtica ve komünizme karşıt konuşma yapmış ve bu konuşmadan beş gün sonra Milliyetçiler Derneği kapatılmıştır.[836] 26 Ocak 1953'te basında Milliyetçiler Derneklerinin tüm Türkiye'de kapatıldığını bildirirken[837] bu derneğin Zonguldak Şubesi'nin de mühürlendiği bilgisine yer verilmiş,[838] ancak bu derneğin idare merkezinin yan odasından bulunan Zonguldak Komünizmle Mücadele Derneği hakkında herhangi bir bilgi verilmemiştir. Basından elde edilen bu veriler Zonguldak Komünizmle Mücadele Derneği'nin daha önceki süreçte Milliyetçiler Derneği Zonguldak Şubesi'yle birleştiğini kanıtlar niteliktedir.

Zonguldak Komünizmle Mücadele Derneği kısa bir süre içerisinde hayatta kalmış, ancak derneğin faaliyetleri Türk siyasi gündemini uzun yıllar meşgul edecek olan komünizmle mücadeleye bir örnek teşkil etmiştir. ZKMD ile birlikte milliyetçi çevreler komünizmle mücadele etme amacıyla bir dernek çatısı altında birleşebileceğinin örneğini görürken, ZKMD kendinden sonra kurulacak olan Komünizmle Mücadele Derneklerine hem ürettiği söylemlerle hem de yürüttüğü faaliyetler önemli bir mihenk taşı olmuştur. Ancak ZKMD'nin siyasetle ilişkisi hiç bir zaman 1963 yılında Türkiye çapında şubeler açarak geniş bir alana yayılacak olan Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği'nin siyasetle olan ilişkisine benzememiştir.

Siyasi bağlamda dönemin iktidar partisi olan Demokrat Parti'yle iyi ilişkiler geliştiren ZKMD, iktidarın ana söylemlerinden olan anti-komünist söylemi dernek politikası haline getirerek iktidar çizgisinde bir siyaset takip etmiştir. Derneğin bu siyasetinin yürütücüleri ise CHP'ye karşı muhalif olmasıyla bilinen Nejdet Sançar ve DP'li olan Halit Taşman olmuştur. Bu noktada derneğe karşı yapılan eleştiriler de CHP

---

835 *Zafer, "*Milliyetçiler Derneği ve Faşizm", 25 Ocak 1953.

836 Ahmad Feroz, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980),* Türkçeleştiren: Ahmet Fethi, İstanbul: Hil Yayınları, 2010, s.468.

837 *Kıvılcım,* "Türk Milliyetçiler Derneği Kapatıldı, 26 Ocak 1953, s. 1.

838 *Zonguldak,* 26 Ocak 1953, "Milliyetçiler Derneği Kapatıldı", s .1.

taraftarı olan gazeteciler tarafından gerçekleştirilmiştir. Ancak komünizmle mücadele etmek için yürütülen bu çabaların şahıslar üzerinden yapılıp derneğin tamamına yayılmaması, derneğin kısa bir süre içerisinde faaliyetlerini durdurmasına yol açmıştır. Özellikle bu noktada derneğin en etkin üyeleri olan Nejdet Sançar'ın şehirden ayrılması ve Halit Taşman'ın siyasete yoğunlaşmasıyla nedeniyle dernek eski gücünü yitirmiş, Milliyetçiler Derneği'nin teşkilatlanmasıyla da eski prestijini kaybederek kapanırken, 1956 ve 1963 yılında Türkiye çapında kurulacak olan Türkiye Komünizmle Mücadele Derneklerine öncülük etmiştir.

3.TÜRKİYE KOMÜNİZMLE MÜCADELE DERNEĞİ (İSTANBUL -1956)

DP döneminde anti-komünizm, ABD'yle yürütülen ilişkiler çerçevesinde dış politikayla uyumlu bir şekilde devam etmiştir Rus tehdidine karşı NATO'ya girme çabası, Kore Savaşı'na Türk birliklerin katılması ve ABD'nin desteğini sağlama isteği gibi gelişmelerle, DP döneminde anti-komünizm politikaları iç politikada yoğun bir şekilde hissedilmiştir. Behice Boran, Adnan Cemgil ve Nevzat Özmeriç gibi önde gelen solcular tutuklanmış,[839] Türk Ceza Kanunu'nun 141. ve 142. Maddeleri değiştirilerek aşırı sol faaliyet ve propagandalara karşı ciddi cezalar arttırılmış[840] ve komünizmi çağrıştıran her konudan uzak durma konusunda çabalar gösterilmiştir. Bir "cadı avına" benzeyen uygulamaların basın ve yayın araçlarına yansıması ise; "*komünizm propagandası yapmak"* suçlamasıyla uygulanan sansür olmuştur.

Milliyetçi-muhafazakâr çevrelerin komünizm düşmanlığıyla yükselişe geçen anti-komünist siyasetle birlikte sol düşünce, eski önemini yitirirken anti-komünist siyasetin hedefi olmaktan kurtulamamıştır. Dış politikada DP'nin Sovyet Rusya'ya karşı algısı iç politikada solculara karşı tutumunu da belirliyordu.[841] Komünizme karşı alınan tedbirlerle birlikte ülkenin dört bir yanında komünizm'i tel'in mitingleri[842] ve

---

[839] Bulut, a.g.t., s. 152-154.

[840] *Resmi Gazete* 11.12.1951, s.1.

[841] Arslan, a.g.m., s.185.

[842] DP sürecindeki meydana gelen "Komünizmi Tel'in Mitingleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Mahiroğulları, a.g.m., s. 19-24.

konferanslar düzenlenerek halk komünizm karşısında bilinçlendirilmeye çalışılırken, basın da bu doğrultuda yeni yayın politikaları üreterek komünistlere ve komünizme karşı güçlü bir propagandaya girişmiştir.[843] Türkiye'nin anti-komünizm politikasının siyasete ve kamuoyuna yansımasıyla birlikte örgütsüz bir şekilde komünizme karşı başlatılan kampanyalar zamanla örgütlü bir hal almaya başlamış, bu amaçla çalışan aydınlar hep bir ağızdan komünizmi lanetleyerek çıkardığı yayınlarla ve kurdukları derneklerle komünizme karşı mücadele etmeye başlamışlardır. Bu anlamda Zonguldak'ta kurulan Zonguldak Komünizmle Mücadele Derneği'nin faaliyetlerine son vermesinden sonra Türk siyasi hayatında üçüncü kez kurulan komünizmle mücadele derneği İstanbul'da kurulmuştur.

3.1. TKMD'nin Kurulması

Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği 7 Aralık 1956 tarihinde Ali Rıza Özer (Gazeteci), Altan Deliorman(Hukuk Fakültesi Talebesi ve Milli Işık dergisi sahibi), Burhanettin Şener (Basım ve Yayın sahibi), Demir Aslan (İktisat Fakültesi talebesi), Ekrem Marakoğlu (Avukat), İlhan Darendelioğlu (Toprak dergisi sahibi), İrfan Açıkel (Ocak Gazetesi yazı işleri müdürü) tarafından kurulmuştur. Derneğin kurucuları dernekle ilgili formaliteleri yerine getirdikten sonra görev dağılımı yapmışlar ve bunun sonucunda Burhanettin Şener başkanlığa, Altan Deliorman ise genel sekreterliğe getirilmiştir.[844]

Dernek kurucuları arasında en tanınan simalar Altan Deliorman ve İlhan Darendelioğlu'dur. Türkçü bir aydın olarak bilinen Altan Deliorman, Haydarpaşa Lisesi'nde görev yaptığı sırada Hüseyin Nihal Atsız'la tanışır ve onun fikirlerinden etkilenerek Türkçülük düşüncesine sık sıkıya sarılır. *Milli Yol* ve *Milli Işık* dergilerini çıkararak Türk-İslam sentezine vurgu yapan Deliorman, aynı zamanda "3 Mayıs Türkçülük Günü'nü" organize etmeye başlar. Türkçüler Derneği ve Türk Aydınları

---

[843] Yılmaz, a.g.t., s. 46-52.

[844] Darendelioğlu, a.g.e., s.317-318.

Ocağı gibi Türkçü derneklerin kuruluşunda yer alan Deliorman, Birinci Büyük Milliyetçiler Kurultayını hazırlar.[845]

Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği'nin ideolojik yapısına ve faaliyetlerine baktığımızda, derneğin Altan Deliorman'ın fikirleriyle aynı eksende olduğunu görmekteyiz. Derneğin adının belirlenme aşamasını anlatan Altan Deliorman bu süreçte;

"*Demokrat Parti iktidarının toplumda büyük ilgi uyandıran Türkçü ve milliyetçi dernek ve teşkilatlara uyguladığı baskıdan kurtulmak için isim değiştirmeye ve adında "Türk" bulunmayan bir dernek kurmaya karar verdiklerini"*

ifade etmiştir. Derneğin adında "Türk" bulundurulmak istenmesinin sebebi de 1953 yılında Ahmet Emin Yalman Suikasti sonrası Milliyetçiler Derneği ve ona benzer derneklerin kapatılması olmuştur. Bu nedenle baskıdan uzak kalmak isteyen dernek üyeleri, her ne kadar Türkçü ve milliyetçi bir yapıda olsa da bu fikir ve faaliyetlerini komünizmle mücadele kapsamında yürütmek istemişlerdir. Egemen İlhan Darendelioğlu da Altan Deliorman gibi Türkçü yayınlarıyla bilinen milliyetçi aydınlarımızdandır. Aylık fikir-sanat-ülkü dergisi olarak bilinen *Toprak* dergisinin sahibi olan Darendelioğlu, bu dergide komünizm karşıtlığını ağırlıklı konu olarak işlemiştir. Darendelioğlu'nun anti-komünist fikirleri onun Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği çatısı altında faaliyetlerini sürdürmesine neden olmuştur. Ayrıca Türkiye dışından gelen soydaşlarımızla ilgilenen, komünizmin onlara uyguladığı baskıları düzenlediği toplantılarla duyuran Darendelioğlu,[846] 1963 yılında tekrardan İzmir'de kurulan olan Komünizmle Mücadele Derneği'ne başkanlık etmiştir.

3.2. TKMD'nin Faaliyetleri

Dönemin anti-komünist rüzgarından etkilenerek kurulan Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği, milliyetçilik ve Türkçülük fikrine dayanarak anti-komünizmden

---

[845] İsa Kocakaplan, "Sanatkar Tarihçi: Altan Deliorman", Düşünce Dünyasında Türkiz Siyaset ve Kültür Dergisi, S. 31, 2015, s. 96-97.

[846] https://www.cukurovader.org.tr/wp-content/cache/all/sehit-gazeteci-ilhan-egemen-darendelioglu/index.html , (Son Erişim Tarihi: 16 Nisan 2020).

beslenmiştir. Dernek, Türk milliyetçileri tarafından komünizme karşı bir cephe oluşturmak ve kesin bir sonuç alabilmek amacıyla kurulmuş, halkta ve milliyetçi gençlikte bilinç uyandırmak istemiştir.[847] Bu amaçla gayesini şu şekilde açıklamıştır;

"Milli bünyemizi meydana getiren ve kuvvetlendiren, millet olarak yaşamamızı sağlayan unsurları takviye ederek komünizmle fikir yoluyla mücadele etmektir. Bu gayeye ulaşılabilmek için tarihe, vatana ve Allah'a bağlılığı kökleştirmek"

Görüldüğü üzere dernek Türkçü-İslamcı bir yapıda kurulduğunu açıkça belli etmiş ve komünizmle mücadele için milli değerlere sarılmanın önemine değinmiştir.[848] Derneğin kurulmasıyla birlikte sesini tüm Türkiye'ye duyurmak için bir beyanname hazırlanmıştır Bu beyanname şu şekildedir;

"*Arkadaşlar, vatandaş!*

Rusya dünya sulhunu bin bir siyasi entrika ve tahriklerle bozmağa çalışırken, bir yandan da hür milletlerin bünyelerini yıpratmak gayesiyle iğrenç rejiminin zehirli tohumlarını yaymağa çalışmaktadır.

Maalesef birçok yerlerde olduğu gibi memleketimizde de bu soysuz maksada alet olan zavallılar bulunmaktadır. Türklükten, vatan sevgisinden, dinden; Allah"tan ve insanı insan yapan her çeşit hasletlerden yoksun, bihaber bulunan bu komünist uşakları, kanunlarımızı her an tepelerinde bir balyoz gibi hissettikleri için, faaliyetlerini türlü şekilde maskelemektedirler.

Maksatları, fırsat buldukça bünyemizde gedikler açmak bizi zayıf düşürmektir. Karşımıza hiçbir zaman hakiki renkleriyle çıkmak cesareti gösteremeyen bu satılmışlarla en tesirli mücadeleyi ancak uyanık gençlik yapacaktır.

Milliyetçi arkadaş!

Nemelazımcılığı artık bırakalım. Sizlerin uyanıklığı ve hassasiyeti onları daima mağlup edecektir. Fakat henüz milli meselelerde senin kazandığın muafiyeti henüz kazanmamış

---

[847] Meşe, a.g.t., s. 63.

[848] Darendelioğlu, a.g.e., ,s. 317.

toy vatan evlatları var. Komünistlerin ilk hedefi olan bu masum arkadaşları ikaz başlıca vazifendir.

Unutma ve derhal bu mücadeleye katıl!

Komünistlerle tek bir cephe olarak daha kesin neticeler almak gayesi ile "Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği" kurulmuştur. Sen de soysuzluğun, anarşinin ve hiyanetin tepesine inecek yumruklardan biri olmalısın. Bu hayırlı teşekkül sizlerin gayretiyle gelişecek, yaşayacak, vazife görecektir. Vazife seni bekliyor"[849]

Derneğin beyannamesinde anti-komünizme karşı bir "tutkal" görevi gören milliyetçi ve muhafazakar çevrelerin söylemlerine yakın ifadelerin yer aldığı görülmektedir. Çünkü Türkiye'de anti-komünizmin en büyük savunucuları bu çevreler olmuş ve bu yüzden dernek, bu çevrelerin desteğini almak için beyannamede milliyetçi-muhafazakar söylemlere başvurmuştur.

Beyannamenin etkisiyle Darendelioğlu'nun "imanlı gençlik" olarak tarif ettiği kişiler tarafından derneğin İstanbul şubesi kurulmak üzere harekete geçilmiştir. Elliye yakın gencin bir araya gelerek derneğe kaydolmasıyla birlikte derneğin İstanbul şubesi oluşturulmuş ve şube başkanlığına Yücel Hacaloğlu getirilirken, sekreterliğe Necmettin Hacıeminoğlu seçilmiştir. Bununla birlikte derneğin idare heyeti ise; Niyazi Yurdakul, Gündüz Sevilgen ve Ali Sait Yüksel'den oluşmuştur.[850]

Fikir yoluyla komünizmle mücadele edeceğini bildiren dernek, bu bağlamda komünizme karşı halkı bilinçlendirmek amacıyla konferanslar tertip etmiştir. Komünizmle Mücadele Derneği'nin verdiği ilk konferans 8 Ocak 1957 tarihinde Peyami Safa tarafından verilmiştir. Derneğin tertiplediği bu konferans eski Eminönü Halkevinde verilmiş ve giriş ücretsiz olmuştur. Konferansın konusu ise *"Marksizme Bir Bakış"* olarak belirlenmiştir.[851] Bu konferansın büyük bir ilgi görmesi ve dinleyicilerin ikinci konferans tarihinin yakın bir geleceğe alınmasını istemeleriyle[852] dernek ikinci

---

[849] *Aynı yer*, s. 318-319.

[850] Darendelioğlu, a.g.e., s. 319.

[851] *Milliyet*, "Peyami Safa'nın Konferansı", 8 Ocak 1957, s. 2.

[852] Darendelioğlu, a.g.e., s. 320.

konferansını 6 gün sonra yani; 15 Ocak'ta düzenlemiştir. Komünizmle Mücadele Derneği'nin tertiplediği seri konferanslardan ikincisi olan bu konferans, Eminönü Öğrenci Lokali'nde tertip edilmiş ve konferansa Prof.Dr Cezmi Türk konuşmacı olarak katılmıştır. Ünlü Türkçülerden olan Türk, bu konferansta "milliyetçilik anlayışımız" hakkında uzun konuşmalar yapmıştır.[853]

Komünizmle Mücadele Derneği'nin üçüncü konferansı ise yine Eminönü Öğrenci Lokali'nde yapılmıştır. 13 Nisan 1957 tarihinde dernek tarafından tertiplenen konferansa yine Peyami Safa katılmış ve komünizmle mücadelenin tarihi konusunda konuşma yapmıştır. Türkiye'de hakiki tek bir komünist bulunmadığının altını çizen Safa, hakiki bir komünist olmanın Marx'tan evvel ve sonra yapılan bütün fikir mücadelelerinin bilinmesine istinaden söylediği bu sözle Türkiye'deki komünizmin gerçek komünizm olmadığına vurgu yapmıştır. Safa'ya göre Türkiye'de zaten gerçek komünizme ait eser olmadığı için Türkiye'deki komünistler komünizm hakkında yeterince bilgi sahibi değildi. Bu durumu eleştiren Safa; Türkiye'deki komünizmin kaynağının Marksizm olmadığını ifade ederek Türkiye'deki komünizmi "yabancı istila emelleri" olarak değerlendirmiştir. Bu davada Türk polisinin Rus ajanlarına karşı oldukça etkin rol oynamasına değinen Safa, yürütülen bu anti-komünist politikaları milli bir varlık davası olarak adlandırmıştır.[854] Safa'dan sonra konuşmaya devam eden Altan Deliorman'da "nasıl komünist oluyorlar" konusunda bir konuşma yaparak konferans sonlandırılmıştır.[855]

Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği Genel Merkezi yayınladığı beyannamenin etkisi ve düzenlediği konferansların yoğun rağbet görmesi nedeniyle dernek, ikinci beyannamesini 20 Şubat 1957 tarihinde yayınlamıştır. Bu beyanname şu şekildedir;

"*Vatandaş!..*

Türkiyemiz için çok büyük bir tehlike olan komünizmle mücadele şüphesiz çok zor bir iştir. Fakat konuda Türk vatanperverleri olarak susmak ve hadiseleri oluruna bırakmak

---

[853] *Milliyet,* "Komünizmle Mücadele Derneğinin tertiplediği konferanslar", 15 Ocak 1957, s. 2.

[854] *Milliyet,* "Peyami Safa'nın verdiği konferans", 17 Nisan 1957, s. 2.

[855] *Milliyet,* "Peyami Safa'nın Konferansı", 14 Nisan 1957, s. 2.

daha da zordur. Komünistlerin birinci derecede düşman bildikleri milliyetçiliği tanıtmak, yaymak ve kuvvetlendirmek elbette komünizmle mücadelede çok esaslı bir konudur. Fakat onların taktiklerini, metodlarını ve silahlarını da bilmek mecburiyetindeyiz. Şimdi milliyetçi, vatansever, komünist düşmanı halkımıza düşen vazife şudur: Böyle çetin, fakat şerefli bir mücadeleye atılanları yalnız bırakmamak, bulunduğunuz yerlerde derneğin teşkilatlanmasına çalışmak, komünizmle ilgili bütün müşküllerinizde dernek genel merkezi ile temasa geçmek, derneğin gayesini yaymak ve tanıtmak.

Davanın ehemmiyeti büyüktür. Millet olarak mevcudiyetimiz davamızda muvaffak olmamıza bağlıdır. Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği, milletimizi büyük ve mukaddes vazifeye davet eder." [856]

Komünizme karşı bir davet niteliğini taşıyan bu beyannameyle birlikte halk ve gençliğe , komünizme karşı örgütlü bir mücadele için birlik olunması mesajı verilmiştir. Bu noktada Türk milliyetçiliğine sarılan dernek, komünizmle mücadele davasına ortak olmak için yeni üyelere seslenerek komünizm ve komünistlere karşı bir bilinç oluşturmaya çalışmıştır. Derneğin yayınladığı beyannamelere ve tertiplediği konferanslara baktığımızda derneğin milliyetçi bir ideolojinin üzerine kurulduğunu görmekteyiz. Söylemlerinin kaynağını uzun yıllar unutulmayan "Rus Düşmanlığı ve Moskof" imgesinden alan bu dernek, dönemin anti-komünist politikalarına uygun olarak Türkçü ideolojiden oldukça beslenmiştir. Zaten tertiplediği konferanslara da ünlü Türkçü aydınları davet ederek halkta Türk milliyetçiliğine karşı bir bilinç oluşturmaya çalışmış, böylelikle Türk milliyetçilerini derneğin çatısı altında toplayarak komünizmle mücadeleye girişmiştir.

Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği kendinden önce Zonguldak'ta kurulan dernek kadar geniş çapta bir faaliyete girişememiştir. Bunda en önemli etken ise derneğin kurucuları ve yönetici kadrosunun genç ve tecrübesiz olmasından kaynaklanmaktadır. Ancak dernek, Zonguldak Komünizmle Mücadele Derneği gibi kaynağını Türk milliyetçiliğinden almış, ancak kamuoyuna kendini yeterince

---

[856] Darendelioğlu, s. 321.

gösterememiştir. Derneğin konferanslar dışında başka bir faaliyete girişmemesi de derneğin kısa ömürlü ve etkisizi kalmasına neden olmuştur. Bu nedenlerle dernek 21 Ocak 1960 tarihinde yaptığı kongreyle birlikte fesih kararı almıştır. Özellikle üyelerinin resmî vazifeleri ve şahsi meşguliyetleri dolayısıyla dernek çalışmalarının göz ardı edilmesi, derneğin fesih kararın almasında güçlü bir etken olmuştur.[857]

4.TÜRKİYE KOMÜNİZMLE MÜCADELE DERNEĞİ (İZMİR-1963)

Cumhuriyetin ilk dönemlerinde resmî ideoloji ile çatışan ve kamusal alanın dışında kalan muhafazakâr gruplar, çok partili hayata geçişle birlikte DP'nin izlediği politikalar sayesinde yeniden kendilerine kamusal alanda yer bulmuşlardır. Anti-Sovyet ve anti-komünist siyasetin hükümetlerin vazgeçilmez politikası haline gelmesiyle birlikte, sosyal hayatta şekillenmeye başlayan anti-komünizm rüzgarına katılan milliyetçi-muhafazakâr çevreler, kamusal alanda kazanımlarını korumak için anti-sol ve anti-komünizmi araç olarak kullanmışlardır. Böylelikle bu çevreler kendi görüşlerini Milli Türk Talebe Birliği, Milliyetçiler Federasyonu ve Kıbrıs Türk'tür gibi cemiyetler üzerinden ifade etmişlerdir.[858] Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği de bu derneklerle aynı ideolojiyi paylaşan bir dernek olarak 1963 yılında kurulmuştur.

Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği, komünizmle mücadele dernekleri arasında en son kurulan ve en etkin faaliyet gösteren dernek olarak Türk siyasi tarihine damga vuran bir sivil toplum kuruluşu olmuştur. Güçlü bir altyapı üzerine inşaa edilen bu dernek, hem devlet desteğinden yararlanması bakımından hem de tüm Türkiye'de geniş alanda yayılarak şubeler açması nedeniyle kendinden önce kurulan Komünizmle Mücadele Derneklerinden farklı bir görünüm sergilemiştir. Özellikle ABD'nin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra komünizme karşı başlattığı savaşta Türkiye'ye biçtiği rolün en çok hissedildiği süreçte faaliyet gösteren bu dernek, aldığı destekle hem kamuoyunda hem de siyasette güçlü bir konuma ulaşmıştır. Böylelikle kendi için uygun zamanda ve atmosferde kurulan bu dernek, dönemin en trend söylemi olan anti-komünizmi hem

---

[857] *Cumhuriyet,* "Komünizm ile Mücadele Derneği feshedildi", 22 Ocak 1960, s. 1.

[858] Kerestecioğlu, Öztan, a.g.e, s. 143.

İslamcı hem de milliyetçi ideolojiyle bütünleştirerek komünizmle mücadeleye girişmiştir.

Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği'nin kuruluşuna ve faaliyetlerine geçmeden önce derneğin kurulmasına giden süreci incelemek, derneğin hangi şartlar altında meydana geldiğine açıklık getireceği için, öncelikle o dönem Türkiye'sini tasvir etmek konunun daha sağlam temellere oturmasını sağlayacaktır. Bu amaçla o dönem Türkiye'deki hem siyasi hem de sosyal atmosferi incelediğimizde komünizmin en çok tartışıldığı bir süreç olduğunu görmekteyiz.[859]

Türkiye'de 27 Mayıs 1960'da askeri yönetim idareye el koyduğunda DP iktidarı sona ermesine rağmen, DP'nin komünizme ve sol düşünceye karşı yürüttüğü politikalar, bu süreçte de ilerleyerek devam etmiştir. DP'nin 27 Mayıs'a kadar ABD ile yürüttüğü ilişkiler, sonraki süreçte de ABD'nin Türk siyasetinde önemli bir faktör olarak ortaya çıkmasına neden olmuştur. 27 Mayıs askeri müdahalesinin önemli isimlerinden biri olan Alparslan Türkeş bu durumu şu şekilde ifade ederek ABD ile yürütülen ilişkileri gözler önüne sermiştir;

"27 Mayıstan sonra Başbakanlığa oturunca bakanlıkları dolaşmaya başladım. İçişleri Bakanlığı'na gittiğimde, orada ayrı bir odada, bir ayrı büroda Amerikalıları gördüm. Bizim yetkililere durumu sorduğumda, komünizmle işbirliği çerçevesinde yapılan çalışmalarla memurlarımızı eğittiklerini, koordinasyon yaptıklarını söylediler. Ama işi biraz daha araştırınca, bakanlığa dışarıdan gelen ve giden tüm şifre, mektup, telgraf ve evrakların oradan geçtiğini öğrendim"[860]

27 Mayıs'ın önemli aktörlerinden biri olan Suphi Gürsoytrak ise; "*ABD, ordunun her kesimine, en küçük birimine kadar her yere girmişti. 1960'tan önce CIA bir yandan,*

---

[859] 1960'lı yıllar komünizmin en çok tartışıldığı bir süreç olmuş, öyle ki mecliste Atatürk'ün komünizm hakkında: *"görüldüğü yerde ezilmeli"* sözü bile tartışılmıştır. Demirel'in bir yerde bu sözden alıntı yapması üzerine bu sözün gerçek olmadığını dile getiren Çetin Altan, bu sözün söylenmediğini tartışmaya açmasıyla "komünist suçlamalarına" maruz kalmıştır. TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Cilt: 21, Birleşim: 145, 21.07.1967, s. 520- 521.

[860] Hulisi Turgut, *Şahinlerin Dansı*, İstanbul: ABD Yayınları, 1995, s. 202.

ABD büyükelçiliği bir yandan soluk alışımızı bile saptıyorlardı." diyerek ABD'nin Türkiye'deki tüm kurumların içerisine yerleştiğine dikkat çekiyordu.[861]

Türkiye'nin komünizmle mücadelesinde en büyük ortağı kuşkusuz ABD olmuştur. Bu konuda ABD'den her türlü destek sağlanmış, İçişleri Bakanlığı'nda ABD ile birlikte ortak çalışma büroları oluşturulmuştur. ABD, İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye'ye yapmış olduğu silah yardımlarını bile komünizmle mücadeleye, yani Sovyetler ile mücadele şartına bağlamıştır.[862] İki ülke arasındaki geliştirilen bu ilişkiler farklı boyutlara ulaşmış, dönemin CIA Başkanı Allen Dulles, Washington Post gazetesine verdiği mektupta, "*Komünist tehlikesi baş gösterdiği zaman, yardım için yazılı bir davet beklemeyiz, biz gelmeli ve yardım etmeliyiz."*[863] demiştir. ABD'nin Türkiye'de elini kolunu sallayarak dilediğini yapma özgürlüğünü ifade eden bu cümleler, o dönem içerisinde ABD'ye verilen tavizlerin önemli delillerinden biri olmuştur.

Bu süreçte Türkiye'nin 1957'de kabul ettiği Eisenhover Doktrini de, ABD ile Türkiye'nin komünizme karşı ortak hareket ettiğinin resmî bir dayanağı olmuştur. Bu doktrinle birlikte ABD, Doğu Avrupa ülkelerinin SSCB ile ilişkilerini bozmak için psikolojik savaş yürütülmesi, komünizm tehdidi altındaki ülkelere CIA'nin gizli operasyonlar düzenlemesi, Orta Doğu ve Asya Pasifik bölgelerinde yeni ittifaklar kurulmasına karar vermişti. Bu doktrin ile "*dünyada barışın kurulması için komünizme karşı olmak"* ABD ve Orta Doğu uluslarının ortak çıkarı olarak kabul edilmişti.[864] Eisenhower doktriniyle birlikte Amerika'nın Orta Doğu ile bağlantı alanı büyük ölçüde genişlemiş ve ABD, komünizmle mücadelede Türkiye'nin Sovyetler ile gerginleşen ilişkilerini kullanarak Orta Doğu ile bağlantısını Türkiye üzerinden sağlamıştır.

ABD tarafından Türkiye'nin komünizmle mücadelesi artık ülke sınırlarını aşan bir boyuta ulaşmıştır. Bu bağlamda 1956 yılında Bağdat'ta yapılacak olan komünizmle

---

[861] Çetin Yetkin, Türkiye'de Askeri Darbeler ve Amerika, Antalya: Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, 2010, s. 72.

[862] Johnson Mektubu'nda yer alan bu ifadeler için bkz. Ali Halil, *Atatürkçü Dış Politika ve NATO*, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1968, s. 173.

[863] Yetkin, a.g.e., s. 72-73.

[864] Gürün, a.g.e., s. 561-568.

mücadele toplantısına Türkiye'den Milli Emniyet Hizmetleri Riyaseti (MİT) Reisinin, Komünizmle Mücadele Müdürü'nün ve bir tercümanın katılması kararı alınmıştır. Bağdat'taki bu toplantı Lübnan, Ürdün, Irak, İran'da katılmıştır. Buna benzer bir diğer çalışma ise; 1957 yılında yapılmıştır. Tahran'da toplanan bu toplantıya , Lübnan, Ürdün, İran, Irak ve Türkiye katılarak bir komünizmle mücadele toplantısı yapılmıştır. Tahran'daki bu toplantıya Türkiye'den İstihbarat Teşkilatı Müşaviri ve Emniyet müfettişi de iştirak etmiştir.[865] Bu faaliyetler Türkiye'nin ABD için Orta Doğu'da komünizme karşı kullanılacak güçlü bir silah olduğunu göstermiştir.

Türkiye, komünizmle mücadeleyi Batı anlayışı çerçevesinde en etkin uygulayan ülkelerden biri olmuş, bu mücadele etkin bir şekilde CHP, DP ve sonraki iktidarlar tarafından büyük bir özveriyle ile uygulanmıştır. Halkın zihninde oluşturulan "komünizm tehlikesi" bir süre sonra Türkiye'de iktidarların sıkı sıkıya sarıldığı bir politika haline gelmiştir. Hükümetler komünizme karşı bu mücadeleyi verirken halk üzerinde büyük bir korku ve panik havası oluşturmaya özen göstermişlerdir. Cumhurbaşkanı Celal Bayar tarafından söylediği iddia edilen*"bu kış komünizm* gelecek"[866] ifadesi halk üzerinde arzu edilen korku durumunu fazlası ile oluşturmuş, bu korkuyla birlikte iktidarların rahatlıkla ülkeyi yönetmesinin önü açılmıştır.[867] Bu ve benzeri ifadelerle ülkede büyük bir korku hali oluşturulmuştur. ABD bile Türkiye'de bir komünizm tehlikesi olmadığını ifade etse de, Türk hükümetleri hep bu yönde bir mücadeleye teşvik etmiştir. Bu süreç Türkiye'de komünizmle mücadelenin uygulama esnasında birçok yozlaşmanın da yaşandığı bir dönem olduğu görülmektedir. Çetin Altan bu durumu;

"Kahrolsun Komünistler diye bağırdın mı, ister kaçakçılıktan, ister arsa spekülasyonundan, ister hazine soygunundan olsun, para kazanmak için her türlü yol

---

865 B.C.A., Fon: 30-18-1-2, Yer: 146-41-8.

866 Bu sözün Celal Bayar tarafından sıklıkla dile getirildiği iddia edilmektedir. TBMM, Darbe Komisyonu Tutanakları, 8.10.2012, s. 10.

867 İlhan, a.g.m., s. 251.

açıktı. Bunlar arasında siyasal ün kazanmış, "Millet, Din, Türklük" edebiyatı ile sağda solda epey nutuk söylemiş olanlar vardı."[868]

şeklinde açıklamıştır. Altan'ın bu ifadeleri komünizmle mücadele maskesi altında ülkede her türlü kirli işin yapıldığına işaret etmiştir. Komünizme karşı politikalar bu şekilde devam ederken, 27 Mayıs 1960 tarihinde Türk ordusununun siyasete müdahalesiyle birlikte DP iktidarı fiili olarak sona ermiştir. Büyük ekonomik bunalım ve egemen seçkin sınıfın bazı kesimlerinin hükümetten desteğini çekmesi, DP'nin ekonomide uyguladığı enflasyoncu politika, basına ve muhalefete uyguladığı baskıcı politika ve güvenlik güçleriyle öğrenciler arasında çıkan çatışmalardan hükümetin sorumlu tutulması gibi olaylar nedeniyle ülke yönetimine el koyan Milli Birlik Komitesi, yaklaşık olarak bir buçuk yıl sürecek olan 27 Mayıs askeri yönetimini başlatmıştır.[869]

4.1.1960'lı Yıllarda Türkiye'de Siyaset

27 Mayıs müdahalesiyle[870] birlikte Türkiye'de siyasi hayat, en hareketli dönemlerinden birini geçirmiş ve ülkede yeni bir düzen kurulmuştur. Bu yeni düzende özgürlüklerin önünün açılacağını bildiren ihtilalciler, 1961 Anayasası'nı ilan etmişlerdir. Yeni anayasayla birlikte siyasette yeni bir düzen kurulurken farklı ideolojilerde yeni partiler kurulmuştur. Kurulan yeni partiler ise; 1960'larda netleşen ve 70'li yıllar boyunca şiddetlenerek sürecek olan siyasi kutuplaşmanın habercisi olmuşlardır. Böylelikle geçmiş yıllarda üzerinde durulmayan "sağ" ve "sol" tanımlamaları bu süreçte Türk siyasi hayatında yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır.[871] Özellikle CHP'nin "ortanın solu" kavramını ortaya atması, partilerin kendilerini sol ve sağ ayrımı üzerinden tanımlamalara başladığını göstermektedir. CHP, yükselen "sol'a" karşı kabuk

---

868 İlhan, a.g.m., s. 251-252.

869 Ahmad, a.g.e., s. 46.

870 27 Mayıs müdahalesi ABD istihbarat belgelerine de yansımış ve oluşturulan Milli Birlik Komitesiyle idareyi yürüten 38 askerden 8'inin ABD'de eğitim gördüğü yer almıştır. Bu belge için bkz. Ek: 8.

871 Ömer Laçiner, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Dönem ve Zihniyetler*, C. 9 Ankara: İletişim Yayınları, 2009, s. 419.

değiştirerek bu kavramı benimserken, yeni kurulan AP, DP'den doğan boşluktan yararlanmak isteyerek o dönemin en etkili sağ partisi olmuştur. Liberal sağ parti görünümünde olan Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi[872] ve sosyalizmi temsil eden Türkiye İşçi Partisi ise; bu dönemde kurulan diğer partiler olarak siyasi hayatlarına başlamışlardır.

Menderes ve Bayar'ın 1960 Askeri Müdahalesi sonrası siyasetten el çektirilmesiyle Ragıp Gümüşpala Adalet Partisi'ni kurmuş, DP içerisinde aktif olarak yer alan milliyetçi-muhafazakar gruplar, 27 Mayıs sonrasında DP'nin mirasçısı olan AP içerisinde güç savaşı vermişlerdir.[873] Yeni kurulan AP, kuruluşundan itibaren bazı temel politik anlayışlar ortaya koymaya çalışmış, DP'nin son dönemlerinde görülen baskıcı anlayış bir kenara bırakılarak daha özgürlükçü bir anlayış oluşturulmaya çalışılmıştır. Sol hareketlerin güç kazanmasıyla birlikte ise; AP, anti-komünist bir politika sergilemeyi tercih ederek askerle ortak bir noktada buluşmayı başarmıştır.[874]

Partiyi kuran Ragıp Gümüşpala'ya göre parti hem "gerici hareketlere" karşı hem de "komünizme ödün vermeyecek" bir çizgide durmaktaydı.[875] Partisinin 27 Mayıs'ın ruhuna ve Milli Birlik Komitesi Kanunları'na uygun şekilde oluşturulduğunu ve amacının huzur ve sükun içinde memlekete hizmet olduğunu ifade eden Gümüşpala, AP'nin, milliyetçi, vatansever ve Atatürk'ün izinde komünizm'e karşı bir parti olduğunu dile getirerek[876] henüz daha kurulduğu ilk günlerde komünizme karşı partinin duruşuna dikkat çekmiştir.

Anayasanın kabulü, 1961 genel seçimlerinin yapılması ve parlamentonun açılması ile birlikte MBK askeri yönetimi hukuki anlamda sona ermiştir. DP iktidarının baskıcı ve yasaklayıcı tutumuna tepki niteliği taşıyan bu müdahalenin ardından CHP ile AP tarafından kısa ömürlü bir koalisyon kurulmuş, ancak bu birliktelik kısa bir süre dağılmıştı. Gümüşpala'nın beklenmedik ölümü nedeniyle AP'nin başına geçen

---

872 Suavi Aydın, Yüksel Taşkın, *1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014, s. 84.

873 Taner Demirel, *Adalet Partisi,* İstanbul: İletişim Yayınları, 2013, s. 30

874 Ümit Cizre, *AP-Ordu İlişkileri, Bir İkilemin Anatomisi,* İstanbul: İletişim Yayınları, 2. Baskı, 2002, s. 38-55.

875 Aydın ve Taşkın, a.g.e., s. 83.

876 *Cumhuriyet*, "Gümüşpala Bölükbaşı'na şiddetle çattı", 9 Temmuz 1961, s. 1.

Süleyman Demirel, kısa süren koalisyonlar döneminden sonra seçim mücadelesini çok önceden başlatmıştı. Saldırı yöntemi tekniği ile CHP'yi erkenden savunma durumuna zorlayan Demirel, siyasi rakiplerini komünizm taraftarlığı ile suçlamak suretiyle ideolojik mücadeleye girişmişti.[877] İsmet İnönü ve CHP'nin 1960'ların sonunda siyasal yelpazedeki yerlerini "ortanın solu" olarak belirlemeleri, milliyetçi-muhafazakar düşüncenin İnönü ve CHP'ye yönelik eleştirilerini anti-komünizm propagandasıyla meşrulaştırmalarını kolaylaştırmıştı.[878]

4.2. TKMD'nin Kurulması

27 Mayıs İhtilali'nden sonra Türk siyasi hayatında yeni bir dönem başlamış, CHP "ortanın solu" sloganında siyasetini şekillendirirken AP, Süleyman Demirel liderliğinde komünizm karşıtı propagandasıyla dini öğelerin sık sık vurgulandığı bir söylem oluşturarak muhafazakar ve taşralı bir siyasi ortam oluşturmuştur.[879] Kurân kursu, imam hatip ve cami yaptırma gibi sola açılışa karşı dinsel dernekler işlevini sürdürürken, 1963 yılında Komünizmle Mücadele Derneği gibi yeni sağcı örgütler kurulmuş ve İslam, komünizmin panzehiri olarak kullanılmıştır.[880] AP'nin bu siyaseti partiyi iktidara taşımış ve 27 Mayıs sonrası, DP'den doğan boşluğun yerini AP'nin almasıyla Türk siyasi tarihinde yeni bir dönem başlamıştır. Bu dönem, sanayileşme destekli kalkınmanın savunulduğu, liberal bir ekonomi anlayışının sahiplenildiği ve anti-komünist siyasetin güçlü bir şekilde uygulandığı bir dönem olmuştur. Bu noktada hükümet tarafından oluşturulan Komünizmle Mücadele Komisyonu ise; hükümetin komünizme karşı aldığı tedbirlerden biri olmuş ve komünizme karşı ilk defa meclis içerisinde bir komisyon oluşturulmuştur. Bu komisyon, TBMM'de temsil edilen tüm

---

877 Nermin Abadan, *Anayasa Hukuku ve Siyasal Bilimler Açısından 1965 Seçimlerini Tahlili* Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, 1966, s. 124

878 İsmet Akça vd., *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Muhafazakarlık*, C. 5., İstanbul: İletişim Yayınları, s. 335- 337.

879 Hasan Bülent Kahraman, *Türk Sağı ve AKP,* İstanbul: Agora Kitaplığı, 2007, s. 63.

880 Ahmad, a.g.e., s.170.

siyasi partilerle bağımsız grup temsilcilerinin katıldıkları Komünizmle Mücadele Komisyonu olmuştur.[881]

11.01.1963 tarihinde kurulan Komünizmle Mücadele Komisyonu ilk toplantısını 14.01.1963 tarihinde yapmış ve partilerden meclis içerisindeki sandalye sayısına göre temsilci istemeye karar vermiştir. Komünizmle Mücadele Komisyonu'nun kurulma amacı ise; Ceza Kanunu'nda komünizmle mücadele konusunda eksikliklerin bulunması ve komünizme karşı cezaların yeterli olmaması nedeniyle komünizm faaliyetleri hakkında hükümete yardımcı olmak olarak belirtilmişti.[882]

Kurulduktan iki hafta sonra Komünizmle Mücadele Komisyonu'nun meclis içerisindeki tüm gruplar tarafından desteklenmesi amacıyla komisyonun adı "Komünizm ve Faşizm gibi Demokratik Nizam Aleyhtarı Cereyanlarla Mücadele" olarak değiştirilmiştir. Bu komisyonun ikinci toplantısında komisyon üyeliklerine CHP'den Nurettin Özdemir, Ruhi Soyer, Reşit Ülker, Y.T.P'den Talat Asal, Nihat Diler, A.P'den Şadi Pehlivanoğlu, Ahmet Topaloğlu, Fethi Tevetoğlu, CKMP'den Saadet Evren, Seyfi Öztürk, M.P'den İsmet Kapısız, Rıza Polat ve Tabii Senatörlerden de Ahmet Yıldız seçilmiştir.[883] Bu isimlerden en dikkat çekeni ise; daha sonraki süreçte Türkiye Komünizmle Mücadele Derneklerine başkanlık edecek olan Dr. Fethi Tevetoğlu'dur. Nurcular'ın avukatı olarak bilinen Bekir Berk'le bu komisyonun oluşturulmasında etkili bir rol oynayan Tevetoğlu, aynı zamanda Dünya Anti-Komünist Teşkilatı'nın kurucu üyesi olarak Türkiye ve Orta Doğu temsilciliğini yürütmüştür. Ayrıca Asya Milletleri Komünizmle Mücadele Birliği temsilciliği yapan Tevetoğlu[884], görüldüğü üzere komünizmle mücadele için biçilmiş bir kaftandı.

Meclis'te oluşturulan Komünizmle Mücadele Komisyonu henüz daha faaliyetlerine başlamadan 25 Ocak 1963 tarihinde ise İzmir'de Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği kurulmuştu. TKMD, başta komünizm olmak üzere yıkıcı ve yıpratıcı fikir ve cereyanlarla mücadele etmek, milli kültürümüzü ve değerlerimizi korumak

---

881 *Milliyet,* "Büyük Milletler Meclisinde Komünizmle Mücadele Komisyonu kuruldu", 12 Ocak 1963, s. 1.

882 *Milliyet,* "Komünizmle Mücadele Komisyonu toplandı", 15 Ocak 1963, s. 7.

883 *Milliyet,* "Komünizmle Mücadele Komisyonunun adın Faşizm de eklendi", 29 Ocak 1963, s. 7.

884 Meşe, a.g.t., s.64-65.

amacıyla kurulmuştur. Dernek bu gayelere ulaşmak için; tarih, vatan ve kültür birliği şuurunu geliştirmek, ahlak, adalet ve ananelere uygun yaşayarak milli mukaddesata hürmeti telkin etmek, Türk hars ve mukaddesatına aykırı komünizm gibi cereyanlarla mücadele etmek gibi yöntemlere başvuracağını tüzükte belirtmiştir.[885] Dernek tüzüğünün oluşturulmasıyla birlikte Kurucu Heyet toplantısı icra edilerek görev dağılımı yapılmıştır. Derneğin Genel Merkez İdari Heyeti; Genel Başkan: Nejdet Halil Pala, Genel başkan yardımcısı: İhsan Koloğlu, Genel Mühasip: Ahmet Aklar, Veznedar: Cemal Sercan, Üye: Yakup Özkök ve Ali Rıza Çelik'ten oluşmakla birlikte derneğin kuruluş aşamasında 41 üye bulunmaktadır.[886]

Derneğin teşkilat aşaması genel merkez ve şube uzuvları olarak ikiye ayrılmıştır. Konfederasyon şeklinde örgütlenen TKMD, şubelerin açılmasını kolaylaştırmak amacıyla sadece 5 kişinin müracaat etmesiyle yeni bir şubenin açılabileceği kararına varmıştır.[887] Tüzükte derneğin yeni şubesinin açılmasına sağlanan bu kolaylıkla birlikte TKMD bir yıl içerisinde 31 şubeye ulaşmıştır.[888]

Hızlı bir şekilde teşkilatlanıp propaganda faaliyetlerine başlayan TKMD'nin ilk kurultayı 30 Nisan 1964 tarihinde yapılmış ve İhsan Koloğlu genel başkan seçilmiştir. Kurultayda dernek genel olarak amaçlarını sıralarken siyasi partilere verdikleri mesajda oldukça manidar olmuştur. Tüm partilerin anti-komünist olduğunu düşünen dernek, TİP hakkında temkinli davranmış, bu bağlamda tüzükte açıkladıkları "siyasetle bağlarının olmadığı" maddesini göz ardı etmişlerdir. Atatürk üzerinden tek parti yönetimini de eleştiren dernek, siyasete hızlı bir giriş yaparak tarafını belli ediyordu. Ayrıca kurultayda komünizmle mücadele yöntemleri hakkında bilgiler verilmiş, bu anlamda İslami ve milliyetçi değerlerin ön plana alınarak halkın maneviyatının yükseltilmesine önem verilmesinin gerekliliği üzerinde durulmuştur.[889]

---

[885] Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği Tüzüğü, İzmir: Karınca Matbaacılık, 1963 s. 3.

[886] TKMD Tüzüğü, s. 24.

[887] TKMD Tüzüğü, s.12.

[888] Dernek hakındaki bu rakamlar, derneğin 7 Temmuz 1964'te çıkardığı *Mücadele* dergisinden alınmıştır. *Mücadele*, Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği Genel Merkezi, 7 Temmuz 1964, s. ?.

[889] *Mücadele*, Mayıs 1964, S. 3, s. 4.

Dernek için büyük bir değişim süreci olan 2.Büyük Kurultay 30 Haziran 1965 tarihinde yapılmıştır. Bu kurultayda dernek faaliyetlerinin kapsamlı bir şekilde ele alındığı ve komünizmle mücadele konusunda önemli kararlar alındığı görülmüştür. Bu konuda gençlerin komünizme karşı koyabilecek milliyetçi duygularla teçhiz edilmesinin gerekliliği, anti-komünist yayınların resmî çevreler tarafından benimsenip desteklenmesinin temin edilmesi gibi kararlar alınırken,[890] derneğin çıkardığı *Mücadele* dergisinin[891] yurdun her bir köşesine yayılması için faaliyetlere girişileceği bildirilmiştir. Ayrıca dernek şubelerinin bağımsız çalışmalarının engellenmesi amacıyla şubelerin üç ayda bir faaliyet raporlarını genel merkeze göndermeleri istenmiştir. 2. Kurultay, dernekte büyük bir değişimin yaşanmasına sebep olmuş ve bir Divan Başkanlığı oluşturularak bu göreve Fethi Tevetoğlu, ikinci başkanlığa ise İlhan Darendelioğlu getirilmiştir. ABD ile yakın ilişkileri olduğu bilinen, hatta elinde ABD bayrağı ile objektiflere poz veren Tevetoğlu[892] ve *Toprak* mecmuası sahibi eski bir TKMD'li İlhan Darendelioğlu, derneğin ideolojisine yön vermişlerdir. Özellikle Samsun Senatörü olan AP'li Tevetoğlu, derneğin siyasetle bütünleşmesini sağlayarak dernek adına hükümetten alınan yardımlarda ve derneğin AP yönetimiyle birlikte çalışmasında önemli bir rol oynamıştır.

Derneğin stratejisinin belirlenmesi yolunda önemli bir nokta olan 2.Kurultay'da dernek komünizmle mücadele için bazı tespitlerde bulunarak, *"Türkiye'de komünizme inandırılmış gafillerin ve satılmışların güçlenmemesi için Türk milliyetçilerinin oluşturdukları Turancılık, Anadoluluk vb gibi suni tasniflerden uzak kalarak TKMD safları etrafında toplanmaları gerektiğinin"* altı çizilmiştir. Bu amaçla Türk Ocakları ve Milliyetçiler Dernekleri gibi derneklerin de tek bir çatı altında toplanmasının gerekliliği üzerinde durulmuştur.[893] Ayrıca kurultayın sonunda dernek mensuplarının Suat Hayri Ürgüplü Hükümeti'nden gördükleri yakınlık derneği oldukça memnun etmiştir. Zaten siyasileri tarafından kurulan derneğin siyasetle ilişkilerinin resmî olarak başladığı

---

890 *Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği İkinci Büyük Kurultayı 1964-1965 Faaliyet Raporu*, İzmir: TKMD Genel Merkezi Yayınları, No:1, 1965, s.19.

891 Mücadele dergisinin nüshası için bkz. Ek: 15.

892 Fethi Tevetoğlu'nun ABD bayrağıyla poz verdiği fotoğraf için bkz. Ek: 12.

893 TKMD 1964-1965 Faaliyet Raporu, s. 18-20.

dönem bu sürece denk gelmektedir. Bu noktada derneğin Divan Başkanı olan Tevetoğlu'nun hem Türkiye içindeki siyasi gücü, hem de uluslararası anti-komünist teşkilatlarda görev alması nedeniyle derneğe güç katmıştır.

Derneğin ikinci kurultayıyla birlikte gelişen bir diğer olay ise; Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in derneğin fahri başkanı olarak görev yapması olmuştur. 1965 yılı içerisinde dernek mensuplarının Gürsel'i ziyaretinde bu teklif ona götürülmüş ve Gürsel de bu teklifi; *"komünizmle mücadele asıl vazifeliler bizler olmalıyız"* diyerek teklifi kabul etmiştir.[894] Cumhurbaşkanı Gürsel derneğin fahri başkanlığını kabul etmesiyle bir beyanat hazırlamış ve Gürsel bu beyanatla derneğe desteğini açıkça ifade etmiştir.[895] Ancak Cumhurbaşkanı'nın derneğin fahri başkanlığını kabul etmesi kamuoyunda geniş tepkiler doğurmuştu. Muhalefet Gürsel'in bu hareketinin tarafsızlık ilkesine aykırı olduğu ve derneğin de pek legal işler yapmadığına işaret ediyordu.[896] Gürsel'in derneğin onursal başkanı olması ise derneğin üye ve yöneticilerine cesaret vermiştir. AP ve Cumhurbaşkanı'nın siyasi gücünü arkasına alan TKMD, bu durumu hem devlet kurumlarının desteğini sağlamada hem de derneğe halkın katılımını sağlama konusunda kullanmıştır.

Dernek 2.Kurultay'ından sonra bir de beyanname yayınlayarak Türk halkına seslenmiştir. Beyannamede dernek tüzüğünde yer alan derneğin gayesi ve komünizmle mücadele yöntemlerine değinilerek derneğin komünizm ve hürriyet düşmanlığına karşı mücadelesinden ilham alınarak kurulduğu ifade edilmiştir. Türkiye'de komünizm tehlikesine dikkat çekilen bu beyannamede, komünistlerin Atatürkçülük, ilericilik ve devrimcilik gibi kavramlara sarıldığı iddia edilerek, bir nevi ülkede bu kavramları benimseyen kişiler komünistlikle itham edilmiştir. Beyannamede yer alan bu ithamlardan sonra "derneğin siyasetle hiçbir ilgisi yoktur" ifadesi ise hiç gerçekçi

---

[894] Darendelioğlu, a.g.e., s. 388.

[895] Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in 23.06.1965 tarihli beyanatı;

"Şimdiye kadar hiçbir dernekte vazife almadım. Fakat bunu memnuniyetle kabul ediyorum. Komünizme karşı kanunlarla mücadele etmekten ziyade bu teşekküllere karşı koymak daha müessir ve faydalıdır. Çünkü kanun ceza verir. Fakat bu teşekküller tenvir eder, irşat eder, akla ve şuura tesir eder. Bu ise daha müessirdir."
Mücadele, "Sayın Cumhurbaşkanımız Fahri Genel Başkanlığımızı Kabul Ettiler", C. 2, S. 4, 1965, s. 3.

[896] *Milliyet*, "İnönü Komünizmle Mücadele Derneğinden şikayet etti", 17 Temmuz 1965, s. 1.

görülmemekle birlikte dernek, kendilerinin bir partinin (AP) organı olduklarına dair yapılan ithamları gülünç bulduğunu vurgulamıştır. Ayrıca derneğe yapılan hükümet yardımlarına karşı yapılan eleştirileri "şer kuvvetleri" olarak tanımlayan derneğin bu beyannamesi[897] siyasi içerikte bir vesika özelliği taşımaktadır.

4.3. TKMD'nin İdeolojik Yapısı ve İlişkileri

Türkiye'de kurulan Komünizmle Mücadele Derneklerinin içerisinde en etkin faaliyetler yürüten TKMD, daha öncesinde kurulan diğer derneklerden ideolojik olarak farklı bir görünüm sergilemiştir. 1960 yılı öncesinde kurulan dernekler, komünizmle mücadele etmek için milliyetçi ve muhafazakar ideolojiyi kullanırken TKMD ise; daha çok dini ideolojiye tutunarak dini öğelere verdiği önemle bilinmektedir. TKMD aslında bir Türkçü ve milliyetçi bir dernek olarak kurulmuştur, ancak dernek kapılarını sağ görüşlü diğer gruplara açmasıyla derneğin ideolojisi değişmiştir. Derneğin ideolojisine din kurumunun tamamen angaje edilmesiyle dernek, bu kanaldan olabildiğince beslenmiştir.

TKMD'nin bünyesinde yer alan üyelere baktığımızda bu kişilerin farklı sosyo-ekonomik tabanlardan gelmesine rağmen hepsinin dönemin yaygın söylemi olan anti-komünist siyasetin damarlarından beslendiğini görmekteyiz. Ancak aynı amaçlar etrafında toplanan dernek üyeleri, anti-komünist siyaseti "siyasallaşma" olarak kullanmaya çalışarak benimsedikleri siyaseti anti-komünizm maskesi altında yürütmüşlerdir. Bundaki en büyük etken ise; bu derneklerin içerisinde yer alan milliyetçi-muhafazakar çevrelerin 27 yıllık Tek Parti yönetimine karşı tavırları olmuştur. Tek Parti yönetiminin Cumhuriyeti sağlam temeller üzerine oturma amacıyla yürüttüğü laiklik, aşırı "sağ" ve "sol'a" karşı baskıcı tutumu gibi uygulamaları nedeniyle ülkedeki koyu muhafazakar çevreler, bu süreçte geri planda kaldıklarını ve ezildiklerini düşünmüşlerdir. Bu nedenle Tek Parti döneminden itibaren uygulamaya başlanılan laiklik çerçevesideki uygulamaları ve yapıyı değiştirmek isteyen TKMD üyeleri, dine sarılarak "çarpık olan toplumun düzeltilebileceğini" iddia ederek, herşeyin düzelmesini

---

[897] Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği Genel Merkezi, Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği Genel Merkezi'nin Türk Milleti'ne Beyannamesi Halk yayınları Nu: 5, İzmir: Ticaret Matbaacılık, 1965, s. 1-4.

dini ve milli öğelere bağlamışlardır. Örneğin; mecliste Anayasa Nizamını Koruma Tasarısı[898] gündeme geldiğinde TKMD, bu Kanun tasarısı içindeki İslamın komünizm ve faşizmle aynı seviyede mütala edilmesine Demirel'e gönderilen bir mektupla karşı çıkmıştır. Oysa ki Kanun tasarısında İslam ibaresi yer almamakla birlikte TKMD'nin birincil amacı olan komünizmle mücadele açıkça belirtilmişti. Buna rağmen derneğin bu tasarıya sıcak bakmaması, ancak derneğin teokratik devlet düzeninin tekrar geri getirme ve irticayla olan yakınlığıyla açıklanabilirdi. Demirel'e gönderilen mektupta laikliği de eleştiren TKMD, bu Kanun tasarısının tekrar gözden geçirmesini istemiştir.[899]

Derneğin içerisinde yer alan sağcı gruplar komünizmle mücadele tanımlarına kendi ideolojilerini karıştırarak din propagandası üzerinden bazı faaliyetler içerisinde yer almışlardır. Örneğin; TKMD başkanı Saffet Solak; kendilerinin içki, kumar, fuhuş ve rüşveti engelleme adına memlekete hizmet ettiğini savunurken, TKMD Erzurum Şubesi ise; kahvehanelerden kumarı kaldırmak için çalışmalar yürütüyordu.[900] Ayrıca TKMD Erzurum Şubesi'nin bu girişimlerine gazeteler "Güneşli Fazilete Doğru" şeklinde başlıklar atıyordu.[901] Türkiye'nin sosyal hayatını dizayn etmek isteyen TKMD'nin, 1967 yılındaki kongresinde derneğin mini etek giyen kadınlarla ve uzun saçlı erkeklerle de mücadele etmesi fikri gündeme gelmişti.[902] Görüldüğü üzere dernek komünizmle mücadele maskesi altında farklı yollara giriyordu. Ancak işin daha garip tarafı ise; Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Necdet Uran ve Donanma Komutanı Koramiral Celal Eyicioğlu gibi isimlerin böyle bağnaz fikirlerin konuşulduğu kongreye birer başarı telgrafı çekmeleri olmuştur.[903]

TKMD'yi *Milliyet* gazetesindeki köşesine taşıyan Bülent Ecevit ise; derneğin komünizme karşı yöntemini; sosyal adalet ve sosyal güvenlik gibi halkın yararına olan

---

[898] Anayasa Nizamını Koruma Tasarısı'nın amacı; komünizm, anarşizm, faşizm ve teokratik devlet nizamına karşı devlete bir savunma mekanizması sağlamaktı. Barış Dünyası, "Başbakan Anayasa Nizamını Koruma Tasarısını Savunuyor", S. 83, Nisan 1969, s. 11-12.

[899] Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği Genel Merkezi adına Doç.Dr.Saffet Solak'ın laiklik ve 163. madde ile alakalı olarak Süleyman Demirel'e yazdığı mektup hakkında ayrıntılı bilgi için bk. B.C.A., Fon: 30-1-0-0, Yer: 124-798-4.

[900] *Ekspres*, "K.M. Derneği Kahvelerden Kumarı Y. Etmeye Çalışıyor", 31 Mart 1965, s. 1.

[901] *Ekspres*, "Güneşli Fazilete Doğru", 14 Mayıs 1965, s. 1. Gazetenin nüshası için bkz. Ek: 10.

[902] *Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği Altıncı Büyük Kurultayı 1968-1970 Faaliyet Raporu*, İzmir: 1970, s. 6.

[903] *Milliyet*, "Oramiral Necdet Uran Komünizmle Mücadele Derneğine telgraf çekti", 1 Mayıs 1967, s.1.

tedbirleri bunlar komünizmdir diyerek; aile, din elden gidiyor sloganlarıyla halkı uyutmak şeklinde tanımlamıştır. Derneğin kapitalizmi savunmasını da eleştiren Ecevit, bu derneğin ağalık, şeyhlik düzenini savunduğunu işaret ediyordu. Ayrıca Ecevit AP'nin demokratik sosyal tedbirlerini "komünizm" diye damgalayan en sağcı kanadının bu derneğin başında olduğunu, bu nedenle de derneğin bir AP propaganda aracı olduğuna dikkat çekiyordu.[904] AP'nin birçok ilde bu derneklerin yönetimini ele geçirerek hukuka aykırı işleri bu dernek adı altında yürüttüğüne dikkat çeken Ecevit, derneğin hukuksuz faaliyetlerinden AP'nin sorumlu tutulması gerektiğinin altını çizerek derneğe AP'nin önerisiyle devlet bütçesinden yardım yapılmasını eleştirmiştir. [905]

TKMD içerisinde faaliyet gösteren birçok üyenin derneğin ana gayesi olan komünizmle mücadele etme yolundan çoğu kez ayrıldığı ve giriştikleri faaliyetleri komünizmle mücadele maskesi altında yürüttüğü görülmektedir. Bunda ki en büyük etken de derneğin siyasetle ve ABD'yle yakın ilişkisi olmuştur. AP sempatizanı, dindar ve milliyetçi olarak tanınan kişilerden kurulduğu[906] ifade edilen TKMD'nin, ABD'nin etkisi dahilinde kurulduğu düşünülmektedir. Çünkü Soğuk Savaş döneminden itibaren ABD'nin Türkiye üzerindeki uygulamalarının hedefi, güçlü bir anti-komünist Türkiye inşaa etmekti. Bununla birlikte komünizme karşı blok oluşturmak isteyen ABD'nin Türkiye'de komünizmle mücadele kuruluşlarına destek verdiğine dair bazı deliller mevcuttu. Bu delillere göre TKMD'nin, Soğuk Savaş döneminde CIA tarafından kurdurulduğunu, finansmanını ABD Büyükelçiliği ve bazı sermaye grupları sağladığı iddiası, Türkiye'deki resmî organlar tarafından altı çizilen bir nokta olmuştur. ABD'nin Türkiye'de anti-komünizme verdiği destekte kullandığı isim ise; Meclis Araştırma Komisyonu Raporlarında Fethullah Gülen olarak belirtilmiştir.[907]

Fethullah Gülen, Erzurum'da kaldığı 1962-1963 yıllarında, Erzurum Komünizmle Mücadele Derneğinin kurucuları arasında yer almış ve dernekte aktif

---

[904] Bülent Ecevit, *Milliyet,* "Komünizmle Mücadele", 6 Mayıs 1965, s. 2.

[905] Bülent Ecevit, *Milliyet*, "Perde Arkasındakiler", 9 Temmuz 1965, s. 2.

[906] *Milliyet*, "TKMD ve Faaliyeti", 7 Temmuz 1965, s. 3.

[907] TBMM, Fethullahçı Terör Örgütünün 15 Temmuz 2016 Tarihli Darbe Girişimi ile Bu Terör Örgütünün Faaliyetlerinin Tüm Yönleriyle Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, Ocak 2017, s. 41.

olarak görev yapmıştır. Bu durumu kendi kitabında da açıklayan Gülen, bir arkadaşını İzmir'e göndererek derneğin tüzüğünü getirtmiş ve bir vaazdan sonra cami hoparlöründen anons edip gençleri Caferiye Camii önüne toplamıştı. Gayelerinin komünizme karşı örgütlenmek olduğunu belirten Gülen, dernek işlerinden anlayan bir akrabası vasıtasıyla derneği kurma girişimini başlatmıştı. Ancak çevresindekilerin derneklerle içli-dışlı olmasından rahatsız olduğunu ve nurları okumaya yoğunlaşması gerektiği yönünde telkinleri dolayısıyla Gülen, dernekten uzaklaşmış ve yakın çevresi TKMD'nin Erzurum Şubesi'ni kurmuşlardı.[908] Dernekte aktif bir rol oynayarak uluslararası güçlere hizmet ettiği öne sürülen Gülen'in[909] bu derneklerde uzun süre çalıştığı ve bu derneklerin ılımlı İslam ve BOP gibi projelerin ürünü olduğu meclise araştırma raporlarına yansımıştır.[910] Ayrıca Özel Kuvvetlere ait kozmik odanın aranmasının sebebi olarak da Gülen'e ait KMD evraklarının arandığı ifade edilmektedir..[911]

Gülen'in yurt dışı bağlantılarla ilk temasının bu dernek vasıtasıyla gerçekleştiği ve örgütün temellerinin bu süreçte atıldığı kuvvetle muhtemeldir. Yurtdışı kaynaklı "proje" olarak adlandırılan bu dernekle birlikte[912] Gülen'in, Komünizmle Mücadele Derneği üzerinden ABD istihbaratı ile birlikte hareket eden MİT'e angaje edildiği ve Gülen örgütlenmesinin CIA-MİT işbirliği ile kurdurulduğu Meclis Araştırma Komisyonu raporlarında yer almaktadır.

Gülen ve TKMD ilişkisinin dernek üzerindeki faaliyetleri hakkında yapılan araştırmalar sonucunda başka bir bulguya ulaşılamamıştır. Bunda en büyük etken ise bu belgelerin saklandığı ya da yok edilmesidir. Meclis Araştırma Komisyonu raporlarına da yansıyan bu bilgi doğrultusunda, Fethullah Gülen'in elebaşı olduğu FETÖ Terör

---

908 Fethullah Gülen, *Küçük Dünyam*, Haz. Lâtif Erdoğan, İstanbul: AD Yayınları, 1995, s. 79.

909 TBMM, Fethullahçı Terör Örgütünün 15 Temmuz 2016 Tarihli Darbe Girişimi İle Bu Terör Örgütünün Faaliyetlerinin Tüm Yönleriyle Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, Ocak 2017, s. 52.

910 TBMM, Fethullahçı Terör Örgütünün 15 Temmuz 2016 Tarihli Darbe Girişimi İle Bu Terör Örgütünün Faaliyetlerinin Tüm Yönleriyle Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, Dönem: 26, Yasama Yılı: 2, 8 Aralık 2016, s. 91.

911 TBMM Tutanak Dergisi, Genel Kurul Tutanağı, Dönem: 24, Cilt: 48, Birleşim: 91, 11.04.2013, s. 783.

912 TBMM, Fethullahçı Terör Örgütünün 15 Temmuz 2016 Tarihli Darbe Girişimi ile Bu Terör Örgütünün Faaliyetlerinin Tüm Yönleriyle Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, Ocak 2017, s. 41.

Örgütü'nün devletin sırlarının bulunduğu Kozmik Oda'da 20 gün araştırma yapmasının bir diğer nedeni olarak gösterilen Komünizmle Mücadele Derneği belgelerinin aranması iddiası, Gülen ile TKMD, hatta ABD ilişkisinin önemli bir sır olduğunu kanıtlamaktadır.[913]

Fethullah Gülen ile CIA ilişkisi ise; 1983 yılında Moon Tarikatının Türkiye'deki uzantısı Kasım Gülek üzerinden sağlanan irtibatla başlamıştır. Resmi adı Birleştirme Kilisesi olan Moon Tarikatını kullanarak komünizme karşı blok oluşturmak isteyen ABD, Türkiye'de komünizmle mücadele kuruluşlarına destek vermektedir. Komünist harekete karşı olan Fetullah Gülen'in de bu politika çerçevesinde Türkiye'de desteklenip büyümesini sağlamış, lise ve kolejler açmasına izin verilmiştir.[914] Bu ilişkilere derneğin eski yönetici Orhan Kirvelioğlu'da değinmiş ve *"benim arkamda ABD yoktu ama benim üstümdekilerin arkasında olabilir"* sözüyle, dernekle ABD arasındaki ilişkiye vurgu yapmış ve derneğin kendisinden önceki başkanının ABD ile MİT bağlantısına değinmiştir. Ayrıca o dönemde ABD'yi ima ederek birilerinin tetikçiliğini yaptıkları ifade eden Kirvelioğlu; *"o dönem de kahrolsun Amerika dedirten de Amerika'ydı, gözlerimiz kapalıydı, baştakiler ne emir veriyorsa yapıyorduk. Bunun faydasını da gördüm, dernekteki tüm arkadaşları ve kendimi kanun kıskacı korkusundan kurtarıp korudum"*[915] diyerek derneğin "kirli ilişkilerine" dikkat çekmiştir.

TKMD'nin Gülen için bir hareket noktası olduğu düşünülürse, ABD'nin Soğuk Savaş dönemi stratejileriyle birlikte Gülen'in seçilmiş biri olduğu muhtemeldir. Bu anlamda komünizm işgal edecek korkusuyla Türkiye'de bir heyula yaratılarak bir korku pompalanmış ve komünizme karşı mücadele etmek için söz gelimi *"ABD'lilerle ve Hıristiyan misyonerlerle Müslümanlar mutlak surette ittifak etmelidir"* şeklinde düşünceler ortaya atılmıştır. Bu anlamda Gülen'le ilişkisi olan nurcu çevreler bu süreçte

---

913 TBMM Tutanak Dergisi, Genel Kurul Tutanağı, Dönem: 24, Cilt: 48, Birleşim: 91, 11.04.2013, s. 783.

914 TBMM, Fethullahçı Terör Örgütünün 15 Temmuz 2016 Tarihli Darbe Girişimi ile Bu Terör Örgütünün Faaliyetlerinin Tüm Yönleriyle Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, Ocak 2017, s. 43, 51-52.

915 Yenisöz, Can Kemal Özer'in Orhan Kirvelioğlu'yla Söyleşisi, 1 Şubat 2017, http://www.yenisoz.com.tr/kahrolsun-amerika-dedirten-de-amerika-ydi-makale-19310 , (Son Erişim Tarihi: 29 Nisan 2018).

etkin faaliyet yürütürken, bu çevrelerin komünist harekete karşı Türkiye'de desteklenip büyümesi sağlanmıştır.[916]

TKMD içerisindeki sağ gruplar komünizmle mücadeleyi dini öğelerle yürütmeye çalışırken bu çevrelerin ABD'ye karşı yakınlıkları ise şaşırtıcı bir şekilde artarak devam ediyordu. Bu noktada dernekte yer alan milliyetçi gruplar derneğin ABD'nin bir ileri karakolu olmasından şikayet ederken, derneğin komünizmle birlikte emperyalizmle de savaşmasını dile getiriyordu.[917] Ancak TKMD'nin tabanı emperyalizmle savaşmak yerine ABD'yle daha yakın ilişkiler geliştirmeye çalışıyor, bunda da derneğe yön veren AP'li siyasetçilerin büyük bir etkisi oluyordu. Öyle ki sol gruplar ABD emperyalizmini 6. Filo üzerinden protesto etmek için toplanırken, TKMD üyeleri 6.Filo'yu korumak için protesto eden solcu gençlerin üzerine "*Müslüman Türkiye"*, *"Komünistleri Geberteceğiz"*, *"Yaşasın Toplum Polisi"* gibi sloganlarla saldırıyorlardı.[918] Böylelikle komünizme karşı savaşta din kullanılarak yapılan faaliyetler meşrulaştırılmaya çalışılıyordu.

Derneğin 13 Mart 1966 tarihindeki 4. Kongresinde ise; idare heyeti raporu ayetlerden verilen örneklerle okunmuş ve komünizmle mücadeleye "Mübarek Kavga" adı verilmiştir.[919] TKMD ile aynı siyaseti yürüten Demirel ise; özellikle seçimler esnasında örneğin Nurcu liderlerle alenen yakınlaşarak partinin İslami niteliğinden ve geleneksel değerlerden yana olduğunun altını çiziyor, sürekli bir komünizm aleyhtarı propaganda ve sol hareketi yıpratma kampanyası sürdürüyordu.[920] Bu gelişmeler TKMD'nin arkasında dini değerlere önem veren AP'nin olduğuna işaret etmekteydi. Çünkü derneğe devlet bütçesi tarafından yapılacak olan yardımın mecliste onaylanması AP'li vekiller tarafından gerçekleştirilirken, AP'nin güçlü simgelerinden Fethi Tevetoğlu ise; dernekte etkin görevler üstlenmekteydi.

Derneğin AP ve ABD ile yakınlaşmasında etkin rol oynayan Tevetoğlu, derneğe Divan Başkanlığı yaparken, aynı zamanda AP sıralarında siyaset yapıyordu. Samsun'da

---

916 TBMM, Aynı rapor, s. 51, 63-67.

917 Milliyet, 1 Mayıs 1967, s.3.

918 *Aynı yer.*

919 *Milliyet,* "Komünizmle Mücadele Derneği, 14 Mart 1966, s. 7.

920 Zürcher, a.g.e., s. 364-365.

yürüttüğü DP il başkanlığıyla siyasete giren Tevetoğlu, AP'nin kurulmasıyla birlikte bu partiye geçerek Senatör olmuştur. Meclis içerisinde anti-komünizm rüzgarına en çok kapılan ve bu düşünceye sıkı sıkıya bağlı olan Tevetoğlu, hem yayınlarıyla hem de faaliyetleriyle komünizmle mücadeleyi kendine bir amaç edinmiştir. Bu bağlamda meclis içerisinde Komünizmle Mücadele Komisyonu'nun oluşturulmasından TKMD'ye bütçeden yardım verilmesine kadar birçok gelişmede payı oldukça büyük olan Tevetoğlu,[921] derneğin ideolojisini etkilemesi bakımından önemli bir noktada yer almaktaydı. TKMD'den değerli bir ilim derneği olarak bahseden ve şahsi olarak 44.500 lira tutarından derneğe bağış yapan Tevetoğlu, hem yayınladığı eserleriyle[922] hem de komünizmle mücadele yolundaki faaliyetleriyle Türkiye'de anti-komünizmi temsil eden önemli bir politikacıdır. Buna ek olarak uluslararası alanda da Türkiye'yi temsil eden Tevetoğlu, ABD'nin desteklediği uluslararası anti-komünist örgütlerde kurucu üyelik ve Orta Doğu temsilciliği gibi üst düzey görevler yaparak,[923] komünizmle mücadele yolunda güçlü bir anti-komünist kimliğe sahiptir. Tevetoğlu'nun elinde ABD bayrağıyla poz vermesi ise onun etkisinde politikalarını yürüten TKMD'nin, ABD ile olan iyi ilişkilerinin önemli bir delili olmuştur.[924]

ABD'nin desteklediği uluslararası anti-komünist örgütler dünya çapında komünizmin yayılmasını engellemeye çalışırken, Türkiye'de kurulan sivil toplum kuruluşları da ABD'nin anti-komünizm propagandasında birer araç görevi üstleniyorlardı. Özellikle 1960 ihtilalinden sonra milliyetçi gruplar Türk Ocakları gibi derneklerde saf tutmaya başlamışlar, ancak bu derneklerde umduğunu bulamayan aşırı sağcı gruplar yeni oluşumlar meydana getirmişlerdir. Kurulan Fikir Ajansı ve Çiftçi

---

[921] Güldal, a.g.e., s. 166-167. Hükümetin TKMD'ye yardımı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Cilt: 35, Birleşim: 64, 14.03.1969. s. 28-29. Ayrıca bkz. https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/CS__/t05/c032/b038/cs__050320380585.pdf , Ek: 14 TKMD'ye hükümet tarafından yapılan yardımın 100.000 Lira olduğu bilinmektedir. Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Cilt: 14, Birleşim 65, s. 677.

[922] Fethi Tevetoğlu, *"komünizmle mücadele yolunda 9 yıl zarfında 11 tane kitap çıkardığını"* Cumhuriyet Senatosu'nda dile getirmiştir. Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Cilt: 54, Birleşim: 6, 13.11.1969, s. 317.

[923] Fethi Tevetoğlu'nun Asya Milletleri Komünizmle Mücadele Birliği'nin Seul'de yapılan toplantısına katılarak toplantıda yaptığı sunumları ve alınan kararları mecliste açıklaması, Tevetoğlu'nun bu kuruluşlarla hükümet arasında bir iletişim kanalı olduğunu göstermektedir. Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Dönem: 1, Cilt; 37, Birleşim: 10, 01.12.1966, s. 299-300.

[924] Fethi Tevetoğlu'nun ABD bayrağıyla poz verdiği görüntü için bkz. Ek: 12.

Teşekkülleri Federasyonu gibi dernekler aynı Komünizmle Mücadele Dernekleri gibi komünizmle mücadele ediyordu. Bu derneklerin gelir kaynaklarını ise Gazeteci Avni Gürel 28 Şubat Komisyonu'nda *"anti-komünist yayınlardan bu derneklere ne versek basılıyor, tüm ihtiyaçlar karşılanıyordu… Çünkü bu dernekler MİT'in bir örgütlenmesiydi"* şeklinde açıklıyordu. Ayrıca Özgürel, terörist başı Abdullah Öcalan'la bu derneklerde tanıştığını, o dönem TKMD'nin kontrolündeki Fikir Ajansı'nda çaycı olarak görev yaptığını ifade ediyordu.[925] Zaten Öcalan yakalandıktan sonraki sorgusunda Komünizmle Mücadele Derneklerinde konferanslara gittiğini ve bu sağcı derneklerde üyeliğinin bile olduğunu belirtmiştir. Bu noktadan bakıldığında Türkiye'de anti-komünizmin gelişmesinde ABD'nin, dolayısıyla siyasetini ABD çizgisinde yürüten hükümetlerin oldukça etkisi olmuştur. Bu noktada Mecliste araştırılan 28 Şubat Komisyonu Başkanı'nın söylediği *"1950'li yıllarda NATO bu ülkeye geldi, Komünizmle Mücadele Dernekleri kuruldu. Türkiye halkı komünizmi bilmiyordu, ama bu dernekler kuruldu ve köy, kasabalarda faaliyete başladı"*[926] sözleri Türkiye'deki anti-komünist teşkilatların kuruluşunda devlet ve ABD desteğine işaret etmektedir.

Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği ile ABD ilişkisine değinen bir diğer isim ise derneğin kuruluşunda görev yapan Zübeyir Yetik olmuştur. Yetik hatıralarında dernek toplantısında Amerikan Konsolosluğu'ndan yardım alınması teklifi gündeme geldiğinde bu teklif dernek yönetimi tarafından kabul görülmüş ve ABD Konsolosluğu derneğe bir çok yardım yapacağını taahhüt etmiştir.[927]

4.4. TKMD'nin Faaliyetleri

TKMD, komünizmle mücadele etmek için öncelikle *Mücadele* dergisini çıkartarak komünizme karşı halkı bilinçlendirme yoluna gitmiştir. Bu dergi, TKMD Genel Merkezi tarafından 1964 yılının Mart ayında ilk sayısını yayınlamıştır. Derneğin kurucularından olan Nejat Halil Pala ve İhsan Koloğlunun yönetiminde olan dergi, başta komünizm olmak üzere tüm zararlı düşünce ve faaliyetlere karşı Türkiye

---

925 TBMM 28 Şubat Komisyonu(10/236), 15.10.2012, s. 11.

926 Aynı Yer, s. 8.

927 Zübeyir Yetik, *Geçmişten Notlar,* İstanbul: Beyan Yayınları, 2008, s. 100-101.

Cumhuriyeti'ni korumak amacıyla çıkarılmıştır. Dönemin sağ görüşlü çevrelerini aynı çatı altında toplayan dergi, içeriğinde Türkçü, İslamcı ve Muhafazakar düşünce akımlarını içeriğinde barındırmıştır. Necip Fazıl'dan Nejdet Sançar'a ve Nihal Atsız'a kadar birçok komünizm karşıtı düşünürlerin yazılarının yer aldığı bu dergi, derneğin tüzükte belirttiği aynı amaçla kurulduğunu ifade etmiştir. [928]

Mücadele dergisinin ilk sayısında derneğin kısa bir tanıtımı yapılarak tüm vatandaşların komünizme karşı dikkati çekilmeye çalışılmıştır. Komünizme karşı kanunların var olduğunu, ancak bu kanunların yetersizliğine değinilerek derneğin varlığı meşrulaştırılmaya çalışılmıştır. Ayrıca dergide, derneğin siyaset ilişkisine de değinerek TİP hariç diğer siyasi partilere aynı mesafede olduklarına ve siyasi partilerin derneğe yakınlıklarından sorumlu olmadıkları ifade edilmiştir.[929] Derneğin bir propaganda aracı olarak çıkardığı *Mücadele* dergisinde komünizmin İslamı, Türkiye'yi ve Türklüğü yok etmek üzerine kurguladığı senaryolarla komünizme karşı büyük bir korku yaratılmaya çalışmıştır. Bunu yaparken de yüzyıllardır muhafazakar ve milliyetçi ideolojinin düşman olarak gördüğü Batı ve ABD'ye karşı hayranlığın arttırılmaya çalışıldığı dikkat çekmektedir. Özellikle muhafazakar yazarların en çok işlediği konu, Türkiye'nin Batı ve NATO ittifakında yer almasından duyulan memnunluk olurken, Fahir Armaoğlu'nun "Batı İttifakından Ayrılamayız" adlı makalesinin dergide yayınlanması TKMD'nin Batı'ya karşı bakış açısını gösterir nitelikte bir gelişme olmuştur. [930]

Derneğin resmî yayını olan *Mücadele* dergisi hem yazar kadrosu bakımından hem de komünizmle mücadele yolunda giriştiği mücadele kapmasında oldukça güçlü bir görünüm sergilemiştir. Yazar kadrosu içinde yer alan Peyami Safa, Nejdet Sançar, Nihal Atsız, Fahri Fındıkoğlu, Zeki Velidi Togan gibi komünizme karşı isimler derginin popülaritesini arttırmışlardır. Derneğin *Mücadele* dışında şubelerin çıkardığı yayınlar da yer almaktadır. Ancak bu yayınların bir çoğu koyu İslamcı ve Türkçü öğelerden

---

[928] Güldal, a.g.e., s. 93-94.

[929] *Mücadele*, Mart 1964, S. 1, s. 4.

[930] Güldal, a.g.e., s. 117.

beslenmiş, komünizmle mücadele amaçlı oluşan platformların birçoğu gibi genel olarak kin dolu anti-komünizm söylemleri üretmiştir.[931]

TKMD Genel Merkezi'nin resmî yayını olan *Mücadele* dergisinin dışında dikkat çeken TKMD'nin Aydın Şubesi'nin çıkardığı *Komünizmle Mücadele Dergisi* olmuştur. *"Tanrı Türkü ve İnananları Korusun"* sloganıyla yayımlanan bu dergi, 1964 yılının Mart ayından 1965 yılının Ağustos ayına kadar sürekli çıkarılmıştır. Yedi sayı olarak yayınlanan bu dergide komünizmle mücadele amaçlı yazılar, şiirler ve TKMD'nin haberleri yer almıştır. Peyami Safa, Erdem Ergenekon, Orhan Seyfi Orhun vb gibi tanınmış Türkçü yazarların yazılarıyla milli değerlere hitap edilmiştir.[932]

Yayın konusuna oldukça önem veren TKMD derneğe ait dergilerin dışında birçok yayın neşretmiştir. Derneğin adına çıkarılan bu yayınlarla birlikte komünizmin olumsuz yönlere halka anlatılarak komünizme karşı bir korku histerisi yaratılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda TKMD'nin Tepecik Şubesi'nin çıkardığı bir yayında komünizm nedeniyle ölenlerin sayısının 143 milyon olduğu ifade edilmektedir. O dönemde ki Sovyetler nüfusunu göz önüne aldığımızda bu rakamın gerçekçi olmadığı kuvvetle muhtemeldir. Öyle ki Sovyetler'de 6 yıl içerisinde 21 milyon insanın komünizme muhalefetten öldürülmesi rakamı söz konusu bile değildir.[933] Komünist Çin'de ise; 1961-63 yılları arasında komünizme karşı ayaklanmalarda 13.300.000 kişinin öldürüldüğünden söz edilmektedir. Öyle ki Tepecik Şubesi'nin bu yayınlarında "Komünist İşkence Usulleri" başlığı altında komünist yönetimlerin, vücudun çeşitli yerlerine kızgın demir sokmak, asit dökmek ve baş üzerine çivi çakmak gibi işkence metotlarına yer verilmiştir.[934] Dernek, abarttığı komünizm tehdidini farklı şekillerde topluma lanse ederek komünizme karşı güçlü bir korku yaratma konusunda oldukça başarılı bir rol üstlenmişti. Komünizme karşı yaratılan bu korku histerisiyle birlikte Türk toplumu komünizmden uzaklaştırılmaya çalışılmıştır.

---

931 Ahmad, a.g.e., s. 200.

932 Meşe, a.g.t., s. 89.

933 Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği Tepecik Şubesi Yayınları, Halk Yayınları Nu:1, İzmir: Hoşgönül Matbaası, 1965, s. 2

934 Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği Tepecik Şubesi Yayınları, Halk Yayınları Nu:4, İzmir: Hoşgönül Matbaası, 1965, s. 3.

TKMD'nin Ankara Şubesi ise *Silah Başına* adlı bir yayın neşretmiş ve bu yayında, kardeşçe ve sükun içinde yaşamaya engel olanların halkın arasındaki komünistler olduğu vurgulanmıştır. Komünistlere karşı mücadele etmeye ve silah başına çağırmaya davet eden bu yayın aslında bir nevi halkı kışkırtan bir yayın olarak göze çarpmaktadır. Hazırlanan şiirlerle halkı silah başına çağıran bu yayın, toplumun huzurunu bozabilecek ve toplumu birbirine düşman edebilecek bir içerikte hazırlanarak bir nevi şiddet çağrısı yapmasıyla dikkat çekmektedir.[935] TKMD'nin Taşköprü Şubesi ise, *Yüksek Yaşama Şekli* adında bir yayın çıkarmış ve bu yayını Taşköprü Lisesi Din Kültürü Öğretmeni ve Müftüsü tarafından hazırlanmıştır. Yayında komünistler, dinsiz, imansız, gayesiz ve çalışmadan çalışıp kazananların elinden mal alma sevdasında olan kişiler olarak tanımlanmış ve dini öğelerin oldukça yer aldığı yayında en iyi ilimin dini ilim olduğunun altı çizilmiştir. Komünizmle mücadele etmek amacıyla hazırlanan bu yayının bir fıkıh kitabını andıran özelliği ise TKMD'nin komünizmle mücadele maskesi altında giriştiği faaliyetleri örnekler niteliktedir.[936]

TKMD Genel Merkezi kuruluş amacına uygun olarak komünizmle mücadele kapmasında broşür ve bazı açık mektuplar da yayınlamıştır. Bu broşürlerden "Komünizmin Gayesi ve Hedefleri" ve "Ey Türk Uyan" adlı broşürlerde komünizm, Türk milletinin en büyük düşmanı olarak ifade edilirken, bu tehdit karşısında Türkiye'de ki insanları can, mal ve namuslarının tehlikede olduğunun altı çizilerek bunlara karşı millet mücadele davet edilmiştir. TKMD Genel Merkezi'nin *Türkiye Büyük Millet Meclisinin Vatansever Mensuplarına Açık Mektup* adlı mektubunda ise dernek; "memleketin karşı karşıya olduğu büyük tehlike olan komünizm adlı fikri canavarlık" hakkında vekilleri uyarmak istemiştir. Bu anlamda komünizmi önleme konusunda en önemli vazifenin siyasilere ait olduğunu bildiren dernek[937] Meclisi komünizmle mücadele yolunda cesaretlendirmek istemiştir.

---

[935] *Silah Başına,* Haz. Enver Tuncalp, Ankara: Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği Neşriyatı No.1, 1969. s.1-4.

[936] *Yüksek Yaşama Şekli,* Haz. Hüseyin Aşık, Komünizmle Mücadele Derneği Taşköprü, İstanbul: 1971, s.1-32.

[937] Meşe, a.g.t., s.97-98.

TKMD'nin en etkin faaliyetler yürüten şube ise Fethullah Gülen'in açılışında etkin bir rol aldığı Erzurum Şubesi olmuştur. Bu şube, ülke sorunları hakkında toplantılar yapmakta ve bunu da basın aracılığıyla halka duyurması nedeniyle bu başarılı çalışmalarından dolayı dernek tarafından "Örnek Şube" olarak ilan edilmiştir. Alparslan Türkeş tarafından da ziyaret edilen bu şube[938] derneğin ifadesiyle; "yıkıcı cereyanlara karşı olan 40 teşekkülü tek bir çatı altında" birleştirmiştir. Başarılı faaliyetler yürüten TKMD'nin Erzurum Şubesi, 1965 yılında kentte 300 kişilik bir okuma salonu açmıştır. Açılışa askeri, mülki ve üniversite öğretim üyelerinin katılması da derneğin Erzurum içerisindeki etkisini göstermektedir. Derneğin merkezi olan İzmir'de dahi henüz bu kadar bütçeli faaliyetlere girişemeyen derneğin Erzurum'da büyük bir okuma salonu açması ise;[939] bu şubenin hangi kaynaklardan beslendiği sorusunu akıllara getirmektedir.

Derneğin 2. Büyük Kurultayı'nda faaliyet raporu okunarak 1964-65 yılları arasında derneğin filmlerle, neşredilen yayınlarla ve yapılan konferanslarla komünizme karşı halkı bilinçlendirmeye çalıştığı ifade edilmiştir. Derneğin düzenlediği film gösterilerinin ise 100.000 kişi gibi bir rakama ulaşmıştır. Ayrıca derneğin polisle birlikte çalışarak bir icra organı değil de tavsiye, teklif ve ikaz yoluyla komünizmin ülkede barınmasına engel olmaya çalıştığının altı çizilmiştir. Ayrıca derneğin faaliyet raporunda derneğe hükümetin verdiği 100.000 Lira küçümsenerek bu yardımın yetersiz olduğu dile getirilmiştir.[940]

TKMD için büyük bir dönüşüm olarak kabul edilen 2. Kurultay sonrası komünizmle mücadele konusunda daha aktif bir rol almış ve İzmir, Antalya, Adana, Erzurum, Kars, Trabzon ve İstanbul gibi birçok ilde komünizmi tel'in mitingleri düzenlemiştir. Komünizmle Mücadele Derneği'nin düzenlediği komünizmi telin mitingleri tüm Türkiye'de yapılırken bu mitinglerde dikkat çeken bir detay ise AP'li siyasetçilerin bu mitinglere konuşmacı olarak katılması olmuştur. Samsun'da yapılan

---

938 *Milliyet*, "Türkeş Erzurum'da Komünizmle Mücadele Derneğini ziyaret etti", 10 Temmuz 1965, s. 1.

939 *Komünizmle Mücadele Dergisi,* TKMD Aydın Şubesi, S. 5, Mart 1965, s. 4.

940 Komünizmle Mücadele Dergisi, TKMD Aydın Şubesi, Haziran 1965, s. 3-4.

mitingde AP adına AP Antalya Milletvekili İhsan Ataöv konuşmuştur.[941] TKMD adına Fethi Tevetoğlu, İlhan Darendelioğlu ve Necip Fazıl Kısakürek toplantı ve konferanslar düzenlemişlerdir. Örneğin; İlhan Darendelioğlu dernekte görev aldığı sürede 78 şubede Türkiye ve Türk Basınında Komünizm Faaliyetleri konusunda konferanslar vermiştir. Bunun dışında derneğe Divan Başkanlığı yapan Fethi Tevetoğlu'nun, 26 Şubat 1965'de TKMD Alaşehir Şubesinin sinemada tertiplediği toplantıya ve 27 Şubat'da Akademi salonunda düzenlenen konferansa konuşmacı olarak katılmıştır. Darendelioğlu ise; TKMD Elazığ Şubesinin davetlisi olarak Elazığ'a ve Ege'de birçok şehirde komünizm konulu birçok konferans düzenlemiştir. N. Fazıl Kısakürek ise Aydın, Burdur, Bursa gibi birçok şehirde TKMD'nin şubeleri tarafından davet edilerek bu şehirdeki konferanslara konuşmacı olarak katılmıştır. [942]

Ancak bu konferansların büyük çoğunluğu komünizmle mücadele kapsamından çok, 1965 seçimlerinde CHP'nin başlattığı "ortanın solu" kavramına karşı ve TİP'e karşı muhalefeti içermiştir. Bu çerçevede bildiriler yayınlamış ve mitingler düzenlemiştir. Derneğin yaptığı bu etkinliklerde Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş, Prof. Dr. Mümtaz Turhan, Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu, Kadircan Kafalı, Necip Fazıl Kısakürek, Ergun Göze, Aclan Sayılgan, Dr. Fethi Tevetoğlu, Galip Erdem ve İhsan Taşdelen gibi milliyetçi simalar yer almıştır. Genel olarak konferanslarda "ortanın solu" sloganının bir siyasal aldatmaca olduğu üzerinde durulmuştur.[943]

Derneğin komünizmle mücadele bağlamında yürüttüğü bir diğer faaliyet ise; dernek adına yayımlanan kitaplardır. Derneğin çıkardığı kitaplar genellikle Fethi Tevetoğlu'nun kaleminden çıkmıştır. TKMD yayınlarından çıkan bu kitaplardan bazıları *Faşist Yok Komünist Var, Dış Politika Görüşümüz, Milletlere Işık Tutan İki Beyanname, Yirminci Yüzyılın Yüzkarası Utanç Duvarı, ve Açıklıyorum* adlı eserlerdir. Komünizme karşı halkı bilinçlendirmek için çıkarılan bu kitaplarda Sovyetler hakkında olumsuz ifadelere başvurulmakla birlikte komünizmin tüm olumsuz yönleri bazen gerçekçilikle bazen de abartarak dile getirilmiştir.

---

[941] *Milliyet*, "Samsun mitinginde komünizm lanetlendi", 4 Temmuz 1965, s. 1.

[942] *Mücadele*, Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği Genel Merkezi, Şubat 1965, s. 13.

[943] Darendelioğlu, a.g.e, s.389.

Dernek Türkiye'de komünizmin tiyatroya, sinemaya, radyoya ve basına ciddi oranda sızdığına değiniyordu.[944] Bu noktada Bakırköy Halkevi Tiyatrosu oyuncuları *"Yobaz"* adlı oyunu sergilemeleri nedeniyle günde 5-6 defa Komünizmle Mücadele Derneği üyeleri tarafından telefonla tehdit edilmeleri nedeniyle bu oyuna ara vermişlerdi. Bu TKMD üyeleri tiyatro oyuncularına Türk müziği yerine mutlu azınlığı memnun eden caz parçaları, ahlaksız skeçler ve piyeslerin oynatıldığı gibi asılsız iddialar yönelterek bu durumu ciddi oranda eleştirmişlerdi.[945] Ayrıca TKMD üyeleri, Harbiye'de ki Radyoevi binasına önünde Batı müziği çalan radyoları protesto etmek amacıyla eylem gerçekleştirerek[946] Batı'nın kültürüne karşı tepkilerini gösterirken diğer yandan Türkiye'nin ABD ile ilişkilerini görmezden gelmişlerdir.

4.5.TKMD'nin Siyasetle İlişkisi

TKMD'nin siyasetle ilişkisi kendinden önce kurulan Komünizmle Mücadele Derneklerinden farklı bir yapıda ortaya çıkmıştır. Dernek, kendini *"hükümetin yanında komünizme cephe almış ve canlarını bu yola adamış bir teşkilat"* olarak tanımlayarak[947] siyasetle ilişkisine işaret ediyordu. Derneğin üyelerinin çoğunlukla AP ve CKMP mensubu kişiler tarafından kurulması da, siyasetin derneğe sirayet etmesine, hatta derneğin bu kanaldan oldukça beslenmesine neden olmuştur.

Derneğin 3.Kurultayı'nda AP lideri Demirel, kurultayın hayırlı olmasını dilerken, CKMP lideri Türkeş derneğin komünizmle mücadele konusunda gerçekleştirdiği faaliyetlerden ötürü üyeleri kutlayan bir mesaj göndermesi derneğin siyasetle yakın ilişkisini kanıtlar nitelikteydi.[948] Komünizmle mücadele eden TKMD, tüzüğünde siyasetle ve partilerle ilişkisinin olmayacağını açıklasa da durum bunun aksinde gelişmiş, dernek AP ve CKMP'nin bir organı şeklinde çalışmıştır.

---

[944] *Milliyet*, "69 Teşekkül", 14 Mart 1966, s. 7.

[945] *Cumhuriyet*, "Ölüm tehditleri artınca Yobaz'ın temsiline bir süre ara verildi", 26 Mart 1967, s. 1.

[946] *Milliyet,* "Radyo evinin önünde radyo yaktılar", 6 Kasım 1968, s. 1.

[947] Komünizmle Mücadele Derneği Bilecik Şubesinin Devlet Bakanlığına yazdığı bir yazıda yer alan bu ifadeler için bkz. TBMM Tutanak Dergisi, TBMM Birleşik Toplantı, Cilt: 1, Toplantı:10, Birleşim: 2, 06.01.1971, s. 48.

[948] Güldal, a.g.e., s. 158.

TKMD, komünizmle mücadele anlamında yürüttüğü faaliyetlerin yanında bu mücadeleye gölge düşüren birçok olayın da yaşanmasına neden olmuştur. Derneğe yöneltilen eleştiriler bu noktaya yoğunlaşmış ve bazı çevreler tarafından derneğin komünizmle mücadelenin aksine kargaşalara yol açıp komünizmin daha da yayılmasına neden olduğu ifade edilmiştir.[949] Türkiye içerisinde meydana gelen kargaşaların bir çoğunda TKMD üyeleri yer almaktaydı. Ancak bu olaylardan sorumlu olan sadece TKMD değil, ona destek veren ve bu olayların gelişmesinde önemli bir rol üstlenen AP'li yöneticiler olmuştur. Bu noktada İnönü, derneğin AP mensupları tarafından kurulduğunu ve AP'nin dışında bulunan siyasi partilerin bu derneğin saldırısına uğradığını belirtmiştir. Ayrıca derneği komünizmle mücadeleye ve cazibeli kıyafetlere büründürerek faşistlerini diktacıların ve vurguncuların sanatı olarak tanımlaması, CHP'nin derneğe yönelik eleştirilerinin başında gelmekteydi. Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in derneğin fahri başkanı olarak görev yapmasını da eleştiren İnönü, TKMD'nin devlet otoritesi tarafından korunarak teşvik edildiğine dikkat çekmiştir. CHP'nin bu eleştirilerine karşı AP'liler, derneğin siyasetle ilişkisini açıklayan İnönü'nün sözlerine cevap vermek yerine komünizmle olan mücadeleye vurgu yaparak hedef şaşırtmıştır.[950] Ayrıca seçimlerin Komünizmle Mücadele Derneği'nin faaliyeti içerisinde geçeceğini dile getiren İnönü, iktidarın bu derneğe yardımda bulunmasını, böyle bir derneğin kanunlar üstünde olmasını ve derneğin AP karşısındaki partilere saldırmasını eleştirmiştir. Başbakan Ürgüplü ise; İnönü'nün bu iddialarını reddederek Komünizmle Mücadele Derneği'nin sadece AP'li lerden kurulduğu ifadelerinin asılsız olduğuna değiniyordu.[951]

TKMD'ye CHP tarafından yöneltilen eleştiriler bununla sınırlı kalmamış, dönemin CHP Genel Sekreter Yardımcısı Suphi Baykam, TKMD'nin bölücü faaliyetler içerisinde olduğunu ifade ederek derneğin AP ile iş birliği içerisinde çalışıp CHP'yi yıpratmak istediğini vurgulamıştır. Muhtelif ihbarlar yapıp terör havası yaratmak isteyen bu derneğin içerisinde ırkçıların bulunduğu ve bu topluluğun komünizmle

---

[949] Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Cilt: 33, Birleşim: 54, 17.02.1969, s. 444.

[950] TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 1, Cilt: 43, Birleşim: 147, 16.07.1965, s. 528-538.

[951] *Milliyet,* "İnönü Komünizmle Mücadele Derneğinden şikayet etti", 17 Temmuz 1965, s. 1.

propaganda maskesi adı altında seçimler öncesi CHP'yi hedef gösterdiğini iddia etmiştir.[952] TKMD'nin tüzüğü dışında faaliyetlere giriştiğine dikkat çeken Baykam, Cumhurbaşkanı'nın da istismar edildiğini vurgulayarak gerekli tedbirlerin alınmadığı takdirde tehlikenin büyüyeceğini işaret etmiştir.[953] Baykam'ın tespitleri doğruydu, TKMD komünizmle mücadele maskesi altında kendi görüşünün dışında olan siyasi partilerle mücadeleye girişiyor, hatta propaganda yasağı sürecinde dahi CHP'yi komünistlikle suçluyordu.[954] Bunun üzerine TKMD'ye yönelik siyasete alet olma ve siyasi partilerle ilişkiler konusunda yapılan eleştiriler nedeniyle derneğin genel merkezi bir tamim yayınlamış ve *"siyaset üstü misyonun korunması şartıyla parti ve zümrelerle olan ilişkilerde yanlış anlamaya ve dedikoduya izin verilmemesine, dernek içinde particilik propagandasına izin verilmemesine, seçimlerle ilgili propaganda yapılmamasına"* yönelik uyarılarda bulunmuştur.[955] Ancak bu uyarı sadece sözde kalmış ve sonraki süreçte derneğin illegal siyasi faaliyetlere girişmesinin önüne geçilememiştir.

Adana'daki sinema olaylarından Bursa'daki parti kongresi saldırısına kadar memleketin bir çok köşesinde gerçekleştirilen saldırıların arkasında TKMD üyeleri bulunmaktaydı. Bursa'da AP mensubu TKMD üyesi gençler, TİP'in Bursa İl Kongresini basarak dağıtma girişiminde bulunmuşlardı. Bursa'da TİP'e karşı yapılan saldırı sonrası mahkum olanların arasında Komünizmle Mücadele Derneği Bursa Şubesi Başkanı Mithat Teoman, A.P eski İl Başkanı Ahmet Esin, A.P İl Gençlik Kolu Başkanı Yılmaz Baklacı gibi birçok kişi yargılanarak ceza almıştır.[956] Bu cezalarla birlikte AP ile derneğin ilişkisine Bursa olaylarını soruşturan Cumhuriyet Savcısı da teşhisi koymuştu. Henüz daha kurulalı 2 yıl olmadan tüm okları üzerine çeken TKMD, gayesi dışında faaliyetlerde bulunduğu için hakkında soruşturma açılmış ve derneğin yönetim

---

952 *Milliyet,* "Baykam AP'yi Bölücü Faaliyetle Suçladı", 4 Temmuz 1965, s. 1.

953 *Cumhuriyet*, "Baykam Demirel'i Gürsel ve Ürgüplüye telgrafla şikayet etti, 1 Temmuz 1965, s. 1.

954 TKMD Kırklareli Şubesi Başkanı propaganda yasağı süresi içerisinde CHP'yi komünizmle suçlamasından dolayı 4 ay hapis cezasına mahkum olmuştur. *Milliyet*, "Komünizmle Mücadele Derneği Başkanı Mahkum oldu", 12 Mayıs 1966, s. 7.

955 *Komünizmle Mücadele Dergisi*, TKMD Aydın Şubesi, Mayıs 1965, s. 7.

956 *Milliyet*, "TİP Kongresini Basan 56 Kişi Hapse Mahkum Oldu, 7 Mayıs 1966, s. 1.

kurulundaki bazı isimler ifade vermiştir.[957] Bu durum karşısında ise AP, Bursa Savcısını Adalet Bakanı'na şikayet etmiş ve parti tüzüklerinde AP'li üyelerin her derneğe üye olmak gibi özgürlüklerinin olduğunun altını çizmiştir.[958]

Bursa'da meydana gelen TKMD üyelerinin TİP'li yöneticilere saldırmasından sonra TKMD'ye yapılan eleştiriler artmış, 27 Mayısçılardan Orhan Kabibay, arkadaşı Cemal Gürseli TKMD'nin millete karşı bölücü faaliyetlere girişmesi ve seçim ortamında siyasi mücadeleye girişmesi nedeniyle derneğin fahri başkanlığından istifa etmeye davet etmiştir.[959] Bu olaydan kısa bir süre sonra derneğin fahri başkanlığını yapan Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, derneğin bir parti aleyhine ve bir parti lehine çalıştığını tespit ettiği için 16 Temmuz 1965 tarihinde derneğin fahri başkanlığından ayrılmıştır.[960] Gürsel *Milliyet* gazetesine verdiği demeçte, derneğin komünizmle mücadele adı altında bir partiye çalıştığını, ancak komünizmle mücadelenin partiler üstü bir iş olduğu gerekçesiyle hafif bir mesele olmadığına değinmiştir.[961] TKMD'nin Bursa'da meydana gelen olaylarda parmağının olması Cemal Gürsel'in bu derneğin fahri başkanlığından ayrılmasına, hatta derneğin kapatılma eşiğinden dönmesine neden olmuştur. Bu konuda görüşlerini belirten Gürsel, Komünizmle Mücadele Derneği'nin davranışlarının Bursa'da ki gibi devam etmesi halinde bu dernek memlekete zararlı olacaktır ve kapatılması gerekir şeklinde açıklama yapmıştır.[962]

Bursa'da TİP'li yöneticilere karşı yapılan saldırı girişiminden sonra derneğe yapılan yardımların kesilmesi için mecliste şu önerge verilmiştir;

"Gerçek amacı Anayasamız ve kanunlarımızla kanun dışı sayılan komünizm faaliyetiyle mücadele etmek olmayıp, nurculuk gibi yine Anayasamız ve kanunlarımızla yasak edilmiş faaliyetleri desteklemek ve Adalet Partisine rakip siyasi partiler aleyhinde tezvir kampan yasını yürütmek olan; siyasi partilerin kanuni toplantılarına zor kullanmak

---

957 *Milliyet*, "Komünizmle Mücadele Derneği yöneticilerinin ifadeleri alındı", 8 Ağustos 1965, s. 3.

958 *Cumhuriyet*, "A.P Bursa Savcısını Adalet Bakanına şikayet etti", 8 Temmuz 1965, s. 1.

959 *Milliyet*, "Kabibay Gürsel'i K.M.D'den İstifaya Davet Etti", 6 Temmuz 1965, s. 1.

960 *Milliyet*, "Gürsel komünizmle mücadele derneğinden ayrıldı", 17 Temmuz 1965, s. 1.

961 *Milliyet*, "Gürsel seçimlerde halk tahriklere kapılmayacaktır dedi", 18 Temmuz 1965, s. 3.

962 *Milliyet*, "Derneğin hareketini tasvip etmem", 6 Temmuz 1965, s. 1.

suretiyle tecavüz- tertipleyen ve Sayın Cumhurbaşkanımız Cemal Gürselin bu sebeplerle Fahri Başkanlığından çekildiği Komünizmle Mücadele Derneğine yardım olarak Maliye Bakanlığı bütçesinde yer alan ödeneğin Bütçe Kanunu tasarısından çıkarılmasını arz ve teklif ederiz"[963]

Fakat bu önerge AP hükümeti tarafından kabul edilmemiştir. AP Hükümeti'nin bu önergeyi kabul etmemesi de TKMD ile AP'nin ilişkisini işaret eden bir ayrıntı olmuştur.

Bursa'daki saldırda olduğu gibi birçok olay sonrası yapılan soruşturmalarda TKMD üyelerinin aynı zamanda AP'ye mensup kişilerden oluştuğu, hatta bu partinin yönetim kurulunda görev aldıkları tespit edilmiştir.[964] Hemen hemen TİP'e karşı yapılan tüm saldırıların arkasında TKMD ve AP'nin militanları yer almaktaydı. Örneğin Akhisar'daki saldırıda halk AP'li ve TKMD'li gençler tarafından TİP'li yöneticilerin üzerine yürütülmek istenmişti. Saatlerce belediye binasında mahsur kalan TİP'li yöneticilerin etrafı kışkırtılmış büyük bir halk kitlesi tarafından sarılmıştı.[965] Bu yapılan saldırılarda 24 kişi gözaltına alınmış ve bunlardan üç kişinin TKMD üyesi olduğu anlaşılmıştır.[966] 1 Temmuz 1965'te ise Silifke'de AP teşkilatından 50 kişilik bir grup TKMD kisvesine bürünerek TİP ilçe başkanı ve üyelerine taş ve sopalarla saldırmıştı.[967] TKMD'nin TİP'e karşı bu duruşu onun sol düşünceye yakın bir siyaset takip etmesinden ve Türkiye'nin ABD ile politikalarını eleştirmesinden kaynaklanmaktaydı. TİP Türkiye'nin ABD ve NATO ile ilişkilerini sorgulamış ve bunları tartışmaya açmıştı. Özellikle TİP'in ABD-AP ilişkisine dikkat çekmesi TKMD'nin ülke içindeki saldırgan tutumunu arttırmıştır. Kendine karşı her muhalefeti ve "sol'u" komünizm diye adlandıran TKMD, böylelikle hedefine TİP'i koyarak anti-komünist siyasetini çoğu kez TİP üzerinden yürütmüştür.

Konya'da ise olaylar farklı bir şekilde gelişmiş, Türkiye Öğretmenler Sendikası (TÖS) ve Türkiye Milli Talebe Federasyonu (TMTF) dernekleri valiliğe bir dilekçe

---

963 Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Cilt: 4, Birleşim: 57, 26.2.1966, s. 679-680.

964 *Milliyet*, "Derneğin hareketini tasvip etmem", 6 Temmuz 1965, s. 1.

965 Uğur Mumcu, *Cumhuriyet,* "Bitmeyen Koşu", 11 Mart 1986, s. 6.

966 Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 1, Cilt: 42, Birleşim: 136, 29.06.1965, s. 552.

967 *Milliyet*, "Baykam A.P'yi Bölücü Faaliyetler Suçladı", 4 Temmuz 1965, s. 3.

vererek emperyalizmi telin mitingi yapacaklarını beyan etmişlerdir. Bu haberi duyan TKMD Konya Şubesi vilayete giderek bu mitingin yapılmaması hakkında görüş beyan etmiştir. Valilik böyle bir durumun söz konusu olmadığını belirterek mitingin yapılmaması gibi bir karar veremeyeceğini beyan etmiştir. Gerginliğin meydana geleceğini anlayan TÖS ve TMTF mitingi yapmaktan vazgeçmiş ancak şehirde miting saatinde şehirde bazı kurumlara ve dükkanlara karşı yağma ve tecavüz hadiseleri meydana gelmiştir. Bu olayların sorumlusu ise; "nurculuğuyla" bilinen TKMD Konya Şubesi Başkanı Dr. Ahmet Sait Uğurlu olarak tespit edilmiş, *"imanlı ve müslüman Türk gençliği yetiştirmekten başka bir davamız yoktur, er geç muvaffak olacağız, bunları yetiştireceğiz, zafer bizimdir diyen"*[968] Uğurlu, tutuklanmıştır.

Buna benzer bir diğer olay da İzmir'de gerçekleşmiş, "Bağımsız Türkiye" mitingi için hazırlık yapılması nedeniyle taşkınlık çıkarmak isteyen TKMD üyeleri ve çeşitli sağcı kuruluşlar, komünizmi telin namazı için hazırlıklara başlamıştır.[969] Namaz sırasında Hisar Camii'ne bomba konularak, TKMD ve Amerikan Haberler Merkezi kundaklanmıştır.[970] Sanki gizli bir el Türkiye'deki sağ ve sol çevreleri birbirine kırdırmak istiyor ve bunuda TKMD aracılığıyla yapıyordu.

TKMD'nin provokatif tavırları memleketin dört bir yanında devam ediyor, Osmaniye'de Kur'an-ı Kerim yırtıldığı yolundaki asılsız bir haber yayan derneğin Osmaniye şubesindeki üyeleri tutuklanıyordu. [971] Simav'da ise Cumhuriyetin 46. Yıldönümü nedeniyle yapılan törende Simav TKMD Başkanı ve yaklaşık 30 arkadaşı törene Arapça harflerle yazılmış bazı dövizlerle katılmaya kalkışmışlardı. Halk tarafından tepki çeken bu olay sonrası bu kişiler yuhalanarak tören alanından uzaklaştırılmıştır.[972] TKMD'nin bir karışıklık çıkartma olayı da Maraş'ta meydana gelmiş, din görevlileri ve TKMD'nin uydurma kuran yırtma olayı nedeniyle bildiri

---

968 *Milliyet*, "Konya Olayından Sorumlu Olarak", 25 Temmuz 1968, s. 7. *Cumhuriyet* gazetesi ise bu haberi "Konya'da Gericiler Ayaklandı" başlığıyla vererek, yeşil sarıklıların yönettiği kalabalığın Öğretmenler Lokali'ni, Konya gazetesini, TİP merkezini, kitabevi ve pavyonları tahrip ettiğini yazmıştır. *Cumhuriyet,* "Konya'da Gericiler Ayaklandı", 24 Temmuz 1968, s. 1.

969 *Milliyet,* "İzmir'de yine tel'in namazı tertiplendi", 3 Eylül 1968, s. 1.

970 *Milliyet*, "İzmirdeki bomba olayı sanıklarının 10-20 yıl hapsi isteniyor", 26 Kasım 1968, s. 3.

971 *Milliyet*, "Osmaniye Olayının Sanıkları", 14 Şubat 1968, s. 1.

972 *Cumhuriyet*, "Simav'da tören sırasında olay çıktı", 30 Ekim 1969, s.1 .

yayınlayarak *"Ayağa kalktığımız zaman bize düşman olanların yeri Türkiye olmayacaktır"*[973] şeklinde açıklama yaparak hükümet dahil tüm çevreleri tehdit etmiştir.

Öfke siyasetiyle kendine alan yaratmak isteyen TKMD'nin illegal faaliyetleri bunlarla sınırı kalmamıştı. Nitekim karıştığı olaylardan en büyüğü ise 1969 yılında "Kanlı Pazar" olarak adlandırılan olaylar olmuştur. 14 Şubat 1969 TKMD ve MTTB öncülüğünde "Bayrağa Saygı" mitingi düzenlenir ve iki gün İstanbul'da demirlemiş olan ABD 6.Filosu'nu protesto yürüyüşünde *"komünistlere gereken dersi vermek"* üzere toplanma çağrısı yapılır. O dönem TKMD üyesi olan Orhan Kirvelioğlu, konuşma yaptığı sırada arkadaşları tarafından *"pazar günü komünistler miting yapacak milleti davet et"* şeklinde telkin edilir ve kalabalık iki gün sonra solcu gençlerin 6.Filo'yu protesto yürüyüşüne davet edilerek[974] Türkiye'deki sağcı ve solcu çevreler karşı karşıya getirilmek istenir. Bu manzarayı anlatan dönemin şahitlerinden Orhan Tüleylioğlu ise; Anadolu'dan kamyonlarla TKMD üyesi dinci ve ülkücüler Dolmabahçeye toplanarak kıble olarak 6.Filo'yu alarak tekbirlerle cihat namazı kıldıklarını, "*Ya tam susturacağız, ya kan kusturacağız"* ve *"Kanımız aksa da zafer İslamın"* şeklinde sloganlar atarak Taksim'e yürüdüklerini ifade etmiştir. Taksim'de kalabalığa taş, sopa, satır ve bombalar dağıtılmış ve bu kişiler 6.Filo'yu protesto edecek olan kişileri beklemeye koyularak[975] bir nevi filoyu korumaya almışlardır. TKMD üyeleri ve milliyetçi gençler 6. Filo'yu protesto eden göstericilerin üzerine *"Müslüman Türkiye, "Komünistleri Geberteceğiz", "Yaşasın Toplum Polisi"* gibi sloganlarla saldırmaya başlamışlar ve bunun sonucunda 2 kişi ölmüş, 200'den fazla kişi de yaralanmıştır. Gerici olarak görülen TKMD üyeleri 6.Filo'yu komünistler diye adlandırdığı gruba karşı korurken, İstanbul'daki genelev ise; günler öncesi hazırlık yapmaya başlamış ve baştan aşağıya boyanarak ABD askerlerinin güven içinde Türk kızlarıyla fuhuş yapması sağlanmıştır.[976] Bu olaylar TKMD'de yer alan kişilerin ideolojik yapısını ve ABD'ye karşı duruşunu işaret etmektedir. Bu örnekte

---

973 Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Cilt: 27, Birleşim: 57, 04.03.1968, s. 165.

974 *Yenisöz*, Can Kemal Özer'in Orhan Kirvelioğlu'yla Söyleşisi, 1 Şubat 2017, http://www.yenisoz.com.tr/kahrolsun-amerika-dedirten-de-amerika-ydi-makale-19310, Son Erişim Tarihi: 29 Nisan 2018.

975 *Cumhuriyet*, "Sincan İstasyonu", 27 Ekim 2007, s. 15.

976 *Cumhuriyet*, "Milli Nizam'la başlayan siyasi çıkış iktidar ortaklığına uzanıyor", 24 Mart 1994, s. 4.

her ne kadar hedef komünist diye tabir edilen solcu gençler olsa da, asıl amaç ABD'nin Türk topraklarındaki varlığının korunması olmuştur.

"Kanlı Pazar'ın" ardından İçişleri Bütçe Görüşmeleri'nde TKMD ve sağ görüşlü Milli Türk Talebe Birliği öncülüğünde 14 Şubat Cuma günü düzenlenen "Bayrağa Saygı Mitingi"nde "komünistlere karşı savaş" açıldığının ilan edilmesi[977] bu derneğe yapılan yardımın kesilmesine neden olmuştur. TKMD'ye verilen devletin mali desteğinin kesilmesine tepki gösteren derneğin başkanı Saffet Solak, Kurultayda bu konuyu gündeme getirmiş ve sanki derneğin illegal faaliyetlerinde haberi yokmuş gibi bu yardımların neden kesildiğine sebep bulamadığını ifade etmiştir. Eski dönem CHP'li vekil Doğan Araslı ise; "Kanlı Pazar" olarak adlandırılan olaylardan TKMD'yi sorumlu tutarak Millî Türk Talebe Birliğinin İstanbul 'da düzenlediği mitingde, dönemin AP Milletvekili ve TKMD yöneticisi İlhan Darendelioğlu'nun, solcu gençliği kastederek: *"Hainleri toprağa gömmenin zamanı gelmiştir. Bayrağımızı onların pis kanları üzerine dikmeye geldik"* söylemini eleştirmişti. Olayların bu tahrikler sonucu meydana geldiğinin altını çizen Araslı, bu olayları büyük bir organize irtica hareketi şeklinde tanımlamıştır.[978]

Derneğin siyasetle ilişkisi gün geçtikçe farklı boyutlara ulaşıyor, TKMD kurultaylarına AP'li yöneticiler davet ediliyor,[979] derneğin toplantıları ise AP'lilerin gayretleriyle yapılıyordu. Derneğin toplantılarına toprak ağaları davet edilerek, komünizmin büyük bir tehlike olması nedeniyle topraklarının ellerinden alınacağını ima ederek derneğe ilhaklarının şart olduğu ve derneği desteklemeleri öneriliyordu.[980] Siyasi olarak da korunan dernek hükümet tarafından desteklenip kollanıyor, CHP Meclis üyesi Beyhan Cenkci ve CHP Gençlik Kolları Başkanı Doğan Araslı'nın TKMD hakkında

---

977 *TBMM Koalisyon Hükümetleri, Koalisyon Protokolleri, Hükümet Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*, Cilt. 2, Haz. İrfan Neziroğlu, Tuncer Yılmaz, TBMM Başkanlığı Yayınları, 2015, s. 1535

978 Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 4, Cilt: 9, Birleşim: 42, 19.02.1975, s. 181.

979 Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği Genel Başkanı Burhanettin Semerkantlı'nın Devlet Bakanı Cihat Bilgehan'ı Kurultay Daveti için bk. B.C.A., Fon: 30-1-0-0, Yer: 55-333-3.

980 *Milliyet,* "TKMD ve Faaliyeti", 7 Temmuz 1965, s. 3.

"Türk toplumu içine nifak tohumları eken ciddiyetten uzak bir kuruluş" [981] sözlerini sarf etmeleri nedeniyle haklarında Savcılık tarafından tahkikat açılıyordu.

Derneği korumak ve güçlendirmek için yapılan faaliyetler arasında AP hükümetinin dernek için ayırdığı ödeneklerde önemli bir yer tutmuş, derneğe 1965 yılında devlet bütçesinden 150 bin lira ayrılmıştır.[982] Bunun dışında İstanbul İl Genel Meclisi İstanbul'un birçok köyünde yol, su ve elektrik yokken TKMD'nin İstanbul Şubeleri'ne 75.000 Lira gibi büyük bir bağışta bulunuyordu. Cumhuriyet Gazetesi'nin köşe yazarı olan İlhan Selçuk köşesinde buna konuya değinerek, geçim sıkıntısı çeken İstanbul halkına mecazi bir tavırla bir KMD Şubesi açmayı önererek, bu derneklerin fakir milletin zengin hazinesinden yararlandığına dikkat çekmiştir.[983] Ayrıca derneğin çıkardığı *Mücadele* dergisine TBMM tarafından abone olunmuş ve yıllık 1065 adet dergi satın alınmıştı.[984] Milli Eğitim Bakanlığı'nın KMD gibi yayınlara bir yıl içerisinde 8 milyon lira bütçeden para ayrılmıştır.[985] Derneğe yapılan yardımlar ise o dönem Bakırköy Ruh Hastanesine verilen paranın dört katı olması bir hayli dikkat çekicidir.[986]

AP iktidarı dernek için yardım tahsisatı oluşturuyor, dernek de TİP gibi AP'nin politikalarına aykırı gördüğü çevrelere kaba kuvvet kullanıyordu. Bu nedenle dernek kanunlar üstünde tutularak iktidar karşıtı partilere saldırması için serbest bırakılıyor, derneğin faaliyetleri devlet otoritesi tarafından teşvik edilir bir şekil alıyordu. Bu durum derneğin komünizmle mücadele hedeflerinden ayrılarak siyasete yönelmesine neden oluyordu. Eski Türkiye Birlik Partisi Ankara Milletvekili Hüseyin Balan ise AP hükümetinin gençlere milliyetçi gençlik derneklerini, din görevlilerine ise Komünizmle Mücadele Derneklerini kurdurduklarını iddia ediyordu. Böylelikle bu derneklere hazineden yardım ve el atından bağışlar yapılarak bu derneklere verilen görevler yerine getiriliyor[987] diyen Balan, AP ile dernekler arasındaki ilişkilere işaret etmiştir. 1971 yılı

---

[981] *Milliyet*, "Komünizmle Mücadele Derneği ile ilgili olarak iki CHP'li ifade verdi", 18 Aralık 1965, s. 3.

[982] Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem:1, Cilt: 43, Birleşim: 147, 16.07.1965, s. 527-538.

[983] İlhan Selçuk, *Cumhuriyet,* "Pencere", 25 Şubat, 1967, s. 3.

[984] Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Toplantı Yılı: 7, Cilt: 47, Birleşim: 50, 10.06.1968, s. 35.

[985] Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Toplantı Yılı: 6, Cilt: 38, Birleşim: 40, 28.02.1967, s. 242.

[986] Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Cilt: 14, Birleşim: 65, 26.02.1967, s. 677.

[987] Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Cilt: 35, Birleşim: 64, 14.03.1969. s. 42.

Bütçe Tasarısı Kanunu'ndaki değişiklikler Balan'ın iddialarını kanıtlar nitelikteydi. Çünkü AP Hükümeti, Türkiye Millî Talebe Federasyonu ve Türkiye Millî Gençlik Teşkilâtı gibi devrimci ve Atatürkçü kuruluşların bütçe ile sağlanan gelirleri kısılırken; Millî Türk Talebe Birliği, Kuvayi Milliye Dernekleri ve Komünizmle Mücadele Dernekleri gibi AP'ye yakınlığıyla bilinen "sağcı" derneklerin ödenekleri arttırılmıştı.[988]

Türkiye'deki birçok kurum ve kuruluş var gücüyle derneğe destek olmaya çalışırken, özellikle sağcı çevreler bu ilişkilerin kurulmasında merkez konumunda yer alıyordu. Bu bağlamda derneğin ilişkilerinde dikkat çeken bir diğer konu da meclis gündemine yansıyan Diyanet İşleri Başkanı Yardımcısı Yaşar Tunagür olayı olmuştur. Diyanet İşleri Başkanı Tunagür[989] nurcularla yakın ilişkiler yürütmüş, göreve gelmesiyle kendi cephesine tabi olan tüm şahısları gerek diyanet teşkilatlarına gerekse de siyaset kademesine yerleştirmişti. Tunagür'e karşı yapılan bu suçlamalar nedeniyle, aleyhine bir kampanya açılınca nurcu çevreler bu kişinin yıpranmaması için tüm sağcı "teşekkürleri harekete geçirmiş ve bu faaliyetlerde en önemli rolü Komünizmle Mücadele Derneği oynamıştır. Çünkü Tunagür dini ve mukaddesatçı kuruluşların bütün azalarını TKMD'ye üye olmaya teşvik etmiştir.[990] Tunagür tarafından özellikle ilahiyatta öğrenci yetiştirme, Kuran Kursu ve İmam Hatip Okulu talebeleri TKMD'ye üye yapmaya zorlanıyordu.[991] Mukaddesatçı kuruluşların bütün azalarını bu derneğe girmeye teşvik eden Tunagür, ayrıca TKMD'de çalışan bazı kişilerle işbirliğine girişerek Kuran Kursu ve İmam Hatip Okulları'nı bir karargâh haline getirmişti.[992] Bu ilişkilere baktığımızda dönemin Diyanet İşleri Başkanı Yardımcısı Yaşar Tunagür'ün bu ilişkilerde önemli bir zincir olduğu görülmektedir.[993] Bu da nurcu çevrelerle dönemin

---

[988] TBMM Tutanak Dergisi, Millet Meclisi, Dönem: 8, Cilt: 11-1, Birleşim: 59, 25.2.1971, s. 664

[989] Yaşar Tunagür FETÖ örgütü lideri F. Gülen'in hocası ve koruyucusu olarak iddia edilmektedir. Gülen Edirne'deyken Edirne Müftülüğü yapan Tunagür siyasette de etkin bir kişilikti, CIA ve MİT görevlilerinin bulunduğu toplantıya Gülen'le birlikte katılmıştı. https://www.star.com.tr/yazar/mehmet-gormez-sisi-feto-cia-yazi-1366261/ , (Son Erişim Tarihi: 12.05.2019.

[990] TBMM Tutanak Dergisi, TBMM Birleşik Toplantı, Cilt: 11, Birleşim: 7, 08.03.1972, s. 235.

[991] Diyanet İşleri Başkanlığında görevli Yaşar Tunagür'ün faaliyetleri konusunda kurulan Cumhuriyet Senatosu Araştırma Komisyonunun Üçüncü Raporu (10/44) 17.02.1975, s. 2,7-8.

[992] MİT Müsteşarlığı tarafından Cumhurbaşkanlığına gönderilen *"Yaşar Tunagür ve Faaliyetleri"* başlıklı rapor için bkz. TBMM Tutanak Dergisi, Toplantı Yılı:10, Cilt: 1, Birleşim: 2, 06.01.1971, s. 17-18.

[993] TBMM, Fethullahçı Terör Örgütünün 15 Temmuz 2016 Tarihli Darbe Girişimi İle Bu Terör Örgütünün Faaliyetlerinin Tüm Yönleriyle Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, Ocak 2017, s. 41-43.

Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı gibi devletin üst kurumlarında yer olan görevlilerin TKMD ile ilişkilerini ortaya çıkarması bakımından bir örnek teşkil etmiştir.

Tunagür olayıyla birlikte TKMD'nin gizli illegal faaliyetleri meclis gündemine taşınmış ve mecliste derneğe ait gizli belgeler açıklanmıştır. Böylelikle Tunagür'ün hizmetçi namıyla Ankara'ya gönderdiği kadınlardan, bölücülük faaliyetlerine girişmesine, avans olarak alınan paraların zimmete geçirilmesine, para karşılığında tayin ve kadro vaadedilen imam ya da müftülerin durumuna kadar birçok illegal faaliyetleri ortaya çıkarılmıştır.[994] TKMD'nin ilişkileri devletin tüm kurumlarını illegal bir şekilde sararken, hükümet ise bu durum karşısında sessiz kalıyordu.

TKMD'nin siyasetten aldığı destek derneğin milliyetçilik ruhuna zarar verirken, AP ile CKMP arasında paylaşılamayan bir sivil toplum kuruluşu olması derneğin siyasi çekişmelerin odak noktası haline gelmesine neden olmuştur. Hatta derneğin taraftarlarını kendi bünyesine çekmek isteyen bu partiler, derneğe egemen olmak istemişler ve dernek AP ile CKMP arasında paylaşılamamıştır. Bu durum derneğin 1967 yılında yapılan 4. Kurultayı'nda su yüzüne çıkmış ve seçimler sonucunda başkanlık değişimi yaşanmıştır. Ancak bu değişim bir başkanlıktan öte derneğin ideolojik değişiminin çıkış noktası olmuştur. CKMP taraftarı olarak bilinen eski başkan İlhan Darendelioğlu, seçimlere katılmazken, Saffet Solak ve İhsan Koloğlu arasındaki başkanlık yarışını Saffet Solak kazanmıştır.[995] Bu değişiklikle birlikte yıllardır derneğin içerisinde Türkçü ve İslamcılar arasındaki dengeyi kuran Darendelioğlu görevinden ayrılmıştır. Saffet Solak'ın başkanlığıyla birlikte dernek içerisinde AP çizgisini takip eden nur talebeleri ve aşırı sağ gruplar dernek içerisinde büyük güç elde etmişlerdir.[996]

TKMD'nin 4.Kurultayı'yla birlikte dernekten ayrılan CKMP taraftarı olan yaklaşık 30 dernek temsilcisi, yaptıkları basın toplantısında ABD'nin ileri bir karakolu olunmadığını ve derneğin AP'nin bir ocak bucak teşkilatı şeklinde çalıştığını ileri sürerek görevlerinden istifa etmişlerdir.[997] ABD ile yakın ilişkiler çerçevesinde

---

[994] Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Toplantı Yılı: 9, Cilt: 55, Birleşim: 22, 07.01.1970, s. 108.

[995] *Milliyet*, Dr. Solak Komünizmle Mücadele Derneği Başkanı seçildi, 2 Mayıs 1967, s. 3.

[996] Yetik, a.g.e., s. 104.

[997] *Cumhuriyet,* "Komünizmle Mücadele Derneği'nin 30 temsilcisi istifa etti", 3 Mayıs 1967, s.3.

yönetilen ve politikalar üreten derneğin üst düzey yöneticilerinin AP'li olması da bu rahatsızlıkların bir diğer boyutunu oluşturmaktaydı. AP'nin ABD ile ilişkileri doğrultusunda hareket eden TKMD'ye yapılan bir diğer eleştiri ise; derneğin komünizm dışında emperyalizm ve kapitalizmle mücadele etmemesi yönünde olmuştur. Hatta derneğin adının "Komünizm ve Kapitalist Emperyalizmle Mücadele Derneği" şeklinde değiştirilmesi teklif edilmiş, ancak bu kabul görmemiştir.[998] TKMD'nin genel politikasını eleştiren 30 temsilcisi komünizmle mücadelede dernek içindeki CMKP taraftarlarının dile getirdiği bu ifadelerle birlikte dernek içerisinde iki parti arasındaki ideolojik mücadele, bu kongreyle ortaya çıkmış bu ayrışmayla birlikte dernek tamamen AP himayesine girmiştir.[999] Görüldüğü üzere AP dışında her çevrenin hemfikir olduğu konu, derneğin AP'nin bir yan kuruluşu gibi çalışması olmuştu. Derneğin tüzüğünde siyasetle bağının olmadığını açıklamasına ve sonraki süreçte siyasete müdahil olunmaması gerektiğiyle ilgili bir tamim yayınlanmasına rağmen, derneğin siyasetle içli dışlı ilişkileri gün geçtikçe daha da ilerliyordu.

TKMD'nin 1967 yılındaki 4.Kurultayı'nda derneğin bünyesinde yer alan CKMP ve AP taraftarları arasında başlayan ayrışma daha sonraki süreçte de devam etmiş, bir sonraki kurultayda dernek içerisinde hala faaliyet gösteren CKMP taraftarlarına söz hakkı tanınmayarak konuşma yapmaları engellenmeye çalışılmıştır. TKMD Gençlik Kolları'nın İzmir'de masonların dernek kapılarına siyah çelenk koyması nedeniyle dernek yönetimi derneğin gençlik kollarını kapatmış ve bu durumu dile getirmek isteyen TKMD Gençlik Kolları Başkanı Ömer Işık susturulmuştu. Bu durum karşısında kongre devam ederken CKMP taraftarları TKMD'nin masonların oyununa geldiğini ve AP'nin uşaklığını yaptığını iddia ederek dernek başkanı Saffet Solak'ı eleştirilmiştir. Ancak kongrede söylemek istediklerini daha sonra bir dergide yayınlayan CKMP üyeleri, dernek hakkında şu iddialarda bulunmuşlardır:

"*Komünizmle Mücadele Derneği, para babalarının kasalarını bekleme derneği durumuna düşmüş...Biz komünizmle mücadele edelim derken, onun kökten kardeşi*

---

[998] *Milliyet*, "Oramiral Necdet Uran Komünizmle Mücadele Derneğine telgraf çekti", 1 Mayıs 1967, s. 3.

[999] Hakkı Öznur, *Ülkücü Hareketler,* C. 2, Ankara: Alternatif Yayınları, 1999, s. 105.

durumunda olan kapitalizmin müdafaa durumuna geldik. Dinsiz komünistlerin başını ezelim derken, imansız kapitalistlere rahat sağladık. Bizim iyi niyetimizi sömüren para babası, toprak ağası, fabrika patronu kapitalist, bir eliyle beslediği komünistlerin üzerine, yanında çalıştırdığı işçiyi, köylüyü saldırttı. Komünistleri ezelim derken, bizi kendileri ezdiler

Artık şunu görmeliyiz ki, komünizm kahrolsun demekle kahrolmuyor. Türkiye'deki sosyal dengesizliği görmek istemeyen ruhsuz kapitalistin düşüncesine ortak olmakla bu işler halledilmiyor…Maalesef deneğimizin bilhassa genel merkezi son bir yıl içinde, fakiri tutmak değil, fakiri tutanı ezenlerle işbirliği halinde faaliyet göstermiştir. Bugün Anadolu halkı çıplak ve açtır…Büyük şehirlerimizde Türk kadınları, ekmek parası için kendilerini Amerikan gemicilerine, Fransız gemicilerine kiralamaktadır…Biz milletin karşısına kapitalistin maşası, para babasının bekçisi gibi çıktık. Komünistler ise millete koruyucu melek gibi göründüler.

Artık bu yoldan dönmeliyiz. Millete kapitalistlerin, toprak ağalarının, sömürücü tüccarın, para babası millet ve millet düşmanlarının bekçisi olmadığımızı göstermeliyiz. Komünizmin olduğu kadar, maddeci kapitalizmin de düşmanı olduğumuzu ilan etmeliyiz. Derneğimizin şubelerini siyasi hayatları için basamak yapmak isteyen bezirgânlara izin vermeyiniz."[1000]

TKMD'nin içinde bulunan CKMP mensuplarının dernek hakkındaki iddiaları derneğin komünizm maskesi altında halkı emperyalizm ve kapitalizme karşı ezdirdiğini göstermektedir. Derneğin ideolojisinin fakiri daha çok fakir yaparak para babaları ve toprak ağalarını daha da zenginleştirdiği vurgulanarak derneğin ABD yanlısı duruşu, CKMP üyelerini oldukça rahatsız etmiş ve dernekten ayrılmışlardır. Dernekten elini çeken Güven Partisi mensubu dernek üyeleri de işin komünizmle mücadeleden çıktığını bildirmişlerdir. Komünizmle mücadelenin daha bilinçli bir şekilde yapılması gerektiğinin altını çizen bu üyeler, *"şirketlere gidip biz komünizmle mücadele ediyoruz, para verin"*[1001] demekle komünizmle mücadele edilemeyeceğini açıklayarak derneğin

---

[1000] Öznur, a.g.e., s. 102-103.

[1001] *Milliyet*, "Dava Şirketlerden Para Toplamak Değildir", 13 Ekim 1967, s. 1.

siyasetini eleştirmişlerdir. CMKP ve Güven Partisi'nin dernekten çekilmesiyle birlikte dernekte büyük bir ideolojik dönüşüm yaşanmıştır. Saffet Solak İle birlikte dernek muhafazakar sağcı çevrelerin bir kuruluşu olmuş ve Türk milliyetçileri dernekten ayrılmıştı. Bu süreçten sonra milliyetçi grupların dernekten ayrılmasıyla doğan boşluğu aşırı sağcı gruplar doldurmuş ve komünizmle mücadele maskesi altında giriştiği faaliyetleri meşrulaştırmaya çalışmıştır. AP ile CKMP'nin dernek üzerindeki bu çekişmesiyle birlikte derneğin iç dinamikleri bozulmuş ve dernek tamamen AP ve sağcı grupların güdümünde hayatını devam ettirmiştir.

4.6. TKMD'nin Kapanma Süreci

TKMD'nin AP'ye muhalefet olan her gruba karşı giriştiği sistemli faaliyetler ve şiddet olayları derneğin çözülme sürecini hızlandırmıştır. Derneğin AP ile ilişkisi, ABD'nin bir karakolu haline geldiği ve emperyalizme karşı mücadele etmemesi gibi nedenler, derneğin komünizmle mücadele konusunda samimi olmadığını gösteriyordu. Ayrıca derneğin gün geçtikçe artan illegal olaylara müdahil olması derneği yıpratıyor, AP ise gizli faaliyetlerini hala bu dernek üzerinden yürütüyordu. Bunun en önemli kanıtı ise AP lideri Demirel'in 12 Mart Müdahalesini önceden haber almasıyla TKMD'den "Milli İrade Mitingi" yapılmasını istemesi olmuştur. İstanbul Esnaf ve Zanaatkarlar Odaları üzerinden TKMD'ye verilen; *"tedbir alın, Milli İrade Mitingi yapın ki engellensin"* talimatıyla hazırlıklara başlanmış, ancak miting yetiştirilememiş ve muhtıra gerçekleşmişti. Ancak TKMD'nin yaptığı bu hazırlıklar boşa gitmesin diye 17 Mart komünist ihtilalin yıldönümünün bahane edilmesiyle Sovyetler binası önünde protesto yapılmıştır.[1002] Görüldüğü üzere dernek AP'nin bir faaliyet organı gibi kullanılıyor, siyasete müdahil olarak devletten ve hükümetten aldığı destekle dönemin güçlü bir siyasi organı konumuna ulaşıyordu.

12 Mart 1971 yılında meydana gelen 71 Muhtırasıyla birlikte TKMD'nin şubeleri bir bir kapatılmaya başlanmıştı. Bu haberler basına "Aşırı faaliyet yapan

---

[1002]Yenisöz, Can Kemal Özer'in Orhan Kirvelioğlu'yla Söyleşisi, 1 Şubat 2017, http://www.yenisoz.com.tr/kahrolsun-amerika-dedirten-de-amerika-ydi-makale-19310 , Son Erişim Tarihi: 29 Nisan 2018.

Komünizmle Mücadele Dernekleri kapatıldı"[1003] ve "Bölücü mahiyetteki faaliyetleriyle bilinen Komünizmle Mücadele Derneği Diyarbakır ve Siirt Bölge Sıkıyönetim Komutanlığı'nın altı numaralı bildirisiyle süresiz olarak kapatılmıştır"[1004] şeklinde yansıyordu. Böylelikle Türkiye'de siyasi bir söylem olarak ortaya çıkan anti-komünist söylemin en önemli bayrak taşıyıcı olan TKMD'nin komünizmle mücadele maskesi altında giriştiği faaliyetler derneğin sonunu getirmiştir. Güçlü bir şekilde teşkilatlanarak devletin desteğini arkasına alan bu derneğin komünizmle mücadele konusunda yürüttüğü faaliyetlerine şiddet olaylarını eklemesi, kamuoyunun derneğe olan bakışını olumsuz yönde etkilemiştir. Bu nedenle kamuoyu desteğinden mahrum kalan dernek gücünü yitirerek Türk siyasi sahnesinden çekilmiştir.

Türkiye'de komünizmle mücadele kapmasında görev alan TKMD'nin ürettiği anti-komünist söylemlerden AP ve CKMP gibi birçok sağcı kurum ve kuruluşlar önemli oranlarda siyasi güç devşirmişlerdir. Siyasete alet olan bu dernek siyasi partiler için hem birer amaç hem de birer araç olmuş, komünizmle mücadele kapsamında kalıcı bir çözüm üretmek yerine siyasi kavgaların merkezi haline gelmiştir.

[1003] *Milliyet*, "Aşırı Faaliyet Yapan Dernekler Kapatıldı", 29 Nisan 1971, s. 1.

[1004] *Milliyet*, "Komünizmle Mücadele Derneği Kapatıldı", 2 Mayıs 1971, s. 9.

ALTINCI BÖLÜM
KOMÜNİZMLE MÜCADELE DERNEKLERİ'NİN TÜRK SİYASİ HAYATINA MİRASI

Türkiye'de komünizmle mücadelenin tarihi çalışmamızın ilk bölümlerinde bahsettiğimiz gibi Osmanlı dönemine kadar dayanmaktadır. Türkiye siyasi tarihinde Soğuk Savaş yıllarına kadar örgütsüz bir şekilde devam eden komünizmle mücadele, milliyetçi ve muhafazakar çevreler tarafından basın-yayın yoluyla yürütülmüş, milliyetçi ve İslamcı oluşumlar bu mücadelede önemli bir rol oynamıştır. Ancak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'nin anti-komünist bloğun lideri ABD'nin yanında yer almasıyla, Türkiye'de komünizmle mücadele hız kazanarak örgütlü bir hal almıştır. Hükümetlerin de desteklediği anti-komünizm fikriyle birlikte örgütlü bir şekilde başlayan komünizmle mücadele; Milliyetçiler Derneği, Milli Türk Talebe Birliği ve Türk Ocakları gibi oluşumlarla da yürütülüyordu. Ancak bu dernekler komünizmle mücadele etseler de anti-komünizmden başka farklı amaçları ve politikaları bulunmaktaydı. Bu noktada bu derneklerden ayrılan ve salt anti-komünizmden beslenen Komünizmle Mücadele Dernekleri, Türkiye'deki anti-komünist sürecin en önemli sivil toplum kuruluşlarından biri olmuştur.

Türkiye'de Komünizmle Mücadele Dernekleri kesintili olarak 1948 yılından 1971 yılına kadar faaliyetlerini sürdürmüş ve gündemi uzun süre meşgul ederek Türk siyasi hayatında uzun süre etkisini kaybetmeyecek etkiler bırakmıştır. Komünizmle Mücadele Dernekleri ile birlikte önceden örgütsüz devam eden komünizme karşı mücadele örgütlü bir hal almıştır. Komünizmle mücadelenin örgütlü bir hal almasıyla önem kazanan bu derneklerde anti-komünizm, önemli bir siyasallaşma işlevi görmüş, milliyetçi ve muhafazakar çevrelerden oluşan önemli bir sağ ittifakı oluşmuştur. Birleşen ve güçlenen sağ ittifakıyla birlikte "sağ'a" karşı muhalefeti oluşturan sol belirmeye başlamış ve 1965 yılından sonra sol devrimci örgütler ortaya çıkmaya başlamıştır. Böylelikle siyasette "sağ" ve "sol'un" net bir şekilde ayrışmaya ve

belirginleşmeye başlamasıyla çatışma ortamı kaçınılmaz bir hal almıştır. Hükümetten aldığı destekle sol çevrelere yönelik saldırılarını başlatan bu dernekler, fiili şiddetin siyaset saflarında etkinliğini arttırmasında önemli bir işlev görmüştür.

1.Anti-Komünizmin Siyasallaşması ve Örgütlü Bir Hal Alması

Tarih boyunca insanlar içindeki yaşadıkları toplumun siyasal kültürüyle farklı ilişkiler kurmuşlar, bazen var olan bu siyasi kültürün doğrularını benimserken bazen de o toplumdaki doğruların ve değerlerin değiştirilmesi için siyasi kültür çatışmasına girmişlerdir. Bu çatışmayla birlikte toplumsallaşmaya başlayan birey "biz" duygusunu ve bilincini kazanmıştır.[1005] İnsanların savundukları ideoloji, inandıkları din gibi değişkenler insanların siyasal tutumlarını belirleyen önemli bir unsurdur. Bunun sonucunda kendini milliyetçi, muhafazakar, sağcı, solcu, feminist gibi kategoriye ayıran insanlar, kendilerini bir siyasallaşmanın içerisinde bulurlar. Böylelikle siyasallaşma bir ülkenin siyasal yaşamının bir parçası olmanın ne demek olduğunu öğrenme sürecidir.[1006]

Kendilerini bir zümre ya da kategoriye ayırmamayı ve tercih eden insanlar bile aslında bir tercih yaparak siyasallaşma sürecini yaşarlar. Günümüzde bireylerin bir devlete tabii olmaları zorunlu olarak bir şekilde siyaset ile yakın ilişkide olduklarını gösterdiği için, toplum içerisinde birden fazla birbirinin karşıtı siyasal sosyalleşmeler bulunmaktadır. Bireylerin siyasallaşma süreciyle birlikte "biz" ve "onlar" düşüncesi ortaya çıkar ve "onlara" dair algı, bir tehdit görünümü kazanır. Meydana gelen bu tehdit algısıyla birey, ait olduğu grupla kendini özdeşleştirirken, kendinden olmayanlara karşı bir düşman imgesi yükler. Türkiye'de komünizme karşı oluşan algı da "tehdit" ve "düşman" imgeleriyle birlikte oluşan siyasal sosyalleşmenin bir ürünü olurken, bunu ifade etme yöntemleri ise anti-komünizm üzerinden olmuştur.

Türkiye'de ortaya çıkan ve siyasal yaşamın etkili bir siyasi sosyalleşme aracı olan anti-komünizm; ekonomik, dini, tarihi, toplumsal etkilerinin algılama biçimlerinin

---

[1005] Mahmut Hakkı Akın, Betül Çoşkun, "Siyasal Toplumsallaşma Sürecinden Gençlik Teorik ve Ugulamaları Bir Çalışma", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi,* S. 22, 2009, s. 154-155.

[1006] Ellen Grigsby, Analyizng Politics, *An İntroduction Politic Science 4*, United States Of America: Wadsworth, 2009, s. 175-176.

belli bir potaya akması ve orada harmanlanması sonucunda ortaya çıkmış, mevcut politik uygulamalardan duyulan hoşnutsuzluk ve geleceğe dair kaygılardan beslenmiş bir tepki ideolojisidir.[1007] Bu tepkiler de en çok milliyetçi ve muhafazakar çevreler tarafından dile getirilirken, bu çevreler tarafından oluşturulan anti-komünist blokla birlikte Türkiye'de komünizmle mücadele örgütlü bir hal almıştır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra komünizmin bir tehlike olarak belirmesiyle birlikte dünyada "sağ" hareketler komünizme karşı bir panzehir olarak görülmeye başlanmıştı. ABD'de başlayan McCharthyismle birlikte yükselen sağ, Türkiye'de de etkisini göstermiş ve milliyetçi ve muhafazakar çevreler tarafından Türkiye'de bir anti-komünizm bloğu inşaa edilmiştir. Komünizmi dinsiz, mülkiyetsiz, vatansız ve Allahsız[1008] bir ideoloji olarak tanımlayan bu çevreler, yayınlarla ve mitinglerle örgütsüz bir şekide yürüttükleri anti-komünist propagandalarını Komünizmle Mücadele Dernekleri çatısı altında birleşerek örgüte bir şekle kavuşturmuşlardır.

Milliyetçi gruplar 1944 Türkçülük olaylarından sonra salt Türkçülüğün faşizme yorumlandığını anlayınca siyaset değiştirmiş ve komünizm ideolojisini Türklerin düşmanı olarak lanse ederek bir tehdit algısı oluşturmuş, böylelikle milliyetçiliğe yeni anlamlar yükleyerek anti-komünizmden beslenmiştir. Muhafazakar çevreler ise; Tek Parti döneminde uygulanan laikliklik politikaları nedeniyle sessizliğini korurken dinsiz, Allahsız ve ahlaksız olarak tanımlanan komünizm ideolojisinin bir tehdit unsuru olarak gündeme gelmesi, bu çevrelerin anti-komünizme sarılıp siyaset içerisinde kendilerine yeni bir alan oluşturmasını sağlamıştır. Böylelikle modernizme ve laisizme karşı tepkilerini anti-komünizmle yansıtan muhafazakar çevreler, milliyetçi çevrelerin komünizm karşıtlığıyla birleşerek güçlü bir "sağ" ittifakı oluşturmuşlardır. ABD ve Sovyetlerle gelişen ilişkilerin iç politikaya yansıması, bu ittifakın oluşmasında önemli bir rol oynamış, bu süreçte şekillenmeye başlayan "sağ" ittifakla birlikte milliyetçi ve İslamcı muhalefet sesini gür çıkarmak için anti-komünizmi bir araç olarak kullanmıştır. Anti-komünizmden beslenen ve sağ ittifakın en önemli oluşumlarından biri olan

---

[1007] Meşe, a.g.t., s. 99.

[1008] Sançar, *Komünist Nedir?*, s. 13.

Komünizmle Mücadele Dernekleri ise; anti-komünizmin siyasallaşmasında önemli bir rol oynayarak komünizmle mücadeleyi örgütlü bir hale getirmiştir.

Komünizmle Mücadele Derneklerine göre anti-komünizm *"vatanını ve milletini seven tüm vatandaşların vazifesi olarak algınladığı için bu mücadeleye herkes katılmalı ve örgütlü bir hal almalıydı."*[1009] Bu amaçla kurulan Komünizmle Mücadele Derneklerinin her biri farklı bir ideoloji, farklı bir alt yapıda ve farkı bir siyasi düzlem üzerinde kurulmuştur. 1948 yılında İstanbul'da kurulan dernek CHP taraftarı bir ideolojiye sahipken,[1010] aynı yıl Zonguldakta kurulan Komünizmle Mücadele Derneği ise; Türkçü ve İslamcı çevrelerden oluşurken DP yanlısı bir siyaset takip etmiştir.[1011] 1956 yılında İstanbul'da kurulan dernek siyasetle çok yakın ilişkiler kurmamakla birlikte komünizmle mücadele alanında etkin faaliyetlere girişememişti. Ancak bu üç dernek içerisinde barındırdığı sağ çevrelerle basın, yayın ve konferans yoluyla komünizme karşı siyasi çıkar beklemeden mücadele etmişlerdir. Sistemli ve örgütlü bir şekilde yürüttükleri anti-komünist politikalarla komünizm cereyanlarını Türk halkından uzak tutmak isterken siyasetle bir şekilde yakınlık kurmuşlardır.

1963 yılında İzmir'de kurulan TKMD'yi ise kurulan ilk üç dernekten farklı bir yerde tutmak gerekir. Çünkü TKMD, siyasetin merkezinde kurulmuş, aldığı devlet desteği ve yürüttüğü faaliyetlerle siyasete yön verebilecek bir güce ulaşmıştır. Öncülleri gibi basın, yayın, konferans ve miting yoluyla komünizmle mücadele eden TKMD, diğer derneklere göre daha organizeydi ve Türkiye çapında 110 şubeye varan geniş bir yelpazeye sahipti. Görünürde Türkiye çapında komünizmle mücadele edebilecek bir çapta ve büyüklükteydi. Ancak derneğin siyasetle ilişkisi, derneği ana hedefi olan komünizmle mücadeleden ayırmıştı. Açılan temsilcilik ve üye sayısı dikkate alındığında arkasından güçlü bir kamuoyu olduğu görülen TKMD, hükümetten de aldığı maddi ve

---

[1009] *Komünizm Nedir? Niçin Türk Bünyesine Uymaz,* Komünizmle Mücadele Cemiyeti Adana Şubesi Neşriyatından: 1, Adana: Türkedoğru Basımevi, 1948, s. 1.

[1010] 1948 yılında İstanbul'da kurulan Komünizmle Mücadele Cemiyeti'nin CHP yanlısı bir siyaset yürüttüğüne dair ayrıntılı bilgi için bkz. B.C.A., Fon: 490-1-0-0, Yer: 70-5-598, Komünizmle Mücadele Cemiyeti'ne Para Yardımında Bulunulması. 25.09.1948.

[1011] Zonguldak Komünizmle Mücadele Derneği'nin en önemli simaları mitinglerde DP propagandası yaparak CHP'nin 27 yıllık siyasi geçmişinin eleştirmekteydi. *Türkün Sesi, "*Komünizmi Tel'in Mitinginde Nejdet Sançar'ın Hitabesi", 3 Şubat 1951, s. 1-2. *Demokrat Postası,* "Zonguldak gençliği komünizmi tel'in etti", 13 Ekim 1950, s. 3.

manevi destekle, siyasetin odak merkezi olmuş, hatta bir çok kez bazı partiler tarafından paylaşılamamıştır.[1012] Bu nedenle örgütlü bir şekilde komünizmle mücadele eden dernek amacından saparak siyasi çıkar ilişkilerine girmiştir.

Komünizmle mücadeleyi siyasallaştıran TKMD, geliştirdiği anti-komünist söylemleri siyaset üzerinden dile getiriyordu. AP'ye yönelik muhalefetin dile getirdiği konular, TKMD tarafından eleştirilerek komünistlikle itham ediliyordu. Örneğin TKMD'nin "toprak reformu komünistlik getirecektir, petrolün millileştirilmesini isteyen solculardır, devlet radyosu komünistlerin elindedir ve CHP komünisttir gibi"[1013] söylemleri, derneği AP'nin bir sözcüsü ve militanı olduğuna işaret ediyordu.

Siyasette karşı duruşunu açıkça belli eden TKMD, sağ siyasetin odak noktası haline gelmiş ve böylelikle Türkiye'de anti-komünizm, siyaset içerisinde önemli bir suçlama mekanizması görevi üstlenmiştir. Derneğin ve komünizmle mücadele çevrelerinin yarattığı korku mekanizması en çok hükümetlerin işine yaramış ve AP, TKMD'yi siyasi bir organı şeklinde değerlendirerek derneği bir toplumsal denetim mekanizması olarak kullanmıştır.[1014] Böylelikle Türkiye'de siyasetin bir korku mekanizmasıyla yönetilebileceğinin örneği gösterilmiş ve bu siyaset beka sorunuyla özdeşleştirilerek Türk siyasetinde farklı yöntemler keşfedilmişti.

2.Türkiye'de "Sağ" ve "Sol" Arasındaki Ayrımın Belirginleşmesi

Dünya'da komünizmin bir ideoloji ve yönetim biçimi olarak ortaya çıkmasıyla birlikte Türk siyasal yaşamında sol çevrelerin desteklediği komünizm ve sağ çevrelerin savunduğu anti-komünizm, sürekli birbiriyle çatışma halinde olmuştur. Bu mücadelenin mutlak galibi ise; sağcı çevrelerin savunduğu anti-komünizm olmuştur. Çünkü Türkiye'de komünizmi savunan ve tabanının oluşturan aşırı sol çevreler, hem siyasette hem de kamuoyunda etkisiz ve desteksizdi. Bu yüzden Türkiye'de komünizm 1970'lere kadar ciddi bir tehlike arz etmemekle birlikte komünist düşünce sadece aydınlar ve

---

[1012] Öztan, a.g.m., s. 87-88.

[1013] Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Dönem: 1, Cilt: 30, Birleşim: 111, 06.07.1965, s. 116-117.

[1014] TKMD'nin yöneticilerinden Orhan Kirvelioğlu derneğin AP tarafından kullanıldığını ifade etmektedir. http://www.yenisoz.com.tr/kahrolsun-amerika-dedirten-de-amerika-ydi-makale-19310, (Son Erişim Tarihi: 29 Nisan 2018).

çevresinde yerleşmiş, tam olarak tabana yayılmamıştır. Türk halkının dinine, ahlakına, milliyetçiliğine bağlılığı ülkede komünizmin önünde bir set işlevi görmüş, bu yüzden sağcı çevrelerin tutunduğu anti-komünizm, Türk siyasi hayatında işlevselliğini yitirmeyen belli başlı görüşlerden biri olmuştur. Anti-komünizmin bu işlevselliği de Türkiye'de güçlü bir sağ ittifakının yükselmesine neden olmuştur.

Türkiye'de 60'lı yıllara kadar "sağ" ve "sol" ayrımının tam olarak karşılığını bulmak güçtür. 1946 yılında çok partili yaşama geçişle birlikte siyasette ikili bir yapı oluşmasına rağmen bu iki kavram tam bir netliğe kavuşmamıştı. Çünkü CHP 40'lı yıllarda koyu milliyetçilik ve İslamcılığa karşı önlemler alırken diğer yandan komünizm ve aşırı "sol'a" karşı güçlü tedbirler alıyordu. Sağ bir parti olarak tanımlanan DP ise; henüz kurulma aşamasında muhalefetle işbirliği içerisine girmesi nedeniyle "sol" hareketlere yakın bir görünüm kazanırken, iktidara ulaşmasıyla birlikte güçlü bir anti-komünizm siyasetine tutunmaya başlamış, bu bağlamda milliyeti ve muhafazakar çevrelerin desteğini arkasına almaya başlamıştı.

Sağ ittifakın en önemli birleştirici gücü olan anti-komünizmle birlikte güçlü bir "sağ" ittifakı ortaya çıkarken Türkiye'de "sol" kavramını dile getirmek komünizmle eşdeğer tutuluyordu. Bunun ilk önemli örnekleri ise 1946 yılında çok partili yaşama geçilmesiyle birlikte DP ve CHP arasında meydana gelmişti. CHP, DP'nin kuruluş aşamasında solcularla ilişkilerine değinerek komünist ithamlarında bulunurken,[1015] DP ise CHP'nin politikaları ve Köy Enstitüleri gibi kurumlar üzerinden CHP'yi komünistlikle suçluyor,[1016] böylelikle sağ" ve "sol" tanımlamaları anti-komünizm üzerinden başlıyordu. Ancak bu kavramlar arasında net bir ayrım olmamakla birlikte CHP iktidarı kendini "sağ ve sol'un" ötesinde tanımlamış, sağa ilişkin gericilik ve sola ilişkin komünizm kaygısı bu iki kanat karşısında devletçilik anlayışının gelişmesine neden olmuştu.[1017] DP dönemi ise 27 Mayıs'la birlikte gerici bir sağ parti olarak kalmış,

---

[1015] İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer'in DP'yi sol çevrelerle ilişkisinden dolayı "komünistlikle" suçlaması hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Cilt: 4, Birleşim: 37, 29.01.1947, s. 71-73. *Cumhuriyet*, "Türkiye'yi bir Sovyet cumhuriyeti haline getirmek üzere yapılan planlar, girişilen teşebbüsler", 30 Ocak 1947, s. 1.

[1016] DP'li Fuad Köprülü'nün *"CHP politikasının gizli bir propaganda halini aldığı ve hatta komünizm propagandasından ayırd edilemeyecek bir hale dönüştüğü"* hakkında beyanatı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. *Cumhuriyet*, "D.P Genel Merkezinde dünkü basın toplantısı", 14 Ağustos 1955, s. 1.

[1017] Akın, Coşkun, a.g.m., s. 6.

Demirel önderliğinde AP ise DP'nin oy tabanına hitap ederek bu partinin bir devamı olarak görülmüştür. Ancak sağ ve sol saflarının tam olarak belirginleşmesi ve siyasi düzlemde ifade edilmesi 1965 yılından sonra netleşmişti. Demirel de bu görüşü destekler bir biçimde, Türkiye'deki sağ ve sol un 1965 yılından sonra oluştuğuna değinerek, CHP "ortanın sol'uysa" bizler sağcıyız diyor[1018] ve Türkiye'de sağ ve sol siyasal düzlem üzerinde gerçek manada ayrışarak tanımlanıyordu.

Sağ, siyasette kendi yerini yıkıcı sol olarak görülen komünizme göre tanımlamış ve kendini komünizm karşısında milletin bütünlüğünü, dinini, milliyetçiliğini, hak ve hürriyetlerini korumak amacıyla kurulan bir hareket olarak değerlendirmiştir.[1019] Komünizm karşıtlığıyla siyasette belirginleşen sağ siyasetin en önemli aktörleri ise komünizm düşmanlığıyla bilinen milliyetçi-muhafazakar olmuştur.

Komünizmle Mücadele Derneklerinin kurulmasıyla birlikte anti-komünizmin en büyük destekçisi olan ve milliyetçi-muhafazakar çevreler tarafından inşaa edilen "sağ" ittifakı, kendine milletin dirliğini, düzenini, bekasını koruma gibi yeni roller üstlenmiştir. Hükümetlerin de ülke içerisinde anti-komünist fikirleri desteklemesi, bu çevrelerin kısa süre içerisinde siyaset sahnesinde yükselmesini sağlarken, bu ittifakın en önemli topluluklarından biri ise Komünizmle Mücadele Dernekleri olmuştur. Özellikle İzmir'de kurulan TKMD, komünizmle mücadele etmeyenleri komünistlikle suçlarken, anti-komünizm üzerinden ülkedeki "sağ" ve "sol'un" belirginleşmesine yol açmış ve giriştiği faaliyetlerle "sağ" partilerin bir militanı haline dönüşmüştü.[1020] TKMD, öncülleri gibi yayın, miting ve konferanslarla komünizme karşı mücadelesini hız kesmeden sürdürmüş, ancak siyasetle yakın ilişkisi derneği tam anlamıyla siyasi bir faaliyet organı gibi çalışmasına neden olmuştu.

[1018] http://rusencakir.com/ekitaplar/Vatan-Millet-Pragmatizm-Rusen-Cakir.pdf s. 17. (Son Erişim Tarihi: 11.07.2019).

[1019] Akın, Coşkun, a.g.m., s. 6.

[1020] Komünizmle Mücadele Derneği üyelerinin Bursa'da ve Akhisar'da "komünistlikle" itham ettiği TİP'e yönelik saldırıların arkasında AP'li yöneticiler yer almış ve bir çok AP'li yönetici mahkum olmuştur. Hatta bu olaylarda AP-TKMD ilişkisini açıklayan Bursa Savcısı AP tarafından Adalet Bakanlığı'na şikayet edilmiştir. *Milliyet*, "TİP Kongresini Basan 56 Kişi Hapse Mahkum Oldu, 7 Mayıs 1966, s. 1. *Milliyet*, "Komünizmle Mücadele Derneği yöneticilerinin ifadeleri alındı", 8 Ağustos 1965, s. 3. *Cumhuriyet*, "A.P Bursa Savcısını Adalet Bakanına şikayet etti", 8 Temmuz 1965, s. 1.

Aynı zamanda "sağ" ittifakının çatı örgütü olan TKMD, gelenek ve milli değerler üzerinden siyaset yürüterek kendi görüşü dışında olan çevreleri komünistlikle suçlamış, böylelikle kendine yüklediği misyonu değerli kılmak için ülkedeki komünist tehdidin varlığını abartmıştır. TKMD Başkanı İlhan Darendelioğlu basına verdiği röportajda Fransa ve Amerika'da yayınlanan anti-komünist bültene göre 1964 yılında Türkiye'de 12 bin faal komünist olduğunu belirtirken,[1021] dönemin CIA raporları ise komünizm yanlısı unsurların azlığına değinerek komünist parti üyeliğinin birkaç yüzle sınırlı olduğuna dikkat çekiyordu.[1022] Böylelikle ülkedeki komünist tehdidin varlığını abartan anti-komünist gruplar, komünizme karşı yarattıkları korku ve düşmanlığı diri tutarak anti-komünizm maskesi altında siyasal faaliyetlere girişiyorlardı.

AP ise; Anayasa'nın ve kanunların yasak ettiği bazı hareketler kendisiyle resmî bir bağı bulunmayan ancak gerçekte kendi ajanları olan Komünizmle Mücadele Dernekleri aracılığıyla yapıyor, bu tür dernekleri bir paratoner olarak kullanıyordu.[1023] Böylelikle anti-komünist siyaset "sağ" cephenin güç kaynağı olurken, Türkiye'deki "sol" ve muhalefet komünistlikle itham ediliyordu. Milli Birlik Komitesinin tabii senatörlerinden olan Suphi Karaman, Türkiye'yi ikiye bölmekle suçlanan TKMD'nin faaliyetlerini, DP döneminde Vatan Cephesi manşeti altında milleti iman ve ehlisalip cephesi olarak ikiye bölme çabalarına benzetmekteydi.[1024] AP hükümeti ise bu durumdan oldukça memnun olmakla birlikte anti-komünist örgütlenmeleri destekliyordu. Çünkü hükümet anti-komünizmi toplum içerisinde politik faaliyetlere kısıtlama getirmek ve toplumsal kontrolü sağlamak için kullanıyordu. Hükümetin anti-komünist politikaları destekleyen TKMD gibi dernekler ise hükümet sözcülüğü yaparak siyasetten aldığı destekle güçleniyordu. 1960'lı yılların sonlarına doğru kutuplaşan Türk siyasetinde; bir tarafta hükümetin desteklediği anti-komünist sağ grup, diğer tarafta ise sol ve muhalefet yer alıyordu. Böylelikle Türkiye'deki sağ ve sol arasındaki en büyük ayrışmalardan biri komünizm karşıtlığı olmuş, ilk başlarda komünist-milliyetçi/

[1021] Milliyet, "Darendelioğlu: 12 Bin Faal Komünist Var", 13. Aralık 1965, s. 1.

[1022] CIA, General CIA Records, CIA-RDP79R00890A001200040016-3, 27.04.1960.

[1023] Bülent Ecevit; Milliyet, "Perde arkasındakiler", 9 Temmuz 1965, s. 2.

[1024] Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Dönem: 1, Cilt: 30, Birleşim: 111, 06.07.1965, s. 116-117.

muhafazakar görünüm arz eden bu karşıtlık, 60'lı yılların sonuna doğru yerini sağ-sol çatışmasına bırakmıştı.

3.Fiili Şiddetin Siyaset İçerisinde Yaygınlaşması

Sağ çevrelerin toplanma alanı olan TKMD, Türk siyasetinde "sağ" ve "sol" arasındaki ayrışmayı siyasete getirdiği şiddet eylemleriyle daha da hızlandırmıştı. Türkiye çapında iki yıl gibi bir sürede 110 şube gibi büyük bir ağa ulaşan TKMD,[1025] özellikle genç kitlelerin siyasal sosyalleşmesinde etkili olmuş ve hükümetten aldığı destekle güçlü bir şekilde örgütlenmiştir. Bu derneklerin oluşturduğu anti-komünist söylemden yararlanan AP, ülke içerisinde gelişen sol hareketlere karşı TKMD'yi Bülent Ecevit'in deyimiyle bir paratoner olarak kullanmıştı. Özellikle Akhisar ve Bursa'da TİP'e yönelik saldırılardan derneğin üyeleri sorumlu tutulmuş, böylelikle siyaset içerisinde şiddet eylemleri meydana gelmeye başlamıştı. Bunu da dernek üzerinden yürüten AP hükümeti, muhalefete karşı da aynı yöntemleri uyguluyor, dernek tarafından CHP'ye komünist ithamları yüklenilerek yüklenerek parti yıpratılmaya çalışılıyordu.[1026]

TKMD, 1960'lı yılların sonuna kadar anti-komünist reaksiyon potansiyelinin en kapsamlı örgütüydü. AP'nin tek başına iktidar olmasıyla birlikte maddi destek bakımından güçlenen bu dernekler deyimi yerindeyse yarı-resmî bir konumda idiler.[1027] TKMD'nin anti-komünizmi, hükümetin desteğiyle herseye yapabilen, sol ve AP'ye muhalefeti komünizm olarak değerlendiren bir politik mücadele halini alarak toplumun kontrolünü sağlamada önemli bir işlev görmüştür. Siyaset içerisinde terör estiren TKMD, İnönü'nün deyişiyle AP karşısındaki toplum ve kuruluşlara karşı kaba kuvvet kullanmakta çok faaldi.[1028]

TKMD'nin bünyesinde faaliyet gösteren AP militanları 1960'lı yıllarda Türkiye'de ortaya çıkan sol gençlik örgütlenmelerine karşı olaylarda ilk saflarda yer alıyordu. Özellikle Fikir Kulüpleri ve Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu gibi

---

[1025] Darendelioğlu, a.g.e., s. 400.

[1026] *Milliyet,* "Baykam AP'yi Bölücü Faaliyetle Suçladı", 4 Temmuz 1965, s. 1.

[1027] Tanıl Bora, Kemal Can, *Devlet, Ocak, Dergah*, 4. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 1999, s. 57.

[1028] *Milliyet,* "İnönü'nün Konuşması", 17 Temmuz 1965, s. 1.

gruplara karşı bir panzehir olarak görülen TKMD ve MTTB gibi sağcı dernekler, sol çevrelere karşı bir saldırı gücüydü. Komünizmle mücadele adıyla ortaya atılan bu eylemler Türk siyasal yaşamında şiddetin siyaset içerisine sirayet etmesine neden oluyordu. İktidar ve muhalefet partilerinin siyaset içerisindeki tartışmaları sağ ve sol derneklere şiddet olarak yansıyordu.

Sağ ve sol çevrelerin birbirine karşı örgütlenmeleri ise; TKMD bünyesinden ayrılan milliyetçi kanadı temsil eden gençlerin, CKMP tarafından örgütlenen komando kamplarına dahil edilerek Türkiye'de güçlü bir "sağ-sol" kavgasının oluşmasına zemin hazırlanıyordu. CKMP lideri Alparslan Türkeş ise "komünistler memleketi sahipsiz sanıp sokak hâkimiyetini kuramazlar" diyerek bu kampların komünizme karşı kurulmuş olduğunu ifade ediyordu.[1029] Böylelikle TKMD ile siyaset içerisine giren fiili şiddet sonraki süreçlerde artarak ilerlemiş, partiler illegal faaliyetlerini TKMD gibi örgütlerle yürütmeye başlamıştır. Bu noktada CKMP'nin Ülkü Ocakları gibi örgütlerde komando yetiştirmesi, TKMD'nin Türk siyasetine bıraktığı önemli miraslardan biri olmuştur. Milliyetçilikten beslenen CKMP'nın içinde barındırdığı eski TKMD üyeleri bu partinin önemli bir gücünü teşkil ederek bir ülkücü hareketin doğmasına neden olmuştur. Her ne kadar AP iktidarı kendi dönemi içerisinde bu derneğin faaliyetlerinden avantaj elde etse de, CKMP ve sonraki süreçte MHP, bu derneğin milliyetçi gücünden faydalanarak önemli bir mirasçısı olmuştur.

TKMD'nin militan yanı Akhisar, Bursa ve Silifke'de de ortaya çıkıyor, TKMD üyeleri ve AP'li yöneticilerin TİP'e yönelik saldırılarıyla birlikte fiili şiddet Türkiye'de siyasetin içine yerleşmeye başlıyordu. Kin dolu bir anti-komünizm üreten derneklerin bu saldırgan tavrından yararlan AP, literatüre "Kanlı Pazar" olarak geçen olaylarda da bu derneğin gücünden faydalanmış, 6.Filo'yu protesto etmek isteyen solcu gençlere, derneğin üyeleri ve diğer sağ gruplar saldırmıştır. Bir nevi ABD'yi koruma girişimi olarak görülen bu olayla birlikte derneğin ABD'ye karşı bakış açısı da ortaya çıkmıştı. Solun bastırılması, anti-komünizmin bir hareket haline gelmesine ve Türkiye tarihinde eşine rastlanılmayan bir düzeye ulaşmasına yol açtığı gibi, ABD ile kurulan ilişkilerin

---

[1029] Mehmet Koca, "68 Öğrenci Olayları ve Üniversitelerde Politik Şiddet", *Birey ve Toplum*, C. 18, S. 15, 2018, s. 93-94. 87-109

eleştirilmesinin de önü kesilmiştir. Sovyetlerin komünizm ideolojisiyle emperyalist bir harekete giriştiğini iddia ederek komünizmi lanetleyen bu dernekler, ABD'nin emperyalist yanını görmezden gelmişlerdir. Öyle ki eski TKMD başkan adaylarından Orhan Kirvelioğlu; derneğin ABD ile ilişkisine değinerek deyimi yerindeyse "tetikçilik" yaptığını ifade ediyordu.[1030] Bu yüzden TKMD'nin komünizmle mücadelesi eleştiriye açık olan ve anti-komünizm maskesi altında siyasi faaliyetlere girişen bir dernek olarak yorumlamak doğru bir çıkarım olacaktır.

TKMD, salt komünizm karşıtlığından doğmuş ve dar anti-komünizm bakışından dolayı ne toplumsal meselelere değinebilmiş ne de komünizmle mücadele kapsamında kalıcı bir çözüm üretebilmiştir. Bu durum derneğin ikinci kongresine bile yansırken dernek özeleştirisini şu şekilde ifade etmiştir;

"*Bizde komünizmle mücadele denince; daha ziyade kültürel çalışmalar, konferans ve seminerler, gösteri ve yayınlar akla gelmektedir. Devamlı ve muhtevalı proğramlar halinde takdim edildiği takdirde, zikredilen faaliyetlerin faydası ve lüzumu aşikârdır. Esasen Şube ve temsilciliklerimizden bu çeşit hizmetler beklemekteyiz. Ancak mutad mücadele yolarının romantizmden sıyrılması, daha gerçekçi (realist) ve ilmi bir temele dayandırılması gereklidir. Kanaatımızca bunun en basit şartı; düşünce hürriyeti, insan hakları, toplum sevgisi, sosyal müsavat ve adalet, toprak reformu, içtimai ve iktisadi kalkınma şartları, köycülük, sanayileşme hamleleri, işçi meseleleri ve hakları, patron ve işçi münasebetlerinin ayarlanması, sendikacılık, toplu sözleşme, grev, açık ve gizli işsizlik, açlık ve sefaletin giderilmesi çareleri, sosyal sigorta problemleri, özel teşebbüs, devlet müdahalesinin sınırları gibi rejim, iktisat ve sosyal siyaset mevzularında milliyetçi fikir ve görüşlerin açıkça ve teferruatı ile ortaya konulmasından ibarettir. Bizim hasretini çektiğimiz dernek çalışması budur."*[1031]

Henüz daha 1965 yılında dile getirilen dernek hakkındaki bu düşünceler bir özeleştiri şeklinde kalmış, hiçbir zaman hayata geçirilememiştir. Aynı şekilde 1948 yılında kurulan Komünizmle Mücadele Cemiyeti de toplumsal sorunlarla komünizmi

---

[1030] http://www.yenisoz.com.tr/kahrolsun-amerika-dedirten-de-amerika-ydi-makale-19310, (Son Erişim Tarihi: 29 Nisan 2018).

[1031] TKMD İkinci Büyük Kurultayı 1964-65 Faaliyet Raporu, s. 11.

bağdaştırarak komünizmin yerleşmesine imkan veren kişilerin; rüşvet yiyen memur, insan hayatına kıymet vermeyen doktor, karaborsacı, bir yığın insanın büyük kazancı tutarındaki parayı kumara veren kumarbaz, hava parası alan mal sahibi, eksik veren esnaf, milli davalara karışmaktan ve milli menfaatlerle alakadar olmaktan kaçınan insanlar olduğunun altını çizerken, tarif edilen bu kişilerle de mücadele edileceğini beyannamesinde belirtmiştir.[1032] Ancak bu ifadeler de TKMD'de olduğu gibi sözde kalmış, ne komünizmle mücadeleye ne de toplumsal sorunlara dair herhangi bir somut adım atılamamıştır. Komünizmin iktisadi güçlük içerisinde bulunan toplumlar arasında tahribat yaptığı,[1033] yani bir tür fakir edebiyatı olarak görülmesi nedeniyle öncelikle ülkedeki işsizlik, sefalet ve refahın yükseltilmesinin gerekliliğine değinen bu dernekler[1034] bu konuda ya çözümsüz kalmışlar ya da bu sorunlar karşısında toplumu göz ardı ederek siyasetten bir çıkar elde etme peşine düşmüşlerdir.

Ülkeyi yönetmek için bir komünizm korkusu yaratan hükümetlerin politikalarıyla, Komünizmle Mücadele Dernekleri'nin kendi misyonlarını önemli bir zemine oturtmak için bir komplonun varlığı üzerinden geliştirdikleri siyaset birleşirken ortaya kamuoyu ve siyasetin birlikte geliştirdiği bir toplumsal yönetim mekanizması ortaya çıkmıştır. Bir korku histerisiyle beslenen bu yönetim mekanizması, komünizme karşı güçlü bir algının yaratılarak siyasette uygulanmak istenen politikalar anti-komünizm maskesi altında uygulamaya sokulmuştur. Örneğin Türkiye'den kilometrelerce uzakta meydana gelen Kore Savaşı'na Türkiye'nin asker göndermesi birkaç çatlak ses dışında kamuoyunda tartışılması söz konusu olmayan bir konu olmuştu. Çünkü Türkiye Kore'de komünizme karşı savaşacaktı. Eğer Türkiye'de anti-komünist siyaset güçlü bir şekilde beslenmeseydi, Türk kamuoyunda Kore'ye asker gönderilmesi büyük tartışmalara neden olacaktı.

Aynı şekilde ABD'nin Türkiye'deki varlığından uzun süre kamuoyu ve siyaset rahatsız olmamıştı. Çünkü Türkiye'de anti-komünizm ABD tarafından materyali ve desteği sağlanan bir şekilde gelişmekle birlikte ABD hegemonyası savunuculuğu ile

---

[1032] *Cumhuriyet,* "Komünizmle Mücadele Cemiyeti"*,* 27 Mayıs 1948, s. 2.

[1033] *Komünizmle Mücadele Cemiyeti Ana Tüzüğü*, İskenderun: Özvatan Basımevi, 1948, s. 7.

[1034] *TKMD İkinci Büyük Kurultayı 1964-65 Faaliyet Raporu*, s. 12.

özdeşleşen bir nitelikteydi.[1035] Türkiye için ABD, Sovyet ve komünizme karşı bir müttefik, bir koruyucu şeklinde tanımlanıyordu. Nitekim Kanlı Pazar olarak nitelendirilen olaylarda sol çevrelerin 6. Filo'yu protesto etmesinin önüne geçmek için TKMD üyeleri ve AP'li gençler kendilerini siper ediyordu. Meydana gelen bu tür komünizm karşıtı olaylarda önemli bir kamuoyu gücü olarak görülen TKMD, AP hükümetinden aldığı destekle toplumsal algıyı yönetebilecek bir güce ulaşmış, devletin dış siyaseti çizgisinde anti-komünizm söylemlerini geliştirerek hükümetin yönetim mekanizmasında önemli bir işleve sahip oluyordu. Böylelikle anti-komünizmin sadece bir devlet politikası değil, aynı zamanda toplumun her kesimi tarafından benimsenen bir politika olması sağlanıyordu.

[1035] Tanıl Bora, "Türkiye'de Siyasi İdeolojilerde ABD/Amerika İmgesi", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, C. 3, Modernleşme ve Batıcılık*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s. 156.

SONUÇ

Türk toplumunun komünizm algısı genel olarak Türk-Rus ilişkileri merkezli bir şekilde gelişmiştir. Bu algı çeşitli aşamalardan geçerek Sovyet Rusya'nın bir komünizm devleti olarak kuruluşundan dağılmasına kadar Türk toplumu üzerinde farklı şekillerde etki göstermiştir. Ancak bu algının şekillenmesinde Osmanlı döneminde *"ezeli ve ebedi düşman"* olarak görülen Rus figürünün önemli bir etkisi yer almaktadır. Çünkü 93 Harbi'nde Ruslarla yapılan mücadele sonucu Osmanlı İmparatorluğu oldukça sıkıntılı bir süreç geçirmiş ve imparatorlukta hızlı bir çözülme meydana gelmişti. Ayrıca 93 Harbi'nde yaşanan bir çok "Rus mezalimi" de Türk toplumu üzerinde derin izler bırakmıştır. Bu gibi nedenler Türk toplumu üzerinde Ruslara karşı bir öfke, kin ve nefret oluşmasına sebep olmuş, böylelikle Türk toplumunun hafızasında Ruslara karşı düşmanlık hisleri oluşmuştu. Ancak Rus Çarlığı'nın yıkılması ve yerine S.S.C.B'nin kurulmasıyla birlikte iki toplum arasında başlayan yakın ilişkiler bu sürecin detanta uğramasına neden olmuştur.

Rus topraklarındaki Bolşevik İhtilali, Milli Mücadele sürecindeki Türk-Sovyet dostluğu ve Cumhuriyetin ilk yıllarındaki yakın ilişkiler, Anadolu topraklarında komünist ve sosyalist düşüncenin gelişmesine ve Rus milleti ile yakın ilişkiler kurulmasını sağlamıştır. Ancak bu yakınlık hiç bir zaman Türkiye'de oluşan anti-komünist düşünce kadar büyük bir etki yaratmamıştır. Çünkü bir ideoloji olarak komünizm düşüncesi Anadolu toplumuna nüfuz edebilecek yapıda bir düşünce değildi. Çünkü Türk halkının gerek dinine gerekse de gelenek ve göreneklerine karşı olan sıkı sıkıya bağlılığı, komünist/sosyalist ideolojiyle ters düşen bir durumdu. Bu nedenle Anadolu topraklarında her ne kadar edebiyatta, sosyal hayatta ve siyasette komünizm etkileri görülse de, bu etki aydınlar çevresinde gelişmiş ve hiç bir zaman tam olarak tabana yayılan bir düşünce biçimi şeklini almamıştır.

Soğuk Savaş Dönemine kadar komünist olaylar incelendiğinde verilen cezalara bakıldığında bir çok yargılama genel olarak matbuatta yapılan komünizm propagandasına karşı olmuştur. Onun dışında gelişen münferit olayları ise işçilerin

talepleri doğrultusunda gelişen sosyalist olaylar olarak açıklamak doğru bir değerlendirme olacaktır. Ayrıca ordu ve devlet içinde de büyük bir komünist sempatizanı bulunmamakla birlikte devleti yıkıcı bir güçte yapılan eylemlere de rastlanılmamıştır. Zaten Kemalist ideolojinin komünizm karşıtlığı da Milliyetçilik ve Halkçılık ilkeleriyle açıkça belirtilirken, bu ideolojilerin amacı bütüncül bir toplum yaratmak amacıyla milliyetçi bir ulus inşa etmekti. Böylelikle Türkiye Cumhuriyeti'nin yapı taşı ilkelerinden olan Halkçılık ve Milliyetçilik ilkeleri komünizm düşüncesini Anadolu topraklarından uzaklaştırabilecek bir paratoner görevi görmekteydi. Bu nedenle devrimlerle demokratik ve özgürlükçü bir ulus inşa eden Mustafa Kemal Atatürk'ün ne komünizmi benimseme ne de komünizme karşı resmen savaş ilan etme gibi bir misyonu olmamıştı. Ancak Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümünden sonra meydana gelen İkinci Dünya Savaşı dünyada taşları yerinden oynatmıştı. Türkiye bu savaşta tarafsızlığını korusa da ciddi ekonomik ve siyasi baskılara maruz kalmıştı. Ancak savaş sonlansa da Türkiye'nin sorunları henüz bitmemiş, özellikle Sovyetler'in Türkiye üzerindeki baskıları şiddetini arttırmıştı.

İkinci Dünya Savaşı'nın sonlanmasıyla Türk toprakları üzerinde başlayan "Sovyet tehditleri" Türkiye'yi farklı bir yola, yani dış politikada ABD ile buluşmaya yöneltmişti. Böylelikle Türk düşünce dünyasında ve modernleşmesinde model olan *"Batı"* kavramının sınırları yalnızca Avrupa iken, artık ABD de bu kavram içerisinde büyük bir alana yerleştirilerek Türk siyasi düşüncesi yeni bir Batılı gücün etkisine girmeye başlamıştı. Artan Sovyet tehditlerine karşı ABD'nin gücünden yararlanmak isteyen Türkiye, Soğuk Savaşta bir taraf olmuş, komünizme karşı güçlü bir savaşın içerisinde yer almaya başlamıştı. Böylelikle Soğuk Savaş'ın önemli bir ideolojisi olan *"anti-komünizm"* Türk siyasi tarihi içerisinde bir merkez haline gelmeye başlamıştır. Ancak Türkiye'nin Soğuk Savaşı tamamen dışarıdan ihraç edilen ve sadece ABD etkisinde gelişen bir durum değildi. Çünkü geçmişte Türk toplumunun hafızasında yatan Rus düşmanlığının izleri savaş sonrası Sovyet tehditlerinin artmasıyla yeniden ortaya çıkmış, ABD bloğunda anti-komünizm rüzgarları estiğinde Türkiye'nin Soğuk Savaşta tarafını seçmesi zor olmamıştı. Bu yüzden Türkiye'nin beslendiği anti-komünizmin kökleri sadece ithal değil aynı zamanda yerli karakterdeydi. Ancak ABD bunu

şekillendirme konusunda katkıda bulunarak bir devlet politikası halini almasında önemli bir etki yaratmıştı.

Soğuk Savaş'ın başlamasıyla birlikte ABD tarafından yürütülen anti-komünist histeri Türk düşünce hayatı üzerinde ezici bir baskı kurmuştu. Zaten Türkiye'de kendiliğinden menkul bir şekilde hazır olan anti-komünist bir taban bulunmaktaydı. Tek parti döneminde uzun süre sessizliğini koruyan koyu milliyetçi ve muhafazakar çevrelerin savunuculuğunu yapmaya başladığı bu siyaset, onları yakın zamanda DP ve AP çatısı altında iktidara taşıyacaktı. Türkiye'de henüz gerçek anlamda bir *"komünist"* tehdidinin olmadığı ama Türk yönetici sınıfının anti-komünizmi siyasetin merkezine yerleştirdiği bir konjonktürde ortaya çıkan Türk muhafazakârlığı, bu konjonktür nedeniyle Türk devrimine değil, esas olarak komünizme düşman olmuş, motivasyonunu anti-komünizmden almıştır. Muhafazakâr düşüncenin evrensel karakteristiğine uygun bir şekilde, din, gelenek, aile, mülkiyet gibi değerleri anti-komünizm söyleminin merkezine yerleştirirken, şedit bir komünizm karşıtlığı da Türk muhafazakârlığının karakteristiğine eklenmişti.[1036] Ancak bu sürece kadar sistemli bir şekilde olmayan anti-komünizm politikaları Türkiye'nin ABD ile buluşmasıyla birlikte sistemli bir hal almaya başlamıştır. Fakat bu politika çoğu zaman gerçekle bağlarını koparmış, her türlü aykırı fikri karalamanın bir yöntemi olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Komünizmin Türk toplumu için geçmişin ezeli düşmanı olan Sovyet Rusya gibi bir güçle ilişkilendirilmesi komünizmle mücadeleyi bir ulusal politikaya dönüştürmüş, hükümetler, parti ve programlar değişse de komünizmle mücadele politikası değişmeyerek bir devlet politikası şeklini almıştır. Ancak bu noktada Soğuk Savaş sürecinde ABD'nin komünizme karşı geliştirdiği siyasetin ürünü olan Truman ve Marshall Yardımları, Türkiye'nin ABD safında güçlü bir anti-komünist kimliğe bürünmesinde oldukça etkili olmuştur. Truman Doktrini ve Marshall Planı ile başlayan bu süreci incelediğimizde ilk olarak dikkat çeken nokta; anlaşma kapsamında Türkiye'ye yapılan yardımların denetlenmesi ve uygulanması bağlamında kurulan Misyon Şefliklerinin Türkiye'nin hem askeri hem de ekonomi politikalarını etkileme

---

[1036] Fatih Yaşlı, "Türkiye'de Muhafazakar Anti-Kapitalizm: Nurettin Topçu", *Alternatif Politika,* C.7, S.3, Ekim 2015, s. 647.

boyutu karşımıza çıkmaktadır. ABD tarafından bir çok fonla desteklenen bu yardımların gerek talep edilmesi gerekse de kullanımı bu Misyon Şefliklerine bırakılmıştır. Böylelikle ekonomik ve askeri konularda ABD'den alınan desteklerle doğrudan ve dolaylı olarak bu alanlarda yapılan müdahalelerle başlayan ABD etkisi Türkiye'de etkisini göstermeye başlamıştı.

Türkiye'de ABD tarafından kurulan ve ABD'li uzmanların çalıştığı bu Misyon Şeflikleri ABD yardımlarının nasıl kullanılacağına karar vermesi nedeniyle ülkedeki ekonomik politikalara da büyük oranda yön veriyordu. Basından ekonomiye ve askeri alana kadar Türkiye'deki hem iç hem dış siyaseti etkileyen bu yardım anlaşmaları Türkiye'nin ABD yörüngesinde hareket etmesine neden oluyordu. Birçok kurumla içli dışlı çalışan bu birim, Kore Savaşına asker gönderme konusunda bile etkin bir görev üstlenmişti. Çünkü Türkiye, ABD'ye Kore'ye asker göndermek istediğini belirttiğinde ABD'nin bu durum karşısında bu talebin Misyon Şefliği ve Türk yetkililer arasındaki görüşmeleri sonrasında kabul edileceğini ifade etmesi, Türk Ordusu'nun bile ABD denetiminde harekete ettiğinin en büyük göstergesi olmuştu. Bu durum Türkiye'nin tam bağımsızlık ilkesine gölge düşürüyordu. Oysa ki Mustafa Kemal, Anadolu tamamen işgal altındayken dahi ABD'nin manda ve himayesini mecliste reddederek, "Ya İstiklal Ya Ölüm" diyordu. Tam bağımsız Türkiye ise; İkinci Dünya Savaşı sonrası Sovyet tehditlerine maruz kaldıktan sonra siyasi yalnızlık kaygısıyla ABD tarafından gelen yardımların karşılığının ne olduğunu kavramadan kabul ediyordu. Böylelikle koşulsuz kabul edilen yardımlar Türkiye'nin uzun yıllar geleceğini ipotek altına alırken, Türkiye tam bağımsızlık ilkesine ters düşen bir sürecin içerisinde yer alıyordu.

Türkiye'nin yüksek ölçüde ABD etki ve denetiminde kalmasında Türk siyasilerin de payı oldukça büyük olmuştur. Türkiye'nin ABD'den aldığı yardımlar Türk siyasiler için büyük bir kaynak olmuş ve özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra dünyada olduğu gibi Türkiye'de de kötüye giden ekonomik durum ABD'den gelen sıcak paralarla düzeltilmeye çalışılmıştır. Hükümetlerin deyimi yerindeyse "günü geçirmek" için başvurduğu bu yol, yıllar boyunca Türkiye ekonomisinin dışa bağımlı bir hale gelmesine neden olmuştur. 1947-1955 yılları iki ülke yetkilileri arasındaki ilişkiye baktığımızda her defasında Türkiye'nin ABD'li yetkililerden en önemli isteği

yardımların arttırılması olmuştur. Hatta durum öyle bir hal almıştır ki bütçe açıkları için bile ABD'den destek istenmiştir.[1037]

Bu durumu fırsat olarak gören ABD'nin ise yaptığı dış yardımların temel amacının siyasi ve karşılıksız olmadığı kısa bir süre sonra ortaya çıkacaktı. Bu yardımlar, siyasi açıdan ABD'nin Türkiye üzerindeki, nüfuz ve prestijinin artmasını sağlarken diğer yandan ABD, Türkiye'nin ekonomik ve askeri durumunu geliştirmek amacıyla attığı adımlarda Türkiye'nin aldığı siyasi kararlarını kontrol eder bir pozisyona ulaşmıştı. Türkiye ise bu yardım taleplerinde hep artan Sovyet baskısını örnek göstererek ani bir Sovyet ve komünizm işgalinin olasılığını dile getirerek ABD'nin kendisine olan desteğini arttırmasını istiyordu. İşte bu noktada Türkiye içerisinde bir Sovyet düşmanlığı ve komünizm korkusu yaratılarak gerek ABD'den alınan yardımların arttırılması gerekse de NATO ittifakı çerçevesine Türkiye'nin alınması sağlanmıştır. Bu süreçte Türk toplumu üzerinde gerçekten de yaratılmış bir Sovyet ve komünizm baskısı oluşmuştu. Zaten gerek CIA gerekse de Büyükelçilik raporlarında Türkiye'de bir komünizm baskısı olmadığı hatta Türkiye'nin ciddi anti-komünist bir ülke olduğu sıklıkla dile getirilmekteydi.[1038] *"Türkiye Doğu Akdeniz ve Orta Doğu Sovyet bölgesindeki Sovyet saldırganlığına karşı direnebilecek en güçlü ülke"*[1039] ifadesi ise; Türkiye'de komünizmin barınamayacağının bir göstergesi olmuştur. Bu ifadeye göre ABD Sovyetlere karşı direnebilecek bir güç olarak Türkiye'yi desteklediği için amaçları sadece Türkiye'ye komünizmi sokmamak değil, aynı zamanda Türkiye'nin stratejik konumunu kullanarak hem Soğuk Savaş Döneminde Sovyetlere baskı uygulamanın dışında hem de Orta Doğu'daki varlığını resmileştirmektir.

Geçmişte Türkler için güçlü bir düşman figürü olarak algılan Ruslarla ilgili olumsuz kanaat, Soğuk Savaş döneminde komünizm karşıtlığıyla daha da güçlendi ve iki ülke arasındaki ilişkilerin belirleyici bir unsuru oldu. Böylelikle ABD, Sovyet

---

[1037] Foreign Relations Of The United States,1951,European Security And The German Questions,Volume III,Part 1,Document 645.

[1038] Foreign Elations of the United States, 1949, The Near East, South Asia, and Africa, Volume VI, Document 1152.

[1039] Foreign Relations Of The United States,1951,The Near East And Africa,Volume V Document 660.

Rusya'yı Türkiye üzerinden çevreleme stratejisini başarılı bir şekilde yürütürken diğer yandan da Türkiye'nin konumundan faydalanarak Orta Doğu üzerindeki emellerini gerçekleştirmek için Türk topraklarındaki varlığını meşrulaştırmak çabalarına giriyor, Türkiye'nin NATO ittifakı içerisinde yer almasını sağlıyordu. Osmanlı döneminde var olan olumsuz "Moskof" imgesi böylelikle Soğuk Savaş döneminde "kızıl düşmana" dönüşerek Türk dış politikasında en büyük tehdidin merkezinde Sovyet Rusya yer almıştır.

Güçlü bir düşman tehdidi olarak Türk toplumunun hafızasında yer alan "Rus düşmanlığı" imajı artık komünizmden besleniyordu. Türkiye'deki sağ çevrelerin de bundan bir güç devşirdiği de açık bir gerçektir. Çünkü komünizm ülkedeki *"sol"* la özdeşleştirilerek "sol" un bastırılmasına yol açarken, anti-komünizmin bir hareket haline gelmesine neden oluyordu. Bu durum ayrıca ABD ile kurulan ilişkilerin eleştirilmesinin de önünü kesmiştir. Kore'de "kızıl komünizme karşı savaşan" Türk askerlerinin kahramanlıklarını Amerikanın Sesi Radyosu'ndan dinleyen, Kore filmlerini büyük bir ilgiyle izleyen halk, ABD'nin Türkiye'nin en büyük dostu olduğuna daha fazla ikna olmuştu.[1040]

Türk siyasileri ve ABD'nin yürüttüğü anti-komünist politikalar zamanla toplum içerisinde de kabul görüyordu. Ülkedeki milliyetçi-muhafazakar çevreler bir devlet politikası halini alan anti-komünizmi benimseyerek siyasi arenada güç devşirmeye başlamıştı. Özellikle DP ve AP iktidarları döneminde anti-komünizme sıkı sıkıya sarılan milliyetçi ve muhafazakar olarak tanımlanan *"sağ"* çevreler, yeni oluşumlar meydana getiriyordu. Milliyetçiler Derneği, Milli Türk Talebe Birliği ve Komünizmle Mücadele Derneği gibi oluşumlar kendilerini komünizm düşmanı olarak tanımlarken kamuoyu desteğini arkasına almayı başarıyorlardı. Çetin Altan'ın,

"Kahrolsun Komünistler diye bağırdın mı, ister kaçakçılıktan, ister arsa spekülasyonundan, ister hazine soygunundan olsun, para kazanmak için her türlü yol

---

[1040] Örnek, a.g.t., s. 27, 136.

açıktı. Bunlar arasında siyasal ün kazanmış, "Millet, Din, Türklük" edebiyatı ile sağda solda epey nutuk söylemiş olanlar vardı."[1041]

şeklindeki sözleri ise bu durumu açıklayan güzel bir örnek olmuştur.

Türkiye'deki anti-komünizm siyasetini benimseyen milliyetçi ve muhafazakar çevrelerin söylemleri Türk toplumunun geçmişte Ruslara karşı duyduğu öfkenin anti-komünizme evrilmesinde önemli bir rol oynuyorlardı. Çünkü tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de komünizmin panzehiri milliyetçilik ve muhafazakarlıktı. Bu nedenle "sağ" ittifakı çerçevesinden birleşen milliyetçi ve muhafazakar çevreler Soğuk Savaş'ın ilk yıllarında komünizmle mücadele etmeye başladılar. Öncelikle komünist cereyanlarla mücadele için yapılan mitinglerle ve yayın yoluyla halkı bilinçlendirmek şeklinde başlayan bu mücadele, belirli bir süre sonra "komünistlik suçlamalarına ve cadı avına" dönüşmüştür. Ülkedeki her sol hareket komünistlikle itham edilirken hükümetler de, sol ideolojiye karşı sert önlemler almaya başlamıştı. ABD ile geliştirilen ilişkiler doğrultusunda dış siyasetin iç siyasete tezahürü olarak tanımlanabilen bu durum ülke içerisindeki dengeleri değiştirmeye başlamıştı. 1944 yılı Türkçülük davalarında mahkum olan koyu milliyetçiler anti-komünizmin devlet politikası haline gelmesiyle seslerini artık daha gür çıkarıyorlardı. Sol çevreler ise komünistlik suçlamalarından kendilerini korumakta güçlük çekiyorlardı. Sol çevrelere karşı basın yasakları, DTCF üyelerinin komünistlikle suçlanması, Tan Olayları'nda ve Hasan Ali Yücel-Kenan Öner davasında hükümetin tutumu gibi gelişmeler de ülkede sol çevrelere karşı siyasetin değiştiğinin önemli birer kanıtı oluyordu.

Milliyetçi ve muhafazakar çevrelerin anti-komünizm siyaseti çatısı altında birleşmesiyle sol düşünce eski önemini yitirmiş ve DP'nin iktidara ulaşmasıyla büyük bir baskı altında kalmıştır. Bu noktada DP öncelikle kavramları netleştirerek "aşırı solculuk" kavramı yerine "komünizmin" kullanılmasını uygun gördü. Böylece sol düşünce anti-komünist siyasetin hedefi olmaktan kurtulamadı. Bu dönemde anti-komünizm dış politika ekseninde ilerleyerek ülkede komünist faaliyetlerin var olduğunu kanıtlayıcı bir tutum içerisinde kullanılmaya başlandı. Rus tehdidine karşı NATO'ya girme çabası, Kore Savaşı'na Türk askerlerinin katılması ve ABD'nin desteğini sağlama

---

[1041] İlhan, a.g.m., s. 251-252.

isteği gibi gelişmeler, anti-komünist politikaların güçlü olarak hissedildiği bu süreçte meydana gelmiştir. Ancak DP döneminde Türkiye'deki komünizm varlığının kamuoyuna yansıtıldığı seviyede olmadığı ve abartıldığını görmekteyiz. Çünkü o dönem CIA'nın raporlarını incelediğimizde Türkiye'deki komünizm varlığı ve komünizm propagandasının oldukça minimal düzeyde olduğu tasvir edilirken, komünizme karşı hükümetin oldukça sert tedbirler aldığının altı çizilmişti.[1042] DP Hükümeti aldığı bu sert tedbirleri ise; hem muhalefete karşı hem de ülkedeki sol akımlara karşı kullanarak bunları komünizmle ilişkilendirmesi[1043], Türkiye'deki anti-komünizm politikalarının suistimal edildiğinin önemli bir delili olmuştur. Behice Boran, Adnan Cemgil ve Nevzat Özmeriç gibi önde gelen solcular tutuklanmış, komünizmi çağrıştıran her konudan uzak durma konusunda çabalar gösterilmiştir. Bir "cadı avına" benzeyen bu uygulamaların basın-yayın araçlarına yansıması ise; "*komünizm propagandası yapmak"* suçlamasıyla uygulanan sansür olmuştur. DP'nin iktidarı dönemlerinde toplam 126 yayın komünizm propagandası nedeniyle yasaklanırken, buna karşılık ırkçılık suçundan hiçbir yayın yasaklanmamıştır.[1044]

Dış politikada DP'nin Sovyet Rusya'ya bakışı, iç politikada solculara karşı tutumunu belirleyen önemli bir etken olmuştur. Komünizme karşı alınan tedbirlerle birlikte ülkenin dört bir yanında Komünizmi Tel'in mitingleri ve konferanslar düzenlenerek halk komünizm karşısında bilinçlendirilmeye çalışılırken, basın da bu doğrultuda yeni yayın politikaları üreterek komünistlere ve komünizme karşı güçlü bir propagandaya girişmiştir. Bu süreçte Türk basınında büyük bir dönüşüm yaşanmış ve basında Amerikan siyasetinin etkisi gözle görülür bir şekilde hissedilmeye başlanmıştı. Basında güçlü bir ABD imajı çizilirken bir yandan da komünizm lanetleniyor, "Amerika'yı Sevmeyenler Komünisttir" gibi başlıklar atılıyordu.[1045] Zaten ABD ile

---

[1042] CIA Archive, FOIA Collection, 0005757344, 02.05.1960, s.1. CIA Archive, CIA-RDP81-01043R003200210001- 8, İntelligence Report No.5650.75 December 1958, s. 52.

[1043] D.P'nin 6-7 Eylül Olaylarını komünistlere mâl etmesi, Halkevleri ve Köy Enstitülerini CHP'nin arka bahçesi olmakla ve komünistlikle ilişkilendirip suçlaması, Türkiye'de D.P döneminde uygulanan anti-komünizm politikalarının suistimal edildiğinin örneklerini teşkil etmektedir. Aslan, Zehra (2016) "Türk-Rus İlişkileri Ekseninde Türkiye'de İktidarların Sol Algısı (1923-1960)", *Karadeniz Araştırmaları*, S. 51, Güz 2016, s. 187.

[1044] Bulut, a.g.t., s. 152-154, 167.

[1045] Akşam, "Amerika'yı Sevmeyenler Komünisttir", 8 Ağustos 1966, s. 2.

imzalanan Truman Doktrini ve Marshall Yardımları anlaşması kapsamındaki maddelerde Türkiye'nin basında bu yardımları tanıtması, yani ABD propagandasının yapılması ve ABD'li gazetecilere ayrıcalıklar verilmesi gibi bazı tavizler verilmişti. Diğer yandan Amerika'nın Sesi Radyosu, Amerikan Ulusal Tiyatrosu, Ford Vakfı ve Amerikan Gazeteciler Birliği gibi oluşumlar da Türkiye'de anti-komünist faaliyetler yürüterek Türkiye'deki ABD varlığını meşru hale getirmeyi amaçlıyor, Türkiye'de ki sosyo-kültürel yapı gün geçtikçe şekilleniyordu.

Türkiye'nin anti-komünizm politikasının siyasete ve kamuoyuna yansıması ile birlikte örgütsüz bir şekilde komünizme karşı başlatılan kampanyalar zamanla örgütlü bir hal almaya başlamış, bu amaçla çalışan aydınlar hep bir ağızdan komünizmi lanetleyerek çıkardığı yayınlarla ve kurdukları derneklerle komünizme karşı mücadele etmeye başlamışlardır. ABD tarafından tüm dünyaya ihraç edilen anti-komünizm uzun yıllar Türkiye'nin sıkı sıkıya sarıldığı bir devlet politikası haline dönüşürken komünizmle mücadeleyle birlikte ülkede Komünizmle Mücadele Dernekleri açılmaya başlanmıştı.

Komünizme karşı mücadele etmek için kurulan Komünizmle Mücadele Dernekleri de komünizm karşısında örgütlü bir mücadele sergilemek için Türk siyasi hayatında üç ayrı şehirde olmak üzere dört defa kurulmuştur. Bu iller sırasıyla İstanbul (1948), Zonguldak (1948), İstanbul (1956) ve İzmir'dir (1963). Soğuk Savaş Dönemi'nin anti-komünizm rüzgârından etkilenerek kurulan bu dernekler, Türk siyasi hayatında önemli bir yer teşkil etmekle birlikte dönemin iç ve dış politikalarından etkilenerek geliştirdikleri söylemlerle hem kamuoyunda hem de siyasette yerini yıllarca korumuşlardır.

Komünizmle Mücadele Derneklerinin geliştirdiği söylem anti-komünizme dayanmış ve Soğuk Savaş döneminde Sovyet Rusya ve ABD dış politikalarının iç politikaya tezahürü sonucundan ortaya çıkmıştır. Bu derneklere baktığımızda İstanbul'da 1948 yılında kurulan derneğin komünizmle mücadele adına çıkardığı birkaç yayın ve yayınladığı beyanname dışında pek bir etkinliği bulunmadığını söyleyebiliriz. Ancak bu derneğin diğerlerinden farkı ise "sağ" partilere yakın olmamış, milliyetçi ve muhafazakar çevrelerden destek almamıştır. Ancak aynı yıl Zonguldak'ta kurulan

dernek hem geliştirdiği söylem hem de kuruluş ve çalışma ideolojisiyle Türk siyasi tarihine damga vuracak olan Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği'ne temel oluşturmuştur. Felsefesi ve ideolojisi bakımından kendini komünizmle mücadeleye adayan ZKMD çıkardığı yayınlarla, tertiplediği mitinglerle ve basındaki faaliyetlerle güçlü bir komünizm aleyhtarlığı başlatmıştır. Her ne kadar komünizme karşı derin bir öfke ve komünizm tehdidini abartan bir söylem geliştirse de faaliyet ve çalışma şekillerine baktığımızda derneğin ana amacından sapmadığını görmekteyiz. Bu sayede yerelde oldukça başarılı bir faaliyet yürüten bu dernek kadrosuna kattığı Nejdet Sançar gibi ünlü milliyetçilerle yerelde güçlü bir anti-komünist propaganda geliştirmişlerdir.

1956 yılında İstanbul'da kurulan dernek 1963 yılında kurulacak olan TKMD'nin bir pilot uygulamasıydı. Çünkü bu dernekte bulunan bazı yöneticiler TKMD'de de yer almıştı. Milliyetçi ve muhafazakar çevrelerden oluşan dernek kendini "imanlı gençlik" olarak tarif eden kişiler tarafından kurulmuştu. En büyük etkinliği komünizme karşı konferanslar tertip etmek olan bu dernek Prof.Dr Cezmi Türk ve Peyami Safa gibi aydınları bu konferanslara davet ederek komünizme karşı halkın bilinçlendirilmesini amaçlamışlardır. Genel olarak öğrenci kitlesine hitap eden bu dernek ZKMD kadar etkin bir faaliyete girişemeden kapanmıştır. Ancak 1963 yılında İzmir'de kurulan TKMD ise kurulan bu üç dernekten tamamen farklı bir yapıda faaliyet göstermiştir. Türkiye'nin dış politikada en büyük ortağı olan ABD hayranlığıyla dikkat çeken dernek, Türk siyasi hayatında uzun süre silinmeyecek derin izler bırakmıştır.

1960'lı yıllardan sonra Türkiye'deki ABD etkisinin daha yoğun hissedilmesiyle birlikte komünizmle mücadele artık bir trend/eğilim olmuştu. Meclis içerisinde oluşturulan Komünizmle Mücadele Komisyonu ve ABD tarafından oluşturulan Dünya Anti-Komünist Teşkilatlarına Türkiye'nin katılması gibi oluşumlarla daha da meşruiyet kazanan komünizmle mücadele artık daha resmî bir hal almıştı. Ancak bu noktada amacından sapmaya başlayan bu mücadele ülkedeki "sol"a karşı kullanılıyor, AP gibi sağ bir iktidara karşı yapılan muhalefet de komünistlikle suçlanıyordu. Bu süreçte kurulan TKMD ise AP'nin bir sözcüsü ve militanı gibi hareket ederek AP'ye karşı girişilen her muhalefette sahneye çıkarak şiddet eylemlerine başvuruyordu. Derneğin fahri başkanlığına Cumhurbaşkanı Gürsel'in seçilmesi ve derneğin taraftarlarının güçlü

bir AP sempatizanı olmasıyla hükümet ve devlet desteğini arkasına alan TKMD, gün geçtikçe faaliyet alanını genişleterek şube sayısını kısa sürede 100'e ulaştırmıştı.

TKMD'nin ABD'ye karşı bakış açısı ise oldukça çarpıcı idi. Sol çevreler ABD'nin 6. Filo ziyaretini protesto ederken TKMD üyeleri ise kendilerini 6. Filo'ya siper ederek solcu gençlerin üzerine "Komünistleri Geberteceğiz" sloganlarıyla saldırıyorlardı. Böylece Sovyet Rusya'nın komünizmini zararlı olarak gören TKMD, ABD'nin emperyalizmini görmezden geliyorlardı. Komünizmle mücadeleyi *"Mübarek Kavga"* olarak tanımlayarak dini öğeleri kullanan ve halkın duygularını istismar eden dernek kamuoyunda güçlü bir konuma ulaşıyordu. TKMD'nin en etkin çalışan şubelerinden biri de Fethullah Gülen'in açılışında etkin bir rol oynadığı Erzurum Şubesi olmuştur. Dernek genel merkezi tarafından örnek şube olarak nitelendirilen bu şube Alparslan Türkeş tarafından da ziyaret edilmişti.

Gülen'in uzun bir süre bu derneklerde çalıştığı ve uluslararası güçlere hizmet ettiği meclis araştırma komisyonlarında ifade edilmektedir. Ayrıca TKMD'nin de ABD'nin Ilımlı İslam ve BOP gibi projelerinin bir ürünü olmasıyla birlikte Gülen'in yurt dışı bağlantılı ilk temasını bu dernek vasıtasıyla gerçekleştirmişti. Gülen TKMD üzerinden ABD istihbaratı ile birlikte MİT'e angaje edildiği de bu derneklerin arkasında ABD gibi bir gücün olduğunu kanıtlar nitelikteydi. Türkiye'nin uzun süre mücadele edeceği PKK terör örgütü de bu derneklerde yetişen Abdullah Öcalan[1046] tarafından kurulmuştu. Türkiye'de komünizm işgaline karşı silahlı direniş olarak kurulan kontrgerillanın arkasında ABD olduğu düşünülürse komünizmle mücadele için kurulan derneklerin arkasında da ABD olduğunu tahmin etmek pek güç değildir. TKMD'nin ABD ile ilişkisine derneğin eski yöneticisi Orhan Kirvelioğlu da değinmişti. Bu dernekte görev yaptığı sürece kendisini ve arkadaşlarını da kanun kıskacından koruduğunu ifade eden Kirvelioğlu, TKMD-ABD-MİT ilişkisine dikkat çekiyordu. Nurcu çevrelerin de TKMD içerisinde etkin bir rol alması dönemin Diyanet İşleri Başkanı Yardımcısı Yaşar Tunagür olayıyla meydana çıkmıştı. Dönemin başbakanı

[1046] Terörist başı Abdullah Öcalan Komünizmle Mücadele Dernekleri ve diğer sağcı derneklerde yer aldığını yakalandıktan sonraki sorgu videosunda itiraf etmektedir. Ayrıca gazeteci Avni Gürel de Öcalan'la bu derneklerde tanıştığını ifade etmektedir. TBMM 28 Şubat Komisyonu(10/236), 15.10.2012, s. 11.

Demirel de nurcularla olan ilişkilerini saklamıyor, seçimlerde bu çevrelerin oylarını alarak siyasetteki gücüne güç katıyordu. TKMD görüldüğü üzere ABD, MİT, CIA, AP ve Nurcularla farklı girift ilişkiler içerisine giriyordu. Bu ilişkiler ise TKMD'yi hem siyaset de hem de kamuoyunda güçlü bir konuma ulaşıyordu. Bu güce istinaden Bursa, Akhisar, Konya ve 6. Filo ziyaretindeki olaylarda baş kahraman olarak şiddet eylemlerini gerçekleştiriyordu.

TKMD'nin özellikle dönemin iktidar partisi olan AP'den aldığı destek derneğin komünizmle mücadeleyi siyasallaştırmasına yol açıyor, AP'ye yönelik yapılan muhalefet, TKMD tarafından saldırıya uğrayarak komünistlikle itham ediliyordu. TKMD'nin "toprak reformu komünistlik getirecektir, petrolün millileştirilmesini isteyen solculardır, devlet radyosu komünistlerin elindedir ve CHP komünisttir" gibi asılsız suçlamaları bu duruma verilebilecek çok örneklerden bazılarıdır. Böylelikle bir suçlama mekanizmasıyla ülkedeki anti-komünist politikalar yön veren TKMD'nin ürettiği korku mekanizması en çok hükümete yaramış ve AP, derneği toplumsal bir denetim mekanizması olarak kullanmıştır.

Türkiye'deki anti-komünist siyaset TKMD gibi güçlü bir sivil toplum örgütü ortaya çıkarmıştı. Milliyetçi ve muhafazakar çevreleri çatısı altında toplayan TKMD güçlü bir "sağ" ittifakını ortaya çıkartırken, kendine milletin dirliği ve bekasını koruma gibi yeni roller üstlenmişti. Sol çevreler ise desteksiz bir şekilde siyaset sahnesinde güçsüz kalarak komünistlikle suçlanıyorlardı. Çünkü TKMD ve AP işbirliği komünizmle mücadele etmeyenleri komünistlikle suçlarken Türk siyasi tarihinde uzun bir kardeş kavgasına dönüşecek olan "sağ" ve "sol" cepheler keskin hatlarla ayrışmaya başlamıştı. Bu durum ülke içindeki grupları birbirine düşürürken Türkiye "sağ" ve "sol" çarpışmalarında güçlü bir yara alıyordu. Böylelikle Türkiye'yi 1980 darbesine götüren süreç çoktan başlamıştı. Türkiye adım adım sağ ve sol olarak ikiye bölünüyordu.

Sonuç olarak Türkiye'nin ABD etkisinde geliştirdiği anti-komünizm politikası Türkiye'nin *"sağ"* ve *"sol"* olarak kutuplaşmasını hızlandırmıştı. Komünizmle Mücadele Dernekleri gibi sivil toplum örgütleri ise bu kutuplaşmada şiddetin siyaset içerisine sirayet etmesine hız kazandırmıştı. Bu bölünmeden güçlü bir şekilde çıkan

"sağ" ise; anti-komünizm savunuculuğuyla birlikte meşruluk kazanarak siyasette ve kamuoyunda etkin bir görünüm kazanmaya başlamıştı.

KAYNAKÇA

ARŞİV BELGELERİ

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi

B.O.A. Fon: Y.E.E., Yer: 44-124.

B.O.A. Fon:Y..PRK.AZN. Yer:16-4.

B.O.A, Fon:Y.PRK.MYD. Yer: 25-121

B.O.A, Fon: DH.EUM.THR, Yer: 23-11.

B.O.A, Fon: DH.MKT., Yer: 2681-20.

B.O.A. Fon:HR.SFR.3…Yer:437-64.

B.O.A, Fon: HR.SFR.3… Yer: 545-37.

B.O.A, Fon: HR.SFR.3… Yer: 545-67.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi

B.C.A. Fon: 930-1-0-0, Yer: 3-37-2.

B.C.A. Fon: 30-10-0-0, Yer: 131-936-1.

B.C.A, Fon: 930-2-0-0, Yer: 2-13-3.

B.C.A, Fon: 30-18-1-1, Yer: 7-21-13.

B.C.A, Fon: 30-18-1-1,Yer: 7-25-18.

B.C.A, Fon: 30-18-1-1,Yer: 7-30-11.

B.C.A, Fon: 30-18-1-1, Yer :23-9-12.

B.C.A, Fon: 30-18-1-2, Yer: 23-19-21.

B.C.A, Fon: 30-18-1-1,, Yer: 27-76-2.

B.C.A, Fon: 30-18-1-1, Yer: 28-25-2.

B.C.A, Fon: 490-1-0-0, Yer: 585-20-1.

B.C.A, Fon: 30-11-10, Yer: 71-17-3.

B.C.A, Fon: 30-11-1-0, Yer: 74-31-6.

B.C.A, Fon: 30-10-0-0, Yer: 208-421-19.

B.C.A, Fon: 30-10-0-0, Yer: 247-671-26.

B.C.A, Fon: 30-18-1-1,Yer :24-30-9.

B.C.A, Fon:30-18-1-1,Yer :24-30-9.

B.C.A, Fon:30-18-1-1, Yer: 23-19-12.

B.C.A, Fon: 30-18-1-2, Yer: 8-2-20.

B.C.A, Fon: 30-11-1-0, Yer: 71-17-3

B.C.A, Fon: 30-11-1-0, Yer: 74-31-6.

B.C.A, Fon: 30-10-0-0, Yer: 241-627-19.

B.C.A., Fon: 30-11-1-0, Yer: 92-42-20.

B.C.A, Fon: 30-10-0-0, Yer: 248-682-13.

B.C.A, Fon: 30-18-1-2, Yer:77-65-6.

B.C.A, Fon: 30-18-1-0, Yer: 75-47-9,

B.C.A, Fon: 30-18-1-0,Yer: 79-86-2.

B.C.A, Fon: 30-10-0-0, Yer: 231-560-12.

B.C.A, Fon: 30-10-0-0, Yer: 231-560-10.

B.C.A, Fon: 30-18-1-2, Yer: 86-37-17.

B.C.A,Fon: 30-18-1-2, Yer: 95-54-1.

B.C.A., Yer: 30-10-0-0, Yer: 85-561-8.

B.C.A, Fon: 30-18-1-2, Yer: 105-24-10.

B.C.A, Fon: 30-10-0-0, Yer: 86-570-12.

B.C.A., Fon:30-10-0-0, Yer:85-562-9.

B.C.A., Fon: 30-10-0-0, Yer: 79-524-18.

B.C.A., Fon: 490-1-00, Yer: 1383-591-2.

B.C.A., Fon: 30-10-0-0, Yer: 143-24-21.

B.C.A., Fon: 30-10-0-0, Yer: 87-573-5.

B.C.A, Fon: 30-10-0-0, Yer: 88-577-3.

B.C.A., Fon: 490-1-0-0, Yer: 1013-911-1.

B.C.A, Fon:30-1-0-0, Yer:42-252-1

B.C.A, Fon: 490-1-0-0, Yer: 70-5-598.

B.C.A, Fon: 30-1-0-0, Yer: 102-630-8..

B.C.A., Fon: 490-1-0-0, Yer: 723-476-1.

B.C.A., Fon: 30-1-0-0, Yer: 18-106-26.

B.C.A., Fon: 30-18-1-2, Yer: 146-41-8.

B.C.A., Fon: 30-1-0-0, Yer: 55-333-3.

B.C.A., Fon: 30-1-0-0, Yer: 124-798-4.

CIA Arşivi

CIA Archive, FOIA Collection, 0000709437, 05.03.1945.

CIA Archive, National Intelligence Council Collection, 0000256623. 01.11.1947.

CIA Archive, General CIA Records, CIA-RDP78-01617A0014000200001-3, 22.12.1948.

CIA Archive, General CIA Records, RDP78-01617A000500100013-8, 04.02.1949.

CIA Archive, General CIA Records, RDP86B00269R 000800080001-4, 01.01.1953.

CIA Archive, General CIA Records, CIA-RDP81-01043R003200210001-8, 03.03.1959.

CIA Archive, General CIA Record, CIA-RDP79R00890A001200040016-3, 27.04.1960.

CIA Archive, FOIA Collection, 0005757344, 02.05.1960.

CIA Arcihve, General CIA Record, CIA-RDP79R01012A000300020021-2. 29.12.1950.

National Archives, Department of State Records: Foreign Relations Of The United States Serisi, (Office Of The Historian veri tabanından erişilmiştir.)

1917-1972, Volume VII, Public Diplomacy, 1964-1968.

Diplomatic Papers, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III.

Diplomatic Papers,1943, The Near East and Africa, Volume IV.

Diplomatic Papers, 1945, General: Political And Economic Matters, Volume II, "*Record by the United Kingdom Delegation of a Meeting at the Moscow Conference of Foreign Ministers"*

Diplomatic Papers, The Conference of Berlin (The Postdam Conference), 1945.

Diplomatic Papers, 1945, General: Political And Economic Matters, Volume II.

1946, The Near East And Africa, Volume VII.

1947, The Near East and Africa, Volume V.

1947, Eastern Europe; The Soviet Union, Volume IV.

1948, Eastern Europe; The Soviet Union, Volume IV.

1949,The Near East,South Asia, And Africa, Volume VI.

1950, The Near East, South Asia, and Africa, Volume V.

1951, European Security And The German Questions, Volume III, Part 1.

1951, The Near East and Africa, Volume V.

1952-1954, Eastern Europe; Soviet Union; Eastern Mediterranean, Volume VIII.

1952-1954, İran.

1958-1960, Eastern Europe; Finland; Greece; Turkey, Volume X, Part 2.

Diğer Arşiv Belgeleri

B.Brussels Treaty,Treaty of Economic, Social and Cultural Collaboration and Collective Self-Defence, Signed at Brussels on 17 March 1948. https://www.nato.int/ebookshop/video/declassified/doc_files/Brussels%20Treaty.pdf , (Son Erişim Tarihi: 16.06.2017).

Public Papers Harry S.Truman 1945-1953, Special Message to the Congress on Greece and Turkey:The Truman Doctrine. https://www.trumanlibrary.org/publicpapers/index.php?pid=2189&st=&st1= , (Son Erişim Tarihi: 12.05.2018).

United States Of America Departman Of State, Office Of The Historian, Milestone, 1945-1952, The Truman Doctrine, 1947. https://history.state.gov/milestones/1945-1952/truman-doctrine , (Son Erişim Tarihi: 12.05.2018).

RESMİ YAYINLAR

T.C Resmi Gazete

Matbuat Kanunu. (8 Ağustos 1931). *T.C Resmi Gazete* (Sayı: s. 1867)

İş Kanunu. (15 Haziran 1936) T.C *Resmi Gazete*. (Sayı: 3330)

Türk Ceza Kanunu'nun bazı maddelerini değiştiren Kanun. (23.06.1936)*T.C. Resmi Gazete*, (Sayı: 3337).

Matbuat Kanunu'nun 30 uncu ve 35 inci maddelerini değiştiren Kanun. (6 Mayıs 1940). *T.C Resmi Gazete.* (Sayı: 4501).

Başvekalete bağlı Matbuat Umum Müdürlüğü teşkiline ve vazifelerine dair Kanun. (28 Mayıs 1940). *T.C Resmi Gazete*. (Sayı: 4520)

Örfi İdare Kanunu, (25 Mayıs 1940). *T.C Resmi Gazete*, (Sayı: 4518).

Bakanlar Kuruluna güvenildiğine dair. (3 Haziran 1950). *T.C Resmi Gazete* (Sayı: 7523).

Bazı suç ve cezaların affı hakkında Kanun. (15 Haziran 1950). *T.C Resmi Gazete*. (Sayı: 7559).

Türk Ceza Kanunu'nun 141 ve 142 inci maddelerinin değiştirilmesi hakkında Kanun. (11.12.1951). *T.C Resmi Gazete.* (Sayı: 7979)

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergileri

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Dönem: 1, Cilt: 30, Birleşim: 111, 06.07.1965

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Dönem: 1, Cilt; 37, Birleşim: 10, 01.12.1966.

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Toplantı Yılı: 6, Cilt: 38, Birleşim: 40, 28.02.1967.

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Toplantı Yılı: 7, Cilt: 47, Birleşim: 50, 10.06.1968.

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Cilt: 54, Birleşim: 6, 13.11.1969.

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Toplantı Yılı: 9, Cilt: 55, Birleşim: 22, 07.01.1970.

Meclis Araştırma Komisyonu Raporları

Diyanet İşleri Başkanlığında görevli Yaşar Tunagür'ün faaliyetleri konusunda kurulan Cumhuriyet Senatosu Araştırma Komisyonunun Üçüncü Raporu (10/44) 17.02.1975.

TBMM, Fethullahçı Terör Örgütünün 15 Temmuz 2016 Tarihli Darbe Girişimi İle Bu Terör Örgütünün Faaliyetlerinin Tüm Yönleriyle Araştırılarak Alınması Gereken

Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, Dönem: 26, Yasama Yılı: 2, 08.12.2016

TBMM, Fethullahçı Terör Örgütünün 15 Temmuz 2016 Tarihli Darbe Girişimi ile Bu Terör Örgütünün Faaliyetlerinin Tüm Yönleriyle Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, Ocak 2017.

Meclis Zabıt Cerideleri

Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, Devre:1, Cilt: 3, Sene: 1,13 Mayıs 1325.

TBMM Gizli Celse Zabıtları, Devre: 1, Cilt: 4, İnikat: 2, 24.04.1920.

TBMM Gizli Celse Zabıtları, Devre: 1, Cilt: 1, İnikat: 21, 29.05.1920.

TBMM Gizli Celse Zabıtları, Devre: 1, Cilt: 1, İnikat: 136, 22.01.1921.

TBMM Gizli Celse Zabıtları, Devre: 1, Cilt: 1, İnikat: 153, 19.02.1921.

TBMM Gizli Celse Zabıtları, Devre: 1, Cilt: 2, İnikat: 19, 11.04.1921.

TBMM Gizli Celse Zabıtları, Devre: 1, Cilt: 2, İnikat: 75, 13.09.1921.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 2, İnikat: 34, 14.07.1920.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 19, İnikat:1, 1.11.1925.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3, Cilt: 18, İnikat: 46, 12.04.1930

TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem:7, Cilt: 15, Olağanüstü İnikat, 23.02.1945.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 2, İnikat: 34, 14.07.1920.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, Cilt: 4, İnikat: 85, Türkiye ve Orta-Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Teşkilat Kanunu Lahiyası ve Muvakkat Encümen Mazbatası (1/161), 26.06.1958.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, Cilt: 9, İnikat: 73, Orta-Doğu Teknik Üniversitesi Kanunu Lahikası ve Muvakkat Encümen Mazbatası (1/357), 27.05.1959.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 1, Cilt: 42, Birleşim: 136, 29.06.1965.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Cilt: 4, Birleşim: 57, 26.02.1966.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Cilt: 14, Birleşim: 65, 26.02.1967.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Cilt: 27, Birleşim: 57, 04.03.1968.
Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Cilt: 33, Birleşim: 54, 17.02.1969.
Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Cilt: 35, Birleşim: 64, 14.03.1969.
Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 4, Cilt: 9, Birleşim: 42, 19.02.1975.
Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Cilt: 11-1, Birleşim: 59, 25.2.1971.

TBMM Tutanak Dergisi

TBMM Tutanak Dergisi,(Adalet Komisyonu Raporu) Dönem: 7, Cilt: 24, Birleşim: 64,13.06.1946.
TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Cilt: 3, Birleşim: 21, 23.12.1946.
TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Toplantı: 1,Cilt: 3, 24.12.1946.
TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Cilt: 6, Birleşim: 79, Türkiye ile Birleşik Amerika Devletleri arasında imzalanan (Türkiye'ye yapılacak yardım hakkında Anlaşma'nın onanmasına dair Kanun Tasarısı ve Dışişleri, Milli Savunma, Maliye ve Bütçe Komisyonları Raporları (1/240). 01.09.1947.
TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Cilt: 4, Birleşim: 37, 29.01.1947.
TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Cilt:8, Birleşim :20, 22.12.1947.
TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Cilt: 10, Birleşim: 37, 2.11.1948.
TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Toplantı: 2, Cilt: 10, Birleşim: 37, 2.11.1948.
TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 8,Cilt: 20, Birleşim:106, (Türk Ceza Kanunu'nun bazı maddelerinin değiştirilmesine dair Kanun Tasarı ve Adalet Komisyonu raporu 1/555), 10.06.1949.
TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 9, Cilt: 1, Birleşim: 22. 13.07.1950.
TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 9,Cilt: 10, Birleşim: 5, 16.11.1951.
TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 9, Cilt: 3, Birleşim: 7, 21.11.1951.
TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 9, Cilt: 10, Birleşim: 6, Kapalı Oturum, 19.11.1951.
TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 9, Cilt: 5, Birleşim: 51, 25.11.1951.
TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, Cilt: 17, Birleşim: 4, 14.11.1952.
TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 9, Cilt: 27, Birleşim: 34, 27.01.1954.
TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 10, Cilt: 7, Birleşim: 80, 12.09.1955.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 10, Cilt: 10, Birleşim: 35, 10.02.1956.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 1, Cilt: 43, Birleşim: 147, 16.07.1965.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Cilt: 21, Birleşim: 145, 21.07.1967.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Cilt: 33, Birleşim: 54, 17.Şubat 1969.

TBMM Tutanak Dergisi, TBMM Birleşik Toplantı, Cilt: 1, Toplantı:10, Birleşim: 2, 06.01.1971.

TBMM Tutanak Dergisi, TBMM Birleşik Toplantı, Cilt: 11, Birleşim: 7, 08.03.1972.

TBMM Tutanak Dergisi, Genel Kurul Tutanağı, Dönem: 24, Cilt: 48, Birleşim: 91, 11.04.2013.

SÜRELİ YAYINLAR

Gazeteler

Akşam, Necmeddin Sadak; "Türk gençliğinin heyecanlı gösterisine dünya hayran kalmıştır", 7 Aralık 1945.
Akşam, " Solcu profesörlerin muhakemesi", 16 Haziran 1948.
Akşam, "Fevkalede hal kaldırıldı", 7 Eylül 1955.
Cumhuriyet, "Şehrimizde meydana çıkarılan gizli cemiyet", 19 Mayıs 1944.
Cumhuriyet,"Milli Şefin Tarihi Nutku", 20 Mayıs 1944.
Cumhuriyet, "Türk Sovyet Muhadesi Uzatılmayacak", 22 Mart 1945.
Cumhuriyet, "Irkçıların davası bitti", 30 Mart 1945.
Cumhuriyet, " Sovyet Deklerasyonuna Cevabımız", 7 Nisan 1945.
Cumhuriyet, "Hasan Saka Bugün Londra'ya Gidiyor", 26 Haziran 1945.
Cumhuriyet, "Sovyet Taleblerinin Akisleri", 28 Haziran 1945.
Cumhuriyet, " Sovyet Talebleri" 1 Temmuz 1945.
Cumhuriyet, "Üçlerin Toplanması Bugüne Kaldı", 17 Temmuz 1945.
Cumhuriyet, "Hürriyet şarlatanlarına hükümetin cevabı", 6 Eylül 1945.
Cumhuriyet, "Irkçılar tahliye ediliyor*",* 27 Ekim 1945.
Cumhuriyet, "Milli Şefin Tarihi Nutku", 2 Kasım 1945.
Cumhuriyet, "Amerika Boğazlarda değişiklik istemiyor", 5 Kasım 1945.
Cumhuriyet, "Bizim yoldaşlar nihayet maskelerini attı", 4 Aralık 1945.
Cumhuriyet, "Üniversite Gençliğinin Dünkü Nümayişi", 5 Aralık 1945.
Cumhuriyet, Yunus Nadi; "Bir hakikat ve bir üzüntü", 6 Aralık 1945.
Cumhuriyet, "4 Aralık Nümayişi", 8 Aralık 1945.
Cumhuriyet, "Missouri Büyük İlgi Ve Sevgile Karşılandı", 6 Nisan 1946.
Cumhuriyet, "Milli Şefimiz Misafirlerimizi Kabul Etti", 7 Nisan 1946.
Cumhuriyet, "Yeni Kabine Dün Kuruldu", 7 Ağustos 1946.

Cumhuriyet, "Boğazlar rejiminde yapılacak tadilat" 12 Ağustos 1946.
Cumhuriyet, " Boğazlar için Amerika ve Fransa Rusya'ya nota verdiler İngiltere de nota hazırlıyor", 21 Ağustos 1946.
Cumhuriyet, "Notamızın Metni Neşredildi" 24 Ağustos 1946.
Cumhuriyet, "Mareşalla arkadaşlarının kurdukları cemiyet", 19 Ekim 1946.
Cumhuriyet, "Mareşal ve arkadaşları bir cemiyet kurdular", 28 Ekim 1946.
Cumhuriyet, İki Komünist Partisile Bunlara Mensub Altı Gazete ve Mecmua Kapatıldı", 17 Aralık 1946.
Cumhuriyet, "Amerikada komünizme dair mühim rapor", 27 Aralık 1946.
Cumhuriyet, "Türkiye'yi bir Sovyet cumhuriyeti haline getirmek üzere yapılan planlar, girişilen teşebbüsler", 30 Ocak 1947.
Cumhuriyet, "Meclisteki Komünistler İçin Dünkü İfşaat", 30 Ocak 1947.
Cumhuriyet, "Mareşalın Beyanatı", 8 Şubat 1947.
Cumhuriyet, "Mareşalin bahsettiği bu iki kişi kim" 8 Şubat 1947.
Cumhuriyet, "Mareşala yollanan telgraflar" ,13 Şubat 1947.
Cumhuriyet, "İç İşleri Bakanı cevap veriyor", 16 Şubat 1947.
Cumhuriyet, "Okullarda hala kızıl propaganda yapanları var?", 2 Mart 1947.
Cumhuriyet, "Ankara gençliğinin kızıl propagandayı protestosu", 7 Mart 1947.
Cumhuriyet, "Truman'ın Tarihi Nutku", 13 Mart 1947.
Cumhuriyet, "Başbakanın gençliğe dünkü hitabesi", 29 Mart 1947.
Cumhuriyet, "İzmir gençliği komünizm aleyhinde miting yaptı", 20 Nisan 1947.
Cumhuriyet, "Köy Enstitüleri için Mecliste heyecanlı görüşmeler", 30 Ağustos 1947.
Cumhuriyet, "Köy Enstitülerinin Dayandığı Esaslar", 23 Temmuz 1947.
Cumhuriyet, "Amerikanın en büyük düşmanı: komünizm" 2 Eylül 1947.
C*umhuriyet*, "Amerikada komünizmle mücadele artıyor" 15 Eylül 1947.
Cumhuriyet, "Marshall planı ve biz", 24 Ocak 1948.
Cumhuriyet, "Türkiye, iktisadi yardıma en layık devlettir", 16 Mart 1948.
Cumhuriyet, "Komünizmle Mücadele Cemiyeti kuruluyor", 10 Mayıs.1948.
Cumhuriyet, "Komünizmle Mücadele Cemiyeti", 27 Mayıs 1948.
Cumhuriyet, "Küçük Haberler", 27 Ekim 1948.
Cumhuriyet, "Solcu hocaların dünkü duruşması", 1 Nisan 1949.
Cumhuriyet, "Amerika haftada bir atom bombası yapıyor", 15 Nisan 1949.
Cumhuriyet, "Papa komünizme karşı savaş açtı", 15 Temmuz 1949.
Cumhuriyet, "Erimin İzmit'teki demeci", 20 Eylül 1949.
Cumhuriyet "Marshall planı başfotoğrafçısı şehrimizde", 6 Kasım 1949.
Cumhuriyet, "Amerika'nın yeni atom tecrübeleri", 1 Aralık 1949.
Cumhuriyet, "Senihi Yürüten ve Kore harbi", 2 Temmuz 1950.
Cumhuriyet, "Kore'ye gitmek için 500 müracaat oldu", 3 Temmuz 1950.
Cumhuriyet, "Atlantik Paktına alınmamız ihtimali var", 26 Temmuz 1950.
Cumhuriyet, "Korede hizmet etmek üzere Birleşmiş Milliler emrine asker veriyoruz", 26 Temmuz 1950.
Cumhuriyet, "Moskovanın ağzile konuşan cemiyet", 29 Temmuz 1950.
Cumhuriyet,"Barışseverler Cemiyeti hakkında tahkikat", 30 Temmuz 1950.
Cumhuriyet, "Komünizmi telin için gençliğin toplantısı", 5 Ağustos 1950.

Cumhuriyet, "Milli menfaatlere aykırı neşriyat", 8 Ağustos, 1950.
Cumhuriyet,"Komünizme karşı geniş ölçüde mücadele açılıyor", 12 Ağustos 1950.
Cumhuriyet, "İşçiler komünizmi dün telin ettiler", 27 Ağustos 1950.
Cumhuriyet, "Hoffman Ankara'ya geliyor", 20 Eylül 1950.
Cumhuriyet, "Kızılların yeni taaruzu", 4 Kasım 1950.
Cumhuriyet, "Komünistlere tatbik edilecek ağır cezalar", 5 Kasım 1950.
Cumhuriyet, "Tek başına üç komünist subayı esir alan gedikli", 24 Kasım 1950.
Cumhuriyet, "Kore şehidlerimiz için dün yapılan miting", 10 Aralık 1950.
Cumhuriyet, "Komünizmle mücadele için hazırlanan tasarı", 22 Aralık 1950.
Cumhuriyet, " Barışseverler dün mahkum oldular", ,31 Aralık 1950.
Cumhuriyet, "Dünyanın en büyük Emniyet Teşkilatı F.B.I, nin hikayesi, 22 Ocak 1951.
Cumhuriyet, "Komünistlikten sanık karı kocanın muhakemesi", 30 Ocak 1951.
Cumhuriyet, "Kızıılar Kore'de karşı taaruza başladı", 13 Şubat 1951.
Cumhuriyet, "Amerika Türkiye'ye yardımı arttıracak", 25 Ocak 1952.
Cumhuriyet, "200 komünizm tanığı hakkında takibat", 10 Mart 1952.
Cumhuriyet, "Komünist propagandası yapan bir şahıs yakalandı", 8 Temmuz 1952.
Cumhuriyet, "Yüksek okullara yapılan Marshall yardımı", 9 Ekim 1952.
Cumhuriyet, "Amerikalılarıla mali ve iktisadi müzakereler", 27 Ağustos 1953.
Cumhuriyet, "Köy enstitülerile İlköğretim okulları birleştirildi", 28 Ocak 1954.
Cumhuriyet, "Komünizmle Mücadele Cemiyeti'nin Kongresi", 17 Şubat 1955.
Cumhuriyet, "D.P genel Merkezinde dünkü basın toplantısı", 14 Ağustos 1955.
Cumhuriyet, "Kızılaya yardım eden Amerikalı", 31 Temmuz 1956.
Cumhuriyet, "Amerika bir atom bombası daha patlattı", 3 Haziran 1957.
Cumhuriyet, "Celal Bayar, 30 yıl sonra Türkiye küçük bir Amerika olacak, dedi", 21 Ekim 1957.
Cumhuriyet, "Amerikan Hazine Bakanı dün geldi", 1 Ekim 1958.
Cumhuriyet, "Amerikan Ordu Bakanı Ankarada", 23 Nisan 1959.
Cumhuriyet, "Eisenhower'i 400 bin Ankaralı karşıladı" 7 Aralık 1959.
Cumhuriyet, "Komünizm ile Mücadele Derneği feshedildi", 22 Ocak 1960.
Cumhuriyet, "Gümüşpala Bölükbaş'na şiddetle çattı", 9 Temmuz 1961.
Cumhuriyet, "Baykam Demirel'i Gürsel ve Ürgüplüye telgrafla şikayet etti, 1 Temmuz 1965.
Cumhuriyet, "A.P Bursa Savcısını Adalet Bakanına şikayet etti", 8 Temmuz 1965.
Cumhuriyet, İlhan Selçuk; "Pencere", 25 Şubat, 1967.
Cumhuriyet, "Ölüm tehditleri artınca Yobaz'ın temsiline bir süre ara verildi", 26 Mart 1967.
Cumhuriyet, "Komünizmle Mücadele Derneği yöneticileri görüş ayrılıklarına düştü", 3 Mayıs 1967.
Cumhuriyet, "Demirel susarken El Ahrem ısrar ediyor", 2 Haziran 1967.
Cumhuriyet, "Konya'da Gericiler Ayaklandı", 24 Temmuz 1968.
Cumhuriyet, "Simav'da tören sırasında olay çıktı", 30 Ekim 1969.
Cumhuriyet, Uğur Mumcu; "Bitmeyen Koşu", 11 Mart 1986.
Cumhuriyet, "Milli Nizam'la başlayan siyasi çıkış iktidar ortaklığına uzanıyor", 24 Mart 1994.

Demokrat Postası, "Zonguldak Gençliği Komünizmi Tel'in Etti", 13 Eylül 1950.
Demokrat Postası, "Korede büyük başarılar gösteren Amerikan dev uçaklarından biri", 2 Ekim 1950.
Demokrat Postası, "Komünizm", 2 Ekim 1950.
Demokrat Postası, "Zonguldak gençliği komünizmi tel'in etti", 13 Ekim 1950.
Demokrat Postası, "Komünizmle Mücadele Derneği Kongresi", 13 Kasım 1950.
Demokrat Postası, R. Necati Yazgan; "Komünist Aleme Bakış", 16 Aralık 1950.
Demokrat Postası, "Komünizmle Mücadele Derneği'nde",18 Kasım 1950.
Demokrat Postası, Zeki Kandemiroğlu; "Komünizmle Mücadele Cemiyeti ve Zonguldak Gençliği", 27 Kasım 1950.
Demokrat Postası, "General Eisenhoverın Evi", 21 Aralık 1950.
Demokrat Postası, "Komünizmle Mücadele Derneği", 21 Aralık 1950.
Demokrat Postası,"Kaliforniya Altın Devlet", 25 Aralık 1950.
Demokrat Zonguldak, Rufus Von Kleinsmid; "Kaliforniya, Altın Devlet", 25 Aralık 1950.
Ekspres, "Dünya büyük önderini kaybetti", 6 Ocak 1964.
Ekspres, "K.M. Derneği Kahvelerden Kumarı Y. Etmeye Çalışıyor", 31 Mart 1965.
Ereğli Postası, H. Kafkasılı; "Bolşevikler köylüyü nasıl aldattı", 6 Ocak 1952.
Ereğli Postası, "Komünistlere ölüm cezası bile azdır", 25 Kasım 1951.
Halk Dostu, "Başkan Truman bir demeç verdi", 26 Ocak 1951.
Halk Dostu,"Gençliğin Tertip Ettiği Büyük Miting", 26 Ocak 1951.
Hakimiyet-i Milliye, "Türk Bolşevik İttifakı", 5 Ekim 1920.
Hakimiyet-i Milliye," Cereyanlar",9 Ekim 1920.
Hâkimiyet-i Milliye," Rus Bolşevizmi Türk Komünizmi", 16 Ekim 1920.
İkdam, "Sulhe gidiyor muyuz?", 10 Kasım 1917.
İkdam, "Aferin Bolşevikler", 29 Kasım 1917.
Kıvılcım, "Türk Milliyetçiler Derneği Kapatıldı, 26 Ocak 1953.
Komünizme Karşı Türklük, 20 Mayıs-20 Ağustos-20 Temmuz 1951.
Kömür, "Cafer Kırımer, Maden Bölgelerinde binlerce işçi ve köylüye, komünizm üzerine konferans verdi", 8 Haziran 1948.
Kudret, "Mareşalimiz Toptan Cevap Verdi", 7 Şubat 1947.
Markopaşa, "Yabancı Sermaye", 2 Aralık 1946, s. 1.
Milliyet, "Maarifte kızılların temizliği", 15 Ağustos 1950.
Milliyet, "Köy Enstitülerine verilecek yeni şekil", 25 Mayıs 1951.
Milliyet, "M. Eğitim Bakanı komünist faaliyetlerini açıkladı", 27 Aralık 1952.
Milliyet, "Rus vahşetinin " 11 Temmuz 1953.
Milliyet, "Amerika Atom silahı bakımından çok ileride" 17 Nisan 1954.
Milliyet, "Türkiye'de Komünizm Cereyanı Yoktur", 8 Haziran 1955.
Milliyet, "Resmi Tebliğ", 7 Eylül 1955.
Milliyet, "Birlik, Sükûn ve Nizam", 8 Eylül 1955.
Milliyet, "Kızıllar Çin'de 20 Milyon Kişi öldürmüş", 1 Mart 1956.
Milliyet, "Peyami Safa'nın Konferansı", 8 Ocak 1957.
Milliyet, "Komünizmle Mücadele Derneğinin tertiplediği konferanslar", 15 Ocak 1957.
Milliyet, "Peyami Safa'nın Konferansı", 14 Nisan 1957.

Milliyet, "Peyami Safa'nın verdiği konferans", 17 Nisan 1957.
Milliyet, "Büyük Milletler Meclisinde Komünizmle Mücadele Komisyonu kuruldu", 12 Ocak 1963.
Milliyet, "Komünizmle Mücadele Komisyonu toplandı", 15 Ocak 1963.
Milliyet, "Komünizmle Mücadele Komisyonunun adın Faşizm de eklendi", 29 Ocak 1963.
Milliyet, "TKMD ve Faaliyeti", 7 Temmuz 1963.
Milliyet, "A.P'de Komünizmle Mücadele Komisyonu Kuruldu", 26 Eylül 1963.
Milliyet, Bülent Ecevit; "Komünizmle Mücadele", 6 Mayıs 1965.
Milliyet, "Baykam A.P'yi Bölücü Faaliyetler Suçladı", 4 Temmuz 1965.
Milliyet, "Samsun mitinginde komünizm lanetlendi", 4 Temmuz 1965.
Milliyet, "Baykam AP'yi Bölücü Faaliyetle Suçladı", 4 Temmuz 1965.
Milliyet, "Derneğin hareketini tasvip etmem", 6 Temmuz 1965.
Milliyet, "Kabibay Gürsel'i K.M.D'den İstifaya Davet Etti", 6 Temmuz 1965.
Milliyet, "TKMD ve Faaliyeti", 7 Temmuz 1965.
Milliyet, Bülent Ecevit; "Perde Arkasındakiler", 9 Temmuz 1965.
Milliyet, "Türkeş Erzurum'da Komünizmle Mücadele Derneğini ziyaret etti", 10 Temmuz 1965.
Milliyet, "Gürsel komünizmle mücadele derneğinden ayrıldı", 17 Temmuz 1965.
Milliyet, "İnönü Komünizmle Mücadele Derneğinden şikayet etti", 17 Temmuz 1965.
Milliyet, "Gürsel seçimlerde halk tahriklere kapılmayacaktır dedi", 18 Temmuz 1965.
Milliyet, "Komünizmle Mücadele Derneği yöneticilerinin ifadeleri alındı", 8 Ağustos 1965.
Milliyet, "Komünizmle Mücadele Derneği ile ilgili olarak iki CHP'li ifade verdi", 18 Aralık 1965.
Milliyet, "Komünizmle Mücadele Derneği, 14 Mart 1966.
Milliyet, "69 Teşekkül", 14 Mart 1966.
Milliyet, "TİP Kongresini Basan 56 Kişi Hapse Mahkum Oldu, 7 Mayıs 1966.
Milliyet, "Komünizmle Mücadele Derneği Başkanı Mahkum oldu", 12 Mayıs 1966.
Milliyet, "Oramiral Necdet Uran Komünizmle Mücadele Derneğine telgraf çekti", 1 Mayıs 1967.
Milliyet, "Oramiral Necdet Uran Komünizmle Mücadele Derneğine telgraf çekti", 1 Mayıs 1967.
Milliyet, Dr. Solak Komünizmle Mücadele Derneği Başkanı seçildi, 2 Mayıs 1967.
Milliyet, "Dava Şirketlerden Para Toplamak Değildir", 13 Ekim 1967.
Milliyet, "Osmaniye Olayının Sanıkları", 14 Şubat 1968.
Milliyet, "Çekişmeler", 3 Mayıs 1968.
Milliyet, "Konya Olayından Sorumlu Olarak", 25 Temmuz 1968.
Milliyet, "İzmir'de yine tel'in namazı tertiplendi", 3 Eylül 1968.
Milliyet, "Radyo evi'nin önünde radyo yaktılar", 6 Kasım 1968.
Milliyet, "İzmirdeki bomba olayı sanıklarının 10-20 yıl hapsi isteniyor", 26 Kasım 1968.
Milliyet, "Aşırı Faaliyet Yapan Dernekler Kapatıldı", 29 Nisan 1971.
Milliyet, "Komünizmle Mücadele Derneği Kapatıldı", 2 Mayıs 1971.

Milliyet, "Özel Harpte Ömür Boyu Görev" 28 Kasım 1990.
Ocak, "DP İl Kongresi Yapıldı", 29 Mart 1948.
Sabah, "Hidrojen Bombası", 1 Aralık 1950.
Sabah, "Komünist öldürmek varken niçin çekilelim? ", 1 Aralık 1950.
Sabah, "Gençliğin Büyük Mitingi", 17 Aralık 1950.
Sabah "Devrek'te Komünistleri telin etmek için bir miting yapıldı" 21 Aralık 1950.
Takvim-i Vâkayi, 4 Ağustos 1920.
Tan, Sabiha Sertel; "Hür Olmak İçin Hakikati Bilmek Lazımdır", 30 Haziran 1945.
Tan, Sabiha Sertel; "Muvafakatın Feryadı", 3 Eylül 1945.
Tanin, "Petersburgda İhtilal", 16 Mart 1917.
Tanin, "Moskof İmparatorluğu Sarsılıyor", 17 Mart 1917.
Tanin, Hüseyin Cahit Yalçın; "Kalk Ey Ehli Vatan" 3 Aralık 1945.
Tanin, Hüseyin Cahit Yalçın; "Nümayiş hadisesi",8 Aralık 1945.
Tasvir-i Efkar,"Lenin", 17 Kasım 1917.
Tasvir, "Kızıl renkli mecmuanın programı anlaşılmış oldu, Yalan ve Bozgunculuk", 2 Aralık 1945.
The Guardian, "Lord Carrington obituary" 10 Temmuz 2018.
Türk Sesi, Turhan Tinay; "Bir Toplantıdan İntibalar", 29 Mart 1949.
Türk Sesi, Turhan Tinay; "Hayırlı Bir Başlangıç", 16 Nisan 1949.
Türk Sesi, "K.H Komünizmle Savaş Derneği Kuruldu", 9 Temmuz 1948.
Türksesi, E Sermin; "Komünizmle Mücadele", 16 Temmuz 1948.
Türk Sesi, "Kömür Havzası Komünizmle Mücadele Derneği Muvakkat Tüzüğü", 16 Temmuz 1948.
Türk Sesi, "Zonguldak Komünizmle Mücadele Derneği Kongresi Yapıldı", 20 Ağustos 1948.
Türksesi, "Hayırlı Bir Başlangıç", 16 Nisan 1949.
Türkün Sesi, "Komünizmle Mücadele Derneği Başkanı Halit Taşman'ın konuşmasını aynen neşrediyoruz", 31 Ocak 1951.
*Türkün Sesi, "*Komünizmi Tel'in Mitinginde Nejdet Sançar'ın Hitabesi)", 3 Şubat 1951.
T*ürkün Sesi*, "Halit Taşman'ın kongredeki tenkidi", 28 Şubat 1951.
Türkün Sesi, "Komünizme Karşı Türklük Adından Yeni Bir gazete Çıkıyor", 7 Nisan 1951.
Türkün Sesi, "Komünizme Karşı Türklük Adından Yeni Bir gazete Çıkıyor", 14 Nisan 1951.
Türkün Sesi, "Kısa Amerikan Haberler", 5 Mayıs 1951.
Türkün Sesi, "Nejdet Sançar'ın Turhan Tinay Aleyhindeki Davası", 5 Mayıs 1951.
Türkün Sesi, "Nejdet Sançar-T.Tinay Davası", 13 Haziran 1951.
Türkün Sesi, "Nazım Hikmet Meselesi", 22 Haziran 1951.
Türkün Sesi, " Türk Milliyetçiler Derneği", 14 Haziran 1952.
Vatan, Ahmet Emin Yalman; "Balkan Türklerinin akıbeti", 22 Temmuz 1950.
Yeni Sabah, "Mukaddes İnançlara Hakaret", 31 Ocak 1953.
Yeni Zonguldak, H.S.G; "Stalin'in Piçi", 25 Mart 1952.
Yeni Zonguldak, "Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri şehrimizde", 15 Temmuz 1952.
Yeni Zonguldak, "Eisenhower Beyaz Saray'da", 26 Ocak 1953.

Zafer, Adviye Fenik "*Koredeki Harbin Politik Akisleri",* 1 Temmuz 1950.
Zafer, "Milliyetçiler Derneği ve Faşizm", 25 Ocak 1953.
Zonguldak, "Komünizm karşısında Amerika ve biz", 8 Mayıs 1948.
Zonguldak, "Cafer Kırımer, binlerce işçi kütleleri tarafından büyük bir heyecan ve çoşkunluğiyle dinlenen konferanslarına devam ediyor", 4 Haziran 1948.
Zonguldak, "Ruslarla niçin uzlaşılmaz", 12 Kasım 1948.
Zonguldak, "Bütün Asya komünizm tehdidi altında"3 Aralık 1948.
Zonguldak, "Karabük'te komünizm üzerine konferans",18 Haziran 1948.
Zonguldak, "Zonguldak Komünizmle Mücadele Derneği Başkanlığından", 25 Mart 1949.
Zonguldak, "Zonguldak Komünizmle Mücadele Derneği Başkanlığından", 1 Nisan 1949.
Zonguldak, "Harbin kaynağı Kore değil Moskovadır", 21 Temmuz 1950.
Zonguldak, "Kızıl Kundakçılardan Yeni Yakalananlar", 11 Ağustos 1950.
Zonguldak,"Yeni Yayın", 21 Ağustos 1950.
Zonguldak, "Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri Şehrimizde", 15 Temmuz 1952, s. 1
Zonguldak, "Milliyetçiler Derneği Kapatıldı", 26 Ocak 1953.
Zonguldak Piyasa ve İlan, "Komünizm tehlikesi daha uzun müddet mevcuttur", 12 Mayıs 1950.
Zonguldak Postası, "Zonguldak'ta komünistlikle Savaş", 28 Temmuz 1948.

Dergiler

Adımlar, Behice Boran, S. 10, Şubat 1944.
Ayın Tarihi, No.181,Aralık 1948.
Ayın Tarihi, No:193, 19 Aralık 1949.
Ayın Tarihi, No: 200, Temmuz 1950.
Ayın Tarihi, No.215, Ekim 1951.
Ayın Tarihi,No: 224, Temmuz 1952.
Ayın Tarihi, No. 230, 9 Ocak 1953.
Barış Dünyası, S. 83, Nisan 1969.
*Harp Tarihi Vesikaları Dergis*i, Yıl: 5, S.15, 1956.
Komünizmle Mücadele Dergisi, Mart.1965.
Komünizmle Mücadele Dergisi, Mayıs 1965.
Komünizmle Mücadele Dergisi, Haziran 1965.
Mücadele, C. 1, S. 1, 1964.
Mücadele, C. 1, S. 3, 1964.
Mücadele, C. 1, S. 6, 1964.
Mücadele, C. 2, S. 2, 1965.
Mücadele, C. 2, S. 4, 1965.
Orhun Dergisi, S. 15, 1944.
Orhun Dergisi, S. 16, 1944.
Orkun Dergisi, S.1, 1950.
Orkun Dergisi, S. 11, 1962.

Sebilürreşad, C. 3, S. 59, 1949.
Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği Tepecik Şubesi Yayınları, Halk Yayınları Nu:1, 1965.
Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği Tepecik Şubesi Yayınları, Halk Yayınları Nu:4, 1965,

KİTAPLAR

ABADAN, Nermin, *Anayasa Hukuku ve Siyasal Bilimler Açısından 1965 Seçimlerini Tahlili* Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, 1966.

ACAR, Kezban, *Başlangıçtan 1917 Bolşevik Devrimine Kadar Rusya Tarihi*, İstanbul: Nobel Yayınları, 2004.

AGUN, Hüseyin, *Demokrat Parti'nin Kıbrıs Politikası,* Ankara: Demokratlar Klubü Yayınları, 1997.

AKAL, Emel, *Milli Mücadele'nin Başlangıcında Mustafa Kemal*, *İttihat Terakki ve Bolşevizm*, İstanbul: TÜSTAV Yayınları, 2002.

AKANDERE, Osman, *Milli Şef Dönemi, Çok Partili Hayata Geçişte Rol Oynayan İç ve Dış Tesirler 1938-1945*, İstanbul: İz Yayıncılık, 1998.

AKÇA, İsmet vd., *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Muhafazakarlık*, C. 5, 6. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.

ALATLI, Alev, *Batı'ya Yön Veren Metinler*, C. 3, İstanbul: İlke Eğitim ve Sağlık Vakfı, 2010.

ANWEILER, Oscar, *Rusya'da Sovyetler*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1990.

APPLEBAUM, Anne, *Gulag: A History ,* Harmondsworth, Penguin, 2004.

ARMAOĞLU, Fahir, *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri,* Ankara: TTK Basımevi, 1991.

ASLAN, Yavuz, *Türkiye Komünist Fırkası'nın Kuruluşu ve Mustafa Suphi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1997.

AŞIK, Hüseyin, *Yüksek Yaşama Şekli*, Komünizmle Mücadele Derneği Taşköprü, İstanbul: 1971.

ATAÖV, Türkkaya, *Amerika, Nato ve Türkiye,* İstanbul: Aydınlık Yayınevi, 1969.

Atatürk'ün Milli Dış Politikası, Milli Mücadele Dönemine Ait 100 Belge (1919-1923), C.I, Ankara: Kültür Bakanlığı, 1994.

ATATÜRK, Mustafa Kemal, *Nutuk*, Yay. Haz: Zeynep KORKMAZ, İstanbul: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, A.A.M, 1999.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 1989.

AVCIOĞLU, Doğan, *Milli Kurtuluş Tarihi,* C.4, İstanbul: Tekin Yayınları, 4.Baskı, 1979.

AYDIN, Suavi, TAŞKIN, Yüksel, *1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.

BAYUR, Yusuf Hikmet, *Türk İnkılabı Tarihi*, C. 1, Ankara: TTK Yayınları, 1991, s. 235.

BERK, Bekir, *Zafer Bizimdir,* İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 1973.

BERKES, Niyazi, *Unutulan Yıllar*, Yay. Haz. Ruşen SEZER, İstanbul: İletişim Yayınları, 1997, s. 365-366.

BILGE, Ali Suat, *Güç Komşuluk Türkiye-Sovyetler Birliği İlişkileri 1920-1964*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1992.

BROWN, Archie, *The Rise and Fall Of Communism,* New York: Harper Collins e-books, 2009.

BORA, Tanıl, CAN, Kemal, *Devlet, Ocak, Dergah*, 4. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 1999.

BORA, Tanıl, "Türkiye'de Siyasi İdeolojilerde ABD/Amerika İmgesi", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, C. 3, Modernleşme ve Batıcılık*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.

BURÇAK, Rıfkı Salim, *Moskova Görüşmeleri ve Dış Politikamız üzerindeki Tesirleri,* Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları, 1983.

CALDER, Kent E., GARRISONS Embattled, *Comparative Base Politics and American Globalism,* Princeton: Princeton University Press, 2007.

CANTEK, Levent, *Markopaşa Bir Mizah ve Muhalefet Eleştirisi,* İstanbul: İletişim Yayınları, 2. Baskı, 2015.

CARR, Edward Hallett, *Bolşevik Devrimi 1,* İstanbul: Metis Yayınları, 2012.

CEBESOY, Ali Fuat, *Moskova Hatıraları*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1982.

CERRAHOĞLU, Ahmet Nevzat, *Türkiye'de Sosyalizm Tarihine Katkı*, 1. Baskı, İstanbul: May Yayınları, 1975.

CHP Yedinci Büyük Kurultayı Tutanağı, Ankara: 1948.

ÇANKAYA, Özden, *Bir Kitle İletişim Kurumu Tarihi TRT 1927-2000,* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2003.

ÇAYKARA, Emine, *Tarihçiler Kutbu "Halil İnalcık Kitabı"* İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2005.

ÇETIK, Mete, *Üniversitede Cadı Kazanı*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998.

CİZRE, Ümit, *AP-Ordu İlişkileri, Bir İkilemin Anatomisi,* İstanbul: İletişim Yayınları, 2. Baskı, 2002.

DARENDELIOĞLU, İlhan, *Türkiye'de Milliyetçili Hareketler,* İstanbul: Toker Yayınları, 1968.

DEMİREL, Taner Demirel, *Adalet Partisi,* İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.

DERINGIL, Selim, *Denge Oyunu İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Dış Politikası*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2015.

DIZARD, Wilson, *Inventing Public Diplomacy: The Story of the United States Information Agency,* Colorado: Lynne Reinner Publishers, 2004.

DURU, Orhan, *Amerikan Gizli Belgelerinde Türkiye'nin Kurtuluş Yılları,* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2001, s. 101-102.

DUVERGER, Maurice, *Siyasal Partiler,* Ankara: Bilgi Yayınları, 1993.

DÜNDAR, Can, *Köy Enstitüleri,* Ankara: İmge Yayınları, 3. Baskı, 2002.

ECO, Umberto, *Düşman Yaratmak*, Çev: Leyla TONGUÇ, İstanbul: Doğan Kitap Yayınları, 2011,s. 16, 34.

EDİP, Eşref, *Kara Kitap,* Haz. Fahrettin Gün, İstanbul: Beyan Yayınları, 2012.

ENGELS, Friedrich*, Die Lage Der Arbeitenden Klasse in England,* Leibzig: Otoo Wigand Verlag, 1845.

ENGELS, Friedrich, *Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm*, Çev: Öner ÜNALAN, Ankara: Sol Yayınları, 2012.

ERER, Tekin, *Basında Kavgalar*, İstanbul: Rek-Tur Kitap Servisi, 1965.

ERHAN, Çağrı, *Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri,* Ankara: İmge Kitabevi, 2001.

EROĞUL, Cem, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi,* Ankara: İmge Yayınları, 2003

FAULKNER, Neil, *Marksist Dünya Tarihi*, Çev: Tuncel ÖNCEL, İstanbul: Yordam Kitap, 2014.

FEROZ, Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980),* Türkçeleştiren: Ahmet Fethi, İstanbul: Hil Yayınları, 2010.

GADDIS, John Lewis, *The Long Peace, Inquiries Into the History of the Cold War,* Oxford, Oxford University Press, 1987, s. 42.

GANSER, Daniele, Foreword by Dr John Prados, *Nato's Secret Armies: Operation Gladio and Terrorism in Western Europe,* Switzerland: Routledge, 2005,s. 226.

GEOGHEGAN, Vincent, *Poltical İdeologies: An İntroduction, Socialism*, London: Routledge Taylor & Francis Group, 2003.

GERGER, Haluk, *Türk Dış Politikası'nın Ekonomik Politiği*, İstanbul: Belge Yayınları, 1999.

GİRGİN, Kemal, *21.Yüzyıl Perspektifinde Dünya Siyaseti*, İstanbul: Okumuş Adam Yayıncılık, 2002.

GIRGINOV Girgin, MSHVENIERADZE V., *Günümüzde Anti- Sovyetizm Anti-Komünizm*, Çev: K. Nural, İstanbul: Bilim Yayınları, 1978.

GRIGSBY, Ellen, Analyizng Politics, *An İntroduction Politic Science 4*, United States Of America: Wadsworth, 2009.

GİRİTLI İsmet, *Faşizm Tehlikesi mi?- Komünizm Tehlikesi mi?*, İstanbul: Toker Yayınları, 1977.

GLASNECK Johannes, *Türkiye'de Faşist Alman Propagandası*, Çev. Arif GELEN, Ankara: Onur Yayınları, 1968.

GOLOĞLU Mahmut, *Devrimler ve Tepkileri (1924-1930),* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2006.

GÖRGÜN Hilal, *Sosyalizm*, TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

GÜLEN, Fethullah, *Küçük Dünyam*, Haz. Lâtif Erdoğan, İstanbul: AD Yayınları, 1995.

GÜNER Deniz, *Sansür ve İktidar,* İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2015.

GÜRÜN Kamuran, *Dış İlişkiler ve Türk Politikası(1939'dan günümüze kadar)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları: No:531, 1983.

GÜLDAL, Mehmet, *Soğuk Savaş Döneminde Türkiye'deki Komünizmle Mücadele Dernekleri,* İstanbul: Libra Kitap, 2018.

GÜVEN, Dilek Güven *6-7- Eylül Olayları,* İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 2005.

HALİL Ali, *Atatürkçü Dış Politika ve NATO ve Türkiye,* İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1968.

HALLI Reşat, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Ayaklanmalar (1924-1938)*, Ankara: Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Yayınları, 1972.

HAUPT Dumont, *Osmanlı İmparatorluğunda Sosyalist Hareketler,* Çev: Tuğrul Artunkal, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2013.

HEAWOOD Edwar, *A History of Geographical Discovery: İn the Seventeenth and Eighteenth Centuries*, New York: Cambridge Universty Press, 2012.

HIRSCH Ernst, *Anılarım*, Çev. Fata SUPHI, Ankara: Tübitak Popüler Bilim Kitapları, 2000.

HOLMES Lelise, *Post Komünizm*, Çev: Y. Alogan, İstanbul: Dergah Yayınları, 2002.

HUBERMAN Leo*, Sosyalizmin ABC'si*, İstanbul: Erişim Yayınları, 1975.

İLERİ, Rasih Nuri, *Kırklı Yıllar-5*, "İfşa Ediyorum" Türkiye'de Komünizm ve Irkçılık, İstanbul: TÜSTAV, 2006, s. 9-10.

İLERİ Rasih Nuri, *Atatürk ve Komünizm,* 7. Baskı, İstanbul: Scala Yayıncılık, 2014.

İNÖNÜ İsmet, *Hatıralar*, C. II, Ankara: Bilgi Yayınları, 1987.

JACOB M. Landau, *Exploring Ottoman and Turkish History,* London: Hurst & Company, 2004.

JONES Joseph M., *The Fifteen Weeks,* New York: The Viking Press*,* 1955.

JUDT Tony, *Postwar, A History of Europe Since 1945,* New York: The Penguin Press, 2005.

KABAAĞAÇ Sina, ALOVA Erdal, *Latince Türkçe Sözlük*, İstanbul: Sosyal Yayınlar, 1995.

KAHRAMAN, Hasan Bülent, *Türk Sağı ve AKP,* İstanbul: Agora Kitaplığı, 2007.

KANSU Mazhar Müfit, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le beraber,* C.II, 4. Baskı, Ankara: TTK Yayınevi, 1997.

KARAL Enver Ziya, Osmanlı Tarihi, Cilt: VIII, Ankara: TTK Yayınları.

KARATEPE Şükrü, *Tek Parti Dönemi*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2001.

KARPAT Kemal, *Türki Siyasi Tarihi,* İstanbul: Timaş Yayınları, 2011.

KASALAK Kadir, *Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri,* "San Francisco Konferansı ve Türkiye" Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1998.

KASALAK Kadir, *Milli Mücadele'de Manda ve Himaye Meselesi,* Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1993.

KAYMAK Erol, *Sultan Galiyev ve Sömürgeler Enternasyonali,* İstanbul: İrfan Yayınları, 2000.

KISSINGER Henry, *Diplomasi*, 3. Baskı, Çev: İbrahim H. KURT, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2002.

KISAKÜREK, Necip, *Hesaplaşma,* İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 2012.

KOCABAŞ, Süleyman, *Tarihte Türk-Rus Mücadelesi*, İstanbul: Vatan Yayınları, 1989.

KOCABAŞOĞLU, Uygur, BERGE Metin, *Bolşevik İhtilali ve Osmanlılar,* İstanbul: İletişim Yayınları, 2006.

KOÇAK, Cemil, Rejim Krizi 3, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.

KOLOĞLU, Orhan, *Osmanlı'dan 21. Yüzyıl'a Basın Tarihi*, İstanbul: Pozitif Yayınları, 2006.

Komünizmle Mücadele Cemiyeti Ana Tüzüğü, İskenderun: Özvatan Basımevi, 1948.

Komünizmle Mücadele Cemiyeti Adana Şubesi, *Komünizm Nedir? Niçin Türk Bünyesine Uymaz?,* Adana: Türkedoğru Basımevi, 1948.

KURAT, Nimet Akdes, *Rusya Tarihi,* Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1999.

KUYUCUKLU, Nazif, *İktisadi Olaylar Tarihi,* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi, Yayın No: 3, 1982.

KUZGUN, Meral, *Türk-Amerikan İlişkileri* (1914-1945), İstanbul: Kriter Yayınları, 2019.

LAÇİNER, Ömer, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Dönem ve Zihniyetler*, C. 9, Ankara: İletişim Yayınları, 2009.

LAFEBER, Walter, *America, Russia and Cold War 1945-1996*, New York: McGraw-Hill, 1997.

LENIN, Vilademir, *Nisan Tezleri ve Ekim Devrimi*, 3. Baskı, İstanbul: Eriş Yayınları, 2007.

LONGLOIS, Georges, *20.Yüzyıl Tarihi,* İstanbul: Nehir Yayıncılık, 2000.

LOVELL, David, *"Socialism and Communism", Government And Politics, Vol.II, Oxford:* Ed: by Masashi Sekiguch, 2009.

MAN, Henry De, *Le Socialisme Constructif,* Paris*:* Librairie Felix Alcan,

MARKS, Karl, *Kapital*, Çev: Alaattin BILGI, Ankara: Sol Yay, 2000.

MARKS, Karl, *Fransa'da İç Savaş,* Ankara, Sol Yayınları, 1991.

MARKS, Karl, ENGELS Friedrich, *Alman İdelojosi,* Çev: Tonguç OK, İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 2013.

MARKS, Karl, ENGELS Friedrich, *Gotha ve Erfurt Programlarının Eleştirisi,* Çev: M. KABAGİL, Ankara: Sol Yayınları, 2002.

KURAT, Nimet Akdes, *Rusya Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1999,

MARKS, Karl, ENGELS Friedrich, *Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri*, Çev: M. İ. ERDOST, Ankara: Sol Yayınları, 2011.

MARKS, Karl, ENGELS Friedrich, *Komünist Parti Manifestosu*, 9.Baskı, Ankara: Sol Yayınları, 2011.

MCGHEEI, George, *ABD-Türkiye-Nato-Ortadoğu,* Ankara, Bilgi Yayınları, 1992.

MCPHEE, Peter, *The French Revolution*, Oxford: OUP Oxford, 2001.

MERIÇ, Cemil, *Sosyoloji Notları*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1993, s. 20.

Montreux Boğazlar Konferansı Tutanaklar Belgeler, Çev: S.L. Meray-O. OLCAY, Ankara Üniversitesi SBF Yayınları No: 390, Ankara, 1976.

MUMCU, Uğur, *40'ların Cadı Kazanı,* 10. Basım, İstanbul: Tekin Yayınevi, 1994.

MÜDERRİSOĞLU, Aptekin, *Kurtuluş Savaşı'nın Mali Kaynakları*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, A.A.M, 1990.

NEZİROĞLU, İrfan, YILMAZ, Tuncer, *TBMM Koalisyon Hükümetleri, Koalisyon Protokolleri, Hükümet Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*, Cilt. 2, TBMM Başkanlığı Yayınları, 2015.

NUR, Rıza, *Lozan Hatıraları,* İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1991.

NUTKU, Emrullah, *Siyasi Anılarım, D.P Neden Çöktü ve Politika'da Yitirdiğim Yıllar, (1946-1958),* İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1979.

O'BRIEN, Patrick, *ROLAND Quinault, The İndustrial Revolution and British Society*, New York: Cambridge Üniversty Press, 1993.

OKYAR, Osman, *Milli Mücadele Dönemi Türk- Sovyet İlişkilerinde Mustafa Kemal(1920-1921),* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1998.

ONAR, Mustafa, *Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları*, C. I, Ankara: Kültür bakanlığı Yayınları, 1995.

ORAN, Baskın, TÜrk Dış Politikası, C. 1, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.

ÖKE, Mim Kemal, *Unutulan Savaş'ın Kronolojisi Kore,* 1950-1953, İstanbul,Boğaziçi Yayınları, 1990.

ÖZDOĞAN, Günay Göksu, *Turan'dan Bozkurt'a: Tek Parti Döneminde Türkçülük (1931-1946)*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2006.

ÖZNUR, Hakkı, *Ülkücü Hareketler,* C. 2, Ankara: Alternatif Yayınları, 1999.

ÖZGÖKER, Uğur, *Uluslararası Siyasi, Askeri ve Ekonomik Örgütler*, İstanbul: Der Yayınları, 2006.

ÖZTAN Güven Gürkan, KERESTECIOĞLU İnci, vd. Türk Sağı: Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri, İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.

ÖZTÜRK, Kazım, *Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri ve Programları,* İstanbul: Ak Yayınları, 1968.

ÖZTÜRK, Kazım, *Türk Parlamento Tarihi, TBMM-IX Dönem 1950-1954*, C. V, Ankara: TBMM Vakfı Yayınları No: 27, 1998

PERINÇEK, Mehmet Bora, *Atatürk'ün Sovyetlerle Görüşmeleri,* İstanbul: Kaynak Yayınları, 2005.

PREVOTS, Naima, *Dance For Export: Cultural Diplomacy and the Cold War,* New England: Weleyan University Press, 2001.

PRIESTLAN, David, *Kızıl Bayrak Bir Komünizm Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2017.

RABINOWITCH, Aleksander, *Bolşevikler İktidara Geliyor, Petrograd'ta 1917 Devrimi*, İstanbul: Yordam Yayınları, 2008.

RONALD, Suny, *The Soviet Experiment: Russia, the USSR, and the Successor States,* New York: Oxford University Press, 1998.

SAFA, Peyami, *Sosyalizm, Marksizm, Komünizm,* İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2017.

SANÇAR, Nejdet, *Afşin'e Mektuplar,* Ankara: Orkun Basımevi, 1963.

SANÇAR Nejdet, *Türk, Moskof ve Komünist,* İstanbul: Toprak Yayınları, 1959.

SANDER Oral, *Siyasi Tarih 1918-1994,* Ankara: İmge Yayınları, 1998.

SAYILGAN, Aclan, *Türkiye'de Sol Hareketler,* Yay. Haz. :Erol Cihangir, İstanbul: Doğu Kütüphanesi, 2009.

SELEK, Sabahattin, *Anadolu İhtilali,* Cilt: 1, 9. Baskı, İstanbul: Kastaş Yayınevi, 2000.

SERTEL, Sabiha, *Roman Gibi,* İstanbul: Cem Yayınevi, 1978.

SERTEL, Zekeriya, *Hatırladıklarım*, İstanbul: Gözlem Yayınları, 3. Baskı, 1977.

SERTEL, Zekeriya, *Mavi Gözlü Dev Nazım Hikmet ve Sanatı,* İstanbul: Cem Yayınevi, Doyuran Matbaası, 1977.

SONYEL, Selahi R., *Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisi'nin Türkiye'deki Eylemleri*, Ankara: TTK Yayınları, 1995.

SORGUN, M. Taylan, *Bitmeyen Savaş Kütulamare Kahramanı Halil Paşa'nın Anıları,* Ankara: Kaynak Yayınları, 2016.

Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, C. 1, İstanbul: İletişim Yayınları, 1998.

TENGIRŞENK, Y. Kemal, *Vatan Hizmetinde*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1981.

THOMAS, Jean Paul, *Sosyalizm, Siyaset Felsefesi Sözlüğü,* Çev: İsmail YERGUZ, İstanbul: İletişim Yayınları, 2011.

TOPUZ, Hıfzı, *Türk Basın Tarihi*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2003,

TUNAYA, Tarık Zafer, *Türkiye'de Siyasal Partiler-İkinci Meşrutiyet Dönemi*, C. 1, İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları, 1988.

TUNÇAY, Mete, *Eski Sol Üstüne Yeni Bilgiler,* İstanbul: Belge Yayınları, 1982.

TUNÇAY, Mete, *Türkiye'de Sol Akımlar(1908-1925)*, 3. Baskı, İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1978.

TUNALP, Enver, *Silah Başına*, Ankara: Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği Neşriyatı No. 1, 1969.

TURGUT, Hulisi, *Şahinlerin Dansı*, İstanbul: ABD Yayınları, 1995.

Türkiye Ansiklopedisi, C. 7, İstanbul: İletişim Yayınları, 1988.

Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği Altıncı Büyük Kurultayı 1968-1970 Faaliyet Raporu, İzmir: 1970.

Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği Genel Merkezi'nin Türk Milleti'ne Beyannamesi, İzmir: TKMD Genel Merkezi Halk Yayınları No: 5, 1965.

Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği İkinci Büyük Kurultayı 1964-1965 Faaliyet Raporu, İzmir: TKMD Genel Merkezi Yayınları, No: 1, 1965.

Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği Tüzüğü, İzmir: Karınca Matbaacılık, 1963.

ULUÇ, Fuat, *Nazım Hikmet ve 1938 Harb Okulu Davasının Gerçek Yüzü*, Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1967.

ÜLMAN, Haluk, *Türk-Amerikan Diplomatik Münasebetleri(1939-1947)*, Ankara: Sevinç Matbaası, 1961.

VERNADSKY, George, *Rusya Tarihi*, İstanbul: Selenge Yayınları, İstanbul, 2011.

YALÇIN, Soner, YURDAKUL, Doğan, *Bay Pipo, Bir MİT Görevlisinin Sıradışı Yaşamı,* İstanbul: Doğu Kitap, 1999.

YERASIMOS, Stefanos, *Türk-Sovyet İlişkileri, Ekim Devriminden Milli Mücadele'ye,* İstanbul: Gözlem Yayınları, 1979.

YETİK, Zübeyir, *Geçmişten Notlar,* İstanbul: Beyan Yayınları, 2008.

YETKİN, Çetin, *Türkiye'de Askeri Darbeler ve Amerika*, Antalya: Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, 2010.

YETKIN, Çetin, *Türkiye'de Tek Parti Yönetimi 1930-1943,* İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1983.

YILDIRIM, Kadir, *Osmanlı'da İşçiler (1870-1922) Çalışma Hayatı, Örgütler, Grevler,* İstanbul, 2013.

Zonguldak Komünizmle Mücadele Derneği*, Kızıl Cennet Masalı*, Zonguldak: ZKMD Yayınları, No: 5, 1950

Zonguldak Komünizmle Mücadele Derneği, *Komünizmin İç Yüzü,* Zonguldak: ZKMD Yayınları, No: 4, Birgün Matbaası, 1950

Zonguldak Komünizmle Mücadele Derneği, *Komünist Nedir?* , Zonguldak: Yayın No:3, Birgün Matbaası, 1950.

Zonguldak Komünizmle Mücadele Derneği, *Nazım Hikmet Meselesi'nde Ahmet Emin Yalman'a Cevap,* Zonguldak: ZKMD Yayınları, No: 2, Ülkü Basımevi, 1949

Zonguldak Komünizmle Mücadele Derneği, *Türk Genci'ne Açık Mektuplar*, Zonguldak: ZKMD Yayın No: 1, Ülkü Basımevi, 1949

ZURCHER, Eric Jan, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, Çev. Taner Gönen, İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.

MAKALELER

ACAR, Ayla, "Basında Tan Olayı- 4 Aralık 1945", *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, C. 2, S. 43, s. 1-22.

ADA, Turhan,"Rus-Batı Rekabetinin Odak Noktasındaki Anadolu ve Ankara Hükümeti'nin Sovyet Politikası (1920-1922)" *Belleten,* Cilt: 82, S: 295, 2018,

AK, Gökhan, "Türk Düşünce Hayatında Mediha Esenel (Berkes) ve 1948 DTCF Tasfiyeleri İlişkisi Üzerine Bir İnceleme", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi,* C. 15, S. 30, 2015, s. 251-293.

AKAR, Rıdvan, "İki Yıllık Gecikme: 6-7 Eylül 1955", *Toplumsal Tarih Dergisi*, S. 117, 2003, s. 86-93.

AKIN, Mahmut Hakkı, COŞKUN, Betül, "Siyasal Toplumsallaşma Sürecinden Gençlik Teorik ve Ugulamaları Bir Çalışma", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi,* S. 22, 2009, s. 153-183.

AKKUŞ, Bülent, "Türkiye Cumhuriyeti'nde Sosyalizm: Türkiye Komünist Partisi'nin Cumhuriyet Halk Partisi'ne ve Özgün Bir Düşünür ve Siyaset Adamı Olarak Mehmet Ali Aybar", *Uluslararsı Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 8, S. 40, 2015, s. 239- 252.

ALİCAN, Ekrem, “Gerçek Sosyalizm ve Komünizm”, *Türk Kültürü*, C.7, S.84, 1969, s. 27-28.

ALMAÇ, İmren, “Milli Mücadele Dönemi Türk-Rus İlişkilerinde Yeşil Ordu-Çerkez Ethem-Mustafa Suphi ve Arkadaşları Üçgeni", *Yeditepe Üniversitesi Tarih Bölümü Araştırma Dergisi,* C.1, S. 2, 2017, s. 38-54.

ASLAN, Zehra, “Türk-Rus İlişkileri Ekseninde Türkiye’de İktidarların Sol Algısı (1923-1960)”, *Karadeniz Araştırmaları,* S. 51, 2016, s. 171-190.

AYDOS, Serpil, “1948-1955 Yılları Arasında Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri İlişkilerinde Kamu Diplomasisi”, *Amme Dergisi,* C. 45, S. 4, 2012, s. 19-138.

BENHÜR, Çağatay, “1920’li Yıllarda Türk- Sovyet İlişkileri: Kronolojik Bir Çalışma”, Selçuk Üniversitesi *Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* S.24, 2008, s. 277- 313.

BULUT, Sedef, “İşgal İstanbul’unda Bolşevik Faaliyetler: itilaf Devletleri’nin Bolşevizm Endişesi ve Uyguladıkları Politikalar”, *Tarihin Peşinde -Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi,* S. 9, 2013, s.207-233.

CAMPBELL, Al, Socaialism, Communism and Revolution, https:// content.csbs.utah.edu/~al/articles/DictSocShort.pdf , (Son Erişim Tarihi: 14.09.2019).

CARLETON, Don E., “McCarthyism Was More Than McCarty: Documenting The Red Scare At The State And Local Level”,*The Mıdwestern Archivist,*Vol.12, No: 1, 1987, s. 13-20.

ÇAĞRI, Erhan, “Ortaya Çıkışı ve Uygulanışıyla Marshall Planı”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi,* C. 51, S. 1, 1996, s. 275- 287.

CRISS, Nur Bilge, “Türkiye-NATO İttifakının Tarihsel Boyutu”, *Uluslararası İlişkiler*, C. 9, S. 34, 2012, s. 1-28.

DAĞİSTAN, Adil, “Milli Mücadele’de Mustafa Suphi Olayı”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,* C: XII, S: 34, Mart 1996, s. 171-193.

DEERY, Phillip, “Running with the Hounds: Academic McCarthyism and New York University 1952-53” *Cold War History, Routlege,* Vol. X, No. 4, November 2010, s. 1-24. http://vuir.vu.edu.au/15468/1/15468.pdf

DOOB, Leonard W., “Goebbels Principles of Propaganda” The Public Opinion Quarterly, Vol. 14, No.3, 1950, pp. 419-442. http://www.jstor.org/stable/27455999

EKİNCİ, İsmail, "Sekülerleşme ve Din", *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* C.7, S. 1, 2018, s. 326. 320-337

EL, Banu, PERİNÇEK, Mehmet, "Von Papen Suikasitini Kim Düzenledi?", *Toplumsal Tarih*, S. 196, 2010, s. 34-47.

ERTEM, Barış, "Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* C. 12, S. 21, 2009. s.377-397.

ERTEM, Barış, "Türkiye Üzerindeki Sovyet Talepleri ve Türk-Sovyet İlişkileri(1939-1947)" *Uluslarası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Volume 3/11, Spring 2010, s. 252-273.

GÖKDENİZ, Kutay, "Ekim Devrimi'nden Federasyon'a Rusya'da Rejim Yapılanması", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, C.15, S. 57, Bahar 2016, 441-462.

GULEMAN, Abdullah Hüsrev, "Madencilik Hayatımdan Birkaç Hatıra", *Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Mecmuası*, Yıl:3, Sayı:4, s. 25-32.

GÜRBÜZ, M. Vedat,"Türk-Amerikan İlişkilerinde İttifak Sürecinin Başlaması" Konya; S*elçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, s. 139-170.

KARABULUT, Umut, "II.Meşrutiyet'in İlanında Tatil-i Eşgal Kanunu'na (1909) Osmanlı Payitahtında İşçi Hareketleri", *Belgi Dergisi,* C.2, S. 14, Temmuz 2017, s.5 68-579.

KARAOĞUZ, Doğu, "Cafer Seydahmet Kırımer'in Türkçülük Üzerindeki Görüşleri", *Türk Yurdu Dergisi*, C. 27, S. 39, Temmuz 2007. https://www.turkyurdu.com.tr/yazar-yazi.php?id=3680

KESER, Ulvi, "Kıbrıs Sorunu Bağlamında Türkiye'de 6/7 Eylül 1955 Olaylarına Kesitsel Bir Bakış", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi,* C. 12, S. 25, s. 181-226.

KIRBY, Diane, "Divinely Sanctioned: The Anglo-American Cold War Alliance and the Defence of Western Civilization and Christianity, 1945-48", *Journal of Contemporary, History,* S.35, s. 385- 412.

KILIÇ, Murat, "Tek Parti Döneminde Milliyetçilik ve CHP'nin Yedinci Büyük Kurultayı", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi,* C: 12, S: 24, 2012, s. 189-202.

KOCA, Mehmet, "68 Öğrenci Olayları ve Üniversitelerde Politik Şiddet", *Birey ve Toplum*, C. 18, S. 15, 2018, s. 87-109.

KOCAKAPLAN, İsa, "Sanatkar Tarihçi: Altan Deliorman", *Düşünce Dünyasında Türkiz Siyaset ve Kültür Dergisi*, S. 31, 2015, s. 95-114.

KOCABAŞOĞLU, Uygur, "Milli Mücadele'nin Sözcülerinden: Anadolu'da Yeni Gün", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi,* C.36, S.1, 1981, s. 179-202.

KOÇAK, Cemil, "Öner-Yücel Davası", *Tarih ve Toplum*, C. 28, S. 166, 1997, s. 22-30.

KÖSE, İsmail, "ABD'de Türk-Amerikan Lozan Antlaşması'nın (6 Ağustos 1923) Onay Tartışmaları ve Onay Taraftarlarının Yayınlamış Olduğu Kitapçık" Kayser: *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S. 44, 2014.

KURAN, Ercümend, "Dünya'da ve Türkiye'de Sosyalizm", Ankara: *Türk Kültürü Dergisi*, S.58, Yıl V, s. 70-76

KUYUCUOĞLU, İsa, "Sosyolojinin Kuruluşunu Etkileyen Düşünce Akımları ve Klasik Sosyolojide Yöntem Tartışmaları", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,* C.8, S.36, 2015 , s. 674-687.

MAHİROĞULLARI, Adnan, "Türk Sendikacılık Tarihinde Komünizmi Tel'in ve Kıbrıs TÜrk'tür Türk Kalacaktır Mitingleri, Karatahta İş Yazıları Dergisi, S. 14, 2019, s. 15-34.

MİLLİGAN, Don, "The Meaning of Communism, Anti-Capitalism: İdeas, Objective and Methods Of The New Social Movements", Manchester: *Department of Politics and Philosophy at Manchester Metropolitan University*, 2011, s. 1-15.

ORAN, Baskın, "İkinci Dünya Savaşında Türkiye'de Siyasal hayat ve Sağ Sol Akımları", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C.24, S. 3, 1969, s. 227- 275.

ÖZCAN, Besim, "1877-1878 Harbine Kadar Osmanlı-Rus Münasebetleri", *Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 22, 1995, s. 111-122.

ÖZDEMİR, Ali Ulvi, "İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Serteller ve Tan Gazetesi (1939-1945)", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 49, 2012, s. 179-216.

ÖZDEMİR, Emin, ŞENDİL, A.Fatih, "Soğuk Savaş Dönemi Algı ile Gerçek arasında Bir İmge Olarak Türk Solu; Demokrat Parti'nin Sol Hareketlere Yaklaşımı", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi,* S. 23, 2016, s. 337-367.

ÖZSOY, İsmail, "Sovyet Sistemin Çöküşünden Tarihi ve Evrensel Dersler", *Bilig Dergisi,* Güz 2006, S. 39, s. 160-192.

ÖZTAN, Gürkan, "Ezeli Düşman İle Hesaplaşmak, Türk Sağında Moskof İmgesi", *Toplum ve Bilim Dergisi*, S.121, 2011, 79-99.

SATTERTHWAITE, Joseph C., "The Truman Doctrine:Turkey", Annals of the the American Academy of Political and Social Science, *America and the Middle East,* S. 40, 15.07. 2009, s. 74-84. http://www.jstor.org/pss/1039114

ŞAHİN, Enis, TUNÇ, Bilal, "Demokrat Parti'nin Kuruluş Süreci ve DP-CHP Siyasi Mücadelesi (1945-1947)" *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi,* C. 1,S. 2, 2015, s. 31-69.

SEZER, Ayten, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Misyonerin Türkiye'deki Eğitim ve Öğretim Faaliyetleri", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi,* C. 16, 1999, s. 169-183.

SIMONIN, Bernard L., "Nation Branding and Public Diplomacy: Challenges and Opportunities." *Fletcher Forum of World Affairs,* Vol. 32, 2008, s. 19-34.

TAMER, Aytül, "Muhayyel Komünizm: Türk Sağının Anti-Komünizm Propagandası", Doğu Batı, S. 58, 2011, s. 92. 91-114.

TUNA, Orhan, "Avrupa Komünizmi" *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası,* C.43, (1987), İstanbul, s: 261-281.

TUNÇAY, Mete, "Türkiye Cumhuriyeti'nde Sosyalizm (1960'a kadar)", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, C.7, İstanbul: İletişim Yayınları, 1988, S. 1951-1957.

UÇAR, Fuat, "Türk Düşüncesinde Osmanlıcılık Fikrinin Ortaya Çıkışı ve Türk Siyasal Hayatına Etkileri" *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, C.10, S. 18, 2018, s. 81-108.

ÜLKER, Gürkan, "S.S.C.B. Siyasi Rejiminin Ana Hatları", Ankara: *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, S. 1, C. 21, s. 55-198.

WALLERSTEİN, İmmanuel, "Dünya Tarihinde Yer Alan Bir Olay Olarak Fransız Devrimi", *İdare Hukuk ve İlimler Dergisi,* C. 10, S: 1-3, 1989 155-170.

VURAL, Mithat Kadri, "En Büyük Tehlike Broşürü Ve Buna Bağlı Olarak Turancı Akımların Kamuoyunda Tartışılması", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 8, S. 18, 2009, s.. 39-53.

VURAL, Mithat Kadri, "II.Dünya Savaşı Türkitesi'nde Bir Muhalefet Örneği Olarak *Tan* Gazetesi", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergis*i, C. 7, S. 16, s. 381-395.

VURAL, Mithat Kadri, "II.Dünya Savaşı Sonrası Anti-Komünist Siyasal İklimin Köy Enstitülerinin Kapatılmasına Etkisi", *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi,* S. 10-11, 2014-2015, 166-184.

YAPICI, Hakkı, "93 Harbi Sonrası Yaşanan Göçler ve Neticeleri", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, C.7, S.1, 2012, s. 181-189.

YILMAZ, Salih, YAKŞİ, Abdullah, "Osmanlı Devletinden Günümüze Türk Rus İlişkileri", *TYB Akademi*, Mayıs 2016, 9-57.

Saime Yüceer, "Tarihsel Perspektif İçinde Türkiye'nin NATO'ya Girişi ve Meclisteki Yankıları", *Atatürkçü Bakış,* C.1, 2020, s. 71-89.

TEZLER

ATALAY, Gülşah, *Türkiye'de Sosyalist Sol Akımın Dönüşümü ve Doğu Perinçek,* (Yüksek Lisans Tezi), Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

ATALI, Esra, *1905 Rus Devrimi ile 1908 Jön Türk Devrimi'nin Karşılaştırmalı İncelemesi,*(Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.

BABALIK, Naciye, *Türkiye Komünist Partisi'nin Sönümlenmesi,* (Doktora Tezi), Ankara; Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.

BROCKETT, Gavin D., Betwixt And Between: Turkish Print Culture and The Emergence Of A National İdentity 1945-1954, (Doktora Tezi), Chicago: University Of Chicago, 2003.

BOZKURT, İbrahim, *Türk Kamuoyunda Amerika İmges*i, (Doktora Tezi), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatütk İlke ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2008.

BÖLME, Selin, *ABD'nin Üs Politikası ve Türkiye: Kuruluşundan Bugüne İncirlik Üssü*, (Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

BULUT, Engin Çağdaş, *Modern Türkiye'de Komünizm Algısı,* (Doktora Tezi), Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

ÇAĞLAR, Derya, *Kamuoyu oluşturulmasına Bir Örnek: 1945-1955 Yılları Arasında Gazetelerde Antikomünizm,* (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

CESUR, Ertuğrul, *İslam-Sosyalizm Sentezleri,* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.

ÇUBUKCU, Öner, *Türkiye Sosyalist Solu ve Milliyetçilik(1960-1971),*(Yayınlanmamış Doktora Tezi), Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.

Banu El, Franz Von Papen'in Ankara'daki Büyükelçilik Yılları, (Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

ELOĞLU, Ezgi, *Niyazi Berkes'in Eserlerinde Türk Devrimi,* (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2011.

ERDAL, Serkan, *Osmanlı Devleti'nde Sosyalist Faaliyetler Üzerine Bazı Örnek İncelemeler,* (Doktora Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.

GÜRHAN, Gürcan, *"6-7 Eylül 1955 Olayları",* (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2006.

GÜRSOY, Sena, *1917 Ekim Devrimi'nin Türkiye'deki İşçi Örgütlenmeleri ve İşçi Hareketlerine Etkisi,* (Yüksek Lisans Tezi), Yalova: Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

HALİFEOĞLU, Meral, *1914-1945 Arası Türk Amerikan İlişkileri*, (Doktora Tezi), Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.

MEŞE, Ertuğrul, *Türk Siyasal Yaşamında Komünizmle Mücadele Dernekleri,*(Yüksek Lisans Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

MİLLİGAN, Don,*"The Meaning of Communism, Anti-Capitalism: İdeas, Objective and Methods Of The New Social Movements"*, Manchester: *Department of Politics and Philosophy at Manchester Metropolitan University*, 2011.

ÖRNEK, Cangül, *1950'li Yıllarda ABD ile Buluşma: Anti-Komünizm, Modernleşmecilik ve Maneviyatçılık,* (Doktora Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

ÖZDEMİR, Fatih, *Türk Romanında Ruslar*, (Doktora Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2009.

ŠUŠTARŠIČ, Tanja, "Public Diplomacy By United States İnformation Agency (USIA9 And The StateDepartment, (Yüksek Lisans Tezi), Ljubljana: Universe V Ljubljani, 2008.

ŞEN, Cenk, *Stalin Döneminde Türk-Sovyet İlişkileri(1923-1953),* (Yüksek Lisans Tezi), Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

UNSUR, Özge, *Şefik Hüsnü Değmer: Türkiye'de Sol Hareketi İçindeki Yeri ve Görüşleri,* (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.

YİRSUTİMUR, Dilşad, *Zonguldak Basın Tarihi,(1923-2007),* (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya: Sakarya Üniversitesi, 2008.

YÜCEER, Saime, *Milli Mücadele Döneminde Türk-Sovyet İlişkileri(1919-1923)*, (Doktora Tezi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 1995.

İNTERNET KAYNAKLARI

https://www.atam.gov.tr/ataturkun-soylev-ve-demecleri/eskisehir-halki-ile-bir-konusma

https://www.cukurovader.org.tr/wp-content/cache/all/sehit-gazeteci-ilhan-egemen-darendelioglu/index.html , (Son Erişim Tarihi: 16.04.2020).

https://depts.washington.edu/cspn/wordpress/wp-content/uploads/2017/09/The-Cold-War-and-Red-Scare-in-Washington-State.pdf , (Son Erişim Tarihi: 22.12.2019).

https://www.heritage.org/defense/report/how/-reinvigorate-us-public-diplomacy, (Son Erişim Tarihi: 22.06.2019).

https://www.kavgamiz.com/orkun-dergisi/milliyetcilerin-alinlari-aktir-2288/, (Son Erişim Tarihi: 29.04.2018).

https://www.nato.int/cps/su/natohq/declassified_139339.htm, (Son Erişim Tarihi: 22.11.2018).

https://www.nato.int/cps/ic/natohq/official_texts_17120.htm, (Son Erişim Tarihi: 22.11.2018).

https://www.state.gov/documents/organization/177574.pdf., (Son Erişim Tarihi: 27.11.2019).

https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc029/kanuntbmmc029/kanuntbmmc02905123.pdf , (Son Erişim Tarihi: 19.11.2018).

https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc030/kanuntbmmc030/kanuntbmmc03005253.pdf , Son Erişim Tarihi: 19.11.2018).

http:/ www.tdk.gov.tr "Propaganda", (Son Erişim Tarihi: 13.04.2018)

https://www.trumanlibrary.org/publicpapers/index.php?pid=2189&st=&st1=, (Son Erişim Tarihi: 12.05.2018).

http://www.yenisoz.com.tr/kahrolsun-amerika-dedirten-de-amerika-ydi-makale-19310 , (Son Erişim Tarihi: 29.04.2018).

http://www.yenisoz.com.tr/kahrolsun-amerika-dedirten-de-amerika-ydi-makale-19310, (Son Erişim Tarihi: 29 Nisan 2018).

http://www.risaleinurenstitusu.org/kulliyat/emirdag-lahikasi/takdim/11, (Son Erişim Tarihi: 11.04.2019).

https://www.star.com.tr/yazar/mehmet-gormez-sisi-feto-cia-yazi-1366261/ , (Son Erişim Tarihi: 12.05.2019.

EKLER

Ek: 1. Karl Marx'ın Hakayik-ül Vekay-i gazetesinde yayınlanan makalesi. Hakayik-ül Vekay-i, 09.02.1871, s.1.

Ek: 2. B.C.A., Fon: 30-18-1-2, Yer: 146-41-8, Türkiye ile Lübnan, Ürdün, Irak ve İran arasında Tahra'da yapılacak olan komünizmle mücadele toplantısına Emin Çobanoğlu ile Turhan Deniz'in katılmaları. (28.08.1957)

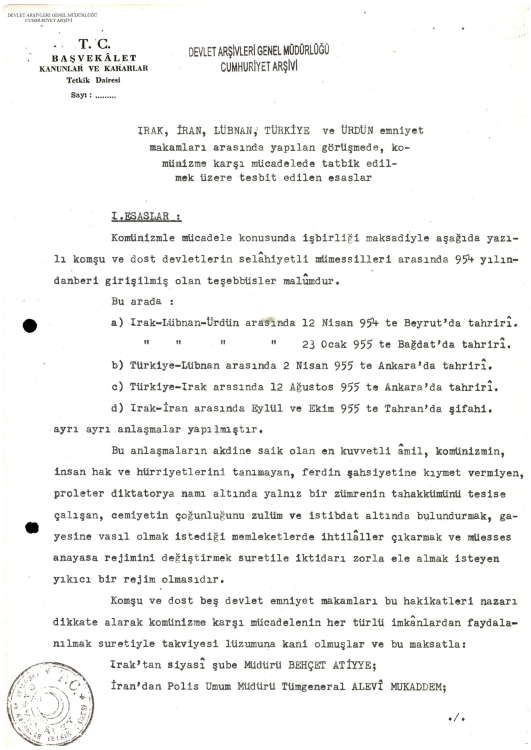

T. C.
BAŞVEKÂLET
KANUNLAR VE KARARLAR
Tetkik Dairesi
Sayı : .....

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

IRAK, İRAN, LÜBNAN, TÜRKİYE ve ÜRDÜN emniyet makamları arasında yapılan görüşmede, komünizme karşı mücadelede tatbik edilmek üzere tesbit edilen esaslar

I. ESASLAR :

Komünizmle mücadele konusunda işbirliği maksadiyle aşağıda yazılı komşu ve dost devletlerin selâhiyetli mümessilleri arasında 954 yılındanberi girişilmiş olan teşebbüsler malûmdur.

Bu arada :

a) Irak-Lübnan-Ürdün arasında 12 Nisan 954 te Beyrut'da tahrirî.
" " " " 23 Ocak 955 te Bağdat'da tahrirî.

b) Türkiye-Lübnan arasında 2 Nisan 955 te Ankara'da tahrirî.

c) Türkiye-Irak arasında 12 Ağustos 955 te Ankara'da tahrirî.

d) Irak-İran arasında Eylül ve Ekim 955 te Tahran'da şifahi.

ayrı ayrı anlaşmalar yapılmıştır.

Bu anlaşmaların akdine saik olan en kuvvetli âmil, komünizmin, insan hak ve hürriyetlerini tanımayan, ferdin şahsiyetine kıymet vermiyen, proleter diktatorya namı altında yalnız bir zümrenin tahakkümünü tesise çalışan, cemiyetin çoğunluğunu zulüm ve istibdat altında bulundurmak, gayesine vasıl olmak istediği memleketlerde ihtilâller çıkarmak ve müesses anayasa rejimini değiştirmek suretile iktidarı zorla ele almak isteyen yıkıcı bir rejim olmasıdır.

Komşu ve dost beş devlet emniyet makamları bu hakikatleri nazarı dikkate alarak komünizme karşı mücadelenin her türlü imkânlardan faydalanılmak suretiyle takviyesi lüzumuna kani olmuşlar ve bu maksatla:

Irak'tan siyasî şube Müdürü BEHÇET ATİYYE;
İran'dan Polis Umum Müdürü Tümgeneral ALEVÎ MUKADDEM;

./.

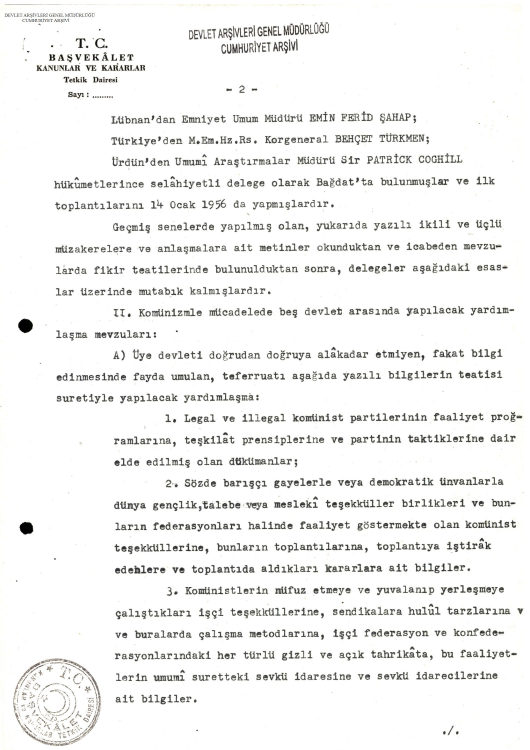

T. C.
BAŞVEKÂLET
KANUNLAR VE KARARLAR
Tetkik Dairesi
Sayı : .....

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

- 2 -

Lübnan'dan Emniyet Umum Müdürü EMİN FERİD ŞAHAP;
Türkiye'den M.Em.Hz.Rs. Korgeneral BEHÇET TÜRKMEN;
Ürdün'den Umumî Araştırmalar Müdürü Sir PATRİCK COGHİLL

hükûmetlerince selâhiyetli delege olarak Bağdat'ta bulunmuşlar ve ilk toplantılarını 14 Ocak 1956 da yapmışlardır.

Geçmiş senelerde yapılmış olan, yukarıda yazılı ikili ve üçlü müzakerelere ve anlaşmalara ait metinler okunduktan ve icabeden mevzularda fikir teatilerinde bulunulduktan sonra, delegeler aşağıdaki esaslar üzerinde mutabık kalmışlardır.

II. Komünizmle mücadelede beş devlet arasında yapılacak yardımlaşma mevzuları:

A) Üye devleti doğrudan doğruya alâkadar etmiyen, fakat bilgi edinmesinde fayda umulan, teferruatı aşağıda yazılı bilgilerin teatisi suretiyle yapılacak yardımlaşma:

1. Legal ve illegal kominist partilerinin faaliyet programlarına, teşkilât prensiplerine ve partinin taktiklerine dair elde edilmiş olan dökümanlar;

2. Sözde barışçı gayelerle veya demokratik ünvanlarla dünya gençlik,talebe veya meslekî teşekküller birlikleri ve bunların federasyonları halinde faaliyet göstermekte olan komünist teşekküllerine, bunların toplantılarına, toplantıya iştirâk edenlere ve toplantıda aldıkları kararlara ait bilgiler.

3. Komünistlerin müfuz etmeye ve yuvalanıp yerleşmeye çalıştıkları işçi teşekküllerine, sendikalara hulûl tarzlarına v ve buralarda çalışma metodlarına, işçi federasyon ve konfederasyonlarındaki her türlü gizli ve açık tahrikâta, bu faaliyetlerin umumî suretteki sevkü idaresine ve sevkü idarecilerine ait bilgiler.

./.

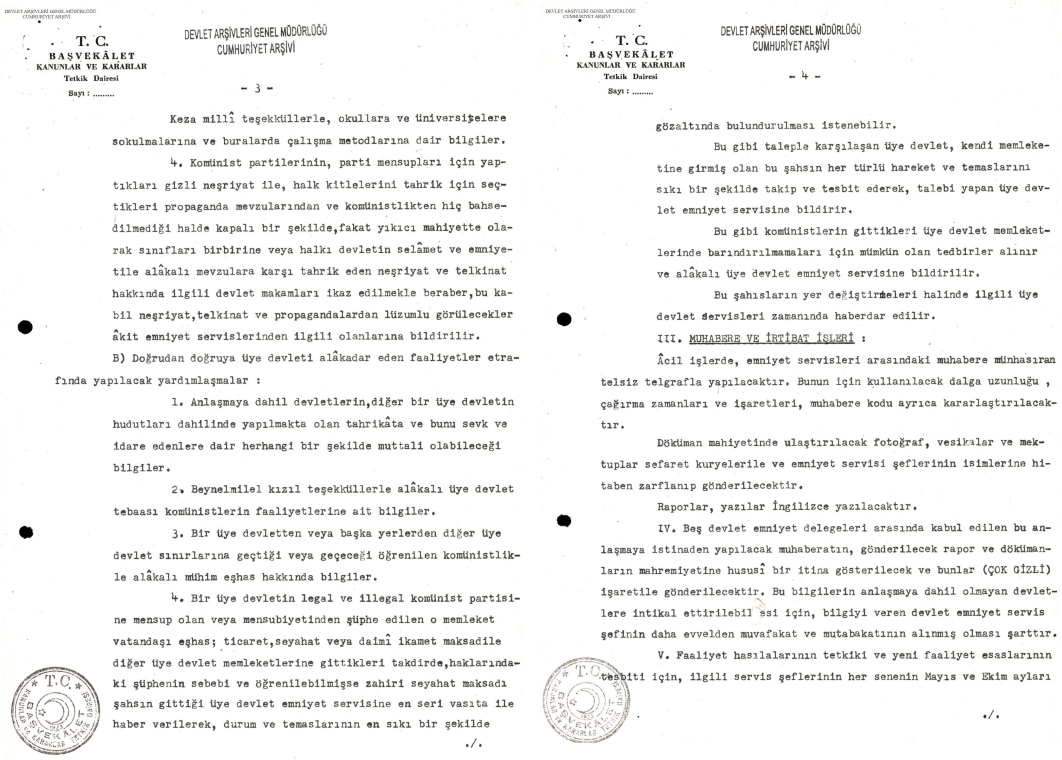

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

T. C.
BAŞVEKÂLET
KANUNLAR VE KARARLAR
Tetkik Dairesi
Sayı : .....

- 3 -

Keza millî teşekküllerle, okullara ve üniversitelere sokulmalarına ve buralarda çalışma metodlarına dair bilgiler.

4. Kominist partilerinin, parti mensupları için yaptıkları gizli neşriyat ile, halk kitlelerini tahrik için seçtikleri propaganda mevzularından ve komünistlikten hiç bahsedilmediği halde kapalı bir şekilde,fakat yıkıcı mahiyette olarak sınıfları birbirine veya halkı devletin selâmet ve emniyetile alâkalı mevzulara karşı tahrik eden neşriyat ve telkinat hakkında ilgili devlet makamları ikaz edilmekle beraber,bu kabil neşriyat,telkinat ve propagandalardan lüzumlu görülecekler âkit emniyet servislerinden ilgili olanlarına bildirilir.

B) Doğrudan doğruya üye devleti alâkadar eden faaliyetler etrafında yapılacak yardımlaşmalar :

1. Anlaşmaya dahil devletlerin,diğer bir üye devletin hudutları dahilinde yapılmakta olan tahrikâta ve bunu sevk ve idare edenlere dair herhangi bir şekilde muttali olabileceği bilgiler.

2. Beynelmilel kızıl teşekküllerle alâkalı üye devlet tebaası komünistlerin faaliyetlerine ait bilgiler.

3. Bir üye devletten veya başka yerlerden diğer üye devlet sınırlarına geçtiği veya geçeceği öğrenilen komünistlikle alâkalı mühim eşhas hakkında bilgiler.

4. Bir üye devletin legal ve illegal komünist partisine mensup olan veya mensubiyetinden şüphe edilen o memleket vatandaşı eşhas; ticaret,seyahat veya daimî ikamet maksadile diğer üye devlet memleketlerine gittikleri takdirde,haklarındaki şüphenin sebebi ve öğrenilebilmişse zahiri seyahat maksadı şahsın gittiği üye devlet emniyet servisine en seri vasıta ile haber verilerek, durum ve temaslarının en sıkı bir şekilde

./.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

T. C.
BAŞVEKÂLET
KANUNLAR VE KARARLAR
Tetkik Dairesi
Sayı : .....

- 4 -

gözaltında bulundurulması istenebilir.

Bu gibi taleple karşılaşan üye devlet, kendi memleketine girmiş olan bu şahsın her türlü hareket ve temaslarını sıkı bir şekilde takip ve tesbit ederek, talebi yapan üye devlet emniyet servisine bildirir.

Bu gibi komünistlerin gittikleri üye devlet memleketlerinde barındırılmamaları için mümkün olan tedbirler alınır ve alâkalı üye devlet emniyet servisine bildirilir.

Bu şahısların yer değiştirmeleri halinde ilgili üye devlet servisleri zamanında haberdar edilir.

III. MUHABERE VE İRTİBAT İŞLERİ :

Âcil işlerde, emniyet servisleri arasındaki muhabere münhasıran telsiz telgrafla yapılacaktır. Bunun için kullanılacak dalga uzunluğu , çağırma zamanları ve işaretleri, muhabere kodu ayrıca kararlaştırılacaktır.

Döküman mahiyetinde ulaştırılacak fotoğraf, vesikalar ve mektuplar sefaret kuryelerile ve emniyet servisi şeflerinin isimlerine hitaben zarflanıp gönderilecektir.

Raporlar, yazılar İngilizce yazılacaktır.

IV. Beş devlet emniyet delegeleri arasında kabul edilen bu anlaşmaya istinaden yapılacak muhaberatın, gönderilecek rapor ve dökümanların mahremiyetine hususî bir itina gösterilecek ve bunlar (ÇOK GİZLİ) işaretile gönderilecektir. Bu bilgilerin anlaşmaya dahil olmayan devletlere intikal ettirilebilmesi için, bilgiyi veren devlet emniyet servis şefinin daha evvelden muvafakat ve mutabakatının alınmış olması şarttır.

V. Faaliyet hasılalarının tetkiki ve yeni faaliyet esaslarının tesbiti için, ilgili servis şeflerinin her senenin Mayıs ve Ekim ayları

./.

Ek: 3. Amele Gazetesi'nin bir nüshası.

Ek: 4. İştirak Gazetesi'nin bir nüshası.

İŞTİRAK

Ek: 5. ABD Başkanı tarafından Başbakan İsmet İnönü'ye yazılan ünlü Johnson mektubu.

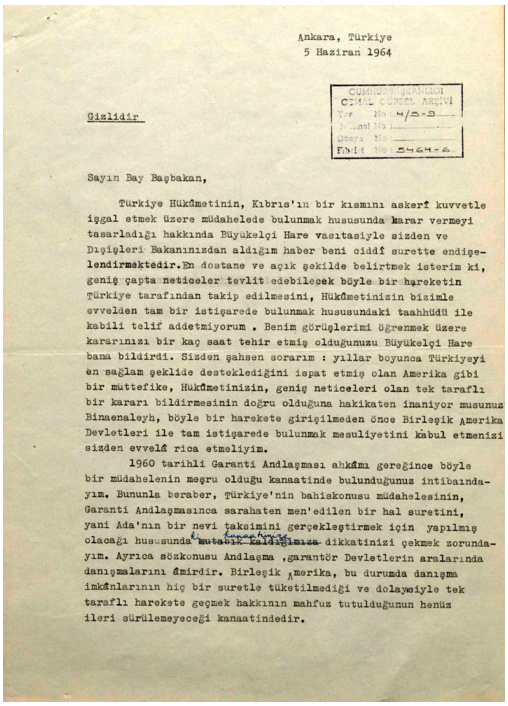

Ankara, Türkiye
5 Haziran 1964

CUMHURİYET KAZANLIĞI
CENAL CÜREEL ARŞİVİ
Yer No: 4/5-B
Dosya No:
FNİT No: 5464-B

Gizlidir

Sayın Bay Başbakan,

Türkiye Hükûmetinin, Kıbrıs'ın bir kısmını askerî kuvvetle işgal etmek üzere müdahelede bulunmak hususunda karar vermeyi tasarladığı hakkında Büyükelçi Hare vasıtasiyle sizden ve Dışişleri Bakanınızdan aldığım haber beni ciddî surette endişelendirmektedir. En dostane ve açık şekilde belirtmek isterim ki, geniş çapta neticeler tevlit edebilecek böyle bir hareketin Türkiye tarafından takip edilmesini, Hükûmetinizin bizimle evvelden tam bir istişarede bulunmak hususundaki taahhüdü ile kabili telif addetmiyorum . Benim görüşlerimi öğrenmek üzere kararınızı bir kaç saat tehir etmiş olduğunuzu Büyükelçi Hare bana bildirdi. Sizden şahsen sorarım : yıllar boyunca Türkiyeyi en sağlam şekilde desteklediğini ispat etmiş olan Amerika gibi bir müttefike, Hükûmetinizin, geniş neticeleri olan tek taraflı bir kararı bildirmesinin doğru olduğuna hakikaten inaniyor musunuz Binaenaleyh, böyle bir harekete girişilmeden önce Birleşik Amerika Devletleri ile tam istişarede bulunmak mesuliyetini kabul etmenizi sizden evvelâ rica etmeliyim.

1960 tarihli Garanti Andlaşması ahkâmı gereğince böyle bir müdahelenin meşru olduğu kanaatinde bulunduğunuz intibaındayım. Bununla beraber, Türkiye'nin bahiskonusu müdahelesinin, Garanti Andlaşmasınca sarahaten men'edilen bir hal suretini, yani Ada'nın bir nevi taksimini gerçekleştirmek için yapılmış olacağı hususunda [illegible] dikkatinizi çekmek zorundayım. Ayrıca sözkonusu Andlaşma ,garantör Devletlerin aralarında danışmalarını emirdir. Birleşik Amerika, bu durumda danışma imkânlarının hiç bir suretle tüketilmediği ve dolayısiyle tek taraflı harekete geçmek hakkının mahfuz tutulduğunun henüz ileri sürülemeyeceği kanaatindedir.

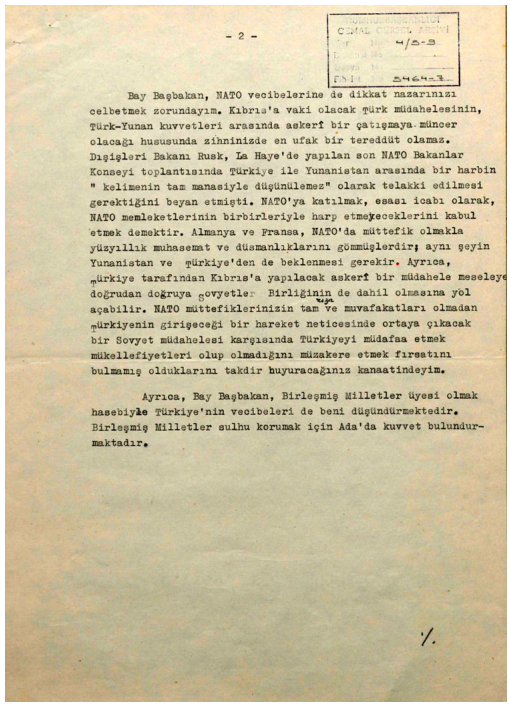

- 2 -

CUMHURİYET KAZANLIĞI
CENAL CÜREEL ARŞİVİ
Yer No: 4/5-B
Dosya No:
FNİT No: 5464-B

Bay Başbakan, NATO vecibelerine de dikkat nazarınızı celbetmek zorundayım. Kıbrıs'a vaki olacak Türk müdahelesinin, Türk-Yunan kuvvetleri arasında askerî bir çatışmaya münecer olacağı hususunda zihninizde en ufak bir tereddüt olamaz. Dışişleri Bakanı Rusk, La Haye'de yapılan son NATO Bakanlar Konseyi toplantısında Türkiye ile Yunanistan arasında bir harbin " kelimenin tam manasiyle düşünülemez" olarak telakki edilmesi gerektiğini beyan etmişti. NATO'ya katılmak, esası icabı olarak, NATO memleketlerinin birbirleriyle harp etmeyeceklerini kabul etmek demektir. Almanya ve Fransa, NATO'da müttefik olmakla yüzyıllık muhasemat ve düşmanlıklarını gömmüşlerdir; aynı şeyin Yunanistan ve Türkiye'den de beklenmesi gerekir. Ayrıca, Türkiye tarafından Kıbrıs'a yapılacak askerî bir müdahele meseleye doğrudan doğruya sovyetler Birliğinin de dahil olmasına yol açabilir. NATO müttefiklerinizin tam ve muvafakatları olmadan Türkiyenin girişeceği bir hareket neticesinde ortaya çıkacak bir Sovyet müdahelesi karşısında Türkiyeyi müdafaa etmek mükellefiyetleri olup olmadığını müzakere etmek fırsatını bulmamış olduklarını takdir buyuracağınız kanaatindeyim.

Ayrıca, Bay Başbakan, Birleşmiş Milletler üyesi olmak hasebiyle Türkiye'nin vecibeleri de beni düşündürmektedir. Birleşmiş Milletler sulhu korumak için Ada'da kuvvet bulundurmaktadır.

./.

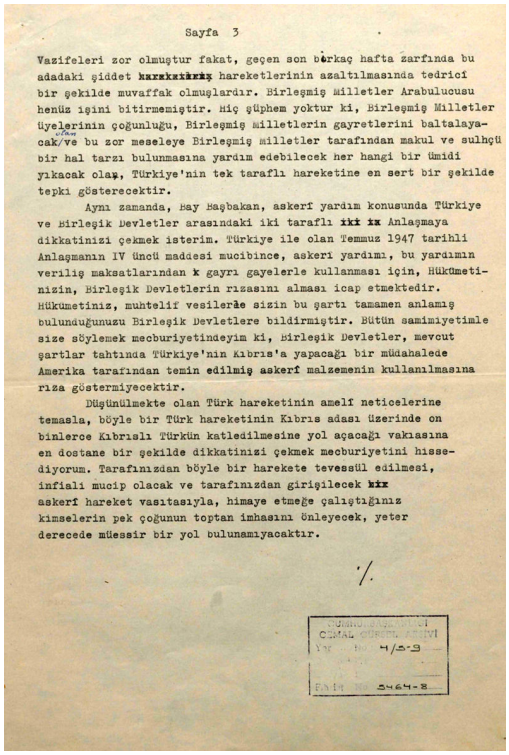

Sayfa 3

Vazifeleri zor olmuştur fakat, geçen son birkaç hafta zarfında bu adadaki şiddet xxxxxxxxxx hareketlerinin azaltılmasında tedrici bir şekilde muvaffak olmuşlardır. Birleşmiş Milletler Arabulucusu henüz işini bitirmemiştir. Hiç şüphem yoktur ki, Birleşmiş Milletler üyelerinin çoğunluğu, Birleşmiş Milletlerin gayretlerini baltalayacak/ve bu zor meseleye Birleşmiş milletler tarafından makul ve sulhçü bir hal tarzı bulunmasına yardım edebilecek her hangi bir ümidi yıkacak olan, Türkiye'nin tek taraflı hareketine en sert bir şekilde tepki gösterecektir.

Aynı zamanda, Say Başbakan, askerî yardım konusunda Türkiye ve Birleşik Devletler arasındaki iki taraflı xxx xx Anlaşmaya dikkatinizi çekmek isterim. Türkiye ile olan Temmuz 1947 tarihli Anlaşmanın IV üncü maddesi mucibince, askeri yardımı, bu yardımın veriliş maksatlarından x gayrı gayelerle kullanması için, Hükümetinizin, Birleşik Devletlerin rızasını alması icap etmektedir. Hükümetiniz, muhtelif vesilelerle sizin bu şartı tamamen anlamış bulunduğunuzu Birleşik Devletlere bildirmiştir. Bütün samimiyetimle size söylemek mecburiyetindeyim ki, Birleşik Devletler, mevcut şartlar tahtında Türkiye'nin Kıbrıs'a yapacağı bir müdahalede Amerika tarafından temin edilmiş askerî malzemenin kullanılmasına rıza göstermiyecektir.

Düşünülmekte olan Türk hareketinin amelî neticelerine temasla, böyle bir Türk hareketinin Kıbrıs adası üzerinde on binlerce Kıbrıslı Türkün katledilmesine yol açacağı vakıasına en dostane bir şekilde dikkatinizi çekmek mecburiyetini hissediyorum. Tarafınızdan böyle bir harekete tevessül edilmesi, infialı mucip olacak ve tarafınızdan girişilecek xxx askerî hareket vasıtasıyla, himaye etmeğe çalıştığınız kimselerin pek çoğunun toptan imhasını önleyecek, yeter derecede müessir bir yol bulunamıyacaktır.

/.

CUMHURBAŞKANLIĞI
CENAL GÜRSEL ARŞİVİ
Yer No: 4/5-9
Fihrist No: 5464-8

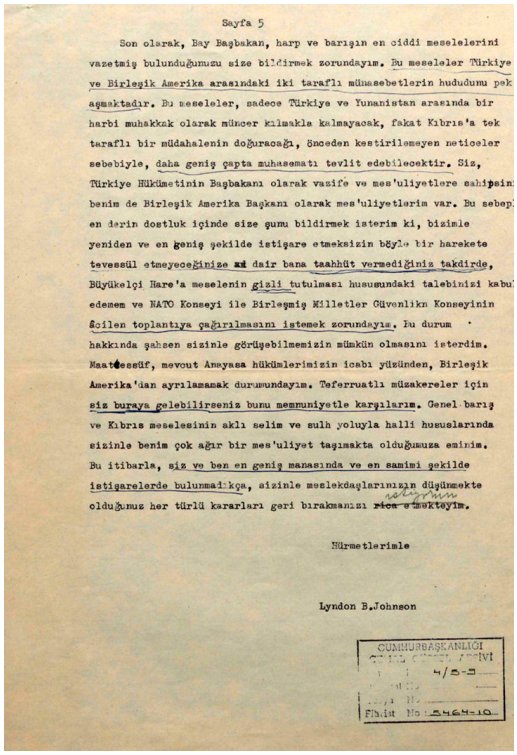

Sayfa 5

Son olarak, Bay Başbakan, harp ve barışın en ciddi meselelerini vazetmiş bulunduğumuzu size bildirmek zorundayım. Bu meseleler Türkiye ve Birleşik Amerika arasındaki iki taraflı münasebetlerin hududunu pek aşmaktadır. Bu meseleler, sadece Türkiye ve Yunanistan arasında bir harbi muhakkak olarak müncer kılmakla kalmayacak, fakat Kıbrıs'a tek taraflı bir müdahalenin doğuracağı, önceden kestirilemeyen neticeler sebebiyle, daha geniş çapta muhasemata tevlit edebilecektir. Siz, Türkiye Hükümetinin Başbakanı olarak vazife ve mes'uliyetlere sahipsin benim de Birleşik Amerika Başkanı olarak mes'uliyetlerim var. Bu sebep en derin dostluk içinde size şunu bildirmek isterim ki, bizimle yeniden ve en geniş şekilde istişare etmeksizin böyle bir harekete tevessül etmeyeceğinize xx dair bana taahhüt vermediğiniz takdirde, Büyükelçi Hare'a meselenin gizli tutulması hususundaki talebinizi kabul edemem ve NATO Konseyi ile Birleşmiş Milletler Güvenlikn Konseyinin acilen toplantıya çağırılmasını istemek zorundayız. Bu durum hakkında şahsen sizinle görüşebilmemizin mümkün olmasını isterdim. Maatteessüf, mevcut Anayasa hükümlerimizin icabı yüzünden, Birleşik Amerika'dan ayrılamamak durumundayım. Teferruatlı müzakereler için siz buraya gelebilirseniz bunu memnuniyetle karşılarım. Genel barış ve Kıbrıs meselesinin aklı selim ve sulh yoluyla halli hususlarında sizinle benim çok ağır bir mes'uliyet taşımakta olduğumuza eminim. Bu itibarla, siz ve ben en geniş manasında ve en samimi şekilde istişarelerde bulunmadıkça, sizinle meslekdaşlarınızın düşünmekte olduğumuz her türlü kararları geri bırakmanızı rica ederim.

Hürmetlerimle

Lyndon B.Johnson

CUMHURBAŞKANLIĞI
CENAL GÜRSEL ARŞİVİ
Yer No: 4/5-3
Fihrist No: 5464-10

Ek: 6. CIA'nın 1940 yılında Türkiye hakkındaki istihbarat bilgilerini içeren konubaşlıkları.

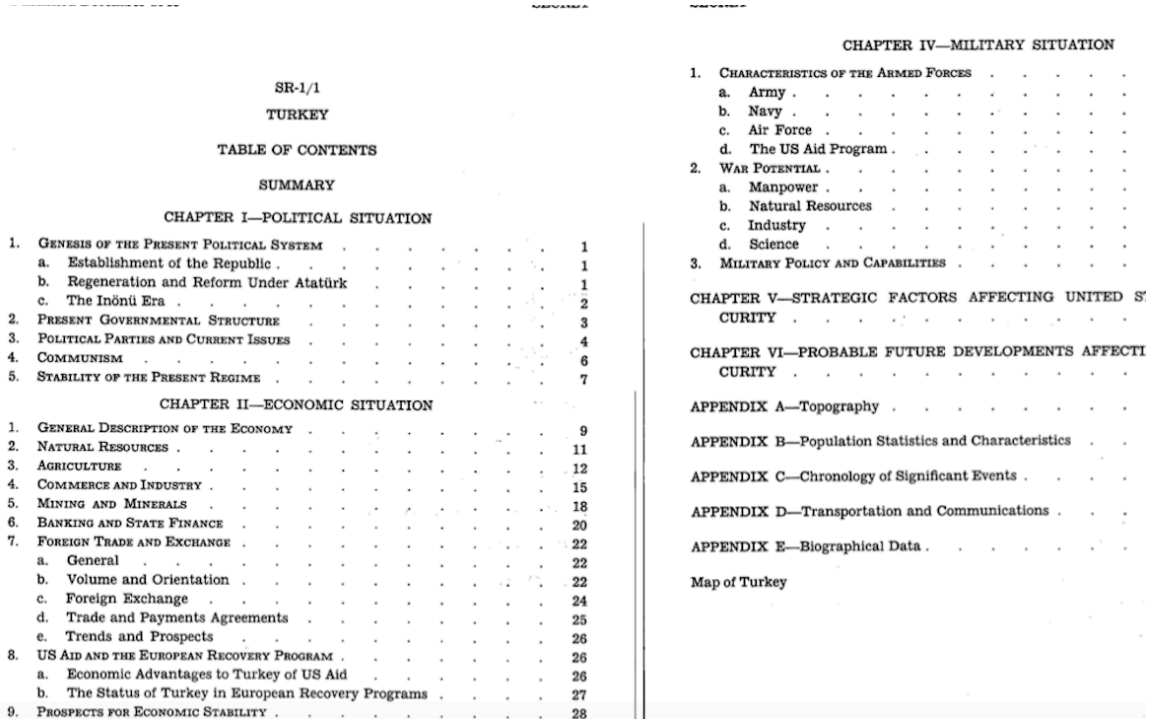

SR-1/1

TURKEY

TABLE OF CONTENTS

SUMMARY

CHAPTER I—POLITICAL SITUATION

1. Genesis of the Present Political System . . . 1
a. Establishment of the Republic . . . 1
b. Regeneration and Reform Under Atatürk . . . 1
c. The Inönü Era . . . 2
2. Present Governmental Structure . . . 3
3. Political Parties and Current Issues . . . 4
4. Communism . . . 6
5. Stability of the Present Regime . . . 7

CHAPTER II—ECONOMIC SITUATION

1. General Description of the Economy . . . 9
2. Natural Resources . . . 11
3. Agriculture . . . 12
4. Commerce and Industry . . . 15
5. Mining and Minerals . . . 18
6. Banking and State Finance . . . 20
7. Foreign Trade and Exchange . . . 22
a. General . . . 22
b. Volume and Orientation . . . 22
c. Foreign Exchange . . . 24
d. Trade and Payments Agreements . . . 25
e. Trends and Prospects . . . 26
8. US Aid and the European Recovery Program . . . 26
a. Economic Advantages to Turkey of US Aid . . . 26
b. The Status of Turkey in European Recovery Programs . . . 27
9. Prospects for Economic Stability . . . 28

CHAPTER IV—MILITARY SITUATION

1. Characteristics of the Armed Forces . . .
a. Army . . .
b. Navy . . .
c. Air Force . . .
d. The US Aid Program . . .
2. War Potential . . .
a. Manpower . . .
b. Natural Resources . . .
c. Industry . . .
d. Science . . .
3. Military Policy and Capabilities . . .

CHAPTER V—STRATEGIC FACTORS AFFECTING UNITED S
CURITY . . .

CHAPTER VI—PROBABLE FUTURE DEVELOPMENTS AFFECTI
CURITY . . .

APPENDIX A—Topography . . .

APPENDIX B—Population Statistics and Characteristics . .

APPENDIX C—Chronology of Significant Events . . .

APPENDIX D—Transportation and Communications . . .

APPENDIX E—Biographical Data . . .

Map of Turkey

Ek: 7. Markopaşa gazetesinde ABD yardımlarının eleştirildiği bir nüshasından örnek.. *Markopaşa,* 02.08.1946, s. 1.

Markopaşa

HAFTALIK SİYASİ MİZAH GAZETESİ

Markopaşanın Mühim Nutku

YABANCI SERMAYE

Nutuktan sonra hep bir ağızdan «pek perişan olduk Allahım yeter!» şarkısı söylendi.

Geçmişte bugün

Geçmiş zaman olur ki
Hayali beş para etmez

Ah! Bir baş muharrir olsam

MARKOPAŞA

Ankara 2 (Telefonla) — Muhalefet partisi için propaganda yapmak üzere bu sene nasıl ve nasıl bir seçim kampanyası açılacağı etrafında görüşmek üzere Ankara'da toplanan on bir kişilik Merkez Komitesinin bu ekim ayının ilk haftasında Ankara radyosu tarafından dünyaya yayınlanmıştır. Söylev bütün yurtta büyük bir alaka ile karşılanmıştır. Bu sebeple muhalefet mahfilleri ve demokrat parti çevresinde memnuniyetle karşılanmıştır. Bu sebeple muhalefet mahfilleri ve demokrat parti çevresinde memnuniyetle karşılanmıştır. Bu sebeple muhalefet mahfilleri ve demokrat parti çevresinde memnuniyetle karşılanmıştır.

Bütün dünya radyoları neşriyatlarında bu nutkun yer vermeye başlamıştır.

Daily Herald ve New York Times gazeteleri makalelerinde bu nutku ve bu nutuk üzerindeki yorumlara ayırmışlardır.

Nutkun bahasının veriyorlar:

Memlekette (devamı sayfa 4 te)

Devamı 4 te

Ek: 8. Türkiye'de gerçekleşen 1960 darbesiyle ilgili CIA'nın hazırladığı raporlar. General CIA Records, CIA-RDP79R00890A001200050027-0, 02.06.1960. CIA Archive, FOIA Collection, 0002051501, 30.05.1960.

SECRET

B. The military regime having discredited the Democratic party leadership now faces the problem of encouraging a balanced political situation by promoting the growth of another effective second party.

C. At the same time the leadership of the Republican Peoples' Party of Ismet Inonu, now the strongest party and probably the winner in any early election, is worried over its deteriorating relations with the Military Committee.

1. Some leaders of the Committee strongly oppose Inonu's return to power and they may foster a new political movement.

2. Elections under a system of proportional representation, as currently planned, could result in a weak coalition type government marked by friction and increasing dissension.

III. Meanwhile the interim government is trying to find early solutions to the many political, economic, and administrative problems. It is somewhat unsure of itself and regards even minor criticism as opposition. It is apparently uneasy over possible popular and military disaffection.

A. Accordingly its speeches, demonstrations, and press interviews are designed to justify the coup d'etat, to make the new regime acceptable to the Turkish people, and to arouse resentment against the former government.

B. Like all revolutionary regimes, the new government now realizes that it must liquidate or nullify the leaders of the former regime.

IV. While we do not view the current situation in Turkey as being more confused than is to be expected, we see several potential hazards inherent in the current situation.

-2-

SECRET

SECRET

A. Dissension within the Military Committee, and between senior officers and the Committee could lead to a struggle for power.

B. Prosecution and punishment of leaders of the former regime, which still has strong support in the countryside, could result in popular disaffection.

C. A resurgence of the strong leadership pattern of the early days of the Turkish Republic under Ataturk could lead to an extended period of repression and violence.

D. The present regime, while clearly Western in orientation, has given some indication that it will probably not be as enthusiastically pro-West as the Menderes government.

1. Unfortunately US representatives have not been able to establish the same close relationship with the leaders of the current regime as was possible with the Menderes government.

2. Although our information is incomplete, we have established that at least 8 of the 38 members of the Military Committee have been in the US, attending army schools.

E. At the same time Moscow is likely to increase efforts to develop better relations with Ankara.

-3-

SECRET

~~SECRET~~

NSC BRIEFING

~~CONFIDENTIAL~~ (b)(1) (b)(3) ne 1960

TURKEY

I. The military regime which took over in Turkey five weeks ago (27 May) remains in firm control; however, personality and policy conflicts within the controlling National Unity Committee constitu a potential threat to the provisional government and to domestic stability.

A. The first major schism appeared in mid-June when twelve member of the Committee's original 50 either withdrew or were dropped when they disagreed on the question of a public oath pledging the return of government to a duly elected parliament. Remaining members of the Committee have since taken such a public oath.

1. Some participants in the coup have charged that recent publication of the names of the Committee members was a breach of faith, in that by oath it had been agreed all would remain anonymous.

B. There are also suggestions of personal jealousy among prominen officers on the Committee and the possible development of an internal struggle for power.

II. Leaders of the regime still insist they will hold early elections and restore civil authority as soon as possible. It does not appe likely, however, that national elections will be possible before early 1961.

A. To delay elections beyond early 1961 might generate another explosive situation.

APPROVED FOR RELEASE. DATE: 19-Sep-2011

~~SECRET~~

DOCUMENT NO. NO CHANGE IN CLASS. CLASS. CHANGED TO: TS S C 01990 AUTH: DATE: 1-2010

14

~~SECRET~~

IV. We have had no reports of significant opposition to the coup. On the contrary, there have been gala celebrations in Ankara and Istanbul.

A. Peasants, among whom Menderes found his basic support, are expected to accept the takeover with little, if any, outward display of opposition.

B. There is a possibility that there will be trouble in south-eastern Turkey, the stronghold of a Kurdish minority. Kurdish leaders, some of whom favor an independent Kurdistan, may try to capitalize on any confusion in Ankara in order to further this objective.

V. The new government is a mixture of professional officers and non-partisan civilian technical experts.

A. The "Committee of National Unity," which assumed power immediately after the coup, is led by General Cemal Gursel and contains three other senior army generals, one air force general, and two admirals.

1. Gursel is 65. He has been on enforced retirement since 5 May when he protested against the use of the army in politics.

2. While Gursel is publicly proclaimed as the new leader of the nation, we are continuing to watch for indications that the real power may be in other hands. No such indications have been received thus far.

B. The 18-member cabinet announced on 28 May contains 15 civilians an 3 officers--including Gursel, who holds the posts of premier and minister of national defense. Several university professors are included. The new minister of foreign affairs--Selim Sarper--is a long-time diplomat with experience at NATO and the UN.

~~SECRET~~ ~~CONFIDENTIAL~~

(b)(1) (b)(3)

~~SECRET~~

~~CONFIDENTIAL~~

NSC BRIEFING

30 May 1960

Korea = Viet

TURKEY

I. Planning for the 27 May military coup began in the Istanbul War College no later than early May--possibly as early as February. The coup planning was engineered by younger officers who offered the leadership of the new regime to senior officers at the very last moment.

A. Dissatisfaction had been growing within the army for several years as a result of:

1. Menderes' attempted use of the army to suppress his political opposition;

2. Sympathy for opposition leader Ismet Inonu and the university students, who were severely restricted by Menderes; and

3. Reports of corruption at high levels within the government, particularly in the use of foreign aid funds.

II. While it likely that some leaders of the opposition Republican Peoples Party were aware of plans for the coup, they apparently did not participate actively in either the planning or action phases.

A. Inonu repeatedly has declared he wishes to come to power by elections--not by military coup.

B. The leadership of the present govbernment is friendly to Inonu, however, and his advice is being sought and he is currently Advisor to the NUC probably will be sought as problems arise.

III. Members of the previous government, including Menderes and the top military leaders, are under arrest.

APPROVED FOR RELEASE. DATE: 13-Oct-2011

new government has announced that those arrested--about 200 in all--will be tried by civilian courts if charges are brought against them.

Some of those arrested will be tried by civilian courts if the evidence warrants

~~CONFIDENTIAL~~ 01990

~~SECRET~~ DATE: 1-2010 REVIEWER:

~~SECRET~~

VI. The new government says it will re-establish democracy and maintain previous foreign policies.

A. A group of legal experts has been selected to re-write the constitution. A bi-cameral legislature is to replace the uni-cameral Grand National Assembly, which has been dissolved. A court to rule on constitutional matters will also be established Under the previous constitution the Grand National Assembly had unlimited power.

B. Gursel has promised "free elections" as soon as possible.

1. It is doubtful that this will be possible before autumn. Failure to move rapidly toward elections, however, could lead to early disenchantment with the new regime.

2. While elections might be "free" in the general sense of the term, it seems clear that the present government will not permit top members of the previous administration to regain power.

C. Gursel has assured the US and other allies that Turkey will remain loyal to all past alliances. We do not foresee any basic change in Turkish foreign policy.

(Note: We have learned [redacted] that the Turkish coup has had significant repercussions in Iran. [redacted] there is widespread activity among groups favoring a similar overthrow of the Shah's government.)

~~SECRET~~

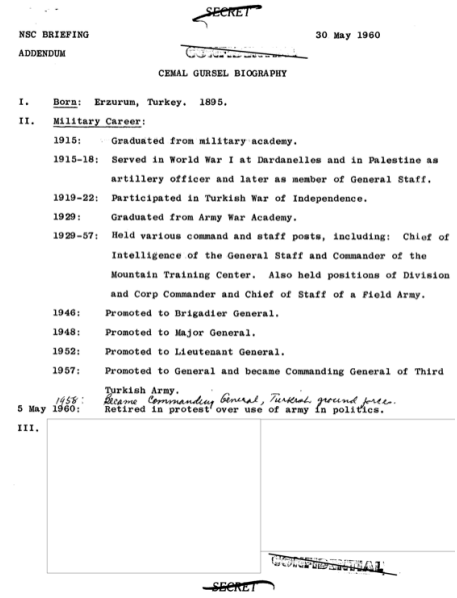

SECRET

NSC BRIEFING 30 May 1960

ADDENDUM

CEMAL GURSEL BIOGRAPHY

I. Born: Erzurum, Turkey. 1895.

II. Military Career:

1915: Graduated from military academy.

1915-18: Served in World War I at Dardanelles and in Palestine as artillery officer and later as member of General Staff.

1919-22: Participated in Turkish War of Independence.

1929: Graduated from Army War Academy.

1929-57: Held various command and staff posts, including: Chief of Intelligence of the General Staff and Commander of the Mountain Training Center. Also held positions of Division and Corp Commander and Chief of Staff of a Field Army.

1946: Promoted to Brigadier General.

1948: Promoted to Major General.

1952: Promoted to Lieutenant General.

1957: Promoted to General and became Commanding General of Third Turkish Army.

1958: Became Commanding General, Turkish ground forces.

5 May 1960: Retired in protest over use of army in politics.

III.

SECRET

Ek: 9. CIA arşivinde 1960 tarihinde Türkiye'de komünist organizasyonların olmadığı ve minimal düzeyde olduğunu ifade eden belge. CIA Archive, FOIA Collection, 0005757344. İntellegence Publication Files, 1946-1950, Record Group: 263, Arc Id: 6924265.

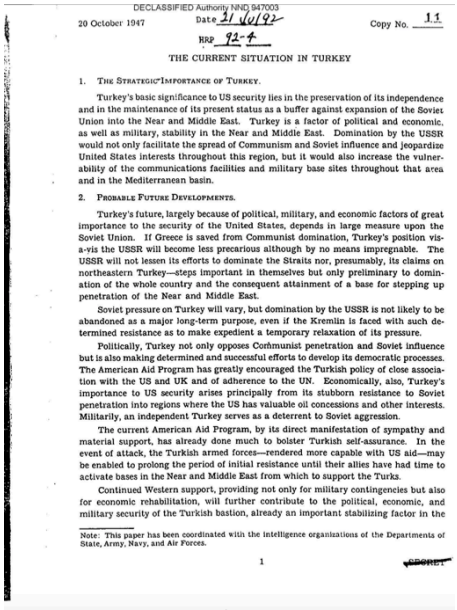

DECLASSIFIED Authority NND 947003
Date 21 Jul 92

20 October 1947 Copy No. 11

RRP 92-4

THE CURRENT SITUATION IN TURKEY

1. The Strategic Importance of Turkey.

Turkey's basic significance to US security lies in the preservation of its independence and in the maintenance of its present status as a buffer against expansion of the Soviet Union into the Near and Middle East. Turkey is a factor of political and economic, as well as military, stability in the Near and Middle East. Domination by the USSR would not only facilitate the spread of Communism and Soviet influence and jeopardize United States interests throughout this region, but it would also increase the vulnerability of the communications facilities and military base sites throughout that area and in the Mediterranean basin.

2. Probable Future Developments.

Turkey's future, largely because of political, military, and economic factors of great importance to the security of the United States, depends in large measure upon the Soviet Union. If Greece is saved from Communist domination, Turkey's position vis-a-vis the USSR will become less precarious although by no means impregnable. The USSR will not lessen its efforts to dominate the Straits nor, presumably, its claims on northeastern Turkey—steps important in themselves but only preliminary to domination of the whole country and the consequent attainment of a base for stepping up penetration of the Near and Middle East.

Soviet pressure on Turkey will vary, but domination by the USSR is not likely to be abandoned as a major long-term purpose, even if the Kremlin is faced with such determined resistance as to make expedient a temporary relaxation of its pressure.

Politically, Turkey not only opposes Communist penetration and Soviet influence but is also making determined and successful efforts to develop its democratic processes. The American Aid Program has greatly encouraged the Turkish policy of close association with the US and UK and of adherence to the UN. Economically, also, Turkey's importance to US security arises principally from its stubborn resistance to Soviet penetration into regions where the US has valuable oil concessions and other interests. Militarily, an independent Turkey serves as a deterrent to Soviet aggression.

The current American Aid Program, by its direct manifestation of sympathy and material support, has already done much to bolster Turkish self-assurance. In the event of attack, the Turkish armed forces—rendered more capable with US aid—may be enabled to prolong the period of initial resistance until their allies have had time to activate bases in the Near and Middle East from which to support the Turks.

Continued Western support, providing not only for military contingencies but also for economic rehabilitation, will further contribute to the political, economic, and military security of the Turkish bastion, already an important stabilizing factor in the

Note: This paper has been coordinated with the intelligence organizations of the Departments of State, Army, Navy, and Air Forces.

1

SECRET

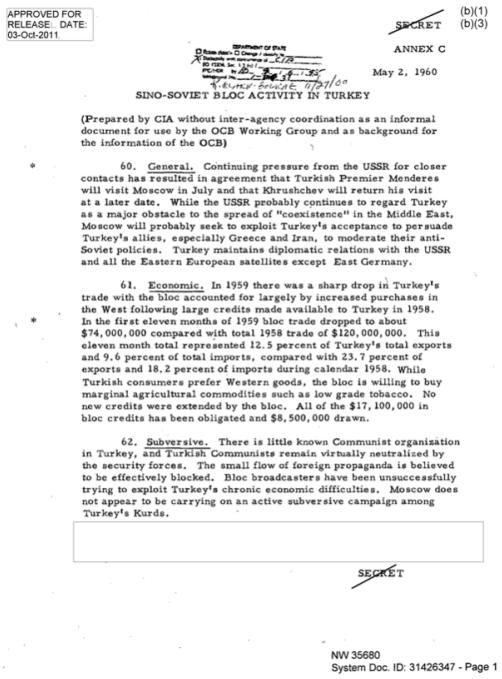

APPROVED FOR RELEASE: DATE: 03-Oct-2011

(b)(1)
(b)(3)

SECRET

ANNEX C

May 2, 1960

SINO-SOVIET BLOC ACTIVITY IN TURKEY

(Prepared by CIA without inter-agency coordination as an informal document for use by the OCB Working Group and as background for the information of the OCB)

60. General. Continuing pressure from the USSR for closer contacts has resulted in agreement that Turkish Premier Menderes will visit Moscow in July and that Khrushchev will return his visit at a later date. While the USSR probably continues to regard Turkey as a major obstacle to the spread of "coexistence" in the Middle East, Moscow will probably seek to exploit Turkey's acceptance to persuade Turkey's allies, especially Greece and Iran, to moderate their anti-Soviet policies. Turkey maintains diplomatic relations with the USSR and all the Eastern European satellites except East Germany.

61. Economic. In 1959 there was a sharp drop in Turkey's trade with the bloc accounted for largely by increased purchases in the West following large credits made available to Turkey in 1958. In the first eleven months of 1959 bloc trade dropped to about $74,000,000 compared with total 1958 trade of $120,000,000. This eleven month total represented 12.5 percent of Turkey's total exports and 9.6 percent of total imports, compared with 23.7 percent of exports and 18.2 percent of imports during calendar 1958. While Turkish consumers prefer Western goods, the bloc is willing to buy marginal agricultural commodities such as low grade tobacco. No new credits were extended by the bloc. All of the $17,100,000 in bloc credits has been obligated and $8,500,000 drawn.

62. Subversive. There is little known Communist organization in Turkey, and Turkish Communists remain virtually neutralized by the security forces. The small flow of foreign propaganda is believed to be effectively blocked. Bloc broadcasters have been unsuccessfully trying to exploit Turkey's chronic economic difficulties. Moscow does not appear to be carrying on an active subversive campaign among Turkey's Kurds.

SECRET

NW 35680
System Doc. ID: 31426347 - Page 1

Ek: 10.Fethullah Gülen'in girişimleriyle açılan Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği Erzurum Şubesi'nin faaliyetleri hakkında gazetede yer alan haberler. *Ekspres,* 14, 31. 05.1965, s. 1.

Doğu Ekspres

Söz Milletindir

Güneşli Fazilete Doğru

Erzurum Komünizmle Mücadele Derneği Vaızların Kahvelerde Konuşma Yapmalarını Temin Etti

TÜRKİM

Pakistan Basın Ataşesi Konferans Verdi

Garbis Sakaryan Geliyor

Liman işletmeleri

Darp ve Hakaret

Vehbi Koç Erzurum'a Geliyor

Basınış'ı Konse 19 Mayıs

Erzurum Hademe-i Hayrat Cem'iyetinin Beyannâmesi

Zora Karşıdır

Doğu Ekspres

Söz Milletindir

K·M· Derneği Kahvelerden Kumarı Y·Etmye Çalışıyor

Sayın Senatörümüz Dr. Edip Somunoğlunun Gezi İntibaları

TİCARET LİSESİNDE MÜNAZARA

Dış Memleketlere işçi Göndermek zararlımıdır, Yoksa Faydalımıdır?

Kâr: Bu sayede müreffeh hayat! Zarar: Taşıma su'ile deyirmen...

Türkiye-İsrail Ticaret Anlaşması İmzalandı

Ek: 11. Komünizmle Mücadele Cemiyeti'nin CHP'ye mektubu. B.C.A., Fon: 490-1-0-0, Yer: 598-70-5, Komünizmle Mücadele Cemiyeti'ne para yardımında bulunulması.(25.11.1948).

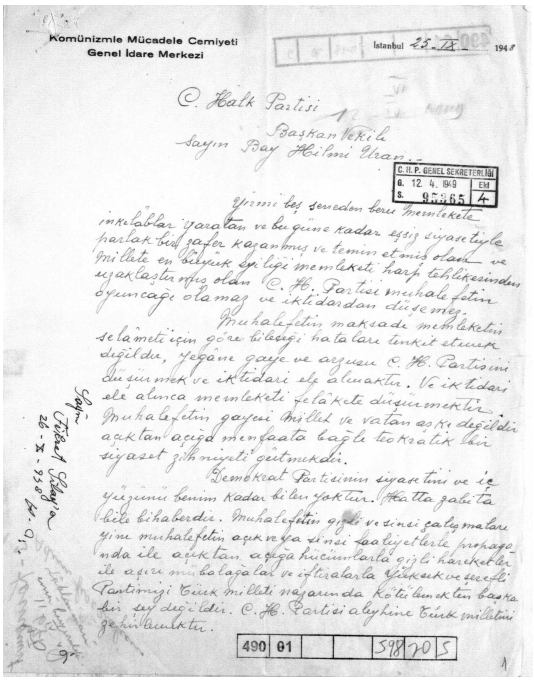

Komünizmle Mücadele Cemiyeti
Genel İdare Merkezi

İstanbul 25-11-1948

C.H.P. GENEL SEKRETERLİĞİ
6. 12. 4. 1948 EM
S. 9536 4

C. Halk Partisi
Başkan Vekili
Sayın Bay Hilmi Uran.

Yirmi beş senedan beri Memlekete inkılâblar yaptıran ve bu güne kadar eşsiz siyasetiyle parlak bir zafer kazanmış ve temin etmiş olan ve milleti en bedbaht şartlar içinde memleketi harp tehlikesinden oyuncağı olamaz ve iktidardan düşemez.

Muhalefetin maksadı memleketin selâmeti için göre bilmeği hatalara tenkit etmek değildir, yekane gaye ve arzusu C.H. Partisini düşürmek ve iktidarı ele almaktır. Ve iktidarı ele alınca memleketi felâkete düşürmektir. Muhalefetin gayesi millet ve vatan aşkı değildir, açıktan açığa menfaata bağlı tecrübesiz bir siyaset yürütmeğidir.

Demokrat Partinin siyasetini ve işleyişini benim kadar bilen yoktur. Hatta şahsi bile bihaberdir. Muhalefetin gizli ve sinsi çalışmaları yine muhalefetin açık veya sinsi faaliyetleriyle propaganda ile açıktan açığa hücumlarla gizli hareketleri ile aşırı mübalağalar ve iftiralarla yükseltmeye çalıştığı Partinizi Türk milleti nazarında kötülemekten başka bir şey değildi. C.H. Partisi aleyhine Türk milletini galeyanlandırdı.

490 | 61 | | 598 | 70 | 5

Komünizmle Mücadele Cemiyeti
Genel İdare Merkezi

İstanbul 194

Bunlara göz yummak Partimiz için mazarati mucibdir.

Ben Komünizmle mücadele Cemiyetinin İdare heyeti agasından ve Hukuk müşaviriyim. Bu Cemiyete intisabımın yegâne sebebi Cemiyeti icabında C.H. Partisine bir dayanak olarak istifade ettirmektir. Partimizin tehlikeli zamanlarında muhalefetin aleyhine gitmek ve muhalefeti yıkmaktır. Hatta en büyük arzu ve gayem Cemiyetimizi C.H. Partisine mal etmektedir. Ve bunun için Partili arkadaşları cemiyete kayıd ettirmekte dahi.

Daima aleyh namuslu ve şerefli bir vatandaş sıfatiyle muhalefete yıkmak için canı pahasına çalışacağına şerefimle söz veririm.

Bu münasebetle yapdığım bir yazıyı klişik olarak takdimede gazetaya nişrine yükseklerinizi rica etmekle bu hususta şimdiden cevabınızı üstün saygılarımla intizar etmekteyim.

Hürmet Kâzımış.

Hikmet Emin Roa
Komünizmle mücadele
cemiyeti Hukuk müşaviri
Cenevre Evrensel İnsanlık
Değeri Kurumu agasından
Piremeci Sokak No:7
İstiklâl caddesi
Beyoğlu
İstanbul

Not: muhalefeti yıkmak için temin etmemiz lazım gelen esas sebeplerden biri de...

Ek: 12. AP'li ve Komünizmle Mücadele Derneği Başkanı Fethi Tevetoğlu'nun ABD bayrağıyla poz verdiği görüntü.

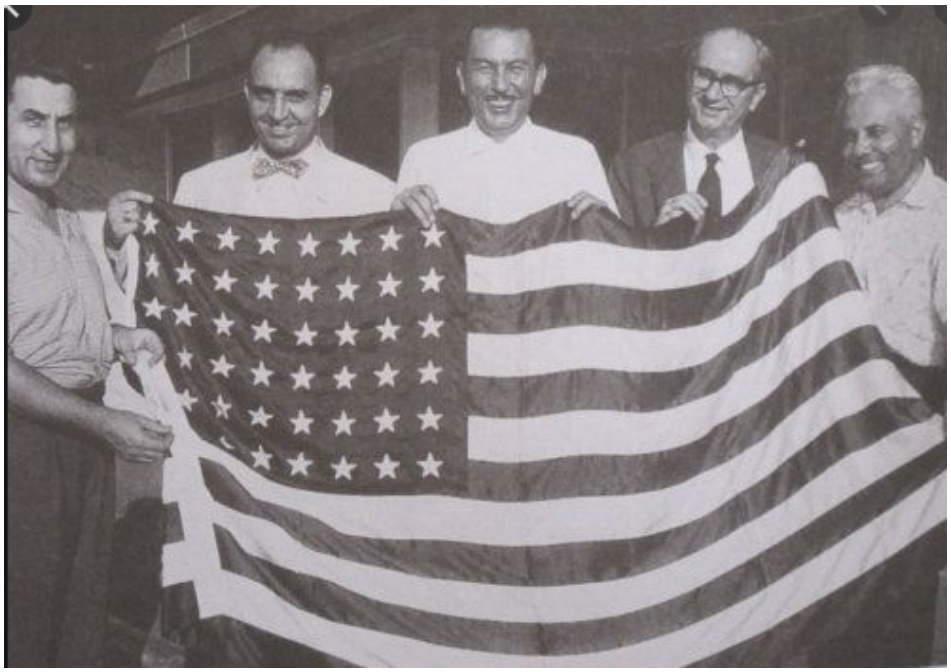

Ek: 13. DP'nin milliyetçi çevrelere verdiği desteğin ABD istihbarat raporlarına yansıması. General CIA Records, CIA-RDP80-00809A000700220292-9. 28.04.1953

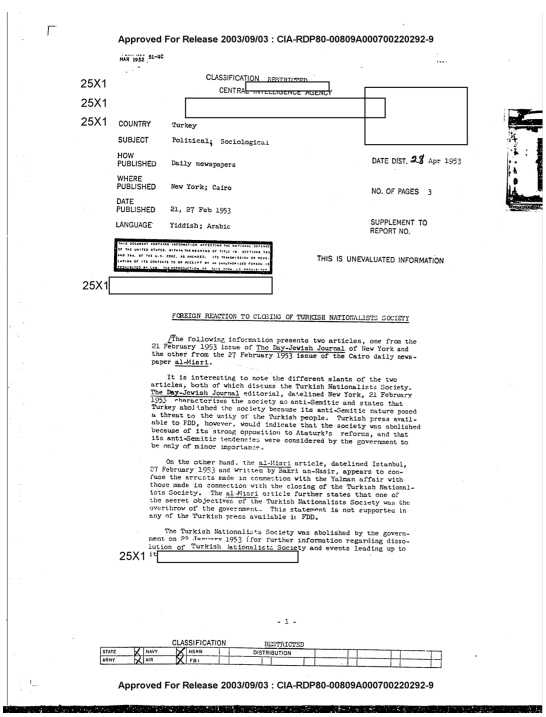

Approved For Release 2003/09/03 : CIA-RDP80-00809A000700220292-9

MAR 1952 51-4C

25X1
25X1
25X1

CLASSIFICATION RESTRICTED
CENTRAL INTELLIGENCE AGENCY

COUNTRY Turkey
SUBJECT Political; Sociological
HOW PUBLISHED Daily newspapers
DATE DIST. 28 Apr 1953
WHERE PUBLISHED New York; Cairo
NO. OF PAGES 3
DATE PUBLISHED 21, 27 Feb 1953
LANGUAGE Yiddish; Arabic
SUPPLEMENT TO REPORT NO.

THIS IS UNEVALUATED INFORMATION

25X1

FOREIGN REACTION TO CLOSING OF TURKISH NATIONALISTS SOCIETY

The following information presents two articles, one from the 21 February 1953 issue of The Day-Jewish Journal of New York and the other from the 27 February 1953 issue of the Cairo daily newspaper al-Misri.

It is interesting to note the different slants of the two articles, both of which discuss the Turkish Nationalists Society. The Day-Jewish Journal editorial, datelined New York, 21 February 1953, characterizes the society as anti-Semitic and states that Turkey abolished the society because its anti-Semitic nature posed a threat to the unity of the Turkish people. Turkish press available to FDD, however, would indicate that the society was abolished because of its strong opposition to Ataturk's reforms, and that its anti-Semitic tendencies were considered by the government to be only of minor importance.

On the other hand, the al-Misri article, datelined Istanbul, 27 February 1953 and written by Nabri an-Nasir, appears to confuse the arrests made in connection with the Talman affair with those made in connection with the closing of the Turkish Nationalists Society. The al-Misri article further states that one of the secret objectives of the Turkish Nationalists Society was the overthrow of the government. This statement is not supported in any of the Turkish press available to FDD.

The Turkish Nationalists Society was abolished by the government on 29 January 1953 [for further information regarding dissolution of Turkish Nationalists Society and events leading up to

25X1

- 1 -

CLASSIFICATION RESTRICTED
STATE NAVY NSA DISTRIBUTION
ARMY AIR FBI

Approved For Release 2003/09/03 : CIA-RDP80-00809A000700220292-9

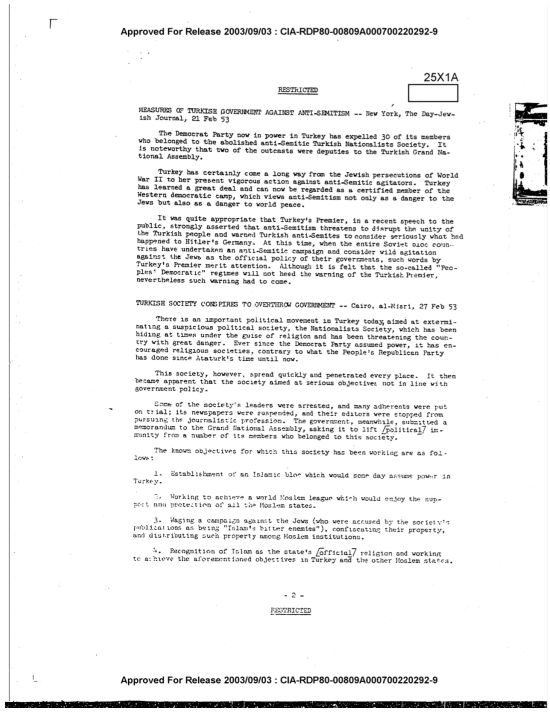

Approved For Release 2003/09/03 : CIA-RDP80-00809A000700220292-9

25X1A

RESTRICTED

MEASURES OF TURKISH GOVERNMENT AGAINST ANTI-SEMITISM -- New York, The Day-Jewish Journal, 21 Feb 53

The Democrat Party now in power in Turkey has expelled 30 of its members who belonged to the abolished anti-Semitic Turkish Nationalists Society. It is noteworthy that two of the outcasts were deputies to the Turkish Grand National Assembly.

Turkey has certainly come a long way from the Jewish persecutions of World War II to her present vigorous action against anti-Semitic agitators. Turkey has learned a great deal and can now be regarded as a certified member of the Western democratic camp, which views anti-Semitism not only as a danger to the Jews but also as a danger to world peace.

It was quite appropriate that Turkey's Premier, in a recent speech to the public, strongly asserted that anti-Semitism threatens to disrupt the unity of the Turkish people and warned Turkish anti-Semites to consider seriously what had happened to Hitler's Germany. At this time, when the entire Soviet bloc countries have undertaken an anti-Semitic campaign and consider wild agitation against the Jews as the official policy of their governments, such words by Turkey's Premier merit attention. Although it is felt that the so-called "Peoples' Democratic" regimes will not heed the warning of the Turkish Premier, nevertheless such warning had to come.

TURKISH SOCIETY CONSPIRES TO OVERTHROW GOVERNMENT -- Cairo, al-Misri, 27 Feb 53

There is an important political movement in Turkey today aimed at exterminating a suspicious political society, the Nationalists Society, which has been hiding at times under the guise of religion and has been threatening the country with great danger. Ever since the Democrat Party assumed power, it has encouraged religious societies, contrary to what the People's Republican Party has done since Ataturk's time until now.

This society, however, spread quickly and penetrated every place. It then became apparent that the society aimed at serious objectives not in line with government policy.

Some of the society's leaders were arrested, and many adherents were put on trial; its newspapers were suspended, and their editors were stopped from pursuing the journalistic profession. The government, meanwhile, submitted a memorandum to the Grand National Assembly, asking it to lift [political] immunity from a number of its members who belonged to this society.

The known objectives for which this society has been working are as follows:

1. Establishment of an Islamic bloc which would some day assume power in Turkey.

2. Working to achieve a world Moslem league which would enjoy the support and protection of all the Moslem states.

3. Waging a campaign against the Jews (who were accused by the society's publications as being "Islam's bitter enemies"), confiscating their property, and distributing such property among Moslem institutions.

4. Recognition of Islam as the state's [official] religion and working to achieve the aforementioned objectives in Turkey and the other Moslem states.

- 2 -

RESTRICTED

Approved For Release 2003/09/03 : CIA-RDP80-00809A000700220292-9

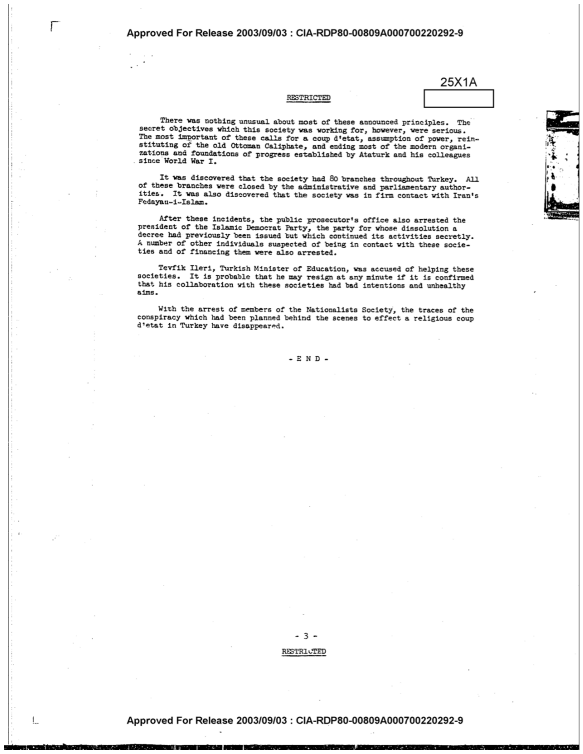

Approved For Release 2003/09/03 : CIA-RDP80-00809A000700220292-9

25X1A

RESTRICTED

There was nothing unusual about most of these announced principles. The secret objectives which this society was working for, however, were serious. The most important of these calls for a coup d'etat, assumption of power, reinstituting of the old Ottoman Caliphate, and ending most of the modern organizations and foundations of progress established by Ataturk and his colleagues since World War I.

It was discovered that the society had 80 branches throughout Turkey. All of these branches were closed by the administrative and parliamentary authorities. It was also discovered that the society was in firm contact with Iran's Fedayan-i-Islam.

After these incidents, the public prosecutor's office also arrested the president of the Islamic Democrat Party, the party for whose dissolution a decree had previously been issued but which continued its activities secretly. A number of other individuals suspected of being in contact with these societies and of financing them were also arrested.

Tevfik Ileri, Turkish Minister of Education, was accused of helping these societies. It is probable that he may resign at any minute if it is confirmed that his collaboration with these societies had bad intentions and unhealthy aims.

With the arrest of members of the Nationalists Society, the traces of the conspiracy which had been planned behind the scenes to effect a religious coup d'etat in Turkey have disappeared.

- E N D -

- 3 -

RESTRICTED

Approved For Release 2003/09/03 : CIA-RDP80-00809A000700220292-9

Ek: 14. Devlet bütçesinden Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği'ne yapılan yardım. Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Cilt: 14, Birleşim 65, s. 677.

Bölüm	Madde	
	35.763	**Türk Emekli Öğretmenler Cemiyetine yardım :**
	35.765	**Gaziantep Gazi ve Mücahitler ile Eski Muharipler Cemiyetine yardım :**
	35.766	**Türk Basın Birliğine yardım :**
	35.767	**Türkiye Tıp Cemiyetine yardım :**
	35.768	**İzmir Milli Kütüphane Cemiyetine yardım :**
	35.769	**DDY Memur ve İşçileri Yardımlaşma Derneğine :** Bu kurum, dernek ve cemiyetlere bütçe imkânları nisbetinde yardım yapılmakta olup yardım mevzuu kalmıyanlar çıkarılmaktadır.
	35.770	**Ankara Kimsesizleri, Yaşlıları, Güçsüzleri Dinlendirme ve Barındırma Yurdu Yaptırma Derneğine yardım :**
	35.771	**Gazeteciler Cemiyetine yardım :**
	35.772	**Türkiye Tabiatını Koruma Cemiyetine yardım :**
	35.773	**Haydarpaşa Nümune Hastanesi Yardım Derneğine :**
	35.774	**Anadolu Gazeteciler Cemiyeti Genel Merkezine :**
	35.775	**Türkiye Komünizmle Mücadele Derneğine yardım :**
	35.776	**Ankara Gazeteciler Cemiyetine : (Dispanser yapımına yardım olmak üzere)**
	35.778	**Mülkiyeliler Birliğine yardım :**
	35.779	**Türk Silââhlı Kuvvetleri, Mâlülleri, Şehit, Dul ve Yetimleri Cemiyetine yardım :**
	35.780	**Ankara Öğretim Derneğine yardım :**
	35.781	**Türk Ortodoks Kilisesine yardım :**
	35.782	**Gaziantep Atatürk Heykeli Yaptırma Derneğine :** Bu kurum, dernek ve cemiyetlere bütçe imkânları nisbetinde yardım yapılmakta olup yardım mevzuu kalmıyanlar çıkarılmaktadır.
	35.783	**Siyasi Partiler Kanununun 74 ncü maddesi gereğince partilere yapılacak Devlet yardımı :** Siyasi Partiler Kanununun 74 ncü maddesi gereğince 10 Ekim 1965 tarihinde yapılan milletvekilleri seçiminde Yüksek Seçim Kurulunca tesbit ve ilân olunan oy % lerine göre partilere ödenmek üzere 6 milyon lira konulmuştur.
	35.784	**Niğde Aksaray İlçesi Kadınları Yardımlaşma Derneğine yardım :** Aksaray ilçesinin gelişmesi için gerekli her türlü faaliyette bulunarak ve Aksaraylı çocukların kültür işleriyle uğraşmak için kurulmuş bulunan derneğe yardım yapılmaktadır.
	35.785	**Ankara Hayırseverler Cemiyetine yardım :** Fakir ve köylü öğrenci çocuklarını barınacağı bir ortaokul pansiyonu, yemekhanesi, kitaplığı, okuma salonu ve teferruatını havi olan bir binanın inşasına yardım olarak verilmektedir.
	35.786	**Ankara Türk Filârmoni Derneğine yardım :** Bu kurum ve cemiyetlere bütçe imkânları nisbetinde yardım yapılmaktadır.

15.Mücadele Dergisinin nüshası. *Mücadele*, 25.03.1965, s. 3.

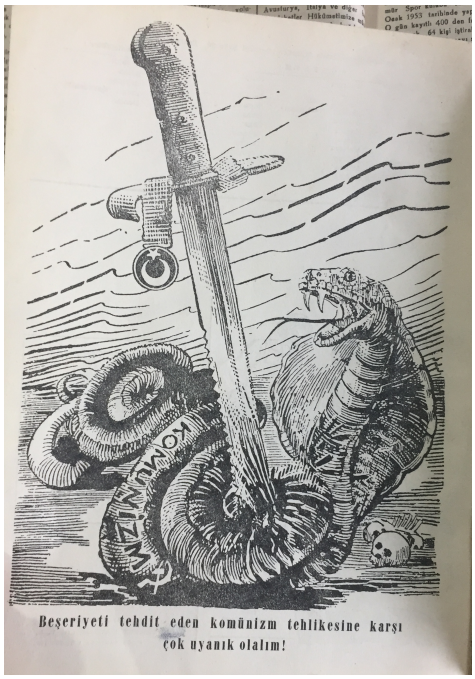

KOMÜNİZMLE
MÜCADELE
DERGİSİ
TANRI TÜRKÜ KORUSUN
BÜYÜK EMİR
Sonrası Unutulmamalıdırki Türk aleminin en büyük düşmanı Komünistliktir Gömüldüğü yerde eşitmeli M. Kemal ATATÜRK
GERİCİLER
Arif Nihat Asya
OLAYLAR:
Komünistler Birbirini Yer

16. TKMD Üyelik Belgesi

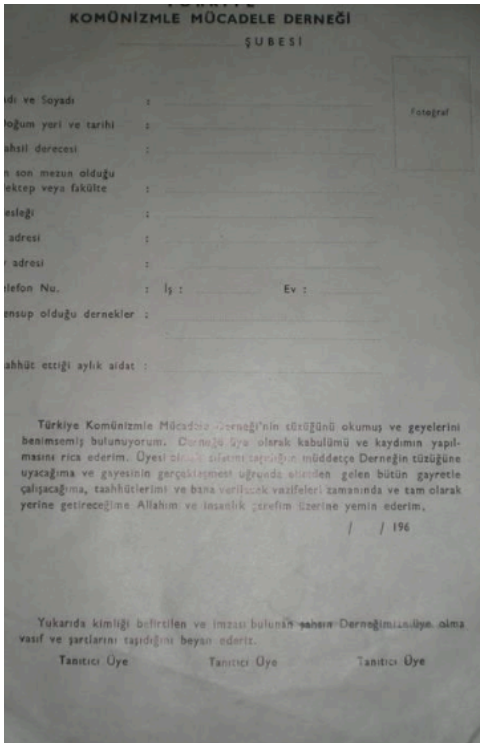
KOMÜNİZMLE MÜCADELE DERNEĞİ
ŞUBESİ
Fotoğraf
Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği'nin tüzüğünü okumuş ve geyelerini benimsemiş bulunuyorum. Derneğe üye olarak kabulümü ve kaydımın yapılmasını rica ederim. Üyesi olarak üstüme düşen görevleri tüzüğüne uyacağıma ve gayesinin gerçekleşmesi uğrunda elimden gelen bütün gayretle çalışacağıma, taahhütlerimi ve bana verilecek vazifeleri zamanında ve tam olarak yerine getireceğime Allahım ve insanlık şerefim üzerine yemin ederim.
/ / 196
Yukarıda kimliği belirtilen ve imzası bulunan şahsın Derneğimize üye olma vasıf ve şartlarını taşıdığını beyan ederiz.
Tanıtıcı Üye
Tanıtıcı Üye
Tanıtıcı Üye

17. ABD'nin Türkiye'deki gazetelerden yararlanılması gerektiği hakkında CIA raporu. General CIA Records, CIA-RDP-03130A000100020078-8. 20.08.1954.

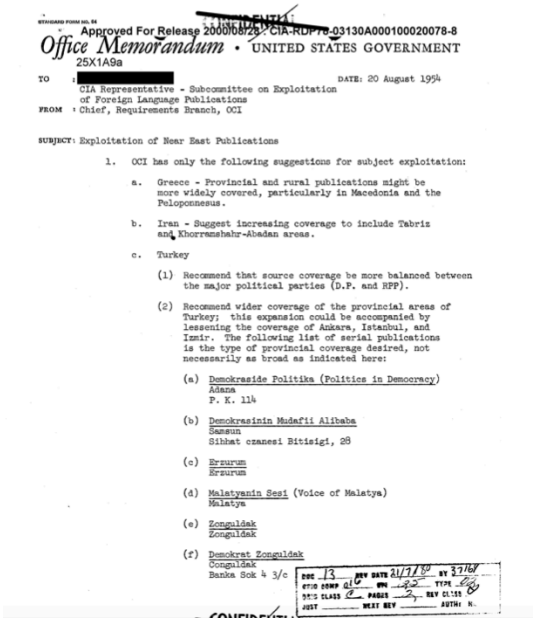

Approved For Release 2000/08/29 : CIA-RDP78-03130A000100020078-8

CONFIDENTIAL

Office Memorandum • UNITED STATES GOVERNMENT

25X1A9a

TO : [redacted] DATE: 20 August 1954

CIA Representative - Subcommittee on Exploitation of Foreign Language Publications

FROM : Chief, Requirements Branch, OCI

SUBJECT: Exploitation of Near East Publications

1. OCI has only the following suggestions for subject exploitation:

a. Greece - Provincial and rural publications might be more widely covered, particularly in Macedonia and the Peloponnesus.

b. Iran - Suggest increasing coverage to include Tabriz and Khorramshahr-Abadan areas.

c. Turkey

(1) Recommend that source coverage be more balanced between the major political parties (D.P. and RPP).

(2) Recommend wider coverage of the provincial areas of Turkey; this expansion could be accompanied by lessening the coverage of Ankara, Istanbul, and Izmir. The following list of serial publications is the type of provincial coverage desired, not necessarily as broad as indicated here:

(a) Demokraside Politika (Politics in Democracy)
Adana
P. K. 114

(b) Demokrasinin Mudafii Alibaba
Samsun
Sihhat czanesi Bitisigi, 28

(c) Erzurum
Erzurum

(d) Malatyanin Sesi (Voice of Malatya)
Malatya

(e) Zonguldak
Zonguldak

(f) Demokrat Zonguldak
Zonguldak
Banka Sok 4 3/c

DOC 13 REV DATE 21/7/80 BY 32168
OPIO COMP 01 ORIG 20 TYPE 8
PAGES 2 REV CLASS 2
JUST NEXT REV AUTH:

Approved For Release 2000/08/29 : CIA-RDP78-03130A000100020078-8

CONFIDENTIAL

(g) Demokrat Ulku
Gaziantep
Attaturk Bulravi

(h) Gulek
Tarsus
Inonu Cad, 10

(i) Halk
Trabzon

(j) Kars
Kars
Halkevi Binasi

(k) Kizilirmak
Sivas

(l) Ayhavar
Kars
Istiklalı Milli Cad, 125

(m) Edirne Serhad Gazetes
Edirne
Balikpazari Cad, 37

(3) Recommend that coverage of the following special subjects periodicals be considered:

(a) ATOM --- Istanbul weekly
Ankara Cad, 70

(b) Calisma Labor monthly
Ministry of Labor

(c) Endustri Izmir (Industry)

(d) Ekonomi Buyuk Gazete Istanbul

2. Please refer any questions on the above to [redacted] ext. 2181. 25X1A9a

25X1A9a

[redacted]

18. CIA'nın düzenli olarak Türkiye'deki politik durumla ilgili hazırladığı raporlardan örnekler. CIA Archive, General CIA Records, RDP79R00890A001200040016-3, RDP79-00927A004300010003-3.

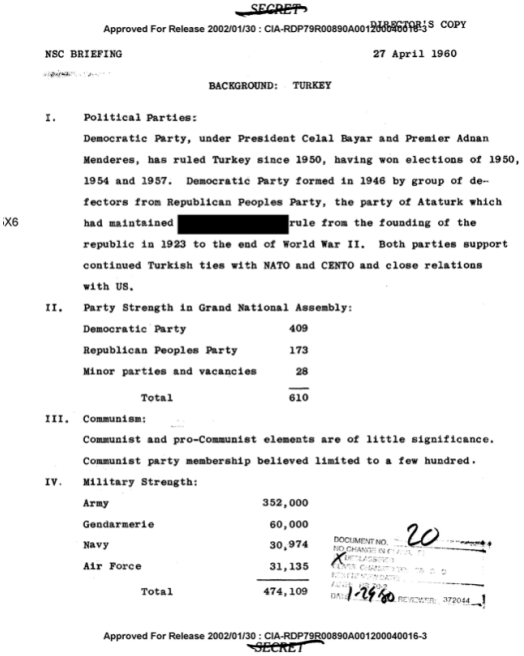

SECRET

Approved For Release 2002/01/30 : CIA-RDP79R00890A001200040016-3

DIRECTOR'S COPY

NSC BRIEFING 27 April 1960

BACKGROUND: TURKEY

I. Political Parties:

Democratic Party, under President Celal Bayar and Premier Adnan Menderes, has ruled Turkey since 1950, having won elections of 1950, 1954 and 1957. Democratic Party formed in 1946 by group of defectors from Republican Peoples Party, the party of Ataturk which had maintained [redacted] rule from the founding of the republic in 1923 to the end of World War II. Both parties support continued Turkish ties with NATO and CENTO and close relations with US.

X6

II. Party Strength in Grand National Assembly:

Democratic Party	409
Republican Peoples Party	173
Minor parties and vacancies	28
Total	610

III. Communism:

Communist and pro-Communist elements are of little significance. Communist party membership believed limited to a few hundred.

IV. Military Strength:

Army	352,000
Gendarmerie	60,000
Navy	30,974
Air Force	31,135
Total	474,109

DOCUMENT NO. 20
NO CHANGE IN CLASS.
DECLASSIFIED
CLASS. CHANGED TO: TS S C
NEXT REVIEW DATE:
DATE: 1-2980 REVIEWER: 372044

Approved For Release 2002/01/30 : CIA-RDP79R00890A001200040016-3

SECRET

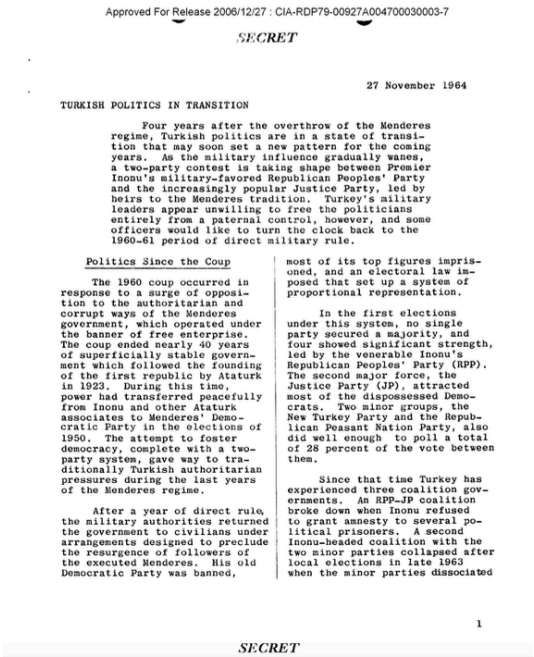

Approved For Release 2006/12/27 : CIA-RDP79-00927A004700030003-7

SECRET

27 November 1964

TURKISH POLITICS IN TRANSITION

Four years after the overthrow of the Menderes regime, Turkish politics are in a state of transition that may soon set a new pattern for the coming years. As the military influence gradually wanes, a two-party contest is taking shape between Premier Inonu's military-favored Republican Peoples' Party and the increasingly popular Justice Party, led by heirs to the Menderes tradition. Turkey's military leaders appear unwilling to free the politicians entirely from a paternal control, however, and some officers would like to turn the clock back to the 1960-61 period of direct military rule.

Politics Since the Coup

The 1960 coup occurred in response to a surge of opposition to the authoritarian and corrupt ways of the Menderes government, which operated under the banner of free enterprise. The coup ended nearly 40 years of superficially stable government which followed the founding of the first republic by Ataturk in 1923. During this time, power had transferred peacefully from Inonu and other Ataturk associates to Menderes' Democratic Party in the elections of 1950. The attempt to foster democracy, complete with a two-party system, gave way to traditionally Turkish authoritarian pressures during the last years of the Menderes regime.

After a year of direct rule, the military authorities returned the government to civilians under arrangements designed to preclude the resurgence of followers of the executed Menderes. His old Democratic Party was banned, most of its top figures imprisoned, and an electoral law imposed that set up a system of proportional representation.

In the first elections under this system, no single party secured a majority, and four showed significant strength, led by the venerable Inonu's Republican Peoples' Party (RPP). The second major force, the Justice Party (JP), attracted most of the dispossessed Democrats. Two minor groups, the New Turkey Party and the Republican Peasant Nation Party, also did well enough to poll a total of 28 percent of the vote between them.

Since that time Turkey has experienced three coalition governments. An RPP-JP coalition broke down when Inonu refused to grant amnesty to several political prisoners. A second Inonu-headed coalition with the two minor parties collapsed after local elections in late 1963 when the minor parties dissociated

1

SECRET

Approved For Release 2006/12/27 : CIA-RDP79-00927A004300010003-3

Adnan Menderes fell mainly on the press, on educators--especially politically minded university professors--and on the RPP leaders themselves. Thus, while the Democrats retained the sympathies of the rural masses, the intellectual elite of the country was alienated. The overthrow of the regime became certain when it began to use the armed forces and police for purely partisan purposes, such as intimidating RPP rally organizers and breaking up hostile student demonstrations.

When the Menderes government was ousted in May 1960, the act was performed by the armed forces, acting not primarily for themselves, but on behalf of true "constitutionality." Their action was broadly welcomed by the educated classes on that ground. The peasants, however, remained largely indifferent, though not really hostile.

Army's Political Role

The assumption of a political role involved no radical adjustment in the thinking of Turkey's military leaders. Ataturk's revolution itself had sprung from the upper ranks of the Ottoman army, and the military never have regarded themselves as a subordinate arm of the executive branch of the government. The dominant military view has been that the armed forces were the primary guardians of the constitution.

In setting up his political party, Ataturk did not "take the army out of politics," but rather established such an identity of views between the army leadership and the civilian government that it was inconceivable that the army should intervene in any partisan sense. Under these rather special conditions, a tradition that the military were aloof from politics gradually began to take root. However, the breakdown of the single-party system deprived the military of their sense of identity with the civilian leadership of the country.

The real political problems of the military began to appear when the more politically minded among the officers, thoroughly disaffected from all civilian leaders, sought not simply to return to constitutionalism after the 1960 coup, but to bring about another real revolution in the manner of Ataturk. This effort never really got off the ground--although it still has adherents, particularly among the more junior field-grade officers. However, it was pushed just hard enough to help produce 18 months of ineffectual military administration, which sorely tarnished the military's image as a group of efficient, dedicated leaders above the humdrum of ordinary politics.

Post-Coup Civilian Politics

The military coup did not in fact usher in a period of dramatic political change. By the end of 1961, the old political forces, some under new names, had returned to the arena.

Approved For Release 2006/12/27 : CIA-RDP79-00927A004300010003-3

Approved For Release 2006/12/27 : CIA-RDP79-00927A004300010003-3

INONU GURSEL GUMUSPALA

The Democrat Party of course disappeared as such--Menderes was executed, Bayar and the bulk of the DP leadership imprisoned, and even use of the word "democrat" in any party title was prohibited. Three new parties appeared, however, seeking to fill the vacuum that the DP had left. These were the Justice Party (JP), headed by retired General Gumuspala; the New Turkey Party (NTP), headed by economist Ekrin Alican; and the Republican Peasant Nation Party (RPNP), under the leadership of a former DP dissident, Osman Bolukbasi. The RPNP has since split into two; the orthodox remnant is led by Hasan Dincer. The RPP, the principal beneficiary of the coup, remained largely unchanged.

Thus, at least in appearance, Turkey has a multiparty system on the Western European model. The adoption of proportional representation in national and provincial elections has further encouraged the growth of minor parties and the formation of coalition governments. The first postcoup election resulted in a coalition of the RPP and the JP which foundered after six months on the issue of amnesty for political prisoners. It was followed by the present unsteady arrangement, which places the NTP and the RPNP in a cabinet dominated by the RPP and headed by the latter's venerable leader, Ismet Inonu, companion of Ataturk, his successor as President of Turkey from 1938 to 1950, and the man who is most credited with bringing Turkey from virtual dictatorship under Ataturk to "democracy." General Gursel, who was the front man for the 1960 military coup, is installed as President.

There are clear signs, however, of a trend back to "normal"--i.e., to a two-party system consisting of the RPP and

Approved For Release 2006/12/27 : CIA-RDP79-00927A004300010003-3

Approved For Release 2005/01/05 : CIA-RDP79-00927A005000080003-8

SECRET

1 October 1965

OCI No. 0309/65B

Copy No. 57

SPECIAL REPORT

PRE-ELECTION PICTURE IN TURKEY

CENTRAL INTELLIGENCE AGENCY

OFFICE OF CURRENT INTELLIGENCE

25X1

SECRET

Approved For Release 2005/01/05 : CIA-RDP79-00927A005000080003-8
Excluded from automatic downgrading and declassification

Approved For Release 2005/01/05 : CIA-RDP79-00927A005000080003-8

PRE-ELECTION PICTURE IN TURKEY

The Turkish electorate will go to the polls on 10 October 1965 to choose a new parliament which will determine the future course of democracy in Turkey and the country's role in world affairs. As the political campaign enters its final week, it is still uncertain whether any single party can win a majority or whether Turkey will again be faced with the frustrations and limitations of a coalition government. It appears likely, however, that the Justice Party, the acknowledged successor of the old Democratic Party outlawed following the 1960 military coup, will win at least a substantial plurality. The military leadership has expressed itself strongly in favor of coalition government, apparently on the assumption that it is more representative and easier to control. All 450 seats in the National Assembly, the lower house of parliament, will be filled; senatorial elections will be held next year. The president's term expires in 1968 and he is not affected by the assembly elections.

Years of Transition

The elections will ring down the curtain on the revolutionary period that began on 27 May 1960 with a military coup d'etat that ended the increasingly authoritarian regime of President Celal Bayar and Prime Minister Adnan Menderes. Bayar and Menderes--both executed by the military regime following a lengthy trial--were leaders of the Democratic Party. The years since 1960 have been a period of transition during which the military has gradually returned the processes of government and politics to civilian leaders, albeit under the watchful eyes of the Turkish high command.

These years of transition were not easy for the Turks, who traditionally prefer strong leadership and direction. Not only were the military leaders inept in governing, but the institution of a proportional representation electoral system resulted in a series of weak coalition governments that did little to inspire public confidence. The postrevolutionary period has also spawned extremists of both the left and the right, which may do more damage to Turkey's democratic development than did the rigidity of the prerevolutionary government.

From Revolution to Reformation

The leaders of the 1960 revolution had no desire or

Approved For Release 2005/01/05 : CIA-RDP79-00927A005000080003-8

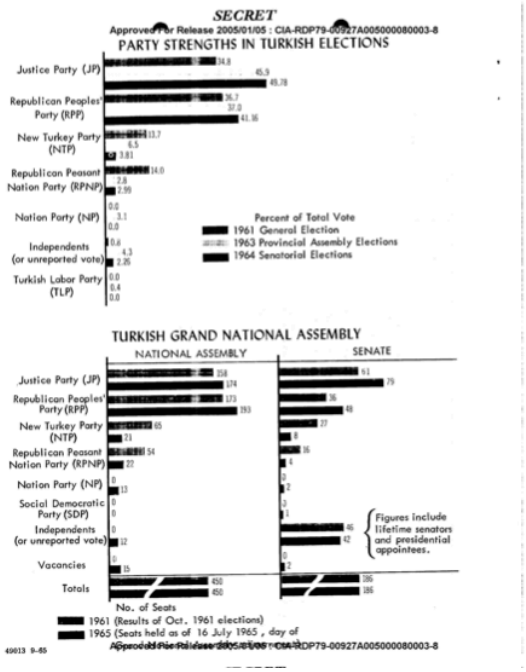

19. CIA raporlarına yansıyan dünyada 1957 yılına ait komünizm vakaları. CIA General Record, CIA-RDP91-00901R00050016011-7, 30.11.1957.

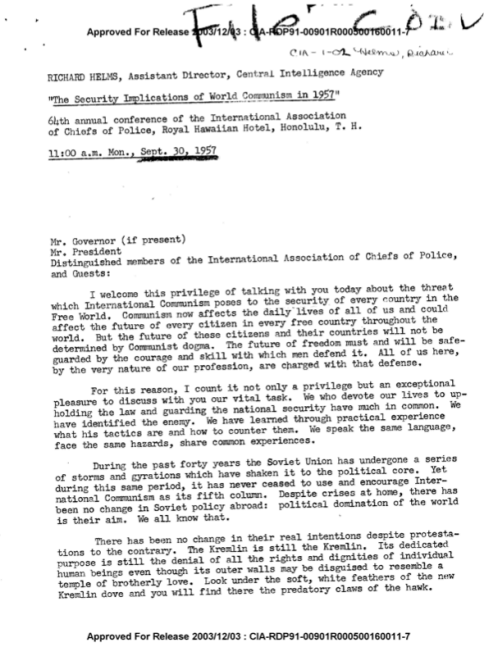

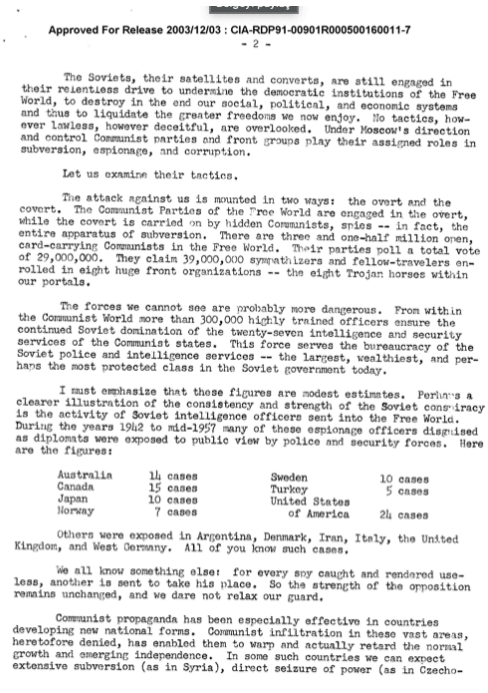

20. Nazım Hikmet Ran'a komünist olduğu gerekçesiyle yapılan hakaretler. *Zonguldak*, 25 Mart 1952, s. 1.

YENİ ZONGULDAK

Devlet Başkanımız Bayar

Başbakanla Birlikte

Nisanda Memleketimize gelecekler

İT ÜRÜR...

Valimiz İlçelerde

C. H. P. II Kongresi Toplandı

Parti meclisinde ilâveizi Dr. M. Altıok temsil edecek

Sinema Çakaları

Stalinin Piçi!

Karabük Fabrikası Protesto Edildi

TİFO AŞISI

Resad Nuri Güntekin yakında şehrimizden ayrılıyor

Milli Eğitim Müdürü döndü

M. Eğitimde nakil ve tayinler

21. Türk profesörlerin komünizmle suçlanmasına ait CIA raporu. CIA Archive, General CIA Records, CIA-RDP-80-00809A000700210218-2, 18.03.1953.

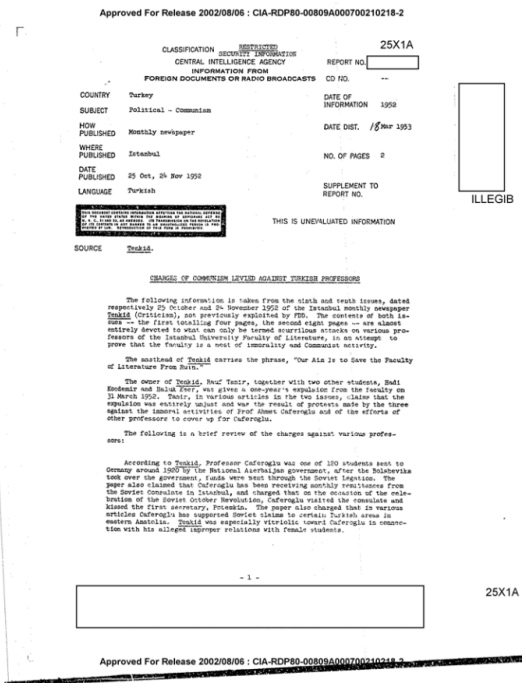

Approved For Release 2002/08/06 : CIA-RDP80-00809A000700210218-2

RESTRICTED

CLASSIFICATION SECURITY INFORMATION

CENTRAL INTELLIGENCE AGENCY

INFORMATION FROM FOREIGN DOCUMENTS OR RADIO BROADCASTS

25X1A

REPORT NO.

CD NO. --

COUNTRY	Turkey
SUBJECT	Political - Communism
HOW PUBLISHED	Monthly newspaper
WHERE PUBLISHED	Istanbul
DATE PUBLISHED	25 Oct, 24 Nov 1952
LANGUAGE	Turkish

DATE OF INFORMATION 1952

DATE DIST. 18 Mar 1953

NO. OF PAGES 2

SUPPLEMENT TO REPORT NO.

ILLEGIB

THIS IS UNEVALUATED INFORMATION

SOURCE Tenkid.

CHARGES OF COMMUNISM LEVIED AGAINST TURKISH PROFESSORS

The following information is taken from the ninth and tenth issues, dated respectively 25 October and 24 November 1952 of the Istanbul monthly newspaper Tenkid (Criticism), not previously exploited by FDD. The contents of both issues -- the first totalling four pages, the second eight pages -- are almost entirely devoted to what can only be termed scurrilous attacks on various professors of the Istanbul University Faculty of Literature, in an attempt to prove that the faculty is a nest of immorality and Communist activity.

The masthead of Tenkid carries the phrase, "Our Aim Is: to Save the Faculty of Literature From Ruin."

The owner of Tenkid, Nevf Tanir, together with two other students, Hadi Evdenair and Dalia Ferr, was given a one-year's expulsion from the faculty on 31 March 1952. Tanir, in various articles in the two issues, claims that the expulsion was entirely unjust and was the result of protests made by the three against the immoral activities of Prof Ahmet Caferoglu and of the efforts of other professors to cover up for Caferoglu.

The following is a brief review of the charges against various professors:

According to Tenkid, Professor Caferoglu was one of 150 students sent to Germany around 1920 by the National Azerbaijan government, after the Bolsheviks took over the government, funds were sent through the Soviet legation. The paper also claimed that Caferoglu has been receiving monthly remittances from the Soviet Consulate in Istanbul, and charged that on the occasion of the celebration of the Soviet October Revolution, Caferoglu visited the consulate and kissed the first secretary, Potemkin. The paper also charged that in various articles Caferoglu has supported Soviet claims to certain Turkish areas in eastern Anatolia. Tenkid was especially vitriolic toward Caferoglu in connection with his alleged improper relations with female students.

- 1 -

25X1A

Approved For Release 2002/08/06 : CIA-RDP80-00809A000700210218-2

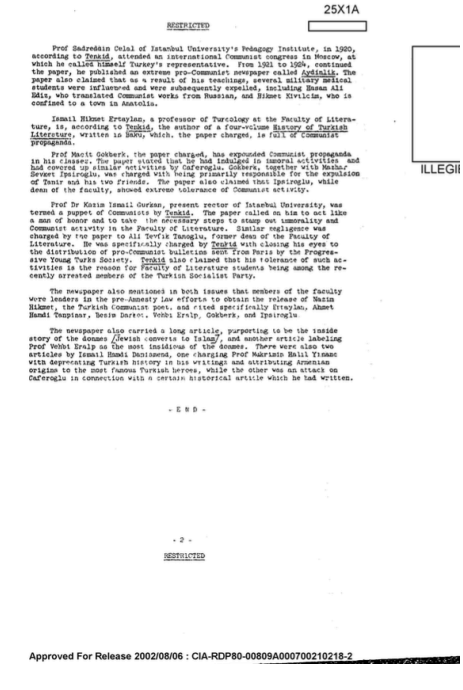

25X1A

RESTRICTED

Prof Sadreddin Celal of Istanbul University's Pedagogy Institute, in 1920, according to Tenkid, attended an international Communist congress in Moscow, at which he called himself Turkey's representative. From 1921 to 1924, continued the paper, he published an extreme pro-Communist newspaper called Aydinlik. The paper also claimed that as a result of his teachings, several military medical students were influenced and were subsequently expelled, including Hasan Ali Ediz, who translated Communist works from Russian, and Hikmet Kivilcim, who is confined to a town in Anatolia.

Ismail Hikmet Ertaylan, a professor of Turcology at the Faculty of Literature, is, according to Tenkid, the author of a four-volume History of Turkish Literature, written in 1940, which, the paper charged, is full of Communist propaganda.

Prof Macit Gokberk, the paper charged, has expounded Communist propaganda in his classes. The paper stated that he had indulged in immoral activities and had covered up similar activities by Caferoglu. Gokberk, together with Mazhar Sevket Ipsiroglu, was charged with being primarily responsible for the expulsion of Tanir and his two friends. The paper also claimed that Ipsiroglu, while dean of the faculty, showed extreme tolerance of Communist activity.

Prof Dr Kazim Ismail Gurkan, present rector of Istanbul University, was termed a puppet of Communists by Tenkid. The paper called on him to act like a man of honor and to take the necessary steps to stamp out immorality and Communist activity in the Faculty of Literature. Similar negligence was charged by the paper to Ali Tevfik Tanoglu, former dean of the Faculty of Literature. He was specifically charged by Tenkid with closing his eyes to the distribution of pro-Communist bulletins sent from Paris by the Progressive Young Turks Society. Tenkid also claimed that his tolerance of such activities is the reason for Faculty of Literature students being among the recently arrested members of the Turkish Socialist Party.

The newspaper also mentioned in both issues that members of the faculty were leaders in the pre-Amnesty law efforts to obtain the release of Nazim Hikmet, the Turkish Communist poet, and cited specifically Ertaylan, Ahmet Hamdi Tanpinar, Besim Darent, Vehbi Ersip, Gokberk, and Ipsiroglu.

The newspaper also carried a long article, purporting to be the inside story of the donmes (Jewish converts to Islam), and another article labeling Prof Vehbi Ersip as the most insidious of the donmes. There were also two articles by Ismail Hamdi Danismend, one charging Prof Makrimin Halil Yinanc with deprecating Turkish history in his writings and attributing Armenian origins to the most famous Turkish heroes, while the other was an attack on Caferoglu in connection with a certain historical article which he had written.

- E N D -

- 2 -

RESTRICTED

ILLEGIB

Approved For Release 2002/08/06 : CIA-RDP80-00809A000700210218-2

22.ABD Başkanı Truman'ın komünizm hakkındaki beyanatı yerel basında. *Zonguldak Piyasa ve İlan*, 12 Mayıs 1950, s. 1.

ZONGULDAK
PİYASA ve İLÂN
TARİFE-HADİSE
EKONOMİK SİYASAL GÜNLÜK HABERLER GAZETESİ

Komünizm tehlikesi daha uzun müddet mevcuttur

Truman, Amerika dış siyasetinin başlıca gayesinin komünizme karşı savaşan hür dünyayı birleştirmek olduğunu söyledi

Çanakkale Muharipleri Birliği

Cevat Açıkalın iki memleketin dostluğunu belirten bir konuşma yaptı

Demir Çelik fabrikaları tetkik heyeti Ankara'ya döndü

Zeytinyağı piyasası

Krom ihracı

Erzurum'da verem hastanesi açıldı

Piyangodan 100 bin lira alan talihli

Keban'da da su baskını

18 ev yıkıldı, 150 ev zarar gördü, insanca kayıp yoktur

Ereğli POSTASI
HAFTALIK SİYASİ MEMLEKET GAZETESİ

Demokrat Parti Yeni binasına taşınmak üzere

Lokalin açılma töreni yakında yapılacak

Komünistlere Ölüm Cezası Bile Azdır

İlçemizde Mandalina yetiştirilemezmi?

Kurt Kocayınca

Avrupa konseyinde Türkiye hakkında sitayişkâr sözler

Konsey Genel Sekreterinin ziyafetinde Türk Askerlerinin gerefine kadehler kaldırıldı

(Neyren Deresi Kenarında)

ZONGULDAK

Harbin menbaı Kore değil Moskova'dır

İŞLETMELER BAKANI diyor ki

Bayındırlık Bakanının İncelemeleri

C.H.P. Genel Sekreteri Ankara'ya Döndü

Sorguçsuz: D. P. dekî Milletvekilleri niçin çekilmiğer ?

İşletmede Bir değişiklik

İşe Yeni Başlıyoruz

C. H. P. Genel Sekreterliğinde Toplantı

Devrek'den 30 kişilik bir heyet İnönü'ye sigaret etti

E. K. İ. de Değişiklikler

Büyük Kayıp

24. 1948 yılında İstanbul'da kurulan Komünizmle Mücadele Cemiyeti'nin neşrettiği yayın.

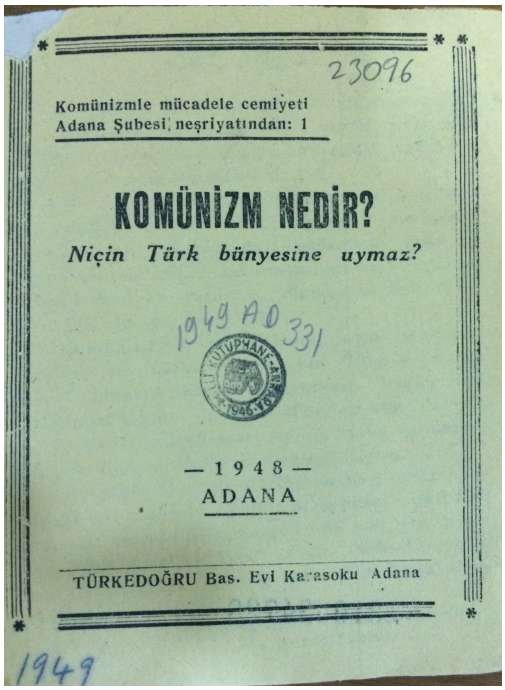

Komünizmle mücadele cemiyeti
Adana Şubesi neşriyatından: 1

KOMÜNİZM NEDİR?

Niçin Türk bünyesine uymaz?

— 1948 —
ADANA

TÜRKEDOĞRU Bas. Evi Karasoku Adana

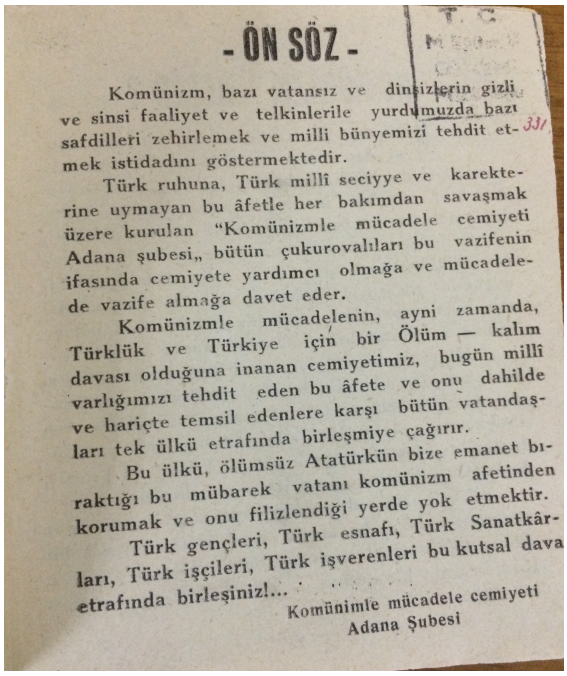

- ÖN SÖZ -

Komünizm, bazı vatansız ve dinsizlerin gizli ve sinsi faaliyet ve telkinlerile yurdumuzda bazı safdilleri zehirlemek ve milli bünyemizi tehdit etmek istidadını göstermektedir.

Türk ruhuna, Türk millî seciyye ve karekterine uymayan bu âfetle her bakımdan savaşmak üzere kurulan "Komünizmle mücadele cemiyeti Adana şubesi„ bütün çukurovalıları bu vazifenin ifasında cemiyete yardımcı olmağa ve mücadelede vazife almağa davet eder.

Komünizmle mücadelenin, ayni zamanda, Türklük ve Türkiye için bir Ölüm — kalım davası olduğuna inanan cemiyetimiz, bugün millî varlığımızı tehdit eden bu âfete ve onu dahilde ve hariçte temsil edenlere karşı bütün vatandaşları tek ülkü etrafında birleşmiye çağırır.

Bu ülkü, ölümsüz Atatürkün bize emanet bıraktığı bu mübarek vatanı komünizm afetinden korumak ve onu filizlendiği yerde yok etmektir.

Türk gençleri, Türk esnafı, Türk Sanatkârları, Türk işçileri, Türk işverenleri bu kutsal dava etrafında birleşiniz!...

Komünimle mücadele cemiyeti
Adana Şubesi

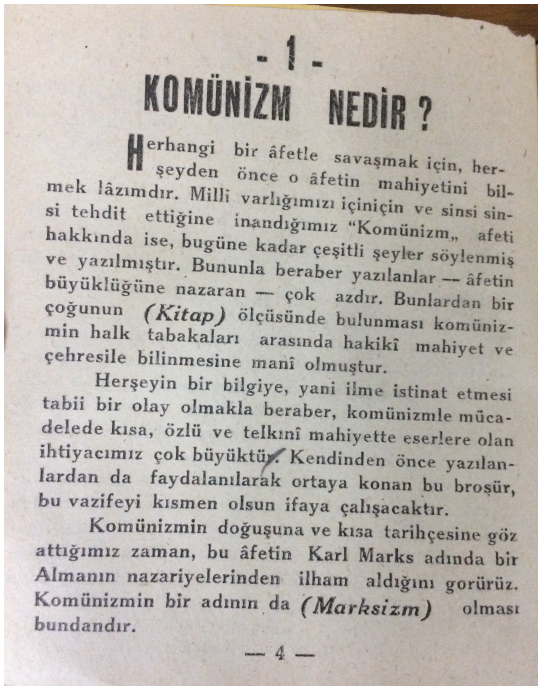

- 1 -
KOMÜNİZM NEDİR ?

Herhangi bir âfetle savaşmak için, herşeyden önce o âfetin mahiyetini bilmek lâzımdır. Milli varlığımızı içiniçin ve sinsi sinsi tehdit ettiğine inandığımız "Komünizm„ afeti hakkında ise, bugüne kadar çeşitli şeyler söylenmiş ve yazılmıştır. Bununla beraber yazılanlar — âfetin büyüklüğüne nazaran — çok azdır. Bunlardan bir çoğunun *(Kitap)* ölçüsünde bulunması komünizmin halk tabakaları arasında hakikî mahiyet ve çehresile bilinmesine manî olmuştur.

Herşeyin bir bilgiye, yani ilme istinat etmesi tabii bir olay olmakla beraber, komünizmle mücadelede kısa, özlü ve telkinî mahiyette eserlere olan ihtiyacımız çok büyüktür. Kendinden önce yazılanlardan da faydalanılarak ortaya konan bu broşür, bu vazifeyi kısmen olsun ifaya çalışacaktır.

Komünizmin doğuşuna ve kısa tarihçesine göz attığımız zaman, bu âfetin Karl Marks adında bir Almanın nazariyelerinden ilham aldığını görürüz. Komünizmin bir adının da *(Marksizm)* olması bundandır.

— 4 —

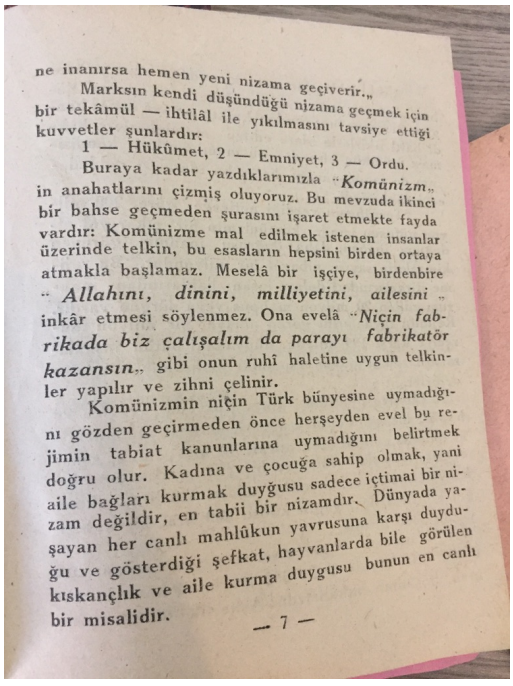

ne inanırsa hemen yeni nizama geçiverir.„

Marksın kendi düşündüğü nizama geçmek için bir tekâmül — ihtilâl ile yıkılmasını tavsiye ettiği kuvvetler şunlardır:

1 — Hükûmet, 2 — Emniyet, 3 — Ordu.

Buraya kadar yazdıklarımızla "*Komünizm*„in anahatlarını çizmiş oluyoruz. Bu mevzuda ikinci bir bahse geçmeden şurasını işaret etmekte fayda vardır: Komünizme mal edilmek istenen insanlar üzerinde telkin, bu esasların hepsini birden ortaya atmakla başlamaz. Meselâ bir işçiye, birdenbire "*Allahını, dinini, milliyetini, ailesini*„ inkâr etmesi söylenmez. Ona evelâ "*Niçin fabrikada biz çalışalım da parayı fabrikatör kazansın*„ gibi onun ruhî haletine uygun telkinler yapılır ve zihni çelinir.

Komünizmin niçin Türk bünyesine uymadığını gözden geçirmeden önce herşeyden evel bu rejimin tabiat kanunlarına uymadığını belirtmek doğru olur. Kadına ve çocuğa sahip olmak, yani aile bağları kurmak duygusu sadece içtimai bir nizam değildir, en tabii bir nizamdır. Dünyada yaşayan her canlı mahlûkun yavrusuna karşı duyduğu ve gösterdiği şefkat, hayvanlarda bile görülen kıskançlık ve aile kurma duygusu bunun en canlı bir misalidir.

— 7 —

25. 1948 yılında kurulan Zonguldak Komünizmle Mücadele Derneği'nin neşrettiği bazı yayınlar.

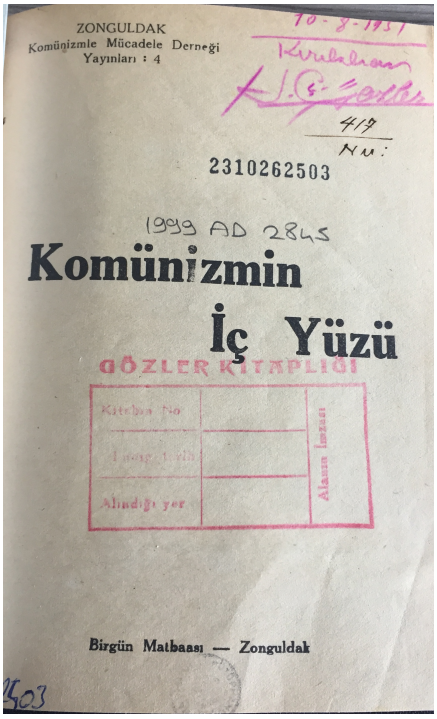

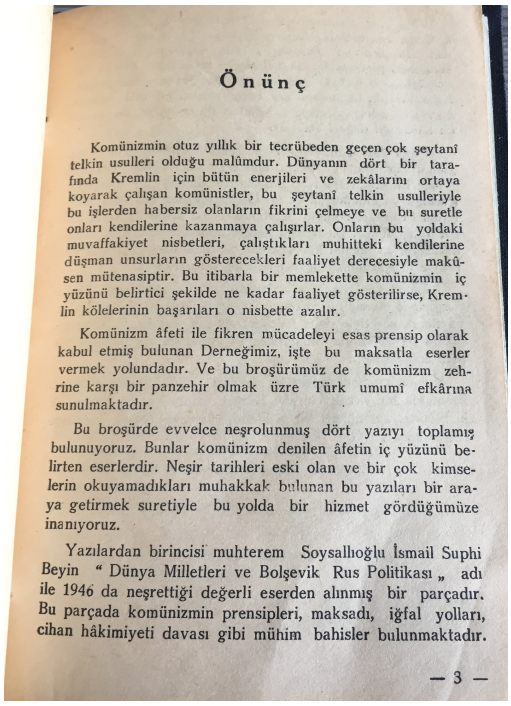

Önünç

Komünizmin otuz yıllık bir tecrübeden geçen çok şeytanî telkin usulleri olduğu malûmdur. Dünyanın dört bir tarafında Kremlin için bütün enerjileri ve zekâlarını ortaya koyarak çalışan komünistler, bu şeytanî telkin usulleriyle bu işlerden habersiz olanların fikrini çelmeye ve bu suretle onları kendilerine kazanmaya çalışırlar. Onların bu yoldaki muvaffakiyet nisbetleri, çalıştıkları muhitteki kendilerine düşman unsurların gösterecekleri faaliyet derecesiyle mukâsen mütenasiptir. Bu itibarla bir memlekette komünizmin iç yüzünü belirtici şekilde ne kadar faaliyet gösterilirse, Kremlin kölelerinin başarıları o nisbette azalır.

Komünizm âfeti ile fikren mücadeleyi esas prensip olarak kabul etmiş bulunan Derneğimiz, işte bu maksatla eserler vermek yolundadır. Ve bu broşürümüz de komünizm zehrine karşı bir panzehir olmak üzre Türk umumî efkârına sunulmaktadır.

Bu broşürde evvelce neşrolunmuş dört yazıyı toplamış bulunuyoruz. Bunlar komünizm denilen âfetin iç yüzünü belirten eserlerdir. Neşir tarihleri eski olan ve bir çok kimselerin okuyamadıkları muhakkak bulunan bu yazıları bir araya getirmek suretiyle bu yolda bir hizmet gördüğümüze inanıyoruz.

Yazılardan birincisi muhterem Soysalhoğlu İsmail Suphi Beyin " Dünya Milletleri ve Bolşevik Rus Politikası " adı ile 1946 da neşrettiği değerli eserden alınmış bir parçadır. Bu parçada komünizmin prensipleri, maksadı, iğfal yolları, cihan hâkimiyeti davası gibi mühim bahisler bulunmaktadır.

— 3 —

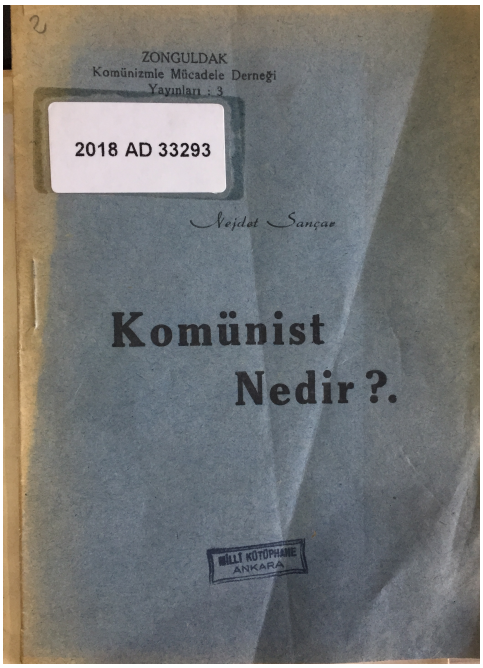

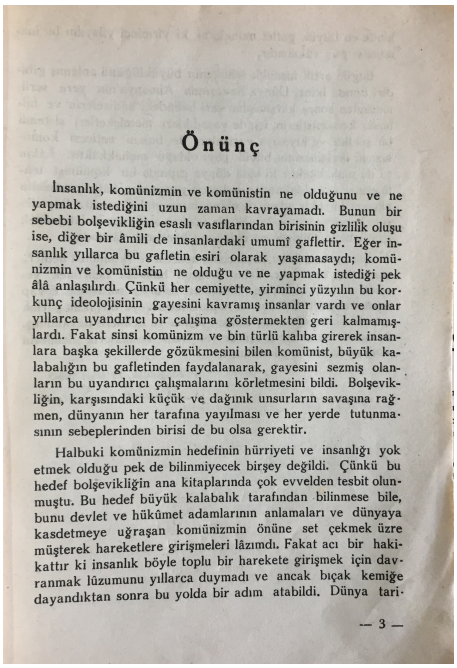

Önünç

İnsanlık, komünizmin ve komünistin ne olduğunu ve ne yapmak istediğini uzun zaman kavrayamadı. Bunun bir sebebi bolşevikliğin esaslı vasıflarından birisinin gizlilik oluşu ise, diğer bir âmili de insanlardaki umumî gaflettir. Eğer insanlık yıllarca bu gafletin esiri olarak yaşamasaydı; komünizmin ve komünistin ne olduğu ve ne yapmak istediği pek âlâ anlaşılırdı. Çünkü her cemiyette, yirminci yüzyılın bu korkunç ideolojisinin gayesini kavramış insanlar vardı ve onlar yıllarca uyandırıcı bir çalışma göstermekten geri kalmamışlardı. Fakat sinsi komünizm ve bin türlü kalıba girerek insanlara başka şekillerde gözükmesini bilen komünist, büyük kalabalığın bu gafletinden faydalanarak, gayesini sezmiş olanların bu uyandırıcı çalışmalarını körletmesini bildi. Bolşevikliğin, karşısındaki küçük ve dağınık unsurların savaşına rağmen, dünyanın her tarafına yayılması ve her yerde tutunmasının sebeplerinden birisi de bu olsa gerektir.

Halbuki komünizmin hedefinin hürriyeti ve insanlığı yok etmek olduğu pek de bilinmiyecek birşey değildi. Çünkü bu hedef bolşevikliğin ana kitaplarında çok evvelden tesbit olunmuştu. Bu hedef büyük kalabalık tarafından bilinmese bile, bunu devlet ve hükûmet adamlarının anlamaları ve dünyaya kasdetmeye uğraşan komünizmin önüne set çekmek üzre müşterek hareketlere girişmeleri lâzımdı. Fakat acı bir hakikattır ki insanlık böyle toplu bir harekete girişmek için davranmak lûzumunu yıllarca duymadı ve ancak bıçak kemiğe dayandıktan sonra bu yolda bir adım atabildi. Dünya tari-

— 3 —

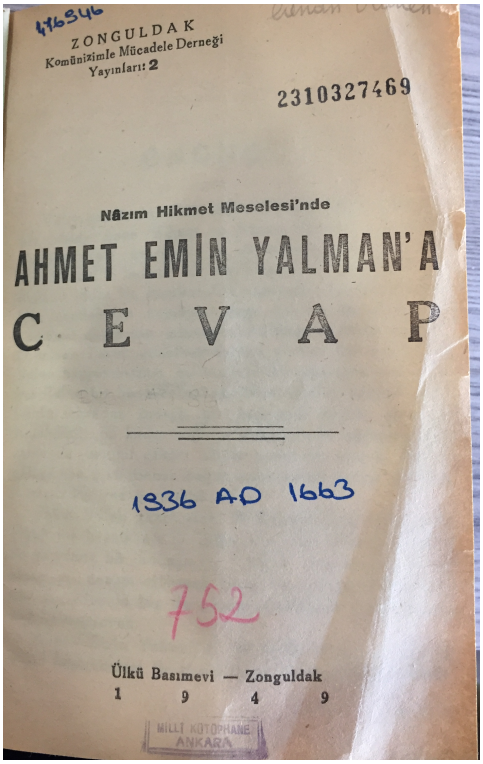

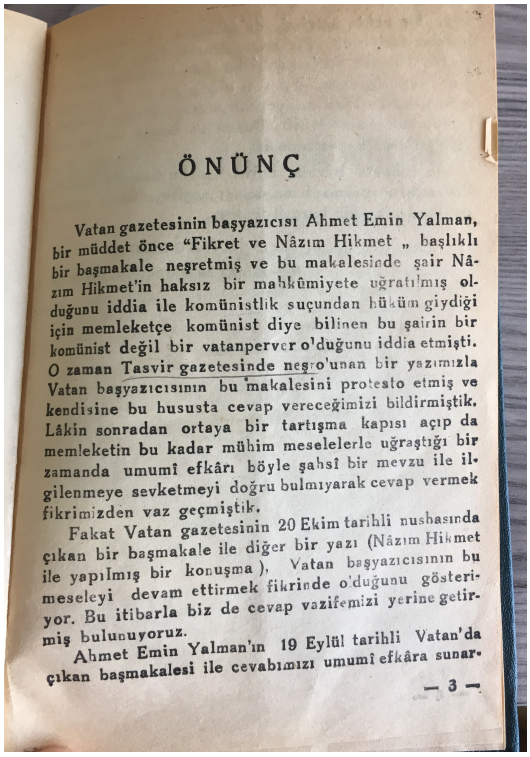

ÖNÜNÇ

Vatan gazetesinin başyazıcısı Ahmet Emin Yalman, bir müddet önce "Fikret ve Nâzım Hikmet „ başlıklı bir başmakale neşretmiş ve bu makalesinde şair Nâzım Hikmet'in haksız bir mahkûmiyete uğratılmış olduğunu iddia ile komünistlik suçundan hüküm giydiği için memleketçe komünist diye bilinen bu şairin bir komünist değil bir vatanperver olduğunu iddia etmişti. O zaman Tasvir gazetesinde negro'unan bir yazımızla Vatan başyazıcısının bu makalesini protesto etmiş ve kendisine bu hususta cevap vereceğimizi bildirmiştik. Lâkin sonradan ortaya bir tartışma kapısı açıp da memleketin bu kadar mühim meselelerle uğraştığı bir zamanda umumî efkârı böyle şahsî bir mevzu ile ilgilenmeye sevketmeyi doğru bulmıyarak cevap vermek fikrimizden vaz geçmiştik.

Fakat Vatan gazetesinin 20 Ekim tarihli nushasında çıkan bir başmakale ile diğer bir yazı (Nâzım Hikmet ile yapılmış bir konuşma), Vatan başyazıcısının bu meseleyi devam ettirmek fikrinde olduğunu gösteriyor. Bu itibarla biz de cevap vazifemizi yerine getirmiş bulunuyoruz.

Ahmet Emin Yalman'ın 19 Eylül tarihli Vatan'da çıkan başmakalesi ile cevabımızı umumî efkâra sunar-

— 3 —

26. Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği ve şubelerinin neşrettiği bazı yayınlar.

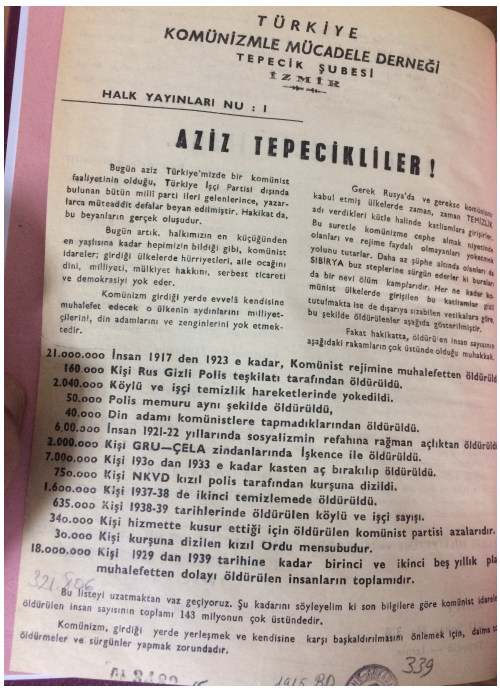

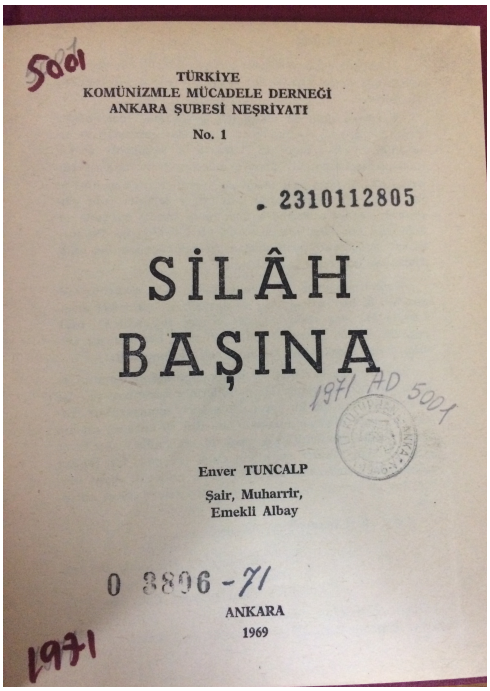

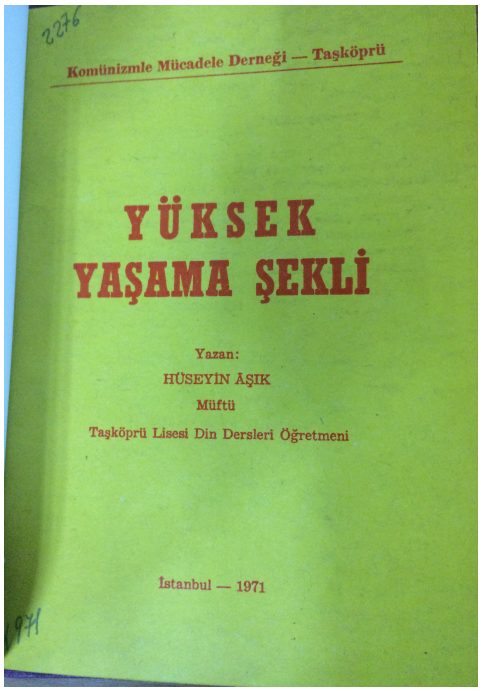

2 7 .

Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği'nin illegal faaliyetlere girişmesi nedeniyle mecliste Başbakana yöneltilen soru hakkındaki tutanak. Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Dönem: 1, Cilt: 35, Birleşim: 65, 12.04.1966, s. 600-661.

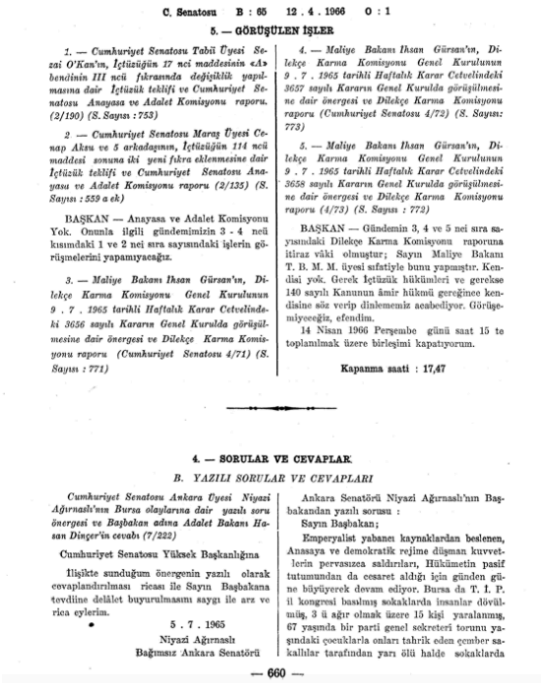

C. Senatosu B : 65 12 . 4 . 1966 O : 1

5. — GÖRÜŞÜLEN İŞLER

1. — Cumhuriyet Senatosu Tabii Üyesi Sezai O'Kan'ın, İçtüzüğün 37 nci maddesinin «A» bendinin III ncü fıkrasında değişiklik yapılmasına dair İçtüzük teklifi ve Cumhuriyet Senatosu Anayasa ve Adalet Komisyonu raporu. (2/190) (S. Sayısı : 753)

2 — Cumhuriyet Senatosu Maraş Üyesi Cenap Aksu ve 5 arkadaşının, İçtüzüğün 114 ncü maddesi sonuna iki yeni fıkra eklenmesine dair İçtüzük teklifi ve Cumhuriyet Senatosu Anayasa ve Adalet Komisyonu raporu (2/135) (S. Sayısı : 559 a ek)

BAŞKAN — Anayasa ve Adalet Komisyonu Yok. Onunla ilgili gündemimizin 3 - 4 ncü kısımdaki 1 ve 2 nci sıra sayısındaki işlerin görüşmelerini yapamıyacağız.

3. — Maliye Bakanı Ihsan Gürsan'ın, Dilekçe Karma Komisyonu Genel Kurulunun 9 . 7 . 1965 tarihli Haftalık Karar Cetvelindeki 3656 sayılı Kararın Genel Kurulda görüşülmesine dair önergesi ve Dilekçe Karma Komisyonu raporu (Cumhuriyet Senatosu 4/71) (S. Sayısı : 771)

4. — Maliye Bakanı Ihsan Gürsan'ın, Dilekçe Karma Komisyonu Genel Kurulunun 9 . 7 . 1965 tarihli Haftalık Karar Cetvelindeki 3657 sayılı Kararın Genel Kurulda görüşülmesine dair önergesi ve Dilekçe Karma Komisyonu raporu (Cumhuriyet Senatosu 4/72) (S. Sayısı: 773)

5. — Maliye Bakanı Ihsan Gürsan'ın, Dilekçe Karma Komisyonu Genel Kurulunun 9 . 7 . 1965 tarihli Haftalık Karar Cetvelindeki 3658 sayılı Kararın Genel Kurulda görüşülmesine dair önergesi ve Dilekçe Karma Komisyonu raporu (4/73) (S. Sayısı : 772)

BAŞKAN — Gündemin 3, 4 ve 5 nci sıra sayısındaki Dilekçe Karma Komisyonu raporuna itiraz vâki olmuştur; Sayın Maliye Bakanı T. B. M. M. üyesi sıfatiyle bunu yapmıştır. Kendisi yok. Gerek İçtüzük hükümleri ve gerekse 140 sayılı Kanunun âmir hükmü gereğince kendisine söz verip dinlememiz acabediliyor. Görüşemiyeceğiz, efendim.

14 Nisan 1966 Perşembe günü saat 15 te toplanılmak üzere birleşimi kapatıyorum.

Kapanma saati : 17,47

4. — SORULAR VE CEVAPLAR

B. YAZILI SORULAR VE CEVAPLARI

Cumhuriyet Senatosu Ankara Üyesi Niyazi Ağırnaslı'nın Bursa olaylarına dair yazılı soru önergesi ve Başbakan adına Adalet Bakanı Hasan Dinçer'in cevabı (7/222)

Cumhuriyet Senatosu Yüksek Başkanlığına

İlişikte sunduğum önergenin yazılı olarak cevaplandırılması rica ederim. Sayın Başbakana tevdiine delâlet buyurulmasını saygı ile arz ve rica eylerim.

5 . 7 . 1965
Niyazi Ağırnaslı
Bağımsız Ankara Senatörü

Ankara Senatörü Niyazi Ağırnaslı'nın Başbakandan yazılı sorusu :

Sayın Başbakan;

Emperyalist yabancı kaynaklardan beslenen, Anasaya ve demokratik rejime düşman kuvvetlerin pervasızca saldırıları, Hükümetin pasif tutumundan da cesaret aldığı için günden güne büyüyerek devam ediyor. Bursa da T. İ. P. il kongresi basılmış sokaklarda insanlar dövülmüş, 3 ü ağır olmak üzere 15 kişi yaralanmış, 67 yaşında bir parti genel sekreteri torunu yaşındaki çocuklarla onları tahrik eden çember saldırılar tarafından yarı ölü halde sokaklarda

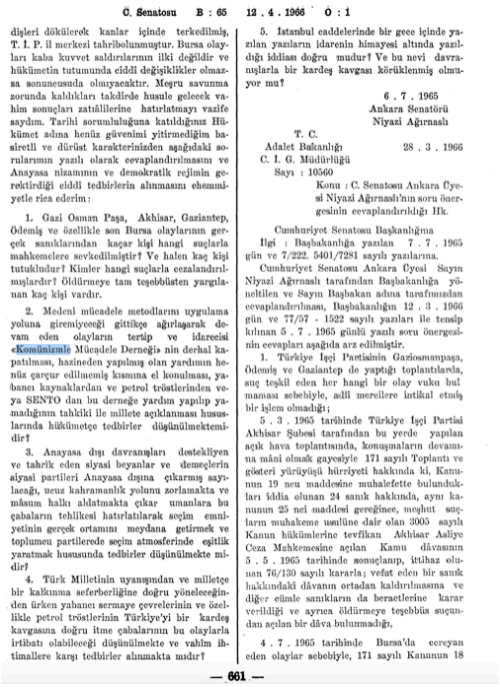

C. Senatosu B : 65 12 . 4 . 1966 O : 1

dişleri dökülerek kanlar içinde terkedilmiş, T. İ. P. il merkezi tahribolunmuştur. Bursa olayları kaba kuvvet saldırılarının ilki değildir ve hükümetin tutumunda ciddi değişiklikler olmazsa sonunusunda olmıyacaktır. Meşru savunma zorunda kaldıkları takdirde husule gelecek vahim sonuçları zatâlillerine hatırlatmayı vazife saydım. Tarihi sorumluluğuna katıldığınız Hükümet adına henüz güvenimi yitirmediğim basiretli ve dürüst karakterinizden aşağıdaki sorularımın yazılı olarak cevaplandırılmasını ve Anayasa nizamının ve demokratik rejimin gerektirdiği ciddi tedbirlerin alınmasını ehemmiyetle rica ederim :

1. Gazi Osman Paşa, Akhisar, Gaziantep, Ödemiş ve özellikle son Bursa olaylarının gerçek sanıklarından kaçar kişi hangi suçlarla mahkemelere sevkedilmiştir? Ve halen kaç kişi tutukludur? Kimler hangi suçlarla cezalandırılmışlardır? Öldürmeye tam teşebbüsten yargılanan kaç kişi vardır.

2. Medeni mücadele metodlarını uygulama yoluna giremiyeceği gittikçe ağırlaşarak devam eden olayların tertip ve idarecisi «Komünizmle Mücadele Derneği» nin derhal kapatılması, hazineden yapılmış olan yardımın henüz çarçur edilmemiş kısmına el konulması, yabancı kaynaklardan ve petrol tröstlerinden veya SENTO dan bu derneğe yardım yapılıp yapmadığının tahkiki ile millete açıklanması hususlarında hükümetçe tedbirler düşünülmektemidir?

3. Anayasa dışı davranışları desteklîyen ve tahrik eden siyasi beyanlar ve demeçlerin siyasi partileri Anayasa dışına çıkarmış sayılacağı, neuz kahramanlık yolunu zorlamakta ve masum halkı aldatmakta çıkar umanlara bu çabalarını tehlikesi hatırlatılarak seçim emniyetinin gerçek ortamını meydana getirmek ve toplumun partilerede seçim atmosferinde eşitlik yaratmak hususunda tedbirler düşünülmekte midir?

4. Türk Milletinin uyanışından ve milletçe bir kalkınma seferberliğine doğru yöneleceğinden ürken yabancı sermaye çevrelerinin ve özellikle petrol tröstlerinin Türkiye'yi bir kardeş kavgasına doğru itme çabalarının bu olaylarla irtibatı olabileceği düşünülmekte ve vahim ihtimallere karşı tedbirler alınmakta mıdır?

5. İstanbul caddelerinde bir gece içinde yazılan yazıların idarenin himayesi altında yazıldığı iddiası doğru mudur? Ve bu nevi davranışlarla bir kardeş kavgası körüklenmiş olmuyor mu?

6 . 7 . 1965
Ankara Senatörü
Niyazi Ağırnaslı

T. C.
Adalet Bakanlığı 28 . 3 . 1966
C. İ. G. Müdürlüğü
Sayı : 10560

Konu : C. Senatosu Ankara Üyesi Niyazi Ağırnaslı'nın soru önergesinin cevaplandırıldığı Hk.

Cumhuriyet Senatosu Başkanlığına

İlgi : Başbakanlığa yazılan 7 . 7 . 1965 gün ve 7/222. 5401/7281 sayılı yazılarına.

Cumhuriyet Senatosu Ankara Üyesi Sayın Niyazi Ağırnaslı tarafından Başbakanlığa yöneltilen ve Sayın Başbakan adına tarafımızdan cevaplandırılması, Başbakanlığın 12 . 3 . 1966 gün ve 77/57 - 1522 sayılı yazıları ile temsip kılınan 5 . 7 . 1965 günlü yazılı soru önergesinin cevapları aşağıda arz edilmiştir.

1. Türkiye İşçi Partisinin Gaziosmanpaşa, Ödemiş ve Gaziantep de yaptığı toplantılarda, suç teşkil eden her hangi bir olay vuku bulmaması sebebiyle, adli mercilere intikal etmiş bir işlem olmadığı;

5 . 3 . 1965 tarihinde Türkiye İşçi Partisi Akhisar Şubesi tarafından bu yerde yapılan açık hava toplantısında, konuşmaların devamına mâni olmak gayesiyle 171 sayılı Toplantı ve gösteri yürüyüşü hürriyeti hakkında ki, Kanunun 19 ncu maddesine muhalefette bulundukları iddia olunan 24 sanık hakkında, aynı kanunun 25 nci maddesi gereğince, meşhut suçların muhakeme usulüne dair olan 3005 sayılı Kanun hükümlerine tevfikan Akhisar Asliye Ceza Mahkemesine açılan Kamu davasının 5 . 5 . 1965 tarihinde sonuçlanıp, ittihaz olunan 76/130 sayılı kararla; vefat eden bir sanık hakkındaki davanın ortadan kaldırılmasına ve diğer cümle sanıkların da beraetlerine karar verildiği ve ayrıca öldürmeye teşebbüs suçundan açılan bir dâva bulunmadığı,

4 . 7 . 1965 tarihinde Bursa'da cereyan eden olaylar sebebiyle, 171 sayılı Kanunun 18

ÖZGEÇMİŞ			
Adı-Soyadı	Erkan Aydınlı		
Doğum Yeri ve Yılı			
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce		
Eğitim Durumu	**Başlama- Bitirme Yılı**		**Kurum Adı**
Lise	2003	2006	Devrek Lisesi
Lisans	2006	2010	Sakarya Üniversitesi
Yüksek Lisans	2010	2012	Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü/ T.C Tarihi
Doktora	2015	2021	Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih ABD/ T.C Tarihi
Çalıştığı Kurum			
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar			
Yayınlar	"Zonguldak Komünizmle Mücadele Derneği", Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 22, Sayı: 40, Ocak 2021, s. 739-784.		
Diğer			
İletişim (e-posta)			
	Tarih	24/02/2021	
	İmza		
	Adı-Soyadı	Erkan AYDINLI	